

Analele Dobrogei

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director: C. BRĂTESCU

SUMARUL :

Arbore P. Al. : Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, cu specială privire la colorniile bulgărești din aceste regiuni.

Bachelin L. : Exposition Stoica D., Sala Ileana, Mars 1929 (cu 5 clișee).

Blum C. : Zalmoxis.

Bonjug N. : Note asupra Grecilor din satul Regele Ferdinand I (Alibeichioi).

Brătescu C. : Câteva notițe despre Grecii din satul Regele Ferdinand I, Tulcea ; Răspuns unui critic (În atenția geologilor și geografilor).

Brătescu G. : Arhitectura nouă și cea românească în lumina teoriilor lui J. Guadet ; Constanța : Considerațiuni generale pentru sistematizarea orașului (cu 4 clișee).

Cergău T. : Legende asupra insulei lui Ovidiu. — Scrisori.

Cotovu Brutus : Însemnări din timpul refugului.

Dumitrescu I. Frasin : După șapte ani : Tătarii din Moșneni (Pervelia) ; Vremea.

Georgescu Ion : Românii transilvăneni din Dobrogea.

Mironescu Eufrosina : Din memoriile lui Ion V. Moțoi.

Pricopie M. : Marea ; Mars ; Durerii ; Ce greu răzbați, bătrâne cânt ; Trei mari nari ; Marinarul ; Sub norii negri ; Comoara ; Tutunul Pașei ; Coboară noaptea grea ; Orașul ; Plecarea ; Revino ; Suferința ; Harpistul ; Toamna ; În glasul tău ; Viziune ; Seara ; Cu glas domol ; În fața sobei.

Rădulescu A. N. : Între Dunăre și Mare.

Sălceanu Gr. : Parcul fermecat ; Seară în deșert ; Cortegiul vremilor ; Pastel ; Viziune ; Pe Marmara ; Orientală ; Nocturnă ; Marinarii ; S'a șters o noapte ; Republica ; Elegie ; Versailles ; Îmi pare-o neagră, uriașe cruce.

Sassu I. Iulian : Istoricul comunei Inanțișme.

○○○○○

CERNĂUȚI 1929

Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”

12792

Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea

în veacurile XVIII și XIX,

cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni.

Cercetând cu atenție harta Sudului Basarabiei, nu fără oarecare surprindere se pot constata două lucruri: întâi o nomenclatură cu totul deosebită de centrul și partea nordică a aceleiași provincii, unde numirile sunt în mare parte românești, sau au o formă adaptată graiului nostru și, în al doilea rând, o mare asemănare a acestei toponimii sudice cu aceia ce se întâlnește în Dobrogea nordică și centrală.

Din punct de vedere al toponimiei și Dobrogea prezintă mari asemănări, în special dela Brăila în sus, pe malul Dunărei, cu numirile de localități ce se găsesc dincolo, peste Dunăre, pe celalt mal, în Brăila și Ialomița, înfățișându-se astfel o serie de dublete pe aceste ambe maluri ale Dunărei: Coslugea — Coslugeni, Satul-Nou — Sat-Noeni; apoi Belic, Cocargea, Oltina, Mârleanul și o serie de Popine și Grădiște ce se găsesc atât pe malul muntenesc cât și pe cel dobrogean¹⁾.

În Basarabia sudică găsim numiri ca: Topalu, Cartal, Ienichioi, Baș-chioi, Golița (Galița?), Frecăței, Satu-Nou, Cișmea, Hagi-Abdula, Caragaci, Bisericuța, Taraclia, Cairaclia, Congaz, Cubei, Pandaclia, Iselia, Tașlâc, Taș-bunar, Capaclia, Vaisal, etc. cărora se găsesc, aproape la toate, corespondente în provincia dobrogeană.

Această asemănare sub aspectul nomenclaturii geografice între Basarabia sudică și Dobrogea, ca și între aceasta din urmă și câmpia munteană din fața ei ne arată anumite populațiuni identice, care au trăit, în timp, pe aceste locuri. Locuitorii au fost aceiași pe ambele maluri ale Dunărei, dela Brăila în jos până la Silistra; ei erau Români, cari au roit de pe un mal pe celălalt după cum erau împrejurările istorice, sau după anumite necesități economice. — Nu rare ori câmpia muntească în părțile Călărașilor și de aici încolo spre apus a fost un loc de adăpost chiar pentru creștinii de pe celalt mal dunărean, ce și găseau adăpost la noi.

Basarabia sudică, Bugeacul, fiind o stepă fără nici o apărare dinspre răsărit, de unde în cursul istoriei au roit tot felul de neamuri

¹⁾ C. Brătescu: *Contributions à la question de la Dobrogea în La Dobrogea roumaine*, Bucarest 1919, pg. 83—84.

spre Dunărea de jos și spre lumea romano-bizantină a Peninsulei Balcanice, — acoperită cu erburi adundente și întinse, a fost un fel de *nadă*, care a atras către ea popoare diferite, printre care și unele de neam mongolic.

Așa de mare era asemănarea între Dobrogea interioară și maritimă și regiunea de la nordul gurilor Dunărei, ce se întindea departe înăuntrul șesurilor de deasupra Mării-Negre, încât numele celei din urmă, *Scythia minor*, s'a dat tocmai prin asemănare cu adevărata *Scythia*, locuite din cea mai îndepărtată anticitate de populațiuni mișcătoare cu același nume.

Când anumite vicisitudini istorice au adus mai târziu la aceste hotare basarabo-dobrogene ciocnirile războinice continue între Ruși și Turci, aceste regiuni au avut foarte mult de suferit; și a doua jumătate a veacului al XVIII și întâia a celui următor însemnează schimbări și prefaceri mari petrecute aici, care au contribuit într-o măsură hotărâtoare la fixarea actualului aspect etnografic a celor două maluri ale Dunărei de la Galați spre vărsare, precum și în interiorul Dobrogei ca și al Basarabiei sudice.

Asupra unora din aceste prefaceri și mișcări etnografice ne propunem să înzistăm în cele ce urmează.

Într-o foarte mare măsură nomenclatura sudului Basarabiei și a Dobrogei vechi și nouă este turco-tătără, ceea ce presupune așezări stabile ale acestor neamuri în aceste ținuturi încă de foarte timpuriu.

Valurile mișcătoare ale Tătarilor, ce au stăpânit odată toată Rusia sudică și care au amenințat într'un moment dat Europa, se întindeau între 1334—1335, adică tocmai în preajma descălcăturii Moldovei și a expansiunii Țării-Românești a Basarabilor „în spre părțile tătărăști” — și asupra Basarabiei sudice și asupra Dobrogei nordice până în regiunea Babadagului, ceea ce însemnează că ambele maluri dela Dunărea de jos au fost năpădite de roiurile „coșurilor” tătărăști, formând o unitate sub aspectul etnografic.

Călătorul arab *Ibn Batutah*, străbătând așezările tătărăști din stepele ponto-caspice și deasupra Mării-Negre și ajungând apoi la *Baba-Saltuc*, Babadagul de azi, spune că acesta „este cel din urmă pe care-l stăpânesc Tătarii. Între el și începutul împărăției grecești sunt 18 zile de mers într'un pustiu în întregime lipsit de oameni. Din aceste 18 zile, opt le treci fără să găsești apă. Prin urmare îți faci proviziuni pentru acest timp și le pui în care, în burdufuri mari și mici. Întrărăm în acest deșert în timpul frigului. Nu avurăm nevoie așa dar de multă apă. Tătarii duceau lapte în burdufuri mari, îl amestecau cu dughie fiartă și-l beau; asta le stingea setea pe deplin¹⁾).

Atrăși mai cu seamă de comerțul însemnat care se făcea în

¹⁾ *Voyages d'Ibn Batutah* par C. Defrémery et le Dr. Sanguinetti, Paris 1854, în *Analele Dobrogei* IV (1923) pg. 147 de C. Brătescu. (Despre o așezare tătărăască în Dobrogea, la 1263, vezi: Al. P. Arbore, *Contribuțiuni la așezările Tătarilor și Turcilor în Dobrogea*, în *Arhiva Dobrogei* vol. II (1919).

părțile gurilor Dunărei cu Răsăritul, pentru a lua zeciuială și vamă, ei s'au așezat încă de foarte timpuriu la Cetatea-Albă ¹⁾).

Încetul cu încetul drâmbele tătărăști umplu Bugeacul, venind din pustiul de dincolo de Nistru; astfel cetele din hoarda Edissan, așezate în apropierea raialei Akkermanului, cunoscute și sub numele de *Tatari Bialogrodeni*, au fost întărite și sporite de alte drâmbe din alte cete, care au căpătat cu timpul numele ținutului locuit, numindu-se, după Bugeac, *Tatari Bugeceni*. Felul cum s'a făcut această colonizare tătărăască ne-o relatează D. Cantemir în felul următor: „Bugeacul s'a dat spre locuință Tătarilor Nogăeni, cari se zic, unii din Bugiac, alții din Bialgorod, pentru că pe la 1568 hanul Crimeii, cercând din ordinul lui Selim II să împreuneze Donul cu Volga, mai bine de 30.000 familii de Nogăeni, din cei ce erau supuși Țarului rusc, se desfășură de Ruși și se retrăseseră în Crimeia. Dară, fiindcă această peninsulă nu-i încăpea pe toți, li se dăduse alt loc de așezare în ținutul Bugeacului. În curgerea timpului, mai venind apoi și alte mai multe familii de Nogai, așa se înmulțiră acești Tătari, încât astăzi mai că nu sânt mai puțini la număr decât celelalte oarde scitice. Se împart în două, *Orak-Ugli* și *Orumbeth-Ugli* și și păstrează genealogiile cu îngrijire. După datina lor părintească, viața și-o petrec pe câmp liber; târguri nu au, afară de *Căușani*, lângă râul Botna, care atinge prea puțin acest pământ” ²⁾).

Triburile *Orak-Ugli* se întinsese pe câmpiile dintre Sărata și Cogălnic, pe râul Ciaga și Esky-onus; cele ale lui *Orumbeth-Ugli* în părțile Ialpugului și afluenților săi, adică Salcea, Buic-Ialpu și Ulipa; tabără *Ismail-Canessi* pe Catlabug; tabăra *Edissan* în jud. Akkerman pe malurile râulețelor Alcale=dere, Adji=dere, Sărata=Celebi, Baiu și Ciaga.

În 1585 François de Pavie, seigneur de Fourquevauls, trecând prin sudul Basarabiei, înfățișează acest ținut în felul următor: „Du long de ceste coste, en divers endroits, nous voyons des familles, qui changeoient de demeure de temps à autre, suivant que la commodité et l'herbage des lieux les y retient; chascune desquelles n'a autre couvert pour maison que des chariots à quatre roues, fort longs, dans lesquels ils ont plusieurs estages, et au bout d'iceux un moulin à vent de quatre ou de six voiles, pour faire leur farine; et ceux sont trainez avec divers paires de chevaux, ou boeufs, partout, où ils veulent” ³⁾).

O asemenea populațiune mișcătoare nu puteau fi decât Tătarii veniți din Crimeia și cari, nefiind așezați încă în sate, cutreierau în stare nomadă ținutul.

De la 1601 înainte izvoarele amintesc într'una de „*Tartari Bu-*

¹⁾ N. Iorga: *Chilia și Cetatea Albă*, pg. 36.

²⁾ D. Cantemir: *Descrierea Moldovei*, ed. Academiei, București 1875, pg. 19.

³⁾ N. Iorga: *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor*, București 1895, pg. 34.

cyakensis", în sudul Basarabiei, întrebuițați de Turci în diferitele lor războaie împotriva ținuturilor creștine vecine ¹⁾.

Satele lor erau puține la început; mai apoi sporiră până la 300, numindu-se, parte din ele, după posesorii lor ca: Orak-Mârza, Dzan-Mârza, Kan-Mârza, Kasu-Mârza, Korac-Mârza, ș. a. *Tatar-Bunarul* a ajuns una din cele mai însemnate localități ale regiunii, iar Bugeacul întreg s'a transformat într-o provincie sau „olat" al „Hăniei sau Crâncii Crâmului" ²⁾. Acest „*Tatarlâc*" ³⁾, despre care se face mențiune în documentele și informațiunile contemporane, ne arată precis că acum este vorba de o așezare solidă a lor în aceste ținuturi, care a dăinuit în tot decursul veacului al XVIII, până ce aceasă regiune a trecut în stăpânirea Rușilor. „Numărul satelor a crescut dela 60, câte erau pe vremea lui Bandini, la mai bine de 300. Alături cu dâșii, vechea populațiune românească se mai menține în cătune și până astăzi partea de către Dunăre a Basarabiei e plină de nume românești" ⁴⁾. Întărirea elementului tătăresc la sfârșitul veacului al XIV-lea s'a făcut și în dauna celui românesc, care a fost desrădăcinat și înlocuit, după cum ne arată chiar și o veche mărturie ce zice: „ei nici întru aceasta vre un adevăr n'au descoperit, găsind pricină că *pe aceste locuri au fost locuința Tătarilor* și că cele mai mulți săliști ar fi făcute din vremea locuinții lor, însă nici această a lor arătare nu este adevărată, căci *Tătarii au avut locuința tot prin săliștile celi vechi moldovenești*, iar alți săliști di sate n'au mai adaos de cât numai pi locurile ce au avut cășle, unde este și câte un izvor" ⁵⁾.

Acest lucru se poate susține cu atât mai mult, cu cât Românii se găseau locuind chiar mai jos de această regiune, și anume în delta Dunărei, în veacul XV ⁶⁾.

În Bugeac ei locuiau în *auluri*, sate, care mai târziu nu mai făceau impresia unor sălașe momentane, ci ele erau așezări în toată forma „cu case de vălătuci, acoperite cu paie, ferestrele goale vara, acoperite cu hârtie iarna" —; aici se creșteau numeroase turme de oi și cirezi de vite. Plugăria se făcea destul de dezvoltată, cultivându-se grâul care lua și calea Constantinopolei, peste vadul dela Isaccea, pe unde trecea drumul mare. De aceia s'au și desvoltat o sumedenie de orașe ca Ismailul, Cetatea-Albă, Chilia, Căușanii, Tabacul (Comratul), Renii, Troianul, Cășla, cu o întreagă populațiune de Armeni și de Evrei, ce făceau pe negustorii sau pe misiși.

E foarte probabil că „*Tartari Dobriczen*", sau „*Tartari Dobriczenses*", pomeniți pentru anii 1512 și 1514 ca aduși din Taurico Chersoneso și așezați în Dobrogea, să fi venit pe această cale a uscat

¹⁾ N. Iorga: *Chilia și Cetatea Albă*, pg. 217—242.

²⁾ I. Nistor: *Istoria Basarabiei*, Cernăuți 1923, pg. 126—127.

³⁾ N. Iorga: *Basarabia noastră*, Vălenii de munte 1912, pg. 51.

⁴⁾ N. Iorga: *Chilia și Cetatea Albă*, pg. 260—261.

⁵⁾ L. T. Boga: *Populația în Basarabia* (monografie), Chișinău 1926, pg.

⁶⁾ G. Vâlsan: *Grăul Românesc*, I pg. 145—148; G. Vâlsan: *Dunărea de jos în viața poporului român în Grăul românesc*, I pg. 197—212.

tului ce trecea prin Basarabia sudică, unde au și rămas unii dintr'inșii ademeniți de bogăția ierburilor și alte condițiuni excelente pentru viața nomadă și unde-i întâlnește mai târziu François de Pavie de Fourquevaulx¹⁾.

Trifon Corobeinicov, mergând la 1593 la Constantinopol și trecând prin „Câmpul lui Dobrici” (Dobrogea), pomeneste de Tătarii cari atunci se așezaseră lângă Babadag și „Carauș”²⁾.

În veacurile XVII și XVIII Dobrogea este intens populată de elementul turco-tătar. Turcii au fost așezați aici poate imediat după lupta de la Varna, ca și în Bulgaria răsăriteană, iar efectul acestei colonizări a fost că toponimia Dobrogei ia o înfățișare turcească, păstrată în cea mai mare parte și până astăzi. După cum în Bugeac așezările tătărești au înlocuit elementul românesc ce se găsea sporadic acolo, după cum am văzut mai sus, tot asemenea s'a întâmplat în răsăritul Bulgariei, unde, în fața marilor prefaceri aduse de Turci prin colonizările lor în Halkokondila, Filipopol și Starazagora, în timpul lui Murad I, și în regiunea dintre Filipopol și Balcani, făcute sub Baiazid I, cam pe la sfârșitul veacului al XIV, — populațiunea creștină, câtă va fi fost, s'a simțit nevoită să se refugieze în *munți*. Pe amândouă versantele Balcanilor, în Bulgaria răsăriteană, s'a produs atunci o colonizare lentă, ce s'a întins până la Dunăre, transformând acest ținut, din motive strategice, într'o regiune, curat turcească³⁾. Atunci la 1445 populațiune bulgărească în număr de 12.000 s'a refugiat în Muntenia la Vlad Dracul⁴⁾, pentru ca, după încheierea păcii, 4.000 din acești refugiați să se reîntoarcă de unde plecaseră⁵⁾. În 1507 probabil că iarăși fugise un număr de Bulgari, fiindcă Turcii propuneau lui Radu, voevodul muntean, ca să dispună să se întoarcă cei 4—5000 de Bulgari refugiați pe teritoriul său⁶⁾. La sfârșitul veacului XVI, în vremea lui Mihai Viteazul, au mai avut loc asemenea exoduri de populațiune⁷⁾. Erau așa de tulburi lucrurile în Balcani, în cât populațiunea fugea în toate părțile, trecând chiar Adriatica, după cum s'a întâmplat cu un număr de Bulgari, cari, după cucerirea Ohridei de Turci, au fugit tocmai în Italia⁸⁾.

În aceste vremuri de intensă viață și colonizare turco-tătară

¹⁾ *Acta Tomiciana*, vol. II No. XCVI pg. 103, No. CXXXVII pg. 129; vol. III pg. 112 (anul 1512); vol III No. MDXIV, pg. 170 (anul 1514): „Habet insuper Turcarum imperator Tartaros proprios ex praedicto Taurico Chersoneso acquisitos et in colonia nuncupata Dobricza ad Danubium trans Moldaviam seu Valachiam locatos, quorum tria circiter millia nula accersiti mercede militant . . .”.

²⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor prin călători*, București 1928, pg. 261.

³⁾ A. Ischirkoff: *Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedlungsverhältnisse* in Petermann's Mitteilungen 1911; N. Staneff: *Geschichte der Bulgaren*, Leipzig 1917, pg. 4—5.

⁴⁾ N. Iorga: *Studii și Documente*, III București (1901), pg. XXVI.

⁵⁾ Schwandtner: *Scriptores rerum hungaricarum*, Viena 1746, II pg. 40.

⁶⁾ N. Iorga: *Studii și documente*, III pg. XLII.

⁷⁾ *Hurmuzachi* XII (No. DCXXXIX) pg. 420, o știre din 1598. Decembrie 4, din Veneția, arată că Mihai Viteazul ar fi așezat Bulgari în Valachia.

⁸⁾ N. Staneff, *l. c.*, pg. 7 nota 1.

trebuie să se fi petrecut mișcări de populațiune de pe un mal celalt al Dunărei, între Basarabia sudică și Dobrogea, în chiar acea masă tătarască, provocate de anumite motive economice sau politice, pe care izvoarele nu ni le prea indică, fiindcă numai așa explică caracterul compact tătaresc al acestor două regiuni, păstrat decursul sec. XVII și XVIII, cel puțin pentru partea de stepă priu zisă din Dobrogea ca și din Bugeacul Basarabiei. Printre condițiunile pe care le precizează răspunsul ambasadei poloneze în Aprilie 1689 la propunerile de pace făcute de Poartă, se cerese diferite hoarde tatărăști să fie mutate de deasupra Mării Negre și la nordul gurilor Dunării, fie în Asia, fie în Turcia europeană, granițele căreia, în imediată vecinătate cu Tătarii Bugeceni și Bialogrodeni, se afla Dobrogea ¹⁾.

Acest lucru s'a întâmplat cu atât mai mult, cu cât știm că, la începutul veacului al XVIII, Tătarii din Bugeac, pretextând că mai pot încăpea „în hotarele vechi dintre Dunăre și „hotarul Halil-Pașa“ (probabil cel care fu fixat în 1700, după tractatul Poloniei) — ei cereau ca să se întindă chiar în satele vecine Moldovei, pe care le arătau că sunt „pustii“ ²⁾. O sumedenie de conflicte se întâmplă încă la acest hotar sudic al Moldovei cu Bugeacul tocmai din cauză că Tătarii încălcau întruna granița ca să aibă cât mai mult ³⁾. În timpul când Rușii au venit la Huși să se bată cu Turcii, toate satele moldovenești din apropierea hotarului lui Halil-Pașa au fost părăsite de groaza acestui războiu; în aceste sate poartă s'au așezat Tătarii, declarând împărăției că ei au ocupat acest „pustiu și împărătesc“ și motivând că „decât să șadă pustiu, mai bine să li deie Împărăția acestor două neamuri tătarăști ce se cheamă Oruc-Oglu și Orumbeg-Oglu, ca să locuiască și să se lățească“. Cronicarul Amiras precizează că la această pretențiune a Tătarilor Poarta a trimis un delegat la fața locului, „care au scris locul pe care îl arătau ei că-i fără oameni, începând de la hotarul lui Halil-Pașa și până la Nistru, în lungiș cale de 32 ceasuri și de-a curmeziș, în lat, cale de 2 ceasuri în pământul Moldovei“. Când Rușii au ocupat cu armatele lor Moldova între 1768—1774, Tătarii au început să se retragă din acest ținut moldovenesc încălcat în spre interiorul Bugeacului cu animale cu tot, de unde nu s'au mai întors nici odată.

Tătarii încep să deșerte Basarabia cam din această vreme. În 1759 hanul Crimeii, Ghirai, scoase tribul Edissan din căștele regiunii Cetății-Albe și anume din valea râurilor Alcab=dere, Adji=dere, Sărata, Celebi, Baiu și Ciaga; după alți 10 ani, la cucerirea Be-

¹⁾ Hurmuzachi V No. CLXXXI, pg. 245 : „Ne verò quid simile in posterum accidat, bonaque amicitia perturbaretur, Crimenses, qui tanta damna et Nobis et communibus Amicis Moschis, qui eodem Nobiscum tenentur nunc foedere, inferunt. Nohaienses, Oczakovienses, Bialohradenses, Budziadzenses, Ordae Tartaricae pars trans Mare in Asiam, partim trans Danubium in Thraciam transferantur“.

²⁾ N. Iorga : *Chilia și Cetatea Albă*, pg. 246.

³⁾ N. Iorga : *Basarabia noastră*, pg. 88—99.

derului (1769), peste 12.000 Tatari Nogai părăsesc Bugeacul, retrăgându-se în Crimeia. Când la 1784 Rușii cuceresc Crimeia, Tătarii se reintorc de acolo, năpădind în Basarabia¹⁾, pentru ca în 1812, când această provincie devine rusească, ei să treacă Dunărea, stabilindu-se în țara turcească, adică în Dobrogea²⁾. Numărul lor se împușinase acum simțitor, căci în 1806 știm că nu se mai găseau în Bugeac decât 5000 familii tătărăști, care, la începutul războiului din preajma lui 1812, au fost ridicate de Ruși și trimise cu toate așezările și avutul lor în Crimeia și Cuban, pentru ca nu cumva acești Tatari să cadă în spatele trupelor rusești ce asediau Ismailul. După ciocnirile din 1807, Langeron, având misiunea ca să reguleze chestiunea Tatarilor, face în așa fel încât Bugecenii dispar. O mărturie contemporană ne descrie în felul următor această lichidare a lor din Bugeac: „Tătarii dispărură. Emigrară în masă. Târgurile lor periră cu dânsii. Ei distruseră singuri multe case și cele pe care nu le dărmărară, fiind făcute din vălătuci, căzură dela sine. După o lună nu vedeai nici urma imenselor sate, care împoporau Basarabia; numai doar iarba era mai fufoasă și de un verde mai închis... Ei lăsară în satele lor toate animalele domestice, care periră cele mai multe de foame. Când te apropiai de o casă părăsită, auziai strigăte, urlete și o mulțime de pisici, de curcani, de găini, de găște, de rațe veneau să ceară mila omului, protectorul lor firesc. Multă vreme Cazacii și soldații ruși nu se hrăniră decât cu păsări“...

După ce Crimeia și Ucraina Hanului au ajuns în stăpânirea rusească, Rușii au creiat din aceste regiuni așa zisa *Rusia Nouă*, pe care au căutat s-o populeze cu tot felul de neamuri creștine. Când Basarabia a devenit și ea rusească, aceeași politică de colonizare s'a manifestat și pentru sudul ei, căutându-se să se populeze această regiune devenită complet pustie prin plecarea Tatarilor din Bugeac.

Cele mai însemnate mișcări de populațiune în masă, care interesează în cel mai mare grad atât Dobrogea cât și Basarabia sudică, au început să aibă loc din a doua jumătate a veacului al XVIII, continuându-se până la sfârșitul lui ca și în întâia jumătate a celui de al XIX, când regiunile muntoase ale Balcanilor și ale Rodopei și-au revărsat prisosul de populațiune în spre șesurile Dunărei și ale Traciei³⁾ și când luptele înverșunate între Ruși și Turci au provocat în aceste părți o stare de spirit, ca și de fapt, manifestată deoparte prin tendința celor dintâi de a disloca elementul tătărăsc de deasupra Mării-Negre și a-l izgoni, fie departe spre Cuban și Caspica, sau în împărăția turcească și, de altă parte, prin deslănțuirea unei prigoane înverșunate asupra Bulgarilor mai cu seamă din răsăritul Balcanilor, din partea Turcilor, pentru necredința arătată lor în timpul acestor războaie ruso-turce.

¹⁾ Léouzon Le Duc: *L. Midhat Pacha*, Paris 1877, pg. 24.

²⁾ Ibidem.

³⁾ I. Nistor: *Istoria Basarabiei*, pg. 240.

⁴⁾ C. Jireček: *Geschichte der Serben*, pg. 10.

Aceste mari mișcări de populațiune, care încep să se prodin a doua jumătate a veacului XVIII sunt provocate și de din ce în ce mai rele care stăpânesc Impărația turcească. Situația aproape neatrănă și puterea nelimitată a Pașilor, influența mare a familii asupra treburilor publice și mai cu seamă sistemul de arenda strângerea dărilor statului, au făcut ca puterea centrală să bească, ducând Impărația la dezordine și la ruină. Bande întregi Kârjalii, rămași fără nici o ocupațiune, străbăteau jăfuind Bulgaria Tracia. După pacea de la Șistov din 1791 cu Austria și cea din 1792 de la Iași cu Rusia s'a obținut ca o parte din Ienicerii aflați în Constantinopol să fie îndepărtați în partea răsăriteană a muntelui Rodope în așteptarea plăților de bani ce li se făgăduise. Când aflat însă că vistieria statului e goală, atunci au început, organizând cete, să jefuiască ținuturile vecine. Aceștia sunt Kârjaliii, numiți după localitatea unde fuseseră așezați în Rodope. Aianii de la Dună, cărora li se dăduse în seamă apărarea acestor foarte importante granițe stăteau în Nicopole, Rusciuc și Silistra și se considerau ca niște capetenii de sine stătătoare, făcând ce voiau ¹⁾.

Pe lângă aceste cauze, ce provocau slăbirea puterii turcești, întinderea anarhiei, ducând la nesiguranță și arbitrar, cu puternice resfrângeri mai ales asupra populațiunii creștine, răsăritul Bulgariei avut încă și mai mult de suferit după urma numeroaselor expediții ce le făceau armatele turcești în diferitele războaie pe drumurile din Balcani, prin regiunea Șumla-Rusciuc-Silistra, în spre Muntenia și Basarabia. Când asemenea trupe se mișcau, ele se hrăneau, în bună parte, pe costul populațiunii de acolo, ce era obligată să susțină aprovizionarea; când învinșii Jeniceri se întorceau, atunci marșurile lor se transformau într'un adevărat pârjol. Flămânzi, aproape goi, desculți arzând de turbare, se împrășiau în cete prin sate și pusfiau tot ce întâlneau în cale. Creștinii considerau trecerea Jenicierilor ca și grozăvia Ciumei. Femeile și fetele frumoase le luau cu ei în captivitate, scăpa numai cine lua calea muntelui sau pădurilor. Locuitorii fugeau ori de câte ori vedeau venind un grup de oameni și de aceia decrierile de călătorie ale diferitor trimiși austriaci pentru diferite scopuri în Balcani și la Poartă observă că oamenii din localitățile așezate pe lângă drumuri fug cu toate animalele lor în păduri, unde stau ascunși până ce călătorii pornesc de acolo mai departe, din care cauză era foarte greu acestora să se aprovizioneze cu mâncare, sau să găsească mijloace de transport prin mijlocul populațiunii băștinașe.

Încă mai de demult, numeroși negustori din Raguză, ce străbăteau Bulgaria pentru anumite afaceri comerciale și cari se găseau răspândiți și în partea răsăriteană a ei, adică în Deliorman ²⁾ și Banania esfici, suferind anumite prădăciuni și neajunsuri din partea ar-

¹⁾ N. Iorga: *Geschichte des osmanischen Reiches*, vol. V, pg. 105—106.

²⁾ Al. P. Arbore: *Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii*. (Analele Dobrogei III pg. 43, 44).

trării și lăcomiei Turcilor, au început în călătoriile lor să răspândească în populațiunea creștină ideea unei viitoare eliberări de sub acest jug apăsător. Negustorii Pavel Dkortiči și Petru Sorkočevici au fost printre cei dintâi cari au atârnat spiritele la revoltă. Când s'a întâmplat la 1594 invazia lui Sigismund Bathory peste Dunăre în Bulgaria, atunci cei doi Raguzani au încercat să răscoale populațiunea din răsăritul Bulgariei și anume din Prowadia, Warna, Rusciuc, Șumla și Târnova. Punctul central al acestei mișcări a fost Târnova, unde s'a și ales un fel de rege, un oarecare Șisman III, ce trebuia să se tragă din ultima dinastie bulgară. Nefiind bine organizată, mișcarea a fost repede înăbușită de către Sinan Pașa cu ienicerii lui, veniți la Târnova; Șisman fugi spre Rusia, locuitorii au fost pradăși fără cruțare și omoriți, iar cei ce au căutat să scape de răzbunarea turcească, în număr mai mare de 16.000 Bulgari din răsăritul provinciei, s'au așezat în Muntenia¹⁾.

Când din a doua jumătate a veacului XVIII și mai cu seamă între 1792 și 1804, populațiunea creștină din Balcani a fost într'adevăr terorizată de nelegiuirile bandelor turcești organizate, exodul acesteia nu s'a mai oprit în munții și pădurile proprii lor țări, ci locuitorii Bulgariei au început să-și „ieie lumea în cap“, căutând adăpost și siguranță în țări străine și îndepărtate.

Rușii au înțeles să se folosească de această situațiune creiată în Balcani prin lipsa de energie, autoritate și înțelegere a conducătorilor statului turcesc, cari nu puteau sau nu cercau să tămăduiască relele de care suferea Impărăția. Cea ce recunoșteau ei ca un punct programatic al acțiunii lor orientale și mai cu seamă balcanice era stăpânirea coastelor Mării-Negre și preponderanța flotei lor în această mare și în cea de Azov. Pentru aceasta, între altele, aveau nevoie să afișeze și să speculeze cât mai mult chestiunea eliberării creștinilor din Balcani, peste cari numai puteau să-și croiască drum spre Marea-Egeie. De aceea, începând din mijlocul veacului XVIII, prin războaiele duse, Rusia va cerca să se apropie din ce în ce de Marea-Negră și Basarabia.

Sub Caterina II și Alexandru I imperiul rusesc se mări considerabil luând și regiuni nouă, pe care le-a alcătuit într'o mare unitate, numită *Noua Rusie* (Novorossia). Prima grijă a administrațiunii rusești a fost să populeze aceste întinderi nesfârșite și pustii de deasupra Mării-Negre, din Cuban și până la Prut, unde se întindea Rusia, după 1812, cu oameni aduși din alte regiuni din afară de hotare, de oarece populațiunea ei nu era așa de deasă ca aceasta să poată fi adusă din chiar interiorul ei. De aceea s'a găsit soluțiunea ca să se adreseze străinătății.

Astfel s'a început în domnia Ecaterinei II, cu ucazul din 29 Dec. 1752, urmat de manifestul din 4 Decembrie 1762, prin care se propunea populațiunilor străine să se așeze în Rusia, și cu acela

¹⁾ G. Stanef : *Geschichte der Bulgaren*, pg. 27—28.

din 22 Iulie 1763, ce stabilea și condițiile în care urmau să se stabilească noii coloniști, — o eră de momeală pentru tot felul de neamuri și din toate părțile, ca să se populeze aceasta întinsă regiune aproape pustie.

Acest din urmă manifest este baza pe care s'au făcut așezările de populațiune și în sudul Basarabiei ¹⁾.

Atrăși de această propagandă rusească, bine susținută prin diferiți agenți trimiși în acest scop și exasperați de suferințele îndurate în propria lor țară, locuitorii din Bulgaria răsăriteană au început să se îndrepte spre Rusia sudică.

Fluxul de populațiune, pornit din sud-estul Bulgariei spre aceste regiuni, n'a ajuns decât până la Dunăre, unde încetul pe încetul cea mai mare parte dintre acești fugari s'au așezat în regiunile despopolate din nord-estul Bulgariei ²⁾.

Regiunile cele care trebuiau mai intens populate în sudul Rusiei erau: Bahmutskom, Ecaterinoslav, Odesa, Tiraspol, Chersonul și Basarabia. În ele s'au așezat, între 1740—1846, diferite populațiuni deosebite și n special: Francezi, Germani, Israeliti, Țigani, Anglicani, Spanioli, Bulgari, Sârbi, Cehi și Moldoveni.

Din populațiunea bulgărească fugară din sudul Bulgariei spre nord, cea dintâi colonie, în număr de 620 familii, a fost așezată în guvernământul Chersonului între 1752—1754.

În 1773—1774, din inițiativa grafului Rumianțov, 400 coloniști bulgari din ținutul Silistra, satul Flatară (Alfatar) au fost colonizați în satul Olășanka, aproape de Olviopol, în guv. Herson.

Între 1769—1791 s'au atras și primit în Basarabia sudică, în districtele Ismail, Chilia, Bender, Akkerman, Chișinău și Reni, mai cu seamă Bulgari. Aceștia nu veneau numai singuri, ci de cele mai multe ori se țineau după armatele rusești în retragere. Astfel călătorul Hacquet în 1783 ne spune că, scoborându-se de la Bârlad spre Fălciu, întâlnește trupele lui Suwarov în retragere de la Galați spre Tecuci, târând după sine bejenari cu vitele, Români, dar și Tataři, Bulgari, Lipoveni, Țigani, Evrei, Caraiți ³⁾. Ațâțați de emisarii ruși, locuitorii din Bulgaria răsăriteană trebuie să se fi revoltat împotriva stăpânirii turcești. O notiță laconică a lui Raicevich către Kannitz pomeneste la 2 Maiu 1783 despre anumite dezordini în Deliorman. „Li disordini di Deli—Orman continuano, senza che si possa sapere il positivo” ⁴⁾. În număr mai mare Bulgarii au trecut Dunărea în Moldova, de unde apoi, cu voia Domnitorilor, s'au așezat în Basarabia între 1789—91, după ce alții se stabiliseră aici și în 1787. În 1806 cete nouă de Bulgari s'au așezat în Bugeac în satele părăsite de Tataři ⁵⁾. Între

¹⁾ H. S. Derjavine: *Bolgarskia Kolonii vâ Rossii* (Tavricheskaia, Hersonskaia i Bessaravskaia gubernii) în *Sbornicul Academiei bulgare* vol XXIX, Sofia 1914, pg. 30.

²⁾ Lj. Miletici: *Das Ostbulgarische*, Wien 1903, coloana 13.

³⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor prin călători*, București 1929, vol III, pg. 28.

⁴⁾ Hurmuzachi XIX (partea I) No. LXXXV, pg. 97.

⁵⁾ Zamfir C. Arbure: *Basarabia în secolul XIX*, București 1899, pg. 101.

1801—1812 s'a produs una din cele mai de seamă emigrări spre Basarabia.

La 17 Iulie 1810 Martin, consul în Principate, constată într'un raport către Champigny, că prin Iași treceau coloane de prizonieri com-puse mai ales din copii și femei. După informațiunile pe care le că-pătase el, anunță deasemenea că prin Galați trecuseră, dela începutul războiului, mai mult de 16,000 indivizi, Turci, Bulgari și Sârbi ¹⁾. Kutusof, uzând de forță, duse cu dânsul în 1811 peste Prut pe Bul-garii din Rusciuc ²⁾. Și cei din Șistov trebuiau să fie transportați în anul 1810 în Rusia; informația adaugă că 8'000 familii bulgare au părăsit sălașurile lor cu aceeași destinație ca și cei luați din Razgrad, Silistra și din alte părți ³⁾.

Politica pe care o urmărea Rusia prin aceste războaie era de a distruge tot ceia ce era între Balcani și Dunăre. „Les seuls avan-tages apparents que nous puissions par consequent tirer d'une ex-pedition pareille — en supposant qu'elle reussisse — serait de detruire tout ce pu'il y a de villages entre les Balkans et le Danube et d'en emmener les habitants en Moldavie „⁴⁾. De asemenea se spune precis că se urmăria transportarea locuitorilor din Dobrogea și Bulgaria în Basarabia și districtul Odesa. „L'avantage le plus réel que la Russie ait retiré jusqu'à présent de la guerre actuelle c'est d'avoir envoyé les habitants du Dobroudje et de la Bulgarie, peupler la Bessarabie et même le gouvernement d'Odesa“ ⁵⁾.

Convoiurile de Bulgari, pornite din Bulgaria răsăriteană, ce ră-țeaua prin Dobrogea, sunt trecute cu forța în Basarabia. Astfel o ar-mată rusească, care în 1809 opera în Dobrogea, surprinde în mănăstirea așezată la 5—6 Km. de Isaccea, — adică Cocos — 1200 de țărani Bulgari, ce se pregăteau să fugă, — și-i transportă în Basarabia. La 2/14 August, când Tulcea a fost ocupată de generalul Bulatov, po-pulațiunea acestui oraș fuge spre Babadag, dar 1500 de locuitori din aceștia au fost prinși și trecuți în Basarabia, împreună cu căruțe, ba-gaje și animale ⁶⁾.

Se pare că această imigrațiune în Basarabia, dintre 1806—1812, a fost una din cele mai numeroase, de oarece acuma au venit aici și mulți milițieni-haiduci conduși de un oarecare Vafichioti. Acesta era recunoscut de guvernul rus, servindu-i acestuia ca agent în timpul războiului, pentru care serviciu el a fost numit *nacialnic* asupra tu-turor coloniilor bulgare din Basarabia.

Toți acești fugari s'au așezat la început pe pământul boerilor Moldoveni, și numai în urma reclamațiunilor acestora au fost ridicați

¹⁾ Hurmuzachi XVI No. MDCCLXV, pg. 861.

²⁾ Ibidem pg. 871; cf. C. Robert: *Les Slaves de la Turquie*, 2 vol., Paris 1844, II. pg. 326.

³⁾ Hurmuzachi XVI No. MDCCLXXX, pg. 383.

⁴⁾ Hurmuzachi III Supl. I No. LI, pg. 371.

⁵⁾ Ibidem

⁶⁾ Langeron: *Journal des campagnes faites au service de la Russie* (1809) în Hurmuzachi-Odobescu III Supl. I (1709—1812), pg. 176.

de acolo și stabiliți pe pământurile statului, care nu erau decât întinderile devenite pustii prin plecarea Tatarilor și pe care statul rusesc le confiscase, însușindu-și-le.

Pe lângă acești Bulgari, veniți direct peste Dunăre și Dobrogea, în același interval dintre 1806—1812 au mai venit în Basarabia vreo 400—500 de familii bulgare din Bulgaria, prin Brăila, sau unele din chiar *raiaua* brăileană, împrăștiindu-se prin 32 sate din prejurul Leovei și ocupând niște pământuri particulare. Această imigrațiune a Bulgarilor în Moldova de jos a dat naștere multor procese de revendicare a proprietăților călcate de emigranți¹⁾.

Toți acești coloniști veniți în acest interval, 1806—1812, erau cunoscuți de locuitorii Basarabiei sub numele de *Bulgari noi*, spre deosebire de *Bulgarii vechi*, așezați mai înainte.

„Această deosebire a dispărut acum, dar se află menționată în toate documentele de acum jumătate secol. Când pe temeiul cap. 4 din Tratatul de pace de la București, supușii otomani au căpătat amnistia și dreptul de a se întoarce pe la căminele lor, peste 3.000 de familii venite din Bulgaria n’au voit să beneficieze de amnistie și au rămas în Basarabia. Unii din ei s’au stabilit ca orașeni prin fortărețele aproape distruse de Ruși, adică la Ismail, Chilia, Akkerman și Bender; alții s’au așezat ca târgoveți la Chișinău și Reni (comuna Timarova). Prin aceste orașe s’au stabilit peste 1.200 de familii, iar cea mai mare parte din imigranți se așezară în Bugeac, prin satele părăsite de Tataři, ocupând un spațiu ca de 900 verste pătrate din Județele Akkerman, Bender și Cahul. Aceste pământuri, împreună cu lacurile sărate, au fost declarate Domeniu al statului, deși mulți din boerii moldoveni revendicau drepturi de proprietate asupra lor²⁾.

Printre acești coloniști, 32 de familii de raia bulgară, numite „*musait*”, ce aparțineau unei geamii din Constantinopol, s’au așezat în următoarele sate din Basarabia, unde au trăit nesupărate alături de ordaua Tatarilor, până la plecarea acestora de aici: Chadjichioi, Cazi — Iașli, Bai-Macli, Tomai, Coșdamgali, Malo-Carbaul, Tartaul-Otlari, Ciobolacci, Otlari și Șamaili.

Tatarii ocupau în nord samavolnic în sudul Basarabiei o întindere de pământ numit „*ichisait*”, cotropit de la boerii moldoveni, cari îl revendicau mereu și pentru care s’au deslănțuit o serie de procese, isprăvite parte pe la 1820, iar altele stinse prin moartea revendicatorilor. Pe un asemenea domeniu „*ichisait*” găsim 12 familii de Bulgari, locuind în următoarele sate tătarăști: Chisat, Chisei — mare și mic, Ciubalacci — Tatar, Bai — Macli, Cichermezi, Cașdamagoli — mare, Barciac, Aluat, Simdâc, etc.

Toți acești noi veniți sunt numiți în statisticele și rapoartele contemporane „*Băjănari de peste Dunăre*”, ceea ce însemnează că ei veniau de pe malul opus al fluviului, adică prin și din Dobrogea. Faptul

¹⁾ Z. C. Arbure: *l. c.*, pg. 105—106.

²⁾ *Ibidem*

ce trebuiește subliniat este că acești băjănari nu erau numai Bulgari, ci o mare parte sunt Moldoveni locuind de multă vreme în Dobrogea, veniți pe partea nordică a ei, probabil mai de mult, tot din Basarabia și pe cari îi silesc să se refugieze înapoi în Basarabia războaiele acestea înverșunate dintre Ruși și Turci.

Când Divanul Moldovei, înainte de anexarea Basarabiei din 1812, spre a putea calcula veniturile vistieriei, a hotărât să facă un recensământ al populației, acesta, terminat în Octomvrie 1911, constată un număr total de 2487 familii de „bejenari de peste Dunăre” stabiliți în sudul Basarabiei, din care 1479 familii cu 6171 locuitori erau Bulgari și Găgăuți și 1008 familii cu 4047 locuitori erau Români „veniți mai ales din satele Dobrogea”. Prezentând o importanță deosebită rezultatele acestei statistice pentru situațiunea etnografică a Bugeacului, dăm mai jos cifrele populațiunii după dosarul No. 3.146 din Direcțiunea regională a Arhivei Statului din Chișinău¹⁾.

Recensământul Bulgarilor din Bugeac alcătuit în luna Octombrie anul 1811.

No. cor.	Numele satelor	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor	No. cor.	Numele satelor	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor
	Tinutul Tomarova			21	Enifioi	28	123
1	Tomarova (Reni)	68	284	22	Eschichele	4	18
2	Cîsme Chioi	16	65		Tinutul Greceni		
3	Otului Chioi	66	275	23	Pelinei Siliște	5	24
4	Caragaci	27	109	24	Pelinei	12	68
5	Cartalu Petricichi	12	47	25	Ceșdamgaș	68	268
6	Bolboca	53	238	26	Șamaili	71	344
7	Curciu	26	109	27	Čazacția	4	17
8	Volcânești	55	211	28	Lucești	33	153
	Tinutul Ismail			29	Taracia	66	271
9	Babili	3	11	30	Ciobalacci Tatar	12	53
10	Cubei	73	374	31	Čojdamgali	46	190
11	Satalăc Agi	16	81	32	Tiusuliu	36	167
12	Dolufioi	17	61	33	Tiusuliu Mare	16	70
	Tinutul Bender			34	Chiat	26	111
13	Enichioi	28	123	35	Docuz	25	110
14	Comceac	53	197	36	Aluat	8	37
15	Chiriet	5	23	37	Ciomai	75	296
16	Dizghinge	4	15	38	Hagichioi	23	92
17	Beighioz	18	70	39	Burceac	29	115
18	Hirștau	10	53	40	Ciucurmeși	22	93
19	Beșalma	20	77	41	Baimacli	15	66
20	Comgaz	12	53	42	Tartaui	15	59
				43	Chirgan	2	3
				44	Tartaui	37	156
					De reportat		

¹⁾ L. T. Boga : *Populația în Basarabia* (monografie), pg. 64, 66.

No. cor.	Numele satelor	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor	No. cor.	Numele satelor	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor
	Report . . .				Ținutul Hotărniceni		
	Ținutul Codru			54	Tomai	28	130
45	Capacii	4	20	55	Orac Murza	10	44
46	Ciotma	8	28	56	Ceadâr	11	38
47	Sisiul	11	47	57	Chiusulu	22	89
48	Sidic	15	55		Ținutul Fălciu		
49	Taracli	10	45	58	Peicam	29	98
50	Ischichioi	9	40	59	Popeni	4	21
51	Enichioi	31	118	60	Tighileci	5	13
52	Ischichioi	17	67		Total general . . .	1479	6171
53	Daimacii	15	49				

Recensământul Moldovenilor veniți de peste Dunăre și stabiliți în Bugeac, alcătuit în luna Octombrie anul 1811.

No. cor.	Numele satelor	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor	No. cor.	Numele satelor	Numărul familiilor	Numărul locuitorilor
	Ținutul Tomarova			14	Bubnești	61	266
1	Tomarova (Reni) . .	223	844	15	Chislița	9	30
2	Ānadol	37	148	16	Vadul Boului	39	154
3	Frecăței	68	254	17	Giurgulești	84	319
4	Cișmechioi	16	65	18	Măndrești	21	90
5	Coronevca	13	58		Ținutul Ismail		
6	Cartal Petricichi . .	75	299	19	Babili	20	85
7	Cartal	110	453	20	Comcia	47	247
8	Enichioi	90	343	21	Ediburno	8	35
9	Barta	24	99		Ținutul Greceni		
10	Impuțita	7	29	22	Cazaclia	25	109
11	Volcânești	7	24	23	Tartaul	7	22
12	Brânza	6	28		Total general . . .	1008	4047
13	Slobozia	11	52				

Pe la 1812, în Bugeac se numărau deja peste 2.800 familii bulgare ¹⁾. Derjavin ne dă, pentru acelaș an, cifra de 20.000 de suflete, de populațiune bulgărească ²⁾.

Deși cifrele nu corespund, mai ales cu cea ce spune Derjavin, dăm mai jos statistica pe care a făcut-o administrația rusească în Basarabia după răpirea din 1812, când guvernul central a cerut lămuriri cu privire la numărul populațiunei din această nouă provincie anexată Imperiului.

¹⁾ Z. C. Arbure : I. c., pg. 105.

²⁾ Derjavin : *Bolgarskia Kolonii vā Rossii*, pg. 14, tabloul statistic.

Basarabia propriu zisă.

No. cor.	ȚINUTURILE	Orașe	Sate	Locuitorii
1	Bender	4	70	2789
2	Acherman			
3	Chilia			
4	Căușani	1	19	516
5	Reni sau Tomarova	1	5	120
6	Ismail			
	Total . . .	6	94	3425
	La cari dacă mai adăugăm ceea ce se cuprinde din această regiune în „Moldova de dincoace de Prut”, și anume ținutul:			
	Greceni	—	14	990
	Hotărniceni ¹⁾	—	17	2812

Avem numărul general al populațiunii, al satelor și orașelor din această regiune sudică basarabeană.

Pentru anul 1817 avem următoarea situațiune demografică, indicată de tabloul ce urmează:

Manuscriptul lui Swiniin de la 1816 Iunie 1, publicat în traducere românească în lucrarea D-lui Z. C. Arbure, *Basarabia în veacul XIX*, cuprinde multe informațiuni etnografice asupra Basarabiei.

În ținutul *Benderului* se găseau la 1814, 3.293 familii de Moldoveni, Ruteni, Bulgari, Greci, Evrei; orașul *Akkerman* avea 4.112 suflete, iar la *Chilia* populațiunea orașului se compunea din 774 Moldoveni de sex bărbătesc și 592⁷ de sex femeiesc; Ruteni: 900 bărbați și 344 femei; Ruși: 293 bărbați și 178 femei (Lipoveni); Greci: 28; Bulgari 38; Țigani: 40; Evrei: 33 bărbați și 29 femei. Ținutul *Tomarova* era locuit de 2.220 suflete de sex masculin, Moldoveni, Greci, Bulgari și Țigani; el aparținea în întregime statului, iar la „Ismail și Reni suțimi de case părăsite de Turci, au fost declarate proprietatea statului”. Orașul *Tucikof* a fost construit pe la

¹⁾ „Actul de danie (din 1775 a lui Grigore Alexandru Ghica) arată hotarele acestei fâșii de țară, care în sud coincideau cu hindichiul lui Halil-Pașa, adică cu vechiul hotar al Bugeacului, iar în nord începeau în valea Lăpușnei la Cărpineni, tăiau Cogălnicul mai sus de Bozieni, traversau Botnișoara și Botna ceva mai sus de împreunarea lor, și de acolo duceau spre est, atingând valea Calenderului mai sus de Gemeni, la marginea raialei dela Tighinea. Fâșia aceasta forma ocolul *Hotărniceni*, care în 1817 cuprindea 21 de sate și 4 seliști. Mai jos de Hotărniceni era ocolul *Codrului*, care se mărginea în sud cu ținutul Greceni, ambele așezate între Prut și hotarul Bugeacului. „Hotărătura” aceasta s’a făcut de Nicolae Resetti în 1781 sub Constantin Vodă-Moruzi. După pierderea Hotinului mai rămăsese Moldova ținuturile Sorocei, Orheiului, Lăpușnei, Chigheciului și Grecenilor. Tot restul Basarabiei era sub stăpânirea turco-tătara” [I. Nistor: *Istoria Basarabiei*, pg. 211—212].

1810 lângă cetatea Ismail, „la 1812 în acest orașel erau deja peste 1700 de case, formând străde bine aliniate, dar pe la 1815 din toate aceste construcțiuni n'au mai rămas în picioare decât abia 834 case, având o populațiune de 6.795 suflete de toate neamurile, majoritatea fiind Bulgari și Ruși“.

Ținutul *Greceni* avea „locuitori birnici“ 2.226 (?), parte Bulgari, parte Moldoveni; ținutul *Codrului*, compus din 22 sate și un târgușor, era locuit de 914 familii (?) și anume: 3.036 bărbați și 6.322 femei. Cea mai mare parte erau Moldoveni, restul Bulgari, Ruteni și Evrei. Din acest ținut, imediat după alipirea Basarabiei, 290 de familii au fugit peste Prut în Moldova.

Populațiunea ținutului *Hotărnicesc* se compunea din 3.445 suflete de sex bărbătesc, din cari: Moldoveni birnici 2.819, mazili 57, Bulgari 407, Evrei 19, preoți 53, diaconi 24, paraclisieri 22, fiind format din 21 sate și nici un târgușor și aparținând în întregime (1816) boerului Ioan Balș.

Din acest ținut au fugit peste Prut, dela 1812, 906 suflete.

După recensământul executat în cursul anului 1817, se găseau în sudul Basarabiei următoarele cifre:

Treptele sociale ale locuitorilor	Familii	Bărbați	Femei
Jud. Tighina:			
Preoți, diaconi, cântăreți și paraclisieri .	228	581	559
Mazăli și ruptași	127	331	304
Țărani	6485	16.313	16.112
Locuitori urbani afară de Armeni și Evrei	2650	6744	6506
Armeni	153	392	373
Evrei	260	655	644
Coloniști	1528	4109	4065
Jud. Ismail:			
Preoți, diaconi, cântăreți și paraclisieri .	166	415	415
Mazăli și ruptași	73	284	281
Țărani	3324	8509	8111
Locuitori urbani afară de Armeni și Evrei	4034	10.186	9984
Armeni	96	259	231
Evrei	125	314	311
Jud. Greceni:			
Preoți, diaconi, cântăreți și paraclisieri .	69	173	172
Mazăli și ruptași	9	24	21
Țărani	1936	5045	4635
Evrei	25	69	56

De oarece curentul de emigrație al Bulgarilor se accentua din ce în ce mai mult, de aceea s'a simțit nevoia ca să se fixeze satele

în care ei trebuiau să se așeze, pentru a nu mai da naștere la o mulțime de reclamațiuni mai cu seamă din partea boerilor moldoveni, fiindcă mulți din acești *băjenari* se așezau în unele sate de pe moșiile lor. Pentru aceia la 29 Decembrie 1819 s'a alcătuit o listă „înalt întărită” „a ocoalelor ce sunt înființate în oblastia Basarabiei pentru așezarea Bulgarilor și a altor strămutați de peste Dunăre”. — Această listă cuprindea următoarele ocoale și sate:

I. Ocolul Prutului

Satele: 1. Colibaș; 2. Brânză; 3. Vălenii; 4. Slobozia; 5. Boboeștii sau Suraenii; 6. Chișlița; 7. Vadu Boului; 8. Jurgiu-lești; 9. Mândreștii; 10. Anadolca; 11. Frecăței; 12. Bujorca; 13. Cișmechiof; 14. Volcănești.

Ocolul acesta se află între râul Prutului, valul lui Traian cel din jos, râul și lacul Cahulului și Dunărea.

II. Ocolul Cahulului

Satele: 1. Cartal; 2. Satul nou; 3. Barta; 4. Carahați; 5. Bugeac, Necrasovți; 6. Ifiulia; 7. Hagi=Abdul; 8. Curci; 9. Im-pușita; 10. Balboca.

Ocolul acesta se află între lacurile Ialpuhului și al Cahulului, râul Cahul, valul lui Traian cel din jos și Dunărea.

III. Ocolul Ismailului

Satele: 1. Taraclia; 2. Tatar=Copceak; 3. Cubei; 4. Satalic=Hagi; 5. Cairaclia; 6. Bolgrad (Tabac); 7. Caracurt; 8. Cișmea=Văruită; 9. Babele; 10. Duluchioi; 11. Taș=Bunar; 12. Cișea; 13. Irdek=Burno cu căștile; 14. Șichirli=Chitai.

Hotarele acestui ocol se megieșesc cu lacul și pârăul Ialpuhului în sus până la revărsarea râului Lunga, în sus de satul Taraclia, cât va trebui de la punctul acesta în linie dreaptă până la râul Catlabuh, și cu acest râu în jos până la revărsarea lui în ghiolul de aceeași numire.

IV. Ocolul Bugeacului

Satele: 1. Traian; 2. Valea Perjei; 3. Cot=Chitai; 4. Lunga; 5. Haidar; 6. Tomai; 7. Baurci; 8. Cazaiaclia; 9. Beș=Alma; 10. Congaz; 11. Cioc=Maidan; 12. Chirsov; 13. Bezghioș; 14. Comrat; 15. Djoltai; 16. Avdorma; 17. Chiriet; 18. Disginge; 19. Enichioi.

„Hotarele acestui ocol se încep de la revărsarea râului Lunga în Ialpuh, în sus pe el, pe dincolo de satul Desginge, cât va trebui de la acest punct spre obârșia râului Lunga până la hotarele coloniilor nemțești, și pe lângă ele până la obârșia râului Tașlic, ocolind satul

Ienichioi, prin ghiolul Chitai până la Catlabuh în paralel cu valul lui Traian.

Ocolul acesta, cuprinzând în sine un loc desert, se va putea împărți în două ocoale, când se vor strămuta pe el bejenarii de peste Dunăre, de pe pământurile proprietărești din orașe și parte din ocoalele Prutului și Cahulului, în care nu ajunge pământ după numărul locuitorilor¹⁾.

În preajma anului 1819 peste 200 de familii de Bulgari știm că erau așezate în 11 sate pe pământul particular dimprejurul comunei urbane Leova; acest lucru ni-l arată hotărârea judecătorească dată cu prilejul procesului iscat între adevărații proprietari ai pământului și coloniști, sentință care-i declara pe aceștia vecini ai proprietarilor de pământ, fără puțință de a-și mai schimba locuința, din care cauză ei au petiționat către Împăratul Rusiei, cerând să fie puși sub administrațiunea generalului I. N. Inzoff, Bulgar de origine și care era administratorul Bulgarilor din guvernământul Herson și Crimeia.

Raportul prezentat împăratului cu acest prilej stabilește următorul număr al coloniștilor aflați în Basarabia pe la 1819²⁾:

	Familii vechi	Familii nouă	Total
1. Pe domeniul Statului (în Bugeac)	1.196	3.316	4.512
2. În urbea Ismail	143	261	404
" " Chilia	14	4	18
" " Reni	5	189	194
" " Akkerman	2	68	70
" " Bender	16	7	23
" " Chișinău	507	14	521
3. Pe locurile ichisait și musait (din județul Cahul)	205	305	510
4. Pe moșiile boerilor	206	74	280
Totalul familiilor	2.294	4.238	6.532

În fermenele medii aceste familii de coloniști alcătuiau o proporțiune de peste 24.000 locuitori Bulgari de ambe sexe, cifră care coincide cu aceea dată de Derjavin pentru același an, și care era de asemenea 24.000 de suflete³⁾.

Informațiunile din lucrarea citată a lui Zamfir C. Arbure ne arată că Împăratul Alexandru I a dat un manifest pe numele generalului Inzof, dându-i acestei populațiuni bulgare o organizațiune administrativă specială, urmat apoi de un alt ukaz imperial, prin care Bulgarii „au căpătat o chartă, în care se specifică toate drepturile și privilegiile ce li se dau lor și descendenților lor“.

Manifestul imperial împărțea coloniștii Bulgari din Basarabia, din punct de vedere administrativ, în patru ocoale și anume:

¹⁾ Reprodus după Z. C. Arbure: *I. c.*, pg. 696—697.

²⁾ Z. C. Arbure: *I. c.*, pg. 106—107.

³⁾ Derjavin: *I. c.*, pg. 14, tabloul statistic.

I	ocol al Prutului	cu 14 sate având	1.108	familii
II	" " Cahulului	" 10 sate "	947	"
III	" " Ismailului	" 14 sate "	1.556	"
IV	" " Bugeacului	" 19 sate "	1.506	"
Total . . .		57 sate având	5.117	familii

Populațiunea coloniilor se înmulțește, de oarece vedem că în anul 1821 ea atingea cifra de 8.891 familii, cu 46.598 locuitori, între cari erau 32.000 Bulgari, iar restul de 2.500 familii îl alcătuiau Românii, Grecii și Arnăuții. Cifra pe care o găsim reprezentând pe Bulgari în tabloul statistic de la pg. 14 a lucrării lui Derjavin pentru anul 1821 este tot 32.000 de suflete.

O altă statistică ne arată pentru anul 1821 în toate coloniile basarabene bulgărești 7735 de familii de coloniști cu 20.711 membri bărbați și 17.312 femei formând un total de 38.023 de suflete, împărțite în felul următor după districte ¹⁾:

	Case	Familii	Locuitori		
			bărbați	femei	ambele sexe
Regiunea Prutului . . .	1.220	1.462	3.626	3.255	6.881
" Cahul . . .	906	1.076	2.778	2.521	5.299
" Ismail . . .	2.082	2.599	6.922	5.744	12.666
" Bugeacului . .	2.078	2.898	7.385	5.792	13.177
Total . . .	6.286	7.735	20.711	17.312	38.023

Cu un an mai înainte, în 1820, găsim undeva că populațiunea bulgărească număra 150.000 de suflete, cifră pe care o socotim exagerată, fiindcă însuși autorul ei se îndoește de exactitatea acesteia, de oarece adaugă imediat: „Alle Berechnungen der Statistiker beruhen auf wenig haltbaren Gründen; nirgends findet man eine zuverlässige Zählung, überall nur ungefähre Schätzung nach zum Theil willkürlichen Voraussetzungen“ ²⁾.

Pământurile pustii, care se găseau în Noua Rusie și Bugeac, au atras chiar Moldovenii din Basarabia nordică.

Moldovenii au trecut dincolo de Nistru începând de la anii 1753—1765, în număr de 1800 oameni, mărind cetele căzăcești, continuând apoi această trecere între 1791 și 1803 și așezându-se în stepele de la Ociacof, în lungul Nistrului, în satele Ovidiopol, Maiaki, Dubăsarii-noi, Tiraspol, Slobozia Hanului, Ananiev, Bobrinețu, Balta, unde s'au amestecat cu Rutenii. La 1792, un ukaz din 27 Ianuarie dă la 26 boeri moldoveni moșii în județele Tiraspol și

¹⁾ I. Altman: *Die Bulgaren-Colonien in Bessarabien* in *Zeitschrift für Allgemeine Erdkunde*, Band V, Berlin (1855), pg. 302.

²⁾ *Europäische Türkei in Neueste Länder- und Völkerkunde*, Prag 1820, Bd. XIII, pg. 135.

Ananiev, în întindere de 260.000 deseatine, pe care în curs de 9 ani de zile s'au aşezat, venind din Basarabia, mii de Români, formându-se acolo 20 de sate.

Alte cete de Români din nordul Basarabiei au trecut Nistrul în stepele Ociacovului golite de Tataari, aşezându-se între limanul Telegul şi râul Bug şi formând satele româneşti *Taşina, Berezina, Boldana, Cântacuzovca*; satul ultim îşi frage numele dela boerii Ion şi Nicolae Contacuzino, veniţi acolo pe la 1790.

Am amintit aceste migraţiuni româneşti dincolo peste Nistru, de şi au prea puţină atingere cu subiectul nostru, pentru a se vedea că şi între Moldoveni se produse asemenea mişcări de populaţiune în spre pământurile pusii. La început, după ce Basarabia a trecut sub stăpânirea rusească, ţăranii moldoveni au început să emigreze, în special peste Prut, fugind de „*robă muscălească*”. Aceste emigrări n'au încetat dincolo de hotarele Basarabiei, decât după ce noua ocărnuire i-a asigurat că vechile datini şi obiceiuri pământeşti vor fi respectate. Unii din aceşti ţărani moldoveni s'au aşezat în Bugeac, întemeind o mulţime de sate ca: Spinoasa, Tambur, Căprioara, Frumuşica-Nouă şi Vechi, Catargiu, Satu-Nou, Bulboca, Moldovanca, Moruzeni, Varatic, Răzleanca, Ialpujeni, Valea-Perjului, Buzoaia, Grădina, Baba, Fântâna zânelor şi Cişmeaua-Văruită. În aceste două din urmă Moldovenii au fost deslucuiţi şi asimilaţi de coloniştii bulgari veniţi mai târziu ¹⁾. Când asemenea valuri de populaţiune nu se mai produc peste Nistru după 1812, anul anexării Basarabiei, din cauză că stăpânirea rusească oferă asemenea locuri goale în chiar copriusul provinciei însăşi, atunci vedem că Bugeacul nostru primeşte, pe la 1820, peste 9000 de familii române din partea de nord a Basarabiei, care se aşează pe la Bolgrad, Doluchiioi, Erdec-Burnu, Babel, Hadji-Abdula, formând satele *Barta, Satul-nou, Impuşita, Văruita, Frecăţei* şi altele ²⁾. Derjavin relatează că numărul coloniştilor moldoveni aşezaţi în sudul Basarabiei la 1819 se ridica la 24'000 de suflete ³⁾.

Această afluenţă de populaţiune din nordul provinciei se revarsă spre sudul ei, de oarece guvernul rus a creiat un domeniu nou de colonizare în acest sud, format din 57.000 deseatine pământ în judeţul Cahul şi 454.000 deseatine pământ în judeţul Akkerman. Aşa se şi explică de ce în anul 1822, peste 244 de familii bulgare din judeţul Chişinău s'au mişcat spre sud, aşezându-se în aceste finituri. Aşezări de populaţiune în sudul Basarabiei, prin asemenea mişcări lăuntrice în massa locuitorilor dela nord spre sud, au dăinuit până pe la 1829—1830, când evenimentele provocate de războiul ruso-turc (1828—1829), au deslănţuit vremuri de cumpănă grea şi de pribegie pentru locuitorii din Rumelia şi Bulgaria răsăriteană, ce-au fost siliţi ca, în masse compacte, să fugă spre Rusia „pravoslavnică şi liberatoare”, aşezându-se în copriusul ei şi în special în Basarabia sudică, unde valurile lor,

¹⁾ I. Nistor: *Istoria Basarabiei*, pg. 294.

²⁾ Z. C. Arbure: *l. c.*, pg. 123.

³⁾ Derjavin: *l. c.*, pg. 10.

înaintând din spre sud, au oprit orice mișcare de populațiune ce-ar mai fi venit dinspre nord.

Într'adevăr, în timpul expediției lui *Dibici Zabalkanski* s'ar fi provocat cea mai mare emigrare, socotită la vre-o 25.000 de familii ce-au străbătut Dobrogea, de la sud către nord, spre Basarabia ¹⁾.

Tratatul încheiat în 1829 la Adrianopol stabilea permisiunea locuitorilor din Rumelia și Bulgaria de a se retrage în Rusia.

„Par le traité d'Adrianople, signé le 14 Septembre 1829, dans le but de mettre fin à la guerre entre la Russie et l'Empire Ottoman, il a été décidé que ceux des habitants de la Roumelie et de la Bulgarie qui voudraient se retirer sur le territoire russe, pourraient le faire librement et sans être inquiétés. Un certain nombre des paysans bulgares, entraînés par des motifs religieux, s'étaient compromis pour les Russes pendant le cours des hostilités. Ils profitèrent seuls de la stipulation du traité de paix, et se retirèrent, avec leurs familles, dans la Besarabie, ou des terres leur furent concédées” ²⁾.

Când armatele expediționare ale lui *Dibici Zabalkanski* au început să se retragă, după semnarea păcii, s'a întâmplat în această populațiune creștină o turburare grozavă. „Delegațiuni apăreau înaintea generalului, implorându-l ca și Bulgaria să fie eliberată de sub jugul turcesc. Populațiunea apuca pe ofițerii și soldații ruși de mantale și nu voia să-i lase să plece; — când s'a aflat că întoarcerea armatelor rusești în patrie s'a executat deja, atunci numeroasa populațiune de aici și-a încărcat hainele și gospodăria casei pe căruțe și a pornit-o înainte să se așeze în Rusia” ³⁾.

Mărturia contemporană a lui Hector de Béarn (*Quelques souvenirs d'une campagne en Turquie*; Paris 1828), care vede cu ochii lui convoiurile de familii prin Dobrogea, îndreptându-se spre Basarabia, este de cel mai mare interes și de aceia o reproducem, aidoma, după traducerea din *Analele Dobrogei IX* (1928) pg. 198. La No. 34 „Beidaoud”, se spune: „Un mare număr de familii bulgare, fugind de cruzimea și tirania turcească, veniseră să ceară protecțiune și azil de la Țar. Li se dase pământ în Basarabia; într'acolo se'ndreptau acești nenorociți, cu puținul pe care-l putuseră lua cu ei în învălmășeala fugii. Poposiți lângă o fântână pe jumătate ruinată, fe uitai cu groază la mizeria și suferința care li-erău întipărite în față; în timpul când le împărteam ajutoare, ne atraseră privirea doi copilași tare frumoși: Prințul *Trubescoi* se aproprie de unul dintr'inșii și începu să-l mângâie pe căpușorul lui blond, dar sârmanul copilaș fu apucat de-odată de

¹⁾ Al. P. Arbore: „Așezările Bulgarilor în Arhiva Dobrogei I. (1916) pg. 32

²⁾ Petrescu și D. Sturza: *Acte și documente relative la România*, III No. 802 pg. 1083—1084.

³⁾ N. Staneff. *Geschichte der Bulgaren*, pg. 66. Fr. Bradaška: *Die Slaven in der Türkei* in *Petermann's Mittheilungen* 1869 pg. 441—458; *Le Globe* (journal géographique) Genève 1870, IX pg. 1870; *Unsere Tage* (Braunschweig), 1865 pg. 481; 1861 pg. 755; S. Lejean: *Éthnographie de la Turquie d'Europe* (Ergänzungsheft zu *Petermann's Mittheilungen* 1861 pg. 29; St. Romansky: *Carte ethnographique de la Nouvelle Dobroudja roumaine*, Sofia, 1916 pg. 11—13.

niște convulsii strașnice, încât fu potolit cu mare greutate. Ni se spuse că Turcii îi măcelăriseră părinții în fața lui chiar și că de atunci sârmanul copilăș credea că are să-și taie și lui capul, așa cum pățiseră părinții lui. Nevoia și mizeria puseseră până într'atâta stăpânire pe acești nenorociți, încât părinții căutau să-și vândă copiii, ca să-și poată scăpa cu viață. Așa vroi să-mi vândă mie un moșneag, pe preț de 40 de ruble, pe cele două fiice ale sale culcate la picioarele lui, într'o căruță ca vai de lume. Le sculă, bietul, să le pot vedea și eu — și să mă conving că are marfă bună; și într'adevăr că cea mai mare era destul de frumoasă; dar suferința era întipărită adânc în obraji și slăbiți și palizi și în ochii ei negri puteai vedea cea mai sfâșietoare expresie a durerii“.

Mărturie din 7 Iunie 1829 spun că, pe la 5 Mai acelaș an, peste 70.000 de suflete acopereau toate drumurile ce duceau din Bulgaria spre Dunăre ¹⁾. În acest drum de emigrare coloniștii bulgari au trecut Dunărea pe la Gura Ialomiței, Brăila, Galați, Isaccea și Tulcea ²⁾.

Unii dintr'înșii — cei din Silistra și din împrejurimi — văzând că Basarabia și Rusia sudică e prea departe, și fiind deprinși de veacuri să-și caute adăpost în ținutul din față, peste Dunăre, adică în Muntenia, fac jalbă, la 6 Iunie 1836, către Domnie, ca să li se permită așezarea lor la Călărași, în Ialomiță. . . . „Vestindu-ți că, având noi hotărîrea neschimbată ca, la retragerea de aici a împărăteștilor ostiri, să plecăm și noi și cei mai mulți din locuitori pentru ca să ne odihnim cu totul în mijlocul fraților noștri creștini, — (deci Te rugăm) să bine-voești, domnește și părintește, miluindu-ne pe toți, ca să ne așezi sub înalta-Ți umbră și să ne orânduiești a rămânea la Călărași, cu legături nedesfăcute, ca să ne cunoaștem întru toate, noi și ai noștri, nesupărați și liberi de orice venit ce s'ar cuveni moșmanului (sic) sau domnului moșici, și noi vom fi gata să dăm fiecare cât se va crede că trebuie și e drept pentru fiecare stânjen, după puterea fiecăruia“.

Ei se rugau să fie primiți acolo „pentru ca să nu ne depărtăm de la țara noastră, căci Călărașii îi știm de mult văzându-i cu ochii noștri, și nu-l deosebim de Silistra și de împrejurimile ei“ ³⁾.

O parte însemnată din populațiunea chiar a orașului Silistra trebuie să fi căutat să treacă Dunărea. Nu putem să precizăm anume câți vor fi fost aceștia. Stim numai că Silistra avea la 1833, o populațiune de 20.000 locuitori ⁴⁾, iar în 1835 numărul lor era același, adică tot 20.000 ⁵⁾. Numărul locuitorilor se micșorase în preajma

¹⁾ S. Zanetov : *Bălgarskite Kolonii vă Russia in Periodicesko Spisanie* (XLVIII) 1895 pg. 858, 875.

²⁾ N. H. Palanzow : *Bălgarskite Kolonii vă Russia in Periodicesko Spisanie* 1895 (LI) pg. 311.

³⁾ N. Iorga : *Studii și documente*, XI pg. 39—41.

⁴⁾ Fr. K. Hoffman : *Die Erde und ihre Bewohner*, Wien 1833, pg. 332.

⁵⁾ F. Rougemont : *Précis d'Ethnographie, de statistique et de géographie historique*, Neuchâtel 1835—1837, I pg. 177.

anului 1833, fiindcă orașul acesta, care fusese distrus în 1810, se refăcuse, având 20.000 loc. la 1819 ¹⁾ și numărând 24.000 la asediul Rușilor din 1828 ²⁾.

Acești fugari din Bulgaria, ce se îndreptau spre Dobrogea și Rusia, erau în cea mai mare parte din Șumla, Slivno, Provadia, de dincolo de Balcani, din Tracia orientală și anume din Lozengrad, de lângă Adrianopole, din Stara-Zagora, din Iamboli și din Slivno, din care cauză se numesc și *Trakiitzi* sau „oameni de dincolo de munte” sau și mai precis: Odrinți, Gilavanți (de la numele Safului Gilavan, regiunea Kavakli), Zagorți etc.

Războaiele dintre 1828 și 1829 au produs o adevărată destelenire a populațiunii și în Dobrogea: de aceia numărul tuturor locuitorilor din această provincie de abia dacă atingea cifra de 40.000 loc. — fiind cam 5 loc. pe Km. p. — așa după cum se arată pe marea hartă rusească din preajma anului 1838, — după aceste părjori provocate de luptele desfășurate pe aici. Mai cu seamă regiunea cuprinsă între lanțul de dealuri acoperite cu păduri, ce se întind de la Măcin la Babadag și granița veche a Dobrogei — Mangalia — Silistra —, unde elementul mohamedan era mai numeros, a fost pustiită cu desăvârșire de armatele rusești. Un număr foarte mare de sate însemnate pe hartă ca pustii, însemnează că au fost părăsite de către populațiunea, care trebuie să fi fost în majoritate musulmană. Asemenea nelegiuri și jafuri le-au făcut și armatele turcești. Călătorul *Hector de Béarn*, ce-a străbătut Dobrogea în 1828, spune textual că, întovărășind armata rusească de ocupațiune „da, din loc în loc, de sate părăsite. Inamicul, retrăgându-se spre interior, lua toată populația cu el, distrugea tot ce nu putea fi luat și adesea otrăvea și fântânile. Dacă vreun cătun nu s'ar fi supus imediat ordinului de plecare al autorităților militare turcești, — era prădat, dat pradă flăcărilor, iar bieții locuitori uciși fără milă. La *Berdahule* ne-am oprit câteva ceasuri. Mai multe case arse și niște urme de sânge arătau că acest sat a fost teatrul cruzimii armatelor turcești; și în adevăr că am găsit într-o cocioabă, unde venisem după umbră, mai multe cadavre fără capete, ascunse prost în niște gunoi, iar într'un colț am dat de un nenorocit, care murise în chinurile groaznice ale tepei”. La Karatai „din lagărul situat pe un loc aplecat, se zăreau trei sate părăsite, unde se găsiră proviziuni de nutreț pentru vite și grâne — uitate, fără îndoială, în zăpăceala și în învălmășala fugii ³⁾”. Ceia ce trebuie să fie remarcat

¹⁾ A. C. Gaspari: *Lehrbuch der Erdbeschreibung*, Weimar 1919 pg. 528.

²⁾ F. Kanitz: *Donau—Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882, III pg. 270. Pentru stările din Dobrogea se poate aminti, ca ceva demn de însemnat, că la anul 1819 Caraharmanul era amintit încă ca un fel de port la mare. Astfel în lucrarea lui H. A. S. Dearborn: *A memoir on the commerce and navigation of the Black Sea, and the trade and maritime Geography of Turkey and Egypt*. Boston 1819, t. I pg. 202, vorbindu-se despre Bulgaria se spune: „the towns on the seacoast are Varna, Kalekria, Balchak, Mangolia, Keustengi, and Kara — Kerman;

³⁾ *Analele Dobrogei*, IX (1928) pg. 193.

cu acest prilej este felul cum au fost ocupate aceste sate însemnate pe hartă ca nelocuite, — și de către ce anume populațiune.

Am arătat și în altă parte că Bulgarii locuiesc în Dobrogea veche, în mod însemnat, de-a-bea de la începutul veacului XIX ¹⁾. În masse compacte se găsesc în regiunea marilor lacuri și anume în satele: Bașchioi, Beidaut, Canlă-Bugeac, Casimcea, Congaz, Caranasuf, Ceamurlia de sus, Ceamurlia de jos, Caramanchioi, Casapchioi, Potur etc. Dintre acestea harta rusească ne arată pustiite pe următoarele: Beidaut, Casimcea, Caranasuf, Ceamurlia de jos, Ceamurlia de sus, Caramanchioi, Potur etc.

Prin urmare numai după 1828—1829 și anume după 1833 ²⁾, când s'a întâmplat o emigrare înapoi a Bulgarilor din sudul Basarabiei, în spre ținuturile lor originare din Bulgaria, s'au așezat majoritatea acestor Bulgari prin satele pustiite, precum și prin cele care numărau puțini locuitori ³⁾.

Numărul cel mare de emigranți Bulgari cu prilejul evenimentelor dintre 1828—1829, a fost îndreptat de Ruși spre Bugeac, unii din ei venind în Basarabia prin Odesa, unde erau debarcați din vapoare ce-i transportau din diferite porturi ale Turciei, iar alții veniau de-a dreptul de peste Dunăre prin Dobrogea. Umplându-se baracele din portul Odesa cu acești emigranți, „guvernatorul orașului, Principele Voronzoff, îngrijat de marele număr al Bulgarilor sosiți, raportă faptul Împăratului Nicolae I, care dăte un *ukaz*, prin care ordona ca emigranții industriași, adică vieri, pescari și marinari, să fie stabiliți prin orașe ca târgoveți, ceilalți prin satele din Bugeac“ ⁴⁾.

La 1835, după informațiunile *nacialnicului* coloniilor bulgare, Budkoff, date guvernului rusesc, erau în Basarabia 35 colonii, repartizate în 5 ocoluri administrative și anume:

Colonii vechi . . .	5.837 familii bulgare
Colonii nouă . . .	3.804 familii bulgare
Total	9.641

Derjavin găsește la 1835 în Basarabia 55.630 suflete, iar la 1837 numărul coloniștilor bulgari era de 66.900 suflete ⁵⁾,

Foamea cu ciuma, care au început să bântuie în Basarabia, precum și administrațiunea din ce în ce mai rea a Rușilor, resimțită de populațiune prin opera de jaf și spoliațiune desfășurată mai cu seamă de funcționărima, au făcut ca situațiunea coloniștilor să se înrăutățească în așa fel, încât s'a format un curent de emigrare din Basarabia în alte părți și în special în spre Dobrogea și Bulgaria răsăriteană de unde plecaseră ei.

¹⁾ Al. P. Arbore: *Așezările Bulgarilor în Arhiva Dobrogei*, 1916 I, pg. 17—60.

²⁾ C. Ireček: *das Fürstentum Bulgarien*, pg. 50.

³⁾ cf. Al. P. Arbore: *din Etnografia Dobrogei: Populațiunea Dobrogei după o hartă rusească*, în *Analele Dobrogei IV* (1923), pg. 329—334.

⁴⁾ Z. C. Arbore: *I. c.*, pg. 108.

⁵⁾ Derjavin: *I. c.*, pg. 10.

Astfel contele Kisilev raporta Împăratului în mod verbal : „Scriam, Majestate, și confirm acum : Guvernatorul H. nu numai pradă averea, ci sughe sângele nefericiților locuitori din Basarabia. Se vinde orice funcțiune, totul are preț și ispravnicii sunt nevoiți să fie niște hoți mai mult decât alții, deoarece plătesc pentru posturile lor dela 20 și până la 30 de mii ruble. Ca să dovedesc cât de nefastă este administrarea de azi din Basarabia, aș dori să poruncii, Majestate, de a vă prezenta o notiță de câți locuitori au fost în Basarabia la 1812, la încheierea păcii câți coloniști bulgari au venit la noi și pe urmă câți locuitori au emigrat preferând jugul turcesc, așa de greu pentru dânșii, administrării noastre. Afară de aceasta trebuiesc cercetate și achizițiunile făcute de domnii funcționari și îmbogățirea lor neproportională ; din numărul acesta nu exclud pe guvernatorul Basarabiei”¹⁾.

Pricipele Kurakin scria Ministrului de poliție Viazmitinov, la Petersburg : „Într’adevăr, va fi un lucru foarte regretabil dacă această regiune, Basarabia, care până acum a fost așa de populată și fertilă și a cărei achizițiune a costat atât de scump Statul, va fi, în fine, pustiită”²⁾.

Consilierul de stat A. Baicov, funcționar în Ministerul de externe din Petersburg, trimis de guvernul rus pentru controlarea înfăptuirilor defavorabile administrației din Basarabia, scrie la începutul anului 1813 : „Țăranii ne mai fiind în stare a suporta birurile grele și taxele ilegale la cari sunt supuși, sunt siliți să-și părăsească vetrele și să fugă peste Prut, pentru a se așeza în părțile Imperiului turcesc (adică în Moldova rămasă). Într’adevăr, ar fi păcat dacă această țară, până acum atât de populată și atât de bogată în produse, ar fi condamnată pustiirii”³⁾.

La 1817 Capo d’Istria comunica lui Bahmetiev, general guvernatorul Basarabiei : „tout ce que nous revient de vos environs c’est-à-dire de provinces russes et des Principautés ne dispose pas favorablement pour l’administration actuelle de la Bessarabie. Les emigrations continuent, les paysans sont vexés et le désordre qui avait signalé d’une manière aussi affligeante le gouvernement du général Hartingh paraît encore subsister”⁴⁾.

Episcopul Dimitrie al Benderului și Akkermanului comunica Mitropolitului Gavrili că în jud. Akkerman locuitorii părăsiau satele lor, în multe din ele ne mai rămânând decât preoții⁵⁾. Pe la începutul anului 1814, aproape 3.000 de familii de Moldoveni au fugit peste Prut⁶⁾.

¹⁾ V. Zablotski-Desiatovski : *Contele P. D. Kisselev și epoca lui*, vol. I. pg. 33. apud *Basarabia*, pg. 170.

²⁾ *Memoriile societății imperiale de Istorie și Antichități din Odesa*, XXII, pg. 118, apud *Basarabia*, pg. 170.

³⁾ *Buletinul societății de istorie și arheologie din Odesa* XXII, apud *Basarabia*, pg. 171.

⁴⁾ Casso : *Rusia la Dunăre*, pg. 202, 203.

⁵⁾ *Arhiva consistoriului din Chișinău*, anul 1812, No. 32.

⁶⁾ P. Gore : *Anexarea Basarabiei în monografia Basarabia*, pg. 171.

Deși pe la 1830 diferite informațiuni ne arată numărul coloniștilor la 70.000 suflete ¹⁾, totuși, fie că această cifră era scăzută deja, fie că ea se micșorează după aceea, fapt e că o mare parte din acești coloniști începuseră să fugă din Basarabia, îndreptându-se spre Dobrogea și regiunile din Bulgaria răsăriteană de unde veniseră. Atunci un număr de 3.000 familii dintre aceștia, neputându-și găsi adăpostul căutat sau neobiceiindu-se cu împrejurările de acolo, amenințate pe de altă parte de foame și de ciumă, s'au văzut silite să se reîntoarcă în patrie, trecând Dunărea, desigur în Dobrogea, pe unde ducea drumul cel mai sigur înapoi ²⁾.

Exodul populațiunii din Bugeac nu se mărginea numai la coloniștii bulgari, ci el cuprindea și alte neamuri precum Moldovenii, Polonii, Germanii și chiar Rușii propriu ziși. Un raport al unui agent polon arată la 1 Sept. 1848, că: „La Dobrodja est le paradis terrestre des malheureux échappés à l'enfer de la Russie. Chaque année cette puissance malgré la grande vigilance qu'elle déploie, fournit son contingent d'émigrés en Turquie. Quelques centaines d'allemands ont quitté la Bessarabie pour se coloniser ici.

S'étant fait rayas, tous ces émigrés jouissent du bien être général, et, à part quelques vexations, résultat de l'intérêt privé de quelques Ayans ou de quelques Beylikci, ils sont heureux, benissant le sultan et sont prêts à verser le sang pour lui. Ennemis acharnés des Russes, la propagande de ceux-ci ne peut trouver prise que parmi les populations bulgares, nombreuses dans la partie méridionale de la Dobroudza“.

În timp ce Rușii, Polonii, Moldovenii sunt credincioși Turciei, Grecii sunt înverșunați împotriva stăpânirii turcești, ceea ce a făcut pe aceasta să ia măsuri de siguranță împotriva lor. Interesantă este afirmațiunea că la această dată partea de nord a Dobrogei și anume, credem, regiunea limitrofă marilor lacuri, era populată de Bulgari, cari se așezaseră aici între 1829—1848.

Se adaugă următoarea listă a localităților locuite de Ruteni (Moliori), a căror ocupațiune era agricultura; ei mai locuiau, în afară de satele înșirate aici, și prin orașe, sau se găseau izolați ca pescari în bălțile și pe brațele Dunărei ³⁾.

Lista satelor locuite de Cazaci din Dobrogea:

Cercul Tulcea

Câșla	cu 7 case de Ruși,	15 de Turci și Moldoveni
Parcheș	" 8 " " Cazaci,	20 " " "
Prislaw	" 15 " " "	30 " " "

¹⁾ Wilhelm Ruland: *Geschichte der Bulgaren*, Berlin 1911, pg. 61.

²⁾ Z. C. Arbore: *I. c.*, pg. 108; I. Altman: *Die Bulgaren-Colonien in Bessarabien*, Zschr. f. Allg. Erdkunde Bd. V., Berlin 1855, pg. 302.

³⁾ P. P. Panaitescu: *O statistică a Dobrogei din 1849 în Graiul românesc* 1928 (II), pg. 82—86.

Telița	cu 35	case de Cazaci,	—	de Turci și Moldoveni.
Frecăței	" 10	" " "	10	" " "
Kataloi	" 5	" " "	15	" " "
Kali Keui (Calica)	" 10	" " "	90	" " "
Hadji-Gheuli (Agighiol)	" 7	" " Bulgari,	15	" " "
Beștepe	" 10	" " "	—	" " "
Sabangia	" 6	" " Cazaci,	12	" " "

Cercul Isaccea

Rachelul (pe Dunăre)	cu 10	case de Cazaci,	10	de Turci și Moldoveni
Luncavița	" 7	" " "	25	" " "
Meidanchioi	" 15	" " "	5	" " "
Gaeferka	" 20	" " "	—	" " "
Hanciarca	" 20	" " "	—	" " "

Cercul Măcin

Jijila	cu 10	case de Cazaci,	20	de Turci și Moldov.
Pisica	" 8	" " "	22	" " "
Zatoca	" 4	" " "	—	" " "
Ghecet vis-à-vis de Galați	" 20	" " "	—	" " "
Azaclău	" 25	" " "	—	" " "
Turcoaia	" 10	" " "	30	" " "
Cincilar	" 10	" " "	25	" " "
Picineaga	" 10	" " "	5	" " "
Ak-Punar	" 5	" " "	10	" " și 5 de "
Greci	" 5	" " "	10	" " și 10 "
Camena (pe Dunăre)	" 30	" " Lipoveni	—	—

Cercul Babadag

Ortachioi	cu 5	case de Ruși,	20	de Turci și Moldoveni
Ciucurova	" 30	" " "	—	" " "
Teche	" 7	" " "	10	" " "
Camena	" 4	" " "	5	" " "
Slava	" 30	" " Lipov.	—	" " "
Caucagia	" 35	" " Ruși	—	" " "
Beidaut	" 7	" " "	45	case de Bulgari
Ciamurlia	" 5	" " "	30	" " "
Hamangia	" 10	" " "	20	" " "
Canlă-Bugeac	" 15	" " "	20	" " Tatari
Jurilofca	" 65	" " "	—	" " "
Câșla	" 5	" " "	15	" " Tatari
Caramanchioi	" 6	" " "	35	" " Bulgari
Ienisala	" 10	" " "	20	" " Moldoveni
Zebil	" 6	" " "	5	" " "
Siriteny (Sarichioi)	" 100	" " "	25	" " "

Satu-Nou	cu 20 case de Ruși	15 de Turci și Moldoveni
Camber	" 5 " " "	25 " " "
Casapchio	" 10 " " "	15 " " "
Periclia	" 8 " " "	10 de Bulgari 10 de Moldov.
Tavcheret	" 5 " " "	15 " Turci

Cercul Constanța

Seimeni	cu 5 case de Ruși și	20 de Moldoveni
Cochirleni	" 10 " " "	20 " "
Boaschio	" 5 " " "	10 " "
Ienichioi	" 5 " " "	20 " "
Rașova	" 8 " " "	40 " "
Anadolchioi	" 15 " " "	5 " "
Safichioi	" 5 " " "	10 " "
Siutghiol (la Marea Neagră)	" 10 " " "	— " "

Cercul Hârșova

Ostrov	cu 5 case de Ruși,	30 case de Moldoveni
Daia=chioi (Dăeni)	" 10 " " "	40 " " "
Groapa Ciobanului	" 5 " " "	30 " " "
Topalu	" 8 " " "	60 " " "
Seimeni	" 5 " " "	20 " " "
Dizdilar	" 50 " " Lipoveni	— " "

Cercul Mangaliei

Tachlibunar (Tașbunar)	25 case de Ruși
Tuzla	8 " " " și câțiva Turci

Cercul Silistra

Beilic	cu 10 case de Ruși și	30 case de Moldoveni
Perjoaia	" 25 " " "	—
Adachioi	" 10 " " "	60 (fără indicație)
Parachioi	" 5 " " "	25 case de Moldoveni
Kalipetrovo	" 5 " " "	50 " " Bulgari
Satu Nou (pe lac)	" 10 " " "	20 (fără indicație)
Badjah	" 20 " " "	30 case de Bulgari
Aidemir	" 5 " " "	40 " " "
Popchioi	" 8 " " "	—
Tatarița	" 60 " " Lipoveni	—

Tendința Rusiei de a stăpâni gurile Dunărei a atras o serie de intervențiuni războinice și negociațiuni diplomatice, care au provocat mișcări *silite* în populațiunea de pe malurile brațelor marelui fluviu, sau chiar din regiunea dobrogeană învecinată lor, ca și din delta Du-

nărei. Când Strogonow, ambasadorul Rusiei la Constantinopol prefinse în 1817 ca hotarul împărăției, pe care o reprezenta el, să cuprindă și o parte din deltă, din cauză că Dunărea își schimbă uneori cursul, zicea el, și face granița nesigură, — Reis-Efendi propuse ca locuitorii, cari aparțineau Turciei și cari locuiau în Chilia-Veche, să se strămute la o mare distanță la malul stâng, așa cum se fixase prin tratatul de pace. Atunci locuitorii aceștia au fost mutați în localitatea *Beștepe*, de pe malul dobrogean al Dunărei. În care Beștepe, căci atunci erau două: Beștepea turcească și Beștepea moldovenească, — nu știm sigur. Probabil însă că ei se vor fi așezat în Beștepea moldovenească, adică Mahmudia, ai cărei locuitori și astăzi încă se numesc cu mândrie „Moldoveni“.

Printre instrucțiunile pe care Rumianțov, ministrul afacerilor străine ale Rusiei, le trimite ambasadorului rus de la Paris, comitele Tolstoi, în 11 Ianuarie 1908, cu ocaziunea unui proiect de pace între Ruși și Turci —, după ce se spune că trebuie ca brațul Sulina să fie hotarul între cele două țări, ca fiind singurul navigabil, se adaugă c'ar fi mai folositor dacă frontiera s'ar întinde până la lacurile *Babadag* și *Razim*.

Neavând informațiunile necesare, nu putem ști negociațiunile care s'au urmat în această privință. Fapt sigur e că în protocoalele redactate în 1830 cu ocaziunea limitării fruntariei, se spune ca, de-a-co-o de unde brațul Sf. Gheorghe se desparte de Sulina, pe o distanță de două ore adâncime spre sud, nu va fi îngăduit ca să existe vre-o așezare omenească de nici un fel, afară de posturile de caranfină necesare.

Pentru aducerea la îndeplinire a celor hotărâte în acest tratat, comisiunea însărcinată cu fixarea graniței și executarea dispozițiunilor luate a chemat în ziua de 3 Noembrie 1830 pe fruntașii satelor cuprinse în această regiune și le-a pus în vedere ca să se retragă, părăsind satele și luându-și cu ei animalele și toată gospodăria mișcată pe care o aveau.

Aceste sate erau: *Prislav*, *Beș-Tepea moldovenească* (Mahmudia de azi), *Beș-Tepea turcească* (satul Beș-Tepe de astăzi) ce făceau parte câteși trele din districtul Tulcea; apoi *Caraibil*, *Sarinasuf*, *Dunavăț*, *Ahmet-Fakâ*, *Bei-Condjac* (Bei-Bugeac?), care se numărau printre satele aparținând districtului Babadag. Morughiolul de astăzi era pustiu, nelocuit. În satul Dunavăț, locuit odinioară de către Lipovenii necrasovți, găsim pomeniți la 1830 pe „Moldoveni“ ca pescari.

În urma acestor dispozițiuni de evacuare, credem că locuitorii din Prislav și Beștepe se vor fi ridicat din satele lor, părăsindu-le, și se vor fi mutat, așezându-se în Tulcea. Și până astăzi partea de Sud-Est a orașului acesta are două mahalele locuite de Români, care se numesc: a *Prislăvenilor* și a *Beștepenilor*. Locuitorii aceștia s'au așezat mai întâiu pe dealul taberii de azi și numai după războiu s'au mutat pe dealul de est, unde se găsesc și în prezent.

Stabilindu-se aici din îndemnul unui oarecare Niculae Gâscă,

un pios român, s'au adus și icoanele bisericii românești din satul Beștepe și s'au așezat într-o bisericuță de scânduri, făcută în pripă pe locul unde se află biserica Sf. Nicolae de astăzi, catedrala orașului Tulcea, păstrându-și mai departe tot patronul Sf. Nicolae pe care îl avea și la Beștepe.

Locuitorii din Sarinasuf și Caraibil s'au așezat prin alte sate și mai cu seamă în Zebil. Marea hartă rusească din 1835 însemnează regiunea noastră ca o regiune neutră: „*Neutralnoe prostranstvo*”. Ceia ce e mai curios e că unele sate sunt menționate ca existente încă, iar altele ca distruse, în felul următor: Tulcea avea 113 locuitori, iar Tulcea veche, spre răsărit de cea dintâiu, numai 20; Malcoci, sat devastat, pustiu; Prislava, sat pustiu; Karasuat, pe malul stâng al brațului Sf. Gheorghe, în baltă, ceva mai la răsărit de Prislava, avea 60 de locuitori; Beștepea-turcească 39; Beștepea-moldovenească însemnată cu o cruce, cea ce arată ca era populată de creștini, avea 72 locuitori; Raja care era pe unde este astăzi Morughiolul, avea 96 locuitori; Dunavățul de sus, însemnat ca sat de creștini, 40 de loc.; localitatea Carabair, menționată ca cetate; în locul satului Beibugeac de azi se află însemnat Kolod, cea ce însemna, cred, stână pe lângă o fântână; satele Sarinasuf și Caraibil sunt arătate ca existente, fără să ni se dea numărul locuitorilor; de asemenea și satul Sarighiol, iar în locul satului Calica de azi și pe malul răsăritean al lacului Agighiol sunt însemnate iarăși două localități Kolod; Agighiolul avea 42 locuitori și Sarichioiul 134. Urmează după aceea, spre apus, satele care se mențin și astăzi, dar care nu mai interesează pentru chestiunea noastră.

Harta etnografică alăturată pe lângă lucrarea lui I. Ionescu „*Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja*” ne arată la 1850 pustie această regiune, însemnând numai ca existente odinioară satele pe care le-am văzut nevoite să se strămute, dar care atunci — la 1850 — nu mai existau. Aceste localități erau următoarele: Prislava, Beștepea-turcească, Beștepea-moldovenească, Dunavăț, Tort-Karaboni — la locul „Sărături” între Sarinasuf și Beibugeac, — Sarinasuf, Caraibil, Amolfaki (între Caraibil și Calica, acolo unde se termină dealul Sarighiolului, la sud de cota 82, în margina bălților ce se desfac din lacul Razim și unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc). Micomanti, la răsărit de Calica.

Pe la 1856—57 vedem că aceste sate încep a se infiripa din nou, datorită populațiunii ce începe să se miște spre această regiune, pustie până acum, și aceasta de bună seamă că numai după ce, cele trei județe din sudul Basarabiei fiind alipite din nou la Moldova, a trebuit în mod normal să dispară și regiunea neutră prin tratatul despre care am amintit mai sus¹⁾.

Este destul de evidentă mișcarea de populare la acest hotar,

¹⁾ Al. P. Arbore: *Cotul Bugeacului* (O încercare de reconstruire istorică a unui ținut de hotar dobrogean), în *Analele Dobrogei II* (1921), pg. 351—355.

datorită în cea mai mare parte evenimentelor istorice provocate de conflictele dintre cele două mari împărății în lupă.

În 1843 Bulgarii sunt pomeniți dincolo de Dunăre, locuind într-o regiune mărginită de Ismail, Kalpac și Fălciu, iar de aici către sud „laengs dem Gige-Flusse, der hier die Grenze zwischen Russland und der Wallachei, zwischen den Wallachen und den Bulgaren bis zur Donau hinab bildet; es sind hier 89 grosse bulgarische Colonien mit einigen Staedten, etwa 70.000 Koepfte stark ¹⁾”.

Pentru regiunile din dreapta Dunărei, știm că la 1846 Turtucaia avea 6.000 loc., iar Silistra 30.000, fără să se indice naționalitatea lor ²⁾; la 1848 Silistra număra 25.000 loc. ³⁾, iar peste un an, în 1849, ea este pomenită cu 20.000 loc., iar Isaccea ne este înfățișată ca o cetate, „Festung“ ⁴⁾.

O notiță din 1847, care ne informează despre anumite stări naționale-economice din Bulgaria, după ce ne arată pe Bulgari ca coloniști și negustori în Muntenia, Moldova și Basarabia, pomeniște pe Tatari în număr de 25.000 de suflete, locuind în 30 de localități între Bazargic și Hârșova și ocupându-se în cea mai mare parte cu creșterea vitelor. Autorul găsea că populațiunea orașelor dobrogene, Silistra, Hârșova și Babadagul, era formată jumătate din element creștin și jumătate din cel turcesc, pe când în Tulcea, Balcic și alte orașe ale interiorului Bulgariei populațiunea creștină era predominantă. Cea mai amestecată populațiune o găsea în Dobrogea și anume în districtele („Ajanaten“) Măcin, Isaccea și Tulcea. Se aflau acolo, pe lângă Turci, Bulgari și Români, chiar și urmași ai Cazacilor Zaporojeni, apoi Lipoveni din Basarabia și Moldova, precum și Greci din Arhipelag și Ionieni. În toate orașele de comerț se găseau Evrei numeroși, parte Spanioli, parte de origină polonă. Mocanii se aflau cu numeroase turme de oi, căutând iarba Dobrogei; cifra lor o evalua la 3000. în Balcic, Tulcea, Măcin, Silistra, se găseau câteva sute de negustori unguri, dalmatini, italieni și germani din Ardeal. Se mai amintește că, în timpul ultimului războiu ruso-turc, multe familii bulgărești au emigrat din Șistov, Târnova, Gabrova și Silistra, așezându-se în București, Galați și Ismail ⁵⁾.

Silistra avea, la 1853, între 20—30.000 locuitori ⁶⁾; împrejurul acestui oraș se așezase populațiune bulgărească în locul celei turcești, care se împușinase în urma ultimului războiu. Mai înainte orașul

¹⁾ Slaven, Russen, Germanen, Leipzig 1843, pg. 106; cf. H. Berghaus: *Die Völker des Erdballs nach ihrer Abstammung und Verwandtschaft*. Brüssel und Leipzig 1845—1847, Bd. II, pg. 314.

²⁾ A. I. Gross-Hoffinger: *Die Donau vom Ursprung bis in das Schwarze Meer*, Wien 1846, pg. 236.

³⁾ I. Hain: *Reine und Militär-Geographie*, Wien 1848, pg. 653.

⁴⁾ W. Hoffmann: *Handbuch der Geographie*, Leipzig und Wien 1849, p. 307.

⁵⁾ *Journal des österreichischen Lloyd*, Triest XII (1847), pg. 427.

⁶⁾ *Die russisch-türkische Grenze in militärischer Beziehung in Ergänzungs-Conversationslexikon* (1854), Bd. IX, pg. 85.

avea mai mult de 20.000 de suflete, iar pașalâcul Silistra ar fi avut pe atunci 200—300.000 de suflete, această populațiune locuind mai mult în reg. Silistrei propriu zise, căci Dobrogea era pustie, — „mais le pais de Dobrutscha est fort désert“.

În regiunea Silistra „le fond de la population est essentiellement bulgare, mais les Mahométans y sont assez nombreux, soit qu'ils descendent des Turcs asiatiques, soit surtout des Bulgares devenus Mahométans. Ces derniers forment à eux seuls des bourgs et des villages, surtout à l'entour de Schoumla et de Silistrie“¹⁾.

Fluxul și refluxul populațiunilor dintre cele două ținuturi de pe ambele maluri ale Dunărei, din Basarabia sudică și Dobrogea, se poate constata mai ales în numărul locuitorilor din orașe, pentru care avem anumite informațiuni sporadice.

Astfel, viceconsulul austriac din Tulcea ne arată situațiunea populațiunii acestui oraș în 1852, care, așezat între „Ciattale di S. Giorgio“ și „Ciattale d'Ismail“, își ridicase populațiunea sa, ce cu câțiva ani mai înainte de-abia atingea cifra de 6000 suflete, la aceea de 16—17.000 de capete „grössentheils aus Bessarabien geflüchtete Russen (ca. 8000), Moldauer (3000), Bulgaren (3000), Griechen, Ionier (zusammen 2000), nur wenige Türken (400), Armenier (400), Hebräer (100) und noch weniger österreichische Unterthanen aus Siebenbürgen (kaum 100)“. În afară de aceștia se mai găseau în ținutul Tulcea ciobani ardeleni cu turmele lor în număr mare „theils um dort den Winter zuzubringen, theils auch während der milden Jahreszeit auf den Weideplätzen lagernd“²⁾.

Cea mai mare parte dintre Bulgarii din Basarabia sudică, ce nu s'au putut împăca cu stările de lucruri de acolo, s'au întors înapoi în patria lor, peste Dobrogea, mai cu seamă după 1856, când, în urma tratatului de la Paris, cele trei județe din sudul Basarabiei fuseseră retrocedate Moldovei. Ce număr va fi atins atunci această emigrare bulgărească, nu știm.

Cu șase ani înainte de a se produce acest eveniment, cunoaștem cu deamănuntul situațiunea coloniilor bulgărești din Basarabia, după temeinicului studiu al lui I. Altmann³⁾.

Acesta, reproducând cercetările statistice îndelungate pe care le făcuse la fața locului Peter v. Köppen, — care la rândul-i întregise cercetările lui Skalkowskij din lucrarea lui „*Bolgarskija kolonii w Bessarabii i Noworossiiskim Kraje...*“ (1848) — arată că în 1850 numărul coloniștilor se ridicase la 85.461 suflete și anume: 44.115 bărbați, 41.346 femei.

Peter v. Köppen a stat, pentru aceste cercetări etnografice,

¹⁾ A. Boué: *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne 1854. t. I., pg. 107.

²⁾ *Austria* (Zeitung für Handel und Gewerbe, öffentliche Bauten und Verkehrsmittel). Wien, 1852, pg. 2487.

³⁾ *Die Bulgaren-Colonien in Bessarabien* in *Zeitschrift für Allgemeine Erdkunde*, Bd. 5, Berlin 1855, pg. 301—310.

multă vreme la fața locului în Basarabia ; ca să obțină amănunte suficiente și sigure asupra deosebirilor de origine ale coloniștilor, care se accentuau din ce în ce mai mult în mijlocul acestor colonii bulgărești, el a determinat să facă aceste constatări pe cel mai bătrân din ținutul Ismailului, pe Ștefan Semenovici Panov, care era bulgar de origine și care lua parte la administrațiunea coloniei.

Pe baza cercetărilor lui Ștefan Semenovici Panov, naționalitatea acestor 85.461 coloniști era următoarea :

	sex bărbătesc	sex femeiesc	ambele sexe
Bulgari	35.908	33.637	69.525
Țigani bulgari	29	27	56
Moldoveni sau Valahi ¹⁾	6.649	6.186	12.850
Maloruși (Ruși mici)	732	708	1.440
Arnăuți ²⁾	686	642	1.328
Greci	141	166	307
În total	44.115	41.346	85.461

Aceasta dă, exprimat în procente : 81.353 pct. Bulgari
0.066 „ Țigani bulgari
14.983 „ Valahi
1.685 „ Maloruși
1.554 „ Arnăuți
0.357 „ Greci.

Dintre acești coloniști, cei cari vorbesc bulgărește sunt originari din Macedonia și Rumelia și se numesc în Basarabia *Bulgari negri*; cei cari vorbesc turcește își avuseseră mai înainte locuințele în Dobrogea și în regiunea Varna și erau cunoscuți aici sub numele de *Găgăuți*. Aceștia au emigrat în Basarabia între 1807 și 1812 ; Bulgarii negri au venit, în parte, odată cu ei și anume cei din Macedonia, iar cei din Rumelia au venit, o parte, în 1830 și chiar mai târziu. Cei mai mulți dintre acești Bulgari vorbeau 3—4 limbi și anume, în afară de limba bulgară, ei cunoșteau limbele turcă, română și chiar pe cea rusească ; printre ei unii știau și limba greacă.

Urmașii celor emigrați din Macedonia se serveau de alfabetul cirilic, iar cei cari proveniau din Rumelia întrebuințau alfabetul grecesc ; Găgăuții vorbeau turcește, întrebuințând literele românești : „Die Schriftzeichen der türkisch redenden Gigaussen endlich sind walachische“.

Ca îmbrăcăminte, locuitorii proveniți din Rumelia aveau portul turcesc, pe când cei din Macedonia aveau costumul bulgăresc.

¹⁾ Sate întregi nu sunt locuite în regiunea Coloniilor bulgărești, absolut de loc de Bulgari, ci de Valahi, cari aici se numesc Moldoveni, și de Maloruși.

²⁾ Arnăuții sunt originari din Dewho, la vest de Kama (nota lui Peter v. Köppen).

„Coloniștii s'au împrăștiat prin cele 83 așa numite colonii bulgărești; zicem peste așa numitele, nu numai fiindcă locuitorii de mai înainte ai regiunilor unde se găseau actualele așezări bulgărești nu erau Bulgari, dar fiind că și alți coloniști de religie ortodoxă au năvălit cu Bulgarii din Rusia, ca: Greci, Arnăuți, Români și alții precum Ruși, ai căror înaintași fuseseră necredincioși față de patria lor și cari de bună voie și convinși se întorceau din nou în patrie“ (pg. 302).

Între cei 69.525 Bulgari, după cifra indicată mai sus, sunt 12.056 (17.341 pct.) Macedoneni, 18.816 (27.064 pct.) Rumelioți și 17.129 (24.637 pct.) amestecați, a căror origină nu se poate hotări precis dacă e rumeliotă sau macedoneană. În general sunt 48.001 sau 69.042 pct. Bulgari negri, în timp ce numărul Găgăuților era 21.424, adică 30.958 pct.

Numărul celor cari vorbiau bulgărește, din Rumelia sau Macedonia, față de acela al Găgăuților, era de 100 : 44.81.

Dacă s'ar însemna numărul celor amestecați cu 17.129 indivizi, aparținând în părți egale ramurii macedonene sau rumeliote, s'ar putea stabili în mijlocul populațiunii Bulgarilor negri :

20.620 macedoneni, adică 42.957 pct.

27.381 rumelioți, „ 57.043 „

Cele 83 de colonii bulgărești din Basarabia stăteau, dela 1819, alături de coloniile bulgare din Tauria și Chersones, sub curatela specială instituită de împăratul Alexandru pentru străinii așezați în sudul Rusiei. În Basarabia ele se împărțeau în felul următor :

I. Regiunea Ismailului avea 16 colonii cu 25.106 indivizi de ambele sexe și 127.004 deseatine, 1.402 Quadrat-Shashen pământ de cultură și 1.974 deseatine, 1.207 Qu. Shash. teren necultivabil¹⁾.

Aceste colonii sunt organizate model, posedând o populațiune numeroasă și înstărită și, din acest punct de vedere, ele întrec cu mult unele orașe din regiune. Cea mai puternică dintre toate coloniile bulgare din acest district era *Bolgradul*, la vărsarea râului Ialpug în lacul cu acelaș nume, localitate care datează din anul 1819, având o populațiune de 8.214 suflete, dintre care 8.053 Bulgari, 78 Români, 11 Maloruși, 37 Arnăuți și 35 Greci, posedând o întindere de pământ de 22.531 deseatine teren cultivabil și 224 deseatine, 618 qu. Shash. pământ necultivabil.

Autorul ne dă pentru acest ținut următorul tablou statistic ce cuprinde toate populațiunile existente în el :

¹⁾ O deseatină, care cuprinde 2.400 quadrat-Shashen sau quadrat-Faden, este egală cu 2.94000 (livländische Loofstelen), și e egală cu 3.19550 arpens de Paris, cu 1.09250 hectare, cu 2.69972 acre engleze și cu 4.27890 Morgen prusiaci (nota autorului I. A.).

	I N D I V I Z I		
	de sex bărbătesc	de sex femeiesc	ambele sexe
2.285 familii bulgărești cu .	11.188	10.507	21.695
254 familii românești cu .	1.042	936	1.978
27 fam. de Maloruși cu .	128	117	245
119 fam. de Arnăuți cu .	561	536	1.097
5 familii grecești cu . .	19	16	35
6 familii de Țigani cu .	29	27	56
Total 2.696 familii cu . .	12.967	12.139	25.106

Alte colonii bogate în populațiune, în afară de Bolgrad, în această regiune sunt următoarele :

Taraclia, înființată la 1819, cu 2.067 locuitori și 9.752 deseatine pământ cultivabil ;

Tatar-Copciac, înființată la 1812, având 1.421 locuitori cu 7.681 deseatine pământ cultivabil ;

Kubei, din anul 1819, cu 1.361 locuitori și 8.280 des. arabile ;

Taş-Bunar, din anul 1819, cu 1.191 loc. și 9.120 des. arabile ;

Cișmeaua-Văruită, din anul 1820, așezată pe lacul Ialpug, între Ismail și Bolgrad, cu 1.184 locuitori și 7.860 deseatine arabile ;

Ciischia, numită și Grădina, pe râul Catlabug, cu 1.167 locuitori și 7.800 deseatine arabile ;

Vaisal, dela anul 1830, așezat la începutul văii Tașbunar, cu 1.160 locuitori (printre cari și 56 familii Țigani) având 7.722 deseatine și 1.402 qu. Shash. arabile ;

Babel sau *Babeli*, dela anul 1819, pe malul stâng al lacului Ialpug, cu 1.133 locuitori și 8.263 deseatine arabile ;

Numai 6 (șase) colonii au sub 1.000 locuitori și anume :

Noul Trojan, din anul 1819, pe Catlapug, cu 984 locuitori ;

Tabac, înființat la 1819, pe malul stâng al râului Ialpug, cu 975 locuitori ¹⁾ ;

¹⁾ Hector de Béarn în 1828 spune că Bolgradul (mai înainte numit Tabac) era o colonie nouă, care nu număra nici 7 ani de existență și care era compusă din Bulgari, Moldoveni și câțiva Evrei, cărora li s'au acordat mari privilegii numai să se fixeze acolo : „dar pământul impropriu pentru vegetație din cauza unor săruri vătămătoare cu care este impregnat, nu îngăduie să crească nici un copac, cu toate ostenele și truda locuitorilor” (*Analele Dobrogei*, IX (1928) pg. 190). La cererea coloniștilor de a se transforma satul Tabac în târg, prin decizia din 29 Dec. 1819. li s'a admis acest lucru ; neplăcându-le însă acest loc, Tabacul, ei au început să se tragă spre podișul puțin înclinat de pe malul Ialpugului, întemeind în 1820 orașul Bolgrad, devenit după aceea reședința Curatorului coloniștilor bulgari din Basarabia (I. Titorov : *Bulgarii în Basarabia* (bulgărește) Sofia 1903, pg. 64). După trecerea, în 1855, a celor trei județe din sudul Basarabiei la Moldova, el devine capitala județului cu acelaș nume.

Populația orașului Bolgrad, în anul 1827, se ridica la 2.179 suflete, compusă aproape exclusiv din Bulgari (Români erau numai 9 suflete). La 1870 se găseau

Dolukioi, dela 1819, pe lacul Catlabug, la vărsarea lui în Dunăre, cu 913 locuitori;

Dermen=Dere, dela 1830, așezat la începutul văii Saffian, între lacurile Ialpug și Catlabug, cu 739 locuitori;

Cairaclia, din 1819, cu 718 locuitori;

Erde=burnu, dela 1819, pe lacul Catlabug, cu 668 locuitori.

II. Districtul Cahul avea 19 colonii cu 17.875 indivizi de ambele genuri, repartizați după naționalități astfel :

	INDIVIZI		
	sex bărbătesc	sex femeiesc	ambele sexuri
1.068 familii bulgărești cu .	4.526	4.199	8.725
1.280 familii românești cu .	4.502	4.242	8.744
11 fam. de Maloruși cu .	64	54	118
4 fam. de Arnăuți cu .	29	21	50
34 familii grecești cu . .	104	134	238
Total 2.397 familii cu . .	9.225	8.650	17.875

Ca întindere de pământ posedau aceste 19 colonii 97.302 des. 1.704 qu. Shash pământ arabil și 4.902 deseafine, 878 qu. Shash. teren necultivabil.

Cea mai mare dintre aceste colonii era *Volcâneștii*, întemeiată ca atare în 1819, pe râul Cahul, cu 2.284 locuitori (dintre cari 1.623 erau Bulgari, 417 Români, 61 Maloruși, 41 Arnăuți și 142 Greci). Poseda peste 11.994 deseafine pământ de cultură.

După Volcânești, cele mai populate colonii erau :

Cișmea=Chioi, întemeiată la 1819, la oarecare depărtare pe dreapta râului Cahul, având multe izvoare, de unde și-a luat și numele; avea 1.410 locuitori cu 8.164 deseafine pământ cultivabil;

Karagaci, colonie întemeiată la 1819, pe stânga lacului Cahul, cu 1.381 locuitori și 6.120 deseafine pământ cultivabil;

Slobozia sau *Slobozia=mare*, o veche localitate moldovenească la Prut, întemeiată colonie în 1819 cu 1.181 locuitori și 7.637 des. pământ de cultură;

Curci, colonie din 1819, pe malul drept al lacului Ialpug, față în față de Bolgrad, cu 1.074 loc. și 6.090 des. pământ de cultură;

Hagi=Abdula, colonie din 1819, pe râul Cahul, cu 1.005 loc. și 6.402 deseafine pământ cultivabil;

Toate celelalte colonii aveau sub 1.000 locuitori și anume :

Satu nou, numit și *Jeni-chioi*, la coada lacului Ialpug cu 904 loc.;

Împuțita, pe malul drept al lacului Ialpug, cu 983 locuitori;

9.616 suflete, la 1882 10.179, iar în 1926 16.298, din cari Români 1.417, Bulgari 10.855, Evrei 1.936, Ruși 1.459 și restul diferite naționalități (Șt. Ciobanu : Orașele în monografia *Basarabia*, pag. 97).

Frecăței, pe malul drept al lacului Cahul, cu 956 locuitori;
Etulia, la vărsarea râului Cahul în lacul cu acelaș nume, cu 773 locuitori;
Colibași, pe Balaci, un râu vecin Prutului, cu 738 locuitori;
Barta, pe malul drept al lacului Ialpug, cu 696 locuitori;
Giurgiulești, pe malul stâng al Prutului, cu 687 locuitori;
Cartal, la Dunăre, în fața Isacței, cu 684 locuitori;
Anadolka, lângă orașelul Reni, cu 680 locuitori;
Văleni, la Prut, cu 578 locuitori;
Brânza, la Prut, cu 449 locuitori;
Cășlița, pe malul stâng al Prutului, cu 367 locuitori,

III. Ținutul Bugeacului de jos avea 28 de colonii (după înfor-
mațiunile celor mai mulți) cu 20.611 indivizi de ambele sexe. Aceștia
constau din :

	INDIVIZI		
	sex bărbătesc	sex femeiesc	ambele sexuri
2.384 familii bulgărești cu .	10.409	9.788	20.197
58 fam. de Maloruși cu .	206	208	414
Total 2.442 familii cu . .	10.615	9.996	20.611

Alte naționalități nu se întâlneau aici.

Ca întindere aceste 28 de colonii posedau 176.155 desetine,
277 qu. Shash. pământ de cultură și 241 desetine, 262 qu. Shash.
pământ necultivabil.

Cea mai mare din aceste colonii era *Pandaclia* sau Funducli,
intemeiată la 1830 pe valea Catlabugului ce se întinde la nord de
lacul cu acelaș nume, având 1.046 loc. cu 4.980 des. pământ de cultură.

În acest finut, în afară de cea de mai sus, mai era numai o
colonie, cu un număr de locuitori mai mare de 1.000 și anume
Sichirli-Kitai, intemeiată în 1819, pe malul stâng al lacului Catlabug,
cu 1.042 locuitori și 7.380 desetine pământ cultivabil.

Toate celelalte colonii aveau un număr de locuitori sub 1.000
de suflete și anume :

Dimitrieva, pe Valea Perjii, cu 970 locuitori;
Staro-Troian, numit de obicei de Bulgari Miniceva, la capătul
de sus al lacului Kitai, cu 940 locuitori;
Hasan-Batâr, pe micul Catlabug, cu 919 locuitori;
Celi-Oglu, astăzi Sulugli, pe râul Tașlâc ce se varsă în lacul
Kitai, cu 911 locuitori;
Fântâna Zânelor, în valea Jeni-chioi, pe drumul dela Akkerman
la Ismail, cu 898 locuitori;
Deșiler, pe valea Bahtșalia, cu 889 locuitori;
Devlet-Agaci, pe râul Ali-Aga, cu 877 locuitori;

Iserlia, pe râul Kurgis-Kitai, cu 877 locuitori ;
Ciumlechioi, pe micul Kurgis, cu 870 locuitori ;
Ieni-chioi, pe stânga lacului Kitai, cu 856 locuitori ;
Banova, pe marele Katlabug, cu 766 locuitori ;
Burguci, pe valea Dracul, cu 765 locuitori ;
Culevcea, pe râul Adgi-dere, cu 758 locuitori ;
Dulmen și *Ghiulumen*, pe valea Hajduloi, care dă spre râul Kurgis, cu 714 locuitori ;
Kod-Kitai, pe râul Kurgis-Kitai, cu 712 locuitori ;
Camcic, pe malul stâng al râului Sărata, cu 670 locuitori ;
Kuparan, pe malul stâng al Kurghişului mic, cu 666 locuitori ;
Golița, pe malul drept al Katlabugului mic, cu 659 locuitori ;
Satalâc-Hadji, pe malul drept al micului Katlabug, cu 643 loc. ;
Zadunaieva, pe părăiașul Kurghis-Kitai, cu 615 locuitori ;
Glavan, pe malul stâng al părăiașului Ali-Aga, cu 606 loc. ;
Ivanova, pe râul Kurghis, în fața trecerii văii Valea-Perjiu, cu 595 locuitori ;
Tropoklo, pe dreapta vărsării râului Sărata în lacul Kunduk, cu 483 locuitori ;
Karagaciul-Nou, pe părăiașul Mahal care curge în lacul sărat Șahan, cu 351 locuitori ;
Novo-Pocrovka, pe părăiașul Jeni-Kioi, cu 306 locuitori ;
Eskipolos, pe dreapta lacului Kunduk, cu 207 locuitori.

IV. Ținul Bugeacului de sus avea 20 colonii cu 21.869 suflete, de ambele sexe, repartizate astfel :

	INDIVIZI		
	sex bărbătesc	sex femeiesc	ambele sexuri
2.298 familii bulgărești cu .	9.785	9.123	18.908
291 familii românești cu .	1.075	1.008	2.083
97 fam. de Maloruși cu .	334	329	663
31 fam. de Arnăuți cu .	96	85	181
5 familii grecești cu . .	18	16	34
Total 2.722 familii cu . .	11.308	10.561	21.869

Teritoriul posedat de aceste 20 de colonii cuprindea 137.810 deseatine 755 qu. Ssash Țpământ cultivabil și 3067 deseatine 1823 qu. Ss. necultivabil.

Cea mai populată dintre acestea era *Comratul*, colonie întemeiată la 1819 pe malul drept al râului Ialpug. Număra 4160 locuitori (între cari 3323 Bulgari, 607 Români, 33 Maloruși, 164 Arnăuți și 33 Greci) și posedă 20.100 des. pământ de cultură.

Cele mai populate colonii, imediat după Bolgrad, erau :

Kirsov, numită de bulgari și Bașchioi, pe malul drept al râului Ialpug, existând din anul 1830, cu 1668 loc. și 8130 des. pământ de cultură ;

Cazaiaclia, colonie existând dela 1819, întemeiată însă în 1812 pe valea Kara-Türkmen și Kara-Ciocrac, care dau în păraul Lunga, având 1334 loc. cu 8702 des. teren arabil ;

Congaz, colonie dela 1819, întemeiată însă în 1811 pe malul drept al Ialpugului, cu 1314 loc. și 6540 des. teren de cultură ;

Valea-Perjii, colonie din 1819, pe valea cu acelaș nume, care dă către râul Kurgîș-Kitai, cu 1310 loc. și 7590 des. teren de cultură ;

Disjinjé, colonie dela 1819, întemeiată la 1812, pe valea cu acelaș nume, cu 9120 des. pământ cultivabil ;

Tvardița, din 1830, în partea superioară a văii Kurgîș-Kitai, cu 1242 loc. și 7208 des. teren de cultură ;

Ciadâr-Lunga, colonie din 1819, pe râul Lunga, cu 1208 loc. și 7680 des. pământ arabil ;

Baurci, colonie din 1819, înființată în 1812, pe valea Kara-Türkmen, cu 1029 loc. și 6420 des. teren cultivabil ;

În acest ținut erau încă 11 colonii, cu populație sub 1000 loc. și anume :

Kirjutné, pe stânga pâraiașului Lunguța cu 995 loc. ;

Tamai, pe dreapta Lunguței cu 970 loc. ;

Beș-almă, pe malul stâng al râului Ialpug cu 923 loc. ;

Cioc-maidan, așezat pe o vale, cu 703 loc. ;

Besgios sau *Beș-gös*, pe râul Lunga, cu 613 loc. ;

Avdarma, la începutul văii cu acelaș nume, care dă în albia râului Lunga, cu 593 loc. ;

Haidar, pe râul Lunguța, cu 579 loc. ;

Kiriet-Lunga, pe valea Kiriet, care dă în râul Lunga, cu 562 loc. ;

Ferapontievca, pe malul drept al râului Lunguța, cu 536 loc. ;

Bașcalia, pe valea cu acelaș nume, care dă în Lunguța, cu 446 loc. ;

Dșoltai, pe valea Dșoltai, în partea dreaptă a râului Lunga, cu 398 loc.

Având toate aceste numere, ajungem la încheierea că atunci se găseau în cele 83 colonii bulgărești ale Basarabiei :

8031 familii bulgărești	cu 69.525	de suflete de ambele sexe
1825 familii românești	" 12.805	" " " " "
193 familii de Maloruși	" 1.440	" " " " "
154 familii de Arnăuți	" 1.328	" " " " "
44 familii grecești	" 307	" " " " "

Prin urmare era un total de 10.247 familii de coloniști cu 85.461 indivizi de sex bărbătesc și femeiesc.

Adăugând și pământurile comunității bisericești, proprietatea generală a ținutului aparținând acestor colonii numără 598.693 descaștine sau 118.79 mile pătrate geografice, așa că în așezările bulgărești se găseau 719 locuitori pe fiecare milă pătrată, repartizându-se, în medie, câte 13,57 descaștine fiecărui suflet bărbătesc, dintre care 11,96 descaștine erau numai pământ de cultură.

În 1859, din totalul populației basarabene care era de 909.926 loc. cu 3.155.532 descaștine de pământ, Bulgarii din Basarabia erau în număr de 57.000 loc. cu 30.670 descaștine teren, locuind în 46 de colonii ¹⁾.

După războiul Crimeii și încheierea păcii din 1856, odată cu trecerea celor trei județe sudice basarabene la Moldova, Turcia căpătă și regiunea deltei Dunărei, „sumpfge unbewohnbare“. Rusia pierdea înfloritoarele orașele de acolo, ca Kilia cu 7000 loc., Renii cu 7300 loc., și „Tutschoff“ cu cetatea Ismailului, cu o populație de 26.300 loc.

Numărul populației din această regiune retrocedată era de 50—60.000 de Români, 50—55.000 Ruși și 15.000 Bulgari. Socotim că pentru aceste două neamuri din urmă cifrele trebuiesc inversate, fiindcă populația bulgară atingea numărul de 50—55.000, așa după cum se constată și din alte informațiuni contemporane. Se mai găseau 10—20.000 Evrei, Țigani, Greci și Arnăuți. În total, sudul Basarabiei avea o populație de 130—140.000 suflete, formând $\frac{1}{6}$ din totalul populației provinciei întregi ²⁾.

Asupra Dobrogei avem, în această vreme, următoarele informațiuni statistice: la 1856 Constanța ne este înfățișată cu o populație ce nu trece de trei mii de suflete, din care 500 erau Greci, îndeletnicindu-se cu comerțul; Mangalia avea o populație „composée exclusivement de Bulgares Musulmans qui ne surpasses pas mille âmes“; Kavarna era locuită exclusiv de 500 creștini ortodocși, supuși otomani și de câțiva Greci și Ionieni, și Balicul atingea cifra de aproape 4000 loc., dintre cari mai mult de 500 erau creștini ³⁾.

În 1857, Silistra avea 20.000 loc., Hârșova 4000, Babadagul 10.000, Constanța 4000 și Turtucaia 6.000 ⁴⁾.

Fără indicarea naționalităților, în preajma anului 1860, Turtucaia avea 6.000 loc., Silistra 20.000, Rașova 8.000, Babadagul 10.000 și Varna 16.000 ⁵⁾.

¹⁾ Derjavin : *l. c.*, pg. 12.

²⁾ *Grenzberichtigung in Bessarabien in Austria*, Wochenschrift für Volkswirtschaft und Statistik, Wien, VIII (1856) pg. 223.

³⁾ A. Papadopoulos-Vretos : *La Bulgarie ancienne et moderne sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commerciale*. Saint-Petersbourg 1856. pg. 187, 190, 192, 197.

⁴⁾ H. O. Killmeyer : *Militär-Geographie von Europa mit den asiatisch-russischen und asiatisch-afrikanisch-türkischen Ländern*. Stuttgart 1857, pg. 279, 281.

⁵⁾ W. Eder : *Handbuch der allgemeinen Erdkunde, der Länder und Staatenkunde*, Darmstadt 1860, pg. 806.

Sudul Basarabiei ar fi avut la 1856 cam 85.461 de coloniști ¹⁾, cifră pe care o cunoaștem din amănunțita înfățișare a acestui ținut, făcută de I. Altman și expusă mai înainte.

În 1861, după statistica oficială rusească, Basarabia sudică avea 43 sate sau colonii bulgare, care se despărțeau în trei ocoluri administrative: ocolul *Bugeacului-de-sus* cu 16 sate, ocolul *Bugeacului-de-jos* cu 19 sate și ocolul *Ismailului* cu 5 sate. În toate aceste sate se găsea o populațiune de 48.216 loc., din cari 24.883 erau bărbați și 23.333 femei ²⁾.

Cum vedem, populațiunea era în scădere față de anii anteriori și în special de 1850, ceea ce ne arată că numărul locuitorilor bulgari se micșorase, datorită probabil unei emigrări întâmplată la 1856, când situațiunea politică schimbându-se, ei nu se vor fi împăcat tocmai bine cu noul regim românesc.

Când la 1861, Nusred-Bey, căruia Poarta îi încredințase sarcina colonizării Tătarilor din sudul Crimeii în Dobrogea și Bulgaria, — porunci ca acești Tătari emigrați să fie așezați în cele mai înstărite și frumoase sate de Bulgari și de alți creștini și ca acelora să li se clădească de către populațiunea creștină case și adăposturi de vite, precum și să li se dea cele mai bune ogoare fără nici o despăgubire — atunci Bulgarii în special, nemai putând suporta sarcinile din ce în ce mai grele ce apăsau pe umerii lor și momii de propaganda rusească ce activă în mijlocul lor, au început să emigreze iarăși spre Rusia, provocând un nou val de coloniști ce s'au așezat în Crimeia.

Numărul lor se ridică la 10.000 suflete. Cu cât plecau mai mulți, cu atât cei rămași acasă erau mai apăsați, fiind mai puțini și trebuind să facă față muncilor impuse în favoarea Tatarilor noi sosiți din Crimeia. Aceste greutăți se resfrângeau numai asupra Bulgarilor ortodocși, de oarece intervenția austriacă scutise pe Bulgarii catolici să fie supuși la aceleași îndatoriri față de Tătari ca și cei dintâi ³⁾.

Cei 10.000 Bulgari porniți de acasă au fost ademeniți de făgăduelile consulului rus Paikow, ca să se așeze în Crimeia, ocupând locurile rămase goale prin plecarea Tătarilor de acolo spre Turcia și Dobrogea. Negăsind aproape nimic în Crimeia din ceea ce li se făgăduise, Bulgarii emigrați aici au cerut promisiune din partea stăpânirii turcești să se reîntoarcă înapoi în patrie, unde s'au și reîntors cei mai mulți, rămânând în Crimeia cam vreo 1000, și cam tot atâtia s'au așezat în România, pe moșiile boierești ⁴⁾. În acest drum de reîntoarcere mulți dintr'înșii s'au așezat în Dobrogea.

¹⁾ *Ergänzungs-Conversationslexikon*. Herausgegeben von einem Verein von Gelehrten, Künstler und Fachmännern unter der Redaktion von Dr. Fr. Steger, Leipzig und Meissen 1856. XI Bd. pg. 402.

²⁾ Z. C. Arbure: I. c., pg. 109.

³⁾ F. Kannitz: *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1875—1879, Bd. I. pg. 41; *Allgemeine Zeitung*, anul 1876 No. 71 și 73, pg. 1054.

⁴⁾ Fr. Bradasca: *Die Slaven in der Türkei* in Petermann's Mittheilungen 1869 pg. 448.

În locul acestor emigranți plecați spre nordul Mării Negre, Turcii au așezat Tătari din Crimeia și Cerchezi siliți să fugă din Caucaz în urma războaielor victorioase purtate de Ruși în acele regiuni. *Nusredn Bey, ridicat în ultimul timp la rangul de Pașă, a hotărât ca numirile topice rurale să fie schimbate cu numiri turcești.* În Iulie 1864, după statistica oficială turcească, numărul Cerchezilor sosiți era de 20.000 (70.000 suflete). Din totalul de 150—200.000 de Cercheji aduși de Turci din Caucaz în Peninsula Balcanică, 10.000 au fost așezați în Dobrogea, Șistov, Nikopoli și Rusciuc¹⁾. C. Jireček dă cifra de 400.000 pentru Cerchezii sosiți în Turcia europeană²⁾.

Peters găsește pe Cercheji în Băltăgești, așezați în 67 case, în *Giulpunar* (Fântâna rozelor) și într'un sat, *Șubaschi*, la sud de Rașova. Ei se mai aflau încă în *Slava=cerchezească, Armutlia, Ortachioi, Canlă=Bugeac, Camber, Isaccea, Accadân, Bașchioi, Atmagea*³⁾.

În 1865 ei se întâlneau la Constanța în cârduri mari, refugiați, muritori de foame și îmbrăcați în zdrențe, veniți aici ca să moară ca muștele. Trăiau în așa mizerie, încât părinții își propuneau copiii spre vânzare străinilor ce treceau pe acolo.

Tătarii sosiți cam în aceeași vreme cu acești Cerchezi din Rusia, locuiau în centrul Dobrogei și mai cu seamă în Megidia, unde ei atingeau numărul de 20.000⁴⁾.

În această vreme de prefaceri etnografice continue ale regiunilor Basarabiei sudice și Dobrogei în preajma anului 1863 — Dobrogea și delta Dunărei, redată Turciei prin pacea din 1856, erau conduse de administrația centrală dela Tulcea. Întreagă această regiune se împărția în 3 livas sau provincii: Tulcea, Sulina și Constanța; deasemenea ea se mai subîmpărția în 11 cazale, de care țineau cam 246 de sate, cu o populațiune totală de 169.500 suflete, dintre care 12.000 erau Tătari, nestabiliți încă definitiv, ci locuind în satele Kabail, ale vechilor Tătari dobrogeni. Informațiunea contemporană ni-i arată veniți în anul 1855, în număr cam de 16.000; în anul 1860 și 1861 emigrațiunea luase proporții mari, atingând cifra de 60.000 persoane, așa că totalul lor se ridică cam la 82.000 de capete, provincia merițându-și pe drept numele de *Dobrogea tătarească*.

După Tătari elementul slav forma populațiunea predominantă, ridicându-se cam la cifra de 45.000 de suflete, reprezentând cam jumătatea celorlalte populațiuni; din punct de vedere al limbii, ei se împărțeau în Bulgari și Ruși, urmând după aceia Polonii; Ilirii (Sârbii?) erau reprezentați numai într'un număr neînsemnat. După religii, popu-

¹⁾ F. Kannitz: *Die Tscherkessen-Emigration nach der Donau*. Historisch-ethnographische Skizze in Oesterreichische Revue Wien, II (1864) pg. 191 și III (1865) pg. 238; Ad. H. Daniel: *Handbuch der Geographie*, Leipzig 1875, pg. 45.

²⁾ *Das Fürstentum Bulgarien*, pg. 146, Wien.

³⁾ Al. P. Arbore: *Câteva însemnări asupra Cerchezilor, Grecilor și Arabilor în Dobrogea* în *Analele Dobrogei* (1922) III pg. 504—506.

⁴⁾ C. I. Karadjia în *An. Dobrogei* 1923 (IV) pg. 118—119, după lucrarea: Olympe Andouard: *L'orient et ses peuplades*, Paris 1867.

lațiunea slavă se putea împărți în Bulgari, Lipoveni și Ruși ce formau majoritatea, apoi în Poloni, Iliri, Mnemolaci, Subotnici și Scopti. Bulgarii erau cei mai numeroși dintre celelalte naționalități, numărând 25.000 de suflete; Rușii, Lipovenii, Mnemolacii etc., formau restul populațiunii slave; Polonii și Ilirii atingeau cifra de abia câteva sute. Moldo-Valahii se numărau la 12.000, iar restul populațiunii îl formau Grecii, Evreii, Germanii și Armenii.

În orașul Tulcea se găseau cam 22.000 loc., grupați în cartiere sau mahalale, după naționalități sau religii. Pe aceste baze populațiunea orașului se putea înfățișa în felul următor ¹⁾:

<i>Naționalitate</i>	<i>Religiune</i>	<i>Numărul de capete</i>
Turci	Musulmani	600
Tatari	"	500
Bulgari	Greco-bulgari (ortodocși)	6000
	Greco-ruși (ortodocși)	2500
	Lipoveni	2500
Ruși	Mnemolaci	300
	Scopti	200
	Subotnici	200
Armeni	Armeni și Catolici	200
Moldoveni	Greco-Moldoveni (ortodocși)	4000
Germani	Catolici și protestanți	400
Greci	Greci-neuniți (ortodocși)	1500
Evrei	Israeliti	1500
Poloni	Catolici	200
Alții	de alte confesiuni	1400

Alte informațiuni consulare din 1867 arată că Dobrogea ținea atunci, după noul sistem al vilaetelor, de guvernatorul general din Ruscuc. Din cauza așezării ei și mai cu seamă datorită amestecului diferitelor populațiuni, printre care predomină elementul tătăresc, Dobrogea poate să fie considerată ca o provincie aparte, având un caimacan cu reședința la Tulcea, capitala întregului ținut dobrogean, de care atârnă mudirii de la Sulina, Constanța, Megidia și Măcin.

Ultima numărătoare a populațiunii se făcuse din porunca cărmuirii la începutul anului 1866. Deși nu se publicase încă rezultatele ei, consulatul austriac, pe baza informațiunilor avute și a materialului strâns prin propriile-i mijloace, era în stare să dea o statistică a acestei provincii.

Cifra populațiunii Dobrogei era 179.000 oameni, din cari 54.800 loc. băștinași, — 58.000 Tătari și Cerchezi veniți de curând în această provincie și așezați la țară, 44.000 locuind în orașele Tulcea, Constanța,

¹⁾ L. Viscovich: *Zur Statistik der Dobrudscha in Austria*, Wochenschrift für Volkswirtschaft und Statistik, Wien 1863, XV. Jhg. pg. 698 și 716.

Măcin și Sulina, iar 22.000 în orașul Megidia. Impărțirea aproximativă — exceptându-se populațiunea străină ce nu era stabilă și cei însărcinați cu paza — a acestei populațiuni era următoarea :

	Locuitori băștinași	Coloniști Tătari și Cercheji.
Orașul Tulcea	19.000	800
Satele care aparțineau districtului Tulcea	2.425	460
Babadagul cu satele	21.615	6200
Sulina cu satele	5.000	—
Constanța și Megidia cu satele	14.750	35.000
Mangalia cu satele	2.990	16.750
Hârșova cu satele	9.375	16.000
Măcin și Isaccea cu satele	19.465	1.900
Mahmudia sau Beștepe	1.245	5.416
	Total 95.865	82.926
		178.791

Locuitorii băștinași (ursprüngliche) se împărțeau în Bulgari, Ruși, Lipoveni, Poloni, Turci, Moldoveni, Germani, Greci, Evrei și Armeni. Toate aceste naționalități se găseau reprezentate în orașul Tulcea, în vreme ce în provincie, mai cu seamă în urma așezării Tatarilor și Cerchezilor ce-au avut loc între 1858 și 1866, elementul musulman era predominant. Cu privire la cei ce țineau de ritul creștin, colonia bulgărească era cea mai numeroasă și însemnată; după aceasta urmau Rușii și Moldoveni ¹⁾.

Pentru anul 1867, știm din altă parte că populațiunea Silistrei avea 10.000 locuitori ²⁾.

La 1870 se afirma iarăși că populațiunea Dobrogei era foarte eterogenă „et les Bulgares sont loin d'y dominer” ³⁾.

În preajma anului 1877 se observă din nou oarecari variațiuni în populația Dobrogei, provocate mai cu seamă de evenimentele politice și războinice ce aduceau nesiguranță, jaf și importante mișcări de populațiune.

La 1875 Silistra avea între 20—30.000 loc ⁴⁾. În 1876 se găseau la Tulcea 600 de Germani. Bulgarii erau în plină mișcare, din nou spre Basarabia, de oarece se aflau afinci 100.000 în Basarabia rusească, 50.000 în Basarabia românească și 100.000 în diferite părți în România ⁵⁾.

¹⁾ *Tultscha im 1867* (Consularbericht) in Austria, Wochenschrift f. Volkswirtschaft und Statistik, XIX (1867) Wien, pg. 1056.

²⁾ *Annales des Voyages*, Paris 1867 t. I pg. 246.

³⁾ *Le Globe* (journal géographique), Genève 1870 pg. 124—125.

⁴⁾ A. A. Chammerer: *Handbuch der neuesten Erdkunde dem Unterrichte und den Freunden dieser Wissenschaft gewidmet*, Kempten 1875, pg. 333.

⁵⁾ H. E. Kilian: *The Bulgarians* in Fraser's Magazine vol. XIV, London 1876, pg. 537—560.

Pentru Silistra aflăm la 1877 cifra de 8.000 loc.¹⁾, iar o altă informațiune din acelaș an ne dă numărul de 10.000 loc.²⁾, cea ce fată de cifrele anilor anetriori arată o descreștere de populațiune, provocată de fuga în bună parte a elementului bulgăresc, fie peste Dunăre, în Ialomița, fie spre Basarabia, din cauza evenimentelor războinice. Când aceste vremi tulburi s'au liniștit, atunci populațiunea a început să se reîntoarcă la vește, de oarece în 1879 aflăm că Silistra se împărțea în 7 mahalale locuite de Turci, Bulgari, Români, Armeni, Greci, Spanioli și Țigani, cu un număr de 1390 de case, în care locuiau 2.915 familii turcești și câteva tătărești, 529 bulgărești, 210 românești, 140 armenesti, 115 grecești, 65 evrești și 58 familii de Țigani; aceștia din urmă se găseau în afara cetății, pe malul Dunărei, în aproximativ 20 case³⁾.

Când la 1876 au început să se manifeste anumite mișcări ale Bulgarilor pentru eliberarea lor de sub jugul turcesc, Cerchezii din Dobrogea, în ura lor înverșunată împotriva Rușilor au început să se dedea la o adevărată operă de jaf în această provincie. Satele de Bulgari în deosebi au fost devastate fără milă, din care cauză populațiunea înspăimântată a părăsit satele în massă, așa cum s'a întâmplat cu locuitorii din *Enichioi*, *Congaz* etc., refugându-se în Tulcea și lăsându-și toată averea la discreția jăfuitorilor. Chiar populația mai înstărită din Tulcea a început să fugă, trecând în Basarabia, la Ismail, sau refugându-se la Galați, Brăila etc. și chiar la Viena. Atunci a fost incendiată o bună parte din centrul orașului Tulcea.⁴⁾

Numărul Românilor din năuntrul Dobrogei și de pe malul Dunărei era, la 1877, de 80.000 suflete; Tătarii veniți din Taurida erau 100.000, la cari se mai adăugau Cerchezii, al căror număr nu se precizează pentru această provincie⁵⁾.

După ce lucrurile s'au potolit și Turcii au fost înfrânți, credem că o bună parte din populațiunea dobrogeană, refugiată mai cu seamă peste celalt mal în Basarabia, va fi început să se așeze din nou în satele dobrogene de unde plecase. Partea nordică a Dobrogei o găsim din nou populată cu *Moldoveni*, la 1878, al căror număr se ridica la 33.000, la cari se mai adăugau și câteva mii de Ardeleni, locuind cu toții în sate și orașe.

În Tulcea erau 5000; de asemenea se găseau în număr mare în *Măcin* (1000), în *Mahmudia*, *Isaccea* (Vadul lui Isac). În frumosul sat *Greci* erau 400—500. Aproape neamestecați cu alte neamuri se mai găseau în satele: *Saranus* (Sarinasuf), *Caraibil*, *Sari-*

¹⁾ Ad. G. Kloeden: *Handbuch der physischen Geographie*, Berlin 1873—1877, 3 Bd. t. III p. 710.

²⁾ *La ligne du Danube* in *Revue militaire de l'étranger*, Paris 1877, Janvier-Juin pg. 32.

³⁾ F. Kanitz: *Donau, Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882, B. III pg. 270.

⁴⁾ B. Cotov: *Cerchezii* în *Analele Dobrogei* 1921 (II) pg. 411—415.

⁵⁾ F. Bianconi: *Ethnographie et statistique de la Turquie d'Europe et de la Grèce* etc., Paris 1877, pg. 38.

ghiol, (Lacul galben), Agighiol (Lacul amar), Calica, Sabangi, Cătăluil, Nalbant, Căsla, Șomova, Parchiș, Rachel, Luncavița. În regiunea păduroasă se întâlnesc la Greaferca (Tușirca) și Taița. În fața Galaților în Văcăreni, Garbina (Carpina) și Jijila; spre sud de Măcin în Turcoaia, Satu-nou și Peceneaga.

Probă că elementul românesc de pe malul Dunărei, de la Galați și până la vărsarea ei în mare, este în cea mai mare parte din Basarabia, este faptul că unii din cei mai bătrâni locuitori păstrează încă amintirea locurilor de unde au venit în Dobrogea.

— „Tata 'neu îi din Basarabia, di pila Ceamașan“, îmi spunea un bătrân de peste 70 de ani din satul Sarinasuf; — „Părinții 'nei di pi Tulcea sânt. În Tulcea au vinit din Rusăia“ — declara o femeie de 55 de ani, din Beibugeac; — „Pochi vineau din Basarabia șă Moldova. Să m'aibă duplumi di pochie nu șă pomenia“, — spunea un alt locuitor de 75 ani, din Beibugeac; — „Tata 'neu a vinit din Moldova, cu vaci; îi zăcia Hudrii Buga. A vinit la Nălbantu ca burlac, șă mama a vinit la Satu-Nou“, știa să spună, despre părinții săi, un bătrân de 77 ani, tot din Sarinasuf¹⁾.

Locuitorii români din comuna Nalbant provin din satele basarabene Albota și Musaitu și s'au așezat aici în primăvara anului 1830²⁾.

Amestecați cu mocanii, Moldovenii se găseau în marele sat Dăienii și Fântâna Berbecului (Koiumbunar), la Igrumat, Cemșiler, Araklar ș. a.

Împrejurul Rasovei erau curat românești Cochirlenii și Satul român (Olachioi). Românii se întindeau mai departe în Dobrogea, locuind la un loc, mai mult sau mai puțin, cu Tătarii și Bulgarii.

Mocanii ardeleni, întrucât erau așezați și nu umblau pribegind din loc în loc cu turmele lor, ocupau satele Văruș, Gârlița și Groapa Ciobanului.

Pe lângă multe biserici și o seamă de școli, Românii mai aveau două mănăstiri: Cocoșul și Niculițelul.

Ca să completăm, după acelaș izvor, înfățișarea etnografică a Dobrogei la 1878, putem să adăugăm încă următoarele: Tătarii formau majoritatea relativă a populațiunii de țară. Parte erau așezați de mult; un număr mai mare de 60.000, fiind izgoniți din Rusia la 1856, au venit în Dobrogea, unde se ocupau cu plugăria, creșterea vitelor și făcând pe chirigii din lăuntru țării spre malul Mării-Negre.

Osmanii se aflau în pašalâcul Tulcei în număr de abia 2500. Cerchezii fuseseră aduși în număr de 20.000

Germanii locuiau în patru sate: la Mălcoci vreo 30 de familii catolice din Germania de sud, la Cataloi 20 familii, la Ciucureva

¹⁾ Al. P. Arbore: *De vorbă cu țărani dobrogeni* în An. Dobrogei IV (1923) pg. 324—328.

²⁾ Pr. V. Ursăcescu: *Monografia parohiei Nalbant*, Tulcea 1908, pg. 6.

30 familii amestecate cu Români, Ruși și Tataři și la Falkenhain (Atmagea) 50 familii, cu o biserică nouă și preot din Rusia.

Grecii nu erau plugari decât într'un singur sat, Alibeichioi, cam 30—40 familii. Ceilalți erau negustori, cârciumari, cafegii în orașe și sate.

Rușii de toate cultele și Bulgarii vor fi fost cam 22—23.000. Bulgarii se ocupau cu negoțul și plugăria, iar Rușii în mare parte cu pescuitul morunilor și prepararea icrelor ¹⁾.

Peste un an, la 1879, aflăm că Silistra avea 12.000 locuitori ²⁾. Pentru stările din Basarabia românească, adică jud. Cahul, Bolgrad și Ismail, la 1878, găsim numărul de 150.000 loc. în părți aproape egale, Români și Bulgari. Pe lângă aceștia se mai găseau 6000 Lipoveni (Ruși), 6000 Evrei (Români) și 300 protestanți, Giermani și Unguri ³⁾.

Numărul populațiunii bulgărești după 1877 va crește în Basarabia nu prin alimentări cu populațiune ce vine de peste Dunăre, ci datorită nașterilor, așa că se poate vedea din tabloul ce urmează că între 1869, când populațiunea coloniilor bulgărești era de 64.344 suflete și 1897, când atinge cifra de 103.225 suflete, această populațiune aproape s'a îndoit.

Tablou aproximativ de desfășurarea coloniilor bulgare în Basarabia între 1801—1897 ¹⁾.

	1801-1805	1812	1819	1821	1829	1835	1837	1844	1847	1858	1859	1864	1867	1869	1897
Basarabia	—	20.000	24.000	32.000	32.875	56.630	57.960	—	—	35.882	57.000	—	60.000	64.344	103.225

¹⁾ Ziarul *Timpul*, București, anul III (1878) No. 193 din 2 Septembrie.

²⁾ *Die Bevölkerung Bulgariens in Globus* (Braunschweig) 1879, XXXVI pg. 256.

³⁾ E. Haan: *Rumänisch-Bessarabien in Oesterreichische Monatschrift für den Orient*, Wien 1878 pg. 48:

¹⁾ După Derjavin *l. c.*, pg. 13, 14, 15.

Tabloul populațiunii Basarabiei în anul 1897 cu specificarea aparte a coloniștilor bulgari ¹⁾.

	Totalul populațiunii de ambele sexe	Numărul total al populațiunii bulgare			No. % al populațiunii bulgare
		Bărbați	Femei	Total	
Basarabia	1,935.412	52.806	50.419	103.225	5.33 %

Populațiunea Basarabiei, orășenească și sătească, cu indicarea pop. bulgare din acest punct de vedere la 1897 ¹⁾.

	Totalul pop. comune	Populațiunea orășenească	Populațiunea sătească	Totalul pop. bulgărești	Populația bulgară orășân.	Populația bulgară sătească
Basarabia	1,935.412	293.332	1,642.080	103.225	11.571	91.654

La anul 1897 populațiunea bulgărească, de 103.225 suflete, se împărțea după ținuturi în felul următor ¹⁾:

Ținutul Chișinăului	1.095
Orașul Chișinău	925
Ținutul Akkerman	56.541
Orașul Akkerman	288
Ținutul Benderului	14.833
Orașul Bender	112
Ținutul Bălților	31
Orașul Bălți	7
Ținutul Ismailului	30.587
Orașul Ismail	936
Orașul Bolgrad	8.478
Orașul Chilia	87
Orașul Cahul	79
Orașul Reni	650
Ținutul Orheiului	98
Orașul Orhei	5
Ținutul Soroca	30
Orașul Soroca	2
Ținutul Hotin	10
Orașul Hotin	2
Total	103.225

¹⁾ Derjavin, I. c., pg. 16—17.

Tabloul coloniilor bulgărești din gubernia Basarabiei cu populație curat bulgărească la 1910, după lucrarea citată a lui Derjavin
pg. 26—27.

No. col.	Numele coloniei	Numărul curților	Numărul sufletelor de ambele sexe	Descatinele de pământ	
				Indivizibil	propriu (personal)
	Ținutul Akkermanului				
1	Ivanovca-Bolgarskia	300	1892	5932	—
2	Devlet-Agaci	418	3052	6420	—
3	Dimitrovca	548	3544	6661	—
4	Diolmeni	370	2714	4261	—
5	Iserlia	416	2191	5160	—
6	Kuporani	359	2304	4714	—
7	Novo-Troian	530	3569	6585	—
8	Satalăc-Hadja	382	2508	5100	—
9	Ciișia	807	5136	7800	—
10	Ciumlechioi	427	3837	4915	—
11	Cubca	769	4817	8151	—
12	Bolgarlia	155	1756	3875	—
13	Golița (Karamarin)	360	2444	4840.40	150
14	Cairaclia	213	1375	3282	—
15	Calăcevo	350	2278	6748	1064
16	Pandaclia	550	3205	6274.00	—
17	Taraclia	912	6404	9632	950
18	Tatar-Kopceac	872	4973	7769	—
19	Culevcea	528	4683	5693	—
20	Camcie	340	3117	3750	—
21	Galan-Batâr	480	3044	6075.80	1026
22	Glavan	380	2405	6216.80	—
23	Deljiler	417	2807	7791	—
24	Zadunaevo	347	2047	—	6245.50
25	Kod-Kitai	399	2569	5988.50	450
26	Selioglă	502	3123	6416.50	—
	Ținutul Benderului				
27	Comrat	1271	8396	20206	—
28	Beșalma	506	2730	6740.00	—
29	Dezghinje	590	3110	9351.30	—
30	Kirsovo (Bașchioi)	526	3212	7846.40	—
31	Tomai	530	2676	7458.50	—
32	Cioc-Maidan (Carlăc)	340	2340	6768.30	—
33	Batâr	302	1860	1561.25	434
34	Ceadâr-Lunga	795	4467	7755.50	—
35	Avdorma	363	1813	5838	—
36	Baurci	548	2707	5408.80	—
37	Beș-Ghioz (Cupca)	378	1829	4807	—
38	Valea-Perjii	596	3512	7673.50	—
39	Gaidar	323	1681	4412.00	—
40	Djoltai	210	1051	3105	—
41	Cazaiaclia	700	3782	8607.50	—
42	Kiriet-Lunga	305	1768	5196	—
43	Kiriotna (Korten)	600	3259	4761.00	—
44	Tvardița	605	4269	7293.80	—

Analele Dobrogei X, 1929.

No. cor.	Numele coloniei	Numărul curților	Numărul sufletelor de ambele sexe	Descăminele de pământ	
				indivizibil	propriu (personal)
	Raionul Bolgrad				
45	Anadol	297	1446	—	3419
46	Vanovca	150	980	—	3779
47	Bolboca	489	2608	—	5699
48	Vaisal	390	2365	—	7638
49	Volcănesti	712	4525	—	11935
50	Dermender	188	1183	—	4075
51	Dolchiori	1078	2522(?)	—	5381
52	Enichioi	300	1972	—	5540
53	Impuțita	150	1154	—	3770
54	Cairaclia	153	1074	—	5104
55	Caragaci	350	2220	—	6059
56	Congaz	724	440(?)	—	10091
57	Curci	413	2601	—	6267
58	Staro-Troian	280	1626	—	5400
59	Tabac	212	1276	—	1654
60	Taşbunar	278	1650	—	7336
61	Fântâna zânelor (Crinicica)	238	1549	—	4528
62	Sichirlichitai	432	2932	—	8766
63	Çişmeaua-Văruitâ (Ciuşrului)	409	3351	—	7690
64	Çişmechioi	501	2990	—	8102
65	Etiulia	241	1396	—	3749

Asupra oraşelor din sudul Basarabiei, neamintite până acum, datele statistice din studiul d-lui St. Ciobanu, publicat în monografia jubilară *Basarabia* (Chişinău 1926), ne arată următoarea situaţiune:

Chilia-Nouă avea la 1827, 3671 de locuitori, din care 1694 erau Români, iar la 1912 se găseau 17.200 locuitori. La 1808 avea 478 gospodari, din 393 Moldoveni, 58 Ruşi şi 27 Evrei supuşi Ruşi.

Renii cuprindeau în 1827, 2.066 suflete, din cari Români erau 669. Între 1787—1791 Ruşii aduc şi aşează în Reni un număr de Bulgari şi Găgăuţi, cari, ca şi un număr de Greci refugiaţi aici în 1821, n'au schimbat înfăţişarea moldovenească a târguşorului.

În 1892 se găseau 6.946 suflete, iar azi (1926) se află 15.593 loc., din cari 6.467 Români, 3.953 Ruşi, 2.753 Evrei, 556 Greci, 499 Bulgari, 712 Găgăuţi şi 99 alte naţionalităţi.

Leova, pe malul Prutului, s'a înfiripat la începutul veacului al XVII. Astăzi are o populaţiune de 3.442 de suflete, compusă din Evrei, Greci şi puţini Români.

Cetatea-Albă avea la 1808 o populaţiune moldovenească, formată din 334 gospodari, din cari 168 Moldoveni, 58 Ruşi, 18 Evrei şi 16 Sârbi. Când la 1812, locuitorii Moldoveni din Şaba fug peste Prut, încep să se aşeze în mahalaua moldovenească a oraşului, *Păpuşoi*, fugari Ruşi din ce în ce mai mulţi. La 1 Iunie 1816, în oraş se găseau 4.112 locuitori, iar în 1827 această populaţiune se ridică

la 9.750 de suflete, din cari Moldoveni rămăsesse numai 1.032, înmulțindu-se elementul rusesc.

În 1854, Cetatea-Albă avea 21.164 de locuitori, în 1859 — 22.162, iar în anul 1912 — 38.621, din cari Moldovenii se considerau numai 15%.

Cahulul este creațiunea lui Teodorov, fostul guvernator al Basarabiei, care în 1838 s'a hotărât să facă un oraș pe moșia sa, cum-părată de la principesa Cantacuzino; și astfel din sătișorul Frumoasa a crescut și s'a dezvoltat orașul de astăzi. Când acest orașel devine românesc după 1856, el a fost cumpărat de către proprietarul Cara-Vasile, familiei căruia aparține și astăzi.

În 1890 Cahulul avea o populațiune de 6.115 suflete, compusă din Români, Evrei, Greci, Bulgari și Ruși. Astăzi populațiunea lui atinge 12.000 de suflete, din care 5000 dintre aceștia sunt Români.

Ismailul număra la 1816, 6.795 locuitori; în 1827 avea 9.012 loc., din cari Românii atingeau cifra de 1.272 suflete. La 1892 în el se găseau 31.271 de suflete, în 1912 — 34.000, iar în 1925 Ismailul are 38.309 de locuitori stabili din cari Români, — 4.170 de suflete.

O mare parte din populațiunea așa zisă bulgărească din sudul Basarabiei este formată din Găgăuși, cari nu sunt Bulgari, ci resturile enigmatice încă ale unei populațiuni sau ale unor amestecuri de neamuri vechi. Părerile învățaților diferă încă în legătură cu origina acestor resturi de popor¹⁾.

În regiunea Comrat și Ciadârlunga, cu excepția a două sate, din care unul este locuit de Bulgari și altul de Maloruși, toate celelalte sunt locuite de Găgăuși și anume: Comrat, Beșalma, Dizindja, Ciocmaidan, Chipciac, Âvdarma, Djaltai, Tomai, Carlâc, Bașchioi, Valea-Perjii (aceste două sate din urmă au pe jumătate și populațiune bulgară); toate acestea sunt în districtul Comrat. În regiunea Ciadârlunga sunt: Ciadârlunga, Kiriellunga, Kopeni, Baurci, Haidar, Ca-zaiacă, Alexandrovca și Dimitrievca. În districtul Ismail satele Congaz, Tabac, Enichioi, Caracurt, Frecăței, Bulboca, Cișmechioi, Curci, Volcânești și Iutuluc sau Etulia sunt locuite exclusiv de Găgăuși; de asemenea ei, amestecați cu Bulgari, locuiesc în Bulgaria, Bolgrad, Caragaci, Tașbunar și Traian, iar amestecați cu Ruși și Moldoveni la Larianca²⁾.

Tot din vremea emigrării Găgăușilor din Bulgaria răsăriteană spre Basarabia mai există un sat de Găgăuși și în județul Fălciu, anume *Tupilați*, precum și cele trei sate dobrogene: Beidaut,

¹⁾ Părerile cele mai curente asupra Găgăușilor le-am expus în *Arhiva Dobrogei* (1916) I pg. 23—24. Să se vadă încă St. Romansky: *Carte ethnographique de la nouvelle Dobrodja roumaine*, pg. 20—25 și N. Iorga: *Bulletin de l'Institut de l'Europe sud-orientale*, 1915, pg. 242 etc.

²⁾ V. A. Mochkoff: *Găgăușii din districtul Bender în Revista etnografică (rusescă) XLIV* (1900) No. 1 pg. 7 apud. St. Romansky: *Carte ethnographique*, pg. 20 nota 1.

Aghighiol și Eschibaba, locuite de o asemenea populațiune, amestecată cu Bulgari și Români, ca în Agighiol din județul Tulcea.

* * *

O adevărată populațiune mișcătoare în aceste ținuturi basarabene și dobrogene a fost aceia a ciobanilor.

Bogăția erburilor și calitatea lor în Basarabia sudică și în special în Bugeac ca și în Dobrogea, desprimăvărarea timpurie precum și clima dulce din apropierea mării au făcut ca aceste regiuni să fie foarte cercetate de păstori. În special sudul Dobrogei nu are decât „două anotimpuri: o vară foarte caldă și uscată, dar temperată pe țărm de răcoarea mării și o iarnă fără zăpezi și fără îngheț, dar cu ceață umedă și rece, cu vânturi brusce și schimbătoare, cu zgomotele mării întăritate și livide. Pe la sfârșitul lui Februarie liniștea începe. În Martie primăvara și-a întins covoarele de erburi. De la sfârșitul lui Martie o repede ascensiune a termometrului face ca într-o singură lună, vara caldă, deplină, să puie stăpânire pe toată coasta. Luna Mai transformă unele colțuri în raiuri, cum se văd numai la cinematograf“¹⁾).

După ocuparea Basarabiei de către Ruși, reclama făcută de aceștia pentru a atrage și coloniza populațiunea pe pământurile întinse din sud au făcut ca mulți ciobani cu oile să treacă într'acolo.

Cu toate încercările și publicațiunile ce se fac în Ardeal din partea guvernului austriac, în 1812, de a nu se mai permite trecerea păstorilor în Basarabia sudică, de unde nu se mai înforceau, totuși se constată de agentul austriac Manzoli, din Galați, că „s'au trecut deja multe turme de oi și cai din Ardeal în spre Basarabia și că oierii cari le conduceau nu-l ascultau de fel. Cu toate aceste admonierii, turmele de oi curgeau într'una în spre pământul roditor al Basarabiei, mai cu seamă supt conducerea unui antreprenor cu numele de Ferig, așa că la mijlocul lunii Septembrie 1812 se găseau deja vre-o 40 de turme acolo cu un contingent de 1500 oi și mulți cai. Acest număr era mereu în creștere și, cu toate că nu prea avem detalii speciale despre viața păstorilor din Basarabia, vedem că guvernul Ardealului urmărește și mai departe această chestiune, care interesează de aproape economia națională a Ardealului, care perdu mult în urma acestei emigrațiuni de oameni și animale, obvenită așa pe neașteptate. Am însă impresiunea că emigranții nu și-au găsit rostul și folosul nădăjduit în provincia puțin cunoscută de ei, de oarece guvernul rus — la intervenția curții din Viena — dădu voie ca oile să se întoarcă în Ardeal; până la 12 Iunie 1815 nu s'au mânat mai mult de 50.000 de oi îndărăt în Ardeal și stăpânii vitelor așteptau numai la permisul privitor la scoaterea cailor din țară, căci primul

¹⁾ G. n. Vâsla: *Coasta de argint* în Buletinul soc. geografice 1925 (XLIV), pg. 67—68.

permis se referise și la mănarea vitelor mari și cornute. Unii dintre oieri nu puteau însă aștepta ieșirea permisului și se înforceau pe furis — cu mari pagube — pe la „Vadul lui Isac“, trecând Prutul cu caii înot¹⁾.

În Basarabia veniau în transhumanță în special păstorii din munții Gurghiului, mai ales din Făncel, numiți în săcuime „Bârsani“. Aceștia treceau pe la Tulgheș și Prisăcani și se îndreptau spre Piatra, Roman, Vaslui și Huși, pe unde iernau. „De multe ori nu se opriau aici spre iernare, ci treceau Prutul pe la Leova și coborau până în jurul „Boligradului“. Ba se știe că în anii tare secetoși treceau chiar și în Lefea. În cazul acesta nu se mai reînforceau pe acelaș drum, ci veneau pe la Focșani, Oituz, pe Olt în sus și Munții Gurghiului“²⁾.

Unii din acești păstori s’au așezat definitiv în Basarabia, unde în zilele noastre „prin aceste sate mai locuiesc și peste 100 de familii de mocani, cari se ocupă aci cu creșterea vitelor“³⁾.

Am arătat altădată pe larg ce-a însemnat Dobrogea pentru adăpostul păstorilor ardeleni și a celor din vechea țară, cari căutau adăpost și pășunat aici și cum, datorită acestei transhumanțe, s’a înregistrat o mișcare de populațiune dinspre apusul ținuturilor românești spre Dobrogea și viceversa, care a dat o puternică alimentare populațiunii băștinașe românești dobrogene, prin așezările stabile ce s’au creat aici⁴⁾.

Cu toate piedicile ce li se puneau din partea stăpânirii austriace, Ardelenii au trecut mai departe în Dobrogea, căci după raportul vice consulului austriac de la Galați, la începutul anului 1818 „Ardelenii își trecură pe la Brăila și Hârșova peste 10.000 de oi și 1500 de cai în 60 de turme, peste Dunăre, poposind și stabilindu-se în comunele Babadag, Ederles, Constanța și Hârșova“⁵⁾. Plăteau câte 4 parale de oaie la Brăila, iar dincolo de Măcin câte alte 2 parale. Plăteau și Turcilor în localitatea unde se opriau, iar când erau declarați supuși turci „aveau să dea numai un bir de 12 piastri pe an; așa că economia de vite erau atât de mulțumiți, încât au declarat pe față că stau mai vârtos între Turci, decât în Basarabia, unde au suferit multe supărări de la Ruși“⁶⁾.

Cu toate aceste declarațiuni de simpatie față de Turci, aceasta nu i-a împiedicat pe Mocanii din Dobrogea ca, atunci când pe la 1860 Reșid-Pașa le-a cerut să se facă raiale sau supuși turci în Dobrogea, ori să plece, o mare parte dintr’înșii au și trecut cu turmele

¹⁾ A. Veress : *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Românească*, An. Academiei române, mem. secției istorice, tom. VII, București 1927, pg. 76—77.

²⁾ Nicolae Dragomir : *Din trecutul oierilor margineni la Săliște și comunele din jur în Lucrările inst. de geografie al Universității din Cluj*, II (1924—1925) pg. 248.

³⁾ Z. C. Arbure : I. c., pg. 107.

⁴⁾ Al. P. Arbore : *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor în Dobrogea în Analele Dobrogei III No. 2 și extras aparte* pg. 29—40.

⁵⁾ A. Veress : I. c., pg. 77.

⁶⁾ Ibidem.

lor în Basarabia, lucru dovedit prin aceea că, prin 1878—79, Mocanii nu mai aveau în Dobrogea decât vreo 80—90 mii de oi¹⁾. Când însă Dobrogea a fost dată Românilor la 1878 și ni s'a luat sudul Basarabiei, din nou, atunci ciobanii se întorc înapoi de unde plecaseră așezându-se mare parte în Dobrogea. „Când ne-au luat Rușii Basarabia, noi am trecut Dunărea aici în Dobrogea. Se întindeau cârdușurile de oi dela Reni, ca poștile. Toate drumurile erau numai un behăit și convoiuri cu bejenie. Dobrogea era pustie și sălbatecă”²⁾.

Ciobanii ardeleni mai cu seamă, după ce treceau ori pe unde Dunărea în Dobrogea, se resfirau în toate părțile: unii o apucau spre Tulcea, alții spre Constanța sau Mangalia, sau în spre regiunea cea mai preferată pentru iernare, care era cea din jurul „Pazargicului” (Bazargic), — Valea Batovei, — Balcicului, „Sumenci” (Șumlei) și chiar Varnei, unde ajungeau numai târziu, pe la Crăciun³⁾. Îndreptându-se către Varna, apucau drumul Lomului, apoi mergeau pe la Răzgrad, „Enipăzar” și înaintau spre Șumen. Cei cari mergeau spre Bazargic și treceau Dunărea pe la Rusciuc sau Silistra, făceau un drum mai lung, anume cunoscut de toți ciobanii.

Ei treceau pe lângă unele localități ca Turtucaia și Popina, aproape curat românești. În tot drumul până spre Bazargic sau Șumla, unii din ei rămâneau prin satele întâlnite în cale. Amintirile orale ale ciobanilor ardeleni ce-au pribegit odinioară pe aici, acum bătrâni în satele ardeleni, arată că în apropierea Bazargicului ei „rămâneau prin satele mai apropiate prin: Ghelengic, Cabasacal, Izibei, „Hoșcadan” (Hoscodam), Bașbunar, Suiugiuc, Ciacărcea etc.; alții înaintau mai spre răsărit și miază-noapte-răsărit pe la: „Ianalăc” (Hanlăc), „Satul cu pădurea lui Oprean (Toiciuiușu), — unde și-a belit oile un oarecare Oprean, — Gurdumanu” (Curdoman), „Satu fără apă” (Cuiuchioi), „Satul cu gardurile” (Carlibechioi), „Satu lui Ghibuleț” (Cara-Omer), — unde și-a belit oile un oarecare Ghibu —, apoi pe la „Satu cu paele” (Gerzalar) — au dat paie la oi —, Ciair-Carman, „Vărzările” (Caralia și Durbalia), Ciamurlia de lângă Vărzării ș. a.; în fine alții înaintau către mare pe la Sususchioi, „Satul popii” (Ciairlighiol) — a fost un preot creștin în el —, „Cele trei sate împreunate” (Duvaniuvasă), Tokceilar, „Tekia” (Teke), Ecrene care nu avea decât 2—3 case, Balcic, unde mergeau după sare și mălaiu”⁴⁾.

Pribegia populațiunii românești din Ardeal, mai cu seamă spre Dobrogea, trebuie să fi fost considerabilă și-o cunoaștem în parte din ceea ce-am spus altă dată privitor la ea. Putem adăuga că, pentru protecțiunea lor se înfiinșase două vice-consulate, la Hârșova și Rusciuc; la Hârșova se afla și „Srărostia mocanilor”.

Însemnările contemporane, din 1845, arată că o mare parte dintre

1) St. Meșș : *Păstorii ardeleni în Principatele române*, Arad 1925, pg. 149.

2) Ibidem.

3) N. Dragomir : *I. c.*, pg. 236.

4) N. Dragomir : *I. c.*, pg. 239.

ciobanii ardeleni nu se mai întorceau acasă, ci rămâneau în Dobrogea, ca stabili, din care cauză erau împinși la plata dărilor. Pe lângă aceasta numărul oerilor migratori era încă destul de mare, după cum se constată dintr-o statistică publicată de curând ¹⁾. După aceasta, Mocanii ardeleni din ținuturile Brașov, Făgăraș, Sibiiu, Mercurea, Mediași, Cohalm, Brețc, Hunedoara, Trei-Scaune, Alba-Iulia, Orăștie, Sebeș, — invadase Dobrogea la 1845, umblând cu turmele lor în districtele Hârșova, Babadag, Mangalia, Tulcea, Silistra, Măcin, Constanța, Isaccea, Balcic, Bazargic, Varna cu un număr formidabil de oi și mai puțin cai și vite cornute.

În Basarabia se găseau de asemenea păstori ardeleni, unii din ei ajungând cu turmele lor până în Crimeia și Caucaz ²⁾.

În regiunea Mangalia, Constanța, Hârșova și Ostrov au cutrierat odinioară și păstori bulgari cu turmele lor, veniți mai cu seamă din regiunea Cotel. Până la războiul din 1877—1878, toată această regiune era presărată cu câșle, ținute de Bulgarii din Cotel din satele apropiate *Gradetz, Jeravna, Medven* etc. Aceste câșle numărau până la 3—4000 de oi fiecare, mai multe sute de cai, vite cornute etc. Bulgarii de la asemenea instalațiuni păstorești își petreceau viața aici, constituind o populațiune aproape stabilă, grupați într'un fel de cooperative de 30—40 membri; ei se întorceau rar în Bulgaria, pe lângă familiile lor, pe care nu le puteau aduce în Dobrogea din cauza Tatarilor și Turcilor ³⁾. Din acești păstori s'au populat apoi cu populațiune bulgărească unele sate ca *Kopucci, Tuzla, Techirghiol, Anadolchioi*, apoi unele din regiunea Megidia, Hârșova și Ostrov și chiar o parte din orașul Constanța —, când viața păstorească a început să decadă ⁴⁾.

În 43 de sate din această regiune se găseau câșle bulgărești.

* * *

După publicarea manifestelor împărătești ale lui Alexandru I din 1813 și 1814 și răspândirea lor în toate ținuturile unde locuia element german, s'a început un curent de emigrare în aceste ținuturi ale Basarabiei sudice. Cea mai mare parte dintre noii coloniști germani, au venit din provinciile polono-prusiace, unde se așezase încă din 1803 o mare mulțime de coloniști proveniți din diferite părți ale Rusiei și ale Suabiei, cei dintâi siliți de împrejurările războinice și de

¹⁾ G. Vâslan: *Mocanii în Dobrogea la 1845* în *Graiul românesc* 1928 (II) pg. 41—46. Cf. I. Georgescu: *15 ani de tranșmanță în Țările române (1782—1797)* în *An. Dobrogei* (V—VI) (1924—1925) pg. 41—42.

²⁾ *Gazeta Transilvaniei* anii 1881 Iulie 11 și 12, — 1882 Iulie 25, — 1884 Maiu 20.

³⁾ I. Ev. Gheșov: *Obcaritu otu Kollensko i jivvaritu otu Tarnovsko*, în *Periodesko Spisanie XXXII—XXXIII* (1890) 310—326 (pg. 311—312).

⁴⁾ St. Romansky: *Le caractère ethnique de la Dobroudja* în *La Dobroudja*. Sofia, 1918. pg. 178—179. Ziarul *Farul Constanței* (II) No. 36—37 din 18 și 25 Ianuarie 1881, dă cifra Bulgarilor din acel județ la 8429 suflete, făcând mențiune și de câștele bulgărești din această regiune.

sărăcie, iar cei din Suabia cercând să scape de urmările intoleranței religioase și căutând să aibă o cât mai mare și mai liberală îngăduială în această privință. Negăsindu-și nici aici liniștea și mijloacele necesare pentru o viață fctivă și productivă din cauza grelelor condițiuni de muncă ce li se impuneau din partea marilor proprietari poloni, au primit cu cea mai mare bucurie ca să se așeze în Basarabia.

Acești coloniști se împart în Germani de nord și de sud. Cei dintâi sunt originari din Prusia, Meclenburg și sunt cunoscuți sub numele de „Kaschuben”. Germanii din sud se trag din Württemberg, Baden, Bavaria, din regiunea Rinului, Hessa, Saxonia și s cunoscuți în genere ca „Schwaben”. — Un mare număr din coloniștii germani din Basarabia au venit aici de dincolo de Nistru, din guvernământul Chersonului ¹⁾.

În anii 1813 și 1814 se înființară cele dintâi trei colonii germane în Basarabia: *Tarutino* și *Borodino* cu coloniști de confesiune evanghelică și *Krasna* cu populațiune catolică. Erau atunci 1.143 familii germane ce s'au așezat dealungul apelor Cogâlnic, Ceagă și Sărata. Tot din aceștia s'au întemeiat și coloniile *Kulm*, *Maloiaroslavă*, *Crasnoie*, *Leipzig*, *Cleștița* și *Katzbach*. În 1816 s'au înființat următoarele colonii: *Fère-Champenoise*, *Brienne*, *Paris* și *Arcis*. În 1917 colonia *Teplitz*, cu 96 familii venite din Germania, iar mai apoi sub domnia lui Nicolae I în anul 1833, au sosit din Württemberg coloniști noi, cari au creiat colonia *Gradenthal*, iar la 1834 colonia *Lichtenthal*. La 1836 a luat ființă colonia *Dennevit*, la 1839 colonia *Platz* și la 1842 colonia *Hofnungsthal*. După aceia s'au mai înfiripat satele nemțești: *Sărata*, *Rosenfeld*, *Mariafeld*, *Olendorf*, *Sophienthal* și *Saboleta* ²⁾.

Se poate aminti ca ceva curios, că șase din aceste așezări au rămas fără nume și apoi, când li s'au dat numiri după unele din cele vechi, li s'a adăugat la urmă și un număr de ordine; fiindcă pronunțarea unor asemenea numiri era prea grea, le-a rămas la unele din ele numai numărul de ordine, așa că astăzi în loc de *Fèrechampenoise* No. 11, se zice numai 11, înțelegându-se prin această cifră numele satului mai sus amintit.

După trecere de vreo 50 de ani, această populațiune s'a înmulțit în așa măsură, că s'a simțit nevoia unor nouă așezări. Aceste fundațiuni nouă s'au ridicat pe pământuri cumpărate, sau care au fost luate în arendă pe un interval de timp, rămânând după aceia locuitorilor ca proprietate deplină. Astfel, după 1860 s'au ridicat satele *Eigenheim*, *Posttal*, *Mannsburg*, din apropierea orașului Cetatea Albă.

Între 1824—1828, pe când Basarabia era administrată de comitele Woronzoff, comitele Palavacini a provocat emigrarea unor

¹⁾ Dr. Karl Stumpp: *Die deutschen Kolonien im Schwarzenmeergebiet*, Stuttgart 1922, pg. 32—33.

²⁾ Z. C. Arbure: *l. c.*, pg. 103; I. Nistor: *Istoria Basarabiei*, pg. 295.

Francezi elvețieni din cantonul Lausanne, de confesiune reformată, ce s'au așezat la Șaba și Șabalata lângă Akkerman.

La 1861 populațiunea germană din Basarabia se compunea din 24.159 locuitori de ambe sexe, și anume 12.294 bărbați și 11.865 femei, cari locuiau în 24 sate sau colonii, în trei ocoluri: întâiul ocol cu 10 sate, al doilea cu 11 sate și al treilea cu 3 sate.

Următorul tablou ne arată creșterea pe ani a coloniilor nemțești din Basarabia, cu numărul de curți (Chutora)¹⁾:

1770	1801	1831	1861	1891
până la 1800	până la 1830	până la 1860	până la 1890	până la 1914
—	20	11	38	30
	Necunoscut	Total general		
	12	111.		

După confesiune, Germanii din Basarabia erau în 1897:

Evangelici	Catolici	În anul 1911	1897
57.931	4914	62.845	60.206

Din cauza condițiunilor în care se făcuse colonizările în sudul Rusiei prin legea din 19 Martie 1764, pământul neputându-se vinde, amaneta, sau împărți, el rămânând prin moștenire copilului celui mai mic, iar în cazul când lipseau moștenitori bărbați, devenia proprietatea celui dintâiu bărbat ce intra în acea familie prin căsătorie, — cât și din cauza anilor de secetă abătuți de-a rândul asupra ținuturilor din sudul Rusiei și Basarabiei, a ciumei din 1837, precum și datorită evenimentelor provocate de războiul Crimeii din 1856, ca și desființarea tuturor privilegiilor sub care trăiseră acești coloniști până acum prin legea din 1871, după care dată au început să se recruteze cei dintâi soldați și din rândurile coloniștilor germani, — situațiune înăspriță încă prin legea din 1890 ce interzicea tuturor străinilor nu numai să cumpere pământ și proprietăți, dar chiar să are și să samene pe pământ rusesc, fiind opriți de a-și construi biserici și impunându-li-se (1891) limba rusească ca obligatorie și în școală, — s'au format curente de emigrațiune în sânul populațiunii germane din sudul Rusiei și mai cu seamă din Basarabia de jos, unde se găseau înfloritoare colonii germane, unii locuitori ducându-se în Statele Unite și Canada, alții în Dacota și Curlanda, iar unii s'au îndreptat, așezându-se, în Dobrogea.

Începând de la 1840 o samă de coloniști germani din Rusia și sudul Basarabiei, după rătăcirii pe la Botoșani, Baia, Vaslui, Ploești și Bordenișani, la 12 km. nord de Fetești, au început să se așeze în Dobrogea în trei perioade, în timp de 50 de ani, adică între 1840 și 1891.

Din întâia perioadă (1840—1856) avem coloniile Dobrogene: Tulcea, Malcoci, Atmagea, Cataloi și Ciucurova în partea de nord

¹⁾ Karl Stumpp: *Die deutschen Kolonien im Schwarzenmeergebiet*, pg. 33.

a acestui ținut. — Din a doua perioadă (1873—1883) sunt: Cogelac, Tariverde, Făclia, Caramurat, Colilia, Constanța și Cogealia. Colo- niștii vin aici din coloniile basarabene: Mannsburg, Kulm, Katzbach, Berezina, Alte-Elf, Klöstitz, Leipzig, Neu-Arcis, Tarutino, Borodino, Paris, Crasna, precum și din Mannheim gubernia Chersonului.

În sfârșit, din a treia perioadă (1890—1891), s'au format colo- niile compacte Cobadin și Sarighiol, precum s'au stabilit și așezări răzlețe la Mangalia, Caracicola, Osmancea, Osmanfacă și Viile noi, la Constanța. Toți aceștia provin din coloniile basarabene Tarutino și Minciuna, unii chiar din Caucaz ¹⁾.

Ei se mai găseau însemnați încă pe harta lui L. Colescu, după recensământul populației din Ianuarie 1913 în: Seimenii-mari (268), Canara (562), Anadolchioi (242) Hasi-Duluc (129), Techir-ghiol (61), Alacap (120), Osmancea (62), Tatlageac (33) și Docuz-Ăci (194), precum și în Cernavoda, Tuzla, Bazargic (1370), Ciobancuius (50), Gepanchioi (60) ²⁾.

* * *

Gurile Dunărei au fost un punct de atracție pentru pescarii ucrainieni, ce trăiau din pescuit. Deasemenea Cazacii ucrainieni cu- noșteau de mult calea spre albia dunăreană și este explicabil de ce atunci când o parte din acești Cazaci, fiind izgoniți de către *Tekeliem*, un han tătăresc, din lagărele lor numite *sici*, în anul 1775, ei s'au îndreptat spre gurile Dunării, ca la ei acasă, ducând un traiu liber ca pescari și agricultori. De aici s'a întâmplat o emigrare a lor spre Basarabia în vremea lui Alexandru I, la 1807, când așezându-se acolo au format două polcuri căzăcești: *polcul Bugeacului* și *polcul Dunărei*. Unii din ei rămânând în Basarabia s'au statornicit în Bu- geac, formând acolo coloniile, sau *stațiunile* militare din județul Cetății- Albe: *Acmangit*, *Staro-Cozare* și *Volontirofca*. Pentru serviciile aduse Rușilor în războiul ruso-turc din 1828—1829, acești Cazaci au fost răsplătiți prin danii de pământuri și prin alte dărnicii de tot felul.

Pe lângă ei s'au mai așezat și alți Ruși în Bugeac, întemeind satele: *Nicolaevska*, *Constantinovca*, *Cerchești*, *Marinovca*, *Mihai- lovca*, *Uspenscaia*, *Carnolevca*, *Stapanovca* ș. a.

Atât din Basarabia cât mai cu seamă direct din Rusia s'au produs mișcări de populațiune *lipovenească* și *malo-rusă* sau *ruteană* către Dobrogea, unde se găsește astăzi o apreciazabilă populațiune-de acest fel, locuind în orașele de pe lângă gurile Dunărei și mai cu seamă în unele sate din delta Dunărei de pe malurile marelui fluviu, cât și din regiunea marilor lacuri și lagune dobrogene ³⁾.

¹⁾ I. Georgescu: *Coloniile germane din Dobrogea în Analele Dobrogei VII* (1926), pg. 17—58.

²⁾ Al. P. Arbore: *Coloniile germane din Basarabia și din Dobrogea; câteva precizări în Analele Dobrogei II* (1921), pg. 471—483.

³⁾ Despre felul cum s'a așezat această populațiune în Dobrogea ne-am ocupat amănunțit în studiul nostru: *Așezările Lipovenilor și Rușilor*, publicat în *Arhiva Dobrogei*, vol. III (1920), pg. 1—23.

Acolo unde este mai mult decât evident ce rol mare au avut mișcările de populațiune din veacul al XIX mai cu seamă, asupra caracterului etnic al celor două provincii despre care ne ocupăm în acest studiu și în special asupra Dobrogei, este în cea ce privește populațiunea bulgărească. După urma evenimentelor istorice și sociale expuse mai sus, Dobrogea a fost presărată cu element bulgăresc, care pretutindeni este nou, venit tocmai din Balcani sau de dincolo de acești munți, din anumite părți ale Bulgariei răsăritene.

Având prilejul să complexăm unele lucruri cu privire la elementul bulgăresc din Dobrogea, despre care ne-am mai ocupat și altă dată (vezi *Așezările Bulgarilor* în Arhiva Dobrogei 1916 vol. I pg. 17—60), am putea să împărțim această populațiune din vechea Dobrogea românească în patru grupe:

I. Grupul Babadag-Tulcea, care este și cel mai mare; II. grupul Silistra-Megidia; III. grupul Măcin; și IV. grupul Constanța Mangalia, care este cel mai mic și care nu constituie în general decât o prelungire a grupului Babadag-Tulcea. Cele mai mari sate bulgărești din grupul prim, la sud de Babadag sunt următoarele: Casapchioi, Caranasuf, Sariurt, Sarighiol, Beidaut, Potur, Hamamgia, Ciamura de sus, Camena, Ciamurlia de jos, Pașacâșla și Caramanșchioi; la nord de Babadag: Bașchioi, Camber și Hagilar.

Amestecați cu alte naționalități se mai găsesc în această parte Bulgari în: Nalbant, Agighiol, Sarighiol și Alibeychioi în regiunea Tulcea; la sud de Babadag în Tocsof, Șeremet, Palazul mic. Populațiunea actuală din aceste ultime trei sate este așezată aici după 1854.

De asemenea, sate având și populațiune bulgară la nord de Babadag sunt: Canlâbugeac, Caucagi, Eskibaba, Gargalâcul mic, Tașaul; la nord de Babadag: Zebil, Sarinasuf, Frecăței, Cataloi, Jenichioi, Congaz, Cineli, Meidanchioi.

Deși St. Romansky mai adaugă la acestea satele Pârlita, numită de el „jadis purement bulgare” și Cășla, probabil cel de lângă Tulcea, știm precis că acestea n’au în ele absolut de loc populațiune bulgărească și nici nu credem, după realitățile ce le cunoaștem de la fața locului, să fie avut vreodată. Deasemenea este o mare greșală când afirmă el că la Isaccea, Mahmudia și mai cu seamă la Nicușitel ar fi Bulgari, cea ce constituie o mare inexactitate¹⁾.

Ei se mai găsesc în număr mic într’adevăr la Beștepe, sat nepomenit de Romansky.

După războiul din 1877—1878, Bulgarii „réussirent à s’installer dans un série de villages anciennement turcs, tatars, ou circassiens” care, de la sud la nord, sunt următoarele: Gargalâcul-mare, Caraorman, Peletlia, Duingi, Chirșlic, Inam-Cișme, Râmnicul de jos, Casimcea, Alifac, Testemel, Armutlia, Tristenic, Akcadân, etc. „Les colons bulgares de ces villages sont originaires des villages bulgares

¹⁾ St. Romansky: *Le caractère ethnique de la Dobroudja* în lucrarea la Dobroudja, Sofia 1918, pg. 173.

voisins et surtout de Saryurt, Ciamurlia de sus, Sarighiol, Beidaut, Casapchioi, Caranasuf, Kamena¹⁾).

În Tocsol, locuitorii bulgari provin din Hamangia, la Caucagi se găsesc Bulgari din Camena; în satul Testemel populațiunea bulgară rească s'a stabilit în 1890, venind numai din satul Ciamurlia de sus.

În al doilea grup al satelor bulgare din Dobrogea veche, din regiunea Silistra-Megidia, urma de populațiune veche cunoscută sub numele de Grebenji nu se găsește decât la Almalău și Gârlița. „La plupart des autres villages sont peuplés de Bulgares depuis la première moitié du siècle écoulé“²⁾.

Aceste sate sunt: Canlia, Galița, Lipnița, Esehioi, Cuiugiuc, Bugeac, Dobromirul din vale, Ghiubunar, Enişenli, Hasarlâc, Jenige. Deși Românschy adaugă la acestea și satele Coslugea, Mahmud-Cuiusu și Chioseler, totuși acestea, după harta statistică și etnografică a lui Colescu, nu coprind de loc populațiune bulgărească.

Populațiunea bulgărească din satele Caranlâc, Cășla și Demirgea, după ocuparea Dobrogei de către Români, a trecut dincolo de vechea frontieră, așezându-se în împrejurimile Dobriciului; iar Bulgarii din Canlia și Bugeac au populat satul Garvănu de jos, pe când cei din Gârlița și Galița s'au așezat în Garvănu de sus. În 1878 satul Dobromirul din deal a fost populat cu Bulgari din satul Hasarlâc.

În număr sporadic Bulgarii se mai găsesc în localitățile de pe marginea Dunărei ca Ostrov, Rasova, Olîna etc.

În regiunea a treia, cel mai însemnat sat bulgăresc este Cerna. Din acest sat, după plecarea Turcilor în 1877-1878, Bulgarii s'au mai împrăștiat prin satele vecine: Acbunar, Cârjelari, Gîiaferca, Jaila. În acest din urmă sat Bulgarii au mai venit din Satu-nou. Nu cunoaștem, după cum afirmă Romansky, Bulgari în satele neaoșe românești ca Luncavița, Văcăreni, Pecineaga, Ostrov, Dăeni și Gârliciu. Este deci un mare neadevăr afirmațiunea sa.

Grupul al patrulea de sate bulgărești din regiunea Constanța-Mangalia, cuprinde localitățile: Ilanlâc, la vechea frontieră, Copucci, Tuzla, Techirghiol, Anadolchioi, cu Bulgari exclusiv din Cotel, după cum sunt și cei din Constanța. Sporadic ei se mai găsesc în Megidia, Hârșova și Ostrov.

În ce privește locul de origină al Bulgarilor dobrogeni, situațiunea este următoarea:

Începând cu orașul Tulcea, locuitorii din el provin unii din satele din prejur, adică din județ, iar alții sunt veniți direct din Cotel și Șumla, așezându-se ca negustori.

În *Frecăței*, sunt Români și Bulgari din diferite părți.

În *Beștepe* sunt Bulgari originari din diferite părți. *Enichioi* (astăzi M. Cogălniceanu) cuprinde *Zaralii* din spre Stara-Zagora, vorbind dialectul în *ât*. În *Agighiol* sunt Găgăuți, Greci și Bulgari, dinspre satul Coparan, plasa Anchial și Bulgari cari, înainte de a se

¹⁾ *Ibidem*, pg. 174.

²⁾ *Ibidem*, pg. 175.

așeza aici au stat în satul Hamangia. Un Găgăuț din acest sat îmi spunea că e din părțile Turtucaiei și că el a venit de acolo în Dobrogea, fără să mai fi fos prin Basarabia. Cupoștea de aproape Bucureștii, de oare de copil mic petrecuse prin împrejurimile lui.

În Congaz, sunt *sikovci* din satul Cercovna, plasa Provadia și unii dinspre Stara-Zagora. Alții sunt emigranți din 1828 dintre vechii locuitori ai satului Gebege (Belovo) plasa Varna. Cu toate acestea nu s'au așezat de atunci în aceste sate, ci vor mai fi umblat rătăcind, de oarece la 1850, în harta etnografică a lui I. Ionescu e arătat ca sat curat tătarăsc. De abia după 1861, Peters ne spune că locuiau și Bulgari. Socotim deci că greșit crede Miletici că sunt aici din 1828.

Hagilarul coprinde Bulgari de origină necunoscută. În *Nalbant* sunt locuitori din Iambol cari vorbesc dialectul cu *ăt*. La *Cineli* sunt adrianopoleni, iar în *Alibeichioi*, Greci din satul *Acdere*, din apropierea Varnei și puțini Bulgari.

Bașchioul are Iambolii cu dialectul în *ăt*.

Armutlia „sat turcesc cu puțini Bulgari“ spune Miletici, fără a indica origina lor. Astăzi Turci aproape nu există. La 1850, se vede după harta lui I. Ionescu dela Brad că e locuit satul numai de Tataři.

Se poate că după plecarea Tătarilor mulți Bulgari din Camber, sat vecin, precum și din alte părți, — poate chiar noi coloniști din Basarabia — să se fi stabilit aici.

În *Satu-nou* sunt Bulgari din diferite părți. Cei din *Camber* provin din satul *Glavani* (Kavacii). Peters ¹⁾ spune că atunci locuiau în Camber și Moldoveni laolaltă cu Bulgarii. În *Cerna* sunt mulți Bulgari. Unii sunt din satul *Dragojevo*, districtul Preslav, alții din satele *Snîadovo* și *Ris*. Toți vorbesc dialectul în *o*, afară de cei din *Ris*. *Babadagul* coprindea în 1902, o mie de suflete de Bulgari proveniți din diferite părți. *Kamena* are Bulgari de origine necunoscută. În *Ceamurlia de sus* sunt *sikovci* din satele sârbe Crivna, Ravna și altele din plasa Provadia. Limba lor prezintă particularitățile dialectului în *o*. De asemenea se află și în *Ceamurlia de jos* amestecați din satele sârbe (plasa Provadia), din satul *Dragoevo* (pl. Preslav) și Trakiiti din regiunea Iambolului. La *Eskibaba* puțini Bulgari — Găgăuții sunt din diferite părți. *Beidautul* este populat cu Găgăuți din satul Hambarla-Karaagaci și Slivneni din satul Haidar și altele. Graiul e cel caracterizat prin *ăt*. Vorbind dialectul în *o* și provenind din satele *Dragoevo*, *Ris*, *Snîadovo* (plasa Preslav) și din Tracia sunt Bulgarii din *Pașa-Câșla*; de asemenea tot din *Snîadovo* sunt și cei din *Potur*. Dintre aceștia, din *Potur* se trage și o parte a *Bulgariilor* din *Sarinasuf*, de lângă *Mahmudia*.

Dragoevceni, din satul *Dragoevo*, plasa Preslav, amestecați cu alții din *Snîadovo*, *Ris* și Trakiitzi din Tracia, așa numiți „*Tokani*“ sunt locuitorii de la *Kasapchioi*, pe când la *Caranasuf* ei sunt din

¹⁾ *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* in Denkschriften der K. K. Akademie der Wissenschaften Wien, 1866, pg. 52.

Ris și Sniadovo. În *Sarighiolul bulgăresc*, Bulgarii sunt Sikovci din Șumla și Provadia. Graiul acestora ca și al acelora din Casapchii este cel în o. La *Sariurt* sînt Iambolii cu dialectul în *ăt*, ca și cei din *Hamaugia*, cari provin din Slivnen și Iambol.

În *Alifaca*, *Testemel* și *Inan-Cișme* sunt Bulgari din timpuri recente.

În *Ghiolpunar* sunt adrianopoleni și în *Demirge* din Iambol; în *Dobromir*, adrianopoleni; la *Parachioi*, Bulgari emigrați din diferite părți; în *Garvănul mare și mic*, emigranți amestecați, veniți aici după 1877, în locul Turcilor. *Lipnița* cuprinde slivneni și iamboleni cu graiul în *ăt*; *Câșla*, cavaclii, din satul Glavan; în *Canlia*, ercheceni și galiceni; în *Cuiugiuc*, slivneni cu dialectul *ăt*; în *Gârlița*, slivneni cu acelaș dialect; în *Galița* sicovți și slivneni din preajma Slivnei cu dialectul în o ca și acei din *Esechioi* cari sunt sicovți. În acest din urmă sat locuiau la un loc, odinioară, Turci și Bulgari. Cei dintâi au emigrat, rămânând astăzi numai Bulgari.

Bugeacul e locuit jumătate de Bulgari cu graiul caracterizat prin *ăt* și originari din preajma Slivnei și Iambolului, iar cealaltă jumătate de Români.

Jumătatea populațiunii bugare din *Almalău* e din Grebenci, iar cealaltă jumătate sunt sicovți. Aceștia din urmă s'au fixat aici la 1812 și provin din satele: Enevo (Iânevo), Caspicean, Ravna, Krivna și Marcovcea din plășile Novipazar și Provadia. Cei din Caspicean au stat la 1812 în Călărăși, iar apoi o parte din ei au trecut înapoi, fixându-se în Almalău. La acești fugari din jurul Silistrei se va fi referind poate o reclamațiune care constată așezarea lor forțată și folosința bălților pentru vînatul peștelui —, în ținutul Ialomitei.

Afară de Bulgarii din satele înșirate mai sus din vechea Dobrogea românească, ei se mai aflau împrăștiați printr'o mulțime de alte sate, însă într'un număr mai mic, mai cu seamă ca negustori și cărciumari ¹⁾.

În Dobrogea nouă românească (Silistra și Bazargic) Bulgarii sunt coloniști din regiunile Șumla, Slivno, Provadia și din Tracia orientală, dela Lozengrad de lângă Adrianopole, din Stara-zagora, din Iambol, din care cauză, cum am amintit și mai înainte, se numesc *Trakiiți*, sau „oameni de dincolo de munte”, sau și mai precis: *Odrinți*, *Glavanți* (dela numele satului Glavan, regiunea Kavakli), *Zagorți* etc.

Ei se găsesc în ținutul Balcicului și anume la *Șabla*, *Duran-Culac*, *Satâlmăș* și *Gheiciler*; mai numeroși se află în regiunea Dobrici și anume în satul *Esibey* (veniți din Stara-Zagora) și în satele *Vladimirovo* și *Basaurt* (Glavanți), *Cainargeaua-mică* (din Iamboli), *Golêmo-Alâcichioi* și multe altele; se găsesc încă în regiunea Curtbunar, ca la *Atmagea*, *Konak*, *Karapelit*, *Kairak* și la *Arabagi* (pretutindeni Glavanți), ca și în regiunea Silistra, de ex. la *Alfatar* (din Slivno), *Gurghengic* (Slivno și Iamboli), *Kranovo* și

¹⁾ Toate informațiunile privitoare la ei sunt luate din Lj. Miletić, *Das Ostbulgarische*, Lj. Miletić: *Staroto bulgarsko naselenie vâ seaveroiztocina Bulgaria*, Sofia 1902.

Alifakâ (Gilașanți). În această regiune nu sunt numai locuitorii proveniți din Balcani, ci unii au venit aici din vechea Dobroge românească și din Basarabia, puțină vreme după eliberarea Bulgariei.

De aceștia se găsesc la *Dobrici* și *Osmanfacâ* (sosiți dela *Badag* în 1884), de loc însă din *Slivno* și *Jamboli*, apoi în *Sredno-Ciamurli* veniți dela Comrat din Basarabia, originari din Tracia. Se mai află încă la *Curtbunar*, de ex. la *Arabagi*, de loc din regiunea *Iamboli*, proveniți însă din satul *Canlia*, din vechea Dobroge românească.

Cei veniți în 1879 din regiunea *Adrianopole* și *Lozengard* sunt mult mai numeroși, — și păstrându-se mai bine decât toți ceilalți limba și portul se găsesc în regiunea *Balcicului* la *Teke* (unde sunt din *Vaisal*, regiunea *Adrianopol*), *Ciatalar* (din *Krușevo* și *Kula*, regiunea *Lozengrad*), *Gueciler* și *Alaklise* (regiunea *Adrianopole*); la *Carabahlâ*, *Serdimen*, *Sususchioi*, distr. *Dobrici*, sunt toți coloniști veniți din regiunea *Adrianopole* etc.: iar în regiunea *Turtucaiei*, la *Antimovo* și *Cuzgunluc*, coloniștii sunt din *Lozengard*.

Balcangiii, originari din Balcani, au colonizat încetul cu încetul *Cadrilaterul* de astăzi încă din epoca turcească și după eliberarea Bulgariei, așezându-se la *Dobrici* și aiurea și cumpărând pământuri, după ce o bună bucată de vreme cei din *Cotel* au umblat ca ciobani dealungul și latul Dobrogei. În această provincie ei sunt mai cu seamă din satele *Erkeci* și *Gulița*. După pacea dela *Adrianopol* (1829) cea mai mare parte a venit așezându-se în regiunea *Balcicului*, ca de ex. cei din *Sarâmusă*, originari din *Erkeci*.

În regiunea *Dobriciului* lipsesc urmele graiului bulgăresc în „O, cel vechiu, și aceasta ne arată că nu avem de aface cu o populațiune veche, ci locuitorii sunt veniți de curând din Balcani și Tracia¹⁾. Vechii locuitori — dacă vor fi fost, adăogăm noi — zice *Miletici*, parte s'au turcit, parte s'au nimicit, iar parte au emigrat în România și Basarabia.

Dacă regiunea *Dobriciului* și *Balcicului* a fost colonizată de preferință de coloniști noi din Tracia și Balcani, în drumul lor de emigrație spre Rusia și Basarabia, sau întorcându-se nemulțumiți de acolo înapoi spre patrie, — „în partea occidentală, în spre *Silistra* și *Turtucaia*, elementul colonisator este împrumutat de la vechea populație a Bulgariei nord-estice, cunoscută sub numele de „*Hârcioi*“ sau „*Erlii*“, ce se mai găsește încă în regiunea *Razgard*, *Șumla* și *Provadia*. Prin limba sa această populațiune se aproprie de vechea populațiune deja amințită, a regiunii *Silistra*, tot așa și prin elementele fundamentale ale portului său. O mare parte din această populațiune s'a stabilit în așezările de astăzi ale Dobrogei nouă românești la începutul veacului trecut și mai cu seamă către 1810 și după războiul ruso-turc din 1828—1829“²⁾.

Cei mai mulți din acești locuitori sunt din regiunea *Iambol* și

¹⁾ Lj. Miletici: *Das Ostbulgarische*, col. 27.

²⁾ St. Romansky: *Carte ethnographique* . . . , pg. 14.

Adrianopol, din satele Erkeci, Gulişa şi altele din regiunea Razgard şi din satele aşa numite *Sâr* din Şumen-Provadia ; aceştia din urmă cari trăiesc amestecaţi cu locuitorii de munte şi cu cei proveniţi din Tracia, sunt desemnaţi de chiar aceştia cu numele de *Sikovci*. Milefici spune că în regiunea Silistra, Curtbunar, Acadânlar şi Turtucaia ar mai fi găsit — „Zu meiner-Verwunderung“ — rămăşiţe din vechea populaţiune ce a supravieţuit războaielor ruso-turce. Aceşti vechi locuitori ce vorbesc deasemenea dialectul în „O şi cari se deosebesc prea puţin de emigranţii din Razgard şi de Sikovci, sunt cunoscuţi sub numele de „*Grebenci*“ ¹⁾, din cauza unei podoabe de forma unui pieptene, pe care nu de multă vreme o purtau femeile pe cap.

Aceşti Grebenci, cari se numesc şi Hârcioi, de multe ori s'au refugiat peste Dunăre în Muntenia, întorcându-se apoi, după ce treceau vremurile grele, în locurile lor de pe celalt mal. Şi astăzi se găsesc sate locuite de ei între Giurgiu şi Olteniţa. Ei se mai numesc şi *Elijci*, dela vorba turcească *Eli* = câmpie, fiindcă locuiesc în şesul Dunărei. În satele muntene Ciacu şi Ciocăneşti din Ialomîta, locuiesc Grebenci şi Elijci. Ei se mai găsesc în satele Ulmeni, Surlari, Luica, Pârlita şi altele din Ilfov.

Urmând mai departe expunerea noastră, în special după lucrările lui Milefici, Grebenci se găsesc în următoarele aşezări :

— „Un sat curat de Grebenci este *Popina*, lângă Dunăre, la vest de Silistra ; în satul apropiat *Vétren*, trăesc Grebenţi amestecaţi cu câţiva noi locuitori din Balcani. Jumătatea loc. din satul vecin *Strébârna*, constă din Grebenci. În satul *Ajdemir* sunt numai 4—5 familii de Grebenci. Aproape jumătate din locuitorii din *Kalipétrovo* constă din Grebenci, cealaltă jumătate — din Sikovci. Satul *Malko-Káinargea* (Cainargeaua-mică) la sud-est de Silistra, este aproape exclusiv locuit de Grebenci. Chiar şi dincoace de graniţa română (veche adăugăm noi) la răsărit de Silistra trăiesc Grebenci în satul *Almalău*, amestecaţi pe jumătate cu Sikovci. Din Almalău s'au colonizat cu Grebenci satul Topci, care era nu mult mai înainte curat turcesc. Grebenci cu Sikovci amestecaţi locuiesc acum în satul *Hadârcelebi*, care era turcesc, şi după ce Turcii, nu de multă vreme, au emigrat, au venit în locul lor pomeniţii Bulgari din Almalău.

În ţinutul Akadânlar trăesc Grebenci în satele *Gârvan* şi *Hagiarkioi*, La *Haschioi* sunt multe familii de „Grebenci“ din satul românesc Ciocăneşti, pomenit mai sus, emigraţi după războiul ultim ruso-turc. De asemenea se găsesc Grebenci sosiţi de curând din satul Ciocăneşti şi în satul *Doimuşlar*.

În ţinutul Turtucaiei s'a menţinut vechea populaţiune în satele *Kadâchioi*, *Star-Smil*, *Sarsânlar*, *Belica* şi *Denizler*. În *Spancevo*, sunt amestecaţi locuitorii cu cei veniţi din munţi ; în *Bréslen* sunt puţini locuitori vechi, majoritatea sunt aşezaţi de curând din *Dranovo*. Acelaşi trebuie să fie cazul şi în *Spancevo*. Sikovcii, înrudiţi cu Gre-

¹⁾ Milefici : *Das Ostbulgarische*, col. 28.

bencii, locuiesc cu aceştia la un loc în *Kalipetrovo*; aceştia provin din satele Sârț : *Cercovna*, *Kosovéc*, *Mârcovec*, *Derekchîoi* și *Aiazma* (reg. *Provadia*); în *Pândâcli* *Sikovcii* au venit nu de multă vreme din satul românesc *Almalău*, după ce Turcii au emigrat din *Pândâcli*. În *Hadar-Celebi*, *Topci* și *Cainargeau-mare* (*Golema-Cainargea*) — toate în distr. *Kurtbunar* — trăesc *Sikovci* amestecați cu *Grebenci*. Satele *Oluchî* și *Ghiulerchîoi*, care mai înainte erau curat turcești, au astăzi locuitori bulgari, mai cu seamă din satul *Calipetrov*, unde locuiesc *Sikovci* și *Grebenci*.

Emigranți din vechile sate de Hârcioi din districtul *Razgard* sunt în *Carâorman* (distr. *Silistra*) și anume mai cu seamă din satele *Kabâcolac* și *Hârsovo*; deasemenea se află în *Brâcima*, amestecați cu *Macedoneni* („*Arnăuți*“) din satul *Carâarnaut* de lângă *Razgard*. (Vezi lucrarea mea asupra „*Arnăuților*“ dela *Silistra* în *Periodicesko Spisanie* 1900, No. 10). — Din *Cabacolac*, *Hârsovo* și *Arnauthioi* sunt emigranți și în *Babuc*, *Caraomur* (distr. *Silistra*), *Sânovo* și *Vischîoi* (distr. *Turtucaia*)¹⁾.

* * *

Epoca după 1877—1878, cu ocuparea întregii *Basarabii* de către Ruși și stăpânirea *Dobrogei* de Români, aduce o liniște, manifestată și prin încetarea mișcărilor de populațiune în număr însemnat. Cum era și firesc însă, elementul românesc se întărește în *Dobrogea* veche prin colonizările de veterani din războiul pentru independență din 1877, ca și prin altfel de coloniști ce vin mai cu seamă din *Muntenia* ca țărani lucrători de pământ. Orașele capătă o afluență deosebită de populațiune prin viața prosperă care se anunță ca și prin lumea de funcționari aduși de administrația noului stat. Elementul turco-tătar a emigrat simțitor spre *Turcia*, datorită mai cu seamă propriilor gânduri ce se făcu în mijlocul ei.

În noua *Dobrogea* românească — *Cadrilaterul* —, după 1877-78, până la 1913, se înțelege că elementul bulgăresc a fost acela care a propășit, datorită sprijinului și politicei urmărită în acest sens de tânărul stat bulgar. Înmulțirea *Bulgarilor* aici s'a făcut mai cu seamă în pargba elementului musulman, care decădea, fie din cauza emigrărilor lui în spre ținuturile *Turciei* europene sau asiatice, fie datorită situațiunii curioase a acestui element față de viața modernă cu care nu se putea aclimatiza și din care cauză el începe să ofilească și să se împutineze. Mare parte din acești *Bulgari* vin aici din *Dobrogea* românească și chiar din *Basarabia*.

Din și înspre *Basarabia* încetează deasemenea orice mișcări de populațiuni datorită măsurilor strașnice pe care le iau Rușii la supraveghearea acestor hotare românești-dunărene, pentru ca provincia *Basarabzană* să fie ținută într'o completă izolare, urmărindu-se prin aceasta rusificarea și îndreptarea întregii ei vieți economice și sociale spre *Rusia* sudică, cu orașul central *Odesa*.

¹⁾ Lj. Milletici : *Das Ostbulgarische* col. 28, 29, 30.

Populațiunile stabilite până la 1878 în Basarabia sudică și Dobrogea sunt aproape aceleași, alcătuind un fel de mozaic mai accentuat spre Dobrogea.

Conlocuirea acestor neamuri, venite din toate părțile, a făcut ca, pe lângă păstrarea unor însușiri și deprinderi de viață specială fiecareia, să se săvârșească și unele împrumuturi de la unele la altele, care împrumuturi au dat naștere unei vieți populare particulare acestor regiuni, așa că cineva care vine din spre apus se găsește aici într-o lume și o atmosferă specială și unică, care pare că este un fel de puncte de trecere dela Europa la lumea asiatică. De aceea am și încercat studiul la o altă a acestor două regiuni care, deși despărțite printr'un hotar natural așa de însemnat cum e Dunărea, totuși alcătuiesc o lume aparte, aproape identică în ambele părți.

„*Tout ce pays est un magnifique laboratoire d'ethnologie*“ zice foarte potrivit E. Pittard, cu privire la Dobrogea¹). Având un asemenea material etnologic și etnografic, unic în Europa, este de cel mai mare interes ca știința românească în special să procedeze la studiul lui amănunțit și sistematic, pentru a nu se mai repeta și aici greșala ce s'a făcut aiurea și altădată la noi, de a fi contribuabilii acestei științe străine, cunoscându-ne astfel țara și realitățile din ea prin mentalitatea și munca altora.

II.

Localitățile populate din noua Dobrogea românească

După lucrarea lui St. Romansky : *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine*, Sofia (Imprimerie de la cour royale I. Kadela) 1915. *Extrait de la revue de l'Academie des sciences bulgare* (XI)

„In noua Dobrogea românească sunt 394 localități populate : 5 orașe și 389 sate (între care un cătun). Printre orașe două sunt pe itoralul Mării-Negre (Balciul și Cavarua) ; două pe Dunăre (Silistra și Turtucaia) și unul în interiorul țării (Dobriciul).

Din punct de vedere administrativ, în ajunul trecerii lor sub dominațiunea românească, aceste localități populate se repartizau în 7 arondismente, făcând parte din două departamente bulgărești, acela al Varnei și acela al Rusciucului, și anume arondismentele Balci, Dobrici, Curbunar și Varna (partea rivală) din departamentul Varnei și acela al Silistrei, Turtucaiei și Razgradului din departamentul Rusciucului“ (pg. 33).

Am ținut să reproducem textual această parte din lucrarea d-lui St. Romansky, pentru interesul deosebit ce-l prezintă ea în cunoașterea amănunțită, până la cel mai mic detaliu etnografic, al localităților din cele două județe noi ale Dobrogei românești. Aceasta este cu atât mai de folos, cu cât se poate urmări aproape istoricul fiecărei lo-

¹) Eugène Pittard : *Les peuples des Balkans*, Paris 1920, pg. 49.

calități după cum de altminteri mărturisește chiar autorul când spune : „De plus, partout où cela a été possible, l'histoire ethnique de chaque village est racontée brièvement, l'auteur ayant mis à profit, pour ce faire, en dehors des recherches ethnographiques correspondantes, les résultats imprimés des recensements antérieurs de la population, à savoir :”¹⁾ (pg. 34—35).

Ahmatlar, reședință de comună, districtul Turtucaia; situat cam la 20 km S de Turtucaia, cu 799 loc. : 627 Turci, 120 Țigani, 33 Bulgari, 14 Armeni (1 din ei vorbind bulgara), 2 Români, 2 loc. naționalitate necunoscută. Turcii și Țiganii sunt vechea populație a satului și numărul lor tinde să crească. Bulgarii, a căror majoritate o formează bărbaii, sunt veniți în timpul ultimilor ani.

Aidemir, reședință de comună, districtul Silistra; la 7 km la Vest de acest oraș; 2321 loc. : 1611 Bulgari, 578 Români (2 băbăi vorbind bulgara), 20 Țigani, 8 Turci și 4 Ruși. O parte din populația bulgară (1120 în 1881) este veche, „Eliji” sau „Grebenci”, dar cea mai mare parte se compune din „Hârțoi” imigrați din satele Kabakolak și Hârțova și Bulgari macedoneni („Arnăuți”) din satul Caraarnăut, districtul Razgrad și de locuitori din Balcani stabiliți acolo, întotdeauna după 1828. (Vezi Mileti, v. p. b. 161, 163 și următoarele și în special asupra Macedonenilor. articolul aceluiaș autor, „Arnăuții” în regiunea Silistra și urmele sunetelor nazale în limba lor, Revista periodică LXI, Sofia 1900). Români (360 loc. în 1881) s’au stabilit aici înainte de desrobirea Bulgariei.

Aidogdu, comuna Bosna, districtul Silistra; 583 loc. : 455 Turci, 86 Țigani (36 suflete vorbind turca), 38 Bulgari și 4 Armeni. Puținii Bulgari s’au fixat aici mai mult în timpul ultimilor ani (în 1888, pentru prima dată, se semnalează 7 suflete : 5 băbăi și 2 femei). Populația turcă s’a dublat după desrobire (în 1881 ea număra 229 loc.).

Aidinbey comuna Pcelarova (Elibe), districtul Dobrici; (H. O. Bazargic) : 346 loc. : 314 Tatari (4 băbăi vorbind turca), 22 Țigani, 6 băbăi Bulgari, 3 Armeni și 1 Român. În ceea ce privește originea acestor Tătari este interesant de notat că în 1881, 72 loc. din întreaga populație (213 loc.) erau născuți în Rusia.

Aidănciofa, comuna Ghelengic, districtul Dobrici; 166 loc. : 112 Bulgari, 2 băbăi Turci, 2 băbăi Români și 1 Tătar. Cămunul curat bulgar chiar din timpul desrobirii (cu 61 loc. în 1881).

Aiorman, reședință de comună, districtul Dobrici; 8 km la Sud de acest oraș; 498 loc. : 286 Turci, 202 Bulgari, 9 Germani și 1 Armean. Sat turc, unde Bulgari sunt noii veniți exclusiv în timpul celor 10 ultimi ani (în 1900 nu erau aici decât 50 Bulgari). Numărul Turcilor (376 loc. în 1900) a scăzut.

Aivatkoî, comuna Dokcelar, districtul Silistra, cu 142 locuitori : 137 Turci (în 1881, 93 suflete), 4 Armeni și 1 Bulgar.

Akbunar, reședință de comună, districtul Kurtbunar; 31 km la Sud de Silistra și 35 km N. O. de Dobrici, cu 693 loc. : 398 Turci, 227 Bulgari, 54 Țigani, (33 vorbind turca), 8 Armeni și 6 Greci. La început, satul complet turc (320 lo-

¹⁾ Pentru stabilirea populațiunii autorul declară că a întrebuințat între alte lucrări, mai cu seamă pe aceia a lui Mileti : *Staroto bulgarsko naselenie vâ seave roizlocina Bulgarie* (Sofia 1902) (Vechea populațiune bulgărească din Bulgaria nord-estică), care se găsește totdeauna amintită sub prescurtarea V, p. C.

cuitori în 1881), în timpul celor două ultime zecimi de ani veniră să se fixeze deosemeni imigranți bulgari din satul Babuk, districtul Silistra și de aiurea (Milețici, v. p. b. 166).

Akkandınlar, reședință de comună, districtul Silistra, la 35 km S de acest oraș, cu 1234 loc. : 1030 Turci, 180 Bulgari, 11 Armeni, 7 Ruși și 6 bărbați Țigani. Bulgarii (8 bărbați în 1881) s'au fixat aici puțin după desrobire. Turcii sunt „Kâzâlbași” (vezi Gadzanov „Anzeiger al Academiei din Viena” pentru 1912, No. III. p. 7.

Akindji, comuna Durankulak, districtul Balcic, pe vechea frontieră bulgaro-română, 214 loc. : 118 Bulgari, 68 Turci, 14 Tătari (13 vorbind turca), 5 Armeni (vorbind toți turca), 5 Țigani, 3 bărbați Greci și 1 Găgăușă. Turcii, cari în 1900 atinseseră cifra de 107 suflete, în timpul ultimilor ani au emigrat. Bulgarii (66 loc. în 1881) sunt coloniști veniți de aiurea.

Alaklise, comuna Teke, districtul Balcic ; 309 loc. : 260 Bulgari, 30 Țigani (4 vorbind turca), 16 Turci și 3 femei Găgăușe. Bulgarii (135 loc. în 1881) sunt imigrați din Adrianopole. Milețici (v. p. b. 154) zice că în acest sat se găseau Găgăuși bătrâni de pe coastele Mării Negre.

Aleksandria (Kapakli), comuna Hardali, distr. Dobrici ; 617 loc. : 556 Bulgari, 46 Țigani (44 vorbind turca), 3 bărbați Români (1 din ei vorbind bulgara), 1 Turc și 1 Armean. Bulgarii (396 loc. în 1888) sunt veniți după desrobirea vechei Dobroge române (în zisul an 222 persoane din locuitorii acestui sat erau născuți dincolo de frontieră). Turcii (132 loc. în 1888) au emigrat în cea mai mare parte.

Alfatar, comună independentă, distr. Silistra, la 20 km S. de Silistra, cu 3222 loc. : 3172 Bulgari, 20 Țigani (15 dintre ei vorbind turca și 5 femei — româna), 13 Turci, 8 bărbați Albanezi, 6 Români, 2 bărbați Greci și 1 Armean. Vechea populație bulgară a acestui sat a emigrat în 1773 în Basarabia și s'a instalat în satul Olchanka, distr. Bobrinceț, guvernământul Cherson (v. Skalkowski, Coloniile bulgare din Basarabia, Odeșă 1848, p. 5), în timp ce aici vin să se stabilească în urmă, emigrați din regiunea Slivno (Milețici, V. p. b. 164 și urmă.). Astfel, după desrobire, Alfatarul devine din nou un mare sat bulgar (2039 loc., dintre care 1927 Bulgari în 1881). Se mai găseau acolo Turci, dar foarte puțini (27 în 1881) și deosemeni puțini Români (65 în 1881) al căror număr a scăzut cu totul (7 loc. în 1900).

Alianife (Alikalfa), comuna Ezîbei, distr. Dobrici, cu 134 loc. : 89 Germani, 22 Bulgari, 12 Ruși, 9 Turci, 1 Român și 1 Olandez. Vechiu sat turcesc (în 1900 se mai aflau 110 Turci) în care s'au fixat imigrații bulgari (în 1888 se aflau 22 loc.) Ruși din Basarabia (24 loc. în 1900) și, în timpul ultimilor zece ani, deasemeni Germani.

Alifak, com. Caraorman, distr. Silistra, aproape de vechea frontieră bulgaro-română, 490 loc. toți Bulgari. Se aflau aici imigrați din satul Gilavan, distr. Kavakli de unde și numele lor de „Gilavanți” (Milețici, v. p. b. 165),

Alicalfa, v. *Alianife*.

Alâcikioi, *Golemo*, v. *Golemo-Alâcikioi*.

Alâcichioi, *Malko*, v. *Malko-Alâcichioi*.

Anascik, v. *Cerkovno*.

Antimovo, (*Kuzgun*, *Kuzgunluk*), comună independentă (înainte aparținea comunei Viskioi), distr. Turtucaia ; la 10 km S.-E. de Turtucaia : 789 locuitori, dintre cari 603 Bulgari, 164 Turci, 15 Români și 7 Țigani (vorbind turca). Acest sat a fost

altădată un sat cerchezesc. Bulgarii sunt noi imigrați din Lozengrad (Miletici, V. p. b. 167), și îndată după desrobire (1881) numărau 121, au crescut încă cu vremea, în timp ce Turcii (328 în 1871) au scăzut pe jumătate prin emigrare. Românii sunt veniți după desrobirea Bulgariei (în 1881 se afla numai un singur Român, în 1900—27; după aceea ei au scăzut.

Aptaat, comuna Hardali, distr. Dobrici; 588 locuitori: 356 Turci, 174 Bulgari, 21 Țigani (3 vorbind turca), 15 Ruși, 11 Români, 8 Armeni și 3 Tataři (vorbind toți turca). Bulgarii sunt aproape toți coloniști veniți în cursul ultimilor 10 ani (în 1900 nu se aflau decât 31).

Arabagi, comuna Beybunar, distr. Kurtbunar; 793 loc.: 502 Bulgari, 277 Turci, 13 Țigani (vorbind turca) și 1 Tatar. Turcii (369 în 1881) au emigrat în parte în timpul ultimilor ani. Bulgarii (în 1881 nu se aflau decât 7 bărbați) sunt noi veniți, „Glavani” (din satul Glavan, distr. Kavakli) și vechi locuitori ai satului Canli, în vechea Dobrogea română (Miletici, V. p. b. 166).

Arabagi, comuna Ezibei, distr. Dobrici; 130 loc.: 85 Tataři, 34 Turci, 6 Germani, 4 Ruși și un Bulgar. O parte din Turci (89 loc. în 1881) a emigrat.

Arabadgilar, com. Sarsinlar, distr. Turtucaia; 954 loc.: 779 Turci, 136 Bulgari, 31 Țigani, 5 Armeni și 3 Români. Numărul Turcilor (în 1881, 513 loc.) este puțin crescut. Evlia Celebi încă în 1651 semnalează acest sat, ca sat turcesc (v. Revista periodică LXX, Sofia, 660). Bulgarii s’au fixat aici în timpul ultimilor zece ani (până în 1900 erau 12 loc.).

Araklar, v. *Kruşovo*.

Aratmaga, comuna Beybunar, distr. Kurtbunar; 382 loc.: 353 Bulgari, 25 Țigani (17 dintre ei vorbind turca și 1 română), 3 Români (bărbați), și 1 Turc. Bulgarii (354 în 1881) sunt „Glavani”. (Miletici, V. p. b. 166).

Armutili, reședință de comună, distr. Dobrici; la 30 km N. de acest oraș; 628 loc.: 599 Bulgari, 14 Țigani, 5 Albanezi, 3 bărbați Greci, 2 bărbați Turci, 2 bărbați Români, 2 Armeni și 1 Ungur. Sat cu totul bulgar, populat de vechii imigrați înaintea desrobirii (Miletici, V. p. b. 158).

Arnautkuiusu, comuna Kadievo, distr. Dobrici; 507 loc.: 339 Bulgari, 94 Turci, 68 Țigani, 5 Români și 1 Armean. Bulgarii (53 loc. în 1881) sunt veniți aici din Tracia. Un mare număr de emigranți Bulgari s’au instalat în acest sat în timpul ultimilor zece ani, în urma emigrării Turcilor (în 1900 se aflau 229 Turci și înaintea acestei date, încă mai mulți).

Arnautlar, com. Gargalie, distr. Balcic; 33 loc.: 28 Bulgari și 5 Turci. Înainte se aflau aici numeroși Bulgari (56 suflete în 1881).

Asen, Țar, v. *Țar-Asen*.

Asvatkioi, reședință de comună, distr. Turtucaia; cam 25 km S. E. de Turtucaia; cu 1374 loc.: 844 Bulgari, 426 Turci, 97 Țigani (29 loc. dintre ei vorbind turca) și 7 Armeni. La început, sat turcesc; după desrobire numărul Turcilor a scăzut de jumătate. Bulgarii s’au fixat aici aproape exclusiv în timpul ultimilor zece ani.

At, reședință de comună, unul din cele două sate din districtul Razgrad trecut sub dominația română, situat pe noua frontieră bulgaro-română, cu 717 loc.: 705 Turci și 12 Bulgari).

Avdulla, reședință de comună, distr. Kurtbunar, cam 40 km N. V. de Dobrici și la 37 km Sud de Silistra; 1650 loc.: 1052 Turci, 552 Bulgari, 38 Țigani,

4 Armeni, 2 bărbați Români, 1 German și 1 Unguroaică. Bulgarii s'au stabilit în timpul ultimilor ani (în 1881 erau 7 bărbați, în 1900 34 suflete).

Avdullar, com. Dokcelar, distr. Silistra; 240 loc.: 226 Turci, 13 Armeni și 1 bărbat Bulgar. Populația turcă (215 în 1881) n'a mai crescut.

Azaplar, comuna Armutli, distr. Dobrici; 889 loc.: 478 Bulgari, 368 Turci, 27 Țigani (dintre cari 12 vorbind turca), 9 Armeni și 7 Tataři. Satul era la început turcesc, dar mai în urmă o parte din Turci a emigrat. Bulgarii (25 în 1893) sunt coloniști cât se poate de noi, veniți din diferitele ținuturi, mai ales din vechia Dobrogea română (în 1900, 107 locuitori erau născuți în această provincie).

Babuk, comună independentă, distr. Silistra, la 12 km S. de Silistra, cu 2471 loc.: 2435 Bulgari, 29 Țigani, 4 Greci, 2 bărbați Turci și 1 Albanez. Mare sat bulgar, a cărui populație (1840 Bulgari lângă 7 Turci și 2 alți diferiți în 1881) este compusă din imigrați, de cele mai multe ori din distr. Razgrad, o veche populațiune („Erlî”) originari din satele Hârșova și Kabakolak, în care sunt amestecați deasemeni Bulgari macedoneni („Arnăuți”) din Karaarnăut, fără a mai socoti coloniștii din regiunea Slivno (Miletici, v. p. b. 164, 141; Revista periodică LXI, Sofia, p. 626).

Baharkioi, com. Sinirenimahle, distr. Silistra; 693 loc.: 643 Turci, 32 Bulgari și 18 Tataři. De la desrobire numărul Turcilor (275 în 1881) a crescut mai mult de jumătate. Bulgarii au venit în timpul ultimilor ani.

Bailerkioi, com. Sinirenimahle, distr. Silistra; 600 loc.: 538 Turci, 55 Bulgari, 4 Tataři (vorbind turca) și 3 Țigani (vorbind deasemeni turca). Bulgarii se fixară în ultimii zece ani (în 1900 erau 10 suflete).

Bairamubunar, reședință de comună, distr. Kurtbunar; 30 km N. O. de Dobrici; 808 loc.: 529 Turci, 226 Bulgari, 52 Țigani (6 vorbind turca) și 1 Român. La început satul complet turc (în 1881 se aflau 480 Turci, 41 alți mahomedani, Țigani probabil și numai 1 Bulgar). Bulgarii au venit aici din satele de prin prejur, de cele mai multe ori din timpul ultimilor zece ani.

Balabanlar, reședință de comună, distr. Silistra; 27 km S. O. de Silistra; 552 loc.: 536 Turci, 15 Bulgari și 1 Armean. Populația turcă aproape s'a dublat după desrobire.

Balcic, capitala districtului, depart. Varnei, situat pe litoralul Mării Negre, cu 6616 loc.: 3297 Bulgari (4 vorbind greaca, 2 româna, 2 bărbați rusa), 1842 Turci (7 bărbați vorbind albaneza), 628 Tataři (27 vorbind turca), 298 Țigani (9 vorbind turca), 145 Greci (6 vorbind bulgara și 4 turca), 126 Armeni (4 femei vorbind bulgara și 4 bărbați turca), 76 Kurzi (72 vorbind turca), 63 Găgăuși (5 vorbind bulgara) 60 Evrei, 28 bărbați englezi, 22 Germani, 11 Români (2 vorbind bulgara și 3 turca), 3 Unguri, 3 bărbați Albanezi, 2 bărbați Francezi, 2 Circazieni (vorbind turca), 2 bărbați Sloveni (1 vorbind bulgara), 2 bărbați Polonezi, 1 femeie Rusă, 1 femeie Sârbă, 1 Muntenegrean, 1 Arab (vorbind turca), 1 Hinduș și 1 de naționalitate necunoscută. Populația bulgară se compune din vechi și noi coloniști veniți din diferite ținuturi; de la desrobire numărul său s'a dublat (în 1881 se aflau 1585 Bulgari). Numărul Grecilor în timpul acesta a scăzut la jumătate (în 1881 se aflau 283 suflete); ca Greci sunt socotiți deasemeni un mare număr de Găgăuși, care cu Turcii formau majoritatea populației orașului (Jirecek Cesty po Bulharsku 614). Englezii și Curzii semnalau trebuiau să fi fost, probabil, echipagiile unor vase ancorate în port, în ziua recensământului.

Ballidgea, com. Aiorman, distr. Dobrici; pe drumul conducând la Varna, cu

722 locuit.: 382 Bulgari, 297 Turci, 16 Țigani, 15 Armeni, 10 Tatari (9 vorbind turca) și 2 bărbați Români. Bulgarii sunt coloniști noi veniți de cele mai multe ori din împrejurime. (În 1881—7 suflete numai).

Baltadgienikioi, com. Balabanlar, distr. Silistra, 1587 locuit.: 1258 Turci, 287 Bulgari, 24 Țigani (15 vorbind turca), 14 Armeni și 4 bărbați Greci. După desrobire populația turcă și-a dublat numărul. Bulgarii s'au instalat mai cu seamă în timpul ultimilor zece ani (1900 nu erau decât 12 bărbați).

Baraklar, com. Hasâkioseler, distr. Dobrici, 459 loc.: 419 Turci, 18 Bulgari, 16 Țigani și 6 Armeni. Puținii Bulgari s'au stabilit în timpul ultimilor ani (în 1900 nu se aflau decât 3 bărbați).

Başbunar, com. Gelendgic, distr. Dobrici, 290 loc.: 194 Bulgari și 96 Turcii Bulgarii (136 în 1881) sunt vechi emigrați din Tracia (Milețici, V. p. b. 158). Unii dintre Turci au emigrat în timpul ultimilor ani (în 1900 se aflau 132 de Turci).

Başhasârlâc, v. *Preselenci*.

Bazaurt, com. Enidge, distr. Dobrici, 968 loc.: 785 Bulgari, 131 Țigani (2 vorbind turca), 39 Turci, 7 Români, 3 Tatari, 2 Greci și 1 Rus. Bulgarii (380 în 1888) sunt în parte vechi emigrați veniți după pacea de la Adrianopole, din satul Glavan, distr. Kavakli (Milețici, V. p. b. 156) și, în parte, noi veniți din vechea Dobrogea română (în 1900 se aflau 95 suflete născute în zisa Dobroge). Turcii (734 în 1888) au emigrat puțin câte puțin, mai ales în timpul ultimilor zece ani (în 1900 se aflau încă 406 Turci).

Bazirghian, com. Bosna, distr. Silistra, 674 loc.: 555 Turci, 100 Bulgari, 16 Români (11 vorbind bulgara) și 3 Armeni. Bulgarii s'au instalat aici mai mult în timpul ultimilor zece ani (în 1900 se relevă 10 suflete; 9 bărbați și 1 femeie). În cursul acestor ultimi ani au venit deasemeni Români (probabil Bulgari din România).

Beibunar, reședință de comună, distr. Kurtbunar, la 30 km S-E. de Silistra, 852 loc.: 376 Bulgari, 368 Tatari, 87 Turci, 14 Țigani, 4 bărbați Albanezi și 3 Armeni. Alădată sat tătăresc (în 1881 cu 429 loc. toți mahomedani, dintre cari numai 4 loc. erau Turci) unde veniră să se stabilească puțin câte puțin Bulgarii satului Almalâl și împrejurimile sale (în vechea Dobrogea română), mai ales vechea populație de „Grebenji“, vechi emigrați din regiunea Provadia, numiți „Șikovji“ și alții (Milețici, V. p. b. 166).

Belica, com. independentă, făcând parte înainte din com. Denizler, distr. Turtucaia, 15 km S. de Turtucaia, sat bulgăresc, cu 1309 loc.: 1014 Bulgari, 251 Turcii 36 Țigani, 4 Români (1 vorbind bulgara), 3 Armeni și 1 Albanez. Bulgarii acestui sat sunt „Grebenji“ (Milețici, V. p. b. 162) și numărul lor a devenit triplu, de la desrobire (în 1881 se aflau 336 suflete). Numărul Turcilor a scăzut, dar această descreștere este puțin însemnată.

Bezanova (*Golemi-Kaciamac*), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 203 loc.: 129 Bulgari și 74 Turci. Bulgarii (în 1881 nu se aflau decât 10 bărbați) sunt coloniști veniți din diferite ținuturi ale Bulgariei.

Bilo (*Sârktioi*), com. Spasovo, distr. Balcic, 220 loc.: 212 Bulgari, 7 Turci și 1 Găgăuță. Populat cu Bulgari până în ultimii ani, veniți din diferite ținuturi, chiar și din vechea Dobrogea română (în 1893 era populat de 32 Bulgari și 23 Turci).

Bogdaili, com. Karali, distr. Dobrici, 361 loc.: 346 Bulgari (3 vorbind româna), 6 bărbați Albanezi, 5 Români, 2 bărbați Ruși, 1 Turc și 1 Țigan. Populat de Bulgari (249 loc. în 1888), emigrați din Tracia, înainte de desrobire (Milețici, V. p. b. 158).

Bogdailăciamurli, com. Karali, distr. Dobrici, 670 loc.: 655 Bulgari, 7 Turci, 4 Țigani (vorbind toți turca), 2 bărbați Tătari, 1 Român (vorbind bulgara) și 1 Armean. Populat de coloniști bulgari, veniți odinioară din Tracia (457 în 1888) (Milețici, V. p. b. 158), și de un mic număr de Turci (56 în 1889) cari au emigrat succesiv aproape toți.

Bogdankioi, v. *Bogdanovo*.

Bogdanovo (*Bogdankioi*), com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 557 loc.: 544 Bulgari, 7 Țigani și 6 Turci. Sat curat bulgăresc (220 loc. în 1881), populat cu coloniști din naintea desrobirei (Milețici, V. p. b. 158).

Boris, Țar, V. Țar Boris.

Bosna, reședință de comună, distr. Silistra, cu 936 loc.: 589 Turci, 340 Țigani (vorbind turca). 4 bărbați Bulgari și 3 bărbați Armeni.

Botiovo, Novo, v. *Novo-Botiovo*.

Brăcima, com. Karaorman, distr. Silistra, 650 loc.: 648 Bulgari, 1 Grec și 1 Țigan (vorbind turca). Bulgarii sunt veniți aici în anul 1828 din regiunea Razgrad și ei sunt „Arnăuți” (Bulgari din Macedonia) din satul Karaarnăut și „Erlîi”, din alte sate din regiunea Razgrad (Milețici, V. p. b. 164, Revista periodică LXI, Sofia p. 626 urmât.). Această populație bulgară (718 suflete în 1881 și 753 în 1886) s'a transportat în parte, în timpul ultimilor 20 de ani, în satul vecin Brăcimaenikioi.

Brăcimaenikioi, com. Karaorman, distr. Silistra, 278 loc. toți Bulgari. La început satul curat turc (în 1881 se aflau 213 Turci și 1 Bulgar). Locuitorii săi au emigrat în timpul ultimilor 20 de ani și în locul lor au venit să se stabilească Bulgari, din satele de prinprejur: Brăcima, Karaorman și altele, care sunt ele înșile formate din vechi coloniști veniți din regiunea Razgrad (Milețici, V. p. b. 165).

Balgarski-Kosui, com. Dolno-Riahovo, distr. Turtucaia, 7 km E. de Turtucaia, pe malul unei mici mlăștine formată de Dunăre, cu 1365 loc.: 967 Bulgari, 300 Turci, 71 Țigani (49 vorbind română, 14 turcă și 8 bulgara), 17 Români (4 vorbind bulgara), 5 Armeni și 5 Greci (4 vorbind bulgara). Bulgarii (490 în 1881) au crescut destul, Turcii deasemeni până la o oarecare măsură (în 1881 erau 179 suflete). Românii (40 suflete în 1881), al căror mic număr n'a variat de loc până la 1893, au scăzut cu totul de atunci (în 1900 se aflau 10 suflete).

Țar Asen, com. Sănărenimahle, distr. Silistra, cu 468 loc.: 409 Bulgari, 55 Țigani (37 dintre ei cu l. maternă română și 9 turca) și 4 Turci. Colonizat după desrobire de către Bulgarii din acelaș județ ca și din alte ținuturi ale Bulgariei.

Țar Boris (*Delnebeikioi*), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 90 loc.: 74 Bulgari, 13 Turci, 2 bărbați Ruși și 1 German. Populația bulgară din acest sat (în prezent 70 de oameni și 4 femei) nu era compusă de puțină vreme decât de bărbați (29 în 1900).

Ciairharman, com. Gelendgic, distr. Dobrici, 315 loc.: 308 Bulgari, 6 Țigani (vorbind toți turca) și 1 Român. Populat de Bulgari (în 1881—104 loc.), veniți din Tracia după desrobire (Milețici, V. p. b. 158).

Ciairlăghiol, com. Duvanjuvas, distr. Balcic, 256 loc.: 218 Bulgari, 22 Țigani, 14 bărbați Turci, 1 Găgăuș și 1 Român. De curând colonizat de Bulgarii veniți din diferite ținuturi (în 1888 erau 119).

Ciairmahle, com. Bairiambunar, distr. Kurtbunar, 170 loc.: 52 Turci, 47 Țigani, 33 Bulgari, 27 Germani, 5 Evrei, 5 bărbați Români și 1 Sârb. Cea mai mare parte din Turci (322 în 188) a emigrat în acești ultimii ani. Bulgarii, ca și Germanii, sunt coloniști recenți.

Çiakârcia, com. Ezibei, distr. Dobrici, 299 loc. : 172 Tătari (3 vorbind turca), 118 Turci, 6 bărbați Români, 2 bărbați Bulgari și 1 Rus.

Ciamurli, Golemo, v. *Golemo-Ciamurli*.

Ciamurli, Malko, v. *Malko-Ciamurli*.

Ciamurli, Sredno, v. *Sredno-Ciamurli*.

Cianakçilar, com. Ahmatlar, distr. Turtucaia, 317 loc. : 273 Turci, 27 Țigani, (printre cari, 9 vorbind turca și 2 bulgara), 16 Bulgari și 1 Tătar. Numărul Turcilor s'a mărit puțin dela desrobire.

Ciatallar, com. Teke, distr. Balcic, cu 895 loc. : 434 Bulgari, 210 Tătari (11 dintre ei vorbind turca), 207 Turci, 24 Țigani (5 vorbind bulgara), 8 Albanezi (2 bărbați vorbind bulgara), 7 Găgăuși, 4 Armeni și 1 Grec (vorbind bulgara). Bulgarii sunt noi veniți din regiunea Lozengrad, anume din satele Krușevo și Kula (Miletici, V. p. b. 149 și următ., 154). În 1900 se mai găseau încă 157 suflete originare din această regiune.

Ciașkioi, com. Teke, distr. Balcic, pe noua frontieră bulgaro-română, cu 1068 loc. : 889 Găgăuși, 128 Bulgari, 41 Țigani (9 vorbind greaca), 5 bărbați Armeni, 3 Greci (1 femeie vorbind bulgara) și 2 bărbați Turci. Bulgarii sunt în parte coloniști, în parte Găgăuși bulgarizați.

Ciașmahle, com. Viskioi, distr. Turtucaia, 225 loc. : 188 Turci, 30 Bulgari și 7 Țigani. Numărul Turcilor (210 în 1881) a scăzut simțitor. Bulgarii s'au stabilit aici în timpul anilor 1880 ai secolului trecut ; numărul lor (54 în 1888) a scăzut deasemeni.

Cerkovno (Anascik), com. Akkadânlar, distr. Silistra, 983 loc. : 565 Bulgari, 254 Tătari, 134 Turci și 30 Țigani (19 vorbind turca și 2 bărbați bulgara). Populația turcă (201 loc. în 1881) a emigrat în parte și în locul ei au venit Bulgari, cari lipseau aproape complet înainte (în 1881 se afla un singur Bulgar).

Cierno Oko (Karaghiozkuiusu), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 244 loc. : 182 Bulgari, 31 Țigani (1 bărbat vorbind româna), 25 Turci, 5 Germani și 1 Găgăuș. Bulgarii (23 în 1888) sunt coloniști noi veniți din diferite ținuturi. Turcii (în 1893—245 suflete) au emigrat aproape toți.

Ciflik-Musubei (Dolno-Musubei), com. Karali, distr. Dobrici, 433 loc. : 394 Bulgari, 25 Țigani (1 bărbat vorbind turca), 11 Turci, 2 bărbați Români și 1 Rus (vorbind bulgara). Bulgarii sunt coloniști veniți mai ales din vechea Dobroge română (în 1900 se aflau 109 loc. născuți în această provincie). Turcii (în 1900 se aflau încă 148 loc.), au emigrat aproape toți.

Cifutkuiusu, com. Pcielarovo, distr. Dobrici, pe vechea frontieră bulgaro-română, cu 445 loc. : 324 Tătari, 73 Bulgari, 29 Turci, 15 Ruși și 4 Armeni. Sat turco-tatar, unde au venit să se stabilească de curând deasemeni Bulgari (în 1881 nu se aflau decât 13 bărbați) Ruși și alții.

Çirekci, com. Usulkioi, distr. Kurtbunar, pe noua frontieră bulgaro-română, cu 776 loc. : 461 Turci, 232 Bulgari și 83 Țigani (43 vorbind turca). Sat turc (528 loc. în 1881), unde în timpul ultimilor ani s'au stabilit deasemeni coloniști bulgari (în 1900 nu se aflau decât 11 suflete).

Çiller, com. Dokcielar, distr. Silistra, 952 loc. : 850 Turci, 76 Bulgari, 23 Țigani (vorbind toți turca) și 3 Armeni. Bulgarii au venit în timpul celor două ultime decenii (în 1888 nu erau de loc Bulgari).

Çiobankuiusu, com. Pcielarovo, distr. Dobrici, 276 loc. : 130 Turci, 58 Ger-

mani, 50 Bulgari, 21 Sârbi, 7 Tatai, 4 Armeni, 4 Țigani și 2 bărbați Ruși. Sat turco-tatar, unde în timpul acestor ultimi ani au venit să se stabilească Bulgari (în 1888 nu erau decât 13 bărbați), Germani, Sârbi și alții. Turcii (185 în 1900) au scăzut.

Cioral, Golemi, v. Golemi-Cioral.

Cioral, Malki, v. Malki-Cioral.

Čukurovo, com. Teke, distr. Balcic, 154 loc. : 152 Bulgari 2 bărbați Turci. Bulgarii (108 în 1888) sunt coloniști veniți din diferite ținuturi.

Daidâr, com. Denizler, distr. Turtucaia, cu 1003 loc. : 593 Turci, 381 Bulgari, 23 Țigani, 4 Armeni, o Tătăroaică și 1 Român. Numărul Turcilor (545 în 1881) a crescut puțin. Bulgarii se stabiliră aproape exclusiv în cursul acestor ultimi zece ani (în 1888 se menționează pentru prima dată 15 Bulgari, aceeași cifra revine în 1900).

Damada, com. Doccielar distr. Silistra, cu 469 loc. : 453 Turci, 8 Armeni, 5 Țigani (cu l. mat. turca) și 3 Bulgari (bărbați). Turcii (305 în 1881) au devenit mai numeroși.

Dauldğilar, com. Asvatkioid, distr. Silistra, cu 518 loc. : 310 Turci, 123 Țigani (69 cu limba maternă română și 54 turca), 77 Bulgari, 6 Tatai (toți cu l. mat. turca) și 2 Armeni. La început sat curat turcesc (182 în 1881), Bulgarii s'au stabilit aici în timpul ultimilor zece ani (în 1900 nu se găsea decât un singur Bulgar).

Dautlar, com. Beibunar, distr. Kurtbunar, cu 267 loc. : 219 Turci, 31 Tatai, 14 Țigani și 3 Bulgari (bărbați). Turcii 122 în 1881) s'au dublat de la desrobire.

Devedgikioi, com. Hardali, distr. Dobrici, cu 688 loc. : 552 Bulgari, 80 Români, 29 Ruși, 18 Turci, 7 Evrei și 2 Albanezi (bărbați). Bulgarii (476 în 1888) sunt emigrați recenți din Basarabia, originari din satul Kossovitcea, regiunea Șumla (v. Miletici, V. p. b. 157), ca și din Vechea Dobroge română (în 1888, 227 persoane erau născute în România). Rușii, Românii și alte naționalități nu sunt aici decât din ultimii zece ani.

Deliusufilar, com. Viskioi, distr. Turtucaia, 758 loc. : 399 Turci, 351 Bulgari, 4 Armeni (1 bărbat printre aceștia cu limba maternă turca) și 4 Țigani (cu limba maternă turca). Numărul Turcilor (319 în 1881) a crescut puțin. Bulgarii au venit numai în cursul ultimilor zece ani (în 1900 nu se aflau acolo decât 2 Bulgari).

Deliusufkuiusu, com. Karali, distr. Dobrici, pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 579 loc. : 536 Bulgari, 35 Turci și 8 Țigani (cu l. mat. bulgara). Populația bulgară (337 în 1888), compusă mai ales din vechi imigrați din Tracia (Miletici, V. p. b. 158) și se mai aflau încă și mai recenți coloniști din vechea Dobroge română (în 1900 se aflau 73 persoane născute în această provincie).

Deliosmanlar, v. Vladimirovo.

Delnebeikioi, v. Țar Boris.

Denizler, reședință de comună, distr. Turtucaia, 12 km S. de Turtucaia, cu 1256 loc. : 823 Bulgari, 357 Turci și 76 Țigani (dintre cari 16 cu l. mat. turca). Bulgarii, veche populație a „Grebentilor” (Miletici, V. p. b. 162), au crescut foarte mult de la desrobire ; ei depășesc astăzi pe Turci, al căror număr n'a scăzut (în 1881 satul era locuit de 339 Bulgari și 378 Turci).

Deremahle, com. Dokcelar, distr. Silistra, cu 502 loc. : 400 Turci, 86 Țigani și 16 Bulgari.

Diinekler, com. Sredno-Ciamurli, distr. Dobrici, cu 310 loc. : 190 Turci, 77 Bulgari și 41 Tatai. Bulgarii s'au stabilit în timpul ultimului deceniu (în 1900 nu se

asta acolo un singur Bulgar) în locul Turcilor emigrați (în 1900 Turcii erau în număr de 273).

Dobrici, capitala districtului, dep. Varna, cu 17.146 loc. : 9.064 Bulgari, 3.232 Turci, 2.797 Tatari (198 vorbind turca), 1.105 Țigani (139 vorbind turca și 12 bulgara), 445 Armeni (26 vorbind turca), 229 Evrei (19 vorbind germana și 4 rusa), 145 Greci (6 vorbind bulgara), 35 Albanezi (2 bărbați vorbind bulgara), 24 Români (1 bărbat vorbind bulgara), 16 Găgăuși, 15 Cehi, 14 Ruși (5 vorbind germana și unul bulgara), 9 Germani, 5 Sârbi, 2 Elvețieni (vorbind germana), 2 Unguri, 2 Franțuji, 2 Croați (femei), 1 Dalmat, 1 Slovean și o Slovacă. Numărul Bulgarilor (3.645 în 1881) a devenit, dela desrobire, aproape triplu, în timp ce acela al Turcilor (4.175 în 1881) a scăzut. Numărul Evreilor aproape s'a dublat (113 în 1881), precum și acela al Grecilor (79 în 1881). Lj. Milețici (V. p. b. 155) descrie populația din Dobrici în modul următor : „În însuși orașul Dobrici, populația bulgară nu datează, cu puține excepțiuni aproape, decât de 100 ani. Se găsesc acolo deasemeni Găgăuși. Bulgarii sunt în cea mai mare parte din Kotel, dar se mai găsesc deasemeni din regiunea Giabrovo, Kopristica ; am găsit în același timp câteva familii din Bela-Slatina. Pe lângă aceștia, au venit Bulgari din satele megieșe, originari din Tracia, astfel că orașul reunește reprezentanții aproape ai întregului element nou și variat din populația bulgară a satelor vecine”.

Dogrular, com. Balabanlar, distr. Silistra, cu 1.431 loc. : 1.304 Turci, 61 Bulgari, 54 Țigani (dintre cari 7 vorbind turca) și 12 Armeni. Populația turcă (639 în 1881) s'a dublat dela eliberare. Bulgarii s'au stabilit în cursul penultimului deceniu (în 1893 ei nu erau decât 6, în 1900 — 52).

Doimusal, reșed. de comună, distr. Silistra, cam vreo 20 km S.-V. de Silistra, cu 1.191 loc. : 835 Bulgari, 277 Turci, 48 Țigani (vorbind turca), 20 Sârbi, 8 Români și 3 Armeni. Bulgarii sunt în parte „Grebenci” din satul Ciocănești din România (Milețici, V. p. b. 162, 167) veniți mai cu seamă în timpul anilor 1880 (în 1881 se găseau în acest sat 17 persoane născute în România, în 1888 se găseau deja 81), dar cea mai mare parte dintre coloniștii noi sunt veniți din satele vecine (în 1888 se găseau 174 persoane născute în alte localități ale aceluiași despărțământ, în 1900 — 246), ca și din alte ținuturi ale Bulgariei.

Dolcelar, reședință de comună, distr. Silistra, cam la 45 km. S.-O. de Silistra nu departe de noua frontieră româno-bulgară, cu 438 loc. : 422 Turci, 11 Bulgari și 5 Armeni (dintre cari 4 vorbind turca).

Dolno-Musubei, v. *Ciflic-Musubei*

Dolno-Riahova, reședință de comună, distr. Turtucaia, 15 km la Est de Turtucaia, cu 1070 loc. : 712 Turci, 287 Bulgari 43 Țigani (dintre cari 5 vorbind turca) și 28 Români (dintre cari 4 vorbind bulgara). Populația Bulgară (92 în 1881) s'a întrecut de la eliberare ; populația turcă (539 în 1881) s'a mărit deasemeni, în timp ce populația română n'a venit să se stabilească decât în timpul ultimului deceniu (în 1881 se găseau 7 Români, în 1900—2).

Duvaniuvasă, reședință de comună, distr. Balcic, cam la 8 km N.-O. de Balcic, cu 559 loc. : 410 Turci, 80 Bulgari, 48 Tatari, 17 Țigani, 1 Găgăuș, 1 Grec, 1 Român (vorbind bulgara) și 1 Albanez (vorbind turca). Bulgarii sunt noi veniți (în 1881 ei erau 18). Turcii (205 în 1881) au devenit de două ori mai numeroși.

Duraklar, com. Akkadânlar, distr. Silistra, cu 219 loc. : 124 Turci, 85 Bulgari, 5 Țigani (vorbind româna), 3 Români și 2 Ruși (femei). La început, sat curat turcesc

(90 Turci în 1881) a cărui populație s'a îndoit până la 1900 (se găseau în acest an 186 loc. toți Turci), în timpul ultimului deceniu s'au stabilit deasemeni Bulgari.

Durankulak, reședință de comună, distr. Balcic, aproape de coastă, la 4 km de vechea frontieră româno-bulgară, cu 609 loc.: 602 Bulgari, 6 Ruși (bărbați) și 1 Român, Sat curat bulgar, populat de vechi imigrați din Tracia (v. Miletici, v. p. b. 154). Populația (338 Bulgari în 1881) s'a întrecut aproape de la eliberare.

Duranlar, com. Gargalac, distr. Balcic, cu 165 loc.: 150 Bulgari, 11 Turci, 3 Găgăuși (bărbați) și 1 Român. Vechiu sat turcesc (în 1881 nu se găseau decât 31 loc. toți Turci), în care puțin câte puțin se stabilizează Bulgarii (în 1888 se găseau deja 38). Populația turcă (55 în 1900) a imigrat în timpul ultimilor ani,

Durasi, com. Karali, distr. Dobrici, pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 495 loc.: 208 Tatari (4 vorbind turca), 148 Bulgari, 133 Turci, 5 Țigani și 1 Grec. Sat turco-tatar unde s'au stabilit deasemeni Bulgari numai în cursul ultimului deceniu (nu se găseau decât 20 în 1900).

Durbali, com. Pcielaroava, distr. Dobrici, cu 371 loc.: 355 Bulgari, 7 Țigani, 6 Români (bărbați, dintre cari 5 vorbind bulgara), 2 Armeni și 1 Turc. Populat în timpul anilor 1880 de Bulgari (5 în 1881, 252 în 1888) imigrați mai ales din vechea Dobrogea română (în 1900 se găseau 79 persoane născute în această provincie) (v. Miletici, V. p. b. 158). Mai înainte se găseau deasemeni Turci (74 în 1888).

Durgulkalfa, com. Ezibei, distr. Dobrici, cu 394 loc.: 219 Bulgari, 131 Turci, 27 Tatari (21 cu l. mat. turca), 9 Albanezi (1 bărbat cu l. mat. turca), 3 Sârbi (bărbați), 3 Karamanlii (bărbați) (dintre cari 2 cu l. mat. armeană, un altul-greacă), 1 Circasian și 1 Român. Bulgarii (în 1881 nu se găseau decât 27 bărbați) au venit după eliberare (cf. Miletici, V. p. b. 158) mai ales din vechea Dobrogea română și Basarabia.

Durutlar, com. Usulkioi, distr. Kurtbunar, cu 277 loc.: 272 Turci și 5 Armeni.

Duștubac, com. Kurtbunar, cu 628 loc.: 269 Turci, 239 Bulgari, 61 Români, 42 Țigani, 9 Circasieni (cu l. mat. turcă), 7 Sârbi și 1 Rus (cu l. mat. română). Sat altă dată turc (cu 425 Turci în 1881), a cărui populație a emigrat puțin în acești ultimi ani și a făcut loc coloniștilor Bulgari (8 numai în 1900) și Români, astfel încât astăzi satul este pe jumătate bulgar.

Dgiaferliuciorman, com. Duvaniuvașă, distr. Balcic, cu 218 loc.: 205 Bulgari, 7 Turci (bărbați), 2 Români (bărbați) 2 Muntenegreni (bărbați), 1 Grec și 1 Armean. Populat cu Bulgari (172 în 1881) veniți din toate părțile.

Dgiaferfakă, com. Durankulak, distr. Balcic, cu 161 loc.: 145 Bulgari, 13 Tatari (toți cu l. mat. turcă) și 3 Armeni (cu l. mat. bulgară). Populat cu Bulgari veniți din diferite ținuturi la începutul anilor 1890 (în 1893 se găseau 86 Bulgari și 4 Turci, în timp ce în 1881 și 1888 nu se găseau acolo decât câțiva Bulgari izolați (bărbați).

Ekindjik, com. Akbunar, distr. Kurtbunar, cu 785 loc.: 614 Turci, 162 Bulgari, 5 Țigani și 4 Greci. Bulgarii sunt coloniști veniți mai ales din satele vecine în timpul ultimilor două decenii.

Ekisce, reședință de comună, distr. Dobrici, 28 km O. de Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 2302 loc.: 1640 Turci, 453 Bulgari, 89 Ruși, 67 Români, 52 Țigani (6 cu limba maternă turcă) și 1 Armean. Mare sat turcesc (1552 Turci în 1881) unde au venit să se stabilească după eliberare coloniști bulgari (în 1881 nu se găseau decât 10 bărbați). În cursul ultimului deceniu s'au stabilit deasemeni Ruși și Români (în 1900 nu se găsea decât un singur Român).

Ekrene, com. Teke, distr. Balcic, sat mic și foarte vechiu (Jireček, *Cesty po Bulharsku* 612) pe noua frontieră româno-bulgară și marea Neagră, cu 566 loc. : 508 Bulgari (61 cu l. mat. română), 43 Turci, 8 Țigani, 4 Români, 1 Armean, o Găgăușă (cu l. mat. bulgară) și o Greacă. Bulgarii sunt coloniști noi veniți din regiunea Adrianopole (Miletici, V. p. b. 154).

Elibeî, com Pargalac, distr. Balcic, cu 210 locuit. : 198 Bulgari și 12 Țigani. Sat bulgăresc recent (86 în 1881) cu populație venită din diferite ținuturi (Miletici, V. p. b. 154).

Elibeî, v. *Pcielarovo*.

Embiemahle, com Ghelindgie, distr. Dobrici, cu 140 loc. : 125 Români, 11 Bulgari, 2 Găgăușe (femei), 1 Rus și o Greacă. Colonizat de curând de Români din Ungaria (38 locuitori din populație în 1900 erau născuți în Austro-Ungaria) și de un mic număr de Bulgari.

Emirkioi, com. Tataratmagea, distr. Turtucaia, cu 675 locuit. : 483 Turci, 102 Bulgari, 77 Țigani (toți cu l. mat. turcă), 12 Armeni și 1 Român. Bulgarii s'au stabilit numai în cursul ultimului deceniu. Populația turcă (406 în 1881) n'a scăzut.

Emirler, com. Dokcelar, distr. Silistra, cu 311 locuit. : 310 Turci și 1 Bulgar.

Emirler, v. *Kalina*.

Endgekioi, com. Ahmatlar, distr. Turtucaia, cu 803 locuit. : 791 Turci, 9 Armeni și 3 Bulgari (bărbați). Populația turcă s'a dublat aproape de la eliberare.

Enidge, reșed. de com., distr. Dobrici, cu 904 locuit. : 511 Turci, 230 Bulgari, 154 Țigani și 9 Tatars (cu l. mat. turcă). Bulgarii (19 numai în 1888) sunt coloniști noi veniți din ținuturi diferite, precum și vechea Dobroge română.

Enidghaidar, com. Karali, pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 602 loc. : 601 Bulgari și 1 Turc. Sat curat bulgăresc (456 Bulgari pe lângă 6 Turci în 1888), populat de coloniști veniți din Tracia în epoca turcă. Miletici, V. p. b. 158).

Enimahle, com. Kadievo, distr. Dobrici, cu 703 locuit. : 645 Bulgari, 33 Țigani și 25 Turci. Populat de Bulgari (313 în 1881) veniți mai ales din vechea Dobroge română și din Tracia (în 1888, 25 persoane din populație erau născute în România, 17 — în Turcia) (cf. Miletici, V. p. b. 158).

Erdgi, com. Armullî, distr. Dobrici, cu 220 loc. : 157 Bulgari, 41 Țigani, 18 Români, 2 Germane, 1 Turc și 1 Albanez (vorbind bulgara). Sat turco-tatar, a cărui populație a emigrat în cursul ultimului deceniu și a făcut loc coloniștilor Bulgari și Români, aceștia în mic număr (în 1900 nu se găseau decât 5 Bulgari, pe lângă 197 Turci și 196 Tatauri, dar nici un singur Român).

Esetli, com. Karali, distr. Dobrici, cu 264 loc. : 260 Bulgari, 3 Români (2 cu limba maternă bulgara) și 1 Turc. Înainte se găseau acolo mulți Turci (130 în 1888), cari au emigrat în cursul ultimului deceniu (în 1900 se găseau încă 92). Bulgarii (146 în 1888) au venit de aiurea și din vechea Dobroge română.

Esirdgea, com. Bairiambunar, distr. Kurtbunar, cu 441 loc. : 431 Turci și 2 Armeni.

Etimeli, v. *Sirakovo*.

Evlakler, com. Duvaniuvassă, distr. Balcic, cu 214 locuit. : 169 Turci, 24 Tatauri (4 cu l. mat. turcă), 15 Bulgari și 6 Găgăuși.

Ezibei, reșed. de comună, distr. Dobrici, cu 833 loc. : 658 Bulgari, 161 Tatauri,

9 Țigani și 5 Armeni. Bulgarii (418 în 1881) au venit aici în 1832 din satul Kozosmădie, regiunea Stara Zagora (Milețici, V. p. b. 155 și urmât).

Fândăkli, com. Enidge, distr. Dobrici, cu 645 locuit. : 287 Turci, 261 Bulgari, 70 Țigani, 16 Tatalari (10 cu l. mat. turcă), 7 Armeni, 2 Greci (bărbați) și 2 Români (bărbați). Sat turco-tatar unde au venit să se stabilească deasemeni Bulgari, după eliberare (în 1881 nu se găsea decât unul singur; în 1888 se socoteau deja 110), cea mai mare parte imigrați din vechea Dobrogea română și regiunea Adrianopol (Milețici, V. p. b. 158).

Garvan, com. independentă, distr. Silistra, la 30 km O. de acest oraș, cu 1361 locuitori. : 1354 Bulgari, 3 bărbați Turci, 3 bărbați Români (1 vorbind bulgăra) și 1 Armean (vorbind turca). Bulgarii sunt vechii locuitori „Găbenji” (Milețici, V. p. b. 166 și urmât.). Statistica scoală la iveală nu de mult un mic număr de Turci (în 1881—19 suflete, în 1888—50); puțin câte puțin în timpul acesta au emigrat.

Gargălăc, reșed. de com. distr. Balcic; 70 km N. E. de acest oraș; 424 loc. : 391 Bulgari, 23 Țigani (din care 10 vorbind bulgăra și 5-turca), 9 Turci și 1 Găgăuș (vorbind bulgăra). Bulgarii (303 în 1881) sunt coloniști veniți din diferite ținuturi (cf. Milețici, V. p. b. 154).

Garibeia, v. *Karapcia*.

Gheikçiler, com. Teke, distr. Balcic, cu 619 loc. : 468 Bulgari, 39 Turci, 8 Țigani, 3 Armeni (vorbind turca) și o Găgăușă. Bulgarii au venit din Turcia, în parte în timpul Turcilor (1828) din regiunea Stara-Zagora, în parte, după desrădărire, din regiunea Adrianopolei, din satele Vaissal, Tatarlar și altele (Milețici, V. p. b. 149, 153 și urmât).

Ghelindgic, reșed. de com. distr. Dobrici, 6 km N.-E. de Dobrici; 714 loc. : 620 Bulgari, 72 Turci, 17 Țigani, 3 bărbați Albanezi, și 2 Tatalari. Bulgarii (375 locuit. în 1881) sunt vechii coloniști veniți din Tracia (Milețici, V. p. b. 158).

Gherzalar, com. Ghelendgic, distr. Dobrici; 65 loc. : 25 Turci, 20 Bulgari, 11 Germani, 5 bărbați Români, 3 Evrei și 1 Rus. Sat turcesc (57 loc în 1881) a cărui populație a scăzut. În timpul acestor ultimi ani s’au stabilit câțiva Bulgari.

Ghiorman, com. Șabla, distr. Balcic, 268 loc., 267 Bulgari și 1 Român. Bulgarii sunt noi veniți (în 1881 nu se găseau decât 24 loc.).

Ghiavurkuiusu, v. *Gurkovo*.

Ghiavursiutciuk, reșed. de comună, distr. Balcic, cam la 5 km S.-E. de Kavarna pe coastă, cu 1791 loc. : 1696 Găgăuși, 83 Bulgari (3 bărbați printre aceștia cu l. mat. greacă), 11 Greci și 1 Turc. Mare sat găgăuș (în 1881—797 Găgăuși), a cărui populație s’a dublat după eliberare. Se remarcă un mic număr de Greci (32 în 1881), probabil Găgăuși grecizați, astfel că Bulgarii (54 în 1881) după un deceniu sunt de trei ori mai numeroși (159 în 1900). Pentru Găgăușii acestui sat. V. Milețici, V. p. b. 19 (cu bibliografia).

Ghiore, com. Gargălăc, distr. Balcic; 625 loc. : 619 Bulgari, 3 bărbați Greci, 2 Turci și 1 Tatar (cu l. mat. turcă). Vechiu sat turcesc, de curând colonizat de Bulgari veniți din diferite ținuturi (Milețici, V. p. b. 154).

Ghiullerkioi, com. Akbunar, distr. Kurtbunar; 1234 loc. : 904 Bulgari, 288 Turci, 32 Țigani (27 cu l. mat. turcă), 8 Români și 2 Armeni. Altă dată sat turcesc (în 1881 se găseau 385 loc. : Turci și 94 alți mahometani, dar nici un Bulgar, a cărui populație a emigrat. Bulgarii sunt coloniști veniți din satele Silistrei în ultimi ani, ca din Kalipetrovo, Alfatar și din altă parte (Milețici, V. p. b. 166).

Ghiurgendgic, com. Karaorman, distr. Silistra; 650 loc.: 624 Bulgari, 24 Țigani, și 2 Români (bărbați). Sat cu populație curat bulgară (489 în 1881) — imigrați din regiunea Slivno (satul Kermenli) și regiunea Iamboli (Miletici, V. p. b. 165).

Ghiurghenli, com. Haradali, distr. Dobrici; 648 loc.: Turci, 249 Bulgari, 23 Țigani (dintre cari 12 având ca limbă mat. turcă), 7 Armeni și 3 Tatari (cu l. mat. turcă). Bulgarii (88 loc. în 1888) sunt imigrați noi din vechea Dobroge română (Miletici, V. p. b. 158).

Golebina, com. Doimușlar, distr. Silistra, cu 876 loc.: 781 Turci, 59 Bulgari, 29 Țigani (23 vorbind turca) și 7 Armeni. Populația turcă (372 loc. în 1881. s'a dublat după desrobire. Pușinii Bulgari au venit în ultimii ani.

Golebinaatmagea, com. Balbunar, distr. Silistra; 582 loc.: 274 Bulgari, 228 Turci, 72 Țigani, 6 Tatari (vorbind turca), o Româncă și 1 Grec. — Vechiu sat mă-tăresc (în 1900 se găseau 122 Tatari). Populația bulgară este în întregime nouă.

Golebinaciataldga, com. Doimușlar, distr. Silistra; 335 loc.: 310 Bulgari, 12 Turci, 7 Români și 6 Țigani (vorbind turca). De altfel, sat cu totul turcesc (în 1881 el era populat de 243 loc., toți Turci), a cărui populație a emigrat puțin câte puțin (în 1888 au rămas 196 Turci; în 1893—135; și în 1900 — numai 2 Turci), și în locul ei s'au instalat Bulgarii, veniți mai ales din satele vecine, precum și din România (în 1893 se găseau în acest sat 52 loc. născuți în România) (cf. Miletici, V. p. b. 167).

Golem — *Karaaci*, com. Beibunar, distr. Kuribunar, 469 loc.: 224 Turci, 179 Bulgari, 59 Țigani (3 vorbind turca și 1 bărbat — română), 6 Români (bărbați) și 1 Tatar. Bulgarii sunt coloniști veniți în ultimii ani (în 1900 nu se găseau în sat decât 6 Bulgari — bărbați).

Golema — *Kainardgea*, reșed. de comună distr. Silistra, cam la 25 Km. S-E de acest oraș, cu 623 locuit.: 576 Bulgari, 42 Țigani (vorbind turca), 3 Cehi (vorbind germana), 2 bărbați Români (1 din ei vorbind bulgara). Bulgarii (193 în 1881) sunt coloniști veniți mai ales din satul Almalăul (vechea Dobroge română) a cărui populație este un amestec de „Grebenci” din țară și de coloniști originari din regiunea Șumla) „Șikovji” (Miletici, V. p. b. 166). Emigranților bulgari din România (în 1888 se găseau în acest sat 53 loc. născuți în România, în 1893—37 loc. au venit să li se adauge deasemeni Bulgari din alte ținuturi ale Bulgariei, așa că Bulgarii terminară a înlocui pe Turcii cari (146 loc. în 1881 și 191 în 1888) au emigrat puțin câte puțin (în 1893 au mai rămas 85 loc., și în 1900—6 loc).

Golemi — *Cioral*, v. Malinovo.

Golemi — *Kaciamak*, v. Bezanovo.

Golemo — *Alicikioi*, com. Ghelendgic, distr. Dobrici; 267 locuit. toți Bulgari. Aceștia sunt vechi coloniști (în 1881 se găseau 139 locuit. și 10 loc. Turci) veniți din Tracia (Miletici, V. p. b. 158).

Golemo — *Ciamurli*, com. Sredno — Ciamurli, distr. Dobrici; 484 locuit.: 260 Bulgari, 106 Turci, 82 Tatari (3 bărbați vorbind turca), 30 Țigani (1 bărbat vorbind turca) și 6 Armeni. Populația bulgară este de dată recentă (70 locuit în 1881); ea este originară mai ales din vechea Dobroge română, mai cu seamă din satele Kataloi și Enichioi, regiunea Babadag (Miletici, V. p. b. 157).

Gorița (*Ormandgic*), com. Spasovo, distr. Balci; 127 locuit.: 41 Bulgari, 40 Turci, 38 Germani, 7 Români și un Rus.

Gorna Sarâdgea, v. Sarâdgea.

Gorno — Kadievo (Gorno — Kadâkioi), com. Hardali, distr. Dobrici; 943 locuit.: 381 Turci, 302 Tatari, 173 Bulgari, 86 Țigani și 3 Armeni. Bulgarii sunt noi veniți (până în 1888 nu se găsea încă nici un Bulgar), mai ales din vechea Dobrogea română.

Gorno — Kadâkioi, v. Gorno — Kadievo.

Gorno — Musubei, v. Musubei.

Gurkovo (Ghiavurkuiusu), com. Duvaniuvasă, distr. Balcic, cu 621 loc.: 606 Bulgari, 9 Găgăuți, 3 bărbați Români, 2 bărbați Turci și 1 Țigan. De curând colonizate de Bulgari (274 în 1881) veniți din diferite ținuturi (Milelici, V. p. b. 154).

Hadgibairiam, v. Hadgi — Dimitâr.

Hadgi — Dimifâr (Hadgibairiam), com. Ghiavursuiutciuk, distr. Balcic, cu 218 locuit.: 209 Bulgari, 4 Turci (bărbați), 4 Găgăuți (bărbați) și 1 Român. Populat de curând de Bulgari veniți din diferite ținuturi (în 1881 nu se găseau acolo decât 25 locuit. toți bărbați, dintre cari 22 Bulgari).

Hadgifaklar, com. Kovandgilar, distr. Turtucaia, pe noua frontieră bulgară — română, cu 483 loc.: 475 Turci, 5 Țigani, 2 Bulgari (bărbați) și 1 Albanez. Sat curat turcesc, a cărui populație (441 suflete în 1881) a crescut puțin de atunci.

Hadgikioi, com. Hardali, distr. Dobrici, cu 131 loc.: 83 Turci, 33 Bulgari, 10 Țigani și 5 Armeni. Bulgarii s'au fixat în timpul ultimului deceniu (în 1900 nu se găseau decât 11 bărbați).

Hadgiolar, com. Asvatkioi, distr. Turtucaia, cu 594 loc.: 420 Turci, 176 Bulgari, 2 bărbați Tatari. (unul din ei cu l. mat. turcă) și 2 Armeni (cu l. mat. turcă). De altfel, sat complet turcesc (în 1881 cu 349 loc. toți Turci) el păstrează fizionomia turcă până în ultimul deceniu, epocă în care s'au fixat deasemeni Bulgari (în 1900 nu era decât unul).

Hamzalar, com. Duvaniuvasă, distr. Balcic, cu 216 locuit.: 151 Bulgari, 51 Găgăuți, 11 bărbați Turci, 1 Român, 1 Armean și 1 Evreu. Bulgarii (19 suflete în 1881) sunt coloniști noi. Turcii erau mult mai numeroși mai înainte (207 în 1888), dar au emigrat.

Hardali, reșed. de comună, distr. Dobrici, la 40 Km. N. de acest oraș, nu departe de vechea frontieră bulgară — română, cu 778 loc.: 437 Turci, 310 Bulgari, 12 Țigani, 11 Armeni, 6 Români și 2 bărbați Tatari (cu l. mat. turcă). Bulgarii (189 suflete în 1888) au venit din vechea Dobrogea română și din prejurul Adrianopolului (Milelici, V. p. b. 158).

Harmankuiusu, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, cu 289 loc.: 249 Tatari, 19 Bulgari, 7 bărbați Turci, 6 Armeni, 5 Țigani și 3 Evrei (dintre cari 1 bărbat cu l. mat. rusă). Bulgarii sunt coloniști noi.

Harmanlic, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, cu 95 locuit.: 66 Bulgari, 15 Ruși, 7 Slovaci, 5 Tatari (bărbați), 1 Român și 1 German. Populat de curând de Bulgari veniți din alte locuri (în 1893 erau 11 bărbați). Populația turcă (53 suflete în 1893) a emigrat în timpul ultimului deceniu.

Hasancea, com. Karali, distr. Dobrici, pe vechea frontieră bulgară — română, cu 215 loc.: 120 Bulgari, 53 Turci, 21 Ruși, 15 Tatari, 4 bărbați Români, 1 Găgăuț, (cu l. mat. bulgară) și 1 Țigan (cu l. mat. română). La început, sat curat turcesc (156 loc. în 1888) unde în timpul ultimului deceniu, au venit să se stabilească coloniști Bulgari (în 1900 se găseau 4), precum și Ruși. Turcii au emigrat în parte.

Hasanfacă, com. Usulkioi, distr. Kurtbunar, cu 1122 loc.: 1085 Turci, 22 Bulgari, 10 Armeni și 5 Țigani. Sat turcesc (cu 781 Turci în 1881) unde s'au stabilit puțin câte puțin un mic număr de Bulgari.

Haskioi, reșed. de comună, distr. Silistra, cam la 27 Km. S-O. de Silistra, cu 1200 locuit.: 893 Bulgari (dintre cari 1 bărbat cu l. mat. greacă și un altul — română), 280 Turci, 9 Armeni, 6 Români, 4 Greci, 4 bărbați Albanezi, 3 Unguri și 1 Tatar (cu l. mat. turcă). Mai mult de jumătate din populația turcă (684 în 1881) a emigrat în timpul acestor ultimi ani. Bulgarii sunt coloniști noi — în parte „Arnăuși” (Bulgari macedoneni), veniți din satele Aidemir și Srebărna, în parte — „Erliași”, ca și „Grebentși” din satul Ciocănești, în România, veniți după eliberare (Milețici, V. p. b. 162, 167, 141; Rev. period. LXI, Sofia, p. 626).

Hasăkioseler, reșed. de comună, distr. Dobrici, 33 Km. N-O. de Dobrici, cu 1410 loc.: 744 Turci, 552 Bulgari, 67 Tataři (dintre cari 9 cu l. mat. turcă). 25 Țigani, 19 Armeni (6 cu l. mat. turcă), și 3 Greci (bărbați). Bulgarii (1 în 1881) sunt noi veniți mai ales din vechea Dobroge română, mai ales în cursul ultimului deceniu, (în 1900 se găseau 256),

Hasărkuiusu, v. Rogozina.

Hasărlăc, com. Peiellarovo, distr. Dobrici, pe vechea frontieră româno — bulgară, cu 318 loc.: 94 Tataři, 88 Ruși, 40 Români, 37 Turci, 32 Bulgari, 17 Germani, 9 Armeni și 1 Grec. Sat turco — tatar, unde au venit să se stabilească, în cursul ultimilor zece ani, Ruși, Români, Bulgari (în 1900 nu se găseau decât 11 bărbați), Germani etc. . .

Hasăldgiakioi, com. Ghelindgie, distr. Dobrici, cu 183 loc.: 94 Bulgari, 84 Turci și 5 Țigani. Bulgarii sunt noi veniți în timpul celor două ultime decenii (în 1888 nu se găseau decât 5).

Hodgiakioi, com. Doimușlar, distr. Silistra, 384 loc.: 378 Bulgari, 4 Țigani (cu l. mat. turcă), 1 Rus și o Româncă. Populația bulgară (164 în 1881) este de dată veche, „Grebentși” (Milețici, V. p. b. 162, 167), la cari s'au adăugat Bulgari din satele vecine, precum și un oarecare număr de Bulgari din România (247 loc. în 1888, 141 erau născuți în alte localități ale aceluiaș despărțământ și 18 în România). Toți acești coloniști au înlocuit populația turcă care emigrase (din 60 Turci în 1881 n'au mai rămas decât 2 bărbați în 1888).

Horozlar, com. Sarsănlar, distr. Turtucaia, cu 851 locuit.: 381 Bulgari, 216 Turci, 135 Tataři, 111 Țigani, 5 Greci și 3 Armeni. Populația bulgară (52 în 1881) a crescut simțitor de la eliberare în urma sosirii continui a noilor coloniști. Turcii (301 în 1881) au emigrat puțin.

Hoșkadem, com. Ghelendgie, distr. Dobrici, 385 locuit.: 257 Bulgari, 127 Turci și 1 Român. Bulgarii (62 în 1881) sunt noi veniți.

Hotuldgea, com. Kurtbunar, distr. Kurtbunar, cu 353 locuit.: 288 Turci și 65 Bulgari. Bulgarii sunt noi veniți din ultimul deceniu (în 1900 nu se găsea acolo decât un singur Bulgar.

Hădărcielebi, com. Golema — Kainardgeă, distr. Silistra, 547 loc.: 510 Bulgari, 32 Țigani (10 cu l. mat. turcă) și 5 Români. La început sat curat turcesc (257 Turci în 1881) ai cărui locuitori au emigrat curând după eliberare (în 1888 n'au rămas decât 18 Turci). În locul lor s'au stabilit Bulgari, veniți din vechea Dobroge română din satul Almalău, aproape de Silistra, unde Bulgarii sunt un amestec de vechi „Grebentși”, coloniști din regiunea Șumla, numiți „Șikovji” (Milețici, V. p. b.

162, 166), dar mai ales din satele de prin prejur (în 1888 din 320 locuitori, 108 născuți în România, mai bine zis în vechea Dobrogea română, 119 în celelalte sate ale aceluiaș departament și 9 în alte regiuni ale Bulgariei).

Hîsâdede, com. Ekisce, distr. Dobrici, 507 loc.: 367 Turci, 79 Tatars (4 cu l. mat. turcă), 31 Țigani, 29 Bulgari și 1 Armean. Bulgarii au venit în cursul celor două ultime decenii (în 1888 nu se găsea nici unul).

Huseinkioi, v. Viciovo.

Ibriammahle, com. Usulkioi, distr. Kurtbunar, aproape de nouă frontieră româno-bulgară, cu 132 loc. toți Turci, al căror număr a scăzut puțin (în 1881 se găseau 180 loc.).

Idirizkuiusu, com. Duvaniuvasă, distr. Balcic, cu 41 loc. toți bărbați: 29 Bulgari, 10 Turci, 1 Tatar și 1 Slovac.

Ilanlâc, com. Ghelindgie, distr. Dobrici, cu 108 loc.: 93 Bulgari (21 cu l. mat. rusă), 7 Ruși, 4 Germani, 2 bărbați Țigani (1 cu l. mat. turcă), 1 Găgăuș și 1 Român. Bulgarii (85 în 1888) sunt noi veniți.

Iridge, com. Gargalac, distr. Balcic, cu 95 loc.: 92 Bulgari, 2 Turci (bărbați) și 1 Român. Vechiu sat turcesc (în 1881—65 Turci și numai 17 Bulgari, dintre cari o femeie) de unde Turcii (89 în 1900) au emigrat toți în cursul acestor ultimi ani. Bulgarii s'au stabilit unul câte unul.

Ismailkioi, com. Durankulak, distr. Balcic, cu 238 loc.: 235 Bulgari, 1 Român, 1 German (cu l. mat. turcă) și o Găgăușă. Populat pînă cite puțin după eliberare de coloniști veniți din diferite locuri (în 1881 nu era populat decît de 10 Bulgari-bărbați).

Ialăcataldgea, com. Doimușlar, distr. Silistra, cu 816 loc.: 406 Turci, 243 Bulgari, 98 Țigani (34 cu l. mat. turcă), 49 Sîrbi (mai ales din Ungaria), 18 Romîni și 2 Armeni. Numărul Turcilor (439 în 1891) a scăzut prin emigrație. Bulgarii (4 loc. în 1893) au venit mai ales în cursul ultimului deceniu (în 1900 erau 47 loc.). Se mai găsesc deasemeni Romîni și Sîrbi.

Ialâiuciorman, com. Șabla, distr. Balcic, cu 452 loc.: 386 Găgăuși, 46 Bulgari, 9 Țigani (cu l. mat. turcă), 6 Greci, 3 bărb. Turci și 2 bărb. Romîni. Sat găgăuș, în care s'au stabilit cîtiva imigrați Bulgari (în 1881 se găseau 16).

Ianâklar, com. Aiorman, distr. Dobrici, 204 loc.: 188 Bulgari, 14 Turci și 2 bărb. Țigani. Bulgarii (29 în 1881) sunt în parte vechi coloniști (Militeci v. p. 158). Turcii (142 în 1888) au emigrat aproape toți.

Iaplâdgea, com. Gargalac, distr. Balcic, 33 loc.: 32 Bulgari și 1 Turc, toți bărbați. Fermă.

Iastăkeilar, com. Aiorman, distr. Dobrici, 121 loc.: 68 Bulgari, 43 Turci, 2 bărbați Găgăuși (2 cu l. mat. bulgară), 3 bărbați Tatars (2 cu l. mat. turcă), 1 Grec și 1 Român (cu l. mat. bulgară). Bulgarii sunt coloniști veniți în cursul celor două ultime decenii. Turcii (98 în 1881) au emigrat puțin.

Iazăggilar, com. Șabla, distr. Balcic, cu 160 loc.: 114 Găgăuși, 43 Bulgari, 2 bărbați Turci și 1 Grec. Bulgarii (43 în 1881) sunt noi veniți.

Iunuzcilar, com. Duvaniuvasă, distr. Balcic, cu 206 loc.: 160 Bulgari, 3 Turci și 8 Țigani. Bulgarii sunt coloniști noi (în 1881 nu se găseau decît 14 bărbați). Turcii (83 în 1881) au emigrat în ultimii ani.

Iurgeciler, com. Ezibei, distr. Dobrici, cu 208 loc.: 140 Bulgari, 41 Turci, 12 Ruși, 10 Romîni, 4 Germani și 1 Tatar. Sat turc (95 Turci în 1881), în c.

după desrobire, s'au stabilit Bulgari, veniți din diferite ținuturi (în 1881 se găseau 4 bărbați).

Iuzghiubenlic, com. Gargalâc, distr. Balcic, cu 218 loc.: 171 Găgăuți, 38 Bulgari, 4 bărbați Tatars (1 cu l. mat. turcă), 3 bărbați Turci, 1 Grec și 1 Român. Sat găgăuț, în care, în timpul primilor ani după desrobire, se găseau mai mulți Bulgari ca astăzi (68 locuit. în 1881).

Kabasakal, com. Gihelendgic, distr. Dobrici, 265 loc.: 264 Bulgari și 1 Ungur. Populat de Bulgari (199 în 1881), vechi imigrați din Tracia (Miletici, v. p. b. 158).

Kaciamac, *Golemi*, v. *Golemi-Kaciamak*.

Kadievo (*Kadâkioi*), reșed. de comună, distr. Dobrici, la 15 Km. S. O. de acest oraș, pe noua frontieră bulgaro-română, 1684 loc.: 881 Bulgari, 745 Turci, 36 Țigani (12 loc. cu l. mat. turcă), 10 Germani, 9 Armeni, 2 bărbați Greci și o Găgăuță. Bulgarii (358 suflete în 1881) sunt imigrați mai ales din Tracia.

Kadievo, *Gorno*, v. *Gorno-Kadievo*.

Kadâkioi, comună independentă, ce făcuse parte odinioară din comuna Dolno-Riahovo, distr. Turtucaia, 18 Km E. de acest oraș, cu 1523 loc.: 1227 Bulgari (1 cu l. mat. română), 169 Țigani (120 cu l. mat. turcă și 6 română), 99 Turci, 22 Români, 3 Armeni, 2 bărbați Albanezi și 1 fecmeec Rusă (cu l. mat. bulgară). Populația bulgară este veche (Miletici, v. p. b. 162). De la desrobire ea a crescut (în 1881 se găseau 519 loc.), în timp ce populația turcă (371 loc. în 1881) a scăzut. Numărul Românilor a rămas același (în 1900 23 loc.).

Kadâkioi, v. *Kadievo*.

Kadâkioi, *Gorno*, v. *Gorno-Kadâkioi*.

Kaiabeikioi, com. Șabla, distr. Balcic, pe coastă mării, cu 260 loc.: 223 Bulgari, 26 Găgăuți, 7 Greci, 3 Tatars (bărbați) și 1 Român. De curând colonizat de Bulgari (140 în 1888) veniți din diferite ținuturi (Miletici, v. p. b. 154).

Kaibular, com. Golemo-Kainardgea, distr. Silistra, cu 899 loc.: 543 Turci, 218 Bulgari, 133 Țigani (cu l. mat. turcă), 4 Armeni și 1 Tatar (cu l. mat. turcă). Populația bulgară s'a instalat acolo în ultimii ani (în 1893 nu se găseau decât 15 loc. și în 1900 — 35).

Kainardgea, *Golema*, v. *Golema-Kainardgea*.

Kainardgea, *Malka*, v. *Malka-Kainardgea*.

Kairiak, com. Beibunar, distr. Kurtbunar, cu 562 loc.: 502 Bulgari, 56 Țigani (22 cu l. mat. română și 6 turcă) și 4 Turci. Bulgarii (284 în 1881) sunt un amestec de coloniști mult mai noi, veniți din Tracia (142 locuitori ai satului în 1881 erau născuți în Tracia) și coloniști vechi „Glanvanți” (din satul Glavan, distr. Kavakli) (Miletici, v. p. b. 166).

Kalaidgidere, com. Durankulak, distr. Balcic, 159 loc.: 150 Bulgari, 7 Găgăuți și 2 Țigani (cu l. mat. turcă). Bulgarii (50 loc. în 1881) sunt noi veniți. Turcii (în 1893 numărul lor s'a ridicat la 63) s'au expatriat în timpul celor douăzeci de ani din urmă.

Kalfakioi, com. Gargalâc, distr. Balcic, 18 loc.: nimic decât Bulgari, toți bărbați. Fermă.

Kalimok, mahala din Turtucaia, situat la vest de acest oraș, cu 203 loc.: 181 Români și 22 Bulgari. Românii (116 în 1900) au aceeași origină ca și populația română din orașul Turtucaia.

Kalina (*Emirler*), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 183 loc.: 88 Turci, 71

Bulgari, 14 Germani, 8 Țigani, 1 Rus și 1 Tatar. Altădată sat curat turcesc (cu 133 Turci și numai un bărbat Bulgar în 1888), a cărui populație a emigrat în timpul celor două ultime decenii, făcând loc Bulgarilor veniți din diferite ținuturi.

Kalipetrovo, com. independentă, distr. Silistra, situată aproape de Silistra la S.-O. de acest oraș, cu 2785 loc. : 2780 Bulgari, 1 Român, 1 Armean, 1 Țigan (cu l. mat. turcă) și 2 necunoscuți. Mare sat bulgar (2200 Bulgari în 1881), populat cu „Grebenci” și imigrați din distr. Provadia numiți „Sicovți”, stabiliți acolo spre 1810 (Miletici, v. p. b. 168).

Kallkci, com. Durankulak, distr. Balcic, cu 168 loc. : 165 Bulgari, 1 Armean, 1 Român și 1 Găuguță (femeie). Mai înainte se găseau deasemeni pușini Găguți și Turci. Bulgarii (56 în 1881) sunt noi veniți.

Kamerler, com. Dokiclar, distr. Silistra, cu 375 loc. : 304 Turci, 69 Țigani (61 cu l. mat. turcă) și 2 bărbați Bulgari.

Kanipe, com. Kioseabdi, distr. Turtucaia, aproape de noua frontieră bulgaro-română, cu 683 loc. : 668 Turci, 8 Bulgari și 7 Tatari. După desrobire populația turcă n'a mai scăzut.

Kapakli, com. Doimușlar, distr. Silistra, cu 804 loc. : 426 Turci, 299 Bulgari, 69 Țigani (15 dintre ei cu l. mat. turcă), 6 Armeni și cu 4 bărbați Români. Dealtfel sat curat turcesc (în 1881 se găseau 518 loc., nimic altceva decât Turci), în care, în timpul penultimului deceniu, au venit să se fixeze mulți Bulgari, mai ales din satele incunjurătoare.

Kapakli, v. *Alexandria*.

Karaaci, *Golemi*, v. *Golemi-Karaaci*.

Karaaci, *Malâc*, v. *Malâc-Karaaci*.

Karaagaci, com. Pcielarovo, distr. Dobrici, 339 loc. : 269 Turci, 43 Tatari, 20 bărbați Bulgari, 6 Armeni și 1 Albanez.

Karaaptula, com. Avdulla, distr. Kurtbunar, cu 537 loc. : 470 Turci, 62 Bulgari, 4 Țigani (cu l. mat. turcă) și 1 Armean. Bulgarii sunt imigrați în acești ultimi ani.

Karabaglar, com. ~~Phidge~~, distr. Dobrici, cu 405 loc. : 244 Bulgari, 98 Turci, 21 Români, 20 Țigani (10 cu l. mat. turcă), 19 Germani (2 femei cu l. mat. bulgară), 2 bărbați Greci și o Sărbă. Bulgarii (46 în 1888) sunt noi veniți, ca și Românii, în timpul ultimului deceniu.

Karabakâ, v. *Liliakovo*.

Karabașla, com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 319 loc. : 234 Bulgari, 59 Turci și 26 Țigani (18 cu l. mat. turcă). Bulgarii sunt coloniști noi veniți numai din regiunea Adrianopolei (Miletici, v. p. b. 158).

Karadurmuş, com. Pcielarovo, distr. Dobrici, cu 13 loc., toți bărbați : 12 Bulgari și 1 Turc. Vechiu sat tătaresc, a cărui populație a emigrat în timpul acestor ultimi ani (în 1900 se găseau încă 145 Tatari). Fermă.

Karadgiaat, com. Beibunar, distr. Kurtbunar, cu 640 loc. : 451 Bulgari, 166 Turci și 23 Țigani. Altădată sat curat turcesc (249 Turci în 1888 și 47 alți mohamedani, dar nici un singur Bulgar), în care s'au stabilit în cursul ultimilor două decenii Bulgari imigrați din împrejurimi (în 1893 se găseau deja 239), în timp ce Turcii s'au dus puțin câte puțin.

Karadgialar, v. *Sârmino*.

Karadârlar, com. Viskioi, distr. Turtucaia, vechiu sat turcesc, cu 541 loc. : 538 Turci și 3 Bulgari (bărbați). De la eliberare populația satului aproape s'a dublat.

Karaesekioi, com. Balabanlar, distr. Silistra, cu 1419 loc.: 1176 Turci, 153 Bulgari, 80 Țigani, 7 Tataři (6 cu l. mat. turcă) și 3 Armeni. Bulgarii s'au stabilit în cursul ultimului deceniu (în 1900 nu se găseau în acest sat decât 14 Bulgari, dintre cari o femeie).

Karaghiozkuiusu, v. Cerno oko.

Karakoci, com. Songurlar, distr. Silistra, cu 763 loc.: 720 Turci, 26 Țigani (17 cu l. mat. turcă), 14 Bulgari și 3 Armeni.

Karakurt, com. Ghelendgic, distr. Dobrici, cu 125 loc.: 87 Găgăuți, 37 Bulgari și 1 Turc. Sat găgăuț (pentru Găgăuți v. Milețici v. p. b. 19), în care se stabiliră în urmă puțini Bulgari (în 1900 nu se aflau decât 8).

Karakışla, com. Hasikiosler, distr. Dobrici, cu 796 loc.: 560 Bulgari, 150 Turci, 28 Țigani și 28 Tataři. Bulgarii au venit în timpul celor două ultime decenii (în 1888 nu se găsea încă nici un Bulgar). Turcii (480 în 1900) au emigrat puțin mai în urmă.

Karalar, com. Durankulak, distr. Dobrici, cu 154 loc.: 114 Bulgari, 37 Găgăuți, 2 Greci și 1 Român. Bulgarii (30 în 1881) sunt aici noi veniți. Erau la început de asemenea și Turci (27 în 1881 și 34 în 1893), dar au emigrat după aceea.

Karalar, com. Acadânlar, distr. Silistra, cu 1082 loc.: 1055 Turci, 22 Bulgari, 3 Țigani (cu l. mat. turcă) și 2 Armeni. Populațiunea turcă (623 în 1881) a crescut considerabil. Puținii Bulgari se stabilesc aici încetul cu încetul după eliberare (în 1881 ei erau 6 bărbați).

Karalez, com. Ezibci, distr. Dobrici, cu 503 loc.: 478 Bulgari, 12 Țigani, 8 Turci (bărbați), 3 Români (bărbați), 1 Tatař și 1 Armean. Bulgarii (150 în 1881) sunt vechi emigrați din Tracia (Milețici, v. p. b. 158).

Karali, reședință de comună, distr. Dobrici, 32 km N. E. de acest oraș, cu 502 loc.: 493 Bulgari, 3 Armeni, 3 Tataři (bărbați), 1 Rus, 1 Turc și 1 Grec. Este populat cu Bulgari (336 în 1888) emigrați în timpul Turcilor din Turcia (Milețici, v. p. b. 158) și în zilele noastre din vechea Dobroge românească ca și din alte părți.

Karamanli, com. Duranculac, distr. Dobrici, cu 319 loc. toți Bulgari. Acest sat a păstrat înfățișarea primilor ani după eliberare (în 1881 erau 156 loc.). Acești Bulgari sunt emigranți din Tracia. La început acest sat a trebuit să fie populat cu Găgăuți, cari în 1829, la fel ca și Găgăuții din Șabla și din alte părți, au emigrat în Basarabia (cf. Jireček, Cesty po Bulharsku 607; Milețici, V. p. b. 154).

Karamehmetler, com. Covangilar, distr. Turtucaia, nu departe de noua frontieră bulgaro-română, cu 622 loc.: 572 Turci, 42 Țigani (8 cu l. maternă turcă) și 8 Bulgari. Populațiunea turcă (508 în 1881) n'a scăzut din număr.

Karamurad, com. Sredno-Ciamurli, distr. Dobrici, cu 433 loc.: 335 Bulgari, 87 Turci, 7 Tataři și 4 Țigani (cu l. m. turcă). Bulgarii sunt emigranți din alte părți. Turcii (122 în 1893) au emigrat în acești ultimi ani.

Karanasuf, com. Duranculac, distr. Balci, cu 23 loc., toți Bulgari (bărbați). Fermă.

Karaomur, com. Cocina, distr. Silistra, cu 1.293 loc.: 1.285 Bulgari, 6 Turci, 1 Român și 1 German (cu l. m. română). Sat bulgar (1881 — 918 Bulgari), populat cu vechi emigranți din regiunea Razgrad (Milețici V. p. b. 164).

Karaorman, reședință de comună, distr. Silistra, pe vechea frontieră română-bulgară, cam la 10 km. S. E. de Silistra, cu 1.002 loc.: 1.001 Bulgari și 1 Grec.

Sat curat bulgăresc, a cărui populațiune (749 loc. în 1881) se compune din emigranți din satele Caracoloc, Hârșova și altele, ca și din Bulgari macedoneni din satul Karaarnaut, reg. Razgrad (Miletici, V. p. b. 164, 141; Revista periodică LXI Sofia, 626).

Karapcia (Garibcia), com. Duranculac, distr. Balcic, pe litoral, cu 444 loc.: 416 Bulgari, 20 Țigani, 5 Greci și 3 Găgăuți (un bărbat cu l. m. bulgară). Este populat de curând cu Bulgari (278 — 1881), veniți din diferite părți. (Miletici, V. p. b. 154).

Karapelit, com. Bairiambunar, distr. Kurtbunar, cu 803 loc.: 759 Bulgari, 23 Țigani, 11 Turci, 8 Greci (3 bărbăți cu l. m. arabă) și 2 Români (bărbăți). Turcii (202 loc. în 1881) au emigrat încetul cu încetul după eliberare. Bulgarii (634 în 1881) sunt emigranți din Tracia — „Gılavanți“, adică din satul Gılavan, reg. Kavacli (Miletici, V. p. b. 156).

Karasinan, com. Ezibei, distr. Dobrici, cu 490 loc.: 461 Bulgari, 18 Țigani, 8 Români și 3 Armeni. Bulgarii (271 în 1881) sunt vechi emigranți din Tracia (Miletici, V. p. b. 158).

Karasular, com. Sredno-Ciamurli, distr. Dobrici, cu 954 loc.: 754 Bulgari, 142 Turci, 51 Țigani, 6 Armeni și 1 Român. Bulgarii (329 în 1881) sunt veniți aici din Tracia înainte de eliberare (Miletici, V. p. b. 158). Numărul Turcilor (224, în 1881) se micșorează din ce în ce.

Karaiaamurlar, com. Acadânlar, distr. Silistra, cu 845 loc.: 666 Turci, 155 Țigani (32 cu l. m. turcă), 20 Bulgari, 2 Armeni, 1 Rus și 1 Țințar (Român). De la eliberare cifra Turcilor (442 în 1881) a crescut aproape îndoit.

Karaiapălar, com. Duvaniuvass, distr. Balcic, cu 266 loc.: 114 Bulgari, 83 Turci, 54 Țigani, 3 bărbăți Tatai, 3 bărbăți Români, 2 bărbăți Armeni, 2 Sârbi (bărbăți), 1 Rus, 1 Găgăuz, 1 Grec, 1 Caucazian (cu l. m. turcă) și un Slovac. Bulgarii sunt emigranți recenți (în 1881 erau 18 bărbăți). Jumătatea Turcilor (168 în 1893) a emigrat în urmă.

Karaiaschioi, com. Gargălăc, distr. Balcic, cu 48 loc.: 46 Bulgari și 2 Turci (bărbăți). Bulgarii (în 1881 erau 40 Bulgari și 9 Turci) sunt noi veniți.

Karaiașăgi v. Pisarovo.

Karavelichioi, com. Balabanlar, distr. Silistra, cu 541 loc.: 375 Turci, 152 Tatai, 7 Țigani, 4 Bulgari (bărbăți) și 3 Armeni.

Karlâbeichioi, com. Duvaniuvass, distr. Balcic, cu 342 loc.: 162 Turci, 145 Bulgari, 15 Tatai, 10 Găgăuți, 7 Evrei și 3 Albanezi (bărbăți). Bulgarii sunt coloniști proaspeți (în 1900 nu erau decât 12 bărbăți) veniți în locul Turcilor cari au emigrat (în 1900 erau 243 Turci și 25 Tatai).

Kasapli, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, 384 loc.: 242 Bulgari, 104 Tatai, 30 Turci, 5 Armeni, 2 Români (bărbăți) și 1 Rus. Bulgarii (55 în 1881) sunt veniți din alte părți.

Casâmkioi, comuna Pcelarovo, distr. Dobrici, cu 112 loc.: 60 Turci, 31 Bulgari (bărbăți), 14 Tatai și 7 Țigani. Bulgarii (12 numai în 1881) sunt vechi locuitori din regiunea Cotel (Miletici V., p. b. 158). Numărul Turcilor (19 în 1881) s'a triplat.

Kassâmlar, com. Ahmatlar, distr. Turtucaia, cu 1.189 loc.: 625 Turci, 416 Bulgari (din cari 10 cu limba maternă română), 148 Țigani (92 cu l. m. bulgară și 6 turcă). Mai înainte erau în acest sat Români sau mai degrabă, Țigani români ortodocși (s'au găsit în 1881, 109 suflete cu l. m. română; în 1888, cele 80 persoane

însemnate sub rubrica „limbi diferite”, trebuiau să fie din aceeași Țigani). Bulgarii (12 în 1900) s’au stabilit aici în cursul ultimului deceniu.

Kavarna, oraș, centru comunal a câteva sate, distr. Balcic, cam la 15 km est de acest oraș, pe margina mării, cu 4.102 loc. ; 2.345 Bulgari (4 cu l. m. greacă), 1.079 Găgăuși (6 cu l. m. bulgară și 3 bărbați greacă), 288 Țigani (5 cu l. m. turcă), 221 Turci, 115 Greci (5 cu l. m. bulgară), 26 Tatari (14 cu l. m. turcă), 15 Armeni (13 cu l. m. turcă), 9 Evrei, 3 bărbați Români și 1 Slovean. În primii ani după eliberare, acest oraș avea o populațiune mai mult găgăuță (735 suflete în 1881) decât bulgară (683 loc. în acelaș an). Dar de atunci numărul Bulgarilor a crescut mult și a întrecut pe acela al Găgăușilor. Numărul Grecilor (51 loc. în 1881) a crescut puțin.

Kavurka, com. Șahinlar, distr. Curtbunar, cu 521 loc. : 363 Bulgari, 136 Turci și 22 Țigani. Mai întâiu, sat turcesc (469 Turci și numai 3 Bulgari în 1881), a cărui populațiune a crescut (în 1900 erau deja 615 Turci), dar în acești ultimi ani o parte a emigrat de acolo, lăsând locul multor emigranți bulgari (în 1900 erau numai 14 Bulgari), așa că satul a luat un caracter mai mult bulgăresc.

Kazemir, com. Cocina, distr. Silistra, cu 1.041 loc. : 429 Turci, 402 Bulgari 185 Țigani (toți cu l. m. turcă), 13 Tatari (toți cu l. m. turcă) și 12 Armeni. Bulgarii sunt „Cirebenți”, dintre cari mulți au emigrat în 1828 în Muntenia în satul Ceacu ; după eliberare ei și-au îndoit numărul (208 loc. în 1881), pe când acela al Turcilor (452 în 1881) a scăzut prin emigrare, mai cu seamă în cursul acestor 10 ultimi ani.

Kemalchioi, com. Tataratmagea, distr. Turtucaia, cu 696 loc. : 540 Turci, 123 Bulgari, 28 Țigani (12 cu l. m. turcă) și 5 Armeni. Bulgarii s’au stabilit aici în cursul ultimilor 10 ani (în 1900 ei erau 6 bărbați).

Keremet, com. Duranculac, distr. Balcic, cu 125 loc. : 123 Bulgari și 2 Găgăuși (bărbați). Era aici mai înainte un număr destul de însemnat de Găgăuși (în 1893 ei atingeau cifra de 59), cari au dispărut după aceea. Bulgarii (10 în 1881) sunt coloniști recenți.

Kerimler, com. Doccelar distr. Silistra, cu 371 loc. : 360 Turci, 10 Armeni și 1 Bulgar.

Kesedjik (Klissedjik), com. Bairjambunar, distr. Curtbunar, cu 401 loc. : 289 Bulgari, 110 Turci și 2 Români (bărbați). La început satul era curat turcesc (cu 252 Turci în 1881), unde în decursul ultimelor două decenii au venit să se stabilească Bulgari (în 1893 deja erau acolo 72 Bulgari). O mare parte din Turci a emigrat în timpul ultimilor ani (în 1900 ei erau aici 327).

Kecideresi, com. Hardali, distr. Dobrici, cu 716 loc. : 496 Turci, 204 Bulgari, 11 Țigani, 4 Români și 1 Armean. Bulgarii (20 în 1888) sunt coloniști recenți veniți mai cu seamă din vechea Dobroge românească.

Kecilermale, com. Sănărenimale, distr. Silistra, cu 416 loc. : 276 Turci, 133 Țigani, (din cari 132 cu l. m. turcă și 1 — română), 4 Bulgari (bărbați) și 2 femei atare (cu l. m. turcă).

Kilicadi, reședință de comună, distr. Curtbunar, 40 km la vest de Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 2.393 loc. : 2.257 Turci, 72 Țigani (din cari 28 cu l. m. turcă), 49 Bulgari și 15 Armeni (din cari 1 cu l. m. turcă). Mare sat turcesc (1.513 Turci în 1881) în care s’au stabilit puțin câte puțin câteva duzine de Bulgari.

Kirindji, com. Sredno-Ciamurli, distr. Dobrici, cu 542 loc. : 234 Turci, 225 Bulgari, 57 Țigani (din cari 7 cu l. m. bulgară și 6 — turcă) și 26 Români (12 cu

1. m. bulgară). Sat turcesc în care în ultimii 20 de ani s'au stabilit destui Bulgari (în 1881 nu era nici unul).

Keuiuc, com. Gargalac, distr. Balcic, cu 114 loc. : 104 Bulgari, 8 Găgăuși (7 cu 1. m. bulgară) și 2 Turci (bărbați). Bulgarii (48 în 1881) sunt noi veniți.

Kioseabdi, com. independentă, distr. Turtucaia, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 1.633 loc. : 1.146 Turci, 328 Bulgari, 151 Țigani (111 cu 1. m. română) și 40 — turcă), 7 Armeni și 1 Albanez. Bulgarii au venit în ultimii 10 ani (în 1900 nu erau decât în număr de 11). Numărul Turcilor s'a îndoit dela eliberare poate în paguba Țiganilor (în 1881 erau pe lângă 653 Turci, 233 musulmani „de alte limbi” (Țigani ?); ei aparțin sectei „Bektachi” (v. D. Gadzanov în „Anzeiger” al Academiei din Viena, 1912, No. III). Țiganii români apar pentru întâia oară în 1900 sub numirea de „Români ortodocși” (94 bărbați).

Keuseaidân, reșed. de comună, distr. Silistra, 33 km la sud-est de Silistra, cu 1.347 loc. : 588 Turci, 336 Bulgari, 215 Tataři, 192 Țigani (din cari 88 cu 1. m. turcă), 11 Armeni (din cari 5 cu 1. m. turcă), 2 Greci (bărbați), 2 Albanezi (bărbați) și 1 Sârb (cu 1. m. bulgară). Bulgarii s'au stabilit aici după eliberare (în 1881 erau în număr de 7 bărbați) și au venit mai cu seamă din Dobrogea românească și din Basarabia.

Kioseler, com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 332 loc. : 225 Bulgari, 79 Turci, 19 Țigani (9 cu 1. m. turcă), 7 Armeni și 2 Tataři (bărbați). Sat turcesc, în care Bulgarii au venit să se stabilească în ultimii ani (în 1888 nu erau încă Bulgari). Turcii au emigrat aproape toți.

Kiostecciler, com. Ghelengic, distr. Dobrici, cu 133 loc. : 81 Bulgari, 50 Turci, și 2 Români (bărbați). În locul emigraților Turci (57 în 1888) s'au instalat, încetul cu încetul, Bulgari (36 în 1888).

Kiupeler, com. Ghelengic, distr. Dobrici, cu 216 loc. : 116 Turci, 96 Bulgari și 4 Evrei. Aproape pustiu în primii ani după eliberare (10 bărbați Bulgari și 5 Turci în 1881), în acest sat au venit să se stabilească Turci și Bulgari mai cu seamă în ultimii ani.

Kiutiuchi, com. Kioseaidân, distr. Silistra, cu 467 loc. : 362 Bulgari, 79 Țigani (56 cu 1. m. turcă și 23 — română), 14 Turci, 6 Greci (1 cu 1. m. bulgară), 4 Sârbi și 2 cari nu și-au declarat naționalitatea. La început sat turcesc (în 1881 erau 237 Turci), a cărui populațiune a emigrat mai cu seamă în ultimii ani și a fost înlocuită de Bulgari veniți în deosebi din Dobrogea română.

Kiuciucabunar, com. Avdula, distr. Curtbunar, cu 390 loc. : 379 Bulgari și 11 Țigani (din cari 4 cu 1. m. turcă). La început sat turcesc, a cărui populațiune (441 Turci în 1893) a emigrat în ultimii ani și în locul ei au venit să se stabilească Bulgari (8 în 1893).

Kiuciucahmet, v. Nadejda.

Klisegic, v. Kesegic.

Kocina, reșed. de comună, distr. Silistra, 15 km la sud-vest de Silistra, cu 1.794 loc. : 872 Bulgari, 800 Turci, 63 Tataři (din cari 61 cu 1. m. turcă), 47 Țigani (din cari 15 cu 1. m. turcă), 8 Armeni, 2 Greci (bărbați), 1 Român și 1 Arab (cu 1. m. turcă). La început sat curat turcesc (cu 877 Turci în 1881 și 111 alți musulmani, probabil Tataři și Țigani), în sfârșit vin să se stabilească aici Bulgari din satele vecine, din Basarabia și din România.

Kocimar, com. Curtbunar, distr. Curtbunar, cu 1.329 loc. : 1.274 Turci, 29

Țigani, 25 Bulgari și 1 Albanez. Mare sat turcesc (867 în 1881) în care în cele din urmă s'au stabilit câteva familii bulgare.

Kociular, com. Malka-Cainargea, distr. Silistra, cu 1.070 loc.: 555 Bulgari (din cari 1 cu l. m. română), 447 Turci, 67 Țigani și 1 Albanez (cu l. m. turcă). Populațiunea bulgară (163 Bulgari în 1881) a crescut în urma sporului căre-i venea din satele vecine și din vechea Dobroge românească. Populațiunea turcă (163 Turci în 1881) a crescut de asemenea.

Kodjaolar, com. Curtbunar, distr. Curtbunar, cu 853 loc.: 614 Turci, 148 Bulgari, 50 Țigani, 35 Români și 6 Germani (cu l. m. română). Bulgarii și Românii sunt emigranți din ultimele decenii (în 1900 nu erau decât 11 bărbați Bulgari și nici un Român).

Koiunluchioi, com. Curtbunar, distr. Curtbunar, cu 220 loc.: 190 Turci, 13 Țigani (cu l. m. turcă), 9 Ruși (din Ungaria), 7 Români (bărbați) și 1 Bulgar.

Kocargea, com. Armuții, distr. Dobrici, cu 656 loc.: 460 Bulgari, 84 Turci, 84 Tataři (din cari 1 cu l. m. turcă), 24 Țigani și 4 Evrei. Până de curând populațiunea turco-tatără predomina asupra Bulgarilor cari sunt noi veniți (254 în 1888).

Konac, com. Bairambunar, distr. Curtbunar, cu 976 loc.: 950 Bulgari, 13 Turci și 13 Țigani. Bulgarii (463 în 1881) sunt vechi emigrați din Tracia, mai cu seamă din satul Glavan, de unde vine numele lor de „Glavanji” (Miletici, V. p. b. 166).

Konaccuiugiuc, com. Bairambunar, distr. Curtbunar, cu 733 loc.: 495 Turci. 191 Bulgari și 47 Țigani. Bulgarii sunt noi veniți în acești ultimi ani (în 1900 nu erau decât 2 bărbați).

Kosui, *Bălgarski*, v. Bălgarski-Kosui.

Kovangilar, reșed. de comună, distr. Turtucaia, 18 km la sud de Turtucaia, cu 1.027 loc.: 947 Turci, 50 Țigani (din cari 27 cu l. m. turcă) și 30 Bulgari. Populațiunea turcă (759 loc. în 1881) a crescut puțin. Câteva familii bulgare au venit să se stabilească aici în acești ultimi ani.

Kovanlăc, com. Enigea, distr. Dobrici, cu 339 loc.: 288 Bulgari (din cari 13 cu l. m. română), 25 Turci, 23 Țigani (din cari 14 cu l. m. română și alți 4 — turcă) și 3 Români (bărbați). Turcii (199 în 1888) au emigrat în cei 20 de ani din urmă. Bulgarii (137 în 1888) sunt emigrați din vechea Dobroge română, din Tracia și din Basarabia (cf. Miletici, V. p. b. 158).

Kranovo, com. Kișeodân, distr. Silistra, pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 951 loc.: 904 Bulgari, 41 Țigani (cu l. m. turcă), 3 Greci (bărbați), 2 Români (bărbați, din cari 1 cu l. m. bulgară) și 1 Evreu. Bulgarii (în 1881 nu erau decât Bulgari în număr de 556) sunt emigranți din Tracia și în deosebi din satul Glavan, de unde și numele de „Glavanji” pe care-l poartă locuitorii din Kranovo (Miletici, V. p. b. 166).

Krușovo (Araclar), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 86 loc.: 46 Bulgari, 21 Tataři, 18 Turci și 1 Român. Bulgarii sunt noi veniți (3 în 1900).

Kufalcea, com. Asvatchioi, distr. Turtucaia, cu 405 loc.: 373 Turci, 24 Țigani (din cari 20 cu l. m. turcă), 5 Armeni și 3 Bulgari (bărbați). Numărul Turcilor n'a scăzut după eliberare.

Kufalcialar, com. Doccelar, distr. Silistra, cu 322 loc.: 316 Turci, 5 Armeni și 1 Bulgar. Turcii (175 în 1881) s'au dublat după eliberare.

Kuiugiuc, com. Krumovo, singurul sat din districtul Varna care a rămas în teritoriul românesc, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 1003 loc.: 989 Bulgari, și

14 Țigani (din cari 7 cu l. m. turcă). Populat cu emigranții veniți din Giulița și Erceci (v. M. Ilici V. p. b. 150).

Kuiucchioi, com. Duvaniuvas, distr. Balcic, cu 273 loc.: 138 Bulgari, 110 Turci, 16 Țigani, 8 Găgăuși și 1 Cerchez (cu l. m. turcă). Bulgarii sunt noi veniți (în 1900 ei erau în număr de 20).

Kurtbunar, capitala arondismentului, departamentul Varna, 40 km N.-O. de Dobrici, cu 1541 loc.: 584 Turci, 391 Bulgari, 336 Țigani (335 dintre ei cu l. m. turcă), 197 Sârbi, 13 Români, 9 Arabi (cu l. m. turcă), 3 Cehi, 2 Tatari (cu l. m. turcă), 2 Greci, 2 Albanezi (bărbați) din care unul cu l. m. bulgară. 1 Armean și 1 Italian. Altădată sat turco-șigănesc (cu 772 Turci, 211 alți musulmani și 10 Bulgari în 1881), după eliberare în acest sat au venit să se stabilească emigranți Bulgari și Sârbi (din Austro-Ungaria). Turcii au emigrat în acești ultimi ani.

Kurtduman, v. Vasilevo.

Kurtpalar, com. Kioseabdi, distr. Turtucaia, cu 477 loc.: 472 Turci și 5 Bulgari. Numărul Turcilor (390 în 1881) s'a mărit după eliberare.

Kurudziachioi, com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 274 loc.: 144 Turci, 66 Tatari (din cari 12 cu l. m. turcă), 38 Bulgari și 26 Germani. Sat turco-tatar, în care Bulgarii s'au stabilit în ultimii ani (în 1888 nu erau de loc). Deasemenea și Germanii.

Kurumale, com. Ghelengic, distr. Dobrici, cu 140 loc.: 65 Unguri (dintre cari 2 cu l. m. germană), 41 Sârbi, 10 Bulgari, 8 Evrei (din cari 4 cu l. m. germană), 7 Români, 5 Ruși (bărbați), 3 Germani și 1 Polonez (cu l. m. rusă). Locuitorii de diferite naționalități s'au stabilit aici în urmă (în 1893 nu erau decât 17 Bulgari și 35 Turci).

Kuzgun, v. Antimovo.

Kuzgunluc, v. Antimovo.

Kădărașie, com. Avdula, distr. Curtbunar, cu 589 loc.: 408 Turci, 168 Bulgari, 7 Țigani (cu l. m. turcă), 5 Greci (din cari 1 cu l. m. bulgară) și 1 Română (cu l. m. greacă). Bulgarii sunt noi veniți din ultimii douăzeci de ani.

Kălăcichioi, com. Șabla, distr. Balcic, cu 231 loc., toți Bulgari, veniți de pretutindeni și din vechea Dobroge românească.

Kăzâlburun, com. Docșelar, distr. Silistra, cu 757 loc.: 736 Turci, 11 Țigani (toți cu l. m. turcă), 6 Bulgari, 3 Armeni (bărbați) și 1 Grec. Turcii (454 în 1881) au crescut în număr.

Kăzâldžikli, com. Curtbunar, distr. Curtbunar, cu 604 loc.: 298 Bulgari, 237 Turci, 60 Români (din cari 20 din Austro-Ungaria) și 9 Țigani (toți cu l. m. turcă). Sat turcesc (376 Turci în 1881), din cari o parte a populațiunii a emigrat ca să facă loc coloniștilor bulgari ce-au venit să se stabilească aici în ultimii ani (în 1893 nu erau decât în număr de 7 bărbați).

Liliakovo (Karabac), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 180 loc.: 76 Turci, 54 Tatari, 28 Bulgari (bărbați) și 22 Țigani. Până de curând, sat turcesc (cu 58 Turci în 1888 și nici un Bulgar), în care în acești ultimi ani s'au stabilit Bulgari veniți din toate părțile.

Maldjilar, com. Peclarovo, distr. Dobrici, 95 loc.: 62 Turci, 20 Țigani și 13 Bulgari (bărbați). Numărul Turcilor (30 în 1888) s'a înțoit.

Malinovo (Golemi-Cioral), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 146 loc.: 76 Bulgari, 63 Turci, 3 Greci (cu l. m. bulgară), 2 Români (bărbați), 1 Rus și 1 Alba-

nez. Numărul Turcilor (100 în 1888) a scăzut puțin. Bulgarii (19 în 1888) sunt coloniști veniți după eliberare.

Malka-Kainargea, reședință de comună, distr. Silistra, aproape de vechea frontieră româno-bulgară, 24 km S.-E. de Silistra, cu 1875 loc.: 1835 Bulgari, 38 Țigani, 1 Român (cu l. m. bulgară) și 1 Grec. Mare sat bulgăresc (1423 Bulgari în 1881), a cărui populațiune este în parte veche (Grebent), în parte — „Erkeçiani”, coloniști veniți din satele Ciatma și Nicolaevca (Hadârcia), regiunea Varna, și din Ciatalar, regiunea Balcic (Milefici, V. p. b. 162, 165).

Malki-Cioral, v. Orlovo.

Malko-Alăcichioi, com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 14 loc., toți bărbați: 13 Bulgari și 1 Român. Fermă.

Malko-Ciamurli, com. Sredno-Ciamurli, distr. Dobrici, cu 365 loc.: 316 Bulgari, 47 Turci și 2 Țigani (bărbați, din cari unul cu l. m. turcă). Bulgarii (204 în 1881) au venit din regiunea Jamboli după pacea de la Adrianopole (Milefici V. p. b. 157). Înainte de venirea lor aici, se găseau în sat Găgăuți „bulgari” (ib., p. 18).

Malcoci, com. Cavarua, distr. Balcic, cu 89 loc.: 86 Bulgari, 2 Găgăuți (femei) și 1 Grecoaică (cu l. m. bulgară). Este colonizat de curând (în 1881 era nec locuit) de Bulgari veniți din diferite părți ale Bulgariei ca și ale României și Rusiei (în 1888 erau deja acolo 57 Bulgari).

Malac-Karaaci, com. Kioseaidân, distr. Silistra, cu 392 loc.: 343 Bulgari, 23 Țigani (toți cu l. m. română), 17 Români, 8 Turci și 1 Ruș. La început sat turco-tătar (până la 1900 chiar erau 250 Turci și 48 Tatari), unde, în timpul celor două ultime decenii au venit să se stabilească de asemenea Bulgari (în 1893 nu erau decât 3).

Mansărovo (Mansărchioi), com. Ezibei, distr. Balcic, cu 583 loc.: 351 Bulgari, 205 Turci, 24 Țigani, 1 Găgăuță (femeie), 1 Român și 1 Ungur (cu l. m. română). Bulgarii (144 în 1881) sunt coloniști veniți aici din diferite locuri, cuprinzându-se și Tracia.

Masutlar, com. Asvatchioi, distr. Turtucaia, cu 928 loc.: 774 Turci, 140 Țigani (din cari 47 cu l. m. turcă), 12 Bulgari și 2 Armeni (1 cu l. m. turcă). Numărul Turcilor a crescut după eliberare.

Matlâmovo (Matlâmchioi), com. Ezibei, distr. Dobrici, cu 553 loc.: 277 Tatari, 254 Bulgari, 21 Turci și 1 Armean. Bulgarii (56 în 1881) sunt coloniști veniți din diferite locuri. Tatarii au devenit aici mai numeroși.

Melecler, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, cu 45 loc.: 37 Turci și 8 Bulgari (bărbați). Mai înainte erau aici mai mulți Bulgari (26 în 1893) veniți din regiunea Silistra (Milefici, V. p. b. 158). Fermă.

Mesimler, com. Kioseabdi, distr. Turtucaia, cu 340 loc.: 337 Turci, 2 Bulgari (bărbați) și 1 Armean. Turcii (259 în 1881) au crescut puțin în număr.

Mesimale, com. Covangilar, distr. Turtucaia, sat turcesc, chiar lângă noua frontieră româno-bulgară, cu 969 loc.: 961 Turci și 8 Bulgari. Populațiunea turcă (636 locuitori în 1881) a crescut.

Meșemale, com. Denizler, distr. Turtucaia, cu 383 loc.: 334* Turci, 27 Bulgari, 21 Români și 1 Albanez (cu l. m. turcă). La început satul nu era locuit decât de Turci (361 în 1881), al căror număr a scăzut. Bulgarii au venit mai târziu (2 bărbați în 1893) și Românii de asemenea (7 bărbați în 1900).

Mihalbei, com. Cavarua, distr. Balcic, cu 225 loc.: 217 Bulgari și 8 Gă-

găuți. Bulgarii (32 în 1881) sunt imigrați din Tracia, din vechea Dobroge românească și din alte părți.

Momucichioi, com. Peclarovo, distr. Dobrici, cu 58 loc.: 48 Turci și 10 Bulgari.

Momcil, com. Duvaniuvas, distr. Balcic, pe malurile mării, 4 km la V. de Balcic, cu 287 loc.; 268 Tatari, 18 Bulgari și 1 Turc.

Murfalcia, v. Predel.

Mursalchioi, com. Enige, distr. Dobrici, cu 468 loc.: 280 Turci, 114 Bulgari (4 cu l. m. română), 69 Țigani, 4 Armeni și 1 Român. Bulgarii (28 în 1888) sunt emigranți, mai cu seamă din vechea Dobroge română.

Mursalchioi, v. Târnovca.

Mustafabeiler, com. Teke, distr. Balcic, situat pe noua frontieră româno-bulgară, cu 18 loc., toți Bulgari. Ei au venit aici din toate părțile.

Musubei (Gorno•Musubei), com. Karali, distr. Dobrici, cu 692 loc.: 340 Bulgari, 199 Turci, 119 Ruși, 12 Țigani, 8 Români, 7 Germani, 6 Tatari și 1 Armean. La început sat turco-tătar. Populațiunea turco-tătară (497 în 1881) a emigrat în parte din el, mai cu seamă în acești ultimi ani. Bulgarii s'au instalat aici în ultimele două decenii (în 1893 ei nu erau decât 6 bărbați, veniți îndeosebi din vechea Dobroge românească, și Ruși — în ultimul deceniu.

Musubei, Ciflic, v. Ciflic•Musubei.

Musubei, Dolno, v. Dolno•Musubei.

Mârzâc, com. Bairam•Bunar, distr. Curtbunar, cu 340 loc., (181 Bulgari, 108 Turci, 34 Tatari, 42 Țigani (4 cu l. m. turcă) și 5 Albanezi (4 cu l. m. turcă). Turcii (191 loc. în 1881) au început în cele din urmă să emigreze. Bulgarii sunt veniți în ultimele două decenii.

Nadejda (Chiuciucahmed), com. Hasăchioseler, distr. Dobrici, cu 536 loc.: 497 Bulgari, 21 Țigani, 17 Turci și 1 Român. Bulgarii au venit aici (339 loc. în 1888) din regiunea Silistra (Miletici, V. p. b. 158).

Nasradân (Hasradân), com. Ezibei, distr. Dobrici, cu 1099 loc.: 764 Turci, 186 Bulgari, 137 Țigani (26 cu l. m. turcă), 10 Armeni și 2 Tatari (bărbați) (1 cu l. m. turcă). Bulgarii au venit în ultimele decenii (în 1900 ei nu erau decât în număr de 12 bărbați).

Nasufpașa, com. Gargalâc, distr. Balcic, cu 30 loc.: 28 Bulgari și 2 Turci (bărbați). Numai în acești ultimi ani au apărut familii în acest sat (în 1881 locuiau de 8 bărbați).

Nebiculusu, com. Peclarovo, distr. Dobrici, cu 131 loc.: 63 Turci, 59 Bulgari și 9 Tatari (bărbați, din cari 4 cu l. m. turcă). Bulgarii (19 în 1881) au venit în cele din urmă din împrejurimile Balcicului. (Miletici, V. p. b. 158).

Novo•Botiovo, com. Botiovo, distr. Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 227 loc.: 218 Bulgari și 9 Țigani. Intemeiat de țărani veniți din satele vecine.

Olucli, com. Acbunar, distr. Curtbunar, cu 579 loc.: 565 Bulgari, 10 Țigani (din cari 5 cu l. m. turcă și 5 alții—română), 3 Greci (bărbați) și 1 Turc. Altfel dată sat turcesc (în 1881 cu 359 Turci), dar părăsit de Turci în cursul anilor 1880 până la 1890 (rămase 12 persoane în 1893), a fost repopulat de Bulgari veniți mai cu seamă din satul Kalipetrovo (reg. Silistra) și din satele vecine (în 1881 nu erau Bulgari, în timp ce în 1888 ei sunt aici în număr de 223 persoane), (v. Miletici V. p. b. 166).

Omurgea (Omurchioi), com. Rahmanaşiclar dist. Silistra, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 358 loc. : 354 Turci, 2 Bulgari (bărbaţi) şi 2 Țigani.

Omurfacă com. Trubciular, distr. Curtbunar, cu 1.034 loc. : 694 Turci, 291 Bulgari (din cari 2 cu l. m. română), 18 Slovaci, 11 Români, 11 Găgăuţi (din cari 9 cu l. m. turcă), 5 Ruşi şi 4 Armeni. Sat turcesc (667 Turci în 1881) în care în aceşti ultimi ani s'au instalat Bulgari (ei nu erau decât în număr de 6 în 1900).

Omurchioi, com. Enige; distr. Dobrici cu 575 loc. : 411 Turci, 65 Români, 60 Bulgari, 34 Tătari şi 5 Țigani (cu l. m. turcă). Sat turco-tătar în care s'au aşezat în aceşti ultimii douăzeci de ani Români (din Ungaria) şi Bulgari (în 1893 ei nu erau decât 5 bărbaţi).

Omurchioi, v. *Omurgea*.

Opancea, com. Aiorman, distr. Dobrici cu 456 loc. : 293 Bulgari, 96 Țigani, 66 Turci şi 1 Român. O parte din Bulgari sunt vechi emigranţi (Milefici, V. p. b. 158) şi o altă parte noi emigranţi (cu 1881 ei nu erau decât în număr de 38). O parte din Turci au emigrat.

Orlovo (Malki-Cioral), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 33 loc. : 15 Români 11 Germani, 5 Bulgari şi 2 Turci (bărbaţi). Odinioară sat turcesc (cu 62 Turci şi 6 bărbaţi Bulgari în 1888). Locuitorii de astăzi sunt toţi noi emigranţi.

Ormangic, v. *Goriţa*.

Ormanchioi; com. Songurlar, distr. Silistra, cu 1.064 loc. : 1.040 Turci, 10 Tătari (cu l. m. turcă), 10 Bulgari şi 4 Țigani (cu l. m. turcă). Populaţiunea turcă (660 în 1881) a crescut simţitor.

Oratcuiusu, v. *Sredina*.

Osmanfacă, com. Srendo-Ciamurli, distr. Dobrici, cu 513 loc. : 371 Bulgari, 69 Turci, 45 Tătari, 27 Țigani şi 1 Român. Bulgarii (104 în 1888) sunt originari din Slivno şi din Jamboli, dar ei au venit să se aşeze aici, din vechea Dobroge românească, şi anume din satele Cineli, Başchioi, Beştepe, Ienichioi (regiunea Babadag) şi chiar din Babadag; sunt printre aceşti emigranţi bulgari, persoane originare din Cotel. Populaţiunea turcă (350 loc. în 1881) a scăzut puternic, mai cu seamă în aceşti ultimi zece ani.

Ovaşerman, com. At, unul din cele două sate din distr. Razgrad care au rămas pe teritoriul românesc şi care este situat pe noua frontieră româno-bulgară, cu 288 loc. : 287 Turci şi 1 Bulgar.

Pândăcli, com. independenţă, distr. Silistra, situată cam la 22 km la sud de Silistra, cu 775 loc. : 698 Bulgari, 75 Țigani (cu l. m. turcă) 1 Turc şi 1 Român Vechiu sat turcesc (în 1881 era locuit de 289 Turci şi 40 Bulgari), a cărui populaţiune a emigrat (în 1888 n'a mai rămas aici decât un singur Turc), şi în locul ei au venit să se instaleze „Siçovî” din satul Almalău, în vechea Dobroge românească, cari erau originari din Provadia din Bulgaria şi cari se aşezaseră la Almalău în 1812 (Milefici V. p. b. 165 şi 172). Printre noii veniţi erau încă şi locuitori din satele vecine, (în 1888 populaţiunea satului număra printre locuitorii săi 219 persoane născute în România şi 123 persoane născute în celelalte localităţi ale districtului Silistra).

Papuccilar, com. Bosna, distr. Silistra, cu 636 loc. : 610 Turci, 18 Țigani, 5 Armeni, 2 Bulgari (bărbaţi) şi 1 Albanez. După eliberare populaţiunea turcă (245 în 1881) s'a îndoit.

Paragic, com. Armutli, distr. Dobrici, cu 572 loc. : 355 Turci, 205 Bulgari,

9 Țigani și 3 Armeni. Bulgarii s'au instalat aici în cei din urmă 20 de ani (în 1888 ei nu erau decât în număr de 7 persoane).

Paşabalâ, com. Curtbunar, distr. Curtbunar, cu 1.231 loc.: 1.137 Turci, 70 Țigani (dintre cari 53 cu l. m. turcă), 18 Bulgari și 6 Armeni. Sat turcesc (669 Turci în 1881) a cărui populațiune s'a înouit. Bulgarii s'au instalat aici în urmă.

Pcelarovo (Elibe), reședință de comună, distr. Dobrici, cu 569 loc.: 562 Bulgari, 3 Armeni, 2 Români (bărbați), 1 Turc, și 1 Tatar. Sat bulgăresc (265 pers. în 1881) populat înainte de toate de vechi emigranți din Tracia (Milelici, V. p. b. 158) și de noi veniți din vechea Dobroge românească și din Tracia.

Pirifacâ, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, cu 241 loc.: 152 Bulgari, 86 Turci, 2 Români și 1 Armean. Bulgarii (8 bărbați în 1888) sunt emigranți din ultimii douăzeci de ani.

Pirlidaulgarmale, com. Şahinlar, distr. Curtbunar, cu 328 loc.: 314 Turci, 10 Bulgari și 4 Țigani (cu l. m. turcă).

Pirliamimale, com. Şahinlar, distr. Curtbunar, cu 549 loc.: 542 Turci, 6 Bulgari și 1 Albanez.

Pirlienimale, com. Şahinlar, distr. Curtbunar cu 360 loc.: 351 Turci, 6 Bulgari și 3 Armeni.

Pirlichioi, com. Şahinlar, distr. Curtbunar, cu 566 loc.: 498 Turci, 42 Țigani (din cari 41 cu l. m. turcă), 19 Bulgari și 7 Armeni.

Pisarovo, com. Spasovo, distr. Balcic, cu 310 loc.: 232 Turci, 36 Bulgari, 32 Țigani, 9 Armeni (cu l. m. turcă), și 1 Tatar (cu l. m. turcă). Bulgarii sunt noi veniți (în 1893 ei nu erau decât în număr de 8 bărbați).

Popina, com. independentă, distr. Silistra, 24 klm. la vest de Silistra, pe malurile Dunărei, cu 2.113 loc.: 2.092 Bulgari, 11 Români (din cari 4 cu l. m. bulgară), 5 Turci (bărbați), 4 Evrei și 1 Rus. Mare sat bulgăresc (el număra deja în 1881, 1.529 Bulgari), populat de Bulgari indigeni numiți „Grebenji” (Milelici, V. p. b. 161).

Poriaz, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 32 loc.: 21 Bulgari (bărbați), 5 Germani, 3 Tataři (bărbați), 2 Turci (bărbați) și 1 Sârb. Fermă.

Predel (Murfatcia), com. Spasovo, distr. Balcic, pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 194 loc.: 179 Tataři, 12 Bulgari, 2 Armeni (bărbați) și 1 Român. Sat tătarăsc a cărui populațiune (217 loc. în 1900) a scăzut în ultimii ani.

Preselenți (Başhasârlâc), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 376 loc.: 351 Bulgari, 15 Țigani (din cari 1 cu l. m. bulgară), 8 Turci și 2 Români (bărbați). Populat cu Bulgari (96 în 1881) veniți mai cu seamă din Tracia și din România.

Pătracli, com. Tataratmagea, distr. Turtucaia, cu 715 loc.: 614 Turci, 79 Bulgari, 17 Țigani, 4 Armeni și 1 Tatar. Bulgarii s'au instalat în acest sat în urmă (în 1900 ei erau în număr de 3 bărbați). Turcii (321 în 1881) s'au dublat.

Racovschi (Seidahmed), com. Gjavursuiuciuc, distr. Balcic, cu 236 loc.: 183 Bulgari, 25 Turci, 24 Găgăuși, 2 Români (bărbați), 1 Rus și o Grecoaică. Populat cu Bulgari veniți din toate părțile (în 1881 ei erau 26 oameni și o femeie).

Rahmanasiclar, reședință de comună, distr. Silistra, pe noua frontieră româno-bulgară, cam 46 klm. la sud-vest de Silistra, cu 2.521 loc.: 2.430 Turci, 51 Bulgari, 28 Țigani (din cari 17 cu l. m. turcă) și 12 Armeni (din cari doi cu l. m.

turcă). Mare sat turcesc (în 1881 deja avea 2.005 Turci) care nu și-a schimbat mult caracterul său.

Regebchioi, com. Bairiambunar, cu 235 loc.: 179 Turci, 29 Țigani (cu 1. m. turcă), 26 Bulgari și 1 Român. Bulgarii sunt noi veniți.

Reșiler, com. Duvaniuvas, distr. Balcic, cu 135 loc.: 88 Bulgari, 44 Ruși (din cari o femeie cu 1. m. bulgară) și 3 Turci (bărbați). În 1881 acest sat nu era cunoscut ca localitate populată; în 1888 el avea 55 loc. (din cari 48 Bulgari și 7 Turci) dintre cari unul singur născut în sat. Bulgarii sunt veniți din diferite părți. Rușii s'au instalat aici după 1900.

Riahovo, Dolno, v. Dolno-Riahovo.

Rogozina (Hasârcuiusu), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 369 loc.: 281 Turci, 68 Bulgari, 8 Țigani (cu 1. m. turcă) și 5 Armeni (bărbați). Bulgarii sunt noi veniți; numărul Turcilor (75 în 1881) a crescut mult.

Saarlar, com. Haschioi, distr. Silistra, cu 422 loc.: 268 Bulgari, 136 Turci, 14 Țigani (cu 1. m. turcă), 3 Albanezi (bărbați) și o Româncă. Bulgarii s'au instalat aici în ultimele două decenii.

Salihler, com. Ahmatlar, distr. Turtucaia, cu 895 loc.: 787 Turci, 86 Țigani, 8 Bulgari, 7 Români, 4 Armeni și 3 Albanezi (bărbați). Populațiunea turcă (460 în 1881) aproape s'a îndoit după eliberare. În datele statistice din 1881 figurează 53 Români (ortodocși) cari dispar puțin câte puțin.

Sahlianlâc, v. Simionova.

Salman, com. Gihelengic, distr. Dobrici, cu 35 loc.: 13 Bulgari (bărbați), 9 Germani, 7 Evrei (cu 1. m. germană), 2 Ruși (bărbați), 2 Sârbi (bărbați) și 2 Români (bărbați).

Sarsânlar, reșed. de comună, distr. Turtucaia. 17 km. la est de Turtucaia, cu 999 loc.: 844 Bulgari, 146 Turci, 6 Armeni și 3 Români Populațiunea bulgară (418 în 1881) este originară din sat și poartă numele de „Grebentzi” (Milețici, V. p. b. 162). Turcii nu s'au mai împușinat după eliberare.

Sarâdja, com. Aiorman, distr. Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 303 loc.: 242 Turci, 52 Bulgari, 5 Greci și 4 Armeni. Bulgarii (8 în 1888) sunt noi veniți.

Sarâdja (Gorna-Sarâdja), com. Karali, distr. Dobrici, cu 1053 loc.: 600 Bulgari, 376 Turci, 39 Tătari (din cari 9 cu 1. m. turcă), 16 Români, 8 Găgăuși, 6 Armeni (bărbați) (din cari 2 cu 1. m. turcă), 4 Serbi (? cu 1. m. română), 2 Ruși și 2 Țigani (bărbați). Bulgarii (în număr de 416 în 1888) eu venit din alte sate și din vechea Dobrogea românească, de unde probabil au venit de asemenea și Tătarii.

Sarâghiol, com. Vischioi, distr. Turtucaia, cu 451 loc.: 435 Turci, 15 Bulgari și 1 Albanez (cu 1. m. bulgară). Numărul Turcilor (275 în 1881) a crescut simțitor. Bulgarii au venit aici în acești ultimi ani.

Sarâmahmud, com. Vladimirovo, distr. Dobrici, cu 458 loc.: 171 Turci, 136 Tătari, 123 Bulgari și 28 Țigani. Sat. turco-tătar în care s'au instalat Bulgarii (7 în 1881) veniți din regiunea Cotel din Bulgaria. (Milețici, V. p. b. 157).

Sarâmeșe, com. Șabla, distr. Balcic, cu 219 loc.: 203 Bulgari, 8 Țigani (1 femeie cu 1. m. turcă), 6 Găgăuși și 2 Turci (bărbați). Populat cu Bulgari veniți din toate părțile Bulgariei și din vechea Dobrogea românească (în 1900 erau încă 43 cari fuseseră născuți în această provincie).

Sarâmusă, com. Duranculac, distr. Balcic, cu 287 loc.: 285 Bulgari, 1 Tătar

(cu l. m. turcă) și 1 Român. Sat curat bulgăresc (166 Bulgari în 1881) fondat în 1828 de țărani veniți din satele Ercheci și Gulița din Balcanul de răsărit (Miletici, V. p. b. 154).

Sarânebi, com. Bairiambunar, distr. Curtbunar, cu 541 loc.: 372 Turci, 111 Bulgari, 34 Țigani (dintre cari 1 cu l. m. turcă), 9 Români, 7 Armeni, 5 Tatari, 2 Evrei și 1 Albanez. Bulgarii s'au instalat aici în ultimii ani (erau în număr de 10 în 1900).

Sarânebiurtluc, com. Beibunar, distr. Curtbunar, cu 246 loc.: 229 Turci, 15 Țigani, 1 Bulgar și 1 Român.

Satâlmăș com. Duranculac, distr. Balcic, aproape de marginea mării, cu 423 loc.: 414 Bulgari și 9 Găgăuși. Sat curat bulgăresc (cu 174 loc. toți Bulgari în 1881) întemeiat de Bulgari din Tracia veniți în 1828 (Miletici, V. p. b. 154).

Seidahmed, v. Racovschi.

Seidalifacă, com. Usulchioi, distr. Curtbunar, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 592 loc.: 349 Turci, 144 Bulgari, 85 Țigani (cu l. m. română), 8 Români și 6 Armeni. Altădată sat curat turcesc (cu 377 loc. în 1881), în ultimii ani a fost populat de asemenea de Bulgari (19 în 1900).

Seidali, com. Enige, distr. Dobrici, cu 418 loc.: 253 Turci, 83 Bulgari, 71 Țigani, 7 Români și 4 Armeni. Bulgarii (10 în 1900) și Românii (12 în 1900) sunt noi veniți.

Selincuiusu, com. Gargalâc, distr. Balcic, cu 79 loc.: 73 Bulgari, 5 Turci (bărbați) și 1 Român. Populațiunea din el este bulgară după eliberare (49 loc. în 1881).

Semizalâ, com. Aiorman, distr. Balcic, cu 428 loc.: 361 Bulgari, 47 Țigani, 17 Turci, 2 Români (bărbați) (cu l. m. bulgară), și 1 Ceh (cu l. m. bulgară). Bulgarii (181 în 1881) sunt vechi emigranți (v. Miletici, V. p. b. 158). O mare parte din Turci (272 în 1881) au părăsit satul de la 1881—1890.

Semizler, v. Velikovo.

Serdimen, com. Vladimirovo, distr. Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 465 loc.: 391 Bulgari, 35 Țigani (din cari 1 cu l. m. turcă), 17 Români, 13 Germani, 6 Turci, 1 Grec, 1 Rus și 1 Sârb. A fost populat cu coloniști veniți din regiunea Adrianopole (v. Miletici, V. p. b. 157). Turcii au emigrat în deosebi în ultimii ani (ei erau în număr de 210 în 1900).

Siialilar, com. Staro-Selo, distr. Turtucaia cu 317 loc.: 312 Tatari, 4 Bulgari și 1 Armean. Tatarii (198 loc. în 1881) au crescut mult în număr după eliberare.

Silistra, capitala districtului, departamentul Ruscuc, pe malul drept al Dunărei, la punctul de plecare a vechii frontiere româno-bulgare, cu 11.646 loc.: 6.314 Bulgari, (din cari 57 cu l. m. română 3 bărbați — cu greaca și 1 — cu franceza; de asemenea 2 bărbați Pomaci, dintre cari 1 cu l. m. turcă), — 3.820 Turci, 405 Armeni (din cari 45 cu l. m. turcă și 3 — bulgară), 320 Evrei (din cari 3 femei cu l. m. ungară și o altă femeie cu l. m. germană), 250 Români (din cari 14 cu l. m. bulgară), 225 Țigani (din cari 153 cu l. m. turcă și alți 5 cu l. m. română), 169 Tatari din cari 15 cu l. m. turcă), 52 Greci (din cari 11 cu l. m. bulgară și 3 — română), 31 Ruși (din cari 3 cu l. m. bulgară) și 5 Lipoveni, 25 Albanezi (din cari 4 cu l. m. bulgară și 4 bărbați — turcă), 10 Serbi (din cari 3 cu l. m. bulgară) și 2 femei croate (cu l. m. germană), 1 Munte negrean, 7 Germani (dintre cari 1 femeie cu l. m. ungară), 6 Unguri (din cari o femeie cu l. m. bulgară și o altă — română), 2 Franceze, 1 Slovenă și o Italiană. După eliberare numărul Bulgarilor

s'a dublat, în timp ce acela al Turcilor (5.303 în 1881) și al Tatarilor (334 la 1900) a scăzut; numărul Românilor (768 în 1881) și al Grecilor (264 în 1881) a scăzut de asemenea, probabil prin efectul unei bulgarizări încete.

Siameonovo (Sahtianlâc), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 353 loc. : 294 Bulgari (din cari 1 cu l. m. greacă), 53 Turci, 3 Țigani, 2 Români (bărbați) (din cari unul cu l. m. bulgară) și o Găgăușă. Bulgarii s'au instalat aici încetul cu încetul după eliberare (ei erau în număr de 30 de bărbați în 1881). Numărul Turcilor a crescut de asemenea.

Sirakovo (Etimeli) com. Spasovo, distr. Balcic, 60 loc. : 51 Bulgari și 9 Turci. Bulgarii sunt emigranți (în 1888 ei nu erau decât în număr de 12 bărbați). Turcii au părăsit satul în timpul penultimului deceniu, (ei erau în număr de 79 în 1893).

Siianovo, comună independentă, distr. Turtucaia, 15 klm. la sud de Turtucaia, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 1199 loc. : 654 Turci, 451 Bulgari, 75 Țigani (din cari 4 cu l. m. turcă), și 19 Ruși (din care 2 cu l. m. bulgară). La început sat curat turcesc (cu 626 Turci în 1881), după aceea populat de Bulgari, al căror număr a crescut uile (în 1888 ei nu erau decât 125 și în 1900 — 189); Rușii de asemenea au venit mai târziu (17 în 1888 și 35 în 1900).

Siuleimanfacă, com. Duvanjuvas, distr. Balcic, cu 169 loc. : 104 Tătari, 59 Turci, 6 Bulgari (dintre cari 1 Pomac).

Siuleimanlâc, v. Spasovo.

Siuneci, com. Doimuşlar, distr. Silistra, cu 517 loc. : 453 Turci, 52 Bulgari, 7 Serbi, 3 Armeni și 2 Ruși. Numărul Turcilor (116 în 1881) s'a mărit mult. Bulgarii s'au instalat aici în ultimele decenii (în 1888 ei nu erau decât în număr de 4 bărbați).

Siurtiuchioi, com. Şabla, dist. Balcic, cu 16 loc. toți bărbați : 8 Găgăuși, 6 Bulgari, și 2 Tătari. Fermă.

Songurlar, reșed. de com. distr. Silistra, 40 klm la sud-vest de Silistra, cu 897 loc. : 866 Turci, 26 Bulgari, 4 Țigani și un Armean. Cele câteva familii turcești aparțin secței musulmane „Halveti” (v. D. Gadžanow, în „Anzeiger” al Academiei din Viena 1912, No. III, p. 2).

Soiakli, com. Beibunar, distr. Curtbunar, cu 581 loc. : 348 Turci, 216 Bulgari și 17 Țigani. La început sat curat turcesc (în 1881 erau 297 Turci și nici un bulgar), el n'a fost dopulat de Bulgari decât în ultimele două decenii (în 1893 erau deja 136).

Soudjac, com. Beibunar, distr. Curtbunar, cu 605 loc. : 468 Turci, 98 Bulgari (dintre cari o femeie cu l. m. română), 31 Țigani (dintre cari 27 cu l. m. turcă și ceilalți 4 tătari), 6 Români și 2 Tătari. Bulgarii s'au instalat aici în ultimele două decenii.

Spancioy, com. Dolna-Rjahovo, distr. Turtucaia, așezat pe malurile Dunărei, 10 klm în aval de Turtucaia, cu 559 loc. : 517 Bulgari, 25 Țigani (dintre cari 6 cu l. m. turcă), 11 Români și 6 Turci. La început sat curat bulgăresc (în 1881 cu 183 Bulgari, 11 Turci și 3 Români), și-a păstrat până în zilele noastre caracterul său etnic. Populațiunea bulgară, în parte originară din sat („Grebenci”) în parte venită din regiunea Balcanilor (v. Mileti, V. p. b. 162), a crescut simțitor.

Spasovo, (Suleimanlâc) reșed. de comună, distr. Balcic, 35 klm cam la Nord-Est de Balcic, nu departe de vechea frontieră româno-bulgară, cu 805 loc. : 557 Bulgari, 144 Turci, 79 Tătari, 9 Români, 9 Țigani, 3 Armeni (bărbați), 3 Albanezi

(bărbați) și o Găgăuță. Bulgarii (142 în 1881) sunt emigranți din Tracia, din Rusia (Basarabia) și din România (vechea Dobroge românească).

Srebârna, comună independentă, distr. Silistra, 15 klm la vest de Silistra, pe drumul Turtucaiei, cu 1488 loc.: 1478 Bulgari, 6 Țigani (cu l. m. turcă), 3 Români și 1 Turc. Sat curat bulgăresc (cu 820 Bulgari în 1881) din cari jumătatea populației sunt indigenți ziși „Grebenți” și restul „Arnăuți” (Bulgari din Macedonia) din satul Karaarnăut, în regiunea Razgard (v. Milețici, V. p. b. 161, 164; Revista periodică, LXI, 626 și urm).

Sredina, (Ortakuiusu), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 177 loc.: 125 Turci și 52 Bulgari. Bulgarii sunt noi veniți (în 1888 ei erau în număr de 13 bărbați).

Sredno-Ciamurli, reșed. de comună, distr. Dobrici, 12 klm la Nord-Vest de Dobrici, cu 431 loc.: 181 Turci, 167 Bulgari, 65 Tătari, 11 Țigani (cu l. m. turcă) și 7 Ruși. Bulgarii originari din Tracia, au venit după 1880 din regiunea Comrat (în Basarabia) (v. Milețici, V. p. b. 157).

Staro-Selo (Starsmil), reșed. de comună, distr. Turtucaia, 8 klm la Sud-Vest de Turtucaia, pe drumul Rusciucului, cu 1668 loc.: 1643 Bulgari, 16 Țigani, 5 Turci, 2 Români (femei), 1 Tatar și 1 Grec. Populațiunea bulgară „Grebenți” este indigenă și cu timpul ea a crescut mult (în 1881 nu erau decât 732 Bulgari) și populațiunea turcă, dacă a fost (față de 64 Turci în 1881 se numără 64 de Țigani în 1888) a dispărut.

Strasmil, v. Saro-Selo.

Suiutciuc, com. Acadânlar, distr. Silistra, cu 830 loc.: 704 Turci, 87 Bulgari, 16 Ruși (din cari un Malorus și o femeie cu l. m. bulgară), 15 Țigani (cu l. m. română), 6 Greci, 1 Româncă și 1 Italian. La început sat curat turcesc (252 loc. în 1881). Bulgarii au venit aici după eliberare, în deosebi în cursul ultimului deceniu ca și Rușii.

Suiutciuc, com. Ezibei, distr. Dobrici, cu 889 loc.: 861 Bulgari, 17 Țigani (dintre cari 3 cu l. m. turcă), 8 Turci (bărbați), 2 Români (bărbați) și 1 Tatar (cu l. m. turcă). Sat bulgăresc (cu 364 Bulgari în 1881) întemeiat de Bulgari din Tracia înainte de eliberare (Milețici, V. p. b. 158).

Sucuiudgiuc, com. Sănărenimale, distr. Silistra, cu 492 loc.: 463 Bulgari, 21 Țigani (cu l. m. română) și 8 Turci. La început sat curat turcesc (în 1881 nu erau decât Turci în număr de 267), a cărui populațiune a emigrat în cursul ultimului deceniu și a fost înlocuită cu o populațiune bulgară.

Sususchioi, com. Ghelingie, distr. Dobrici, cu 359 loc.: 334 Bulgari, 16 Țigani, 7 Turci, 1 Grec și 1 Român. Populat după eliberare cu emigranți din regiunea Adrianopole (Milețici, V. p. b. 158). Numărul Turcilor (43 în 1888) a scăzut mult.

Suvanlăcenimale, com. Doccelar, distr. Silistra, cu 298 loc.: 292 Turci, 3 Bulgari și 3 Armeni.

Sănărenimale, reșed. de comună, distr. Silistra, 33 klm la Sud de Silistra, cu 1038 loc.: 586 Bulgari, 435 Turci, 13 Țigani (din cari 5 cu l. m. turcă) și 4 Greci (bărbați). Altădată sat curat turcesc (517 Turci în 1881). Bulgarii s-au instalat aici încetul cu încetul după eliberare venind din satele vecine. (Milețici, V. p. b. 167).

Sârdjilar, com. Asvatchioi, distr. Turtucaia, cu 728 loc.: 520 Bulgari, 159 Turci, 31 Țigani (din cari 22 cu l. m. română), 13 Români, 4 Armeni și 1 Grec. Turcii (314 în 1881) au scăzut pe jumătate, mai cu seamă în cursul celor două decenii, în timp ce numărul Bulgarilor s-a mărit din zi în zi. Românii sunt veniți noi din ultimul deceniu.

Sărnino, (Karadgialar), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 255 loc.: 178 Bulgari, 75 Turci, 1 Tătar și o Grecoaică. Bulgarii (49 în 1881) sunt emigranți din toate părțile, mai cu seamă din Tracia.

Sărtchioi, v. Bilo.

Șabla, reșed. de comună, distr. Balcic, la 30 klm cam la nord-est de Balcic, nu departe de malul mării, cu 1767 loc.: 1655 Bulgari, 84 Găgăuși, 9 Greci, 8 Țigani (din care o femeie cu l. m. turcă) 4 Albanezi (bărbați), 2 Turci (bărbați), 1, Tătar (cu l. m. turcă), 1 Sărb, 1 Armean, 1 Arab, și 1 Karamanliu. Odinioară sat găgăuș, ai cărui locuitori au emigrat în Basarabia în 1829 (v. Jrecek, Cesty 607) și a fost repopulat de Bulgarii din Tracia (Miletici V. p. b. 154).

Șahindji, com. Enidge, distr. Dobrici, cu 533 loc.: 311 Bulgari, 174 Turci, 45 Țigani (din cari 27 cu l. m. turcă), 2 Români (bărbați) (din cari 1 cu l. m. bulgară) și o Rusoaică (cu l. m. bulgară). Bulgarii (160 în 1888) sunt noi veniți din vechea Dobrogea românească (în 1900 erau în el 62 născuți în această provincie).

Șahinlar, com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 329 loc.: 202 Bulgari, 123 Turci și 4 Țigani (cu l. m. turcă). Bulgarii sunt noi veniți, mai cu seamă din ultimul deceniu. (în 1900 ei erau 86).

Șahinlar, com. Șahinlar, distr. Curtbunar, la 45 klm cam la sud de Silistra cu 1620 loc.: 1557 Turci, 29 Bulgari, 25 Țigani (din cari 6 cu l. m. turcă) și 9 Armeni. Puțini Bulgari se găsesc deja la începutul eliberării (în 1881 ei erau în număr de 8).

Șahveli, com. Karali, distr. Dobrici, cu 298 loc.: 223 Bulgari, 53 Turci, 15 Țigari, 6 Români și o Rusoaică. Sat Turcesc în care Bulgarii s'au instalat în cursul celor două ultime decenii (în 1893 erau deja 10) veniți mai cu seamă din Dobrogea românească, în timp ce populațiunea turcă a părăsit, în parte, localitatea.

Tataratmagea, reșed. de com. distr. Turtucaia, 22 klm la sud-est de Turtucaia cu 1135 loc.: 1101 Tătari, 18 Armeni, 7 Turci, 5 Albanezi (bărbați) și 4 Bulgari (bărbați). Populațiunea tătărească (606 în 1881) aproape s'a dublat.

Tatarîța, com. Aidemir, distr. Silistra, cu 808 loc.: 788 Ruși și 20 Bulgari. Rușii (264 în 1881) sunt „Lipoveni” și ei s'au instalat aici după 1828 (vezi mai sus pg. 27 și urm.: cf. Miletici, V. p. b. 165, Bahmetieff, Rev. periodică LXVIII, Sofia, 296 și urm.). (În primii ani după eliberare erau mai mulți Bulgari (56 în 1881).

Teke, reșed. de comună, distr. Balcic, cu 762 loc.: 676 Bulgari, 43 Țigani (din cari 3 cu l. m. română), 40 Turci și 3 Greci (bărbați). Sat cerchezesc a cărui populațiune l-a părăsit în momentul eliberării (Kanitz: Donau Bulgarien III² 219: Jrecek, Cesty 612 și urm.). Bulgarii (317 în 1881) vin din satul Vaisal, regiunea Adrianopole (Miletici V. p. b. 153).

Terskondu, com. Hardali, distr. Dobrici, pe vechea frontieră româno-bulgară cu 342 loc.: 293 Turci, 41 Țigani, 4 Armeni. 3 Bulgari (bărbați) și 1 Tatar.

Tiuliudja, com. Teke, distr. Balcic, cu 283 loc.: 278 Bulgari și 5 Țigani, Populat cu coloniști veniți din regiunea Adrianopole (în 1900 erau aici 77 născuți în această regiune).

Tiurccosui, com. Sarsânlar, distr. Turtucaia, cu 820 loc.: 740 Turci, 44a Tătari, 27 Țigani (din cari 6 cu l. m. turcă) și 9 Armeni. Populațiunea turcă (472 în 1881) a crescut mult. Mai înainte Tatarii nu figurau în datele statistice ale acestui sat.

Tiurcsmil, reșed. de comună, distr. Turtucaia 14 klm la Vest de Turtucaia

pe drumul Rusciucului și noua frontieră româno-bulgară, cu 2.402 loc.: 1.983 Turci, 292 Bulgari, 111 Țigani (din cari 19 cu l. m. turcă) 8 Evrei, 5 Români și 3 Polonezi. Populațiunea turcă (1.319 în 1881) s'a mărit. Bulgarii s'au stabilit aici către anul 1890 (în 1888 ei erau în număr de 16, în 1893 — 106 și în 1900 — 177).

Turcsuiciuc com. Caverna, distr. Balcic, cu 458 loc.: 298 Tatari, 93 Bulgari, 41 Turci și 26 Găgăuși. Bulgarii (18 în 1900) sunt coloniști veniți în urmă.

Toiciusu com. Duvaniuvass, distr. Balcic, cu 182 loc.: 107 Turci, 59 Bulgari, 15 Țigani, și 1 Tatar cu l. m. turcă. Bulgarii (62 în 1888) sunt coloniști.

Tocilar, com. Aiorman, distr. Dobrici, cu 486 loc.: 417 Bulgari, 61 Turci și 8 Armeni. Bulgarii sunt coloniști din ultimii ani (în 1881 nu erau decât în număr de 3 bărbați), mai cu seamă din ultimul deceniu. Turcii (301 în 1893) au părăsit în parte satul.

Tokmakchioi, com. Sănărenimale, distr. Silistra, cu 542 loc.: 484 Turci, 23 Țigani, (din cari 18 cu l. m. turcă), 17 Bulgari, 6 Tatari, 6 Albanezi (cu limba m. turcă), 4 Serbi și 2 Greci (bărbați) (cu l. m. bulgară). După eliberare în acest sat au venit să se stabilească Bulgari (205 în 1893) (v. Miletici, V. p. b. 166).

Topci, com. Gorno-Cainargea, distr. Silistra cu 901 loc.: 565 Bulgari (din cari 2 cu l. m. română), 213 Turci, 66 Tatari (din cari 33 cu l. m. turcă), 50 Țigani (din cari 41 cu l. m. turcă), 3 Armeni, 3 Albanezi (bărbați) și 1 Român.

La început sat curat turcesc. În urma emigrării Turcilor, numărul lor (348 în 1881, probabil împreună cu Tatarii și Țiganii) a scăzut simțitor. Bulgarii sunt coloniști veniți din Almalău, în vechea Dobrogea românească, aproape de Silistra, (în 1881, 110 loc. ai populațiunii erau născuți în România) și reprezintă un amestec de vechi „Grebenci” și de „Șicoviți” din regiunea Șumla (v. Miletici, V. p. b. 162, 166). Emigrarea Bulgarilor din România a continuat încă mai târziu (în 1888 erau în sat 235 loc. născuți în România) ca și din alte părți ale Bulgariei.

Tortomăș, com. Duvaniuvass, distr. Balcic, cu 140 loc.: 77 Turci, 62 Bulgari și 1 Grec. Bulgarii sunt coloniști (în 1881 erau deja 28).

Trubciular, reședință de comună, distr. Curibunar, 18 klm. cam la Vest de Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 2.466 loc.: 1.820 Turci, 347 Țigani (din cari 264 cu l. m. turcă), 258 Bulgari, 22 Armeni, 17 Găgăuși, 1 Rus și 1 Grec. Mare sat turcesc (în 1881 erau 1.339 Turci și 184 alți musulmani, în deosebi Țigani și 12 Bulgari singuratici) în care s'au stabilit în cele din urmă mulți Bulgari (în 1900 ei nu erau decât în număr de 30 persoane).

Turtucaia, reședința desparțământului, așezată pe malul drept al Dunărei, între Rusciuc și Silistra, în fața orașului românesc Oltenița, cu 10.490 loc.: 4.056 Români (din cari 70 cu l. m. bulgară), 3.466 Bulgari (din cari 217 cu l. m. română și 1 femei — cu l. m. greacă), 2.485 Turci (din cari 4 bărbați cu l. m. albaneză), 361 Țigani (din cari 41 cu l. m. turcă și alți 37 — română), 38 Evrei (din cari 4 cu l. m. germană), 36 Armeni (din cari 2 cu l. m. turcă și o femeie — cu l. m. română), 15 Albanezi (din cari 5 cu l. m. turcă), 14 Greci (din cari 3 cu l. m. bulgară), 4 Tatari (din cari 3 cu l. m. turcă), 4 Germani, 2 Serbi (femei), 1 Muntenegrean, 1 Italian, 1 Karamanliu, o Russoaică (cu l. m. bulgară), o Franceză (cu l. m. rusă) și o Unguroaică (cu l. m. germană).

Populațiunea română (2.804 loc. în 1881 împreună cu mahalaua Kalimod) constă din vechi emigrați veniți de dincolo de Dunăre, și avea o școală românească. Ea a crescut în număr mai cu seamă în urma procesului natural al excedentului.

născuților, proces pe care-l observăm de asemenea și în cea ce privește populațiunea bulgară (1.699 loc. în 1881), în timp ce populațiunea turcă (2.556 loc. în 1881 și 2.742 în 1900) a scăzut în ultimii ani în urma emigrării.

Târnovca (Mursalchioi) com. Diuvaniuvasă, distr. Balcic cu 182 loc.: 168 Bulgari (din cari 2 cu l. m. rusă) 8 Germani, 3 Ruși și 3 Tataři (bărbați). În primii ani după eliberare acest sat era pustiu. Ruși s'au stabilit cei dintâi (în 1888 ei erau în număr de 30), după aceia au venit Bulgarii (3 în 1888).

Uzlar, com. Pcelarovo, distr. Dobrici, cu 215 loc.: 204 Bulgari, 8 Țigani, 2 Ruși (bărbați) și 1 Turc. Populat cu Bulgarii (135 în 1881) veniți din Tracia sau din vechea Dobroge românească (Miletici, V. p. b. 158). Altă dată satul avea de asemenea și o populațiune turco-tatără care a emigrat (în 1900 erau 27 Turci și 12 Tataři).

Uzundjeorman, com. Sarsânlar, distr. Turtucaia, cu 749 loc.: 481 Turci, 171 Bulgari, 88 Țigani, 7 Armeni și 2 Români (bărbați). Turcii (355 în 1881) au crescut în număr, probabil în paguba Țiganilor. Bulgarii s'au stabilit aici în ultimii zece ani (în 1900 ei nu erau decât în număr de 4 bărbați).

Usulchioi, reședință de comună, distr. Curtbunar, 45 klm. sud de Silistra, nu departe de noua frontieră româno-bulgară, cu 989 loc.: 651 Turci, 255 Bulgari, 82 Țigani (din cari 22 cu l. m. turcă) și 1 Armean. Sat curat turcesc (cu 768 loc. în 1881) în care în acești ultimi ani s'au stabilit mulți Bulgari (ei nu erau decât în număr de 24 în 1900).

Valali, com. Aiorman, distr. Dobrici, 159 loc.: 115 Bulgari și 44 Țigani. Bulgarii sunt vechi coloniști din alte regiuni, poate înainte de eliberare. (cf. Miletici, V. p. b. 158).

Vasilevo (Kurdumar), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 307 loc.: 258 Bulgari, 25 Țigani, 18 Turci, 4 Albanezi (bărbați) și 2 Tataři. Sat bulgăresc, populat de curând de coloniști veniți din diferite regiuni (în 1881 erau 94 Bulgari și o Găgăuță) (Miletici V. p. b. 154).

Veischioi, com. Diuvaniuvasă, distr. Balcic, cu 363 loc.: 330 Tataři, 21 Bulgari, 11 Țigani, și 1 Turc. Bulgarii (în 1881 numai 4 bărbați) au venit în ultimii ani.

Velifacă, com. Ghelengic, distr. Dobrici, cu 342 loc.: loc.: 318 Bulgari. 19 Țigani (15 vorbind turcește) 3 bărbați Turci și 2 bărbați Tataři (vorbind de asemenea turcește). Bulgarii (218 suflete în 1881) sunt emigranți din Tracia. Minoritatea turcă (41 suflete în 1881) a emigrat sunt acum deja 20 de ani.

Velicovo (Semizler), com. Spasovo, distr. Balcic, cu 292 loc.: 165 Turci, 88 Bulgari, 28 Țigani, 9 Armeni (5 vorbind turcește), 1 Tatar și 1 Arab (vorbind turcește). Bulgarii (1 bărbat în 1881), s'au așezat aici încetul cu încetul. După eliberare Turcii au crescut deajuns în număr; în 1881 ei nu erau decât 38 suflete.

Vetren, com. independentă, distr. Silistra, pe malul Dunării, 13 klm. O. de Silistra, cu 1.135 loc.: 1.128 Bulgari, 3 Turci, 3 Români (bărbați) și 1 German (vorbind românește). Bulgarii sunt mai cu seamă „Grebentși“, dar sunt de asemenea și vechi coloniști veniți din regiunea Sliven și din Balcani — „Gorneni“ (Miletici, V. p. b. 161, 165).

Vischioi, reșed. de comună, distr. Turtucaia, la 13 klm. S.E. de acest oraș, sat curat bulgăresc cu 581 loc.: 575 Bulgari și 6 Țigani (vorbind turcește). Bulgarii sunt vechi emigranți (din 1828) din satul Hârsovo, distr. Razgrad (Miletici, V. p. b. 167, 140), și numărul lor s'a îndoit după eliberare (în 1881 satul număra 262 Bulgari).

Viciovo (Hiuseincichioi), com. Spasovo, distr. Balcic, chiar pe vechea frontieră româno-bulgară, cu 65 loc. : 31 Turci, 29 Bulgari, 4 bărbați Tataři și 1 Armean. Colonizat de curând cu emigranți din diferite părți.

Vladimirovo (Deliosmanlar), com. Vladimirovo, distr. Dobrici, 25 klm. O. de Dobrici, pe noua frontieră româno-bulgară, cu 1.049 loc. : 990 Bulgari, 45 Țigani, 7 Armeni, 6 bărbați Turci și 1 Rus. Populat cu Bulgari (647 în 1881) veniți din Glavan (distr. Cavacii) după pacea dela Adrianopole (v. Milefici V. p. b. 156). Turcii au emigrat după 1893 (ei erau atunci 101).

Zarnici, com. Malka-Cainargea, distr. Silistra, cu 646 loc. : 363 Turci, 142 Bulgari, 129 Țigani (cu l. m. turcă), 11 Tataři (cu l. m. turcă) și 1 Român. Bulgarii n'au venit aici decât în cursul ultimului deceniu (se semnalează pentru întâia dată în 1893, 43 persoane) din satele împrejurimii.

ANEXĂ

Manifestul împărătesei Ecaterina II, din 22 Iulie 1763, pentru atragerea coloniștilor în ținuturile Noii Rusii ¹⁾.

Din mila lui Dumnezeu !

Noi Ecaterina II Împărăteasă și Atotstăpânitoare a tuturor Rușilor de la Moscova, Chiev, Vladimir, Novgorod, Țarină la Cazan, la Astrachan, Siberia, Doamnă la Plescan și Mare principesă la Smolensc, Principesă la Estland și Lifland, Carelia, Twer, Jugoria, Permia, Wjatka și Bulgaria și a multor altora, Doamnă și Mare principesă la Novgorod, a Țării de jos de la Cernigov, Resan; Rostov, Iaroslav, Belooseria, Obdoria, Condinia și Stăpână a părții nordice întregi și Doamnă a Țării Iurisch a Țărilor Cartalinei și Grusinie și a Țării Cabardiniei, a principilor Cerchezilor și Gorișilor și a multor altora Doamnă și Stăpânitoare.

Fiindu-ne prea cunoscută întinderea mare a țărilor imperiului nostru, vedem între altele că un număr nu neînsemnat a unor asemenea regiuni este încă necultivat, care cu o însemnată ușurință ar putea să fie întrebuințate cu folosință pentru popularea și așezarea neamului omenesc, dintre care cele mai multe țări țin ascunse în sânul lor o bogăție, neîntrebuințată încă, în tot felul de podoabe prețioase și metale; și fiindcă acestea sunt date îndeașuns cu lemnărie, fluvii, lacuri și regiuni de mări bune pentru comerț, de aceea sunt foarte potrivite pentru expedierea și înmulțirea a tot felul de manufacturi, fabrici și alte fe'urite întreprinderi. Aceasta ne-a dat prilejul pentru acordarea manifestului care a fost publicat la 4 Decembrie a trecutului an, 1762, pentru folosința supușilor noștri credincioși.

Fiindcă voința noastră a fost anunțată sumar numai străinilor cari ar avea dorința să se așeze stabil în imperiul nostru, atunci poruncim, pentru o mai bună clarificare, următorul ordin, pe care îl considerăm ca bază, în mod solemn, și care, poruncim ca să fie adus la îndeplinire.

1.

Permitem tuturor străinilor de a veni în imperiul nostru pentru ca să se așeze stabil în toate guberniile, după placul fiecăruia.

¹⁾ Traducere după Dr. Karl Stumpp : *Die deutschen Kolonien im Schwarzmeergebiet*, Stuttgart 1922, pg. 25—28.

2.

Astfel de străini pot să se înscrie după sosirea lor nu numai la reședința noastră la cancelaria Tütel, creiată mai ales în acest scop pentru străini, ci chiar și în celelalte orașe mărginașe ale Imperiului nostru după placul fiecăruia, la guvernatori, și dacă nu sunt de aceștia, la cei mai nobili reprezentanți ai orașului.

3.

Fiindcă între acești străini cari doresc să se așeze în Rusia s'ar putea găsi și unii din aceia cari n'au destule mijloace pentru a suporta cheltuețile necesare de călătorie, atunci aceștia se pot înscrie la miniștrii și reprezentanții noștri din străinătate, cari trebuie nu numai să-i trimită pe cheltuiala noastră în Rusia fără întârziere dar chiar trebuie să-i aprovizioneze cu bani pentru călătorie.

4.

Îndată ce asemenea străini au ajuns la reședința noastră și se vor fi anunțat la Tütel — Cancelarie sau într'un oraș de graniță, atunci aceștia sunt obligați de a-și exprima hotărîrea lor adevărată, anume în ce constă dorința lor proprie și dacă voiesc să se înscrie în categoria negustorilor, sau în listele acclora ce voiesc să devină cetățeni, anume în ce oraș; sau dacă doresc să se așeze pe pământ liber și roditor în colonii întregi și în sate pentru agricultură, sau pentru tot felul de meserii folositoare, pentru că atunci toți acești oameni vor obține imediat după dorința lor proprie locul destinat; căci din registrul alăturat se poate vedea unde și în ce regiune a imperiului nostru mai ales sunt ținuturi libere și potrivite pentru a se așeza stabil; totuși, se mai găsesc, în afară de registrul ce cuprinde aceste ținuturi publicate, deasemeni și alte mai multe regiuni înfinse și tot felul de țări, unde noi de asemenea permitem ca oricine să se așeze stabil acolo unde fiecare va alege ceea ce-i convine lui mai mult.

5.

Imediat după sosirea în imperiul nostru a oricărui străin, care are de gând să se așeze stabil și îndată ce se înscrie în acest scop la cancelaria Tütel creiată pentru străini, sau chiar în alte orașe mărginașe ale imperiului nostru, — trebuie ca fiecare, după cum este prescris sus în paragraful 4, să-și espună mai întâi de toate hotărîrea sa proprie și apoi, după confesiunea fiecăruia, să-și depună jurământul de supunere și de credință. —

6.

Însă, ca să vadă străinii, ce doresc să se așeze în imperiul nostru, cât de mare este bunăvoința noastră pentru folosul și bunăstarea lor, — iată această voință a noastră :

1. Garantăm tuturor străinilor veniți în Imperiul nostru exercitarea nestingherită a credinței după obiceiurile și prescripțiunile bisericilor; acclora însă cari nu au de gând să se așeze în orașe ci în regiuni nelocuite și mai cu deosebire în colonii, le dăm libertatea de a-și clădi biserici și clopotnițe și să întrefină numărul necesar de preoți și servitori ai bisericii, afară de zidire de mănăstiri. Cu toate acestea atragem atenția tuturor că nu le este permis sub nici un motiv de a convinge sau de a atrage pe vreunul dintre creștinii, cari locuiesc în Rusia la primirea sau la exercitarea credinței sale și a comunității sale, dacă nu vrea să se expună la frica de pedeapsă după toate rigorile legii noastre. De la acestea sunt excluse toate națiunile care mărginesc imperiul nostru și sunt supuse credinței mahomedane; ca atare, noi permitem

și dăm voie nu numai să simpatizeze în mod cuviincios cu religionea ci chiar să o îmbrățișeze de bună voie.

2. Nimeni dintre străinii cari au venit să se așeze stabil în Rusia să nu fie obligat să plătească cea mai mică dare la casa noastră și nici să nu fie silit de a face vre un serviciu ordinar sau extraordinar, nici să fie obligat să sufere încurcături, ci, cu un cuvânt, fiecare să fie liber de orice dajde și contribuție în modul următor : acei cari ocupă în multe familii și în colonii întregi o regiune încă necunoscută până acum, se bucură de 30 ani liberi, însă acei ce se așează în orașe sau voiesc să se înscrie sau în bresle sau între negustori pe socoteala lor proprie în reședința noastră St. Petersburg sau în orașele învecinate din Lifland, Estland, Ingermanland, Carelia și Finlanda, precum nu mai puțin în orașul nostru de reședință, Moscova, au să se bucure de 5 ani liberi. Pe lângă aceasta, fiecare care vine în Rusia, nu numai pentru scurt timp, ci pentru adevărata așezare stabilă, să aibă, afară de asta, o jumătate de an cartuire liberă.

3. Tuturor străinilor cari vin să se stabilească în Rusia și cari au de gând să întemeieze fabrici și întreprinderi, sau pentru cultura grâului, sau alte lucruri manuale, sau pentru manufactură, li se oferă tot ajutorul și îngrijirea și nu numai că li se va da fiecăruia îndeajuns acoutul necesar, după cum cere nevoia și folosul viitor pentru construirea unor astfel de fabrici și întreprinderi, mai ales pentru acelea care n'au existență până acum în Rusia.

4. Pentru clădirea caselor, pentru procurarea animalelor de diferite feluri, necesare în gospodărie și pentru toate instrumentele necesare în agricultură ca și la meserii, ca materiale și accesorii, să i se dea ca acout fiecăruia din casa noastră, fără nici o dobândă, ci să restituie numai capitalul și anume nu înainte de cât după trecerea a 10 ani, și anume în trei ani, în trei rate egale.

5. Lăsăm acelora stabiliți în sate, în colonii întregi sau în sate, constituția internă jurisdicțiunii bunului lor plac și anume ca persoanele puse în fruntea lor ca funcționari să nu se amestece în organizarea instituțiilor lor interne ; de altfel, astfel de coloniști sunt obligați să se supună dreptului nostru civil. În caz când ei înșiși vor cere să obțină de la noi o anumită persoană ca un tutor sau îngrijitor al siguranței și apărării lor, până când se vor face cunoscute locuitorilor vecini, tutor ce are să fie ajutat de o gardă de soldați cari țin o disciplină bună, — să li se acorde de asemenea și această dorință.

6. Dăm voie oricărui străin, care vrea să se așeze în Rusia, ca să introducă în țară fără nici o taxă vamală averea sa de orice fel, totuși cu condițiunea ca o atare avere să fie destinată folosinții și nevoii proprii, nu însă spre vânzare. Cine însă în afară de trebuințele sale personale, ar aduce și ceva mărfuri de vânzare, aceuia îi garantăm vamă liberă pentru orice familie, la mărfuri, până la valoarea de 300 ruble și numai atunci când familia ar rămâne în Rusia cel puțin 10 ani ; în caz contrar, se va cere taxa vamală la întoarcerea lor din țară, atât pentru mărfurile intrate, cât și pentru cele ce vor eși.

7. Acești străini stabiliți în Rusia, nu vor fi luați contra voinții lor, în tot timpul șederii lor aici, afară de serviciul obișnuit pe uscat, nici în serviciul militar, nici în cel civil ; ba chiar la prestarea acestui serviciu pe uscat nu va fi îndatorat nici unul decât după trecerea anilor liberi de mai sus ; cine însă este dispus ca de bună voie să intre soldat în serviciul militar, aceuia i se va da, în afară de solda obișnuită la înrolarea sa în regiment, 30 ruble ca bacșiș.

8. Îndată ce străinii s'au anunțat în cancelaria tutelară întemeiată pentru ei, sau în orașele noastre de pe graniță și și-au făcut cunoscută hotărîrea lor de a călători în interiorul imperiului și de a se stabili acolo, imediat vor căpăta aceștia și bani de hrană pe lângă libertatea de vânzare la locul lor de destinație.

9. Cine dintre străinii stabiliți în Rusia întemeiază fabrici, manufacturi, sau întreprinderi și acolo fabrică mărfuri, care până la acea dată n'au fost în Rusia, aceluia îi permitem ca în timp de zece ani să le vîndă liber fără punerea vreunei vămi interne pe mare sau la graniță și să le trimită afară din imperiul nostru.

10. Capitaliștilor străini, cari pe contul lor propriu au întemeiat în Rusia fabrici, manufacturi și întreprinderi, le permitem prin aceasta să-și cumpere oamenii și țărani robii necesari pentru astfel de manufacturi, fabrici sau întreprinderi. Noi permitem și

11. tuturor străinilor stabiliți în colonii și sate în imperiul nostru să fixeze, după buna lor plăcere, zile de târg și bălciuri, fără să plătească la casa noastră nici cea mai mică dare sau vamă.

7.

De toate înlesnirile și întocmirea de mai sus se vor bucura nu numai aceia cari au venit în imperiul nostru să se stabilească ci și copiii și urmașii lor, chiar dacă s'au născut în Rusia, în așa fel că anii lor liberi li se vor socoti din ziua sosirii întru înțașilor lor în Rusia.

8.

După scurgerea anilor liberi fixați mai sus, toți străinii stabiliți în Rusia sunt obligați să plătească obișnuitele dări și cari nu sunt legate de nici o greutate și să facă asemenea cu ceilalți supuși ai noștri serviciul țării (militar)

9.

În sfârșit și ultimul, cine dintre acești străini, stabiliți și supuși suveranității noastre, ar dori să plece din imperiul nostru, aceluia îi dăm oricând libertate pentru aceasta, totuși, cu această lămurire că acela va fi obligat să plătească la casa noastră o parte din averea câștigată în imperiul nostru: aceia adică, cari au locuit aici de la 1 an până la 5 ani, plătesc a cincina parte; acei cari au locuit de la 5 până la 10 ani și mai mult, plătesc a 10 parte (pfenig); după aceasta îi este permis oricui să călătorească nestânjenit ori unde-i place.

10.

Dacă de altfel unii străini, doritori să se stabilească în Rusia dintr'un motiv sau alte motive speciale, ar dori să câștige alte condițiuni sau privilegii decât cele de mai sus, aceștia se vor adresa în scris sau personal la cancelaria noastră tutelară întemeiată pentru străini, care ne va raporta totul detaliat; după care noi, în urma aflării împrejurărilor, nu vom întârzia a da înalta noastră rezoluție cu mult mai binevoitoare decât se poate aștepta cineva, cu siguranță, de la dragostea noastră de dreptate.

Dată în Petersburg în anul 1763, Iulie 22, în al doilea an al domniei noastre. Originalul l-au semnat Majestatea Sa Imperială Înaltă cu mâna proprie astfel.

Tipărit la Senat, la 25 Iulie 1763.

Al. P. Arbore
profesor secundar, Focșani

PARCUL FERMECAT

Se scutură sideful lunei clare
Pe marmura statuiilor uitate
Pășesc încet perechi îngândurate,
Să nu trezească parcul din visare.

Pe Venus luna tot mai tare bate,
Dintr'un frunziș Polymnia tresare,
Diana râde albă, visătoare,
Fântâni suspină în singurătate.

Dorm sculptorii în liniștea țărânilor,
Pe veci de veci înamorați de linii
Și dalta lor de veacuri nu mai sună;

Iar visul desmierdat de vraja mânilor,
Statuile mai albe decât crinii,
Nemuritoare strălucesc în lună.

Gr. Sălceanu

SEARĂ ÎN DEȘERT

Roșcate pustiuri de foc ...
Pe calda nisipului dună,
Cu pași melancolici s'adună
Leoaice și lei la un loc.

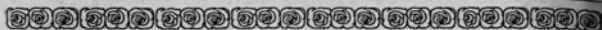
Sălbaticе doruri ascund
Scânteile ochilor crunți,
Șiraguri albastre de munți
Le scapără visul în fund.

În umbra deșertului seara
Aruncă albastre văpăi
Și tainic, ca'n noaptea dintăi,
De lună se umple Sahara.

Se scutur'a leilor ceată,
Spre lună își tremură nara
Cu perii sburliți și deodată
Se umple de răget Sahara.

Gr. Sălceanu

MAREA

— *N'ai pace'n largul necuprins,
Intindere neodihnită!
Ce chin îți biciuie 'ntr'adins
Tălăzuirea obosită?*

*Când astrul rotitor de foc
Aprinde 'n răsărit fâria,
De ce te tot frământă pe loc
Și=ți urlă până 'n slăvi mânia?*

*Vei fi simțind și tu dureri,
Sărmană apă frământată,
Ți=i dor de 'n veci trecutul eri
De ești la față 'ntunecată?*

*Te=ai supărat văzând acum
Că=i buza de nisip pustie?
Așteaptă! Vara e pe drum
Cu 'mpestrîțata=i veselie!*

— *Crezi tu că simt dorinți lumești?
Privește malurile=mi sparte
Și să 'nțelegi, slab om ce ești:
Vreau tot mai sus! Tot mai departe!*

Mihail I. Pricopie

MARS.

E un început frumos de Martie. Earna și-a strâns pânzele albe și s'a'ntors în țara regelui Crivăț. O geană de soare luminează răsăritul, o lumină caldă și stăruie pe'nfinderi. Gospodinele au deschis larg fereștrele ca să primească solii întineritului soare, iar copii zdrențăroși, cu fețe galbene și ochi adânciți în orbite, stau rezemați sub garduri și gales privesc către cer.

Într'un colț din curtea căzărmei așteaptă ostașii așezați pe două rânduri, cu ranile în spinare și puștile pe umăr.

E încă dimineață. Ora instrucției n'a'nceput și statura slabului căpitan Săbienescu nu se vede'n zarea străzii.

— „Măi, care aveți o țigară?”

Soldatul Ștrul Voigtländer rupe rândul și se'nfățișează cu un pachet de regale. Majorul ia cât poate cuprinde cu trei degete. Apoi aprinde una.

— „Măi băieți!... Mis e pare pe dom' Căpitan l-am zărit aseară la Șăitan! Dacă nu i-o fi mers bine pe acolo.... mâncați trântea!...”

Dar nu termină bine vorba, când în pragul porții se ivi chiar căpitanul.

Majorul aruncă țigara cât colo.

— Heeeeeepti!.... răzni el cât putu.

Oamenii izbără tocurile bocancilor între ele ca să răsunе cât mai puternic, apoi inlemniră. Iar Plutonierul își potrivi la repezală haina în jurul trupului, își suci gâtul pentru ca să-și așeze mai bine cravata de cauciuc, își dresе glasul tușind de mai multe ori, lipi palmele în dreptul buzunarelor de la pantaloni, și cu pași țapeni merse către comandantul care se oprise în capul șirului.

— „Să trăiți... dom' căpitan... compania... a zăcea... cu efectiv de 150 la prizanți... cinci la bucătărie... șasă la dom' colonel... trei la gunoi... unu la infermelie șă zero la absanți... este gata de instrucție șă așteaptă ordinele dumneavoastră!... Să trăiți, dom' căpitan!...”

„Căpitanul se'ntoarce către oameni și duce mâna dreaptă cu degetele rășchirate la chipiu.

— „Companiaaaaa zecea!... Bună dimiiiiineța!...”

— „Să tră-iți!...” răspund oștașii aproape într'un glas.

— „Nu așa!... Ce?... Ești mort de foame?... Mai tare, oștaș!... Buna dimineța companiaaaaaaaaa zecea!...”

— „Să trăiți!...” răcnesc soldații, iar pereții înalți din fundul curții răsfrâng ecoul: „să trăiți!”

— „Care-ai întârziat acolo la coadă... coada Hristosului care ți-a mai pus coada de pușcă'n mână!... Buna dimineța companiaaaaaaaaa zecea!...”

— „Să tră-iți!...”

— „Mai scurt soldat, că nu vorbești Marandei din satul tău... Maranda torții cerului!... Companiaaaaa zecea! Buna dimineța!”

— „Să trăiți!...”

Dar Capitanul tot nu e mulțumit.

— „Va să zică... nu vrei, soldat!... Te'ncăpăținezi hai?... Stai să-ți arăt eu ție!... Plotoner!... Fă o sută de culcări cu ei!...” Și-și scoase tabacherea.

Majorul s'a'nfipt bățos pe picioarele crăcănațe și groase, și-a plecat trupul înainte și și-a 'ntins mâinile cu pumnii strânși înapoi. Și țipă de-ți ia auzul:

— „Mârlaaani, înapoi rupeți... rândurile!...”

Flăcăii apucă pușca de teavă, o cumpănesc, apoi se răsucesc pe călcăie și-o zbughesc câțiva pași.

— „Culcați!...” răsună comanda. Iar oamenii se frântesc cu piepturile peste ce se 'ntâmplă în curtea unei căzărmi.

— „Hepti!...”

— „Culcați!...”

— „Hepti!...”

Și așa mai departe. Oamenii au plecat sărutând pământul de la gardul de lângă stradă, au ajuns la cel din fundul curții și s'au întors înapoi.

— „In spatele meu... adunariiieaaaaa!...” tună glasul vijelios al majorului.

Și iar se refac cele două rânduri.

— „Companiaaaaa zecea!... Bu=na=di=mi=neaaaaa!...”

Dar oamenii de=abia=și mai pot ține răsuflarea. Piepturile lor se zbat furtunos, mușchii mânilor și ai picioarelor tremură.

— „Să trăiți-ți!...“

— „Țiii și mai rău!... Țiuite=ar Maica Precista din fundul cerului pământului!... Plotoner, fă cu ei de zece ori înconjorul că= zărmei în pas alergător!“

Majorul își culege zece petricele, apoi comandă și soldații o rup la fugă în cadență de duduie pământul sub picioarele lor. De câte ori trec prin fața comandantului, majorul aruncă o petricică. Când nu mai are nimic în palmă, pentru ca să nu se fi'nșelat cu numărul, mai face un înconjor, apoi reface rânduiala de la'nceput.

— „Companiaaa zecea!... Buna dimineața!...“.

O sforțare supraomenească și răspund toți ca un singur om :

— „Să tră!...“

„Așa soldat!... Scurt și frumos!... Pe loc pauză“.

S'a făcut ora unsprezece și jumătate. Gornistul batalionului a sunat încetarea instrucției.

— „La cazarmă!... Prin flanc câte patru!... Să se cânte!...“

Glasul gros și răgușit al majorului dă tonul. Soldații pornesc cântând :

„De unde vii tu oare, prea mândre căpitan...“

Mihail I. Pricopie

CORTEGIUL VREMILOR

Cortegiul vremilor moarte
În golfuri de lut s'a oprit:
Corăbii cu prorele sparte,
Cu lemnul de timp înnegrit

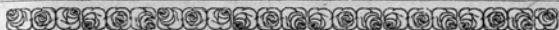
O! Câte genuni străbătură
Bătute de viscol și ploi,
Încinse'n ghirlande de sloi,
Lovite de stânca cea dură!

Cu vuet de ancore grele
În port se opriră cândva,
Târând sfâșiate vintrele,
Trofee din lupta cea grea.

Se cascadează zărilor poartă
Și intră catargul — o cruce —
E cel de pe urmă ce duce
În golf o corabie spartă.

Gr. Sălceanu

PASTEL

Un muget! Marea. O tăcere! Malul.
Potop de întuneric. Infinit.
O marmură din cer s'a prăbușit
Și s'a sfărmat în mii de țandări: Valul

Un șarpe fioros în mare: Digul.
Țăriile și apele sunt una.
În negură, din neguri deslipită,
Ca un turban de foc răsare luna.

Gr. Sălceanu

VIZIUNE

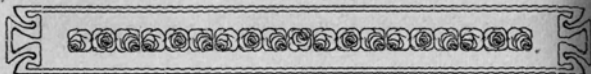
Aleargă'n zări trei coșuri afumate
Și pier și ies pe umere de valuri,
În goană luna poleește dealuri
De spumă ce de proră sunt sfărmate.

Se svârcolesc pe punte marinarii,
Sfruntând talazul poleit cu aur,
Cătând un far în zările deșarte.

Și'n vuetul mașinilor, focarii
Se opintesc cu brațele de taur
Să taie drum nălucii mai departe.

Gr. Sălceanu

DURERII

*In fața ta eu nu mă plec, durere! ...
Cu gura strânsă, ochii crunți, o stană
Ce poate frânge=a ta pornire=avană,
Așa voi sta și voi răbda 'n făcere! ...*

*N'am gând să gem la strânsul tău, tirană!
Nici sprijin n'am să cer celor din sfere
In care tu nu poți avea putere:
Nu=i demn de om să ceară sus pomană! ...*

*Crescut în umbra aripilor tale
Cântând purta=voiu marea=ți greutate
Și voiu glumi și'n clipa de pe urmă! ...*

*Și=atunci când voiu lua ne'ntoarsa cale
Spre apa'n care toate=s înecate,
Simți=voiu fericiri ce nu se curmă! ...*

Mihail I. Pricopie

ZALMOXIS

Subiectul de față se referă la viața religioasă a poporului geto-dac. Ea se încheagă, sub forme bine definite, în jurul unui mare profet, Zalmoxis, pe care îl putem socoti ca pe unul dintre cei mai mari fondatori de religie din antichitate. Dacă strămoșii neamului românesc intră în istoria universală cu 500 ani înainte de Christos, se afirmă strălucit în epoca lui Caesar și culminează sub Decebal, aceasta se datorește în cea mai mare parte operei religioase a lui Zalmoxis, care a izbucnit să inspire un suflet și o conștiință nouă unui popor întreg. Dacă creștinismul a fost înțeles atât de adânc de Daco-Romani, încât, după mărturia lui Tertulian, Dacia a fost printre primele provincii câștigate creștinismului, de asemenea se datorește în bună parte profetului Zalmoxis, adeptul fidel al orfismului tracic, precum și continuatorului operei sale, Deceneu, preotul-zeu din epoca strălucită a lui Burvista.

Problema asupra căreia vom insista aci mai cu deosebire, este originea și caracterul concepțiilor religioase ale lui Zalmoxis.

Despre acest profet există o bibliografie relativ bogată (cf. Kazarov în *Klio* XII, 1912, p. 355). Tot ce s'a scris în această privință se bazează mai ales pe știrile redade de Herodot din Halicarnas, părintele istoriei, și de geograful contemporan cu August, Strabon, care în fond repetă cele spuse de Herodot.

Să pornim de la izvoare.

Iată ce spune Herodot (IV, 93—96, vezi: *Al. Philippide* în „Originea Românilor“ vol. I, p. 80 și u.): „Mai înainte de a ajunge la Istru, Darius a supus pe Geții, cari se cred nemuritori. Pentrucă Tracii dela Salmidessus și acei cari locuiesc mai sus de Apollonia și de Mesembria, cari Traci se numesc Scyrmiadi și Nipsaci, s'au supus lui Darius fără luptă; Geții însă, cari dintre Traci sunt cei mai vrednici și cei mai drepți, au căutat să se împotrivească, dar au fost și ei robiți îndată. Despre nemurire ei spun următoarele: ei cred anume că nu mor, ci, dacă au răposat, se duc la zeul Zalmoxis, pe care unii dintr'ânșii îl numesc Gebeleizis. La fiecare cinci ani frag la sorți pe unul dintr'ânșii și-l trimet sol la Zalmoxis, însărcinându-l să arate acestuia păsurile lor de la fiecare dată. Pe soli îi trimet în chipul următor. Unii se așează și țin trei lănci, iar alții apucă de mâini și de picioare pe cel pe care vor să-l trimeată la Zalmoxis și-l zvârl în sus ca să cadă deasupra lăncilor. Dacă moare străpuns de acestea, ei cred că zeul le este favorabil; dacă nu moare, ei aruncă vina asupra solului, spunând că e om rău și, dacă au dat vina pe dânsul, trimet pe altul în locul lui. Cele ce trebuie să spună lui Zalmoxis, ei

le înșiră solușui, fiind încă acesta în viață. Tot Tracii aceștia, când tună și fulgeră, aruncă săgeți spre cer și amenință pe Dumnezeu, pentru că ei cred că nu este alt Dumnezeu afară de al lor. După cum însă am aflat dela Grecii cari trăiesc la Pont și la Hellespont, acest Zalmoxis a fost om, sclav la Samos, și anume sclav al lui Pythagora, fiul lui Mnesarchus. După ce s'a eliberat, a făcut avere mare și s'a întors acasă. Și fiindcă Tracii duceau o viață proastă și incultă, acest Zalmoxis, știutor cum era de chipul de a trăi ionian și de obiceiuri mai delicate decât cele ale Tracilor, de oare ce trăise printre Greci și încă pe lângă unul din cei mai distinși înțelepți ai Grecilor, pe lângă Pythagoras, și-a făcut o odaie în care primia și ospăta pe fruntașii concetățenilor săi și-i învăța că nici el, nici oaspeții lui, și nici urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într'un loc unde vor trăi veșnic și vor avea toate bunătațile. În odaia aceea, în care făcea și spunea cele expuse mai sus, el a pus să-i facă o subterană. Indată ce a fost gata subterana, el s'a făcut nevăzut dintre Traci, s'a coborât în subterană și a trăit acolo trei ani, iar Tracii îl regretau și-l jeleau ca pe un mort. În al patrulea an însă iar s'a arătat între dânșii și așa s'au încredințat Tracii că cele ce spunea Zalmoxis erau adevărate. Așa spun că ar fi făcut Zalmoxis. Eu despre acestea și despre subterană nici nu zic că n'au fost, nici nu cred tare că ar fi fost; bănuiesc numai că Zalmoxis acesta trebuie să fi trăit cu mulți ani înainte de Pythagora. Dar, ori că va fi fost om Zalmoxis, ori că va fi el vreun zeu pământean al Geților, treaba lui".

Ceia ce ne relatează Herodot asupra lui Zalmoxis și asupra învățăturilor sale e foarte departe de a cuprinde un raport fidel și amănunțit. Tot ce ne spune Herodot, a aflat dela acei Greci sau Geți elinizați, cari cunoșteau mai de aproape felul de a fi și de a simți al băștinașilor. Herodot ne vorbește despre Zalmoxis și opera lui religioasă numai în trăsături generale. Totuși, putem deduce din spusele lui unele concluzii care să arunce o lumină mai clară asupra religiei propovăduite de Zalmoxis. Din raportul istoriografului se desprinde concepția, că nu toate sufletele fără deosebire pot trece deadreptul la Zalmoxis spre a se bucura alături de el de o viață fericită, ci numai cei buni, cei curăț, cu alte cuvinte cei inițiați în misterele zalmoxiene. Caracteristic pentru aceste mistere sunt mesele comune ale adeptilor, pe care le găsim la orfici și la credincioșii lui Sabazios, și ei adânc influențați de orfism. Vedem că solul cel rău nu poate fi primit de Zalmoxis. Astfel se naște întrebarea: „Ce se întâmplă cu sufletul celui rău, care moare de o moarte firească"? Este vădit că în eshatologia lui Zalmoxis trebuie să fi fost cuprinse anumite indicații asupra soartei sufletului păcătos. Această soartă nu putea să fie alta decât cea a metempsihozei, care coincide cu un proces de purificare. Că metempsihoza era cunoscută și crezută de Traci, ne dovedește Euripide Hekabe 243 sq. unde regele trac Polymestor îi prezice Hekabei că sufletul ei se va întoarce după moarte în corpul unui câine. Fără îndoială că Zalmoxis a admis o reîncarnare a sufletului, căci de altfel legendă

asupra învierii sale după un răstimp de trei ani n'ar fi putut lua naștere. Legenda învierii lui Zalmoxis trebuia să întărească sufletele slabe în credința posibilității unei palingenezii; numai că reîncarnarea sufletului prin metempsihoză nu era socotită ca o grație divină, ci dimpotrivă, ca o pedeapsă pentru păcatele neispășite în viața anterioară, urmând ca aceste suflete să se purifice pentru a putea trece la Zalmoxis, scăpând de circuitul metempsihozei. Aruncarea solului în aer înseamnă arătarea și oferirea acestuia lui Zalmoxis=Gebeleizis, care este o zeitate solară ce corespunde cu tracicul Dionysos=Sabazios. Străpungerea prin lănci denotă concepția dualistă a Geților, pentru cari sufletul este o substanță eterică, legată de sânge, ce iese din rănila corpului spre a se înălța către acel loc unde va trăi veșnic și va avea toate bunătățile împreună cu celelalte suflete curate ce înconjoară pe Gebeleizis. Gebeleizis este zeul propovăduit de Zalmoxis; cu el este identificat profetul într-o unitate de aceeași substanță, după îndeplinirea misiunii sale pământești.

Nu Herodot este acela care ne înfățișează pe Zalmoxis ca pe un om inspirat și apoi el însuși divinizat, ci istoriograful ne redă numai tradiția populară (cunoscută și Grecilor din Pont) despre viața pământească a omului ales, care, după îndeplinirea misiunii sale profetice, a fost identificat de adepții săi cu zeul Gebeleizis, a cărui emanație a fost socotit. Herodot este atât de departe de o interpretare euhemeristă, încât își permite, în baza unor indicii istorice, un calcul asupra raportului cronologic între Zalmoxis și Pythagora. Despre o interpretare raționalistă în felul lui Euhemerus s'ar fi putut vorbi, dacă în tradiția populară Zalmoxis ar fi apărut numai ca zeu, căruia Herodot i-ar atribui un trecut omenesc. Herodot se mulțumește cu redarea tradiției, recuzând cu cuvinte exprese orice părere asupra calității de om sau de zeu a lui Zalmoxis.

Raportul lui Strabon, deși cuprinde știri comune cu ale lui Herodot, aduce totuși unele detalii nouă, datorite lui Poseidonios și altora. În cartea VII, cap. 3/5 ne spune următoarele (vezi Philippide I. c. p. 138):

„Se spune anume că un Giet cu numele Zalmoxis a fost sclavul lui Pythagoras și că a învățat dela dânsul ceva din știința cerului, ba și dela Egipteni câteva, pentru că și până acolo rătăcise, și că, dacă s'a întors acasă, a avut mare frecere și la șefi și la popor, pentru că prezicea semnele meteorologice, până ce mai la urmă a înduplecat pe rege să-l iee tovarăș la domnie, ca pe unul care era în stare să anunțe cele ce se întâmplă pe la zei. La început l-au pus preot al celui mai de cinst zeu dela dânsii; după aceia însă a fost proclamat el însuși zeu și alegându-și un loc, unde era o peșteră, și până la care nu putea nimeni pătrunde, a trăit acolo, întâlnindu-se numai rar cu alți oameni, afară de rege și de servitori. La aceasta regele i-a dat tot concursul, fiindcă vedea că oamenii îi erau supuși cu mult mai mult decât înainte, ca unuia ale cărui ordine erau date în înțelegere cu zeii. Acest obicei a dăinuit până în zilele noastre, căci totdeauna s'a găsit

cineva de așa natură, ca să fie consilier al regelui, iar Geții să-l socoată drept zeu. Și muntele a fost considerat ca sfânt și-l numesc sfânt; numele lui e Cogaconon, la fel cu numele râului care curge pe lângă dânsul. Când domnia peste Geți Byrebistas, asupra căruia se pregătia pentru războiu divul Caesar, această onoare o avea Decaeneos. Poate că și preceptul acela pythagoric de a nu mânca vietăți a rămas prin tradiție dela Zalmoxis”.

Preceptele religioase ale lui Zalmoxis, îmbrățișate de un popor întreg ce se credea nemuritor, au început să cadă în desuetudine, până ce, în timpul lui Burvista, ajutorul religios al acestuia, Deceneu, a reluat năzuințele de moralizare ale lui Zalmoxis. Despre acest eveniment ne relatează Strabon VII, 3 (11) următoarele (vezi Philippide pag. 144):

„Las la o parte istoria veche a Geților. Cele ce s’au întâmplat în zilele noastre însă sunt următoarele: Boirebistas, un Get, după ce a căpătat domnia peste poporul său, a făcut întâiu să resufte pe oameni, cari fuseseră tare năcăjiți din cauza neconținutelor războaie, și apoi atât de mult li-a ridicat puterea prin exercițiu și sobrietate și disciplină, încât, în timp de câțiva ani, a înființat un imperiu mare și a supus Geților pe cele mai multe din popoarele vecine. Și Romanii se temeau de dânsii. Trecea fără frică Istrul și prăda Thracia până la Macedonia și până în Illyria. Pe Celții câți trăiau printre Traci și printre Illyri i-a sfărmat, iar pe Boii de sub regele Cristasiros și pe Taurisci i-a stărpit chiar cu totul. Ca să facă pe poporanii lui să asculte de dânsul, își luase ca ajutor pe Decaeneos, un șarlatan, care călătorise prin Egypt și învățase câteva semne meteorologice cu care-și da aparențe că ar fi în contact cu zeii. Și chiar nu după multă vreme a fost socotit chiar ca zeu, cum am spus că s’a întâmplat și cu Zalmoxis, când am vorbit despre dânsul. Să dau o probă de ascultare: au fost convinși anume Geții să distrugă viile și să trăiască fără vin”.

După Apollodor, Lycurg, regele Edonilor și adversar al lui Dionysos, a stărpit și el vița de vie.

Credința în nemurirea sufletului făcea din Geți niște luptători dârji, cari nu numai că nu se temeau de moarte, ci dimpotrivă o căutau. Acest „appetitus mortis” este relevat de împăratul Iulianus Apostata. Disprețul morții la Geți provine, după Pomponius Mela II, 2, din următoarele motive: unii cred că sufletul mortului se va întoarce; alții socot că, deși nu se întoarce, totuși nu se stinge, ci trece în locuri mai fericite; alții, însă, cred că sufletul se stinge, dar că aceasta e mai bine decât viața.

De fapt, n’avem de a face aici cu trei păreri diferite, ci numai cu două diametralmente opuse, întrucât primele două păreri se împacă foarte bine, reducându-se, potrivit cu concepția religioasă a Geților, la una singură; căci numai sufletele neprihănite trec deadreptul către locuri mai fericite, pe când sufletele celor cu păcate se reintorc de atâtea ori până se purifică complet. Locul citat al lui Pomponius Mela ne arată, că printre Geți s’au ivit spirite independente, care nu-și ascundeau scepticismul lor cu privire la nemurirea sufletului.

Ceia ce este însă comun celor două concepții atât de opuse, e pesimismul absolut, pentru care viața pământească este un rău.

După părerea lui A. D. Xenopol (vezi Istoria Românilor din Dacia Traiană, ed. II, vol. I, pag. 88), religia lui Zalmoxis nu era decât o reproducere, în o formă nouă, a cultului lui Zaratustra, amestecat cu alte elemente.

Analogiile între religia lui Zalmoxis și parsism sunt prea puține, pentru a putea considera religia geto-dacă ca o simplă reproducere a cultului lui Zaratustra. Apoi relațiile între aceste două popoare, geograficește atât de depărtate, nu erau de natură să faciliteze o înrăurire religioasă directă, sau chiar indirectă. Atunci când Darius a pornit cu războiu împotriva Sciților și Geților, religia lui Zalmoxis era de mult formată.

Zeul Geților era un zeu al soarelui, iar zeul Persilor un zeu al luminei (Fr. Spiegel, *Iranische Altertumskunde*, II Bd, 1873, p. 67). Din această asemănare însă, nu putem deduce un raport de dependență, cu atât mai puțin, cu cât cultul soarelui era răspândit în me-leagurile tracice cu mult înaintea lui Zalmoxis. Să nu uităm, că înainte și după Zalmoxis orfismul era răspândit printre numeroasele seminții tracice. Ori, zeul principal al orfismului era un Dionysos apolinizat, o zeitate solară. Lupta dintre principiul bun și cel rău, care caracterizează religia lui Zoroastru, nu apare în religia lui Zalmoxis. Este adevărat, că Geții trag cu săgețile în nouri, ceea ce denotă recunoașterea unui sau unor spirite vrăjmașe soarelui, care este unica zeitate. Dar nu e vorba de două zeități sau de două grupuri de zeități, cu puteri egale. Apoi antagonismul între cele două principii are la Persi un caracter atât fizic cât și moral, pe când la Geți vrăjmășia nu trece peste domeniul fizic. Părerea lui Xenopol este respinsă și de V. Pârvan (l. c. pag. 156).

În lucrarea sa „Influența elenismului asupra lumii Traco-Dacice etc.” (extras din „Cercetări istorice” anul II—III) 1927, *Viața Românească*, pag. 3, Ph. Horovitz afirmă : „Legenda lui Zalmoxis transmisă de Herodot este un ecou al unor îndepărtate influențe elene... Nici Herodot nu crede această legendă, în care însă trebuie să vedem ecoul fluxului de civilizație, care din Sudul elenic se revărsa asupra lumii tracice încă din vremuri a căror datare nu se poate face, în tot cazul anterioară epocii clasice grecești”. Influența elenă asupra Tracilor e incontestabilă, iar legenda lui Zalmoxis ne va servi drept dovadă că, cel puțin pe tărâmul religios, se manifestă o înrăurire puternică, exercitată de lumea tracică asupra elenismului. Religia lui Zalmoxis nu-și are rădăcinile în cultul lui Zoroastru, a cărui reproducere ar fi, nici în concepțiile religioase ale Elinilor, ci ea emană din spiritul etnic al Tracilor.

Versiunea care făcea pe Zalmoxis discipol al lui Pythagora, provine din tendința mult răspândită în istoriografia antică de a face pe oameni cu năzuințe similare contemporani și prieteni. Un asemenea raport de maestru și discipol se presupune între Homer și Licurg,

precum și între Pythagora și regele roman Numa. Faptul că informatorii lui Herodot îl considerau pe Zalmoxis adept al lui Pythagora, ne dovedește într'adevăr, că între învățăturile lui Pythagora și cele ale lui Zalmoxis trebuie să fi existat unele analogii izbitoare. Orgoliul național al informatorilor elini ai lui Herodot i-a oprit să recurgă la o ipoteză inversă, potrivit căreia celebrul Pythagora ar fi apărut ca imitator și continuator al unor precepte barbare. Adevărul e că, după cum Zalmoxis nu poate fi socotit discipolul lui Pythagora, — nu numai din motivele cronologice invocate de Herodot, — tot așa nici Pythagora nu poate fi înfățișat ca un continuator al năzuințelor etico-religioase ale lui Zalmoxis. Admițându-se că Zalmoxis n'a putut fi discipolul lui Pythagora, deci că învățăturile sale nu constituie un reflex al pitagoreismului, aplicat unei populații încă barbare, se naște problema: care este originea spirituală a învățăturilor lui Zalmoxis? Această problemă rezolvită, ne va mai rămâne să căutăm o explicație privitoare la analogiile existente între pitagoreism și viața religioasă preconizată de Zalmoxis.

Poporul trac ajunsese în epoca eroică la o mare înflorire. Homer ne prezintă pe Traci ca aliați ai Troianilor. Regele lor, Rhesos, seamănă, în armamentul său strălucitor, cu zeul războiului. Helbig, „Das homerische Epos“, după ce ne descrie, în baza epopeelor homerice, viața înfloritoare și civilizația înaltă a Tracilor vechi, se străduiește să ne explice decăderea lor prin faptul că, după alungarea Fenicienilor din marea Egee, relațiile cu popoarele orientale mai vechi au fost întrerupte. În timpurile istorice Tracii apar, după înfățișarea mai multor scriitori, ca o populație cu moravuri rele, dedată desfrâului.

Impotriva acestei destrăbălări se îndreaptă în veacul al VII o mare mișcare etico-religioasă ce se leagă de numele legendar al lui Orfeu. Cultul dionisiac cu riturile sale orgiastice demoralizase poporul. Acestui Dionysos, zeul vinului, îi opune orfismul un zeu solar, un Dionysos apolinizat. Orfeu apare în mitologia elină ca adversar al vechiului Dionysos, ale cărui adepți, Menadele, l-au și omorât. Nu importă dacă persoana lui Orfeu a existat, sau dacă ea este numai un simplu produs al legendei. Fapt istoric este, că a existat orfismul ca o mișcare etico-religioasă, care impunea un anumit trai tuturor acelor cari făceau parte din ea. (βίος Ὀρφεύς). Acest trai era pentru orfici condiția mântuirii și a scăpării sufletului din zăbrelele trupului, supus circuitului metempsychozei. Mișcarea orfică s'a răspândit prin triburile tracice. O găsim la Edonii cari construiseră un templu orficului Dionysos pe muntele Pangaios; de asemenea erau cunoscute, (după Suidas s. v. Orpheus) misterele orfice și la Kikoni. Foarte cunoscute erau misterele orfice la Odryzi, pe cari Celsus (la Migne 11, 651, 687) îi considera ca pe unul dintre cele mai vechi și mai înțelepte popoare. Alte triburi tracice, unde orfismul a prins rădăcini, sunt: Terizii, Krobizii, Satirii, Morisenii, Sithonii, etc. (vezi articolul lui Gruppe asupra lui Orpheus în Roscher, Mythologisches Lexikon, III. Sp. 1078 etc.).

În veacul al V, Odrizii întemeiaseră un mare imperiu sub conducerea regilor Teres și Sitalkes, unind mai multe triburi tracice, printre cari pe Geți și Daci. Pe atunci numeroși Daci locuiau pe muntele Rodope. Ori, Orfeu primește adeseori în literatura antică atributul Rhodopeius. Este verosimil că orfismul a trecut dela Odrizi la Geto-Daci, chiar cu mult înaintea fondării imperiului Odrizic.

Ar fi fost de mirat, dacă orfismul n'ar fi pătruns și până la Geții pe cari Dio (după Jordanes) îi aseamănă cu Grecii în ceea ce privește profunzimea vieții lor spirituale.

Acel care a introdus misterele orfice la Geto-Daci a fost tocmai Zalmoxis. E însă de remarcat că, pe când la ceilalți Traci orfismul s'a mărginit numai la un număr restrâns de adepți din pătura de sus a triburilor, la Geți noul curent religios a cuprins aproape tot poporul. Și la Geți Zalmoxis se adresează mai întâiu fruntașilor, de la cari misterele fură împărtășite cercurilor mereu crescânde. Numai la Geto-Daci orfismul a devenit o religie populară. Numai la ei credința în nemurirea sufletului s'a înrădăcinat în așa fel, încât ei înșiși se numiau „cei nemuritori“.

În ce constă orfismul ?

La baza orfismului stă credința despre un păcat original. Sufletul e închis în corp ca și într'un mormânt sau într'o temniță, ca pedeapsă pentru un păcat vechiu săvârșit de Titani, strămoșii oamenilor, prin uciderea mișelească și devorarea tânărului zeu Zagreus (Dionysos). Inițierea în misterele orfice avea de scop scutirea sufletului omenesc de circuitul reînvierii repetate (metempsihoză). Sufletul omenesc este de substanță divină, căci oamenii s'au născut din cenușa Titanilor, pedepsiți de zei pentru devorarea pruncului dumnezeesc. Împreunarea sufletului dionysiac cu trupul titanic constituie o pedeapsă pentru oameni, cari ispășesc astfel păcatul strămoșesc. Omul se compune din două elemente: cel bestial sau titanic (corpul) și cel divin sau dionysiac (sufletul). Așa fiind, este firesc ca sufletul să se străduiască să scape din lanțurile corpului, cu atât mai mult, cu cât sufletul se coboară de mai multe ori în corp. După moarte, sufletul celui cu păcate ajunge la infern, unde este judecat. Pentru păcatele din viața anterioară, sufletul trebuie să sufere în viața cea nouă. Astfel se continuă circuitul reîncarnărilor. Cel inițiat în misterele orfice, însă, se poate aștepta la o soartă mai bună. El poate spera că circuitul reînvierilor succesive se va închide după un proces de purificare redus. De aceea și Zalmoxis cere, după Herodot, numai o participare la riturile îndeplinite cu prielul meselor comune. O moralizare a întregii vieți s'a cerut abia mai târziu.

Legendarul orfeu a revelat Tracilor și celorlalți locuitori ai păământului ceea ce le era îngăduiut să știe din lucrurile divine. Orfismul este unul dintre cele mai interesante fenomene religioase din antichitate. Părinții bisericii văd în Orfeu o prefigurare a Mântuitorului, un intermediar între zeitate și oameni; căci ei singuri nu pot ajunge la mântuirea de cele rele.

Din cele relatate de Herodot asupra lui Zalmoxis, reese caracterul iminamente orfic al învățăturilor sale. Herodot nu ne explică pe larg cuprinsul dogmelor religiei lui Zalmoxis. Dar cele câteva indicații ale lui, combinate cu celelalte știiri răzlețite asupra lui Zalmoxis, ne silesc să recunoaștem în această reformă o reproducere a orfismului tracic. Reforma religioasă a lui Zalmoxis nu este deci datorită unor influențe religioase externe, ci ea izvoarește din însuși spiritul etnic al Tracilor. Este adevărat că Herodot nu pomeniște cu cuvinte exprese despre o metempsihoză preconizată de Zalmoxis, nici nu ne putem aștepta ca el să ne desvolte mai amănunțit eshatologia acestuia; totuși ne vorbește și el de reînvierea lui Zalmoxis, prin care reforma-torul religios n'a vrut decât să facă plauzibilă posibilitatea și a unei metempsichoze.

Apoi caracterizarea religiei lui Zalmoxis ca doctrină pitagoriciană ne face să credem, că în eshatologia lui Zalmoxis metempsi-choza trebuie să fi avut un rol însemnat.

Rezumând, putem spune: caracterul orfic al religiei lui Zalmoxis se manifestă prin următoarele însușiri.

1. Înfrunirea la mese comune pentru îndeplinirea unor rituri mistice (cf. și Plato Rep. 2,363 despre „ospățul celor evlavioși“).

2. Credința în nemurirea sufletului și răsplata celor fără de prihană prin trecerea sufletului la o viață veșnică fericită în jurul zeului adorat.

3. Credința că viața pământească este un rău (Solul cel rău este respins de Zalmoxis și silit să-și continue viața pământească).

4. Povestea sfântă asupra învierii lui Zalmoxis, prin care profetul ar fi căutat să dovedească veracitatea învățăturilor sale, conține fără îndoială un element orfic. Învierea lui Zalmoxis trebuia să convingă pe adepți că sufletul omului poate reînvia, și nu numai o singură dată, ci chiar de mai multe ori, fie în același, fie în alt corp. Locul din Herodot referitor la acest detaliu ne servește drept temelie pentru părerea că doctrina orfică asupra metempsichozei ca un proces de purificare nu se poate să fi fost străină de religia lui Zalmoxis.

5. Abținerea dela vin și carne, caracteristică pentru traiul orfic, trebuie să fi fost una din cele mai principale învățături ale lui Zalmoxis. Stărpirea viței de vie, ordonată de Burvista în urma îndemnului lui Deceneu, corespunde cu concepția religioasă a lui Zalmoxis, emanând din ea. Supremul zeu al orficilor este Dionysos, dar nu zeul vinului, ci un Dionysos apolinizat. De asemenea este și Gebeleisis=Zalmoxis o zeitate solară (cf. Eratosthenes, ediția Robert p. 140/1 catast. 24).

6. După cum orficii formează ordine sau secte mistice ce practică o viață ascetică, tot așa se naște și la Geto-Daci un fel de ordin călugăresc al Poliștilor (Clistilor) ai cărui membri trăiesc în celibat, abținându-se dela vin și carne (cf. H. Schurtz, Altersklassen und Männerbünde, Berlin, Raimer 1902).

Că orfismul a exercitat o înrăurire puternică asupra filozofiei

grecești, este un fapt cunoscut. În deosebi Pythagora datorește mult acestei influențe. Mai mulți autori antici îl înfățișează pe Pythagora ca un adept înfocat al misterelor orfice (Hermippos la Josephus Flavius contra Apionem I,22, Diogenes Laertius, Pythagora; Iamblichus, de Pythagorica vita, 146 și alții).

O serie întreagă de elemente orfice se constată la secta Pythagoricienilor: metempsihoza, credința în nemurirea sufletului, abținerea dela vin și carne, un cult deosebit pentru soare, viața ascetică în cadrul unei organizații etico-religioase, etc.

Așa dar, nu ne putem mira că informatorii lui Herodot au putut să considere pe Zalmoxis ca un elev al lui Pythagora, date fiind analogiile izbitoare între organizația etico-religioasă a lui Pythagora și cea a lui Zalmoxis.

Adevărul însă este, că nici Zalmoxis nu depinde de Pythagora, nici Pythagora de Zalmoxis, ci cea ce este comun între Pythagora și Zalmoxis se datorește unui izvor spiritual comun, anume orfismului tragic.

Faptul că Geții apar, după Dio, ca unul dintre cele mai înțelepte popoare și aproape asemănători cu Grecii, se datorește în primul rând caracterului orfic al religiei lor (Iordanes, De rebus Geticis, V. 40. In secunda sede Zalmoxem regem habuisse dicuntur, quem mirae philosophiae eruditionis fuisse testantur plerique scriptores annalium. Nam et Zeutam prius habuerunt eruditum, post eum Dicineum, tertium Zalmoxem, de quo superius diximus. Neque defuerunt qui eos sapientiam erudirent, unde et paene omnibus barbaris sapientiores semper extiterunt Graecisque paene consimiles, ut refert Dio, qui historias eorum annalesque Graeco stilo composuit).

Acest loc din opera lui Iordanes trebuie comparat cu cele spuse de Celsus (la Migne 11,681,687), cum că Odrizii, Samotrachii, Eleusinii și Hyperboreii ar fi dintre cele mai vechi și cele mai înțelepte popoare.

Cu drept cuvânt Lobeck (Aglaophamus, 295) atribuie înțelepciunea acestor popoare, relevată de Celsus, misterelor orfice cunoscute și practicate de ele.

În baza celor stabilite, putem explica un loc din Josephus Flavius (Antiquitatis XVIII, I, 5) pe care Io. Christianus Engel îl numește un „locus memorabilis“). Acest loc conține următoarea constatare:

„Ei (Esenienii) nu trăiesc nicidecum deosebit, ci dimpotrivă, foarte asemănător cu așa numiții Ctiști (Poliști) ai Dacilor“.

Datorită cercetărilor mai ales ale lui E. Zeller, se știe astăzi, că Esenismul n'a izvorât numai din spiritul biblic, ci nașterea lui se datorește puternicei influențe exercitată în epoca Alexandrină de filosofia pythagoriciană asupra judaismului. Confirmând rezultatul obținut de E. Zeller, putem spune, că nu filosofia Pythagoriciană ca atare, ci mai mult elementele orfice cuprinse în ea au dat naștere la îngheburile ordinului ascetic al Esenienilor. Fiind ordinul geto-dac al Poliștilor o emanație directă a spiritului orfic, nu ne mirăm că Josephus Flavius a putut stabili asemănări atât de mari între Poliști și Esenieni, după cum în arh. XV. 10. 4 îi aseamănă pe Esenieni cu Pythagoricienii.

Ordinul religios al Geților este cunoscut sub denumirea de Clisii sau Poliști, ceea ce dovedește că în limba getică erau numiți fondatori. Posidonius (după Strabon VII, 3, 1) îi numește și „cei evlavioși”; aceiași denumire o întâlnim și la Iordanes (de Rebus geticis cap. X); „unde et sacerdotes Gothorum (Getarum) illi, qui Pii vocabantur, subito patefactis portis cum citharis et vestibus candidis obviam sunt egressi, patriis diis, ut sibi propitii Macedones repellerent voce supplicii modulantes”. După Schürer, și cuvântul Esenieni înseamnă „cei evlavioși”. Interesant este și amănuntul că „evlavioșii” Geților sunt înfățișați ca purtând haine albe, ceea ce este caracteristic atât pentru Pythagoricieni cât și pentru Esenieni.

Așadar, analogiile dintre Poliști și Esenieni nu se datoresc unui joc orb al întâmplării, nici nu aparțin stilului retoric al lui Iosephus Flavius (cf. P. E. Lucius, Der Essenismus in seinem Verhältnis zum Judentum. Strassburg, 1884 p. 24.), ci ele se explică ca datorite unor legături ce, istoricește, se pot urmări și reconstitui.

Despre Zalmoxis tratează regretatul V. Pârvan în opera sa monumentală „Getica, o proto-istorie a Daciei” București, Cultura Națională 1926 p. 151 și u. Ceea ce ne îndreptățește să reluăm problema, este faptul că însuși autorul nu consideră cercetările sale asupra lui Zalmoxis ca definitive, promițându-ne că va reveni într-un studiu special asupra lui Zalmoxis (Getica, p. 153).

Cu drept cuvânt Pârvan combate părerea lui Rohde susținută și de Kazarow (Klio XII, 1912) cum că Zalmoxis ar fi un zeu chthonic. De fapt Zalmoxis este o zeitate solară.

În lucrarea de față am dezvoltat motivele ce ne îndeamnă să atribuim lui Zalmoxis o viață pământească. Pentru noi Zalmoxis este un personaj real ca și Pythagora, Empedocle, sau Deceneu. După îndeplinirea misiunii sale profetice, el se confundă esențialmente cu zeitatea preconizată de el, adică cu Gebeleizis.

În orice caz, concepția euhemeristă despre Zalmoxis nu atinge întru nimic caracterul orfic al religiei getice, susținut în această lucrare. Încercarea lui Pârvan de a despărți pe Geți de celelalte seminții tracice din sud, apropiindu-i de popoarele nordice, nu se va putea menține. Tocmai caracterul orfic al religiei lui Zalmoxis dovedește strânsa legătură ce-i leagă pe Geți de celelalte seminții tracice din sud, la care misterele orfice au fost de mult practicate într-o formă esoterică. Religia Geților nu este altceva decât un orfism exotericizat și ridicat la rangul unei religii naționale. Deși Pârvan p. 159 recunoaște rădăcinile tracice ale orfismului, de care Pythagoreismul era adânc influențat, totuși nu amintește cu nici un cuvânt de caracterul eminamente orfic al religiei lui Zalmoxis.

Scopul principal al acestei lucrări era tocmai scoaterea în evidență a caracterului orfic al religiei lui Zalmoxis.

C. Blum

Dr. phil. et lic. iur.

CE GREU RĂZBAȚI, BĂTRÂNE CÂNT

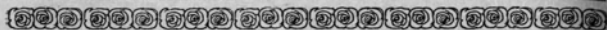
*Ce greu răzbați, bătrâne cânt,
În casa lumii înoptate!...
Frânturi de vers pe=aipă de vânt
Strecoară clipe 'ntunecate!*

*Te=au întristat aceste vremi
Din ce în ce tot mai haine!
Ce singur și sfielnic chemi
Trecutul cu=ale lui ruine!*

*Nu desperă, bătrâne cânt,
Nu da frâu liber suferinții,
Că rostul tău e încă sfânt:
Te=or asculta 'n mormânt părinții!...*

Mihail I. Pricopie

TREI MARINARI

(Inspirație din: Mon Frère Yves de Pierre Loti)

*Au plecat spre larg odată,
Au plecat trei marinari;
Au vâslit ei ziua toată:
Era vânt și valuri mari.*

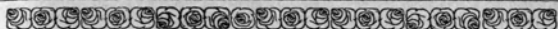
*Seara cârma fuse ruptă
Și cârmaciul s'a 'nnecat.
Ceilalți doi aveau de luptă:
Bătea vântul necurmat.*

*Când s'a potolit furtuna,
Zarea când se lumina,
Marea le=arăță, nebuna,
O beretă ce plutea.*

*Și=au luat cu ei bereta,
Punga pipei și=un cușif...
Fața mării cum e creta
Pân 'la țarm le=a tot zâmbit.*

Mihail I. Pricopie

PE MARMARA

Tărăgănatul cântec de Bairam
Și leneșa cadână te'nfioară
Cu legănarea trupului barbară
Pe Marmara, în drum către Islam.

Dansând, se învârtește'n șerpuiți,
Se pierde 'ntr'un vârtej amețitor
Și 'n vălurile trupului, subțiri,
Ea pare-un vis pe yachtul călător.

Gr. Sălceanu

ORIENTALĂ

Departe zvon pierduț de darabane.
Un nor, o pânză nu-i pe marea lină.
Moschee albă. Uliță pustie.
Pe marmură aprinsele turbane
S'apleacă și se'nnalță spre țarie.
Cum bat mătânii, parcă se înclină
Un câmp de maci bătut de-o vijelie.

Gr. Sălceanu

ARHITECTURA NOUĂ ȘI CEA ROMÂNEASCĂ

ÎN LUMINA TEORIILOR LUI J. GUADET

Deabea au trecut două decenii de când Franța a pierdut pe unul din cei mai străluciți arhitecți ai ei, pe *Julien Guadet*.

După *Charles Garnier*, autorul vestitei lucrări arhitectonice, care este „Opera” din Paris, prin care s’a subliniat arta franceză contemporană, urmează Guadet, care, începând din 1894, dădu la iveală monumentală sa lucrare „*Éléments et théorie de L’architecture*”, un mănunchi de prelegeri ținute la „Beaux Arts” din Paris.

Terminând la 1864 Școala de arhitectură din Paris, obține „Prix de Rome”, cea mai mare distincție ce se acordă anual în Franța, prin concurs, arhitecților francezi, cari trec la Vila Medicis, o școală pentru acești premiați, spre a-și desăvârși studiile clasice la Roma.

Se zice că șederea sa la această școală l-a învățat, prin comparația mediului artistic din patria sa cu acela din Italia, să prindă faina caracterisărilor în artă. Stăpân pe această taină, Guadet ajunge un desăvârșit traducător de programe arhitecturale, iar în laturea didactică un documentat maestru în a evidenția principiile pe care le cunoaștem din monumentală sa operă.

La înapoierea sa în patrie primi direcțiunea unui atelier la școala de arhitectură din Paris; iar după 20 de ani de conducere în această calitate, el ocupă catedra de profesor de teorie și de programe arhitecturale la aceeaș școală. Aici ținu el acele prelegeri atât de apreciate nu numai pentru varietatea principiilor, pe care știa, ca un maestru, să le illustreze printr’o mare bogăție de documente, surprinzătoare prin exactitatea și raritatea lor, dar și pentru frumusețea expunerii caracterizate printr’o logică strânsă și o claritate într’adevăr latină.

Guadet este cel dintâiu care a arătat erorile învățământului arhitectural din Franța, precum și partea programului de arhitectură în crearea operei de artă. Programele date de Guadet exprimau în modul cel mai convenabil viața contemporană franceză. Cu ajutorul lor el a determinat pe elevii săi să părăsească metoda tradiționalistă de a concepe un proiect după modelul operelor vechi, care reprezintă postulatele vieții unei omeniri de mult dispărute; căci programul de arhitectură este un deziderat al societății; el exprimă viața mereu reîmprospătată a acestei societăți. De aceea, ca o urmare a celor spuse mai sus, toată mulțimea exemplelor de arhitectură cu care Guadet, în lucrarea

sa, ilustrează principiile de artă, reprezintă evoluția și starea până la care au ajuns diferitele probleme de arhitectură în lume.

Încă din vremea Renașterii se încetățenise în Franța, de altfel ca și în alte țări, obiceiul de care învățământul francez nici până azi nu s'a eliberat definitiv, — de a întrebuița elementele de artă de toate felurile, sub forma petrificată a consacrării definitive prin tradiții și neputința de a diseca aceste elemente, în scopul de a scoate din ele principiile de artă, iar nu de a le folosi drept icoană, la problemele cele noi ale vieții moderne.

Ne inchipuim ce mult se înrădăcinase acest obicei în arhitectura franceză, ca să se fi ajuns la arta decadentă din vremea celui de al doilea Imperiu; și deprinderea aceasta are consecințe atât de nefaste asupra artistului, încât acesta, odată format, nu mai află puțința de a reveni la libertate.

„E prea târziu!“, răspunde profesorul Guadet elevului care, format în atelierul vreunui maestru al timpului, unde căpătase vechea deprindere a arhitecturii, venea să se înscrie la școala cea nouă.

Munca sa de a însușește elementele amorțite ale practicei seculare și a libera spiritul creator al artistului a fost considerabilă.

„Va trebui să dispară această generație, ca să se ajungă la o nouă creațiune în artă!“ a fost ultima sa exclamație după atâtea eforturi.

Pe când marele dascăl și teoretician artist încerca în Franța renovarea teoretică a arhitecturii franceze prin prelegeri savante, în țările germane, dar nu peste tot, ci mai cu seamă în centrele depărtate de Berlin, adică mai libere de despotismul oficialității prusace, se arată semnele aceluiaș proces de reînviere a libertății în artă; cu deosebire că spiritul german ajunsese la aceleași rezultate folosind metoda experimentală a construcțiilor pe teren, mai simplă, mai greoaie, dar tot așa de sigură și solidă.

Dela Renașterea italiană țările germanice, în afară de arhitectura veche pe care o posedau, nu mai cunoscuseră o altă pentru vremurile noi, decât aceea de imitație. Curentul Renașterii italiene, ceva mai târziu aci decât în Franța, apoi curentul francez și în urmă curentul stilurilor amestecate, care intrase în obiceiul de pretutindeni, cu nici o privire la uzul lor în desfășurarea programului de construcție și fără a fi înțeles asupra destinației lor de la origină, toate au fost întrebuintate, rând pe rând, la ridicarea arhitecturii de imitație în Germania.

Dacă arhitectura Renașterii italiene, — greșită față de arta pură prin metodele sale, — reușește totuși să se impună prin minunatele ei capo d'opere, — aceasta se datorește în special unor genii ca Bramante, Brunelleschi, Michel Angelo, Sansovino, Palladio, Alberti, etc.

Operele lor însă sunt lipsite de o viață proprie; ele capătă viață numai prin execuția genială, adică prin traducerea plină de sevă a ordinelor clasice romane și grecești. — Dar artiștii Renașterii n'au cunoscut nici principiile care conduseră pe antici în construcțiile lor și nu aveau nici obișnuința naturală a artei clasice. Pentru orice de-

taliu trebuiau să caute, cu sfortări penibile, exemplarul antic care să se potrivească construcției din vremea lor.

Arhitectura germană de clasicism importat e lipsită însă și de această viață, pe care i-o dă artistul de geniu.

De aci a urmat pentru artiștii germani nevoia unei reacțiuni, nevoia de a părăsi imitația unei arte străine și a încerca creațiunea unei arte naționale proprii.

Se înțelege că arhitecților germani le-a fost mult mai ușor să-și cuceriască libertatea decât celor francezi. Aceștia moșteniau o artă tradițională atât de înrădăcinată, încât de greutatea de a o înlătura s'a resimțit până și de marele Guadet care, de la înălțimea catedrei primei Școale de arhitectură și cu autoritatea sa de arhitect strălucit, n'a putut s'o cuceriască curând pentru ai săi.

Astfel, libertatea în arta arhitecturii pornește teoretic din Franța, prin activitatea lui Guadet, iar practic din țările germane, mai libere de impunerile oficiale despotice.

Nimic nu ne împiedică de a crede că latinii, atât de iubitori de trecut, dar și atât de geloși de libertățile spiritului, nu-și vor menține întâietatea, imprimând arhitecturii moderne cea ce-i lipsește spre a se desăvârși: suflul geniului artistic, adică expresia arhitectonică a operei. Este natural să se întâmple astfel, deoarece arta nouă, adoptând metoda realităților în construcție și înlăturând imitațiunile, se găsește simplificată prin ridicarea aproape numai pe bază științifică a construcției.

Dar, în artă, știința nu creează. Ce ar putea să facă în artă metoda științifică decât să varieze ici și colo dimensiunile, controlând datele, să rezolve vreo problemă din nou cu acelaș rezultat, schimbând doar cifrele; și dacă abuzează, atunci ajunge să se sterilizeze în rezultate. Se simte nevoia să intervină spiritul degajat de ambianța și grăia științifică, spiritul de creație în mediul simplificat, care să combine elementele, adică să compună; să combine proporțiile, adică să studieze.

Metoda germană realizează în practică, în modul cel mai simplu, principiile enunțate de Guadet; ea procedează prin tatonare, reducând prisosul din construcție; pornind chiar de la ideea construcției, ea elimină orice factor strein de legile statice și se mulțumește numai cu stricta interpretare a programului de arhitectură. Artistul rămâne să se ocupe numai de acesta din urmă, deoarece expresia arhitecturală a fost redusă la simpla expunere constructivă; tot ceea ce veacuri de artă au așezat pe fațade, în interioare, în elemente și în compoziție, a fost eliminat. De aceea arta de azi se găsește încă în fașe, caracterizându-se prin linii rigide și extrem de simplificate. Ele limitează suprafețe liniștite, uniformizate de natura materialului de construcție, printre care betonul armat are întâietate.

Fabricile furnizoare, ajutate și de spiritul de economie al timpului, unifică producția, o ștandardizează, — ca să întrebuițăm un cuvânt nou, — reducând la și mai simplu întrebuițarea diferită a elementelor de construcție și a celor de arhitectură: grinzile, stâlpii, plăcile, culorile, tâmplăria, etc., se întrebuițează așa cum le dă fabrica. Profilele

cad, ca și cum ar fi de nisip ; ornamentele dispar, lipsindu-le cadrul ; golurile se proporționează numai după criterii de igienă și de confort ; plafoanele se ridică după stricta necesitate a cubajului necesar de aer ; nimic, deci, nu se vede încă din ceiace trebuie să aducă sufletul artistului ; expresia arhitecturală a operei.

Arta, prin urmare, a trecut în sarcina mulțimii, care dă programul. Această a doua bază pe care se sprijină o operă de artă — *programul* — a rămas, din nefericire, singura pe care să se realizeze creațiunile epocii noastre. *Începuturile arhitecturii moderne se manifestă printr'o expresie de program.* Odată programul creat, arhitectura devine desigur o artă ușoară de mânuit, deoarece nu mai rămâne nimic din vechiul arsenal al arhitectului în opera de artă ; de aci priveștiștea acelui enorm flux de nepregătiți, cari, lipsiți de focul sacru al artei și al talentului, escaladează zidurile acestui divin domeniu al arhitecturii.

Schimbările sociale aduc probleme noi și'n arhitectură. Planuri de construcție, necunoscute până acum, se cer adaptate la noile instituțiuni destinate marilor aglomerări omenești ; evoluția vieții de familie, deosebită de cea veche și influențată de numeroasele invențiuni în domeniul confortului, a determinat modificări în casa de locuit, ducând la gospodăria de apartament și transformând mai cu seamă orașele prin ridicarea de imense construcții — locuințe blocuri — pe care le cere necesitățile spiritului de colectivitate.

Vidul lăsat prin îndepărtarea tuturor elementelor de artă veche, ce dădeau expresie arhitecturală unei construcții, tentează pe unii artiști de azi, înzestrați cu oarecare originalitate, spre o artă personală, foarte puțin viabilă și spre exagerări cu totul condamnabile, care deviază arta de la evoluția ei normală. Așa se explică înflorirea acelor directive ciudate ca : simbolismul, cubismul, ultramodernismul etc., directive neadmisibile și ineficace pentru oricine cunoaște criteriile de dezvoltare ale artei arhitecturale. Se cunoaște, mai de mult, cazul ridicol al unui plan de palat pentru „Légion d'honneur” din Franța, conceput cu cinci corpuri de construcții formând o stea și cu o sală rotundă la centru, urmărind prin aceasta o siluetă de plan, un simbol în proiecția orizontală, just ceiace a trebuit să realizeze, câțiva ani mai târziu, închisoarea din Mazas, pentru construcția sa.

Se uită că poezia arhitecturii nu este poezia arhitectului, ci poezia lumii întregi, a epocii pe care o cântă sufletul artistului. Arhitectul trebuie să se mențină în realitatea vieții ; căci zice Guadet : — „*Car, il ne faut pas se le dissimuler, et à cela ne pouvons rien, le grand architecte d'une époque, c'est son état social*”. Apoi adaugă : „*Construire est à la fois le but de l'architecte et le moyen dont il dispose ; et à l'origine étymologique du mot architecte, nous trouvons ce sens précis, qui est une définition : maître constructeur.*”

La construction est un art et une science. Art par l'invention, la combinaison, la prévision ; science par le contrôle et la rigueur de vérification. L'art ne suffit pas à donner les certitudes nécessaires,

la science ne suffit pas à créer, ou plutôt, la science ne crée pas, mais elle apporte sa garantie aux créations de l'art.

Dacă a construi este și scopul și mijlocul de care dispune arhitectul în crearea operei sale, aceasta se face prin și pentru vremea sa. Această vreme trebuie să-i dea imaginea operei sale. Iată de ce Guadet protestează puternic împotriva tendinței de a face arhitectură cu imagini trecute. Totuși s'au găsit mulți literați, arheologi și istorici cari, fermecați de frumusețea vechilor capo d'opere, au crezut că pot da directive pentru o artă „reînviată” din trecutul mult admirat. Zice de aceia Guadet :

„L'histoire est une explication, mais malheur à qui, professeur ou élève, enfermerait l'étude de l'architecture dans les lisières d'une étude historique ! D'abord, pour étudier utilement cette histoire, il faut au préalable connaître les matériaux, les éléments de l'architecture. L'histoire vient alors confirmer les saines études, montrer les apogées concordant avec la discipline acceptée des principes, les décadences expiant fatalement leur oubli, les renaissances s'éclairant de leur réveil. Mais, pour qui n'a pas cette préparation nécessaire, l'histoire d'un art ne serait plus que de l'archéologie. Et, ainsi isolée, l'archéologie, qui devrait et voudrait être l'auxiliaire des arts, peut en être le plus redoutable ennemi. La question est grave et mérite bien un cri d'alarme, car c'est pour les arts une question de vie ou de mort. Je m'explique :

Depuis un siècle, et dans le monde entier, les arts et l'architecture surtout sont anémiés par leur subordination à l'archéologie. Eussions-nous un Raphaël ou un Paul Véronèse, il ne leur serait permis de faire ni l'Ecole d'Athènes ni les Noces de Cana, car à ces admirables chef-d'oeuvres, l'archéologie opposerait qu'ils sont inexact ! L'architecture, à qui l'on ôse demander de se faire contemporaine aujourd'hui de Saint Louis, demain de Louis XV, l'architecture n'est plus presque partout à l'étranger qu'une expression archéologique, une adaptation servile d'anachronismes illogiques, quelle que soit l'époque qui fournit le modèle au pastiche. A Munich, on imagine des Parthénons utilitaires ; à Londres, pour répondre aux besoins tout modernes du club, vous rencontrez de vieilles connaissances, le palais Farnèse, les Procuraties, la colonnade de la place de la Concorde, tout cela copié jusqu'au surmoulage, pour plus de servilité. L'art italien ne sait plus que se répéter ; et partout ainsi, jusqu'en Amérique, pays jeune, mais aussi vieux en art que la vieille Europe.

Această limpede expunere arată cauzele decadenței contemporane în artă, cauzele desorientării de azi și asupra cui cade răspunderea acestei tiranice oprimări în artă.

Ce mult se potrivesc aceste juste observațiuni și pentru explicarea mersului greoi, mereu în declin al arhitecturii românești din ultimele timpuri ! Moștenind un material bogat, dar unilateral și în același timp extrem de stilizat ; dar și suferind de un mare gol de producție

națională, imediat după înfloritoarea epocă brâncovenească, — arhitectura românească s'a găsit, într'un moment dat, în așa situație, încât totul cădea în sarcina invențiunii contemporanilor. Ce prilej fericit de creațiuni arhitectonice într'o epocă atât de eroică în alte manifestări naționale !

Dar s'a ridicat arheologia cu activitatea ei impunătoare și a oprit din leagăn zborul liber al inspirației în arhitectură. Recitiți numai admirabila disertație a lui Odobescu pentru Ateneul român ! Ne minunăm cum autorul vede, explică și dorește ca elementele din compoziția clădirii să fie aservite exemplelor dispartate pe care le culege din operele antichității, atât de felurite prin nuanța, caracterul și destinația lor. Extragem din acele multe exemple ciudata concepție a acoperișului Ateneului, realmente executat dintr'o *împreunare statică* de ferme și învelitoare metalică, dar reprezentând prin forma sa *monolitul* cu urechile de ridicare care este acoperișul de pe mormântul lui Teodoric cel Mare dela Ravena.

Metoda aleasă de artiștii noștri pentru „reînvierea artei străbune“ n'a fost, precum se vede și din această expresie, decât utilizarea insinuantă a exemplelor arheologice. Și răul a fost cu atât mai mare, cu cât modelele, neputând fi găsite decât în vechi programe religioase și, excepțional, în câteva exemple de arhitectură civilă — au trebuit să fie folosite, în elementele lor, într'o învâlmășeală de nedescris și de-a dreptul îngrozitoare, pentru necesitățile unor programe contemporane, mutilate în vederea adaptării lor la elementele vechi, mutilate și acestea la rândul lor în acelaș scop de potriveală. Ce a eșit din toate acestea pentru formarea gustului public, se poate vedea din comenzile zilnice impuse arhitecților și din felul de apreciere al unor critici de artă.

De la căsuța modestă, cu inevitabila culă așezată deasupra unui gol de vitrină cerut de necesitățile prezente, căsuța transformată, prin elementele religioase din compoziția sa, într'o adevărată bisericuță și până la acea greoaie construcție a Școalei de Arhitectură din București, — muzeu de elemente dispartate luate din publicațiunile Comisiei Monumentelor Istorice ; dela ușile de sufragerie, înflorate după modelul ușilor împărătești de altar, până la burlanul de ploaie acoperit de arabescuri presate în suprafața tablei, — toate s'au întocmit de mâna foarte abilă, dar necondusă de conștiința creatoare a arhitectului și anume după fotografia vreunui album sau al unui text de istoria artei românești.

Iată, spre exemplu, modesta căsuță a unui și mai modest cetățean, înzorzonată pe cei câțiva metri pătrați de fațadă, cu cea mai revoltătoare îngrămădire de streșini, profile și goluri de toate formele și cu diferite decorațiuni, care amintesc motivele de la Trei Erarhi, Curtea de Argeș și de pe lespezile mortuare brâncovenești ; ba încă și cu complicate combinații personale de artă primitivă romanică sau seldjuco-otomană.

„Flori, ghirlande și rozace de ghips risipite peste tot, dela temelie până'n vârf, de la ușa de intrare până la acoperișuri, ale căror

ulice sunt înflorite : desfrâu de ornamentație, care nu e întru nimic mai prejos de stilul celui de al doilea Imperiu al nostru", — scria de curând criticul lui „Le Temps“, d-l Iules Bertaut, despre arhitectura nouă românească. Arhitectură de muzeu, desigur, dar nu arhitectură de artă pură izvorită dintr'un spirit creator de artă românească contemporană.

Ne lipsesc artiștii mari ? Nu. Arhitectura contemporană românească a avut fericirea să cunoască și personalitatea geniului creator. Acesta a fost arhitectul *Ion Mincu*. Datorită geniului său avem astăzi o oază răcoritoare și înflorită în pustiul artei noastre arheologizate. Artă sa se caracterizează nu numai prin traducerea elementului istoric la forma strict necesară a construcției moderne, dar mai cu seamă printr'o admirabilă luminare a creațiilor de către principii riguroase cunoscute. De aci au rezultat acele opere complete și desăvârșite, cavourile lui Mincu. Din nefericire, prin moartea prematură a autorului, metodele sale n'au putut exercita o influență destul de simțită asupra urmașilor.

Mincu a fost un bun cunoscător al timpurilor trecute și al condițiunilor de viață din timpul său ; el știa ceea ce s'a transmis viabil din trecut în societatea prezentă. De aceea lua din trecut numai ceea ce trăește și astăzi.

Impresia ce ne lasă operele lui Mincu este impresia clasică de necesar, de adevăr constructiv. De aceea operele sale rămân de sine stătătoare ca și legile firii.

Situația arhitecturii românești se aseamănă nu cu a celei franceze, caracterizate printr'o continuitate în dezvoltarea ei, ci cu a celei germane, care a cunoscut arta de import. De aceea generația nouă de arhitecți trebuia să se îndrumeze prin gust, prin înțelegerea vieții noi, printr'o independență rațională și prin lipsă de prejudecăți spre creație, iar nu spre compilație anacronică.

În acest sens rolul unei școale de arhitectură ar fi fost, desigur, nu în a scoate artiști de diplomă, sau a impune curențe, care firește, iau naștere în afară de școală, în atelierile talentelor zilei, ci în a orienta finerele generații spre înțelegerea realităților actuale încadrate în principiile artei. Din nefericire, metodele întrebuițate în învățământul școalei noastre de Arhitectură au fost din cele proscrie de Guadet, metodele învățământului prin imagini trecute. Nu știm dacă această eroare, care stă la baza școalei noastre, se poate atribui celor ce nu s'au pătruns temeinic de prelegerile lui Guadet în timpul instruirii lor la Paris, sau diletanților cari au avut un rol precumpănitor în organizarea acestei școale. Credem că și unora și altora !

Prin desenarea repetată a modelelor de artă veche, cât și prin studiul abrutizant al manualului de clasicism al lui Vignole, s'a avut pretenția a se forma școlari-artiști cari, la terminarea școalei, în locul creațiunii proprii, duc cu ei un bagaj de documente reprezentative.

Este foarte adevărat că și școala de la Paris a cunoscut, până

la venirea lui Guadet, metoda care împiedică promovarea firească a arhitecturii, — deoarece scrie Guadet :

„Mais j'ai toujours été choqué de voir mettre ces ordres antiques au point de départ des études, lorsque l'élève est encore incapable de les comprendre, et cela surtout par des auteurs qui n'y cherchaient et n'y trouvaient qu'une forme : une forme, c'est-à-dire une expression, et non une conception. Je ne puis y voir le pivot unique de l'architecture ni la première étape de vos études“. Apoi adaogă mai departe : „Pendant plus de deux siècles, les études d'architecture ont été soumises à ce despotisme, Vitruve, écrivain à coup sûr médiocre, architecte probablement médiocre, si tant est qu'il fût architect, avait laissé un livre très discutables, recueil plus ou moins approximatif des règles de l'architecture grecque ; très éloigné des origines de cet art, il fut aux créateurs de l'architecture ce que furent les rhéteurs aux grands orateurs, les sophistes aux grands philosophes.

Il subsiste une curieuse délibération de l'Académie royale d'architecture à peine créée, qui proclame la magistrature de Vitruve, et en fait une sorte de père de l'Eglise artistique. Dès lors, ses théories devinrent quasi royales, et le triomphe du module fut presque un article de foi. Et, malgré l'indépendance incoercible des véritables artistes de tous les temps, malgré la renaissance momentanée et si brillante des Gabriel et de leurs émules, le chiffre alourdit de plus en plus sa tyrannie jusque dans des temps très récents. Aujourd'hui encore, que de gens croient que l'architecture est un art chiffré, un barème de formules rigides et mathématiques !

Tot astfel și la noi în proiectele de școală se întrebuintează aceleași metodă a imaginilor, și la cele de „stil românesc“, acestea oferite și cu solemnitatea unui pompos sentimentalism național, care metodă ne-a dus la arhitectura românească actuală. Se copiază elementele de artă veche românească, dar și elementele imprecise din momentul de față. Am auzit un profesor, conducător de atelier, exclamând odată în fața acestor proiecte : „În arhitectura românească poți așeza tot ce vrei, totul merge !“ Lipsa de *metodă analitică* în acest nejustificat fel de învățământ al arhitecturii și al stilului românesc în școală a dus la rezultatul descris mai sus. De sigur și pe timpul profesorului I. Mincu s'au admis, însă nu în mod obligatoriu, proiecte de arhitectură în stil românesc în atelierul său din școală ; aceasta în momentul când această artă se dibuia în afară, adică în atelierle măștrilor ; dar Mincu a folosit *metoda analitică* în predarea acestei lature de stil în proiecte, contribuind cu multiplele sale cunoștințe, la studiul principiilor aplicate la arta arhitecturii generale. De altă parte și programele sale de arhitectură, admise să fie tratate în stil românesc, au fost alese cu multă socoteală și cumpătare, așa încât, pe lângă un studiu cât mai complet, elevul prindea și acel interes pentru aplicățiunea elementelor naționale de arhitectură, care este unul din scopurile școlii. Adevărul deplin este însă că Mincu a făcut abstracție întotdeauna de stilul în care

lucra elevul și, pentru a nu îngreuna învățământul propriu arhitecturii, nu da voie să se întrebuițeze de elev stilul românesc oriunde și cu orice preț.

Se pomeneste de interes național în artă? Acest interes însă se realizează tocmai prin concepția artistică, determinată de simțirea și cultura generală națională, adică prin creație, iar nu prin copiere servilă; deci prin metoda realităților constructive, nu prin metoda imaginii copiate. Propabil că obiecțiunea „interesului național“ s'a pus și aiurea; dar iată și aci răspunsul lui Guadet:

„Aujourd'hui nous savons et nous proclamons que l'art a droit à la liberté, que seule la liberté peut lui assurer la vie et la fécondité, disons mieux, le salut! Si j'insiste sur ces considérations, ce n'est certes pas pour faire table rase de tout ce qui nous a précédés; au contraire, notre art, comme notre langue, comme toute notre civilisation, est et doit être un héritier, riche du patrimoine accumulé pendant des siècles. Mais je hais les proscriptions artistiques comme toutes les proscriptions, l'exclusivisme artistique comme tous les exclusivismes.

Voilà la méthode logique: Commencer l'enseignement par les ordres, c'est l'enseignement de l'image; commencer par le mur, c'est l'enseignement de la réalité“.

Pe acest postulat al marelui Guadet se sprijină și arhitectura nouă, care cucerește tot mai mult atelierele și se impune în societatea obosită de prejudecăți. Curentul artei nouă însă nu este exclusiv de origină germană. Se înțelege interesul pe care îl au unii din arhitecții noului curent german de a se exprima tare: Principiile vechi nu mai convin; am creat principii nouă și necunoscute, neformulate până la noi.

Recunoaștem că principiile nu pot fi o servitute, dar sunt o luminare, o sevă de viață sau *sursum corda* al artiștilor; totuși nimic din logica construcției moderne nu iese afară din lumina principiilor eterne evidențiate de Guadet. Dacă am lua ca exemplu cel mai răspândit element de arhitectură: cornișa, — acest element al apărării zidurilor, — atunci cornișa modernă, simpla bandă sau sprinceană, cu sau fără lăcrămar, construită din material rezistent supraaplicat zidului, este aceeași pe care ne-a dat-o Guadet în raționamentul concepției de cornișe clasică multiprofilată.

Prin urmare, nu poate fi vorba de nici o schimbare a principiilor în arta arhitecturii. Impresiuni nouă arhitecturale da, ba chiar și multe exagerări, care nu pot fi luate în serios, cum ar fi spre ex. forma de flacără a bisericei de la Dornach. Căci spune Guadet:

„La science a ses axiomes; l'art a ses principes. Les uns comme les autres sont la base des études. L'architecture est de tous les arts celui dont les principes sont les plus rigoureux; mais comme les axiomes, les principes ne se démontrent pas, sinon par l'éternelle supériorité des oeuvres qui les ont le plus fidèlement respectés“.

Acesta este răspunsul la pretențiile acelor arhitecți ai noului curent, cari afirmă că nu lucrează în baza principiilor stabilite din cele mai vechi timpuri.

Realizarea principiului în opera de artă diferă de la un timp la altul, de la un popor la altul, de la o regiune la alta, de la o concepție la alta, dând toată diversitatea stilurilor, realizarea specifică a artei, a frumosului dat de un artist, așa cum îl explică Guadet:

„Le beau, a dit Platon dans une magnifique définition, le beau est la splendeur du vrai. L'art est le moyen donné à l'homme de produire le beau; l'art est donc la poursuite du beau dans le vrai et par le vrai. Dans les arts d'imitation, le vrai c'est la nature; dans les arts de création, dans l'architecture notamment, le vrai se définit moins facilement: pour moi cependant je le traduirai d'un mot: la conscience. Si pour le peintre et le sculpteur le vrai est dans le monde extérieur, pour nous il réside en nous-même“.

Iată ceace trebuie să stea la temelia culturii viitorului arhitect: conștiința că, dintre toate categoriile de artiști, arhitectul poartă pentru opera sa răspunderea cea mai mare; că logică lui trebuie să se sprijine nu numai pe experiența și cunoștințele cele mai variate și solide, dar și pe un suflet/cu desăvârșire cinstit. Cu o astfel de orientare în învățământ nu ne-ar fi fost dat să vedem nici cule peste vitrine, nici cerdacuri spânzurate de streășină, unde te introduci prin pulberea din podurile casei ¹⁾, nici tânăr arhitect care să recomande ²⁾ pentru o „Casă la țară un holl, în care să găsești ca obiectiv principal fie un fals șemineu, fie, în loc, o sobă viguroasă“.

Se spune deasemeni: Vom introduce modernismul și în arhitectura noastră. Această afirmație, alături de unele studii recente și de unele proiecte expuse la concursuri publice, dovedește persistență în eroarea fundamentală de până acum. Introducere, import, înseamnă servilism în artă. Libertatea locală a concepției, aceasta este arta pură; ea se obține prin aplicarea principiilor și înțelegerea mediului nostru; căci nu este suficient să iei un plan și o fațadă a cutărei opere de pe țărmurile Baltice și să le potrivești prin soluțiile păcătoșite de pe malurile Dâmboviței, pentru a realiza o operă potrivită Țării și gustului nostru.

Arhitectura modernă, — atât de trâmbitată în internaționalismul caracterului ei, pe care i-a dă o simplitate deocamdată voită, sau, mai exact, lipsa de expresie arhitecturală, — va trebui să se supună complexului de condițiuni ale mediului actual și local și să capete, cu timpul, o expresie proprie, așa cum o au spre ex. arta clasică, gotică etc.

De altfel semne par a se arăta. Dacă luăm ca exemplu originalul proiect de școală din Leningrad ³⁾, datorit arhitectului rus Nikoljsky, unul din reprezentanții artei moderne, vom constata într-adevăr modificări esențiale de plan, datorite condițiilor locale și în special celor climatologice. Să ne închipuim o sală imensă, a cărei suprafața e împărțită în clase, amfiteatre, laboratoare și culoare largi, luminate de

¹⁾ „O lucrare necunoscută de I. Mincu“ de Sp. C. Arhitectura Anul V. 1926

²⁾ „Un studiu de casă la Țară“ Rev. Căminul Anul II. No. 1

³⁾ Wasmuths Monatshefte für Baukunst, Heft 4, April 1929.

sus în felul atelierelor de sculptură, adică cu tavanele înclinate ; printr'o succesiune de câteva vestibule și străbătând prin mai multe uși, se pătrunde în interiorul marelui săli ; o *minimă suprafață de zidărie vine în contact cu exteriorul*. Care este rațiunea acestei concepții de plan ? Ușor de înțeles, dacă finim seamă de frigul intens ce stăpânește în regiunea Leningradului. Este *construcția omului arctic*, a eschimosului care și zidește coliba din blocuri groase de ghiață, nelăsând decât o fereastră cu ventilație deasupra, spre a fi cât mai ferit de gerul intens.

Ce deosebire acum între această construcție de școală polară și aceea din Niederursel-Frankfurt a. M., a lui Franz Schuster, alt reprezentant al artei moderne, construcție ai cărei pereți se reduc aproape la o serie de stâlpi, încadrând imense goluri, sau formând porțice ce-ți dă impresia unei școale în aer liber ! Într'acest fel se stabilește criteriul de concepție peste tot unde metoda școalelor sănătoase de arhitectură a avut de scop dezvoltarea conștiinței sau adevărului în sufletul viitorului arhitect.

Și dacă principiile, care se află la baza exemplelor de mai sus au fost aplicate cu atâta rigurozitate de cei mai autorizați reprezentanți ai arhitecturii moderne, aceasta dovedește ce adevăr mare stă închis în următoarele rânduri ale lui Guadet :

„D'un climat à un autre, l'architecture a des exigences toutes différentes ; et il est bien remarquable que les architectes qui, au XVIe siècle, s'inspirèrent si passionnément en France de l'architecture italienne, bien mieux, les architectes italiens travaillant en France, comme le Boccadoro, empruntèrent à l'Italie son goût, ses décorations, mais non sa composition.

Il est curieux de faire un rapprochement entre deux monuments de très grande valeur, presque contemporains, la cour du Louvre et le palais de la Chancellerie à Rome. Certes, la cour du Louvre est bien inspirée de l'art italien dans son étude et son décor. Mais voyez au Louvre la proportion des baies, en hauteur surtout, comparée à celle de la Chancellerie. A Paris, avec la façade de la Chancellerie, on ne verrait pas clair. A Rome, avec la façade de la cour du Louvre on serait aveuglé et on brûlerait“.

Care sunt acum observările ce le putem scoate din operele arhitectonice românești în lumina teoriilor lui Guadet ? Arhitectura veche poartă într'adevăr un caracter de adaptare progresivă la condițiile mediului geografic românesc.

Priviți numai arhitectura moldovenească și cea muntenească, în cele mai multe din elementele ei de compoziție. Deși acestea sunt tratate după o manieră deosebită, datorită diferitelor influențe streine, totuși ele se modifică după natura locului unde sunt așezate. Peste tot se observă o logică adaptare la condițiile climatologice, îndată ce elementele de compoziție trec din mâna artistului stein la cunoscătorul autohton. Întrebuințarea slonului deschis, după practica construcțiilor civile, la bisericile din Muntenia și, într'o măsură foarte mică, la cele

modovești, ca și atâtea alte exemple ne dovedesc îndejuns ade-
vărurile de mai sus.

Năări în vechea noastră arhitectură nu se vede compilația
goală, cu toată influența puternică exercitată de marile școli streine
și de fluxul meșterilor streini; printruă meșterul, chiar strein fiind, era
silit a ține seamă atât de gustul și deprinderile indigene, cât și de
conștiințele mediului local.

Oricât de mici ar fi deosebirile de mediu de la un loc la altul,
de totuși se vădesc, dacă nu în climă, lumină, orientare, cel puțin în
perspectiva mijloacelor locale de construit. Satisfăcând pretențiile artei
corecte, în nici un caz nu se poate adopta același tip de locuință —
s. ex. la Sinaia ca la Tekirghiol. Totuși, multe lucrări patronate de
Ministere, precum sunt clădirile de școli construite în ultimii ani, n'au
ținut seama de acest principiu. Identitatea programelor nu poate fi
motiv de desconsiderarea lui. Un program ne dă nomenclatura serviciilor,
ne arată relațiile dintre ele, dar nu trebuie să sugereze nici combinația
lor, nici proporția și mai puțin încă nu trebuie să impună soluțiuni.
Zice Guadei:

*„Il tombe sous le sens, qu'un programme de ministre de la
Marine, par exemple, sera le même quel que soit le quartier supposé,
et que cependant un ministère de la Marine sera tout autre chose
s'il est conçu place de la Concorde, ou dans une rue quelconque.
Le Panthéon serait sans doute tout autre s'il n'était sur le sommet
de la butte Sainte-Geneviève, on ne concevrait pas une Cour de
Comptes avec l'architecture de l'ancien palais d'Orsay, s'il y avait
eu la perspective de la Seine et des Tuileries”.* De altă parte, dacă
pentru condițiuni locale diferite același program primește soluțiuni
diferite, este firesc ca programul să primească, pentru condițiuni
asemănabare, interpretări asemănătoare. În acest caz nu ne putem
mira îndejuns de marea diversitate de interpretare a programului s.
ex. la stația Carmen Sylva dela Mare, unde stau alături elemente de
arhitectură așa de disparate, cum ar fi acoperișul țuguiat elvețian, terasa
romană, sau acoperișul plat. Cât de frumoase și interesante sunt acele
localități, care, fără să îmbrace aspectul monotoniei, se prezintă totuși
cu o impresionantă unitate de înțelegere a construcțiilor și astfel ne
fac să distingem caracterul dominant al naturii sau al ocupației locui-
torilor. Principiu atât de evident în arhitectura populară rustică, arhitec-
tură de care începem a ne ocupa!

Ce evoluție putea să aibă arhitectura noastră națională și „stilul
românesc”, când principiile enunțate mai sus nu și-au găsit formularea
nici măcar într'un slab început de învățământ oficial! Este curios de
știut cum, în locul acestor principii, s'a lăsat libertate elevului să dea
importanță exclusivă la ceea ce numim impresie picturală în arhitec-
tură. Dar această goană după impresia picturală a dus la hofărarea
bunului plac; și de aci, pentru căutarea pitorescului, nesfârșita variație
și frământare a formelor arhitecturale, care bat la ochi în proiectele
casei de locuit și mai cu seamă în cele ale vitelor. Locul, regiunea,

acestea pot fi sfidate oricum: prin turnuri ce se iau la întrecere cu brazii, prin masivități de zidărie spre a se opune impresiei de munte, printr'o multicolorație de fațade răsucite și găurite în fel și chip. Iată ce spune și Guadet:

„Mais on ne compose pas le pittoresque; il se compose à lui tout seul par l'oeuvre du plus grand des artistes, le temps. Ce palais de justice, sept siècles y ont travaillé et mis leur empreinte: qui donc ôserait se flatter de faire celà à lui tout seul et en un jour? On compose — quand on est artiste de génie — la place de la Concorde; on ne compose ni la place Saint-Marc de Venise, ni la place de Signorie de Florence, ni celle de Sienne, ni le Capitole de Rome“.

Orice mișcare de linie, orice variație de formă în arhitectură trebuie să fie determinată de o necesitate: tehnică și de program, morală și de artă; ea nu trebuie să pornească de la ideea preconcepută a variației. Zice tot Guadet: *„Cherchez dans toute l'antiquité, vous ne trouverez pas un édifice — pas un seul, entendez-le bien — dont l'intérieur et l'extérieur ne soient pas la conséquence réciproque, rigoureuse et nécessaire, l'un de l'autre. Lorsqu'une fois vous avez saisi la structure d'un édifice antique, sa forme, son expression, sa réalisation évoquent chez vous l'idée invincible du nécessaire. Et en même temps, c'est généralement d'une grande beauté: mais beauté de par la composition, et non beauté de par l'artifice, voilà l'art parfait. Mais est-ce le privilège de l'antiquité? Non“.*

Această idee de necesar a liniilor, formelor și expresiunilor este tocmai ceea ce lipsește arhitecturii românești din zilele noastre. S'a spus cu drept cuvânt de către un critic de artă, că în tot ce s'a construit în ultimele decenii va trebui să intervină, pe viitor, în multe părți o răzuire completă, în alte părți o muncă de corectare a tuturor acestor lucrări, pentru a se crea o atmosferă estetică convenabilă în orașele noastre degradate.

Curentul nou în arhitectură vine în mod fericit și la timp să libereze arta românească de trufia unei originalități rău înțelese, aducând în locul unui fals pitoresc, metoda construcției simple, riguroase și exclusiv practice, pențrucă, abea după acest purgatoriu, prin care trebuie să treacă vechea școală, să ne avântăm spre înălțimile artei superioare pe care o așteaptă neamul nostru.

Școala superioară de Arhitectură are aci un mare rol de îndeplinit. Totuși, această școală este încă departe de a răspunde chemării sale legitime. Cu toate dreptele critici aduse, cu toate reformele cerute ¹⁾ de persoane autorizate prin calitatea unei depline competențe — totuși, în ceea ce privește funcționarea ei — nu s'a ajuns nici măcar la o existență legiferată.

Li lipsește acestei școle, în primul rând, concepția nouă a artei

¹⁾ „Reforma învățământului arhitectural“, de Sp. Cegăneanu Ziarul Curentul No. 472—473—475—480 din 1929.

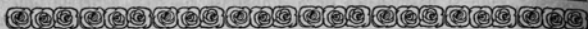
noastre, cum și posibilitatea de a împărtăși tinerelor generații înțelegerea justă a scopurilor arhitectului. Numai prin metoda învățământului realităților se obține concepția teoretică a creației, care ne va da arhitectura românească de mâine. Pentru aplicarea ei practică se mai cer două lucruri: întâi, asigurarea prin legiferare a libertății de manifestare a artistului român, prin apărarea lui de pseudo-artiștii streini, care contribuie în mare măsură la decadența gustului unui public încă neformat printr'o cultură artistică. Se cere, prin urmare, de urgență o lege de îngrădire a profesiunii de arhitect.

În al doilea rând se mai cere o legiferare completă a edilității publice. De la această legiferare se așteaptă paza în orașe a aplicării principiilor riguroase de arhitectură; ea va ține locul criticei autorizate și eficace de artă, care nouă ne lipsește. Priviți cum Roma de curând ne-a dat un strălucit exemplu de răspundere urbanistică, prin refuzul unui mare proiect românesc de școală. O lege a construcțiilor va renaște orașele, le va armoniza cu caracteristica mediului în care se dezvoltă și le va scăpa de aspectul haotic în care zac acum.

G. Brătescu

Arhitect.

MARINARUL

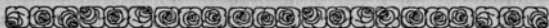
Cerul e cuprins de nouri,
Zarea toată s'a'nnoptat ;
Ale vântului ecouri
Gem în aeru 'nghețat.
Munți de apă se ridică
Farul până 'n vârful scaldând, —
Marinarul fără frică
A plecat spre larg cântând.

Vasul pâraie pe creste
Ori scoboară 'n guri de iad,
Dar nimic din toate-aceste
Voia bună nu i-o scad.
Căci așa e legea sortii
De când lumea s'a iscat :
Tot ne 'nghite gura morții,
Ori pe mări, ori pe uscat.

Zarea de se luminează
Pe-orizont de aur plin,
Ruga 'n pieptul lui vibrează
Pentru bunul cer senin.
Și atuncea iarăși cântă
Și cum suie pe uscat,
El sărută țărna sfântă
De pe care a plecat.

Mihail I. Pricopie

SUB NORII NEGRI

Sub norii negri de pe cer
De-o săptămână ploaia pică.
Pământul parc' ar fi de fier ;
E totul trist și mut de frică.

De apă e văzduhul plin.
Și ce 'mpietrită zarea este ! ...
Doar gându-mi spune cu glas lin
A 'ntregului trecut poveste.

Și-atâtea tomni, și-atâția ani
li retrăiesc în vechea casă, —
O viață plină de dușmani,
Și singură de tot, retrasă.

Imi par atât de 'mbătrânit
Și mă cuprinde-atât regretul,
Că lacrimi cad neconținut
Ca ploaia toamnei pe încetul.

Sub norii negri de pe cer
Când ploaia toamnei se 'nfiripă,
O, Doamne-al meu, atâta-ți cer :
Dă-mi Sfântul Soare pentru-o clipă ! ...

Mihail I. Pricopie

COMOARA

— DE PE FRONT —

Plouă... plouă mereu. Zi și nopțe cad picurii cu nemiluita. De o săptămână cerul a'ncremenit ca un ceaun plumburiu de-asupra pământului. Peste tot stăpânește noroiul clisos ca un aluat. Numai prin fundurile tranșelor s'au adunat băltoace lungi.

E o dimineață de Octombrie. Un colț de cer albastru surâde peste Măgura Odobeștilor. Creasta ei dantelată apare limpede în marginile zării, dar răspândește fiori de'ngrijorare: tunurile dușmane de-acolo aveau poate să'nceapă iarăși bombardamentul lor necruțător. Dar după prânz alți nori se ridicară, iar dealul se pierdu sub desimea picăturilor de apă.

Vântul zbuciumă atmosfera aceasta grea. El schimbă mersul liniștit al ploii, pătrunde pe sub cojoace, se strecoară prin cele mai prizărite crăpături și lovește cele mai tainice colțuri.

S'a'nopțat. Vântul e din ce în ce tot mai tare și mai rece. În asemenea împrejurare, plutonierul, care în alte dăți mai ațipea în patul lui de nuielă, acum nu mai poate să aibă odihnă. Cu umărul drept înainte, cu spatele încovoiat, tulbură băltoacele șanțurilor și cercetează bordeie și posturi.

— „S'aude ceva, moș Anghel?”

Întrebatul nu se clinti din loc. Cu ochii pironiți în întunericul umed, răspunse încet, ca și când și-ar fi șoptit ceva lui însuși.

— „Aș!... Aicea îs diparti rău!... și fuși ca sub stăpânirea unei răgușeli.

— „Ai fuma o țigară?... ”

Soldatul se văicări:

— „Di două ceasuri rabd!... Nici nu mai văz în fața ochilor!...”

Plutonierul îi întinse tabacherea și-i luă locul în post. Omul se

ghemui în fundul șanțului, răsuci cu greutate țigara, apoi își afundă nasul într'o firidă și o fumă.

— „Sâ-ți facă Dumnezeuști parti di casă di argint, câ tari om bun mai iești!...”

Rămânând singur, începu să sară când pe-un picior, când pe=alful, sfredelind cu ochii mereu întunericul. Căci cu toată bătrânețea lui, își păstrase văzul și auzul finereței.

Vântut bătea dinspre Păunești. El se lovea cu toată puterea de spatele bătrânului ostaș, isbea apoi malul șanțului și se=ntorcea spre fund unde da peste bocancii cu pielea umedă și rară prin care intra cu ușurință.

— „Am să scriu acasă pintru ciubote... Cu acelea știu că n'oi mai avea nevoie!...”

Gândurile i se=ntoarseră înapoi cu doi ani. Își vedea casa din mijlocul unui sat aruncat la margina unei păduri din Botoșani... zărea acoperișul fuguiat și prisma înaltă... deosebea'n cuprinsul ei pe toți cei dragi...

— „Hei!... oftă el; dac'aveam eu bani atunci... nu-mi putezau mie ciolanele bătrâne pi front!...” Și toate împrejurările acelea i se limpeziră acum în minte.

Mobilizat la o coloană, rănit greu la șoldul drept în retragere, zăcu aproape un an la=spital. Apoi, de=ndată ce puse piciorul în pământ, l=au trimis la un centru de instrucție. Acolo moșneagul cercă să=și caute dreptatea. Dar majorul de la cancelarie îi tăie vorba.

— „Dumneata care ești din teritoriul liber... să vii după amiază! Om vedea noi atunci dacă putem face ceva!”

Iar când se duse, majorul era singur. El se sculă de la masa lui de scris, se propți în fața soldatului, și țântuindu=și privirile în ochii lui, îi suieră printre dinții strânsi:

— „Miști?... Cinci sutare!... Numai cinci sutare și te=am făcut scăpat!... Altfel... Pastrama s'alege de tine pe front!...”

— „Da n'am... păcatele mele!... N'am câ=s om sărac de tot și cu o casă di copii!...”

— „Atunci... mișcă=te la front!... Ești repartizat la regimentul 33 Infanterie!... Ai înțeles?... ”

Cu picioarele grele soldatul plecă de acolo. O săptămână mai pe urmă își găsea regimentul pe front, în fața Panciului.

Vremea trecu repede cu aceste gânduri. Schimbașul sosi, iar Anghel Dinu se=ntoarse la bordei. El se minună de puterea gândului

omenesc, care'n mijlocul celei mai mari suferinți își duce mintea către suferințele trecute, plăcute nouă pentru că sunt definitiv înfrânte.

— „Doamne!... Doamne!... Mare-i puterea ta!... își ter-mină el gândurile, și merse să se culce pe pământul umed al unui bordeiu.

Dimineața începu să tușească. Dar nu luă în seamă. Către prânz luă'n primire acelaș post. Văzduhul se luminase, dar vântul își insuflise furia. Înfășurat în cojocul care-i ajungea până la călcâie, mângâia cu privirea mereu acelaș petic de pământ; pe'ntinsul lui cunoștea toți pomii, toate vișele și toate buruienile mai răsărite.

Vântul trecea pieziș peste cele două șanțuri, iar iarba se'nvă-lurea veșnic în aceeași parte. Tăiosul șuierat al tulpinelor băjoase s'amesteca laolaltă cu cel al miilor de gloanțe care brăzdau aerul în toate felurile, cu pocnetele ca de enorme geamuri sparte ale minelor și cu multe alte numeroase sgomote cum numai într'un iad se mai pot închipui.

Dar iată, pe'ntinsul învălurit al buruienilor, se'ntâmplă un lucru ciudat: unele vârfuri se plecau altfel de cât era rostul lor. De bună-seamă că cineva se târa pe brânci. Pândarul puse mâna pe arma totdeauna întinsă pe malul șanțului și urmări cu încordare drumul pe care-l făcea nevăzutul dușman. Se'ndrepta spre rădăcina unui nuc bătrân.

— „Vrei tu să ti chitești bini... dar lasă!... Te-oi chiti ieu să mai bini!...

Ochi îndelung și trase. Și'n timp ce împușcătura se pierdu în haosul celorlate, sub umbra nukului ierburile se mișcă violent sub rostogolirea unui trup greu. Apoi ele-și reluară ritmica lor mișcare.

— „Atât i-o trebuit!...“ își șopti pândarul. Dar imediat se născu un gând chinuitor:

— „Să nu fi fost unul dintre-ai noștri?...

Gândul acesta nu voia să-i iasă din minte. Când pe la două veni schimbașul, el merse pe la cele trei posturi apropiate.

— „Măi frațâlor! Iote ci s'o'ntâmpat! Acu mă duc să văd cini o putut fi? Băgați di samă să nu trageți în mini!...“.

Trecu pe sub rețele și cu atenție se târâ spre nuc. Când fu pe-aproape, văzu pe cineva întins cu fața în sus, cu o mână lipită la piept, cu cealaltă larg în lături și cu genunchii aduși la gură. Așteptă câteva clipe, dar pentru că nu făcea nici un fel de mișcare, se apropie. Era un german cu trupul învăluit în haine de piele neagră.

O neașteptată bucurie îl fulgeră pe bătrân.

— „Ia așa haini îmi trebuia mie!... Șă ci mai ciubote! Mai strașnici di cât ali meli!...“. Și cu multă caznă îl desbracă pe neamț. Apoi, cu pachetul la subțioară, se'ntoarse înapoi.

Sergentul Onică îl aștepta.

— „Ce-aduci acolo, moș Dinule!...“.

Fața lui Anghel Dinu radia de fericire.

— „He hei!... Domnule Sergent!... Astă-i o comoară!...“
Și-i desfăcu mototolu.

Plutonul tot se adună în jurul lui.

— „Măi tată Anghele, dă-mi-le mie!... Îți dau doi poli pe ele!...“.

— „Aș, Domnule Sergent!... Așa lucru bun ari să poarti copii di copiii mei!...“.

— „Îți mai dau și mantaua mea cea rusească... știi tu... cea nouă!... Hai... treacă și două pachete de mahorcă!... Și zece cubice de zahar pe de-asupra!...“.

Dar în mintea lui moș Anghel Dinu, ghemotocul cel negru căpăta o valoare nemăsurată.

— „Șă viața s'o mai pui dumneata, Domnule Sergent, șă tot nu li dau!...“.

Merse la bordeiu, își puse comoara sub cap și cercă s'adoarmă. Dar nu putu. Urechile-i vâjâiau, capul îi era cuprins de-o amețală puternică și tot corpul îl durea ca o rană. Și tusa haină-l chinuia mai des și mai tare.

— „Să știi, domnule sergent Onică, azi, mâine... te'mbrac cu haine și cisme nemțești!...“ glumi sanitarul Florea.

Anghel sări'nfuriat.

— „Ticălosule!... Da ci crezi tu c'am să mor?... Eu?“
Și ca să le dovedească tuturor că este sănătos, luă mult râvnitele haine și plecă pe-afară. Dar aerul rece și umed îi făcu și mai rău. Tremurând din toate încheieturile și clănțănind din dinți, se'ntoarse și se lungi lângă sobă. Și'ncepu să geamă. Durerea îl învinsese.

— „Frate Dinule, văd că-ți este rău de tot!... Fii cuminte și hai la doctor!...“.

Bolnavul cercă să se ridice.

— „Căine de sanitar!... Vrei să mă jăcmănești?...“.

Cum ori ce silință de a-i veni în ajutor era fără folos și cum din clipă în clipă îi era tot mai rău, raportară numaidecât comandantului.

— „Trebue să te duci, îi spuse plutonierul; uite ce rău îți este!”.

— „Mă duc, Domnule Plononer, mă duc!... Cum să nu!... Da' țai mata hainili istea că...” și se uită cu înțeles spre sanitarul Florea; „tari mă tem că m'or prăda tâlharii!...”.

Sanitarii îl întinseră pe-o targă și scoborâră cu el la postul de ajutor. Aici un dentist ovrei făcea pe doctorul. El îi cercetă hainele pline de noroi.

— „Ai durmit ca un oi la nuroi... și vii acu la chilipâr-jală?... Sâ dați un dublă porții di chinină... și muini... la front!...”.

Dar în noaptea aceia aiură. Dimineța nici nu se mai putea întoarce. Când a doua zi veni comandantul să-l vadă, de-abea mai putu vorbi:

— „Ai vinit... tari bine ai făcut!... Eu mă duc... măăă duuuuc!... O racilă di om... Da' hainili celea să li trimiți mata la Botoșani la copii... la copii di om sărac... Sâ pominească șâ-iei atât di la tata lor”.

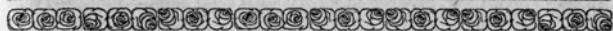
Lacrimi multe udară obrajii lui galbeni.

Pe seară intră în agonie, iar noaptea închidea ochii pentru a intra în odihna celei mai sănătoase liniști.

Încă o moviliță de pământ răsări'n umbra bătrânului codru. La căpătâiul ei sanitarul Florea a sădit o cruce pe care o cioplise, gânditor și trist, cu baioneta dintr'o cracă de mestecăn. Pe brațul ei grosolan scrisese două litere mari și dedesuptul lor un număr de regiment.

Mihail I. Pricopie

Tutunul Pașei

Viața trece din ce în ce tot mai repede. Nimeni, către sfârșitul existenței sale, nu mai recunoaște pe aceia din vremea copilăriei. Toate îi apar streine.

Totul se schimbă, se'ncețosează și capătă înfățișări stranii. În veci neschimbat, ca un semn de statornicie dumnezească, rămâne doar natura.

În acest vârtej, omul nu este totdeauna ființa cea mai înțeleaptă. Cu cât inima bate mai repede și sângele curge mai cald, cu atât el se chinuie să'ndese în strâmtoarea ei cercări mai numeroase și mai mari și, urmarea naturală a acestei strădanii este că temelia vieții se surpă prea de fimpuriu.

În vremurile vechi însă, lucrurile nu se petreceau tot astfel. Viața oamenilor urma ritmul domol al naturii. Nimeni nu ajungea strein în vremea lui. Fiecare se silea să trăiască mult, nu să petreacă multe.

Dintre aceștia din urmă era și Reiz=Pașa. Scurt, gros, cu fața înflorită de o barbă albă, zădarnic se'ncerca să puie multă asprime în privire. Zâmbetul gurii lui dezmințea sprincenele încruntate. În tinerețe comandase războaie multe și glorioase; mai pe urmă, când vârsta bărbăției îl sili către o viață mai așezată, sultanul îi încredință funcțiunile cele mai grele și mai de încredere. Această înaltă favoare însă, i-a trezit numai invidii, mai ales din partea acelor tineri cari umblau prin țările ghiaurilor și se'ntorceau de-acolo cu gânduri foarte ciudate pentru bătrânul pașă. De=aceia nu pierdea nici odată prilejul de a-i înțepa.

Odată, la un sfat al înalților demnitari ai împărăției, veni vorba și despre viața care se făcea din an în an tot mai scumpă. Reiz=Pașa aruncă priviri fulgerătoare către ceata celor tineri.

— Numai voi sunteți de vină!... De când ați început să vă'ndesați la școlile creștinilor, toate merg rău! V'ați deprins să mân-

cați din tinichele și-acum vă miroase arama părinților voștri! Dacă vă trebuie ac, îl aduceți de-acolo! Crește importul, și odată cu el și sărăcia!

— N'ai dreptate Pașă! E un progres al vremurilor și acesta! Lumea se'nmulțește, hrana e tot mai rară și, ca atare, mult mai scumpă! E o lege neîndurătoare!

— Toată vina e pe voi! De ce v'ați deprins numai cu lucrurile streinului și nu și cu meșteșugurile lui?... Voi nu vedeți?... Ei aduc fleacuri și iau în schimb aurul nostru!

— Lasă, Pașă! îl întrerupse unul; dumneata ești un om cu idei învechite!... Nu vrei să te potrivești cu progresul vremurilor noastre!...

Reiz=Pașa nu se supără. El făcu pe grăbitul.

— Să veniți Vineri la prânz la mine! Vom continua atunci discuția! și bătrânul le'ntinse mâna surâzând șiret.

Toți primiră. Era Joi dimineața. Ajuns acasă, Reiz=Pașa chemă un fecior.

— Uite o liră! îi spuse el; să te duci la Buiukdere și s'alegi o oca de foi de tutun din cel mai prost... mai prost decât cel din care fac ei leșie pentru oile răioase! Ai înțeles?...

— Înțeles Pașă!... Cocean...

— Ei da!... Aproape cocean!....

În dimineața următoare, același Fecior primi sfatul Pașalei:

— Ai să-mi tai foile subțiri... subțiri de tot! Să fie mătase de Brusa, nu altceva! Apoi umpli cele două tipsii de aur și le păștrezi bine! Dar cotoarele și mașina de tăiat rămân pe tava asta pe care tai! Dacă bat eu din palme odată, aduci o tipsie, dacă bat a a doua oară, aduci pe cealaltă, iar la a treia bătaie vei aduce tava cu toți cocenii ce vor fi rămas!... Înțeles?...

— Înțeles Pașă!

Către prânz mosafirii începură să vină. Palatul de pe marginea mării era plin de trăsuri și de zgomote. Pașaua tăiasă în cinstea zilei aceleia cei mai grași berbeci ai lui. Mirosul de său prăjit plutea peste toate încăperile palatului. De aceia poate umblau slujitorii cu nările larg deschise și'ngھیteau în sec.

După masă toată lumea trecu în sala de fumat. Aici, fel și fel de țigarete, lulele, narghilele, toate felurile de țigări și tutunuri se răsătau pe măsuțele joase încrustate cu ciudate flori de sidef. Privirile dornice nici nu mai știau încotro să se îndrepte. Cele mai nu-

meroase mâni goliră însă cutiușele de lemn cu trabucuri scumpe. Toate privirile se țântuiau către Reiz=Pașa, care nu înțelegea să pună mâna pe vr'o figară și să dea astfel semnalul fumatului general. În cele din urmă, unul mai nerăbdător mușcă din colțul unui trabuc și se'nfățișă bătrânului.

— Reiz=Pașa îmi dă voie?...

Acesta sări în sus.

— Poștiți, Domnilor! Luați tot ce vă dorește inima! Apoi se uită cercetător prin cameră. Mie însă o să-mi permițeți să fumez altfel de tutun! Și bătu odată din palme!

Toți ridicară privirile. Altfel de tutun?... Dar trebuia să fie ceva mai bun de cât tot ce vedeau ei acolo. De-aceia toți dosiră trabucurile în palme și așteptară până ce se ivi feciorul cu tipsia de aur. Atunci toți se'ngrămădiră în jurul pașalei.

— Să nu vă'mpingă ghiaurul de diavol să v'atingeți de-un firișor că... fac bocluc! Și Reiz desfăcu tipsia tacticos. Firișoare subțiri și negre ca păcura ieșiră la iveală. Nasurile tuturora se gră-mădiră de-asupra.

— E tutun negru de China! Cu ajutorul prietenului meu, Șahul Persiei, am căpătat o oca dela curtea împăratului Chinei. Dar ce mă costă!... Două lire de aur fiecă drăm!...

Toate trabucurile fură aruncate la loc și toți fumătorii se repeziră la foițe.

— Pașă!... Numai două firicele!...

— Reiz=Pașa! Fă-mi și mie măcar atâta hatâr!

— Să nu mă lași Pașă!... Măcar o țigărușă de poftă!..

Bătrânul făcea gălăgie, dar strecura la toți cu destul belșug. Un fum vânat și iute umplu sala. Unii tușiau, altora li se tăia respirația, și tuturora le lăcrămau ochii.

— Ce deliciu!... Și ce parfum!...

— Dar ce țârie!

— Dacă Alah fumează, apoi tutunul negru de China e pe placul lui!

Gazda se simți măgulit peste măsură. El mai bătu a doua oară din palme. Și servitorul aduse și cealaltă tipsie, care fu gata și ea numai decât.

— Pașă! Nu s'ar putea să-mi faci și mie rost?... Ce'n-seamnă o mie de lire, când e vorba să ai o oca de tutun divin!...

— Și mie Pașă! Simt că de-acum nu mai pot fuma de cât tutun negru de China!...

— Cum să nu!... Dar mai întâi să vă mai arăt ceva! Și bătu pentru a treia oară din palme.

Acelaș servitor aduse pe-o tavă de-argint un cuțit de tăiat tutun și un maldăr zdravăn de coceni.

— Iată ce-ați fumat, Domnișorilor! A fost destul să vă spun povestea cu Șahul Persiei și împăratul Chinei și să pun cocenii într'o tipsie de aur, pentru ca să vă pară cel mai delicios tutun! D'apoi n'aveam... eu dreptate alaltăieri?...

O clipă, rămaseră cu toții înlemniți! Apoi izbucniră într'un râs sincer.

— Adevărat Reiz-Pașa!... Adevărat!... Ne-ai dat o pildă pe care nu o vom uita!...

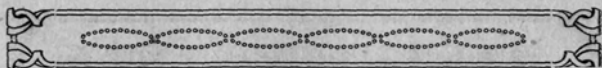
Bătrânul Pașă îi privi cu o părintească mulțumire. Râsul din colțul gurii lui înflorite străluci luminând sufletul său cinstit.

Nimeni nu-i luă în rău păcăleala. Vorbind zgomotos scoborâră treptele de marmoră către margina apei. Acolo îi aștepta un caic lung cu baldachin de mătăasă verde.

Și se pierdură pe puntea de lumină, pe care luna plină o arunca peste fața liniștitei mări.

Mihail I. Pricopie

COBOARĂ NOAPTEA GREA...

*Coboară noaptea grea pe stradă,
Târziu luminile s'au stins,
În van vrea ochiul să mai vadă
Noroitul groaznic ce s'a 'ntins.*

*Pe-o noapte-atâta de adâncă
Din casă ce puteri m'au scos
Să rabd pe umeri, ca o stâncă,
Șuvoaiele ce cad în jos?*

*Dureri ce ard scânteietoare
Să fug din casă m'au silit...
O muzică 'nfiorătoare
La o răscruce m'a oprit.*

*Strânși la un colț stau trei la masă
Privind paharele cu vin.
În geam lovește ploaia deasă,
De foșnet crunt văzduhu=i plin.*

*În mâni și=ascunde unul fața,
Privește altu 'n gol și tace,
Al treilea 'n glas își pune viața :
„Lăsați-mă să cânt în pace!”*

*La cântul lui ascultă soții
Și=s umezi ochii la tustrei.
Câte= o durere au cu toții,
Dar beau și uită dorul ei.*

*Mă pierd în noaptea 'ntunecată...
Ce trist că soarta nu mi=a dat
Să=mi vând durerea necurmată
Pe=un cânt nebun, pe=un vin spumat.*

Mihail I. Pricopie

NOCTURNĂ

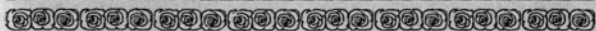
Pe coastă e lună
Și umbră pe mare.
O pânză 'n furtună
Se zbuciumă 'n zare,

Albește 'n lumină, s'afundă 'n abis,
Răsare pe dealuri spumoase, ca 'n vis,
Catargul s'apleacă, se 'nalță sub cer,
Ai crede că puntea e fără năer,

Atâta de iute aleargă în zare.
Pe coastă e lună și umbră pe mare.

Gr. Sălceanu

MARINARI

Păcla 'nserării,
Luna de foc,
Pânzele mării
Ard la un loc.

Luna de jar
Arde catargul,
Flacăra par
Țărnuț și largul.

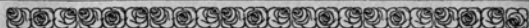
Negru se scoală
Valul din larg,
Munți de sineală
Fulberi se sparg.

Nava isbită
Tremură lung,
Coasta dorită
N'o mai ajung.

Marea frământă
Solzi de mărgean,
Scoicile cântă
Cânt de ocean.

Gr. Sălceanu

DUPĂ ȘAPTE ANI

TĂTARII DIN MOȘNENI (PERVELIA)

Vremea trece și'n mersul ei schimbă starea și moravurile societății. Unii salută zorile vremurilor mai bune ce vor veni, alții plâng pe ruinile celor apuse. Din contrastul trecutului cu viitorul, se naște melancolia prezentului.

Cu aceste gânduri pornesc spre Pervelia, sat al cărui nume, din tătărescul Pir-Veli, — „Veli Bătrânul“, — s'a schimbat în românescul Moșneni. Acum șapte ani am plecat din Pervelia, iar acum mă'norc în Moșneni.

Din Constanța până'n sat, — vreo 30 de Kilometri, — cu mașina aproape că nici nu simți drumul.

Pe șosea întâlnim o mulțime de automobile: unele de cursă, — cu călători, altele de transport, — camioane, încărcate cu cereale sau diferite mărfuri. Toate, atât la dus cât și la întors, trec prin Moșneni. Altădată, prin aceste părți nu se vedeau automobile și orice transporturi se făceau numai cu căruțele. Azi, vezi unii Tătari mergând cu mașinile de cursă, iar alții transportându-și cerealele la oraș cu camioanele. Prin sat, toată ziua trec mașini spre Mangalia, Constanța, Movilă, Topraisar, sau Gherengic.

Imi vin în minte versurile din „Doina“ lui Eminescu:

„Și cum vin cu drum de fier,
Toate cântecele pier!“

Astăzi, cu mașinile ce toată ziua vin și se duc prin Moșneni, vor fi pierit sau se vor fi schimbat multe din ale Tătarilor.

Cum te-apropii de sat, observi o transformare. Odată, nu vedeai decât case scunde tătărești, făcute din chirpici și acoperite cu pae. În prezent, satul este încă odată mai mare, fiindcă s'au așezat aici coloniști veniți de prin județele Olteniei și Munteniei, cari „au construit case în stil românesc, înșirate ca un lanț împrejurul vechilor așezări tătărești, în părțile de răsărit, miază-noapte și miază-zi. De unde altădată satul eră aproape curat tătăresc, astăzi e locuit și de Români și de Tătari, în părți egale.

Și-au schimbat și Tătarii felul construcției caselor lor. Au început să părăsească acele clădiri de chirpici și învelite cu pae. S'au ridicat și se ridică multe case în stil românesc, mai mari și cu camere spațioase, învelite cu țiglă sau olană.

Venirea coloniștilor români a schimbat mult fața lucrurilor.

Înainte vreme, împrejurul satului erau câteva moșii de mii de hectare. Unii dintre proprietari trăiau în alte părți, iar pământul îl arendau la Tătari pe prețuri de nimic. Alții, prin administratori, îl dădeau tot lor, cu o dijmă mică. În afară de acestea, statul avea înfinse terenuri domeniiale, care erau lucrate tot de Tătari, cu arendă mică, deși pământurile erau foarte bune.

În aceste condițiuni, Tătarii luau pământ de cultură cât poșteau și lucrau unde voiau și cât puteau, plătind arenze foarte mici. Când lucrurile stăteau astfel, cine se gândea să cumpere pământ? Dece să'nchidă banii în cumpărături, când n'aveau putere să muncească atât pământ cât li se oferea? Apoi, Tătarul este cheltuitor și, — mai ales, — neprevăzător. Din aceste cauze, în acele vremuri, mai nimeni n'a cumpărat pământ. Cum să cumpere, când chiar părinții lor își vânduseră pământurile cu prețul de o oaie hectarul?

Lucrurile s'au schimbat însă. Moșiile au fost expropriate, iar terenurile luate dela marii proprietari, împreună cu o parte din cele domeniiale, au fost împărțite celor cu drept de împroprietărire și coloniștilor. O parte dintre Tătari au fost și ei împroprietăriți cu câte cinci hectare.

Proprietarii au venit sau și-au orânduit administratori destoinici, și-au procurat inventar viu și mort și au început să exploateze pe compt propriu parcelele rămase. Tot deodată, au fost aduși foarte mulți coloniști, cari au fost împroprietăriți, prin anul 1923, atât în Moșneni (Pervelia), cât și'n satele vecine: Tatlâgeacul-Mare, Tatlâgeacul-Mic și Schitul (Mangeapunar).

Prin expropriere și împroprietărire, pământul s'a pulverizat în mică proprietate și s'a împuținat atât de mult, încât astăzi nu se mai găsește nici pentru plugărie, nici pentru islaz; iar Tătarii, pe cari precipitarea evenimentelor i-a prins nepregătiți, nu mai au unde să muncească.

Cunosc Tătari cari înainte vreme cultivau 50—80—100 de hectare, iar astăzi nu mai fac plugărie, sau fac prea puțin. Dacă-i întrebi de situația lor, atâta știu și ei: să ofteze după vremurile apuse și să-și dea cu pumnii în cap că n'au fost prevăzători.

O parte dintre Tătari, — atrași de mirajul unei vieți mai bune în Turcia, — și-au vândut pe prețuri de nimic gospodăriile și puținele pământuri ce mai aveau și au plecat spre Asia-Mică; dar în Turcia n'au putut trăi și au venit înapoi. Astăzi, — deși nu mai au nimic, — ei preferă să trăiască tot pe acest pământ ospitalier și să nchidă ochii unde au văzut lumina zilei și au copilarit.

Raporturile între Tătari și noii coloniști nu sunt tocmai bune; dar față de cele câteva vechi familii românești, sunt mai mult decât prietenești. Curios este faptul că vechii Români băștinași nu se'mpacă mai deloc cu coloniștii și toate prietenile și vorbele bune le păstrează pentru Tătari, nu pentru conaționalii lor. La islaz, coloniștii își au cireada lor, iar vechii Români băștinași își țin vitele lor cu ale Tătarilor, într'altă cireadă.

Cauza acestor manifestări ar fi învinuirea ce se aduce coloniștilor că sunt cam atinși de boala cleptomaniei.

Tătarii povestesc o anecdotă. Se zice că ntr'o seară un hoge trecea pe lângă casa unui Român-colonist. Românul luase plugul din curte și se muncea să-l vâre'n casă. Când l-a întrebat hoga, de ce face lucrul acesta, el ar fi răspuns:

— „Trebue să mă culc cu capul pe el, căci altfel nu-l mai văd!”

Însă nu aceleași idei au despre vechii Români băștinași.

Înainte vreme, Tătarii își lăsau seara pe ogor plugul, rarița sau grapa, iar dimineața le găseau la locul lor. Astăzi nu mai lasă nimeni nimic la câmp.

Dacă altădată nu vedeai înprejmuiți în jurul caselor, acum mai toți și-au făcut sau își fac. Tătarii au început să-și însușească spiritul de proprietate pe care nu-l aveau. Acum, influențați de coloniștii cari sunt foarte economi și cumpără pământ ori unde găsesc, au început și ei să cumpere.

Tineretul de astăzi știe și carte. Școala românească, înființată de mine pentru prima oară în anul 1919, a dat în urmă mulți absolvenți Tătari, dintre cari astăzi unii își fac serviciul militar prin București, Constanța sau alte orașe, de unde vin cu diferite apucături și idei. Parte din ei au obținut gradul de caporal sau sergent în armată și cunosc diferite părți ale țării românești, când altădată Tătarii nu știau decât Dobrogea. Acești fineri beau vin și'n multe privințe nu mai merg pe cărările bătute de bătrâni.

Astăzi tineretul, în special flăcăii, nu mai poartă nici fes,

nici șalvari. Au împrumutat pantalonii și pălăria sau căciula, încât dela depărtare nu știi dacă sunt Rômâni sau Tătari. Asemenea, am avut ocazie să văd vreo două fete care, în locul șalvarilor și rochiei lungi până la pământ, purtau rochițe scurte până la genunchi, asemenea Româncelor de pe la orașe, care se țin după modă.

Trece timpul, se schimbă lumea!

Dacă'n alte timpuri nu se pomenea ca o fată să-și facă neamul de rușine înaintea de căsătorie, astăzi sunt cazuri când fetele și flăcăii gustă din fructul opriț fără binecuvântarea hogiilor, iar bărbații mai sar gardurile pe la femeile mai frumoșele ale vecinilor.

Asemenea, divorțurile s'au cam înmulțit.

Numai bătrânii nu se împacă deloc cu aceste schimbări. Ei văd totul și-i doare sufletul când se gândesc la alte vremuri. Bătrânii însă se duc. Unul câte unul, închid ochii pentru vecinicie. Cei rămași încă își poartă bătrânețele, sprijiniți în câte-o cârjă, cu ochii duși par'că'n alte zări.

Stau de vorbă cu hoguea. Bătrânul, cu picioarele încrucișate sub el, oftează și-mi spune:

— „Ei, domnule, d-ta care n'ai avut de lucru și-ai scris atâtea despre noi, spune drept: ne mai cunoști acum? Ce fel era odată și cum este astăzi? Dar mai târziu, ce-o mai fi?”

Îmi vorbește bătrânul hoge despre vremurile de aur ale Tătarilor, despre Timur-Lenk al lor, ... despre Crimeea, ... despre vechea viață patriarhală din Dobrogea, ... despre viața și obiceiurile de astăzi. ... și o lacrimă i se prelinge pe obraz.

Mă uit la el și par'căud cântecul lebedei.

Într'un târziu îmi iau rămas bun dela dânsul și pornesc spre gazdă. Deși seara, e tot cald, căci e'n miezul verii. Nici o adiere de vânt, iar luna dă mult farmec liniștii din prejur.

În depărtare s'aude un cântec monoton tăărăsc. După obiceiul lor, s'au strâns într'un loc un grup de flăcăi și cântă. Din altă parte răspunde un grup de fete.

Pe lângă mine trece un car încărcat. În vârful lui un Român cântă și el;

Ce mai lună de iubit,
Dar cu mândra-s înrăjbit;
Cine-ar sta ca să ne'mpace,
Ce mai pomană și-ar face!

I. Dumitrescu-Frasin.

VREMEA

*Cum fluturii spre pară'ntind aripele,
Așa te=avânți, când ești copil, spre sutele
De culmi visate'n viață, iară clipele
Năvalnic trec și repezi trec minutele.*

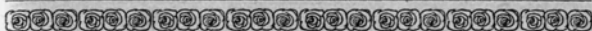
*Apoi, cu finerefeea, vraja dorului
Ți=aduce'n suflet toate melodiile
Și, biruit de farmecul fiorului,
Nu simți cum sboară orele cu miile.*

*Din cartea vieți'ntr'una se rup filele,
Se'mprăștie și umplu toate zările,
Îmbătrânești și trec alene zilele
Și anii ce îngroapă frământările.*

*Ajuns la urmă'n pragul vieții, genele
Se'nchid pentru odihnă'n pacea somnului
Pe care'ncet=încet se cern troenele
Din nepătrunsa veșnicie=a Domnului.*

I. Dumitrescu=Frasin.

ORAȘUL

Se'ndeasă noaptea peste-orașul mare ;
Pe'nguste uliți străjuiesc palate
Cu streșini care par tremurătoare
De nouri grei de fum înconjurate.

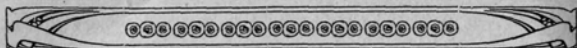
Ce globuri și lumini s'aprend pe stradă !...
Oricare geam și felinar e-un soare,
Iar noaptea se transformă'n zi ; grămadă
Și zgomotoși merg oameni la plimbare.

Zări dragi ale copilăriei mele,
Cu drumuri lungi, cu aer mult, cu Mare,
La voi gândesc în aste zile grele !
Ce singur sunt și'n ce'nchisoare !...

O timp !... Ridică-ți cât mai sus ciocanul,
Izbește crud în zidul de cetate,
De pe ruini să pot privi colanul,
De diamant al nopții înstelate.

Mihail I. Pricopie

S'A ȘTERS O NOAPTE

Secundele, minutele și ora
S'alungă 'n jurul vechiului cadran ...
Când pe ferești pătrunde aurora,
S'a șters o noapte lungă cât un an.

Și umbra mea pe ziduri se alungă
Cu razele de soare ce străpung
Un suflet chinuit de-o noapte lungă,
Ce-a depănat un vis atât de lung.

Cu miliarde clipele trecură
Și miliarde vor mai trece încă
În nesfârșirea timpului adâncă
Și fi-vor iarăș toate câte fură.

Ceasornicul etern, universal,
Cu soare și cu lună și cu stele,
Se 'nvârte 'n goana sborului fatal,
Târându-ne vieața după ele.

Secundele, minutele și ora
S'alungă 'n jurul vechiului cadran ...
Când pe ferești pătrunde aurora,
S'a șters o noapte lungă cât un an.

Gr. Sălceanu

ROMÂNII TRANSILVĂNENI ÎN DOBROGEA.

Legea din 1909 și urmările ei. În proclamația adresată de Domnitorul Carol I al României, la 19/26 Noembrie 1878, locuitorilor Dobrogei se spune că, în curând, această provincie, pe cale constituțională, va primi o organizațiune definitivă. — Organizațiunea promisă însă atât de solemn întârzia.

Dobrogea Veche, până în pragul întregirii sale cu Dobrogea Nouă, stă sub un regim excepțional, inexplicabil din punct de vedere al politicii românești, mai înalte.

A fost nevoie de o viguroasă campanie parlamentară și extra-parlamentară, pentru ca să se aducă, abia la 19 Aprilie 1909, legea pentru acordarea de drepturi politice Dobrogenilor.

Între luptătorii acestei cauze trebuie amintiți de-nii: Ion N. Roman, Const. D. Pariano și Vasile M. Kogălniceanu.

Cel dintâiu, pe lângă un mare număr de discursuri parlamentare, a tipărit în acest scop broșura: „Dobrogea și drepturile politice ale ei”. (Constanța, Tip. Ovidiu 1905, 8°, 159 p. p.), despre care gloriile ale tribunei parlamentare și ale baroului, ca Barbu St. Delavrancea, au spus că e una din cele mai strălucite pledoarii ce au cefit vreodată.

Al doilea, a purtat o viguroasă campanie pentru acordarea acestor drepturi în ziarul „Farul Constanței” 1903 și anii următori, mai apoi în calitate de prefect al județului.

Al treilea, ca proprietar dobrogean și moștenitor al unui ilustru nume, s'a simțit îndemnat să continue tradiția de luptă nobilă și generoasă a marelui său părinte, autorul istoricei proclamații către locuitorii Dobrogei din 1878, — publicând și el o broșură animată de acelaș spirit.

În urma acestei legi din 1909 s'au instituit două comisiuni pentru formarea primelor liste electorale din această provincie: una la Tulcea și alta la Constanța.

Cea dintâiu era prezidată de D. V. Buzdugan, Consilier la Curtea de Apel din Galați și avea ca membri: pe prefectul județului (întâiu, I. C. Atanasiu, pe urmă, P. Sfetescu) și pe președintele Tribunalului din Tulcea, D. Dumitrescu.

A doua era alcătuită la fel, sub președinția unui Consilier de Curte de Apel (întăiu D. Istrati dela Curtea de Apel din Galați, apoi I. Baștea dela Curtea de Apel din București), având membri pe aceiași demnitari: prefectul județului Constanța (întăiu, Ion T. Ghica, iar după acesta C. Pariano) și președintele Tribunalului din localitate: Stelian Bonea.

Acestor două comisiuni li s'au înaintat zeci de mii de cereri ale tuturor cetățenilor dobrogeni, doritori de a fi înscrși cu drept de vot pentru alegerile, pe colegii, cum se făceau atunci: la senat, la cameră și la comună.

Între aceste cereri 4032 sunt dela Românii Transilvăneni, aproape toți capi de familie și oameni cu rosturi deosebite în viața acestei provincii.

Cele 4032 de cereri se descompun astfel: 1091 din județul Tulcea și 2941 din județul Constanța.

Înainte de a intra în amănuntele acestor cereri, câteva cuvinte despra felul cum erau alcătuite, sprijinite și soluționate.

Cererile erau toate tipice și cam de următorul cuprins: Cutare, de origine român, din comuna . . . județul . . . țara . . . așezat în România la . . . iar în Dobrogea la . . . renunț la calitatea de supus străin și declar că vreau să deviu cetățean român, conform prevederilor legii din 19 Aprilie 1909.

Cererile erau sprijinite de diferite acte ca: act de naștere sau carte de botez, cum i se zice în Ardeal, eliberată totdeauna de oficiul parohial și numai la minori de ofșterul stării civile; actul de plata impozitelor, eliberat de administratorul financiar sau, de cele mai multe ori, de perceptor; carnet de serviciu militar, fiind acest serviciu o condiție pentru obținerea calității de cetățean român; acte de vânzare și cumpărare; foi de zestre și altele.

Aceste cereri, făcute toate la un fel și întemeiate pe aceleași acte stereotipe, evident, nu sunt atrăgătoare și nu ne dau toate lămuririle dorite.

În ele e vorba exclusiv de petiționar, de situația lui morală și materială, nu însă și despre familia lui. Și ar fi interesant să avem oarecare știri și în privința aceasta! Câtă lumină n'ar fi adus niște memorii sau chiar niște simple *curricula vitae* (schite biografice), ori cât de sumare, ale acestor petiționari! Din ele s'ar fi putut redacta o vastă și interesantă cronografie contemporană. Adevărat că înfăptuirea ei ar fi fost anevoioasă. Deși majoritatea Românilor Ardeleni, cari cer drepturi politice în Dobrogea, știu carte și semnează cei mai mulți cererile — și numai puțini neștiutori de carte pun degetul pe cruce, — totuși redactarea acelor memorii sau schite biografice ar fi răpit mult timp și energie și acordarea de drepturi politice s'ar mai fi întârziat cu vre-o câțiva ani. Nu rămâne, deci, decât să suplinim cu alte izvoare informația defectuoasă din aceste acte.

Dar mai sunt și alte neajunsuri.

Comisiunile compuse, precum am arătat, din magistrații și înalții demnitari de Stat, suflete puritane de Români neaoși, erau preocupate — se vede din hotărârile lor — înainte de toate de asigurarea marilor interese naționale, favorizând în tot chipul elementul românesc. Era de ajuns să se știe că cutare sau cutare este Român din Transilvania, ca să fie trecut în liste și să i se recunoască cetățenia, chiar dacă nu avea toate actele în regulă, obligându-se cel mult petiționarul să le prezinte ulterior.

Mai mult! Acești înalți funcționari ai Satului Român nu aveau nimic de obiectat fraților lor transilvăneni, nici chiar atunci când aceștia, sub presiunea oficialității ungurești, schimonosiau numele de localități, încât, dacă nu știi ungurește, anevoie le poți identifica. De exemplu: Popa Gheorghe, vopsitor în Cernavoda, e originar din Soconzel „Segmari“, ceea ce vrea să zică județul Satu Mare. Altul: Simion Ion Țăranu și Ion I. Țăranu, amândoi plugari în Cara-Omer, județul Constanța, spun că sunt născuți în „Sempt Ianoși“, nu în Sâmbanș, județul Torontal, cum se zicea unei comune românești din părțile Banlocului Bănățean.

Dar ce să zicem despre Românii aceștia dela granițele românismului, când sunt contaminați de această manie a schimonosirii vechilor nume de localități românești până și frați de ai noștri din inima Ardealului, cum sunt Oltenii din Țara Făgărașului și chiar unii Sălișteni!

Câteva exemple: Titu Gheorghe Vasu zis Georgescu, plugar în Osmanfacă, jud. Constanța, e originar din „Alșu Arpași“ (sic), nu din Arpașul de jos, județul Făgăraș. Bărdaș Loghin și Bărdaș Manole, amândoi plugari din Șiriu, plasa Hârșova, sunt din „Ferșu Porumbac“ (sic!) nu din Porumbacu de sus, același județ. Sau chiar Iordache Goșa, plugar în Cavaclar, plasa Mangalia, e născut în „Szelistye“ (sic!), nu în renumita noastră Săliște a Sibiului. E sigur că, în aceste pociri de nume, își au partea lor de vină și fruntașii satelor noastre de peste munți, preoții și învățătorii cari, cu preget și fără preget, spuneau sătenilor noștri să spună și să scrie pretutindeni denumirea ungurească a satului lor, aceasta fiind cea bună și adevărată, nu cea veche românească.

E deci, cu atât mai vrednic de laudă spiritul de toleranță și de largă înțelegere a tuturor împrejurărilor noastre de peste Carpați, de care au dat dovadă, prin judecata lor senină, înalții funcționari ai comisiilor amintite. Dacă erau cât de puțin pedanți și formalști, ei puteau să reducă cu mult numărul Românilor Ardeleni împroprietăriți în Dobrogea. Dar ce hibrid ar fi fost caracterul național al acestei provincii. Dat a fost însă, vorba regelui Carol I, întemeietorul României moderne, — ca, prin înțelepciunea cumpănită a marilor noștri bărbați de Stat și prin patrioticul avânt al tuturor inimilor, să înscriem o epocă de binecuvântată și rodnică renaștere a țării și în deosebi a provinciei noastre de peste Dunăre. Onoare și recunoștință lor!

Și așa cum sunt, dosarele comisiunilor pentru formarea primelor liste electorale din cele două județe dobrogene cuprind mai multe date, privitoare la populația acestei provincii, decât ori care din publicațiile cunoscute până acum, în românește sau în limbi străine.

Când se vor studia cu deamănuntul, se va putea alcătui din acestea adevăratul tablou etnografic al Dobrogei Vechi în anii 1909—1912.

Până la compunerea unui tablou etnografic așa de vast și de complicat, cum ni-l oferă provincia noastră de peste Dunăre, să ne mulțumim, de data aceasta, cu câteva indicațiuni sumare asupra originii, așezării și rosturilor mai însemnate ce au Românii ardeleni în această provincie.

Originea și așezarea Românilor transilvăneni în județul Tulcea.

Am arătat mai înainte că, în județul Tulcea, avem 1091 cereri pentru acordarea de drepturi civile Românilor transilvăneni. Făcând statistica acestor cereri, ajungem la următoarele încheeri:

332, adică 33⁰/₀, sunt dela Români de pe Țara Oltului, sau dela Făgărașeni ;

313, sau 31⁰/₀, sunt dela Mocani ;

112, sau 11⁰/₀, sunt dela Țuțueni sau Români din marginea Sibiului și

334, ce reprezintă 33⁰/₀, sunt dela Românii din celelalte părți ale Ardealului și Banatului.

În județul Constanța, precum vom vedea îndată, mai bine sunt reprezentați numeric Mocanii propriu ziși, adică Secelenii și vecinii lor.

În județul Tulcea majoritatea numerică o au Oltenii sau Făgărașenii. Fostul căpitan în armata austriacă, Mihai Poparadu, întemeiază, cu ajutorul inimosului prefect al acestui județ, Remus Opreanu, satul Făgărașul Nou, din coloniști transilvăneni. Acest sat aparținea comunei Topolog.

Iată comunele mai însemnate de unde au venit coloniștii făgărașeni : Sevestreni, Copăcel, Pojorta, Lisa, Netotu, Sâmbăta, Viștea și Ucea de jos și de sus, Bran, Zărnești, Voivodeni, Ileni, Șinca Veche și Nouă, Mărgineni, Berivoiul Mare și Mic, Poiana Mărului ș. a.

Și acum câteva nume de familii de coloniști făgărașeni : Blendea, Conduleț, Florescu, Rășină, Corboș, Drugă, Căpățână, Căbuz, Gărbacea, Grămoiu, Zăbavă, Comanici, Roșoiu, Pedestru, Șerban, Chiujdea, Scorțea, Herda, Bufoiu, Dăianu, Orășteanu, Codrea, Fășcanu, Dumbravă, Pană, Olteanu, Noianu, Lazea Roșca ș. a.

S'au așezat, de asemenea, numeroși coloniști făgărașeni și în comuna Urumbei, județul Tulcea, unde, dată fiind așezarea lor mai veche (unii încă din 1878, dar cei mai mulți din 1880) au fost împrietăriți mai bine cu câte 15 hectare de pământ fiecare, iar unii

chiar cu câte 25 ha. Ilustrăm și această așezare cu câteva nume neaoșe românești : Floca, Ganea, Boitan, Crăciun, Rotaru, Păcuraru, Neacșu, Bârsan, Tataru, Ciocu, Aldea, Căpraru, Pătrașcu, Budac, Lăcătuș, Hampu, Țipu, Hârșan, Bucel, Oancea, Babeș ș. a.

O comună vestită pentru coloniștii ei transilvăneni este, în sfârșit, Casimcea, plasa Babadag, jud. Tulcea. Aici majoritatea coloniștilor sunt Mocani sau Bârsani din părțile Brașovului și Trei-Scaunelor, precum și Mărgineni sau Țuțuieni del Sibiu. Iată comunele de baștină : Satulung, Purcăreni, Cernatu, Prejmăr, Râjnov, Tărlungeni, Vama și Întorsura Buzăului, Sita-Buzău, Covasna, Poiana Sărată, Brețcu, Săliște, Gales, Tilișca, Vale, Sibiel, Gura Râului, Orlat, Poplaca, Rășinari, Rod, Magu, Căcova, Topârcea, Poiana, Jina ș. a. Iar ca nume de familii cităm : Roșculeț, Munteanu, Iernică, Diaconu, Ciocea, Poenaru, Toma, Opișan, Encică, Botoșaru, Husaru, Săvulescu, Băărăscu, Dobrinaș, Moroianu, Tocitu, Taflan, Marcoșan, Rucăreanu, Gridea, Domnu, Bocarnea, Bancotă, Talpău, Grădeanu, Bredeanu, Onișcă, Stelea, Comăniță, Banciu, Bratu, Nanu, Herța, Stăneasă, Dura, Curechianu, Grecea, Cristea, Mija ș. a.

Între locuitorii acestei comune sunt doi mari proprietari și anume Sandu Munteanu, având 551 ha. pământ cu un venit anual de 8272 lei aur și Ion Sandu Munteanu cu 5000 ha. teren și venit anual de 15.356 lei aur. Acesta din urmă se număra, negreșit, între marii moșieri ai țării.

În afară de menționatele trei comune, în județul Tulcea și-au mai înprospătat sângele vechiu românesc prin infuziunea de sânge nou ardelenesc și următoarele comune : Chilia Veche, Mahmudia, unde avem coloniști chiar din Lugoju Banatului ca Ion L. Gataianțu, fost funcționar la C. F. R. ; Ciamurlia de jos și de sus ș. a.

Ne-ar duce însă prea departe, dacă am dori să urmărim primirea fiecărei comune, în parte, cu elemente de colonizare din Transilvania. Ca indicațiuni generale, credem, sunt suficiente acestea pentru județul Tulcea. Documentele par a nu fi complete. Ele nu arată așezarea Mocanilor în Dunavăț, Cârjolari, Cerna ș. a.

În județul Constanța. Mai numeros și mai puternic e elementul ardelen în județul Constanța. Aici îl găsim în peste 80 din cele 99 de comune ale județului. Însirăm aceste comune cu numele, pe plăși, și subliniind numele acelor comune în care elementul românesc din Ardeal e deosebit de puternic reprezentat : Afară de orașul *Constanța*, unde aproape toate inițiativele mari de cucerire românească pornesc dela ei, în plasă se găsesc următoarele comune bine populate cu Ardeleni : *Canara*, (și în satul Palazul Mare), *Cara-Murat*, (numai în această comună am găsit 128 familii ardelen), *Hasiduluc*, *Osman-facă*, *Sibioara* (cu denumirea veche Cicrăcci), *Techirghiol* (și în satul Musurat), *Tuzla* (și în satul Carmen Silva), și *Valul lui Traian* a cărui denumire veche e *Hasancea*, precum și în satul *Omurcea* aparținător acestei comune.

În plasa *Cerna-Vodă*, afară de centrul plășii care, fiind cel mai în cale, e foarte bine populat cu Români transilvăneni, aceștia mai sunt reprezentați prin numărăroși coloniști și în următoarele comune: *Cochirleni*, *Rasova*, *Seimeni*, *Tortoman*, (și în satul *Defcea*), *Tepeș-Vodă*, a cărui denumire veche e *Chior-cișmea*, precum și în satul *Siliștea*, a cărui nume turcesc e *Taşpunar*.

În plasa *Cogealac*, iarăși la fel. Găsim în centru și în următoarele comune: *Casapchioi*, *Istria* (numele turcesc *Cara-Nasuf*), *Pantelimonul de jos*, (și în satul *Runcu*, al cărui nume turcesc e *Ter-zichioi*), *Potur*, *Săcele* cu denumirea turco-tatară *Pelitlia* și în satul *Vadul* (mai înainte denumit *Cara-Harman*), apoi în *Toxof*.

Plasa cea mai bine colonizată cu *Ardeleni* e, însă, fără îndoială *Megidia*. Ei se află în mare număr, atât în reședința plășii, cât și în următoarele comune: *Alacap*, *Biul-biul*, (80 de familii) *Carol I*, *Chiestel*, *Cobadin*, *Enge-Mahale*, *Izvorul Mare*, cum se numește astăzi *Mamut-Cuius*, (121 familii), *Murfatlar*, *Osmancea* și în satul *Agemler* și *Peștera*.

Nu lipsesc nici din plasa *Mangalia*, și anume nici din orașul de reședință, nici din comunele: *Cara-Omer*, *Comana* cu numele vechiu *Mustafaci* și în satele aparținătoare ei: *Azaplar* și *Carachioi*; *General Scărișoreanu*, cum se numește astăzi *Enghezu* de altă dată, *Gherengec*¹⁾ și în satul *Haidarchioi*, *Ghiuvenlia* cu numele de astăzi *Chirnogi*, *Sarighiol* și *Tatlageac*.

În plasa *Hârșova* încă sunt numeroși *Transilvăneni*, atât în comuna urbană reședință de plasă (88 de familii!) cât și în celelalte comune și anume: *Cartal*, *Ciobanu*, *Gălbiori* sau cum se numea mai înainte *Saragea* și în satul *Băltăgești*, *Gârliciu*, *Ghizdărești*, *Muslubei* și în satul *Șiriu*, (117 familii!) *Sarai*, *Satișchioi*, și *Topalu*.

Numeroși sunt și în plasa *Traian*. Anume în comuna urbană *Cuzgun* (78 familii!) și în comunele: *Adam-Clisi*, mai ales în satul *Urluia*, *Aliman*, și în satul *Vlahii*, *Beilic*, *Caranlăc*, *Debromir*, *Enigea*, (234 familii) *Epișenlia*, (95 familii!) și în satul *Ghiuvegea* și *Tudor Vladimirescu*, denumit mai înainte *Regeș-Cuius*.

În fine, ei sunt bine reprezentați și în *Plasa Nouă*, centrul acesteia *Bacramdede*, precum și în comunele: *Cavaclar*, *Cazil-Mura*, *Chioseler*, *Docuzaci*; *Dumbrăveni*, cum se numește astăzi *Hairan-chioi* de altă dată; *Negrești* cu denumire vechea *Carabacă*.

Nu trebuie să uităm apoi nici pe *Ardelenii* așezați în comunele care astăzi nu mai aparțin județului *Constanța*, dar care în 1909 îi

¹⁾ Fiind vorba de comuna de origine a faimosului agitator anti-român, *Doctorul Cristu G. Stancioff Racovski*, să nu uităm a înregistra faptul că, prin *Decizia No. 1502* din 13 Aprilie 1912, i s'a recunoscut întregimea drepturilor politice, înscriindu-l în listele electorale la colegiul I de cameră, I de senat și I de județ, improprietărit fiind de Stat cu 25 ha. pământ în anul 1884. Precum ca să se știe. Și totuși Statul Român e mormântul libertăților cetățenești! (Nota Autorului).

aparțineau și anume: Ostrov, Almalău, Bugeac, Esechioi, Garvan, Canlia și Lipnița, trecute acum la județul Durostor.

Pentru a da o imagine și mai fidelă asupra realității etnografice, vom cita în opt grupe, potrivit celor opt plăși, din acest județ numele de familii ardeleni mai reprezentative, fiind aceasta o contribuție la capitolul onomasticii românești. Multe din aceste nume sunt arhaice și deosebit de expresive și caracteristice. Le cităm în ordine alfabetică pe plăși. Incepem cu plasa *Constanța*: Aldea, Apolzan, Băcanu, Băceanu, Bănățeanu, Banciu, Bănciulescu, Bangal, Bărboi, Bătrănu, Bercaru, Berlea, Blebea, Boeru, Bogdan, Borzea, Brânză, Bucur, Bradască, Bundă, Butu, Căciulă, Căligă, Căpățină, Cărbunărea, Cazacu, Cafă, Cergău, Chivariu, Cinezeanu, Cioflec, Ciuceanu, Ciupală, Ciurea, Ciulă, Comănescu, Conduleț, Constantinescu, Corbean, Crețu, Crufiu, Dima, Dobreș, Dordea, Dragomir, Drăguș, Duicu, Fășie, Frățilă, Giuglea, Gojman, Gologan, Gradin, Grădinar, Grecescu, Grigorescu, Hanciu, Iancu, Ilea, Irimia, Ivănel, Jugănar, Labă, Lebu, Lințu, Lojan, Ludu, Lungu, Lupaș, Lupu, Mailat, Mănișiu, Marcu, Mateiu, Mitrea, Modoiu, Moraru, Munteanu, Muș, Mușat, Nanu, Nicoară, Nonu, Ooană, Oproiu, Ostașu, Piroi, Pușcariu, Răcuciu, Rodeanu, Rucăceanu, Salomia, Selivestru, Sgârcea (Gârciușescu), Sofronie, Stoica, Stoichiția, Stoian, Stroe, Sturzușescu, Suciu, Schiopea, Șeitan, Șerban, Tibăr, Tocitu, Tomoșoiu, Tudoran, Urdea, Vâlcu, Vineș, Vințeanu, Zorilă.

Precum va consta cetitorul atent, între aceste nume sunt unele, (mai puține) cunoscute din județul vecin Tulcea, cele mai multe însă sunt nume care nu se mai găsesc de cât în țara de baștină, în Ardeal.

Aproape tot atât de bogată și interesantă e seria de nume ardelenesti ce o întâmpinăm în *Cernavoda* și împrejurimi. Reținem următoarele: Ardeleanu, Avrigeanu, Baltag, Belu, Bocârnea, Brândușoiu, Bratu, Breleanu, Buzoianu, Calcan, Căpulnaru, Cocârță, Cocone, Codreanu, Cojea, Comșa, Crăciun, Crișan, Dăianu, David, Dobrin, Drăgan, Drăgoi, Ene, Făgăraș, Fântână, Feer, Folea, Gafton, Ganea, Ghinea, Giurgău, Herda, Herța, Iliant, Jinga, Luca, Manea, Manole, Măruntelu, Micu, Mocanu, Moșoi, Muscoi, Neamțu, Negrei, Orlanda, Păcuraru, Pană, Părau, Poiană, Popa, Poșca, Rădoi, Roșca, Roșu, Săcăreanu, Sinea, Strava, Șovăilă, Tâmpănar, Tăulea, Tohăneanu, Topârceanu, Turcu, Tuțuescu, Ungureanu, Voicu, Voileanu.

În plasa *Cogealac*, sunt mai puține nume de familii originale. Cauza? De o parte, numărul redus de coloniști ardeleni; de altă parte suprimarea celor cunoscute din enumerările de până acum. Reținem totuși următoarele nume: Babă, Bistea, Brașoveanu, Brătei, Clanton, Colac, Făcăleț, Gabor, Manișă, Moldovan, Neagu, Pascu, Răcea, Toma, Verzea, Vlad, Zahan.

Din plasa *Megidia*, unde am spus și mai înainte că s'au așezat foarte mulți transilvăneni, menționăm numai următoarele nume de

familii, netrecute în listele precedente: Baldovin, Băncilă, Bârzan, Bârzea, Berbec, Berghlea, Biliboacă, Bocioagă, Bonțilă, Brezeanu, Brusture, Bucnaru, Bucurenciu, Burcă, Cacoveanu, Căfinga, Cercel, Chiravola, Ciucur, Comănișă, Cornea, Cosmeanu, Cotârlea, Cozea, Cristea, Crucean, Cărteanu, Dancu, Dăularu, Dicu, Dobrotă, Domnaru, Doncescu, Dorobanțu, Drugă, Duroi, Duțu, Filip, Fleșaru, Frecea, Fusaru, Găvăneanu, Gegea, Gheorghescu, Gheorghiu, Gherghina, Gherman, Ghibu, Ghiojdeanu, Golea, Goșa, Gugiu, Guleran, Hăbianu, Hânsa, Hulea, Iuga, Jalea¹⁾, Jifianu, Lăpușanu, Lupea, Măcrineanu, Mandai, Mârza, Mățău, Miclăuș, Mihăescu, Modorcea, Mohai, Morărescu, Mosora, Nădășanu, Nedea, Nemeș, Nicolaescu, Nițescu, Olar, Opreanu, Orbianu, Pârjache, Petcu, Pinte, Prică, Prodan, Pușcașu, Răchiteanu, Roman, Ruscă, Sărățanu, Sârbu, Sasu, Săvoitu, Scânteie, Schitea, Seceleanu, Sighireanu, Sinte, Socaciu, Sorescu, Soricu, Stănilă, Stireciu, Stoita, Șerbu, Șteflea, Tăbăcaru, Tălămaș, Taraș, Tarcea, Trâmbițaș, Trifu, Țața, Ținte, Țugui, Vatră, Viciu, Vidrighin, Vingherzan, Vizan, Voinea, Vonica, Zărnescu, Zeicu.

În plasa *Mangalia*, în ce privește onomastica, e aproape aceeași situație ca și în plasa *Cogealac*. Nume de familii ardelenști puțin obișnuite în alte părți, sunt: Aloman, Bobescu, Botorogă, Cârstocea, Cășineanu, Creangă, Gogozianu, Leancu, Mircea, Pirău, Răuță, Țiței, Vancea.

În plasa *Hârșova* încă avem puternice așezări ardelenști. De aceea aci, ca și la *Megidia*, lista numelor de familie, cu toate suprimările celor odată menționate, e considerabilă. Iată: Alduca, Alesiu, Apostol, Arsenie, Bădicu, Balea, Bărdaș, Beleşică, Beju, Bercu, Berghisan, Boroș, Brătianu, Brătulescu, Brumă, Bulgărea, Burhai, Busuioc, Cartoman, Căzan, Cocan, Coltofeanu, Corneanu, Cosneanu, Crisbășanu, Dan, Deleanu, Dobruș, Ercuș, Fărcaș, Feșileanu, Firibă, Gașpar, Gimba, Grosu, Grovu, Herda, Ioneticu, Ivașcu, Jiga, Limbă, Luncan, Mălușel, Măndreanu, Manu, Marșavela, Mazere, Mihău, Moșoiu, Mustăț, Nenciu, Odor, Ovessa, Păcală, Pescar, Picioruș, Piticu, Podaru, Popea, Popoșincu, Pricopie, Pripici, Purice, Răchișan, Răcoșanu, Râmbu, Rășinaru, Renciu, Sârbu, Șteflea, Sulică, Șofilă, Știrbu, Tocnean, Tudorică, Țențu, Ursu, Verzeanu, Vulpoi.

E destul de respectabilă și seria numelor de familii din plasa *Traian*, unde avem atâtea coloniști din Munții Apuseni ai Transilvaniei, precum și din părțile Aradului și Cenadului. Cităm următoarele nume: Ancău, Baranga, Bistrae, Bobaru, Boglea, Bolchiș, Buzgaru, Catalina,

¹⁾ Din această familie, stabilită în Dobrogea la Biulbiul, încă dela începutul secolului trecut, se trage și sculptorul *Ion Jalea*, fost elev al liceului „Mircea cel Bătrân”, Constanța, artist bine apreciat și în metropola artei la Paris. Vezi studiul nostru „Învățămintul public în Dobrogea”, publicat în Monografia jubilară „Dobrogea”, București 1929 p. 671.

Cobeliac Chiricheanu, Cioară, Corcheș, Culda, Danghea, Debecan, Drajea, Ghioancă, Ghirea, Ciurcă, Guleaș, Hurtoi, Iancu, Joldișu, Leahu, Ludoabă, Ludova, Otlăcan, Motoc, Negrău, Planchici, Pogan, Popistașu, Posedaru, Poșogan, Potenteu, Precup, Scrob, Span, Surdu, Șusea, Taneș, Tomuș, Vârciu, Vărtanu, Veder, Vesa, Vijolea.

În sfârșit în Plasa Nouă cu reședința la Baeramdede o familie însemnată, deși întâmpinată și până acum, e Borcea. Afară de aceasta mai numim încă următoarele : Bărbat, Beju, Bică, Blaga, Alaj, Blăjan, Boantă, Boaru, Cupeș, Fliter, Găoază, Inglezianu, Joică, Ludoșanu, Medeanu, Negustoru, Oancă, Oază, Rădăcină, Rotaru, Șuler, Tonciu, Zodie.

Vorbind mai înainte despre coloniștii ardeleni din județul Tulcea, am arătat că cei mai mulți acolo sunt din țara Oltului, așa numiții Făgărășeni, menționând cu numele și comunele lor de origine. La fel am procedat și în ce privește pe Mocani sau Seceleni, precum și pe Mărgineni sau Tuțuieni.

În județul Constanța am spus că majoritatea o constituie tocmai aceste două grupe din urmă.

Mai sunt însă numeroși coloniștii transilvăneni și din alte părți. Anume în plasa Traian avem o mulțime de Moți : la Adam Clisi, Urluia, Cuzgun, Enigea și Enișenlia ca : familiile Bobaru, Scrob, Ancău, Corcheș, Potentău, Șusea din Câmpeni ; Vârciu și Surdu din Neagra ; Lazăr și Todea din Albacul lui Horia ; Dinu, Nistor, Drăjea, Poșogan, din Bistra postelnicului episcop Petre Pavel Aron, ctitorul școalelor din Blaj ; Ciurca, Orga, Morcan, Ciocan, Tomuș, Vesa din Vidra lui Avram Iancu ; Span din Lupșa, Sicoe din Cărpinișul lui Cloșca și Crișan. ș. a. Avem însă și Arădani ca : Crișan, Codreanu, Goldea, Otlăcan din Nădlac ; Ardeleanu din Semeac ; Popistașu din Dalboșețul Carașului ; Nadașchi din Batania Cenadului ; Marșavela din Dalboșeț în părțile Bozoviciului (Banat), Boeru din Uzdinul Torontalului rămas la Sârbi.

Nu e irelevant să știm și timpul așezării acestor coloniști în Dobrogea Veche.

În ce privește județul Constanța găsim un tablou statistic recapitulativ, pe care îl reproducem alăturat, înfățișând sporirea populației dobrogene pe ani și naționalități timp de 18 ani. Regretăm că tabloul s'a oprit la anul 1897 și n'a mers înainte până la 1909 cel puțin, adică până la data prezentării cererilor pentru acordarea de drepturi politice Dobrogenilor. Și mai regretăm că, pentru județul Tulcea, nu avem nici atât.

TABLOU

înfățișând sporirea populației din județul Constanța timp de 18 ani
(1880—1897 incl.)

Anul	Români	Greci	Bulgari	Armeni	Turci și Tatari	Ruși și Lipov.	Italiani	Germani	Franc.	Ung.	Sârbi	Evrei	Alte naț.
1880	110	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1881	218	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—
1882	187	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
1883	758	2	28	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—
1884	281	1	10	5	18	—	—	3	—	—	—	—	—
1885	1072	2	4	2	4	—	—	1	—	—	—	1	6
1886	1927	11	9	3	8	1	—	4	1	—	1	4	—
1887	814	15	15	2	6	6	—	7	1	—	1	22	1
1888	292	17	9	4	5	3	—	1	—	—	—	4	—
1889	75	11	16	10	13	—	—	33	—	—	—	9	—
1890	365	74	30	18	37	—	1	51	—	—	—	18	—
1891	262	28	21	20	14	2	3	291	1	—	—	6	2
1892	205	27	43	29	22	3	3	45	—	—	—	11	—
1893	1465	50	20	19	13	3	1	38	—	—	—	14	—
1894	4026	32	58	20	13	—	1	45	—	1	1	6	—
1895	1329	10	11	5	14	1	2	8	—	—	7	7	—
1896	182	17	13	10	10	1	1	11	2	1	2	9	—
1897	41	29	4	12	4	—	1	13	—	1	—	14	3
Total	13.609	328	291	160	185	25	13	552	5	3	12	125	12

Din tabloul alăturat se constată că valurile de migrațiune românească spre Dobrogea variază ca intensitate. În unii ani (1880, 1881, 1883, 1885, 1886, 1893 și 1894) valul merge crescând. În alți ani însă, (1882, 1884, 1887, 1888, 1889, 1891, 1896 și 1897) acest val scade simțitor, dar de încetat nu încetează niciodată.

Pe cât ne stă în putință, din însemnările nu totdeauna complete ale dosarelor cercetate, vom încerca să întregim acest tablou, arătând cu numele pe coloniștii transilvăneni mai vechi ca anul 1880. Astfel e Dumitriu din Hârșova, venit aci din Covasna la 1850, deci înainte de războiul Crimeic, iar în timpul acestui războiu (1854) se așează în Sarai (plasa Hârșova) Dragomir Munteanu, de fel din Covasna și el, sau frații Luca și Costache Oancea, stabiliți în Dobrogea în însuși anul războiului independenței (1877). Din acelaș an a descălecat la Megidia și Dobrotă, de fel din Turcheșul Brașovului, sau Golea tot acolo din Satulung; asemenea Bârzan din Săliștea Sibiului; sau Sorescu tot de acolo. Văleanu din Apoldul Mic a venit în Megidia la 1872, iar Bădilă din Sibiel, doi ani mai apoi, tot acolo. Găsim între petiționarii dela 1909, un colonist ardelean, stabilit în Dobrogea la 1849; este Constantin Urzică, de fel tot din Covasna Trei-Scaunelor și el.

Să nu cugetăm însă că, înainte de aceste date n'ar fi existat Români ardeleni în Dobrogea. Nu ! Am arătat altă dată¹⁾, deși numai în treacăt, vechimea și importanța acestui element românesc în Dobrogea, de prezența căruia acolo erau nevoite să țină seamă și să stipuleze învoielii deosebite în tratate de pace internaționale marile puteri ale timpului : Turcia și Austria. În deosebi își are importanța sa firmanul sultanului Mustafa privitor la privilegiile păstorilor transilvăneni, reprodus și la No. CLXXXII din „Correspondența diplomatică și rapoartele consulare austriace 1782—1797“, publicate de Ion I. Nistor în volumul XIX, partea I a colecției Eudoxiu de Hurmuzachi, Documente privitoare la Istoria Românilor, București 1922 p. 204.

Și e sigur că, chiar înainte de aceste firmane imperiale păstorii noștri umblau același drum : vara la munte, iarna la baltă, ori în câmpiile Dobrogei. Aceasta din timpuri imemorabile, dela plămădirea neamului, anterior chiar epocii romane, care reprezintă numai o fază : accia a cristalizării definitive a ființei noastre naționale, dar nu unica.

Rosturile Românilor transilvăneni în Dobrogea.

Pentru întregirea celor de mai înainte trebuie să adăugăm ceva despre *rosturile dobrogene ale coloniștilor ardeleni*. Întâi despre cele materiale, pe urmă despre cele sufletești.

Sub raport material, în general, putem spune că acești coloniști sunt destul de bine situați. Mai bine decât frații lor rămași acasă. Nu există unul fără curte și fără casă proprie, chiar dacă n'au putut fi improprietăriți toți și cu teren de cultură. Dar și cei neimproprietăriți găseau totdeauna pământ de ajuns pentru munca agricolă, fie că îl luau în arendă dela Stat, fie dela alți proprietari particulari. Numai brațe sănătoase să fi avut și voie de lucru !

Și cei mai mulți — majoritatea absolut covârșitoare — au avut aceasta ; ba ceva mai mult. Fiind unii cu stare bună de acasă, au investit capitaluri însemnate în pământul pe vremuri așa de ieftin și au cumpărat „tapiuri“ dela locuitorii cari, neputându-se împrieteni cu sufletul vremilor nouă, plecau din țară. Unii au ajuns, în chipul acesta, adevărați moșieri mari.

Cităm, ca exemplu pe frații Oancea, dintre care unul (Luca Oancea), pe lângă negoțul ce purta în Hârșova, avea în această localitate și 2620 ha, o moară cu aburi, plătind anual o dare de 2171 lei aur după un venit de 37.583 lei — iar celălalt (Costache Oancea) proprietar în Izvorul Mare, cu numele turcesc Mamut-Cuius, avea aproape tot atâtea hectare pe mereaua acestei comune, apoi două mori, care-i aduceau același venit anual, ca și fratelui său, pentru care era la fel impus. Mai sunt de amintit ca proprietari mai mari Const. Gr. Golea din Megidia, care are 300 ha și Gh. Gh. Golea tot de acolo,

¹⁾ Vezi studiul nostru : „15 ani de transumanță în țările române“, publicat în *Analele Dobrogei*, a V—VI (1925), Cernăuți, „Glasul Bucovinei“, p. 30—48.

având 800 ha. Tot în Izvorul Mare mai găsim pe Ștefan Gh. Popa cu 180 ha, apoi pe Boroș și Cazacu din Tortoman cu câte 300 ha fiecare. În Hârșova mai e și Nic. Oancea, negustor care a cumpărat în 1897 în total 740 ha. La Pazarlia e Ilie Jitianu cu 520 ha cumpărate în 1889. Să nu uităm nici pe frații Ion și Voicu Moșoi din Chiorcișmea, cum se numea mai înainte Țepeș-Vodă de astăzi, având fiecare proprietate de câte 500 ha. Mare proprietar e și Nic. Gh. Popa din Vadul (Caraharman)-Petilia, stăpânind 1030 ha. Asemenea Niță Gologan din Carol I. cu cele 309 și $1\frac{1}{2}$ ha ale sale.

Majoritatea covârșitoare a coloniștilor ardeleni o alcătuiesc însă micii proprietari cari au, în medie generală, câte 10—15 sau 20—25 ha, după vechimea așezării lor în Dobrogea.

E caracteristică râvna acestor coloniști pentru agricultură. Deposedați în țara lor de origine de glia strămoșească, ei au fost bucușori de țelurile părginite ale Dobrogei. Chiar cei cari s'au ocupat până atunci exclusiv de economia de vite, în Dobrogea au prins gust de agricultură, revenind la îndeletnicirea de căpetenie a strămoșilor romani, ei înșiși agricultori de frunte¹⁾. Lucrul e cu atât mai vrednic de re-markat, cu cât plugarii noștri, când au tras întâia brazdă în ogorul Dobrogei pustiite de atâtea războaie, n'au găsit decât numai cenușe. Ameliorarea solului e vrednicia lor.

Ca ori ce popor normal și sănătos, ei însă nu s'au limitat la ocupațiunea cunoscută de plugarii și economi de vite, ci au îmbrățișat și alte cariere, mai cu seamă comerțul și industria.

Dintre reprezentanții comerțului cităm pe: Gh. Brătucu din Casil-Murat, de fel din Târlungenii Brașovului, apoi pe cărciumarul din Biulbiul I. D. Dragomir, originar din Galeș. În Alacap e băcanul D. Lupea, galeșan și el, sau sălișteanul N. Stioca, cu prăvălie în Musurat. Tot comercianții ardeleni sunt Dușu R. Pascu din Izvorul Mare, Ion G. Bundă din Palaz-Anadolchioi, N. Nistor tot de aici, I. S. Pană din Țepeș-Vodă, apoi măcelarul Sava Pamfi tot din Anadolchioi, de fel din Jina Sibiului. Mai amintim pe hotelierul S. Sorescu din Megidia, de fel din Săliște și pe colegul său de întreprindere Nic. Vidrighin, care are hotel cu 37 camere în Techirghiol, reprezentând un venit anual de 1750 lei aur și 34 lei dare către Stat. Nu

¹⁾ Reținem din memoriul lui Ion V. Moșoi, unul dintre primii descălecători în Dobrogea după războiul din 1878, comunicat nouă de fiica acestuia, *D-na Efrosina Mironescu*, directoarea Școalei No. 2 fete din Constanța, partea de îndemn pentru agricultură, dată de luminatul boier patriot, Mihail Cogălniceanu: — Cucoane, ne-am nenorocit! Ne mor oile cu sutele. Plecăm îndărăt cu ce mai avem, căci rămânem și fără acestea.

— Nu fiți copii, măi fraților! Puneți mâna pe plug! Sunteți voinici, sănătoși, tineri și harnici. Arași, sămănați și culgeți! Nu vă descurajați așa de repede, căci viața-i făcută din încercări. Acela e om care înfruntă nevoile. Nu părăsiți locurile, căci vi le iau alții și o să vă pară rău!

— Dar noi n'am făcut plugărie, cucoane! Nu ne pricepem la asta.

— O să vă pricepeți, căci nevoia-i dascăl bun. O să vă ajute și Statul și când îți da voi de rodul pământului, n'o să vă mai lăsați de el.

trebuie uitați nici cei câțiva comercianți de nuanță specific dobrogeană : cafegiii. Astfel Const. Brătianu din Cavaclar, de neam din Săliștea Sibiului și colegul său Nic. Mares din Enigea de fel din Vale.

Trecând la industriile îmbrățișate de coloniștii ardeleni, sunt destul de multiple și variate. Astfel găsim între ei cismari ca Ștefan Ungureanu din Enișenlia, născut în Craiova, din părinți ardeleni ; tâmplari ca Const. Viorel și Mușă Pamfil din Constanța, născut primul în Șibot lângă Orăștie, al doilea la Câmpeni ; croitori, ca Niță Voiculescu din Megidia, originar din Budila Trei-Scaunelor, sau Filip I. Condulet de aceeaș meserie în Constanța, născut în Oprea-Cârțișoara, jud. Făgăraș ; jocari, ca Marcu Fusaru din Megidia, născut în Cernatul Brașovului ; brutari, ca I. D. Dăularu din Izvorul Mare, de fel din Săliștea Sibiului ; vopsitori, ca Popa Gheorghe din Cerna-Vodă, descălecat aici din Soconzelul Sătmăruului ; fierari, ca Miloș Bobescu, așezat în Musuratul Mangaliei din Doloave, comună din părțile Panciovei, rămasă la Sârbi ; căruțași, ca Nic. Tănase Burghisan și Nic. Staicu, stabiliți amândoi în Anadolchioi pentru nevoile de transport atât de numeroase într'un oraș cu port maritim cum e Constanța ; mecanici la C. F. R. ca Dumitru Cărpovău, venit la Constanța din Săliște sau — lucru nou de tot — electriciani, ca Ion I. Dan și D. Ilianț, așezat cel dintâi la Constanța din Zărnești, iar al doilea în Cerna-Vodă din Petroșanii de la Izvoarele Jiului.

Din mijlocul acestor coloniști s'au ridicat și o seamă de funcționari și oameni cu oarecare știință de carte, chiar dacă mari învățați și artiști cu daruri alese până acum n'au isbutit să dea.

Dintre cei cuprinși în dosarele cercetate de noi, amintim pe următorii : C. G. Sicoe, funcționar la primărie în Esecchioi (plasa Nouă), de fel din Cărpinișul Munților Apuseni ; Tudor Nădășanu, cantonier la C. F. R. Constanța, originar din Transilvania (fără a se preciza localitatea) ; Petre Cărpinișanu, agent sanitar în aceeași localitate, de fel din Poiana Sibiului ; Ion Moga zis și Mogulescu, cântăreț de strană de fel din Săliște ; Ion I. Cărnău, învățător în Omurce, născut în Satulungul Brașovului ; apoi I. Drăgan, învățător și el în Cernavodă, sosit aici din Vărdul Târnavei Mari ; Preoții Ion Ioanovici din Chirogi și Terente Tudoran din Mulciova (plasa Traian) : cel dintâiu cu localitatea de origine necunoscută, al doilea din Nangheșelul (?) Bihorului. În aceste registre mai sunt încă : D. Chiravola, funcționar la Primăria Megidia, originar din Scorei, județul Făgăraș ; Alexe Roșca, funcționar la prefectura județului Constanța, născut în Budila ; N. Dogaru, șef de secție de jandarmi în Caramurat, născut în Prejmărul Brașovului, Petcu Sassu, tatăl d-lui V. P. Sassu, fost multă vreme primar în Cara-Murat ; sublocotenentul Valente I. Moțoi din Tepeș-Vodă, originar din Satlung ; farmacistul din Megidia Ch. Popășteriu, născut în Feldioara Brașovului și studenții : I. G. Tohăneanu, I. U. Soricu și Aristotel Banciu, dintre car' primii doi aveau să devină profesori (al doilea chiar literat), iar al treilea unul din medicii renumiți ai Capitalei noastre.

Atât e tot ce a dat până la anul 1909 acest popor de coloniști ardeleni. E, de bună seamă, puțin în raport cu ceea ce poate să dea și — sunt nădejdi întemeiate — are să dea odată.

Orice s'ar spune, neamul acesta e foarte inteligent și capabil de toate eforturile. Umblând printre Românii Dobrogeni, doctorul *Camille Allard*, însărcinat de guvernul francez cu serviciul medical în timpul războiului crimeic la 1855, nu poate să uite serviciile neprețuite ce i-a adus un simplu flăcău dela țară, Costache, după foarte puțină instrucțiune. Cazul acesta și altele constatate de el în Rasova, această veche așezare de Români băștinași numiți „Dicieni“, îl va fi determinat pe învățatul francez să spună că inteligența a fost principala armă de rezistență a Românilor în trecutul lor așa de sbuciumat¹⁾.

O dovadă strălucită de mare deșteptăciune firească a poporului nostru din Ardeal, care îl face destoinic pentru opera atât de grea a colonizării în mijlocul celor mai diferite neamuri, ne oferă și viața lui Nicolae Țârca (zis și Circa), fost vice-consul austriac în Hârșova, mai apoi multă vreme consilier județean în Constanța. Ivindu-se anume un conflict între plugarii tătari din Șiriu și Muslui de o parte și economul de vite (oierul) Radu Bercaru, de altă parte, — Țârca a știut să facă dreptate acestuia, chiar când caimacamul și pașa nu puteau face nimic, deși recunoșteau dreptatea oierului român, care plățise arenda pe mai mulți ani înainte pentru pășunatul vitelor sale. Venind, cu toate acestea plugarii tătari din cele două comune să are și să strice locul de pășune al economului de vite, — acesta veni înarmat împreună cu viceconsulul Țârca și având fiecare câte un servitor înarmați la fel, au luat pe rând fierul plugului dela toți Tătarii cari veneau să spargă telina. Fiarele astfel confiscate le-au depus la caimacamie, unde reprezentanții autorităților turcești au rămas uimiți de felul simplu²⁾, — pactic și practic, de a deslega această chestiune încurcată

Nu mai puțin e înzestrat elementul acesta românesc în latura artistică. Dacă cercetătorii serioși ai problemelor de folklor ca d. Ovid Densușianu ajung la încheierea că adevărata patrie a Mioriței, cea mai frumoasă poezie populară a noastră, nu poate să fie Moldova, ci Transilvania, — aceasta nu e o întâmplare și cu atât mai puțin o exaltare a patriotismului local. Ea e pur și simplu o concluzie ce se întemeiază pe o serie întreagă de premise. Nu e locul să intrăm aici în discuția acestei probleme.

Ceea ce dorim noi, e să sprijinim presupunerea învățatului nostru profesor cu un fapt riguros exact, verificat în totul de noi personal.

Cea mai frumoasă poezie dobrogeană e — după câte cunoaștem noi *Zâna mării*, culeasă de elevul nostru N. Rosculeț dela un cioban

¹ Vezi *Le Dr. C. Allard, La Bulgarie orientale, ouvrage orné de 7 gravures et 2 cartes*, Paris 1864 p. 122—123.

² Vezi lucrarea noastră: *Din trecutul românesc al Dobrogei. Viața și faptele lui Nicolae Țârca*, fost vice-consul austriac în Hârșova și consilier județean, care se va tipări de Așezământul Ion C. Brătianu, conform adresei No. 160/1928 a acestui Așezământ.

cu acelaș nume din Terzichioi, astăzi Runcu, un cătun al comunei Pantelimonul de jos, plasa Cogelac.

Fiind o apariție rară, putem zice unică, ea merită să o cunoaștem mai de aproape, de aceea o transcriem în întregime.

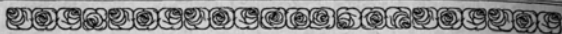
Și iar verde și-o foiță,
Colo'n colț de grădiniță,
Frumos doarme-o copiliță,
Cu părul lăsat pe piept,
Nu mă'ndur să mi-o deștept.
Vine altul mai în grabă
Mi-o deșteaptă și mi-o'ntreabă :
— Ce ești mătăluță dragă ?
Ești nevastă ori ești fată,
Ori zână din cer picată ?
Nu=s nevastă, nu=s nici fată,
Nici zână din cer picată,
Ci sunt spumă de pe mare,
Cine mă sărută moare.
M'a sărutat un băiat,
De trei ori a leșinat,
A treia zi l-a'ngropat.
M'a sărutat și-un voinic,
Și lui nu i-a fost nimic
... Mai sărută-mă odată
Să te țin minte și moartă !

Ne-ar duce prea departe analiza acestei poezii și a altor creațiuni populare artistice ale Românilor transilvăneni stabiliți în Dobrogea. Ele toate dovedesc virtualități nebănuite.

De un lucru cred că nu avem voie să ne îndoim și anume că neamul acesta, chiar când se va avânta în lupta cea mare a creațiunilor superioare, nu numai că n'are să iasă scăzut din această încercare („M'a sărutat și-un voinic, și lui nu i-a fost nimic”) — ne place a crede că și neamul nostru e ca voinicul din poezie, — dar va înfăptui lucruri mari, pe care n'au să le uite nici zânele mărilor, nici zeii cerului.
(„Mai sărută-mă odată, Să te țin minte și moartă“ !).

Ioan Georgescu
profesor secundar, București

DE PE FRONT

PLECAREA

Sub paza ta, odihnă, mai dorm o noapte încă ;
Mai pot dar sta la vatră cu ochii țântă'n loc ;
Bordeiul tot s'ascunde sub negura adâncă
Pe care-o rupe'n vatră un sâmbure de foc.

Imi plec nainte capul spre noapte și tăcere
Și-mi amintesc trecutul cu chinurile lui
Și nu mai cred acuma c'am îndurat durere
Cum nu mai fu sortită pe lume nimănu.

Mai am o noapte numai și-apoi pornesc spre moarte ;
Mă vor urma tovarăși tăcuți și'ncrezători.
O știm : Plecăm spre țara celei mai crude soarte,
Dar ne căznim din suflet să fim nepăsători.

În șanțuri simple numai trăind o'ntreagă iarnă,
Ne va pătrunde vântul puternic și'nghețat,
Iar când tăria'ntreagă va prinde fulgi să cearnă,
Câți vor rămâne oare din cei cari au plecat ?

Mihail I. Pricopie

REVINO

*S'a stins iubirea cea fierbinte
Parcă n'a fost în veci de veci.
In lumea la te'ntorci cuminte,
Cu fruntea sus, cu ochii reci.*

*De-acuma totul ne desparte ;
Mâini poate n'ai să mă cunoști ;
Suntem sortiți să facem parte
Din două'n veci dușmane oști.*

*In sfera ta strălucitoare,
Pe drumul tău de daruri plin,
S'a vestejit sublima floare
Ce-alin 'al sufletelor chin.*

*De vei simți că remușcare
Se naște'n gingașul tău piept,
Tu, ce mi-ai fost a vieții floare,
Revino, iertător te-așept.*

Mihail I. Pricopie

REPUBLICA

Cu pumnii strânși norodul bate 'n poartă
Și Ludovic cutremurat se 'nchină ;
Copiii pali se strâng lângă regină,
Inc' un asalt și cetățuia-i spartă.

Puternicii au fruntea 'n veci senină.
Deci, el își taie-un chip cu multă artă ;
Puterea lui, el simte că e moartă,
Dar va păstra pe chip a ei lumină.

Așa semeț pășește prin mulțime !
Birursorii, sclavii lui de ieri,
O clipă simt regeasca-l înălțime ;

Dar amintindu-și vechile dureri,
Cu pieptul plin de noile lui crime,
Răcnesc în cor : „Minciună veche, pieri !”

Gr. Sălceanu

SUFERINȚA

Când vei simți nemărginita jale
Că zguduie întreaga ta ființă,
Să nu te lași răpus de suferință,
Să nu deschizi a lacrimilor cale.

Iubește=acciași sfântă năzuință
Chiar când dureri te duc spre=a vieții vale :
Sub soarele copilăriei tale
Să stea și 'nfrângere, și biruință.

Ci singur tu deschide=a vieții carte
Și 'nseamn' acolo tot ce-i demn și mare,
Aparte chin, și bucurii aparte.

Cu sufletu 'mpăcat așteaptă 'n urmă
Să-ți vie pacea 'n veci liniștitoare :
Eternul foarfec care viața curmă !

Mihail I. Pricopie

EXPOSITION STOICA D.

SALA ILEANA

(Mars 1929)

La nouvelle exposition que M. Stoica a ouvert cette année dans la salle *Ileana* de la „Cartea Românească” confirme, après celle si réussie de l'année dernière, les pronostics que nous avons formulés alors sur l'avenir de cet artiste émérite. Il est et reste, à nos yeux, le peintre le plus remarquable et le mieux doué de la Roumanie actuelle. Digne successeur de Grigorescu et de Lukian, il continue, à sa façon, la tradition de ces maîtres, en y ajoutant une note bien personnelle et des thèmes nouveaux. C'est dire qu'il ne s'est laissé ni dominer, ni inféoder à la manière ou à l'inspiration de l'un ou de l'autre. Original, comme ses deux illustres prédécesseurs, épris, comme eux, de la vie du peuple et des charmes du paysage roumain, il s'en est fait l'interprète, selon sa vision et selon son âme à lui, avec un réalisme caractéristique, aussi sincère que l'était l'idéalisme poétique de Grigoresco, et avec un sentiment du pittoresque et de la couleur locale, aussi prononcé que le fut celui de Lukian. Il occupe de ce fait, dès maintenant, une place à part, au premier rang, parmi les peintres de son pays.

Ce qui distingue ses tableaux de tant d'autres qui pourraient passer pour des photographies en couleurs ou des combinaisons caléidoscopiques de taches et de tons — c'est la vie, l'expressivité, résultant du dessin pris sur le vif et de la composition, jaillie, toute vibrante, de l'imagination de l'artiste. Saisi par un sujet — qu'il s'agisse d'une scène rustique à noter, d'une page de vie actuelle à fixer ou d'une vision historique à ressusciter — Stoica, mis en verve, les projetera sur la toile avec une dextérité de prestidigitateur et les dotera à jamais de toutes les magies de la couleur et de la présentation picturale dont il n'ignore aucun secret.

Mais cette maîtrise — due au talent sans doute — il ne l'a acquise cependant que parce qu'il est resté fidèle aux bonnes et saines traditions de son art. Il est en effet un de ceux — et nous l'en félicitons — qui savent et veulent encore dessiner et s'appliquent, d'autre part, à étudier et à composer un tableau une fois qu'il l'a conçu. Dessin et composition — loin de mépriser ces deux éléments es-

sentiels de la peinture, dont les nouvelles écoles semblent faire fi — il y tient, lui, et c'est à eux que ses tableaux — surtout les grandes compositions historiques — doivent leur solide tenue et leur imposante unité. Et voici pourquoi n'importe quel motif — simple ou complexe — est chez Stoica nettement expliqué, comme chez les vieux maîtres hollandais. On comprend d'emblée ce que le peintre a voulu dire, et faire dire à ses personnages — fût-ce des bêtes. Voici un cheval ou des chevaux au relai, près d'une auberge rustique; ils s'abreuvent ou mangent ou somnolent sur leurs quatre pattes fatiguées, en attendant leurs maîtres, attardés au cabaret. Tout cela est plausible et ressort naturellement du tableau, parce que cela a été bien vu, bien senti, bien observé.

Voilà un paysan solitaire qui revient des champs, tirant par la bride sa vieille jument brune derrière lui. On devine à l'allure lente de l'un et de l'autre que l'homme et la bête sont las — las de quoi? — d'une dure journée sans doute, de la vie peut-être. Et cela suffit pour retenir l'attention.

On m'a reproché souvent de faire non de la critique d'art, mais de la littérature à propos des oeuvres d'art dont je parle. C'est possible. J'aime à les décrire, à les transposer en prose — il paraît que ce n'est plus d'usage et qu'on fait aujourd'hui la critique d'une toute autre sorte — bref à noter en quoi elles m'attirent ou, le cas échéant, en quoi elles me chloquent. Des peintres m'ont même dit que j'avais découvert dans leurs tableaux plus d'intentions qu'ils n'y en avaient mises eux-mêmes; mais je m'empresse d'ajouter qu'ils n'avaient pas l'air d'en être trop fâchés. Quoi qu'il en soit je préfère les tableaux qui me captivent par une idée, qui s'adressent non seulement à mes yeux, mais à ma pensée, qui, en deux mots „me disent quelque chose“ selon la locution populaire.

Et c'est précisément ce „quelque chose“, „ce je ne sais quoi“ qui me rend les peintures de M. Stoica sympathiques.

Comment m'y prendre maintenant, après ces généralités, pour donner une idée d'ensemble de l'exposition qu'il vient de présenter au public, comme une nouvelle récolte de son activité picturale? — Comment en synthétiser l'impression et la valeur? Impossible d'analyser et d'apprécier, un à un, tous les numéros du catalogue qui, s'il était complet, ne contiendrait guère moins de 200 ouvrages au total: compositions, portraits, dessins et aquarelles. Je ne vois qu'un moyen de me débrouiller dans cette profusion, — et d'orienter en même temps les visiteurs — c'est d'établir des catégories et d'envisager successivement, par exemple, les peintures historiques, les souvenirs de la guerre, les scènes de moeurs, les paysages et impressions de nature, les portraits et enfin les dessins de toutes sortes et les aquarelles.

I

Peintures d'histoire

Lecteur assidu des vieilles annales et des chroniqueurs de son pays, M. Stoïca s'est plu, dans une série de compositions, déjà nombreuse, à évoquer les grands événements et les grands personnages du passé. Les tableaux qu'il a consacrés à l'histoire roumaine en jalonnent toutes les phases depuis les origines jusqu'aux temps modernes et constituent dès maintenant une intéressante collection, malheureusement très dispersée. C'est avec plaisir que nous voyons cette galerie nationale, due à ce seul maître, s'augmenter chaque année de nouvelles œuvres. L'exposition actuelle en contient une trentaine à ajouter aux listes précédentes.

Voici, pour procéder chronologiquement, *Un Guerrier scythe en reconnaissance*, un admirable tableau comme motif, comme fond de paysage et comme couleur. Du haut de son cheval blanc — le plus beau sans doute qu'ait produit l'art roumain jusqu'à présent — ce cavalier barbare, armé de pied en cape, perché sur un monticule, s'enlevant sur le ciel immense, prend une signification symbolique : on dirait la statue équestre, ou pour mieux dire, l'incarnation vivante des maîtres de la steppe. Et de là, isolé sur la proéminence en plate-forme de la colline comme sur un piedestal, il sonde au loin le vaste horizon, où des mamelons, déjà violacés par la nuit tombante, prolongent à l'infini leur chaîne dans la plaine — morne et déserte — jusqu'à deux cavaliers perdus qui, donnant l'échelle du paysage, fuient dans la brume vespérale et bleue. Outre ce Scythe typique vous en trouverez d'autres, dans cette exposition : au guêt ou à l'attaque, en l'une de ces charges de cavalerie endiablées, comme seul d'entre les nôtres, Stoïca réussit à les rendre. Il est à noter que pour le fond du paysage ce tableau reproduit un des sites les plus caractéristiques de la Dobroudja, où Stoïca a fait sa dernière campagne d'été.

Comme évocations des temps passés, se rattachant à la même époque, mentionnons quelques *Types de Barbares* toujours localisés en Dobroudja et passons à la période romaine, moins primitive, plus civilisée, représentée par un *Oplite montant la garde aux confins de l'Empire*, sur les côtes de la Mer Noire et par des *Legionnaires romains* rentrant d'une incursion : un centurion, suivi d'un milicien, allant à pas réglés et conduisant deux captifs mains liées derrière le dos. Nous regrettons, à propos de cette série, de ne pas y trouver les tableaux se rapportant à Ovide, entre autres celui où le poète proscrit, assis près de la grève, médite attristé, au bruit des flots monotones, sur son exil plus monotone encore. Ce tableau, resté inachevé dans l'atelier du peintre, et qui figurera, sans doute, à la prochaine exposition de Stoïca, m'a rappelé, comme thème et comme sentiment *l'Iphigénie en Tauride* de Feuerbach ; mais il s'en distingue par l'expression d'une nostalgie qui, loin d'être féminine et

sentimentale comme chez celle-ci, est empreinte d'une mâle et amère résignation de victime du sort.

D'autres sujets du temps des invasions barbares et du moyen-âge servent de transition aux temps modernes. Nous les énumérerons rapidement : *Luttes de boyards bessarabiens contre les hordes tatares*, un engagement de cavalerie dans la steppe, entrevu à travers la poussière soulevée, une mêlée confuse dont se détache un cheval blanc, qui frustré de son cavalier, s'enfuit au grand galop.

Silistra assiégée par les Byzantins, en guerre avec Sviatoslav. L'antique citadelle romaine (restaurée sur ses ruines par le peintre) est attaquée à coups de catapultes et assaillie d'échelles et d'engins d'assaut. Imposante, avec ses murs massifs, ses tours crénelées, elle apparaît, enveloppée d'un nuage de poussière et toute fumante sous l'incendie des brandons qui y ont été jetés ; elle résiste encore, tandis que les troupes ennemies, massées autour d'elle, — guerriers bardés de fer, armés de lances, de boucliers et d'épées — continuent à l'assiéger.

Une autre composition à citer, tout aussi importante que celle-ci, mais d'une inspiration plus pacifique, c'est *Timoush*, le hetman cosaque, venant solliciter la main de la Princesse Rouxandra, fille de Vasile Loupu et présenter à la fiancée ses cadeaux de noces. Ce grand panneau est dominé à gauche par un fastueux baldaquin de parade, qui orne l'entrée du palais, vers laquelle ascendent quelques marches d'escalier, couvertes d'un tapis rouge. Le prince et sa cour y apparaissent, prêts à recevoir l'ambassade qui se présente.

Devant, sur la place, une foule bigarrée qui assiste, en costume de fête, à la réception de la mission. À droite au fond la résidence crénelée. L'ensemble, avec les personnages principaux, tous en costumes du temps, bien mis en place, constitue un scénario historique nécessairement un peu théâtral, mais qui décorativement et archéologiquement ne laisse rien à désirer. Comme ordonnance et comme couleur, cette grande toile, toute rayonnante de pourpre et d'or, rappelle, par l'éclat somptueux des costumes, certaines pages historiques de Matéiko. Vous n'y trouverez pas, il est vrai, la facture soignée du vieux maître polonais, mais en revanche une verve et un entrain juveniles qui en font oublier l'exécution sommaire.

Signalons encore, parmi les motifs historiques d'autrefois, *La trahison de Jérémie Golia*, le conseiller perfide du Voïvod Jean le Terrible, *La nostalgie de Stéfanitza-Voda*, réfugié à Insbruck, *La conspiration des mercenaires turcs* à la cour de Mathieu-Bassarab, *Une lutte contre les Turcs*, tous intéressants comme étude psychologique, comme reconstitution d'un passé lointain, comme évocation picturale.

L'événement le plus rapproché de nos jours que M. Stoica ait commémoré en peinture est le réveil du sentiment nationaliste au commencement du XIXe-ème siècle. Le tableau en question, qui par ses dimensions domine tous les autres dans la salle, est intitulé *Pro-*

clamation de la révolution par Tudor Vladimirescu sur les côteaoux du Padesh.

À voir cette agglomération de paysans, accourus de toutes parts à l'appel de leur chef, attentifs à la proclamation qu'il leur lit, sous l'étendard levé de la révolte, on sent qu'il s'agit d'un soulèvement populaire. Ce fourmillement de catchoulas noirs¹⁾, de culottes et de casaques blanches, cette masse compacte de travailleurs des champs, munis en partie de leurs faux, cette foule de vieillards et de jeunes hommes vigoureux, rassemblée là sous le ciel libre, donne bien l'impression d'une armée de campagnards, surgie du sol natal et décidée à revendiquer ses droits sur la glèbe qu'elle a fécondée, pendant tant de siècles, de ses sueurs et de son sang. Cet essaim de paysans, entraînés là par une idée, ressemble à une grappe d'abeilles humaines, attachées à Tudor Vladimirescu comme à son cep et donne, dans sa robuste rusticité, l'impression d'une de ces comices plébésiennes de l'antique Rome, ou d'une de ces „landsgemeinde“ helvétiques d'autrefois. Ce dont le peintre mérite surtout d'être félicité, c'est d'avoir su mettre dans cette large composition tant de mouvement et de vie, sans parler de la couleur locale. On y sent vraiment palpiter l'esprit des foules et le cœur du peuple. On y devine un geste de la volonté nationale.

Outre ces sujets divers, évoquant tel ou tel événement des annales roumaines, Stoica s'est plu à reconstituer, à travers leurs descendants d'aujourd'hui — paysans, pâtres, manoeuvres, vigneron — les types des soudards et des pandours d'autrefois et il nous a donné déjà une série nombreuse de scènes soldatesques des plus curieuses. Ces miliciens — vieux reîtres ou fantassins des temps jadis — en marche ou au repos, buvant ou devisant, ressuscitent, tous, par leur armement, leur uniforme, leur physionomie, les moeurs et la vie militaires à l'époque de Mircéa-le-Vieux, de Michel-le-Brave, d'Etienne-le-Grand et de Basile-le-Loup, de sorte que, dans ce genre encore, Stoica s'est créé une spécialité unique, en marge de la grande peinture historique roumaine. Et il y a, sans doute, dans ces pages détachées plus de vérité humaine, et peut-être même plus de vérité historique que dans de vastes compositions, toujours un peu machinées et truquées en vue d'un effet pathétique ou décoratif.

III. Souvenirs de la Grande Guerre

Les impressions de guerre de Stoica sont des impressions vécues et bien personnelles, car il a pris part à toute la campagne roumaine comme sous-lieutenant d'abord, puis comme lieutenant, du commencement à la fin. Gravement blessé dans l'échauffourée de Tourtoucaia, il n'a échappé à une mort certaine que grâce à son calepin d'esquisses qui a fait dévier la plus mortelle des balles. Le

¹⁾ Le bonnet de fourrure en peau de mouton des paysans roumains.

sang coulant de ses blessures, pansées à la hâte, il est arrivé, exténué et affaibli, à Bucarest, d'où, après un court internement au Sanatorium Gerota, il a été évacué, non encore rétabli, pour être incorporé à nouveau en Moldavie, où toute l'armée roumaine devait être réorganisée pour la suprême défense.

Cette retraite militaire et stratégique qui devait aboutir, l'année suivante, aux grandes et glorieuses batailles de Mareshti et de Marashești, où les divisions de Mackensen, le perforateur de fronts, furent arrêtées et vaincues, s'est effectuée sous un ciel gris d'automne qui répandait sa note triste sur tous ces convois lugubres de soldats, de blessés, de munitions, sillonnant les grandes routes. À ce spectacle émouvant des vicissitudes de l'armée s'ajoutait en bien des endroits, celui de toutes les misères de la guerre : canonnade lointaine, villages incendiés, exode de la population civile, femmes, enfants, vieillards, bestiaux chassés du territoire envahi par l'ennemi, et prenant la fuite au hasard, vers l'inconnu. Stoica a assisté à toutes ces tribulations et en a été profondément ému comme patriote et comme artiste. Il a fait partie d'une de ces escouades évacuées. Il a vu et il a noté à la hâte — pour en faire des tableaux plus tard — ces transports de troupes désarmées, ces déménagements de pauvres gens, — chars et charriots, accablés de bagages et d'enfants, trainés par des boeufs lents ou des chevaux poussifs, pittoresques et piteux attelages, conduits par des femmes et des vieillards, escortés de quelques bestiaux : d'une vache ou d'un veau ou en tout cas d'un chien fidèle —. Tels sont quelques-uns des aspects et des épisodes de la guerre roumaine dont maître Stoica nous a conservé le souvenir, vivant et saisissant, dans une série aussi riche que variée de notations, de dessins et de tableaux. Nous nous abstenons d'analyser une à une toutes ces impressions de guerre, qui présentent chacune un intérêt spécial par les détails pris sur le vif, par la caractéristique des figures sincèrement observées et enfin et surtout par le sentiment de douloureuse et patriotique commémoration qui les a inspirées et qu'elles suggèrent. Nous nous contenterons de signaler. *Une Famille de paysans fugitifs*. Ils ont attelé leur unique bidet à leur unique chariot, pour emporter leurs hardes domestiques. La femme réchauffant sur son sein un nourrisson qu'elle sentient de son bras droit, tire de la main gauche la brave bête par la bride, qui, l'échine ployée, les jarrets tendus, avance péniblement, mais docilement. Un grand vieillard, l'aïeul sans doute — le père absent doit être sur le front — marche avec son neveu à côté de ce pitoyable attelage, d'un air fatal comme s'il escortait un corbillard. Et tous ces personnages, y compris le cheval, s'en vont, abattus, comme courbés sous le vent du destin qui les accable. Et c'est à travers la plaine infiniment morne que s'effectue cet exode, sous un ciel gris, bordé seulement à l'horizon des lueurs fragiques du jour mourant. Lugubres convois, mais touchantes peintures.

Ce thème de la retraite — soit militaire, soit civile — apparaît en variantes diverses dans d'autres ouvrages du peintre. Relevons en

particulier une admirable esquisse au fusain. Sur la courbe ascendante d'une route tortueuse et malaisée, une file de chars qui se suivent; le dernier, au premier plan, est resté en panne. L'un des deux chevaux de l'attelage vient de succomber et gît à terre. La paysanne, accroupie sur le talus de la route, se lamente, désespérée devant ce désastre, n'attendant plus de secours que du ciel. Son mari debout à côté d'elle, désespéré lui aussi, a l'air de faire appel à ses compagnons d'infortune, mais ils restent indifférents et, détournant à peine la tête, continuent leur marche fatale vers l'inconnu. C'est, en quelques traits, tout un drame familial, englobé comme un épisode dans le grand drame de la guerre.

Notons encore comme tableaux spécialement militaires :

Le Cantonnement — quelques soldats passant la nuit, dans un réduit, sombre comme une prison, avec une seule fenêtre, donnant sur le ciel nocturne. Un des poilus, quelque berger sans doute, assis près de l'âtre, dont le brasier l'éclaire, veille encore et joue de sa flûte champêtre pour se désennuyer; les autres, ses camarades, déjà couchés, se sont endormis aux sons plaintifs de la *doïna* natale, dans la pénombre silencieuse de cet antre, aux murs tristes et nus, comme ceux d'un caveau. Toute la composition, noyée dans des tonalités sombres, apparait, fantomatique, estompée seulement par les lueurs tremblantes et les ombres projetées qui émanent de la flamme mourante du foyer. Comme peinture, c'est une élégie de gammes brunes, grises et bleutées, rehaussée d'accords rouges, harmonisée au mode mineur, un chef d'œuvre de coloris impressionniste.

Une autre scène de guerre nous met en face d'une *Troïtza*, une de ces croix rustiques à la roumaine, en bois sculpté, tels qu'on en rencontre un peu partout dans la campagne roumaine, au bord des chaussées, près des puits, en tête des ponts, dues à un *ex-voto*, commémoratives d'un événement quelconque ou érigées là par piété pour protéger les passants dans leurs pérégrinations. Aucun paysan ne passera devant ce symbole du salut, sans se signer ou dire une prière. La „*Troïtza*“ qui nous occupe, dressée à gauche dans le tableau, doit avoir été témoin de quelque bataille voisine et récente, comme l'indiquent, sur le contour de la route, des charrettes brisées, des chevaux en putréfaction et des cadavres de soldats. On devine qu'elle est devenue aussi, dans cette solitude, le seul et suprême refuge des blessés et des moribonds, épaves de la lutte, soit qu'ils aient pu se traîner jusque-là pour mourir, soit que des camarades les y ait déposés, à la garde de Dieu. Quoi qu'il en soit, le dernier venu, couché contre la croix qu'il embrasse de son bras droit, est en train d'agoniser. Blafard et blême, les yeux levés vers la croix rédemptrice, il voit apparaître, sur le bois même du crucifix, comme une vision diaphane toute vêtue de candeur blanche le Christ bénissant qui lui donne l'absoute. Emouvante conception, où la réalité cruelle des choses s'ennoblit des réalités consolatrices de la foi.

Le thème de la camaraderie militaire qui a si souvent inspiré,

artistes et poètes — est-il besoin de rappeler Detaille et Déroulède — n'a pas manqué de toucher aussi l'âme compatissante de Stoïca, et le motif du soldat blessé, soutenu ou soigné par un frère d'arme ou par un infirmier, figure souvent, et en plusieurs variantes dans ses ouvrages : par exemple en un beau dessin au fusain, où l'on voit un soldat qui emporte son camarade blessé ; et dans un tableau qui nous représente un grand poilu, en soutenant un autre, à la tête bandagée et toute saignante encore à travers le pansement, et tant d'autres notations analogues, toutes saisissantes par la sincérité de l'observation, par la justesse de l'expression, des attitudes et des mouvements.

Tous ces motifs, pris sur le front, n'ont pas empêché le peintre de songer aussi, lui père de famille, aux scènes douloureuses qui se sont produites derrière le front, dans la population civile, comme *répercussions* des vicissitudes de la guerre. À preuve *Dans l'attente du guerrier* : une jeune épouse, assise près de la fenêtre — Anne, ma soeur Anne, ne vois-tu rien venir ?... — et qui regarde au loin, attendant des nouvelles ou le retour de son mari absent. À la gravité de l'expression, à la pâleur de ce profil de femme, amaigri et absorbé par une seule pensée, on devine l'inquiétude intérieure qui la consume et l'obsède depuis longtemps. Derrière elle, à droite, dans la pénombre, au fond de la chambre, deux servantes en train de tisser ont interrompu leur travail et chuchotent entre elles, en observant leur maîtresse, sans oser la troubler dans la tristesse où elle est plongée. Ce même motif moins développé, mais très explicite déjà, figure dans une belle esquisse au charbon, avivée par la couleur dans le tableau.

Qu'il me soit permis, pour terminer ce chapitre sur Stoïca comme peintre militaire et patriotique, d'exprimer un désir. Ce serait de voir toutes ces impressions et ces scènes de guerre y compris les batailles, recueillies en un album commémoratif de la participation de la Roumanie au conflit mondial, un album qui formerait le digne pendant et le complément glorieux de celui publié par Grigorescu sur la Guerre de l'Indépendance. Ce serait là une oeuvre qui ferait autant d'honneur à l'armée roumaine qu'à l'art roumain et un legs précieux à laisser aux générations futures. Au Ministère des Beaux-Arts d'y aviser.

III.

Tableaux de genre et paysages

Comme scènes de la vie quotidienne d'aujourd'hui, celles qui prédominent par leur nombre dans l'oeuvre de Stoïca jusqu'à ce jour, se rapportent au commerce local des produits agricoles, transportés par les paysans — sur des chars et des chariots en été, sur des traîneaux en hiver — vers les bourgs et les villes, sur les places de marché ou les foires les plus rapprochées. Tout ce trafic maraîcher, servant à approvisionner la population urbaine, s'effectue, encore au-

jourd'hui à l'aide de véhicules de toutes sortes — tombereaux, char à ridelles, camions — trainés par des boeufs ou par de braves petits chevaux de race roumaine, endurants et patients, conduits par les paysans eux-mêmes. M. Stoica s'est fait l'interprète de tout ce mouvement de va et vient, des champs à la ville et de la ville aux campagnes ; et les tableaux qu'il y a consacrés, tout imprégnés de pittoresque et de couleur locale, resteront comme des témoignages parlants et sincères d'un des aspects de la vie populaire à notre époque. Aspects originaux, caractéristiques d'une période, par les attelages, par les costumes, par le milieu ambiant — autant de traits et d'éléments notés d'après nature, encore vivants, mais sur le point de disparaître devant l'envahissement du cosmopolitisme dans les mœurs et des moyens mécaniques de traction dans les transports. Le public amateur semble avoir compris l'intérêt et la valeur artistique de ces petits tableaux dont tout le charme est dû surtout à l'exécution exacte, aux gestes bien saisis, au groupement heureux, au pêle-mêle animé des gens et des bêtes. Rien d'étonnant qu'ils aient trouvé d'emblée des acquerreurs. Qu'il s'agisse de traîneaux sillonnant la neige, de chariots en marche sur les grand'routes, d'attelages allant au petit trot, ou arrêtés pour reprendre haleine devant un „han“ rustique, ou stationnant près d'un puits solitaire ou sur quelque place de marché ou de banlieue, — tous ces motifs se distinguent par un mérite spécial auquel on reconnaîtra la griffe du maître, c'est la genialité avec laquelle Stoica s'entend à dessiner et à peindre les chevaux.

Aucun, nous le répétons, n'y réussit mieux que lui ; il en a observé et surpris tout les mouvements, toutes les allures, toutes les attitudes : lancés furibonds dans une mêlée guerrière, trotant monotone sur les grandes routes, emportant en silence des traîneaux à travers la neige, ou somnolant sur une place publique ou auprès d'une auberge villageoise ; en marche ou au repos, au ou picotin, la gueule plongée dans une botte de foin, il nous les représente toujours d'une façon si vivante et si caractéristique qu'il nous intéresse à leur sort comme il s'y intéresse lui-même. Il s'entend à nous les faire admirer, aimer ou prendre en pitié, selon les cas. Il s'est créé ainsi, d'ors et déjà, dans ce genre une spécialité qui n'appartient qu'à lui parmi nos peintres, et c'est grâce à cette originalité incontestable que les *Tableaux à chevaux* de Stoica sont aujourd'hui aussi recherchés par les amateurs que l'étaient jadis les *Chars à boeufs* de Grigoresco. On se les dispute et il n'est pas de collectionneur qui se respecte, qui ne tienne à honneur d'en posséder au moins un, si ce n'est plusieurs.

Simple „Cicerone“ des oeuvres d'art que nous avons l'occasion de signaler, nous pouvons nous abstenir d'insister sur les mérites qui distinguent les tableaux de cette catégorie, puisque, sans autres explications, les visiteurs en ont compris et goûté le charme ou la saveur. Nous ajouterons cependant que sur ce thème, où les chevaux forment le centre d'attraction du tableau, M. Stoica s'est plu, parce qu'il sait

composer et synthétiser, à imaginer et à réaliser des compositions plus amples et plus significatives. C'est notamment le cas pour les deux *Relais de poste*, l'un en hiver, l'autre en été, où vous voyez, devant un „han“ au grand toit, aux façades nues, stationner une foule affairée et bigarrée, autour de la chaise de poste, dont on change les chevaux. Dans de pareils sujets qui exigent quelques efforts de composition et de présentation pour être artistiques, ce qui frappe chez Stoica c'est le don qu'il a de grouper d'une manière pittoresque et attrayante gens et bêtes, et de créer des rassemblements, où l'on sent circuler tout à la fois la vie individuelle et la vie collective. Nous en dirons autant des différentes *Foires* qu'il nous présente, d'une si large tenue dans l'ensemble et d'une observation si poussée et si attentive dans les détails de chaque groupe, ainsi que des *Passages à gué* et des *Puits*, ceux de Dobroudgea surtout avec leurs chadoufs, très pittoresques par les accidents du paysage et par l'animation variée qu'y mettent les chevaux qu'on abreuve, et les gens du pays, divers de race, de ports et de costumes. Ce sont là d'intéressantes et vivantes synthèses de la vie quotidienne actuelle. Et notez bien, qu'en peinture aussi bien qu'en littérature rendre un mouvement populaire, avec toute la palpitation des individus et de la foule confondus, n'est point chose aisée, et seuls les vrais maîtres y parviennent. Sous ce rapport également, Stoica est en Roumanie unique en son genre. Tandis que tant d'autres de ses confrères se bornent à résumer leurs impressions en des figures isolées qui rarement dépassent la banalité, il réussit lui à exprimer l'âme des masses et l'âme des agglomérations populaires. Il me rappelle sous ce rapport le grand poète américain Walt Whitman, cet apôtre enthousiaste de la démocratie des Etats-Unis.

IV.

Paysages

J'arrive à Stoica paysagiste et je n'hésite pas à déclarer d'emblée que le paysage en soi — j'entends de pures impressions de nature — ne tient pas une grande place dans l'oeuvre du maître jusqu'à présent. Il ne l'emploie guère que comme scénario aux manifestations multiples de la vie humaine ou sociale, au champ ou à la ville, rarement pour le seul plaisir de rendre un site — mont, plaine ou grève — dans ce qu'il peut suggérer de sensations particulières, indéfinissables : soit de solitude, soit de grandeur, soit de sauvagerie poétique. Néanmoins il y a dans sa dernière exposition quelques paysages proprement dits, enrichis de préférence de quelques ruines comme celles de la *Forteresse d'Héraclée* en Dobroudja, dressant ses murs déchiqtetés sur l'horizon, argenté et grisâtre. Voici *Une vieille petite église roumaine* à Cernowitz, enfouie dans la verdure ; voilà, une autre vétusté, *Un Moulin à vent*, toujours en Dobroudja, étendant sur la colline ses grands ailes rouges aux brises qui lui

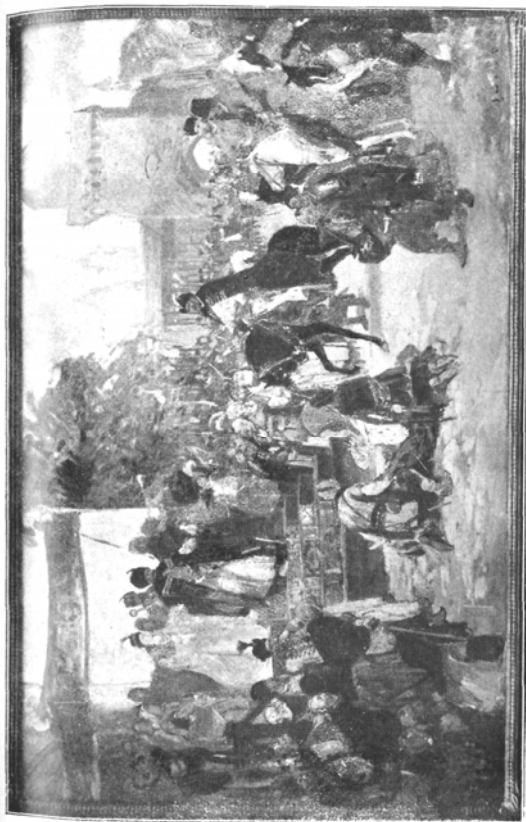
viennent de la mer dont la ligne bleue dort dans le lointain. Notons encore *Les Meules de blés*, un pan de plaine roumaine au moment de la récolte, sous un ciel azuré, pommelée de nuages blancs. Tous ces tableaux, d'une facture excellente, se distinguent par le sens du pittoresque et de la couleur — très vive surtout dans les aquarelles — mais ne traduisent pas une émotion, cette communion de pensée entre le motif et l'artiste qui transforme le paysage en un état d'âme. Quand il s'agit de la nature, il ne suffit pas d'en emprisonner tant bien que mal un aspect dans un cadre, car la réalité sera toujours supérieure à toutes les reproductions par le verbe ou l'image ; il faut que, dans ce fragment, l'artiste répercute, avec sa vision extérieure des choses, aussi sa vision intérieure, le sentiment personnel, l'émotion spéciale, la pensée inspiratrice qui l'a poussé à oeuvrer.

C'est cette émotion, cette répercution du moi dans le paysage, qui en fait en peinture comme en littérature un poème ou une oeuvre d'art ; car autrement une photographie colorée ou une description à la Delille suffiraient. Il n'y a dans tout paysage que l'âme qu'on y met.

V.

Stoïca, portraitiste

Comme portraitiste l'éloge de Stoïca n'est plus à faire. C'est à lui que nous devons, entre autres, le meilleur portrait de Michail I, notre gentil petit Roi. Il ne tiendrait qu'à lui, s'il voulait avant tout faire fortune, que d'exploiter uniquement cette veine, une mine d'or, surtout à ce moment où toute la roture enrichie cherche à l'envi à se créer des galeries de gueules sur champ d'or. Mais Stoïca a trop de cordes à son arc pour ne jouer que d'une seule et pour se prêter à ce métier. Il semble d'ailleurs préférer comme figuriste aux personnages vaniteux du grand monde, les petites gens anonymes, les types populaires, pourvu qu'ils aient du cachet. Parmi les têtes intéressantes de sa dernière exposition, citons au hasard : *Une Prêtre en prière*, un pope grisonnant, seul avec son ombre austèrement projetée sur le mur nu de la chapelle ; *Une Tête de moine* à barbe rousse, inculte, au type slave ou dacique ; toute une série de paysans, assis ou debout, dans leurs costumes régionaux, puis des faquins, des matelots, des vieux loups de mer, croqués dans les ports de Constantza, de Braila ou de Galatz. Une galerie complète de figures caractéristiques, exécutées à l'huile, à l'aquarelle, au fusain, à la plume — toutes bien vues, bien observées et dont les traits, les gestes, l'expression trahissent le tempérament, le métier, les habitudes, jusqu'aux vices et aux vertus de chacun. À ces frimousses d'hommes de tout âge, ajoutez quelques visages de femmes, non moins remarquables : de vieilles grand'mères, résignées et bonnes, des jeunes filles, une de face entr'autres, aux grands yeux noblement arqués, au front pur, au nez droit et fin, à la bouche candide — un type de jeunesse pensive, de virginité, sincère

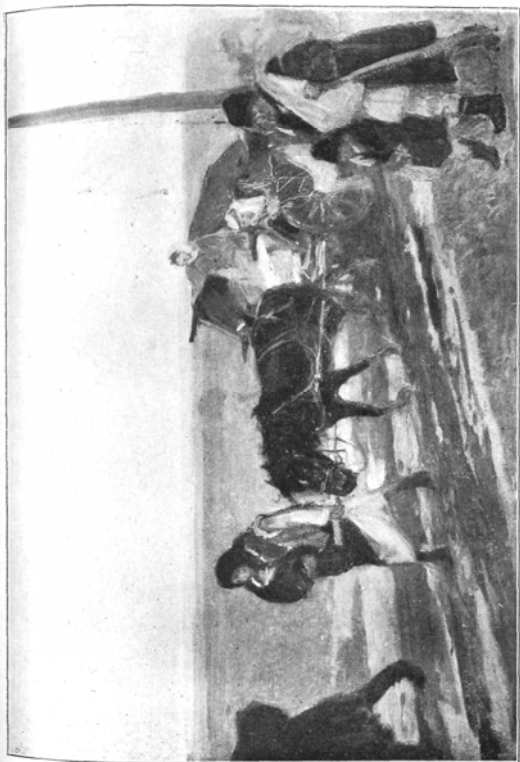

Timeous, le herman cesaque, venant solliciter la main de la Princesse Rouxandra, fille de Vasile Leupu. D. Sisica.

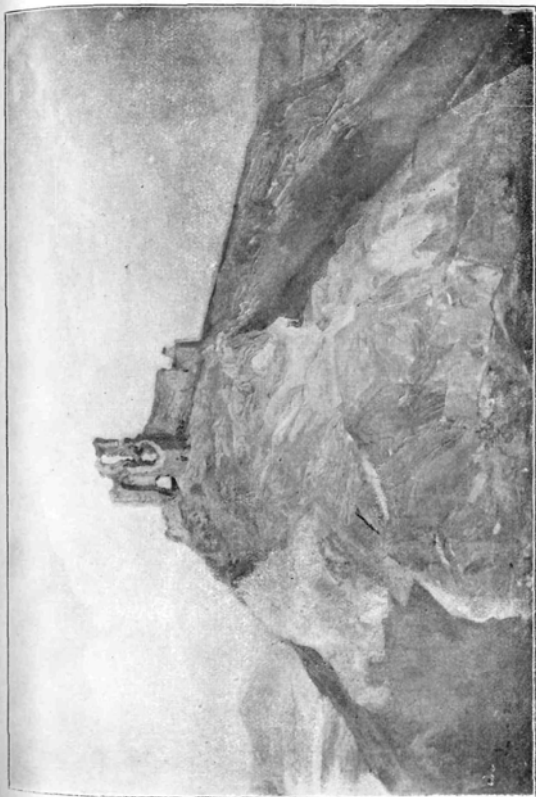
Proclamation de la révolution par Tudor Vladimirescu.

D. Sîsica.

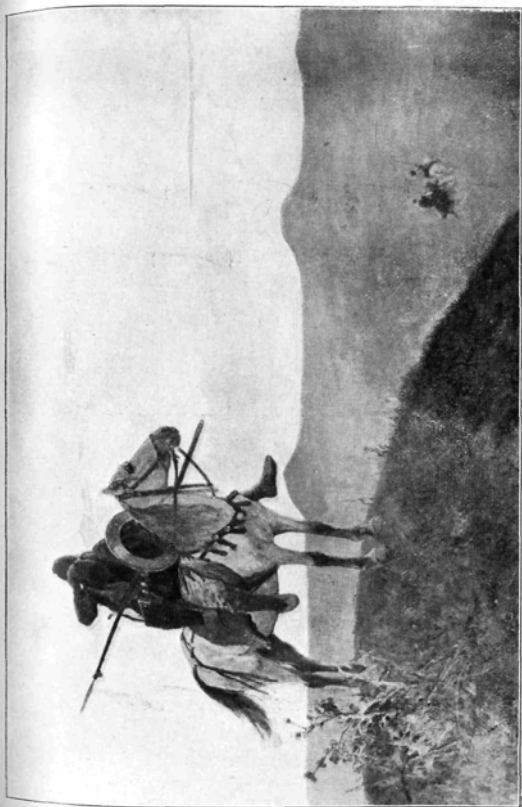
Une Famille de paysans fugitifs

D. Săica

D. Stăncu.

Forteresse d'Héraclée en Dobroudja.

Un Guerrier scythe.

D. Siciu.

sans miévrerie, ni coquetterie, et tant d'autres, où apparaît, outre l'oeil du peintre qui voit et saisit les lignes et la couleur, l'oeil du psychologue qui sait lire dans les traits d'une physionomie et en révéler l'âme intime. Tandis que le photographe ne fait que reproduire mécaniquement les traits d'un modèle, le peintre les interprète intelligemment, et, par l'art divinatoire qu'il possède, s'il est vraiment portraitiste, il les sélectionne et les accentue sans les fausser, mais de façon à manifester plus clairement parfois que la nature elle-même, le for intérieur, le moi de l'individu à représenter. Marquer le trait dominant et caractéristique, dégager l'expressivité de sa gangue, n'est-ce pas là ce que Taine appelait faire oeuvre d'idéal. Et à ce point de vue il y aura autant d'idéal dans une tête de brigand de Salvator Rosa que dans une tête de sainte Vierge de Raphaël.

Parmi les personnages chers à tous les Roumains comme patriotes ou comme poètes, il conviendrait de citer *Balcesco* ce romantique exilé dont *Stoica* a compris la nostalgie et qu'il nous présente, seul avec son cheval, au milieu des forêts transylvaines, puis et surtout le poète *Eminesco* que nous voyons, assis sur un banc, méditant sous la chute des feuilles et des jours qu'il a si douloureusement chantée. Espérons que cette série commencée, d'icônes nationales, ira en s'augmentant d'année en année.

Dans cette catégorie de portraits ce n'est pas tant à la ressemblance qu'à l'expression et à la vie que doit tendre le peintre. Même s'il s'agit d'un personnage historique déterminé, la plupart du temps, il n'en existe aucun portrait ou des portraits fort insuffisants, comme c'est le cas pour *Tudor Vladimiresco*, par exemple. Alors c'est au peintre de l'imaginer de toutes pièces, ainsi que l'a fait *Stoica* pour celui-ci, et pour tant d'autres figures historiques, qui, si l'artiste a su en rendre le caractère, deviennent *typiques*, tel *Vlad l'Empereur* dont *Stoica* a d'ores et déjà fixé les traits pour ainsi dire définitivement, au point que nul autre après lui ne les changera, tant ils s'imposent. Ils portent la griffe du maître.

Qui donc se souvient, après tout, de *Mircéa-le-Vieux*, de *Michel-le-Brave*, d'*Etienne-le-Grand*, au point de garantir la fidèle authenticité de leurs portraits ? — Toutes ces figurations ne valent que pour autant qu'elles traduisent l'image de chacun d'eux selon que l'a créée la légende ou qu'un artiste, après coup, a su la rendre et l'imposer à notre imagination.

Conclusion

À envisager dans son ensemble cette nouvelle exposition de *Stoica*, nous constatons, non sans une certaine satisfaction personnelle, qu'il a tenu ce qu'il promettait dans la première, et, plus encore, qu'il a élargi le domaine, déjà si étendu, de ses motifs picturaux. Par l'extension qu'il a donnée aux thèmes divers qu'il traite — passé et présent, histoire et actualité, scènes de mœurs, tableaux de genre, impressions de nature, portraits — il est arrivé à embrasser un domaine

plus vaste et plus varié que celui de n'importe quel autre peintre roumain jusqu'à ce jour. Sous ce rapport, il surpasse, dès maintenant, Grigoresco lui-même, en extension tout au moins si ce n'est en valeur. Comme qu'il en soit c'est beaucoup dire. J'avouerai même que cette génialité expansive de Stoïca ne laisse pas de m'inquiéter un peu. J'ai peur qu'elle ne l'entraîne, avec la virtuosité qu'il possède, à une certaine superficialité, à une surproduction trop hâtive et trop abondante, à des improvisations trop faciles. Qu'il n'oublie pas, qu'en art, le vieux précepte — *non multa sed multum* — fait les grands maîtres. Les plus productifs n'ont pas toujours été les premiers. Ce n'est pas à la quantité, ni à la diversité que se mesure le mérite, c'est à la qualité, à la supériorité — non dans le métier qui sert à tout — mais dans la conception, dans la réalisation d'un thème, étudié, approfondi, poussé jusqu'au point où il devient chef-d'oeuvre et s'impose d'une façon triomphante à l'admiration de tous, si bien, que nul autre artiste n'osera y toucher qu'au risque de déchoir.

Sans doute il y a déjà dans l'oeuvre de Stoïca — et nous sommes heureux de le constater — des pages auxquelles on peut appliquer ce critère d'élection, des pages condensées, méditées, achevées qui resteront, à côté d'autres plus nombreuses où il a prodigué, mais commercialisé son talent. Il n'en disconvient pas d'ailleurs, et il est le tout premier à le regretter. „Mais que voulez-vous que je fasse ? me disait-il, ces jours derniers. Je ne demanderais pas mieux que d'oeuvrer pour l'art pur, sans songer au gain. Mais c'est grâce à ces gentils petits riens, qui se vendent comme du pain chaud que je puis vivre et que je puis m'adonner à des travaux plus considérables. Ce qu'ils exigent de temps, d'argent, d'études, le public l'ignore et finalement, quand ils sont achevés, ils vous restent pour compte. A preuve mon *Etienne-le-Grand au Monastère de Poutna*, cette grande machine à trente personnages que je roule et trimbale depuis dix ans d'un atelier à l'autre. Vous avouerez que c'est décourageant de travailler dans ces conditions-là. Si l'Etat, qui a créé un Ministère des Beaux-Arts, veut avoir des artistes, il faut qu'il les soutienne, qu'il leur donne de l'ouvrage, qu'il enrichisse de leurs oeuvres les Musées et les édifices du pays, comme cela se faisait aux beaux temps de la Renaissance. Autrement — j'en sais quelque chose — les artistes mourront de faim et les Beaux-Arts, d' inanition ?

Que Stoïca ait lieu de se plaindre, je l'admets ; mais il pourrait se consoler d'abord par la productivité admirable dont il dispose, en suite par l'exemple de tant d'autres de ses confrères, par celui de Grigoresco, en particulier, qui, sans avoir été spécialement favorisé par l'Etat, est, quand même, parvenu à laisser une oeuvre unique et impérissable. Il s'est soumis, lui aussi, bon gré mal gré aux circonstances et aux nécessités de la vie ; il a fait des *Chars de boeufs*, peut-être plus qu'il ne l'eût désiré, comme son successeur fait des *Cabarets rustiques* et des *Chevaux*. Mais ces bibelots — de complaisance au goût du public, de sacrifice peut-être de sa part — n'ont pas em-

pêché Grigoresco de rester avant tout le poète ailé des Géorgiques roumaines par la luminosité des ciels, la transparence de l'atmosphère, la biblique simplicité qu'il a mise à chanter la vie pastorale et champêtre de son pa^sy

Que Stoïca fasse comme lui. Qu'il aille de l'avant, confiant en son talent comme en sa bonne étoile. Il est impossible qu'après avoir obtenu les faveurs du public, faveurs bien méritées, il ne recueille pas aussi celles des autorités, d'autant plus que l'État a tout intérêt à ne pas laisser s'étioler un talent aussi exceptionnel que le sien. Il ne naît pas tous les jours des artistes de la valeur de Stoïca, et quand on a le rare privilège d'en posséder un, il y va de l'honneur du pays de le soutenir largement et de l'encourager dans les nobles efforts qu'il fait vers le grand art. Le moment ne serait-il pas venu, par exemple, de confier à ce maître, si qualifié pour une pareille œuvre, l'exécution de la grande fresque sur l'histoire des Roumains, destinée à décorer l'amphithéâtre de l'Athénée et qui attend depuis cinquante ans et plus, un Jean-Paul Laurens capable de la peindre ?

Nous nous abstenons pour le moment d'autres suggestions. En attendant qu'elles se produisent, — et nous les appelons de tous nos vœux — nous souhaitons au maître Stoïca, pour conclure, de persister à tenir haut le flambeau de son art, malgré toutes les déconvenues possibles et de réserver, comme il l'a fait jusqu'ici avec un noble courage, le meilleur de ses jours et de ses peines à réaliser en peinture l'idéal qu'il rêve et qu'il a dans l'âme.

L. Bachelin.

ELEGIE

Duc nava mea pe mări cu'n fir de ață.
Oceanul e basinul din grădină.
Din zări un roi de fluturi prind să vină;
Sunt marinarii și'n catarg s'agață.

Copilărie! răs pierdut! lumină!
Pământul, nava mea de azi mă'ngheață.
Ce fiqros ocean se cascade'n față!
Și lutu-i chin și zâmbetul e tină.

Nu mai zăresc povești cu smei în stele;
Le văd cum cad — cenușă'n veșnice —
Pustiu și frig se scutură din ele;

Și toate mi se par zădărnice.
Redați-mi toate visurile mele
Și nava mea cu pânza de hârtie!

Gr. Sălceanu

HARPISTUL

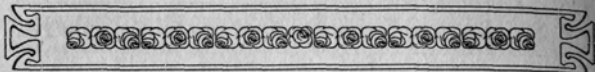
W. Goethe

Acel ce pâinea 'n lacrimi n'a muiat:
Acel ce 'n nopți de vajnice dureri
Plângând, - uitat de toată lumea -, n'a vegheat,
Nici nu vă poate ști cerești puteri!

Voi viața i-o pătrundeți ori și cui
Și spre greșeli împingeți lumea toată
Și n'urm o părăsiți păcatului...
Și-ori ce greșeală trebui-expiată!...

Mihail I. Pricopie

TOAMNA

Sub cer sculptat cad picuri, cad într'una ;
In jur e totul prins de 'ncremenirea
Unui blestem grozav ; azi toată firea
Cu firea morții însăși e tot una.

Văzduhul umed n'are fericirea
Unui sublim acord ; azi doar furtuna
Un cânt de ghiață-l hăuie, nebuna,
Ce știe pe de rost nemărginirea.

In încăperi ne mângâie căldura
Moleșitoare-a flăcărilor din cămin ;
In piept ni se trezește iar iubirea . . .

Și'n timp ce=afară toamna=și toarnă ura,
Ingrozitor ne chinuie=amintirea
Atâtor clipe care nu mai vin ! . . .

Mihail I. Pricopie

ISTORICUL COMUNEI INANCEȘME

Satul Inanceșme a aparținut până la 1925 comunei Cogealac ; de atunci formează comună aparte. Satul a fost înființat, după legendă, de un bogat beiu turc, în apropiere de ruinele altor trei sate, de existența cărora astăzi nu se mai știe nimic.

A rămas în amintirea celor de azi doar numele unui loc unde se văd încă ruinele unui vechiu sat, — Hagiavat — în partea de N. E. a comunei.

Inanceșme (*adevărată cișmea, apă bună*) e situat spre N. E. de orașul Constanța, la depărtare de 54 km și numai la 7 km depărtare de com. Cogealac, care e și reședința plășii cu acelaș nume.

Comuna Inanceșme e compusă dintr'un singur sat, așezat pe o vale largă, între curmătura a două dealuri nu prea înalte, dar întinse în suprafață. Prin mijlocul satului trece un mic pârâu (deré) cu un debit aproape neschimbat de apă ; această deré se alimentează din câteva izvoare foarte bogate, ce se află la o depărtare de sat de numai 7800 m. Izvoarele țâșnesc din curmătura celor două dealuri. Tot de la aceste izvoare pleacă un apeduct, poate roman, sau poate grec, foarte bine conservat. El trece pe sub sat la o adâncime de 0,50—1,50 m. în pământ, în direcția vechii cetăți Istria. Parcursul acestui canal se poate urmări în sat, apoi din loc în loc pe câmp până la calea ferată spre satul Tariverde, având direcția N. W—S. E. Este construit din piatră, nisip și var ; are o formă semicilindrică cu un diametru de 0,40 m.

Comuna Inanceșme, cu o suprafață de 4323 ha, e înconjurată la distanțe ce variază între 1—7 km. de numeroase movile, cu diferite forme, care ca niște santinele neadormite stau pururi de pază, amintindu-ne de vechea lor întrebuintare, semnalizare prin focuri, sau morminte a diferiți șefi de triburi, ce odată au peregrinat pe aici. Prin felul așezării lor, — căci dacă le privești după cea mai înaltă dintre ele, rămâi uimit de ordinea perfect circulară, în care se desfășoară cât vezi cu ochii, — cele mai multe par a nu fi naturale. Doritorii de comori au săpat superficial câteva, dar nu știu să fi găsit ceva.

Regiunea e complet lipsită de păduri ; nici chiar copaci izolați în afara satului nu se mai găsesc. Totuși nu e mai mult de 20—25 ani, de când partea nord-estică a satului era împădurită pe o bună suprafață cu adevărați codri de tufă. Dar, fie lăcomia omenească, fie

nevoia mereu crescândă de pământ de agricultură, a distrus această utilă podoabă naturală, lăsând vânturile aprige și atât de dese pe aici să bată în voie, stânjenind plugăria. Ultimii copaci ce mai rămăseseră în picioare au fost dați la pământ de nevoile armatei de ocupație, pe timpul marelui războiu.

Cam la 4 km de sat, în direcția E., se mai văd încă urmele unui alt sat vechiu, — probabil tătăresc — Haidân, din care azi n'au mai rămas decât pietrele printre care trece plugul. Asemeni se văd încă, răscolite de timp și oameni, pietrele funerare ale vechiului cîmîțir tătăresc. Tot acolo, într'o vâlcea, e și o fântână cu apa la 1¹/₂ m. adâncime, cu o vechime prea îndepărtată în trecut, ca să se mai poată aminti ceva. Astăzi în afară de fântână, doar câțiva copaci răsleți te fac să mai gândești că aci a fost odată viață, credință, dragoste și ură.

Legende și amintiri lăsate din părinți în copii despre dealuri și văi, oameni și locuri, nu sunt; deoarece locuitorii bulgari sunt pe aici — după cum voi arăta mai jos, — cel mult în a treia sau a patra generație și nu au legendele ce leagă atât de strâns omul cu locul unde sunt îngropați moșii și strămoșii săi.

Pământul e negru, conține mult humus bun pentru agricultură, pe alocuri pietriș bun pentru pășune. Multe stânci de piatră, cu ridicături sgrunțuroase în afară, cu teșituri și colțuri, fac impresia — cu mușchiul umed verzui ce le acoperă, — că încă eri erau scăldate, tocite și linse de valurile sărate și neliniștite ale mării. Aceste stânci de piatră acum sunt tăiate în bucăți mai mici sau mai mari, după necesități, și întrebuințate la construcții. Vara, când e căldură mare, stânca se infierbântă ca fierul pus în foc; în schimb, uneori, iarna, ea crapă din cauza gerului excesiv. Crivățul suflă cu putere tot cursul anului, mai temperat numai vara și toamna. Regiunea nefiind împădurită, vântul pe aici e domn la el acasă; nimic nu i se opune, așa că se răzbuună uneori cumplit, fie prin puternice uragane, fie prin vânturi de vară, vânturi calde ce pălesc ogoarele. Cât privește ploile, se înțelege de la sine, că nu prea îndrăgesc mult aceste locuri.

Locuitorii comunei Inanceșme, în număr de 309 capi de familie cu 1245 suflete, sunt de origină Bulgari. Până la 1878, data anexării Dobrogei, satul Inanceșme era locuit de Tătari, cari ne trăind în termen, tocmai prietenești cu Bulgarii, locuitorii ai satelor vecine, au început să emigreze. O altă cauză, care a făcut pe Tătari să plece, a mai fost desigur și mirajul unui mai ospitalier pământ prin Anadol, în afară de faptul că, din stăpâni necontestăți, s'au trezit de odată egali, dacă nu chiar inferiori ghiaurilor conlocuitori.

Așezarea Bulgarilor în acest sat, ce-și păstrează vechiul nume, începe în 1878, terminându-se în următorii doi ani. În 1881, pușinii Tătari ce mai rămân aci, cer comasarea loturilor lor — tapii — în partea de est a satului. Ceva mai în urmă, vând toată moșia lor unui judecător din Babadag, Dinescu. Apoi și ei pleacă, ultimele familii părăsind satul prin 1895—1900.

Pe măsură ce Tătarii plecau, Bulgarii din satele vecine : Beidaut, Potur, M. Viteazul, le cumpărau mai pe nimic curțile, casele, grădinile etc. În deosebi se așezară aci tinerii căsătoriți, durându-și gospodării noi și frumoase în locul firavelor gospodării tătărești.

Bulgarii muncesc pământul în devălmășie, folosindu-l după nevoie, mai mult ca pășune, mai puțin pentru plugărie. De altfel, după chiar spusele lor, așa au muncit pământul încă dela venirea lor în Dobrogea — sfârșitul celei dintâi jumătăți a secolului al XIX-lea — până ce au fost împroprietăriți de statul Român cu loturi definitive în 1886.

Am căutat a sta de vorbă cu cei mai bătrâni reprezentanți ai celor 3—4 familii mai numeroase din comună, spre a afla vechimea lor prin aceste sate și amintiri din trecutul părinților și bunicilor lor.

Am stat astfel de vorbă cu locuitorul Eniu Stoiu, om de 60 ani, de la care am putut afla cele de mai la vale. Bătrânii acestei familii — Ștoești — sunt veniți în Dobrogea dintr'un sat de lângă Adrianopol, numit „Covceas“, de unde le-a rămas acum porecla de „Covceazischi“. Această familie s'a așezat întâiu la Toxof, apoi în Hamangia și în urmă la Tulcea, de unde a venit aci.

În timpul războiului din 1916—1918 — îmi povestește bai-Eniu, un locuitor de aici, membru al acestei familii, — ducându-se într'un sat vecin, se întâlnește pe drum cu un soldat bulgar : acesta, după felul îmbrăcămintei și mai ales după vorbă, îl recunoaște că e din aceleași părți ale Bulgariei ca și el. În urmă ei află că-și au rădăcina comună în aceleași părți ale Bulgariei, ba chiar că-și au obârșia în același sat, Covceas, și că sunt și rude.

În satul de origină, porecla acestei familii era „Grabiufți“, schimbându-se aci în cea de Covceaschi, aducătoare aminte a satului de baștină. Această familie are rude apropiate în Bulgaria, rude ce ocupă înalte situații sociale : un episcop, un general etc.

Altădată, am stat de vorbă cu reprezentantul celei mai numeroase familii din sat „familia Crâșmarschi“. Am vorbit cu moș Gheorghe, un bătrân de 95 ani, sănătos încă, cu mintea limpede și vioaie. El mi-a trecut pe dinaintea oameni și locuri, fapte și vremuri, într'o admirabilă povestire a celor întâlnite de el în lunga-i viață. Din acestea, desprind cele ce interesează aci.

Mat multe familii, între care și Crâșmarschi — numele e vechiu și astăzi e păstrat numai ca poreclă, — părăsesc în anul 1829 satele lor din Tracia — numele satelor nu le mai știu —. Rușii sunt acei cari, după pacea dela Adrianopol, îi ademenesc și-i fac să-și părăsească vechile lor cămine. Sunt duși în Basarabia și colonizați în apropiere de Bolgrad. De altfel Rușii aveau interesul să populeze sudul Basarabiei, lipsit în oarecare măsură de locuitori. După 1829 armatele ruse retrăgându-se din Balcani, aduc aci pe Bulgari, cari erau mai aproape de ei, nu numai prin religie, dar și prin graiu. Însă în Basarabia Bulgarii aduși nu stau mult. După câțiva ani de continuă secetă, pornesc iarăși spre vechile lor sate din Tracia. În drumul de întoarcere pe la Babadag, se întâlnesc cu un beiu turc, care îi reține și le dă

pământ de cultură și pășune, așezându-i prin satele din centrul Dobrogei.

Bulgarii opriți sunt așezați în mai multe sate locuite de Cerchezi și Tătari, unde formează mahalale aparte: în Sariurt (M. Viteazul), Hamangia, Potur, Beidaut, Caranasuf (Istria), Casapchioi etc. Cel dintâiu creștin botezat în Sariurt (M. Viteazul) este chiar cel ce-mi dă aceste informațiuni, pe care le deține dela tatăl său.

Familia Crâșmarschi are rude nu prea depărtate atât în Bulgaria, cât și în Basarabia, căci este de la sine înțeles, că în ambele părți au mai rămas membri ai familiei, neplecând de cât cei ce nu se puteau mulțumi cu împrejurările de viață inferioară aspirațiunilor lor.

Imi mai spune moș Gheorghe amintiri despre Mocanii coborâți cu oile din Ardeal. Cunoaște multe din aceste familii, cu care coloniștii Bulgari trăiau în bună înțelegere, ajutându-se reciproc în toate nevoile lor. Are numai cuvinte de laudă pentru ei.

O altă familie veche este aceea a lui Minciuc, al cărei începător s'a stabilit în Dobrogea acum 60—70 ani și a fost pe rând argat, apoi băiat de prăvălie, apoi cârciumar prin diferite sate, până ce s'a fixat definitiv aci în Beidaut.

Din cele arătate mai sus se poate trage concluzia, care se potrivește exact cu cele scrise de Ionescu de la Brad, că în anul 1850 populația dobrogeană era foarte rară, iar Bulgarii de abia începuseră a se așeza pe aici.

Sunt unii coloniști Bulgari, cari au venit direct în Dobrogea și anume după 1850, mânați în primul rând de nevoia de pășune pentru vite, care cer câmpii vaste și schimbări dese de locuri.

Sunt alți coloniști cari cu două decenii mai înainte trecuseră în Basarabia, de unde, pornind înapoi spre Bulgaria, au rămas în Dobrogea, atrași de locuri și de perspective pentru viitor.

Aceștia emigrau oarecum în masă. Carele trase de boi și încărcate cu măruntele lucruri ale gospodăriei, oamenii și vitele se țineau lanț. Pribegeau spre locuri mai ospitaliere.

În sfârșit, al treilea fel de coloniști sunt cei cari vin singurateci, ca ciobani, argați, mici negustori, sau numai chiar în vizită la cei dintâiu și apoi se stabilesc aci.

În măsura în care acești coloniști se gospodăresc în satele unde sunt așezați de stăpânirea turcească, vechii locuitori, Cerchezii și Tătarii pleacă spre sud.

Pământul aparținea statului turc, care, printr'un slujbaș înalt cu reședința în Caraharman, astăzi satul Vadul, le da încuviințarea pentru întrebuintarea pământului necesar plugăriei și pășunatului. Pentru plugărie, plăteau dijmă la harman. Turcul însărcinat cu luarea dijmei venia sara și puneă peste grămada de cereale o șampilă mare de lemn. Gospodarul dormea lângă grămadă, păzindu-o de a nu fi stricată de pasări sau vite; căci o mică mișcare numai și urmele șampilăi dispăreau. Slujbașul turc venea dimineața și lua dijma. Pentru pășunat, plăteau o prea mică taxă.

Deci coloniștii Bulgari nu erau proprietari funciari, ci numai uzufructuari, cu anumite obligațiuni asupra acestui pământ.

În 1886 Statul român face parcelarea pământului, împroprietărind pe toți locuitorii, adică pe membrii unei familii, de orice sex și orice vârstă, cu câte 10 ha. Mulți, cei mai harnici și inteligenți, eludând legea, sunt împroprietăriți cu 50—100—150 ha. Unora, părându-li-se că nu au copii în de ajuns, au mai cerut pământ pe nume fictive; așa au fost fericiți împroprietăriți cu 10 ha chiar și . . . unii câini. Și faptul e absolut exact.

Alții — au fost și dintre aceștia — *nedeprinși să aibă un titlu de proprietate*, sau fiindu-le poate teamă, că nu vor putea face față ușoarelor condiții puse de stat (mici anuități și impozitul) nu primesc de cât atât pământ cât cred că le e necesar, 20—30 ha, certându-se, după cum spun acum, cu *inginerul hotarnic*, care cu sila îi forța să se împroprietărească.

Pământul producea mult; păstoritul vitelor bovine și mai ales oieritul era în cinste. De observat că legătura între pământ și locuitorul colonist Bulgar nu este prea strânsă. Ține și el la pământ, dar nu în sensul în care Românul își iubește palma lui de moșie. Bulgarul colonist își părăsește ușor pământul lui în schimbul altuia; condiția de îndeplinit este ca prin acest schimb el să iasă în câștig.

În 1906 sunt împroprietărite aci și câteva familii de veterani, svârliți cu gospodăriile într-o margine a satului, nu cea mai frumoasă și prosperă. Nici nu se potriveau de altfel condițiile de viață în care s'au găsit Bulgarii cei dintâi, cari au găsit și au luat totul și cele câteva familii românești, cărora se pare că din milă li s'au aruncat fărimiturile rămase de la pomana cea mare, dându-li-se de la început mijloace inferioare de întreținere, nu de progres.

Urmarea firească a fost că, pe când cei dintâi au mers înainte, ceilalți au stat pe loc, sau chiar au dat înapoi. E aceeași veșnică și tristă politică de rea mamă, care vrea să arate străinilor (Oh! această năstrușnică teamă de ce spune lumea!) că are mai multă grijă de copiii aduși dintr-o a doua căsătorie, de cât de proprii fii, lăsați în voia soartei. Și cât de hâd se răzbuună uneori soarta . . .

Casa. Odată cu stabilirea coloniștilor în acest sat s'a început o mare activitate, care a preschimbat aspectul gospodăriilor după nevoile noilor locuitori. Vechile bordeie sau case scobite în pământ dispar și în locul lor se ridică case mai răsărite, mai frumoșele, cu 2—4 odăi, fiindă și unele cu prispă, în majoritate igienice și încăpătoare.

Casele sunt făcute din chiripici (cărămizi mari de pământ amestecat cu pleavă și uscate la soare), iar temelia e din piatră, care se găsește din abundență. Acoperișul e de stuf și olană, iar în timpul din urmă aproape numai de țigla. Fiecare își așează casa după interes sau plăcere, în genere cu fața spre S. E.

Fiecare odaie are 2—3 ferestre potrivit de mari, care luminează suficient. Bulgarii nu se folosesc de cât de una din odăi; aci stau

cu toții în timpul iernii, claie peste grămadă, lăsând celelalte odăi sau neîntrebuințate, sau ocupate cu lucrurile casnice, ce nu servesc zilnic.

Până înainte de războiu duceau o viață cu totul simplă, puține fiind lucrurile din casă. În afară de soba mare, ce ocupa un colț înfreg, mai aveau în odaia în care stau: o masă mică cu trei picioare și un scăunel, lucrate de gospodar; două căldări de aramă pentru apă, atâr-nate în cuie de lemn, în față, la intrare, sau în dosul uși; o tîngire de aramă (*tingiure*); un castron de aramă (*sahan*); un fel de străchi-niță de aramă (*tas*); o tavă de aramă (*tipsie*); linguri de lemn; iar sub horn aveau un fel de rafturi pentru linguri (*lăgişnec*). Pe jos aş-terneau câte o foală de lână, dar cele mai adesea se mulțumeau tot cu strămoșeasca lipeală. Pentru luminat, întrebuințau lumânări de seu făcute de ei, sau un fel de vas de pământ cu seu și un fitil de bumbac.

Dormiau pe jos, îmbrăcați.

Dar acestea... au fost odată. Astăzi aproape fiecare om are în casă un pat de lemn lung și lat, în care de-acurmezișul se culcă toată familia, care, — când e mai numeroasă, — mai ia loc și pe jos. Mai sunt încă destule case, în care locul patului îl țin simple lavite înguste, așezate pe lângă pereți, servind pentru ședere și nu pentru dormit. Apoi mai au o masă pe patru picioare, 1—2 scaune, un dulap pentru pâine, vase, lampă de petrol, oglindă, pieptene, perie, apoi străchini, farfurii, pahare, linguri, furculițe — au și furculițe! — etc. Sobe și-au mai schimbat aspectul, modernizându-se și ele în sensul că-s mai mici.

În afară de această odaie a întrebuințării zilnice, cei mai gospo-dari mai au o altă odaie îmbrăcată curat, ca o față mare în zi de horă, unde, pe lângă un pat, masă, scaune, se mai găsesc țoale de lână pe jos, scoarțe pe pereți; pe ici pe colea litografii, unele cu ca-racter bulgăresc, altele reprezentând pe Cuza-Vodă, Regele Carol, etc. Îmi povesteau cu emfază unii dintre ei cum au scăpat... pozele ro-mânești de urgență voinicilor bulgari, în timpul războiului. Este drept că am uitat a-i întreba de ce nu s'au îndurat a le lăsa pradă distrugerii? Îi preocupa valoarea morală... sau materială a obiectelor? Nu rareori, în odăile pentru musafiri, se văd paturi mari de fier, garderoabe simple, sau șifoniere luxoase, lucruri ce ne amintesc vremea bejeniei războiului celui mare și a caselor rămase fără stăpân.

Icoanele sunt în cinste la fiecare casă; odaia de musafiri are în perețele de răsărit 2—4 icoane, așezate în rafturi, cu o candelă dedesubt.

Încă și astăzi totul se lucrează în casă. Răsboiul de țesut e aproape nelipsit în orice gospodărie. Bulgăroaicele țes scoarțe în două ițe, cu dungi roșii și galbene, pentru așternut sărbătoarea pe jos (*cergătă*); pentru pat se țes cuverturi de lână; apoi scoarțe de cărpă pentru așternut pe jos (*cergă de parali*). Pentru pereți ele țes co-voare, pe care reprezintă o femeie în port țărănesc bulgăresc, sau animale, — în deosebi cai.

Mai lucrează fețe de perne cu motive bulgărești, din lână cu acul; șorturi de lână (*prestelci*), roșii pentru tinere, negre pentru bă-

frâne; rochii de lână, apoi șorturi în două dungii, purtând numele special de „*coflenschi*“, de la un târg din Bulgaria, Cotel, de unde vine modelul; în fine postavuri de lână pentru haine, pânză pentru cămăși, ștergare cu margini roșii sau albastre,

Înul și cânepa nu se lucrează; cele mai întrebuițate culori sunt: roșul, galbenul, negrul, albul etc.

Cum am spus mai sus, Bulgarii trăesc îngrămădiți mai multe familii în aceeași odaie: bătrânii cu feciorii căsătoriți și cu nepoții. Cei mai bătrâni dorm în pat, ceilalți pe jos, pe rogojini; cei mai bogați au saltele umplute cu lână (*dușec*); se învelesc cu plapome (*inâgân*). Cu toții dorm îmbrăcați în aceleași haine, pe care le-au purtat ziua.

Curtea; animalele. Fiecare casă are în juru-i o curte, ades mult mai mare decât ar cere trebuința; aceasta pentru că, după plecarea Țătarilor, coloniștii veniți ocupară două și chiar trei locuri vecine. Curtea e împărțită, după necesități, în două sau trei părți. În cea dintâi se află casa, curnicul păsărilor și grajdul vitelor (*dam*). O altă parte, despărțită de prima prin ziduri de piatră, e semănată cu zarzavat. Cei mai mulți au pentru zarzavat locuri vecine cu gârla, iar locul din curte îl seamănă cu orz, pe care-l taie verde pentru cai. Pe ici, pe colea, câte o mică livadă, cu câțiva pruni, zarzări, meri și nuci.

Aproape peste tot curtea e împrejmuită cu ziduri construite din piatră și fencuite cu pământ. Sunt buni constructori cu această piastră; totuși, rare sunt curțile care să aibă îngrăditurile complet terminate.

Nu țin seama de aliniere, pe care n-o înțeleg de cât dacă intră la vecin, sau în drum cel puțin cu o palmă de loc. În această privință satul a rămas cu aceleași drumuri și ulițe strâmte și strâmbe, colțite și sucite ca și pe vremuri; ba, când vecinii ca oameni de treabă s'au înțeles, unele au și dispărut.

În curte, nu departe de casă, au grajdul bine lucrat din același material ca și casa. E mare, încăpător, foarte curat, călduros, dar insuficient luminat. Bulgarii își îngrijesc bine vitele, în deosebi caii, pentru cari au deosebită predilecție. Dragostea de cai au căpătat-o de la Turci, cu cari au viețuit împreună atâtea sute de ani. Înainte aveau mulți boi, astăzi înlocuiți cu cai. Fiecare familie are 10—15 cai, până la 400—500 oi, care sunt bineșor întreținute și au în curte despărțitura lor aparte. Vacile, câte 1—2 de familie, nu sunt de soiuri și nici bine întreținute; în posturi nu sunt mulse, laptele fiind lăsat vitelului. Numele ce dau vitelor, în deosebi cailor, sunt cele obișnuite și la Români, cu deosebirea că aceste nume se dau după culoarea părului, niciodată după ziua în care s'au născut. Astfel unui cal sur îi zic *Siva*; unui negru *Arap*; unui roib *Alciu* etc. La boi: roșu, *Șerbas*; plăvan, *Cubă*; vânat, *Comuri*; negru, *Caraman* etc.

În ultimul timp, numărul bovinelor și ovinelor merge descrescând, deoarece locuitorii, neavând islaz, pe care l-au arat, vând vitele, neținând decât pe cele necesare plugăriei.

Mai cresc porci, apoi păsări, mai ales găini, găște, rațe, curci.

Au multe proverbe în legătură cu vitele. Despre cai, pe cari fiecare locuitor caută să-i îngrijească cât mai bine, au unele proverbe ca : *Hûbovo conî naş ciûpenă na telegă* = Caii buni se cunosc la căruţă. *Na beal con dă ni sluguvăş* = La calul alb să nu slujeşti. Şi alta : *Hubăvi con să puhnăva i put scăşnic ciul* = Calul bun se cunoaşte şi sub pătura ruptă.

Hrana, băutura. Păsările servesc în primul rând ca hrană, din ele tăindu-se fie la sărbători, fie când au oaspeţi; mai rar mănâncă carne de oaie. Toamna sunt tăiate oile bătrâne, iar când sunt bolnave, în orice timp al anului. Dacă oaia e tăiată în post, sau vara, ei fierb carnea până ce se desparte de oase şi pun carnea, astfel preparată, într'un burduf de oaie, unde se conservă foarte bine şi pe timpul cel mai călduros şi formează ceia ce se cheamă *săsdărmă*, un amestec de carne şi seu asemenea „bulzului” mocănesc.

La Crăciun şi uneori la Paşti se taie un porc şi chiar doi. La Sf. Gheorghe aproape nu e familie care să nu taie câte un miel (*agne*). Se mai hrănesc apoi cu lapte dulce şi mai ales cu iaurt, ouă etc. Până la Sf. Gheorghe, nimeni nu taie pui de găină.

Dar hrana de căpetenie şi a bogatului, dar mai ales a săracului, sunt zarzavaturile, pe care toţi le cultivă în bună măsură. Cunosc de altfel bine mestegugul acestor culturi. În post fasolea, cartofii, varza şi mai ales murăturile, în care ardeii de toate mărimile şi culorile predomină, ceapa, usturoiul şi prazul, sunt zilnic nelipsite.

Toamna, şiraguri nenumărate de ardei, mai ales din cei mici roşii (*ciuşci*) — ca şi şiragurile de mărgelă la gâtul fetelor, împodobesc ştreăşinele caselor, fiind puşi la uscare.

Ei prepară ciorbă dulce, acrită cu oţet (*ciurbă*) ; varză prăjită cu ulei de rapiţă; grâu bătut, fără coajă (*bulgur*), fiert şi prăjit; plăcintă preparată din aluat, brânză şi iaurt (*topchi*). În post, prepară câteodată praz prăjit cu ulei de rapiţă, făcând un fel de plăcintă (*prăznir*). Mâncărurile toate sunt tare ardeiate, copii încă de mici fiind învăţaţi cu ele. Un mosafir nedeprins însă, după o astfel de mâncare, fără doar şi poate îşi face stomahul burduf de apă, ba va mai umbla şi câteva ore cu gura'n vânt. Toamna, femeile prepară din pepeni un fel de magiun destul de gustos. În post, adesea, murăturile cu pâine sunt singura hrană. Pâinea rămâne alimentul cel mai întrebuiţat. De câţiva ani, seceta succedându-se regulat, pâinea conţine mai puţină făină de grâu şi mai multă de orz sau de porumb. Ba în unele case a început să se împământenească şi mămăliga noastră, pe care femeile bulgare încă nu ştiu a o prepara bine.

După ardeiată lor masă, ei dau de duşcă o cană două de apă, această universală băutură, care aici e foarte bună şi curată. Apa provine de la 4—5 izvoare, e captată, trece printr'un canal şi apoi prin o cişmea şi curge prin trei guri. Cişmeaua e construită din vremuri depărtate, — de Turci — şi reparată de locuitorii satului în anul 1908. Apa aceasta curge neconţinut, formând o arteră însemnată.

ce dă viață multelor grădini de zarzavat, care se întind în tot lungul ei până la vărsarea în lacul Sinoe.

La cișmea se adapă vitele, sau vara fetele spală pânza țesută, cergile din casă etc. Se proiectează construirea altei cișmele în mijlocul satului.

În fiecare curte este câte o fântână. Excepție fac cele ce sunt pe o curmătură de deal. Apa se găsește la o adâncime de 2—20 m, variind după depărtarea de derea și după altitudine.

Cu toată calitatea superioară a apei, locuitorii satului nu dispregiesc de loc vinul și chiar băuturile mai alcoolice, cu condiția să nu fie prea scumpe. De când cu seceta ce băntuie de câțiva ani, cârciumarii trăesc greu. Dar aceasta nu înseamnă că nu se bea. Aproape fiecare locuitor are câte un petec de vie : terasă, zaibăr, pe ici pe colo indigenă, din ai cărei struguri fac toamna vin, pe care îl beau în tovărășie cu prietenii și vecinii. Locuitorii se invită unii pe alții și cei ce nu au, colindă pe la cei ce au vii, laudă vinul băut și astfel beau și ei devalma cu ceilalți. Din drojdia de vin prepară rachiul de drojdie în cazanele de prin satele vecine. Mai prepară o băutură din alcool îndulcit cu zahăr ars și amestecat cu scorțișoară, piper, roșcove.

La nunți au rachiul roș, cu care umblă a doua zi după nuntă. Dar înainte vreme numai cârciuma era locul de primire și plecare al oaspeților, începutul și sfârșitul cumetriilor, logodnelor și nunților. Aștăzi au înlocuit, în oare care măsură, cârciuma cu cafeneaua, unde beau cafea, mult ceaiu, dar mai ales consumă sămânță de floarea soarelui.

Agricultura. Așa își petrece majoritatea sătenilor timpul iernei, cu deosebire sărbătorile, până spre începutul luni lui Februarie ; de acum, încep a-și face anumite socoteli, numărând zilele ce au mai rămas până să iasă la arat. Ei își au un vechiu calcul luat de la Turci, după care, numărând zilele de la Sf. Dumitru până la vremea aratului, să nu treacă peste 110—120 zile. O veche zicală turcă spune : „*luz on başindâ ghiun, iuz irmi, hac tun* = o sută zece în cap, până la o sută douăzeci. Această zicală adaptându-se, a suferit oarecare transformări, căci acum ei zic : *iuz on başindâ con, iuz irmi hac tun* = la o sută zece zile să fii la tarla cu calul, la o sută douăzeci să sameni. De multe ori natura, reînvîind mai târziu, le mai încurcă socotelile. Dar când soarele își arată mai prelung fața, când ciocărlia în zorii dimineții, sburând în înălțimi, îi cheamă la noua muncă, ei sunt gata. Munca agricolă pe mereaua comunei noastre începe primăvara întotdeauna cu 3—4 zile mai târziu, după ce s'a început munca agricolă în satele vecine (Cogealac, Tariverde etc.) Înflorirea pomilor are loc la noi tot cu 3—4 zile mai în urmă.

Când toamna e frumoasă se fac multe arături adânci, iar primăvara se dă numai cu cultivatorul și apoi se seamănă. În primăvară, arăturile se fac mai la suprafață, cu pluguri cu o brazdă sau două, cu 4—6—8 vite la plug. După arat și semănat, trag cu boroana de fer și apoi cu grapa de mărăcini.

În afară de instrumentele strict necesare plugăriei, altele nu a. În sat e un tractor, proprietatea unui gospodar cu 100 ha, care nu întrebuințează decât pentru pământul lui. Tăvăluge de lemn sunt mai câteva, pușini fiind acei cari își tăvălugesc semănăturile.

Semănatul se face cu mâna. Se seamănă orz, grâu, porumb, rapiță, ovăz, leguminoase și se pun bostani pentru nevoile casei.

Orzul ține primul loc, cam a treia parte din tot pământul e mănat; producția în medie este mediocră. Luată pe cei 5 ani urmă, se constată o producție medie de 700—900 kg la ha. Pământul e bun pentru orz și adesea paiul crește înalt, frumos, cu și bogat, dar în apropiere de coacere câteva vânturi calde îngălbenește spicul, pălesc bobul, orzul ne mai putând avea dezvoltarea normală.

Grâul (*jito*) se seamănă mai mult pentru nevoile casei. Câtătafiv se seamănă mult, dar clima nu permite acestei cereale să se desvolte cum trebuie. Numai câțiva gospodari ce seamănă 5—10 reușesc să-l aibă în casă tot anul. Se mai seamănă și grâu de primăvară — arnăut — (*căzâlgea*), dar el dă o producție și mai mică având uneori bobul și mai slab.

Porumbul ține al doilea loc după orz. E de altfel planta care produce cel mai mult. În medie, pe ultimii cinci ani, a produs 1200—1500 kg la ha. E întrebuințat ca hrană pentru vite și de câțiva ca făina de porumb, în amestec cu cea de grâu, servește la prepararea pâinii.

Porumbul e muncit destul de slab, e prășit cel mult odată, adesea în loc de prășire i se dă cu rărița. Dacă s'ar munci mai puțin, ar produce mult mai bine.

Rapița e semănată pentru vânzare și pentru facerea uleiului mult întrebuințat în casă. Produce puțin, 300—500 kg la ha.

Fasolea e cultivată mai ales pentru nevoile casei.

În fiecare an, unii gospodari, spre a nu slăbi prea mult puterea de producție a pământului, lasă câte 3—4 ha fie pentru pășune, spre a fi semănați cu pepeni. În acest din urmă caz dau pământul cu arendă; fiecare dintre cei ce vor să pună bostană iau câte 1—2 băniți de pământ. (O baniță este a opta parte dintr'un Ha). Când penii încep a se coace, se pun păzitori — bostangii — până la Maria mică, — când bostana se sparge.

Iată și câteva proverbe în legătură cu plugăria:

Chișovan Mari, berechet ni noșe. = Ploaie în Martie, belă nu aduce. *Suf April, gladnă gudină.* = Aprilie uscat, an flămând. *Chișovan Maiu, plododie des crai.* = Ploi în Maiu, mare berechet aduce. Sau: *Slatnie plug cuie muie tinată?* = Plug de aur ce are? *Acu neama dăș fâf Maiu, pet pări ni prai.* = Dacă în Maiu nu plouă, cinci bani nu face.

Comerțul e puțin dezvoltat în comună. Locuitorii nu au afaceri prea dezvoltate negustorești. Avem în comună două cârciumi, tot felul de băuturi; una e ținută de un Bulgar, cealaltă de un român. Apoi sunt trei băcănii cu mărfuri mărunte de trebuință zilnică.

una aparține unui Român, a doua unui Armean, cea de a treia unui Bulgar. De altfel cafenelele lucrează numai iarna. Băcăniile, în afară de cea dintâiu, mai bine aprovizionată, lucrează slab.

Se pare că pe locuitori nu i-ar tenta prea mult comerțul, dar din cauza lungii secete, pământul ne mai dându-le puțința existenței, unii au început a se ocupa cu comerțul. Astfel câți-va și-au mai vândut din pământ și astăzi fac negoț ambulant, cumpărând ouă și păsări, pe cari le revând la Constanța și, pe cât se pare, câștigă binisor.

Tot din cauza secetei se observă o tendință a locuitorilor de a părăsi satul, plecând spre oraș.

Cei ce au de vândut, ca și cei ce au de cumpărat, vând și cumpără mai puțin de la Constanța, dar mai ales din Cogeaalac, târgușor apropiat și reședința plășii. Marția aici e și obor de vite. Cârciumile se țin lanț în jurul oborului și de pe la o anumită oră, chefurile se întind, cântecele bandelor de lăutari — Marți sunt aci toți în părere; s'aud de departe. Oamenii cari au făcut vre-o afacere beau că au făcut-o; cei ce n'au făcut nimic, beau ca să ajute celorlalți, iar cârciumarii îi otrăvesc pe toți și fac bani. Caii, obișnuiți cu așteptarea, filosofează înhămați, apărându-se de muște, pe când femeile, așteptând, își blestemă bărbații și zilele.

Sunt foarte mulți locuitori din satul meu, ce n'ar lipsi de la târgul din Cogeaalac nici în ruptul capului. O mică istorioară circulă prin sat în această privință. Locuitorul S. prea fusese luat la ochi de consăteni cu regularitatea drumurilor la Cogeaalac în zi de târg. Ori unde s'ar fi întâlnit cu ceilalți, era luat la răspăr. Le răspundea și el, căci toți aveau acelaș cusur; dar nu prea avea succes, căci ceilalți o luau înainte și el era singur. Vorba ceia: „Zi-i mamă gușată, ca să nu-ți zică ea tie“. Badea S. se gândi, se răsuci și în sfârșit găsi mijlocul, nu de a nu se mai duce la târg, dar a face drumul cu motiv. Pentru aceasta își cumpără o purcelușă și apoi în fiecare Marți era cu ea la târg, spre a o revinde. Bineînțeles n'o vindea niciodată, purceaua fiind motivul, iar nu cauza dreaptă a ducerii la târg. Ba se spune că purceaua nu era mult inferioară în deșteptăciune stăpânului. Ea se obișnuise cu târgul cel puțin atât cât și stăpânul, încât, cum venia Marția, disdeditinează se suia pe prispă, iar de acolo în căruța de alături, unde sta liniștită atât pe drum, cât și la târg. Badea S. lăsa căruța în obor; purceaua făcea de pază și el pleca în colindatul cârciumelor. La întoarcere își lua căruța din obor, trăgea o înjurătură purcelei, care-i răspunde c'un guiț îndesat și pleca spre casă. Și ar fi dus-o ei multă vreme așa, dacă unul, sătul de otrăvurile cârciumarilor, nu s'ar fi supărat și n'ar fi dat ortul popii.

Cei mai mulți dintre locuitorii comunei își vând produsele la Cogeaalac; vând cereale, vite, păsări, ouă, brânză, lână etc. Alte afaceri comerciale nu fac; își dau însă copiii la meserii și prăvălii.

Industria mare e reprezentată doar printr'un mic motor ce deserveste o piatră de moară, măcinând numai porumb sau orz pentru vite. Meseriile sunt mai bine reprezentate. Sunt în comună: 1 fierar,

3 căruțași, 3 tâmplari cari construiesc și case, 1 croitor, 2 cismari, 2 cojocari și 1 hămurar. Ei își scot greu existența, dar cei mai mulți se ocupă și cu plugăria.

Laptele oilor e vândut negustorilor veniți din Constanța sau București și transformat în brânză și cașcaval.

Industria casnică e încă în floare. În multe case se cresc gândaci de mătase, din cari scot firele, fie în casă, fie la o fabrică din Babadag. Sămânța de gândaci și-o procură femeile singure, cu toată intervenția legii, care oprește aceasta. Lipsesc duzii suficienți, nefiind plantații. Lucrează lâna oilor și aproape întreaga îmbrăcăminte a membrilor familiei este confecționată în casă. Se mai lucrează apoi tot felul de țesături. Execuția e slabă; femeile nu se pricep a lucra scoarțe alese. De la un timp au început a lua modele românești, fără însă a le executa cu aceiaș artă.

Tot ceea ce se lucrează, se întrebuințează în casă, nevânzându-se nimic.

Îmbrăcămintea. Atât îmbrăcămintea cea de vară ca și cea de iarnă pentru bărbați, femei și copii se face în casă. Astfel obicinuit, bărbatul poartă: pe cap o căciulă mare și rotundă de oaie (*calpac*). Din această cauză Românii zic Bulgarilor: patru pici o căciulă = *cetiri coji idin calpac*. Pe corp poartă o cămașă de pânză, sau uneori, mai ales la muncă, cămașă de stambă închisă (*riză*); de=asupra cămeșii au un ilic fără mâneci (*ilec*); de=asupra acestuia un zăbun (*anterie*); cei mai bătrâni poartă șalvari (*găști*), iar cei mai tineri pantaloni, purtarea șalvarilor fiind părăsită, în parte și din spirit de economie. Ismene nu au, pantalonul aspru de casă fiind îmbrăcat direct pe piele. În picioare au obiele groase de lână (*nani*), apoi opinci, fie cumpărate, fie mai ales lucrate de ei din piele de porc (*țărle*); pe de=asupra obielelor sunt legați cu nojițe de păr de capră (*vrăvi*). Mijlocul îl încing cei mai tineri cu brâu roșu, cei mai bătrâni cu negru. Pentru că Românii nu prea poartă brâu, ei le zic „*neîncinși*”.

Pentru drumuri, în tot timpul iernei, au o manta cu mâneci și glugă (*iamurluc*); cei mai bogați au și câte un cojoc lung cu mâneci.

Femeia are pe cap un tulpan (*răcinac*), pe de=asupra căruia pune o mică pernă rotundă de lână (*șapcă*). Înainte vreme în locul acestei șapcă, purta fes, pe care l-a părăsit acum din cauza scumpeții. Peste șapcă, poartă o basma mai mare (*bans*). Pe corp are o cămașă lungă (*riză*); pe de=asupra acesteia are rochia lungă până la pământ (*fiștan*). În loc de brâu, femeia e încinsă cu bete înguste (*culan*); peste rochie poartă un șorț (*pristelcă*); în picioare, iarna are ciorapi de lână (*ciurapi*), pe de=asupra cărora are *târlici*, sau papuci. Vara umblă desculță.

În zilele de sărbători, poartă după gât salbă (*altănù*), sau, cele sărace, șiruri de mărgelă (*ghirdan ot mărgean*). La cap, au cusuți de *răcinac* bănuți de aur (*sarai*). La mâini, au brățări de stică sau alamă (*grimmă*), la urechi cercei (*mingheș*).

Părul îl au lung, la unele foarte lung. El atârână până aproape

de călcăie, impletit în 3—4 cozi și lăsat pe spate. Tinerele îl leagă cu o panglicuță roșie, cele mai bătrâne îl au înfășurat în jurul capului. După logodnă, fetele poartă o cingătoare din bani de argint (covânic), care se încheie cu două pafale tot de argint; covânicul e purtat și de tinerele căsătorite.

Flăcăii sunt îmbrăcați ca și bărbații, cu deosebire că nu au șalvari.

Fetele sunt frumoșele, unele sglobii și vesele, cele mai multe întunecate și reci. Înainte își păstrau fața curată. Astăzi toate se vopsesc fel și chip, urâtindu-se din plăcere. Poartă rochii lungi până la pământ, care le arată mature chiar și pe codanele de 14—15 ani.

Moralitatea, cel puțin după spusele lor, n'ar lăsa nimic de dorit. O trâmbează sus și tare, deși realitatea are cu totul altă față. Cunosc destule cazuri de concubinaj odios — unchiu cu nepoată, sau cumnat cu cumnată etc. Bineînțeles, lucrurile se petrec în ascuns: aceste cazuri, deși nu sunt generale, totuși sunt fapte care, chiar excepționale, nu le fac cinste, așa că se feresc cu toții a vorbi ceva cu un strein în această privință.

Femeile par a fi toate cinstite, dacă n'ar fi pe ici, pe colea câte una cu sentimente mai largi... cu sânge mai fierbinte... Mai sunt cazuri, și nu prea rare, când feciorul își bate părintele. Dar cu toții sunt înțeleși ca toate acestea să rămână numai între ei. Dealtfel, în unele privințe, au foarte dezvoltat simțul solidarității, cum voiu arăta mai jos.

Obiceiuri la naștere. Înainte de sorocul nașterii, femeia însărcinată își face curățenie în casă, muncind singură peste tot. E credința înrădăcinată, că spre a naște ușor, femeia însărcinată trebuie să lucreze în ultima lună cât mai mult, dar nu lucrări prea grele. După naștere, moașa, o babă din sat care se ocupă cu această relativ mănoasă profesie și câteodată e ferventă discipolă chiar a lui Esculap, — moașă comunală nu este, — înfășoară copilul în scutece, după ce mai întâiu îi face baie și-l presară peste tot cu sare. Aceasta, ca atunci când se va face mare, să nu miroasă cum miros Lipovenii, cari s'nesărați. Sub lehuza se pune fân, sau în lipsa acestuia paie, spre a aminti nașterea lui Isus în esle, pe fân.

La pragul uși de intrare se pune un fier, ca astfel copilul să fie tare și resistent tuturor ca fierul. Sub capul lehuzei se pun ițe de la rășboiul de țesut spre a se încurca în ele duhurile rele și astfel să nu poată trece asupra copilului. După toate acestea, se face o azimă-furtă coaptă'n spuză; se chiamă vecinele, care împreună cu lehuza iau câte o gustare. Apoi moașa se duce cu o sticlă de țuică și anunță nașul, întrebându-l și de numele ce dorește a da copilului.

A doua zi după naștere are loc *panuda*; acum vin la lehuza vecinele și rudele; ele aduc mici plocane ce constă în mâncăruri (compot de prune, orez cu lapte, pâine etc. și câte o sticlă cu rachiu). Mănâncă și urează viață lungă mamei și copilului.

A treia zi se face lehuzei o baie de aburi cu pietre bine în-

ferbântate. În scara aceleiași zile, se pune pe masă o farfurie cu sare, piper, ceapă, pâine; sunt așteptate ursitoarele, care trebuie bine primite spre a dăruii cu alese calități noul născut. Dacă vre o fată mare, rudă cu lehuza, dorește să știe de se va mărita și cu cine, pune sub capul mamei, fără ca aceasta să știe, un lucru ce-i aparține, pieptene, colan etc. Dimineața, lehuza își povestește visurile și fata vede dacă îi s'a arătat ori ba și ei ursitul.

La botez. De obicei botezul copilului se face în cea dintâiu, sau cel mai târziu a doua Duminică de la naștere. Când serviciul religios e aproape de sfârșit, moașa se duce și vestește nașul. Acesta își ia de acasă plapoma copilului, cârpa de mir, un șervet, un săpun și fașa, de căpătâiul căreia e legat puțin busuioc și un ban. Pleacă apoi la casa părinților viitorului fin. Ajungând aci, intră înăuntru, face 2—3 mătăanii la icoană, ia copilul în brațe, punând în locul de unde l-a luat un mic dar (*bacșiș*). Apoi cu moașa și 2—3 femei se duc la biserică, unde copilul e botezat de preot. Când se întorc acasă, nașul stă afară la ușă, cu copilul în brațe. Înăuntru, tot lângă ușă, e mama; nașul îi întinde de trei ori copilul zicând: *Zeiftigu evreici, natigu cristenei*, l-am luat evreu (nebotezat) și ți-l dau creștin. După ce repetă a treia oară aceste cuvinte, dă copilul mamei, care la rândul ei îl dă moașei. Nașul rămâne afară până ce mama vine cu o strachină, sau o albioară, cu o cană de apă, un buchet de flori și un șervet. Pune strachina jos, florile în mâinele nașului și toarnă de odată toată apa din cană peste flori; apoi ia florile și le pune fie la urechea nașului, fie la butoniera hainei, iar șervetul, cu care i-a șters mâinele, i-l pune pe umăr zicându-i: *dă-ți cistitu*, să-ți fie de bine. În urmă, nașul e poftit în casă, cinstit cu rachiu și apoi pleacă.

Când masa e gata, moașa îl vestește iarăși și el vine însoțit de rude și prieteni. La casa finului s'au mai adunat încă rudele și prietenii acestuia. Femeile ce vin la cumetrie aduc câte un colac și ceva mâncare, iar bărbații câte o sticlă de vin sau țuică. Se așează cu toții la masă, nașul în dreptul icoanelor; ceilalți, după obraze, în apropierea lui. Odată așezați la masă, se dau darurile; nașul a dat cele necesare copilului și acum primește cel dintâiu o cămașă de pânză, nașa o broboadă, sau o bucată de stofă pentru rochie; băieții nașilor, șervete; fetele, băsmăluțe. Toți oaspeții veniți cu nașul primesc de asemeni în dar un șervet; moașa primește un șervet sau o bucată de stambă pentru rochie. Invitații gazdei nu primesc, sau mai bine zis nu li se dă daruri. După împărțirea darurilor se așează două farfurii pe masă; una are puțin vin și pâine, cealaltă e goală. În cea dintâiu, începând cu nașul, toți invitații pun în bani darul pentru copil: 2—10 lei. În a doua, se pune darul pentru moașă. Femeile tinere punând darul zic: „eu dau mai mult babei, căci o să am nevoie de ea” și în adevăr, în loc de 2 lei îi pun 3 lei.

După ce s'au strâns darurile, se aduc la masă mâncăruri și băuturi; între acestea sunt și cele aduse de oaspeți, din care însă s'a oprit puțin pentru lehuză, dar mai ales și-a făcut partea leului moașa.

Tuica se servește la început: un pahar sau două. Gospodarul de gazdă urează și bea cel dintâiu. De altfel întotdeauna, orice musafir ar avea, Bulgarul bea cel dintâiu și apoi dă să bea și oaspeților. Ei spun astăzi, că fac aceasta ca să le meargă în plin; bănuiesc că în vremuri depărtate altă semnificație avea paharul băut întâiu de gazdă, fie că era o urare de bun venit pentru oaspete, fie o încredințare că băutura nu e otrăvită.

După gazdă bea nașul, apoi la rând ceilalți. Apoi cinsteste nașul din rachiul lui; cei cinstiți de el spun: „*Năsdravi crăsnic, dăvi juvei i dăgu ivincea văși.*” = noroc, nașule, să trăiască să-1 și cununi. Cu terminarea mesei, ceremonia botezului s'a sfârșit. Rămâne ca a doua zi să vină nașa, să scoată copilul din mir.

Numele de botez al copilului e ales de părinți sau de naș. Numele de botez (pronumele), dacă e cel dintâiu copil, e al tatălui sau al mamei, după cum e băiat sau fată.

Numele de familie va fi numele de botez al bunicului, transmiterea numelui de familie făcându-se din bunic în nepot, prin numele de botez al celui dintâiu.

Ca nume mai obicinuite au: Coliu, Ivan, Peiciu, Gheniu, Nedelcu etc. pentru băieți; iar pentru fete, în afară de Dragea, Slată, au aceleași nume ca și Românii.

Din cauza numelui și pronumelui, care nu se prea deosebesc, precum și din cauza felului de transmitere a numelui, se fac multe încurcături, nu puțini fiind aceia ce-și confundă starea lor civilă cu a altora.

Iată una:

I. Impărțirea cărților de alegător.

Se fac publicații în comună că în ziua de ... sosește judecătorul spre a distribui cărțile de alegător. În ziua fixată, judecătorul sosește, și oamenii sunt adunați în fața primăriei. Judecătorul face apelul după lista electorală, iar locuitorii, în ordinea în care sunt strigați, își confirmă numele, iau buletinul de vot, iscălesc și pleacă. Se ajunge cu strigarea la lit. N, când e chemat locuitorul Nedelcu Dr. Dimu. Acesta, deși prezent, nu răspunde, încredințat că nu el e cel strigat. Cei din juru-i îl împing înainte, el se opune, nerecunoscându-și numele nici în ruptul capului. Notarul de față îi explică cu numele bunicului și al tatălui, că el e cel strigat, dar omul nostru își are bine fixat în minte un anumit nume și puțin îi pasă de starea lui civilă înscrisă la primărie. Nu cedează un pic. Notarul amărât, văzând că și-a epuizat toate argumentele fără nici un succes, se întoarce către primar, care, roșu de mânie și rușine, sta ascuns într'un colț — cel cu numele îi era cunoscut — și-l întreabă: — „este sau nu acesta locuitorul Nedelcu Dr. Dimu cumnatul d-tale”? Atunci primarul sare în sus ca ars cu ferul roșu, uită unde și cu cine se află și răspunde: — „El este, fir'ar al dracului de Bulgar prost”. ... Și-i arătește printr'o curată înjurătură românească nu știu ce Sfinți ai bisericei în legătură cu

mamă-sa. Dar Bulgarul nostru nu e așa de prost să se lase convins . . . doar de o injurătură — fie chiar în familie — și pleacă, se gândește până seara, dacă el este în adevăr . . . el și nu altul și, probabil, convinându-se așa de unul singur, seara vine pe furiș și-și ia buletinul.

II. Cum mă chiamă ?

Tot la aceiași ședință, un alt locuitor mai în vârstă, ce nici el nu-și prea știa numele, întreabă pe un vecin cum să răspundă judecătorului. Vecinul îl învață : „Spune că te chiamă Velicu Gh.“ Omul stă puțin pe gânduri, își spune încetișor numele, mișcându-și neconținut buzele, dar iar uită. Își întreabă din nou vecinul pe bulgărește în șoaptă : „*Căc dă cazvăm ?*“ (cum să spun ?) Acesta îi repetă numele. În sfârșit, e strigat. El pornește încet, strângând și sucind căciula în mâini, cu buzele în continuă mișcare, rosfindu-și mereu numele, cu pas târăgănat, cu capul în jos și ochiul fixat într'un anumit punct, ca omul preocupat de o idee fixă. Dar când judecătorul îl întreabă de nume, sare ca picat din lună, se'ntoarce speriat în dreapta și'n stânga, se uită în sus, se uită în jos și, însfârșit, revenindu-și, întreabă încăodată innecat și tare : „*Căc dă cazvăm ?*“ (Cum să spun ?) Dar cei din juru-i, în hohote de râs, îi spun numele, el îl repetă ca un om scăpat din grele chinuri, făcând și pe judecător, cu toate că era bolnav, să râdă cu poftă.

Logodna. Dacă un băiat a găsit fata ce-i place, caută a face totul spre a-i intra în voc. La horă joacă numai lângă ea ; la șezătoare stă de vorbă cu ea, nescăpând nici un prilej spre a i se face plăcut. Apoi, când crede că a străbătut o parte din drum spre inima fetei, într'o seară, când se înfoc de la horă, din vorbă'n vorbă o întreabă : „*ubit cesli dă doha jdăni ?*” Îți place să viu pentru d-ta ? Dacă fata primește, răspunde sfios „da“. De acum ei sunt iubit și iubită. Se întâlnesc în fiecare Duminică și sărbătoare la horă, iar în serile de șezători, la șezătoare. Când fata se duce seara la cișmea s'aducă apă, flăcăul îi aține calea, stau de vorbă și o conduce acasă. Când flăcăul se duce la șezătoare și găsește fata acolo, aceasta se scoală numai de cât și-i dă o perină (*glanișă*) să stea ; el așează perina lângă fată și amândoi își vorbesc, croindu-și viitorul.

În general, logodna se face toamna, după culesul viilor. Părinții flăcăului trimit în pețit o rudă. Dacă părinții fetei acceptă cererea, trimit ca semn un șervet și hotărâsc și ziua când pot să stea de vorbă.

În ziua hotărâtă, părinții băiatului se duc cu *băclița* (plosca) și fac cererea oficială. Plosca cu vin e frumos împodobită cu un ban de aur și busuioc. După ce ajung la părinții fetei, pun plosca pe masă și mai stau de vorbă până ce, în sfârșit, se intră în materie ; tot acum se vorbește și de zestre. Tatăl fetei dă ca zestre, după puterea lui materială, câteva ha. de pământ, o vacă, oi, lucruri necesare în casă etc. Tatăl băiatului arată ce salbă va da fetei — numărul și calitatea monedelor de aur. După ce a avut loc înțelegerea, e

chemată și fata. Ea, odată intrată în odaie, ia *băclița* de pe masă și-o dă pe rând celor de față, sărutându-le mâna. Apoi are loc o mică masă (*seon*). Deacum, grija socrilor e să se prepare de logodnă, care a fost fixată peste 2—3 săptămâni.

Înainte vreme, până acum 20—30 ani, părinții fetei nu erau datori să o înzestreze. Fata nu avea nici cel puțin vreun drept de uzufruct asupra averii părintești. Un singur drept, acela de moștenire.

Mai mult chiar, băiatul aproape își cumpăra mireasa. Când se duceau cu *băclița*, avea loc un adevărat târg. Tatăl fetei lua 20—30—40 galbeni, mama o scurteică sau un *dălghi-anterie* (haină lungă), fratele o pereche de cisme etc.

Acum a dispărut acest obicei. Au luat și ei obiceiul zestrei, făcând prin aceasta să dispară unul din vechile conflicte ce aveau loc între urmași pentru moștenire.

Logodna se face în ziua hotărâtă, la casa logodnicei (*gudiniță*). Părinții logodnicului (*gudiniți*) duc din vreme mâncare și băutură la viitorii cuscri, unde vin și ei seara cu invitații lor. Aci odată sosiți, se așează la masă: cuscrii la locul de cinstă între icoane, rudele și invitații, după obaze, deoparte și alta a lor. Vorbesc de una și alta, până ce soacra mare vine cu o tavă pe care e frumos așezată rochia de logodnă, salba, un colac și o găscă fiartă. Pune tava în fața socrului mic. Acesta examinează cu minuțiozitate darurile aduse spre a convinge dacă sunt așa cum a avut loc înțelegerea. După el le examinează pe rând rudele lui. Apoi cheamă logodnica și i le dă în primire; ea le primește, sărutând mâna socrului mare și la toți ceilalți. Își împarte în urmă și ea darurile: socrului mare o cămașă de pânză, soacrei o basma și la ceilalți câte un șervet. După împărțirea darurilor, socrul mare cere o farfurie; în ea pune puțină pâine și apoi, începând cu el, darul în bani pentru mireasă. În acest timp se mănâncă și se bea, vinul alternând cu țuica. Socrii dau adevărata probă că sunt oameni întregi, bând la discreție, după cum li se cere de cei cari vin ori pleacă. E o probă de înțrecere, din care puțini ies... oameni. Pe la ora 1—2 noaptea se strânge de pe masă totul. Până acum masa a fost servită din partea logodnicului. De acum și până la ziuă, se servește masa din partea logodnicei. Pe când bătrânii petrec în casă, tineretul joacă afară, sau în o odaie vecină, după anofimp. Din când în când logodnica și câteva tinere fete sunt chemate spre a juca și cânta în fața mesenilor. Spre ziuă, pornesc cu toții, cu lăutarul (*gaidargiul*) în frunte, spre cârciumă. Aci are loc adevăratul sfârșit al logodnei, aci are loc adevăratul chef, de aci pornesc cu toții mahmuri spre casă.

În tot timpul logodnei, logodnicul stă acasă; el nu ia parte la logodnă, ci împreună cu câțiva prieteni petrece, luându-și astfel rămas bun de la viața de flăcău.

Nunta s'a hotărât de cuscri; totuși e obiceiul ca, cu o săptămână înainte de data hotărâtă, socrii mari să se ducă la cei mici cu mâncare și băutură, sfătuindu-se asupra tuturor detaliilor nunței. Din această

zi logodnicul nu se mai duce pe la logodnică. Preliminariile nunții au loc de Joi seara, atât la logodnic cât și la logodnică. Ambii trimit câte o fată, sora sau ruda cea mai apropiată, să facă invitațiile la nunță. Se invită numai fetele. Atât fata care invită cât și fetele invitate poartă numele de *zălve* (fete de încredere). *Zălva* care invită umblă cu plosca din casă în casă. Dă plosca tatălui fetei zicând: — „*Mlogo sdravi ut tati i ut mama; dă dodi M... zălva.* (Multă sănătate de la tata și de la mama; să vie M... ca *zălva*.) Dacă *zălva* are și frate, e poftit și acesta ca *dever* (slujitor.) Seara, fetele se duc la logodnic sau logodnică, fiecare unde a fost invitată. Joi seara e a tinerilor, neluând parte căsătorii, în afară de rudele apropiate. Flăcăii se duc la unul sau la altul dintre logodnici, după prietenia cu aceștia, sau după cum știu că-și vor găsi fetele simpatice lor.

La logodnic se află lăutarul; la logodnică cântă fetele din gură. Se joacă până spre miezul nopții, când flăcăii pleacă, iar fetele rămân toate pe loc și se culcă. Spre ziuă se scoală toate și cos *bairacul* (steagul), semnul nunții. El este făcut din o prăjină, are legat la capătul de sus un șervet, o bucată de pânză roșie și puțin busuioc. Acesta e *bairacul* logodnicului; cel al logodnicei are în vârf numai un șervet alb, simbolul nevinovăției.

Tot timpul cât se lucrează *bairacul*, fetele cântă:

Tudorenă-tă maiciță,
Tea nă Tudoră dumasi:
— „Mări Tudora, Tudora,
Ciulă-li si, Tudora,
Ciulă-li i răsbrală
Ce să e posgodil, posgodil
Mlad Coinu toia libovnic?“
Tudora mami-si dumăși:
Măr male, măr mila male,
Măr male, um ză gubenă,
Snoști sām sās Coinu urtuvălă
I toi mă pită, male-mo:
— „Mări Tudora, Tudora,
Se li să jeniș tās gudină
Tās gudină, tās zimă?“
Tudoră nă Coinu dumă:
— „Coinule, libe Coinule,
Neamă să jenă tās gudină
Tās gudină, tās zimă;
Coinu-vă prăsten fāf mene
Moetă grimnă fāf negu.“
Durdesi Tudoră is dumă
Slugari na porti pohlopăt,
Pohlopăt i oști puvicăt:
— „Mări Tudora, Tudora

Mama Tudorei,
Spune Tudorei:
— „Mări Tudoro, Tudoro,
Ai auzit, Tudoro,
Ai auzit și-ai înțeles
Că s'a logodit, logodit
Tânărul Coinu, iubitul tău?“
Tudora mame-si răspundea:
„Mamă, scumpă mamă,
Mamă, minte proastă,
Aseară eu cu Coinu am vorbit
Și el m'a întrebat, mamă:
— „Mări Tudoro, Tudoro,
O să te măriți anul acesta
Anul acesta, în iarna aceasta?“
Tudora lui Coinu spuse:
— „Coinule, iubite Coinule,
N'am să mă mărit anul acesta,
Anul acesta, în iarna aceasta;
Inelul lui Coinu-i la mine,
Brățara mea e la el“.
Pân'ce Tudora-și termină vorba
Stolnicii au bătut în poartă,
Au bătut și au strigat:
— „Mări Tudoro, Tudoro,

Dă dodiș făf Coinu vi zălvă,
Zălvă, săstă zălvă“
Tudoră si niștu ni caza.
Tudore-nă=ta maicița,
Tea nă Tudoră dumăși:
— „Mări Tudora, Tudora,
Zemi toetă furcă pisănă
Zăvărji beală cădele
Ză de ni nogu vrătenți
Ce i di sriștu Coinu viti vradniți!“

Să vii la Coinu bună fată
Adevărată fată de'ncredere ¹⁾“.
Tudora nimica n'a spus.
Mama Tudorei,
Tudorei spuse:
— „Mări, Tudoro, Tudoro,
Ia-ți frumoasa=ți furcă lucrată
Și-i leagă caerul alb
Și ncepe a toarce pe noul tău fus,
Peste drum de curțile lui Coinu“.

După ce termină bairacul, îl pun la streășina casei și fetele se duc acasă.

Vineri seara se petrece ca și Joi seara. Sâmbătă dimineața, când fetele se scoală, fac *cacearcu* (colac cu stafide pe el), care trebuie să fie gata înainte de răsăritul soarelui. Dimineața, fetele cu 2—3 femei, care au o sticlă de rachiu și o hasma cu bomboane, stafide, zahăr etc. se duc cu lăutarul în frunte, jucând și chiuind, la o fântână. Jocul pe drum e o horă neînchisă și e condus de *buenef*. Ajunse la fântână, care trebuie să fie cât mai depărtată de casă, scot o căldare de apă, o varsă jos ca să meargă în plin nuntașilor, rup apoi colacul în bucăți mici, luând fiecare câte o bucată. Fetele cântă, joacă și chiuie tot timpul. Apoi sunt cinstite cu rachiu, bomboane, zahăr. La fel sunt cinstiți și cei pe cari i-a adunat curiozitatea la fântână. Tot în chiote și joc se întorc după aceasta zălvele la casele lor.

De obicei nunul este chiar nașul ce a botezat băiatul. El a fost înștiințat încă din vreme să se pregătească de cununie.

Nunta începe din trei părți de odată; atât socrii cât și nașul trimit cu plosca un flăcău călare și-i invită fiecare rudele și prietenii. Tot acum, din partea socrului mare, e invitat și *pubaștăm* (al doilea naș). Băiatul acestuia va ține bairacul la cununie lângă naș.

Seara, oaspeții se strâng acolo unde au fost invitați; fiecare aduce cu sine un colac și o sticlă cu vin sau țuică.

Nunta cea mare are loc la mire. De la socrii mici se trimet zălvele cu încă 2—3 femei spre a aduce nașa, care, venind, împletește cozile miresei. În urmă nașa e condusă acasă. La socrii mari, mirele se bărbiereste. Zălvele cântă și atunci când se împletesc cozile miresei, cât și când se bărbiereste mirele. Socrii mari trimit plocon (un colac, vin și o găină fiartă) nașului și-l invită la nuntă. Nașul cu oaspeții săi, cu lăutarul în frunte, vin petrecând și glumind tot drumul. Ajunși la casa mirelui, nașul așteaptă afară. În întâmpinare îi ese mirele, îl cinstesc pe el și pe oaspeții săi și apoi îi poartă în casă. Mirele are pe umeri o șubă mare, orice anotimp ar fi. Când nunul intră în casă, cei prezenți se scoală și-i fac loc lângă socrul

¹⁾ Era chemată ca zălvă (fată de încredere) la nunta lui Coinu.

mare. La masă, se mănâncă și se bea tot timpul. Mâncările sunt aduse toate odată, fiecare servind ce-i place. Fetele sunt pe rând chemate spre a cânta și juca în fața mesenilor. La miezul nopții, nașul e condus acasă. De aci oamenii mirelui se reintorc la nuntă, unde petrecerea fine până la ziua.

Duminică dimineața, zălvele se strâng iarăși la mire. De aci, cu lăutarul în frunte, jucând și chiuind, se duc la nașă pe care o duc la mireasă. Nașa gătește mireasa, apoi e condusă acasă.

Ceva mai în urmă, mirele trimete prânzul (*obet*) — colac, găină fiartă, sticlă de vin — nașului. Acelaș prânz e trimis și so-crului mic. Mai târziu mirele, însoțit deoparte din nuntași, se duce și ia nunul cu care împreună se duc la mireasă. Se opresc în fața casei, până ce o rudă a miresei iese, îi cinstește cu vin și-i poștește în casă. *Pubaștăm*ul (al doilea nun), care a luat parte la toată petrecerea, se află și el în apropierea nașului. Zălvele îi primesc pe toți la intrare. Aci dau mirelui (*elha*) trei crăci de pom împodobite cu busuici, nașului îi dau trei colaci, iar *pubaștăm*ului îi dau un cocoș viu (*pitel*) învelit într'un șervet, o fraistă mică frumos lucrată, cu grăunțe în ea. Darul *pubaștăm*ului închipue un cal cu pătura și traista de grăunțe. *Pubaștăm*ul dă fetelor bacșiș. Zălvele dau nașilor salbe făcute din floricele de porumb și stafide (*vința*). Mireasa a fost ascunsă de zâlve; mirele o caută și după ce o găsește dăruiește ceva fetelor, care în tot acest timp au cântat:

Elha

Priemni elha, comciuleo,
Tea nie ză zlea
Ia nai e za dobreia
Letea ză seancă, comciuleo,
Zime ză zavet.
Tea nie scăpă, comciuleo,
Șiise hiledi, comciuleo,
Triisi hiledi prasiāmi, comciuleo,
Triisi zimāmi.

Primește elhaua ¹⁾, nașule,
Ea nu e pentru rău,
Ci e pentru bine,
Vara pentru umbră, nașule,
Iarna pentru adăpost.
Ea nu e scumpă, nașule,
Șaizeci de mii, nașule,
Treizeci de mii iertām, nașule,
Treizeci luām.

Mirele mai dăruiește câte ceva și flăcăilor cari au fost la nuntă. Nunii și invitații s'au așezat la masă. Mirele își ia mireasa și intră în odaia unde sunt musafirii. Mireasa își ia rămas bun dela părinți, dându-le să bea un pahar de vin și sărutându-le mâna. Acelaș lucru îl face cu nașii. Fiecare din ei îi dă câte un dar (*bacșiș*). Apoi un frate mai mic sau un nepot al miresei apucă o batistă de un colț, mireasa de un altul și mirele de al treilea și sunt conduși afară. De aci pleacă la cununie; cei din casă aruncă în urma lor vinul dintr'un pahar, ca să le meargă în plin. În timpul cât sunt la

¹⁾ Nu se poate traduce.

cununie, pubastămul vine, încarcă zestrea miresei și o duce acasă la mire. Pentru acest serviciu, cere și el un bacșiș. După cununie se reîntorc cu toții la casa ginerelui. Din casă iese socrul cu două lumânări aprinse, iar soacra cu o strachină de făină și urează bun venit tinerilor. Amândoi joacă în cerc în sens invers; nuntașii le aruncă cu făină în ochi, îi murdăresc și-și râd de ei. După terminarea jocului, se așterne o velință din casă până afară. Mirele, mireasa și ceilalți după ei merg pe velință până la ușa casei. Aci îi primește o femeie cu un pahar cu miere de albine; mireasa ia miere pe degete și unge ușa jur împrejur. Cei din jur îi zic: „Dă bă di șlătcă că tu miedă”. (Să fii dulce ca mierea).

După aceasta o rudă a marelui face strigătul darului: „Căc va si hărigi crăsnica?” (Ce dăruiește nașul?). Acesta dăruiește de obicei o vită. După ce nașul dăruiește, cel ce a strigat trage cu cuțitul o creștătură pe ușă zicând: „Dacă nu o dă, să o mănânce lupul”. În urmă, pe rând, fac daruri celelalte rude ale marelui.

Apoi cu toții intră în casă; mirele și mireasa țin în mâini lumânările aprinse și stau sfioși într'un colț; ceilalți se cinstesc cu țuică, bomboane, zahăr. În urmă nașul e condus acasă, ceilalți plecând și ei pe la casele lor.

Tocmai seara se strâng din nou toți cei invitați la ambii socri și la nun. După un timp, în vederea pregătirii mesei celei mari, mirele trimete o parte din nuntași plocen la naș, care cu mare alaiu e adus la masă. După venirea nașului, aceiași nuntași se duc la socrul mic. Acesta nu vine la nuntă, dar trimite câteva rude, care să ajute miresei la împărțirea darurilor.

Masa e gata; în juru-i s'au așezat toți nuntașii; trimișii socrului mic stau rețrași de-o parte și ajută miresei, care a început să împartă darurile: cămăși, rochie, șorț, basma nașilor și socrilor, șervețele mai mari sau mai mici celorlalți, după greutatea lor. Nașul ia o farfurie și fiecare commesean dă darul; socrii dau bani de aur sau argint. Terminându-se de împărțit darurile, trimișii socrului mic se reîntorc la acesta. La socrul mare petrecerea își urmează cursul până pe la miezul nopții, când nașul e iarăș condus acasă.

Și pe când petrecerea e mai în toi, e joc, sunt cântece, e râs și veselie, mireasa e luată de câteva femei, rude ale marelui și dusă în cea mai depărtată odaie din vreme pregătită. Aci e desbrăcată și i se dă o altă cămașă, pe care acum o îmbracă pentru întâia și ultima oară. Apoi e cercetată amănunțit pretutindeni ca nu cumva să aibă la ea vreun obiect ascuțit, ac, bold etc. cu care să-și poată eventual provoca emoragie. Bărbații aduc în aceiași odaie și pe mire. În odaie sunt încuiați și lăsați timp de un ceas, după care mirele bate în ușă, i se deschide și pleacă... fluierând.

Femeile intră și... după petele cămășii constată virginitatea miresei. Apoi o îmbracă din nou în hainele de mireasă. Dacă totul s'a petrecut... după sfânta tradiție strămoșească, nuntașii ies afară, aprind un foc de paie, soacra își pune broboada pe foc, cântă și

joacă. Cămaşa miresei, semnul feciorici, e pusă pe o sită şi dusă cu pompă naşei. Tot atunci i se mai duce şi o sticlă cu rachiu roş din care s'a servit şi în casă. După reîntoarcerea din la naşi, iau altă provizie de rachiu roş şi chiuind, cântând şi jucând, duc fericita veste şi socrilor mici. Ajunşi la casa acestora, gălăgia încă se mai măreşte ; dar cei din casă, cari simt vestea cea bună, se fac a nu-i băga în seamă, sting luminile ca şi când somnul cel greu r fi cuprins întreaga casă. Afară se aprind torţe, paie, se cântă, se strigă şi se chiuie până ce în sfârşit adânc somnoroşii din casă se milostivesc, le deschid uşa, şi cu aere de mari seniori îşi prinesc supuşii. În adevăr, de data aceasta socrii mici sunt atotputernici, nuntaşii veniţi fiind obligaţi a executa de îndată orice ordin li s'a da. Toţi veniţi sunt legaţi la cap cu un şervet, iar rudele au la şervet şi busuioac. În casă cinstesc pe socrii şi oaspeţii lor cu rachiu roş. Socrii se simt bucuroşi şi tari că proba le-a scos fata . . . fată. Să petrece şi aci din toată inima şi greu se hotărăsc gazdele să dea voie vestitorilor să plece.

Când în sfârşit se hotărăsc socrii la aceasta, dau un dar în bani fetei, care nu i-a făcut de ruşine.

Însă dacă fata a călcat înainte de măritiş cu stângul, vestitorii duc socrilor mici în loc de rachiu roş, rachiu obişuit şi intrând în casă dau socrului să bea dintr'un pahar găurit la und, dedesubtul căruia cel ce cinsteşte ţine degetul ; când socrul ia paharul, lichidul e lăsat să curgă jos. Dar o sumă de bani peste zestre aranjează totul şi mireasa iese . . . tot fată.

Luni dimineaţa, se chiamă din nou oaspeţi a masă. Tinerii s'au retras deoparte ; socrii mici le trimit mâncare, triptură, plăcintă etc. Socrii mari trimit din nou prânz naşului şi cucrilor. Nunul e adus iarăşi la masă. După ce naşul ia masa, când gata să plece, mireasa îl preîntâmpină la uşă. Aci pune un scaun pe care aşează o perină ; este darul ei pentru naş. Mirele îi toarnă apă şi-i spală mâinele şi faţa ; operaţia durează cam mult, de oarece cei de faţă îi aruncă praf pe obraz, îl mângălesc cu cărbune şi greu se hotărăsc a-l lăsa în pace. Acelaş lucru se petrece cu naşa. Mireasa dă şi naşei în dar o cârpă de cap, sau un şorţ. Socrul sseşte cu o căldare de vin cald îndulcit şi cinsteşte toţi nuntaşii. Sjoacă, se cântă, se chiuie ; naşul dă ceva bani tinerilor. Însfârşit e codus acasă. După ce se reîntorc cei ce l-au condus, se ia o ultimă masă numită — expresia e turcească — *sictir ciorbasi*, care în traducere liberă ar însemna . . . mai vedeţi şi de alţii, că pe mine m'aţi dt gata.

Marti se face curăţenia casei ; acum se poate vedea hărnicia finerei. Miercuri vin zâlvele, care se îmbracă cu roşii de-a finerei, se duc la fântâna unde au rupt cocărcu, scot o călare de apă, o varsă jos şi sparg câteva ouă ca să meargă în plin fierilor căsătorii. Când se întorc, joacă, cântă şi strigă : „*bulca, ilatin ot crif* (lelită, veniţi la luatul vâului). Până acum mireasa nu s'a dsbrăcat de hainele de mireasă. Înainte de sosirea femeilor, ea leagă o frânghie în

casă și pe ea își întinde toată zestrea. Femeile vin, văd și-i admiră zestrea, mănâncă ceva dulciuri și pleacă.

Sâmbătă seara, înainte de apusul soarelui, finerii se duc cu plocon la pubastă, unde și dorm. A doua zi vin acasă înainte de răsăritul soarelui. În a doua săptămână socrii mari vizitează pe cei mici (*proșca*). Aci, sigur, mănâncă și beau. Cei mici dăruiesc tinerilor o vită. La câteva zile întorc și ei vizita.

Până ce nașa nu se duce la fină să-i dea voie să se desbrace, să o erte, (*nigă e să bleacă crășniță-tă*) tânăra nu poate umbla de cât încălțată și îmbrăcată de sus până jos.

Apoi finerii trăesc la un loc cu bătrânii, nora fiind numită în casă *bulcă*.

Moartea. Când ariplele morței se apropie, când se presimte că muribundul e gata a-și da sfârșitul, se aprinde candela; o lumânare aprinsă îi e ținută la cap. După ce moare, cadavrul e scos afară într'un loc dosnic și neumblat și acolo i se face baie. Dacă cel mort a zăcut bolnav mai multă vreme și are pe corp vreo rană, aceasta i se arde cu un fer înroșit, ca să se omoare orice urmă de vietate s'ar mai afla în corp. Aceasta spre a nu se face strigoii. După baie mortul e îmbrăcat cu o cămașă curată, e adus în casă și îmbrăcat cu hainele pentru înmormântare. Dacă e bărbat, brăul i se pune de-asupra, fără a-l mai încinge.

La ușa casei se leagă nu șervet alb, semn că în casă e mort. Cadavrul a fost așezat în casă, jos, pe o velină nouă; mâinele i se leagă la piept, iar pe buză i se pune puțină tămâie. Se sună clopotul de moarte; bărbai și femei vin cu flori și lumânări. Cei ce intră în casă zic „*Bog dăgu proști*” (Dumnezeu să-l erte). Femeile, amintindu-și de morții lor, încep să plângă. Mortul de față e făcut intermediar între cei vii și cei morți, între viața pământească și viața cerească. E rugat în cuvinte mișcătoare să comunice morților cunoșcuți vești despre întâmplările ivite în familie etc. Însfârșit, mortul e factorul transmițător de vești. În timpul cât fiecare din cei prezenți plâng în mortul de față propriile lor dureri, în casă se face o turtă, două, se fierbe grâu, și se cinstesc cei veniți.

Se prepară sicriul și crucea de lemn. Sicriul e din scânduri cu fundul de stuf, pentru ca mortul să vie mai repede în atingere cu pământul și să putrezească ușor. După ce se termină sicriul, se așterne în el velina care a fost jos, apoi e pus și mortul. La cap i se pune o perină. Femeile care vin la mort aduc și câte o pâine și împărțind-o zic: „Dumnezeu să erte pe ai noștri”. Măsura sicriului se ia cu o bucată de stuf și e trimisă la doi oameni din sat, ca aceștia să se ducă să sape groapa. Ori cari ar fi acești oameni, ei nu pot refuza. Cu groparii la cimitir se duc și două femei, care iau cu ele turtă, colivă și tămâie; se tămâiază locul unde se va săpa groapa. De obicei locul groapei e ales acolo unde a mai fost un mort al familiei. După ce groparii termină de săpat groapa, stau lângă ea până ce este adus mortul, oricât ar fi timpul de târziu. Păzesc groapa să

nu treacă peste ea un câine sau pisică, căci au credința că atunci mortul se va preface în strigoiu. Dacă mortul a fost flăcău sau fată mare, se ia o cracă de pom și se împodobește cu lucruri de îmbrăcăminte ce au aparținut mortului; asemeni se mai agață de cracă tot felul de fructe.

Preotul vine și oficiază în casă; apoi se duc la biserică. Sicriul e scos așa ca mortul să fie cu picioarele înainte. La felinare, cruci etc. aduse de la biserică, s'au legat șervete. Dacă mortul e cel dintâiu copil al familiei, părinții lui nu se duc la cimitir. Lor li se pune o cârpă neagră pe cap și sunt așezați sub horn, ca pe acolo să fugă duhurile rele din casă, să nu le mai moară alți copii. După ce preotul a făcut parastasul în biserică, rudele morțuului își dau ertațiune; fac mătânii și sărută mâna sau fața celui mort. Se împart lumânări celor prezenți la ceremonie.

Apoi convoiul pornește la cimitir; pe drum, pe la răscruci se aruncă bani, ca să servească mortului spre a-și plăti vămile văzduhului. Sicriul e pus pe două lemne și purtat de patru oameni. La cimitir, preotul oficiază din nou și toarnă untdelemn și vin deasupra groapei. Peste ochii mortului se pune o pânză albă, se așează capul sicriului și cu două brăuri se lasă în groapă. Cei prezenți aruncă câte 3 bulgări de pământ peste sicriu zicând: „Dumnezeu să-l erte“. Crucea și craca împodobită se pun la cap. Când oamenii ies pe poarta cimitirului, o femeie le dă să guste grâu fiert îndulcit și puțină pâine. Ajunși la casa de unde a fost luat mortul, se spală cu toții pe mâini, apoi se șterg de un șervet încă neîntrebuințat. Cel care se șterge în urmă ia și șervetul. În timpul cât mortul a fost dus la cimitir, cei din casă au preparat praznicul, la care iau parte toți cei ce au luat parte la trista ceremonie.

Pomană se mai face la 20 zile și o mare pomană la 40 zile; acum se dă de pomană o masă cu facăturile pe ea, un scaun, haine, căldări de apă, cergă și adesea o vită. Asemeni se mai face la 3, 6 și 9 luni.

Până la 40 zile, în fiecare dimineață se afumă mormântul cu tămâie și se varsă pe el o sticlă cu apă.

Obiceiuri pe la sărbători peste an. În ajunul Ignatului se fierbe puțin grâu, se fierbe fasole, se face compot de fructe. Toate acestea se pun pe masă; un copil, sau cel mai bătrân spune o rugăciune. Apoi se stinge lumânarea, vărându-se cu partea aprinsă în făină.

Până în această zi fiecare gospodar caută a-și aduce acasă toate lucrurile ce le-ar fi împrumutat prin vecini. În această zi nu se dă nimic împrumut.

În ajunul Crăciunului toată lumea se pregătește pentru marile sărbători ce vin. Seara se fac aceleași pregătiri ca și în ajunul Ignatului.

În ajunul Crăciunului flăcăii umblă cu colindul. S'au pregătit încă din vreme la unul din ei. Seara, înainte de a porni, se împart în două cete de opotrivă de mari, împărțindu-și și satul în două părți.

Ei se duc și colindă la fiecare casă, nescăpându-le nici una, fie că e locuită de un bogat sau de un sărac. Flăcăii sunt bine îmbrăcați, iar în picioare au cisme. Căciula rotundă și mare le e frumos împodobită. Ca o cunună de jur împrejurul ei, au o nuelușă împletită cu lână divers colorată, de care leagă un ban de aur, de obicei o megidie.

Deasupra acesteia au o altă cunună formată dintr'un șir de mărgele, de care au legat un alt ban de aur, de astădată un irmilic. Toate aceste lucruri sunt luate împrumut dela fete, iubitele sau rudele lor. Alte diferite flori artificiale împodobesc căciula. La colind iau parte numai flăcăii dela 18—19 ani în sus. Fiecare din cele două cete (*cude*) mai au după ele băietanii dela 15—18 ani, numiți pisici (*cotchi*). Fiecare cudo are un conducător (*popa*); acesta are îndatorirea să cânte. Colindătorii intrând în curtea gospodarului, vin la fereastră, de unde vestesc pe cei din casă de sosirea lor, cântând:

Stărni, nini gospodini,	Scoală, nene gospodare,
Ceti idăt dobri gastî,	Că-ți vin buni oaspeți,
Dobri gastî colădniți.	Buni oaspeți colindători.

Cei din casă le deschid și-i poftesc înăuntru. Flăcăii au cu ei o ploscă cu vin (*băcliță*); „*popa*” cinstește pe stăpânii casei.

După aceia încep a cânta cântece de colindă. Ceata e împărțită în două și fiecare cântă pe rând. Cântecele variază după casa unde se află. La preot cântă:

Zbilu să i Cernu More	S'a sbătut Marea Negră
Tă nă pravi guleam puhoiu	Și-a făcut valuri mari
Ci prieri tri mănăstire	Și-a acoperit trei mănăstiri
Ci isbeagă-hă țeal căr sfet	Și-a fugit peste câmp lumea
I călugheri.	Și călugării.
I tugavă staria iagumen	Și atunci bătrânul egumen
Isvică săs glas guleam:	Ă strigat cu glas mare:
— „O! va, vazi călugheri,	— „O! voi călugărilor,
Hai dă pravim slujbi gulemi“.	Hai să facem slujbe mari“.
Ină praveli.	Și au făcut.
Isă o tegli Cernu More.	Și s'a retras Marea neagră.
Tui năsdravi ni tăzi cășta.	Intr'un noroc în această casă.

În casa unde e un om bătrân se cântă:

Rășetel săi star stanini	S'a sculat în grabă bătrânul gospodar
Ci ză pretnăl beli scuti	Și și-a sumecat mânecele albe
Ci răsmiță nă șiroco	Și a măturat peste tot
Ci pustilă nă visocu	Și a așternut mai gros
Ci să naida dă-mu dodăt	Și așteaptă ca să-i vină
Dobri gosti samsi Gospot	Oaspeți buni, adevăratul Dumnezeu
Să Sbuja Maică,	Cu Maica Domnului,

Nă celoi iasmi slănți,
Nă gard i temen meșet,
Pu pulii voi svizdiți.
Tui năzdrave star stănini.

În frunte cu soarele strălucitor,
În piept închisă lună,
Pe la poale roi de stele.
Într'un norocul bătrânului gospodar.

Unde e un copil mic se cântă :

Sidi ionac na visoc ceardac
Gorea sidi dolu gledă
Cac să bie sineo more
I cac isbivă mreană ribă
Ses slatnă percă
Uiguvare dobăr ionac :
— „Oi vă, vazi teschi slughi,
Ia idete uvidete
Maistorii mrejitari
Dă upliten sitni mreji,
Da primrejim sinin more,
Da isluvim mreană ribă,
Dă nă godvim dubri gosbi,
Dă nă gustim dubri gosti,
Baba Iova i deadu Adam“.

Sade voinicul pe cerdac înalt
Sus stă, jos se uită
Cum se sbate albastra mare
Și cum se sbate peștele mreană
Cu aripi aurite
Și strigă bunul voinic :
— „Voi, credincioaselor slugi,
Ia vă duceți și aduceți
Maistori mrejeri,
Să'npletim mărunte mreji,
Să'mprejmuim cu mreji albastra mare,
Să prindem peștele mreană,
Să pregătim mâncăruri bune,
Să așteptăm musafiri buni
Baba Eva și bătrânul Adam.“

Când în casă e fată mare, se cântă :

Malcă mumă păt zăgubi
Păt zăgubi i um zăgubi
Ci e nă meri malcu ufcearci
Ci ea ză vedi u bastini-și
Ci gu dări dubra darbă
Dubra darbă tăncă riză
Tăncă riză cuprinenă.

Fata mică a încurcat drumul,
A pierdut drumul și-a pierdut mintea
Și a găsit-o un mic ciobănaș
Și a dus-o la tatăl-său acasă
Și l-a dăruit cu dar bun
Dar bun, cămașă subțire
Cămașă subțire de mătăasă.

La logodnică se cântă :

Gudiniță dori mite,
Dori miți stoli ridi
Ci se naidi dă i dodăt,
Dă i dodăt dubri gosti
Dubri gosti colădniți
Ci ghi dări dubra darbă
Dubra darbă, vit beal crăvai
Văs crăvaie, sreabro i slato
Tu năzdravi.

Logodnica mătură curtea,
Curtea o mătură și-așează scaunele
Și așteaptă ca să-i vie,
Ca să-i vie oaspeți buni
Oaspeți buni colindători
Și le-a dăruit dar bun
Dar bun, colac alb răsucit
Peste colac, argint și aur
La mulți ani.

Acestea se cântă, în afară de alte cântece de colind, pe care
le voi reda cu ocazia folclorului.

După ce se cântă, se dă flăcăilor un dar în bani și un colac

frumos lucrat în casă (*crăvăiu*). Când conducătorul (*popa*) ia darurile, zice urarea aceasta :

„În seara aceasta s'a născut tânărul Dumnezeu, din nevinovata Maica Domnului și ne-a adunat tot flăcăi aleși și ne-a trimis colo de vale, unde ne este drumul. Am călătorit și ne-am dus acolo jos la un bătrân gospodar ; puțin am bătut la porțile lui, dar mult am tropăit și noi credeam că e vreun om rău, însă el a fost omul lui Dumnezeu ; a sărit cu picioarele goale și a băgat mâna în frumoasele lui buzunare și a scos cheile și ne-a condus în curțile lui bine aranjate și ne-a dăruit dar bun, colac alb și la colac, argint și aur. Dacă aurul e curat, să fie blagoslovit. Amin”.

În bulgărește :

— „Tăzi vecer, săi rudilă mladă Bogă u devnic Bujea Maică ci nă isbra se isbur momți. Ci nă pruodi tatăc dolo stuim pătea. Pătuveli ci utfidămi tatăc dohu du star stăninic, negufii porti malco puhlopăhmi i mlogo pu trahăhmi i ni seacăhmi neacui sărdit ciuvec toi bil Buji ciuvec scoci bas nă crăca ci brăcnă u hubăvi giobuvi ci isvadi cliciuvi i nă uvedi u neguvi ravni dori i nă dări dubra darvă beal crăvai nă crăvaia sribro i slatu. Acumu i cistu slatu-tu dă bădi blăgusluven. Amin”.

După ce ambele cete isprăvesc de colindat toate casele din sat, se întâlnesc la o casă hotărâtă mai dinaintea. Colacii ce s'au strâns se vând a doua zi (în ziua Crăciunului) la licitație. Când începe licitația, se anunță că se vinde colacul dăruit de cutare fată. Flăcăul care face dragoste cu acea fată, dă la licitație orice sumă, numai să revie lui colacul ; iar dacă punga nu-i permite să-și bată adversara în licitație, apoi odată cu colacul pierde și dragostea fetei, care consideră darea înapoi dela licitație ca o înjosire ce i se aduce. Colacii ce rămân nevânduși la licitație, se vând pe preț estin unui sărac, eprindu-se numai câțiva pentru masa ce va avea loc seara, între flăcăi. Înainte vreme, din banii strânși se rezerva o bună parte și cu ei se procurau lucruri utile pentru biserică. Astăzi, toți banii strânși au altă destinație. În seara de Crăciun se adună toți flăcăii la o cârciumă. Acolo petrec și beau până la ultimul ban, după care amețiti încep a se bate, sau pleacă după pradă, găinele din cotețe fiind victimile vitejiei lor.

În ajunul anului nou se face același lucru ca și în ajunul Ignatului și Crăciunului, aprinzându-se la masă aceiași lumânare. După ce lumânarea a fost stinsă în făină și rugăciunea spusă, capul familiei ia o furculiță din grâul fiert de pe masă, o aruncă până la podină și zice : „Dă porasne jito-tu du tăvană (să crească grâul până la tăvan). Orice strein intră în această zi în casa unui gospodar, trebuie să stea jos, ca să stea cloștile pe ouă.

Tot în această seară, băietanii de 12—15 ani se duc cu plugușorul, luând cu ei un buhai și un clopot. Obiceiul e luat dela Români, nedeosebindu-se întru nimic, cântându-se aceleași colinde în românește.

Tot în seara aceasta are loc și încercarea norocului. Oamenii se

strâng pe la cafenele. Jocul constă din două bețe despicate în patru. Bețele sunt cam de 4—5 cm lungime; pe o parte sunt fără coaje, pe cealaltă parte sunt rotunjite și cu coaje pe ele. Cele patru bețe sunt ridicate în sus și înainte de a li se da drumul să pice pe masă, jucătorul zice: *ciuf* (soț) sau *tec* (fără soț), câștigând sau pierzând, după cum bețișoarele au picat cu soț sau fără soți, cu coaja sau cu fața cea netedă. Câștigătorului, nici vorbă îi merge bine tot anul.

În dimineața zilei de anul nou, copiii de 10—11 ani se duc cu sorcova. Intrând în curte, vin până la fereastră strigând: *survă, survă* (sorcova). Cei din casă dăruiesc sorcovarilor, covrigi, nuci, câte un colăcel. La ziua se duc cu sorcova copii mici. De data aceasta fiecare copil are în mână o nuelușă de alun, cu mici crenguțe, toate pline cu muguri. Femeile iau de pe aceste sorcove câte 1—2 muguri, pe care îi pun în leșia cu care se lau, ca să nu le doară capul.

Copii intrând în casă, spun:

Survă, survă gudină,	Sorcovă, sorcova anului,
Survă, survă gudină,	Sorcovă, sorcova anului,
Pu jno, pu sdravă	Să trăiți, să fiți sănătoși
Pac dă gudină.	Iarăși la anul.

Li se dă apoi covrigi, nuci etc. De la un timp, copiii au început a umbla cu sorcovele cumpărate din târg, împodobite cu flori artificiale.

În ziua anului nou finii se duc la nași, unde iau masa. Logodnicul se duce la logodnică, — căreia îi dă în dar o rochie, iar ea dă logodnicului o cămașă.

La Bobotează, după terminarea slujbei religioase, toată lumea merge la cișmea, unde se sfințește apa. Tot acolo vin călăreții cu toți caii ce au pe delături spre a fi binecuvântați și botezați de preot. Apoi flăcăii cu cei mai buni cai ies la marginea satului și se iau la întrecere (*cușie*). Călărețului, al cărui cal iese întâiul, i se dă ca premiu o cămașă, celui de al doilea și al treilea câte un șervet. Aceste lucruri sunt dăruite de un gospodar. Tot în această zi, dacă un flăcău are un cal bun, îl încalecă și-și vizitează rudele și prietenii. În fiecare casă e cinsit cu rachiu, iar la șeua sau coma calului se leagă un șervet. Se întoarce acasă cu calul împodobit peste tot cu șervete, iar cu capul amefit de alcool.

În ziua Sf. Ioan, tinerii căsătoriți în acel an sunt scăldați de flăcăi. Dacă stau în casă și sunt cuminiți, se toarnă pe ei o căldare de apă. Dacă bărbatul fuge, e gonit ca epurele de copoi și când e prins, e dus la dereă și băgat în apă. Drept mulțumită că au fost udați până la piele, tânăra dăruiește fiecărui flăcău câte un șervet ziua când: „*ză zdrave-tu nă . . . x*” (în sănătatea lui . . . x) soțul său.

Baben den, (Ziua babelor). Aceasta este ziua femeilor, este ziua când ele sunt libere, ziua în care scapă de sub controlul bărbaților, ziua când își fac de cap. Ziua femeilor este a doua zi după Sf. Ioan

(st. v.). Încă de cu noapte se strâng cu toate la babă-moaşa casei. — Ele duc acesteia o sticlă cu rachiu, un săpun, un şervet, cele mai bogate o broboadă etc. Pe de-asupra îi mai dau şi ceva bani. Fiecare femeie, pe măsură ce soseşte, toarnă apă babei să se spele pe mâini şi o cinstesc cu un păhăruş de rachiu. Până la ziuă s'au strâns toate femeile. Cum s'a luminat bine, pun baba pe o cotiugă şi o duc la derea (părau) de-i fac baie — o siropesc cu puşină apă. — Una din femei poartă bairacul (steagul), o prăjină de care e legat un şervet şi puşin busuioc la vârf. De la derea pornesc în grup compact şi colindă cafenelele şi cârciumele în chiole sălbatece şi în continuu hu-hu-huuu! Bărbatul găsit prin localurile publice sau pe drum e nevoit să le dea o sumă de bani. Altfel e luat la goană, prins, boşmălit pe infundate şi la urmă e scăpat, după ce i s'a luat jocul de pe spate, sau căciula de pe cap.

Lucrurile nu i se inapoiază, până ce bietul om nu plăteşte taxa pretinsă de ele. Una dintre femei, cea mai îndrăzneată, sau cea mai puşin morală, umblă cu o căldăruşă cu apă şi un buchet de busuioc. Ea botează pe cei găsiţi prin localurile publice, sau pe drum. Singurul bărbat care însoţeşte ceata de femei este lăutarul. După ce şi fac bine de cap, duc moaşa acasă, reîntorcându-se şi ele pe la casele lor. Îşi iau mâncare şi băutură şi se adună din nou la moaşă. Acum, grupuri, grupuri, după rudenie şi prietenie, iau masa. Moaşa le pre-sidează. După ce termină cu masa, pleacă cu toate la cârciumă. Pe drum chiuie şi joacă horă neîncheiată (*buenet*). Acum toate sunt amestecate şi vai de trecătorul întâlnit în cale. Pierd orice ruşine. Odată întâlnesc în drumul lor un om ce trecea cu căruţa spre casa dintr'un sat vecin. E asaltat. Acesta dă bici cailor, însă femeile s'au mai iuşi, s'au şi suit în căruţă. Dar când văd că omul mână, nu se încurcă, sar jos de-a rostogolul una câte una. Una din ele, probabil mai amestecată, ne mai având timp să sară, rămâne în căruţă şi călătorul o duce în satul lui, de unde bărbatu-său o ia a doua zi. Cât i-a măsurat coastele, ea singură poate şti.

În sfârşit, după ce colindă tot satul, intră într'o cârciumă. Moaşa face întâiu cinste cu o căldare de vin. Tot acolo se întâlnesc şi cu bărbăţii şi, din cinste în cinste, se îmbată bine, pornind apoi pe două cărări spre casă.

La 1 Februarie e Sf. Trofin. În această zi vierii se duc cu o ploscă de vin şi mâncare la vie. Aci se mai strâng 2—3 vecini; se curăţă un butuc de vie, ca şi cum această lucrare s'ar face primăvara. Apoi se mănâncă, se bea vinul din ploscă şi se reîntorc acasă.

Îată şi legenda povestită de ei:

Sfânta Fecioară Maria trăia în micul oraşel Nazaret. La 40 de zile după naştere, pleacă cu pruncul Isus la templu. În drum, Fecioara trece pe lângă via vecinului de casă, din sat, Trifon. Acesta, cu custurea în mână, tocmai îşi tăia via. Când Trifon vede pe Maria îmbrăcată în haine de sărbătoare, o întreabă: „unde te duci astăzi, sărbătoare, nesărbătoare, aşa frumos îmbrăcată?”. Fecioara îi răspunde

că a plecat la biserică. Trifon râde de ea; Fecioara Maria se supără și se întoarce acasă. De aci se duce la femeia lui Trifon, căreia îi spune să plece la vie cu sare și cârpe, căci Trifon și-a tăiat nasul. Femeia cum aude, se duce la vie, dar își găsește bărbatul sănătos.

La întrebarea lui ce caută la vie, ea îi răspunde că a trimis-o Maria, ca să-i lege nasul pe care și l-a tăiat cu custurea. Trifon a început a râde. — „Cum să-mi taiu nasul? Că doar eu nu taiu așa, — arată de jos în sus — ci taiu așa, de data aceasta gestul tăierii e făcut de sus în jos. Dar odată cu gestul își taie și nasul. Nevasta îi pune sare și-l oblojește. Prin puterea lui Dumnezeu, nasul se vindecă ușor.

*La lăsata secului de Paști se adună într-o curte, anume hotărâtă, toți băetani de 18—20 ani. Fiecare din ei are o săgeată obișnuită; la capătul de jos săgeata are o despicătură, pe unde se introduce un fel de aripi dintr-o materie ușor combustibilă. Un foc e dinainte aprins în curte. La foc se aprind aripele săgeții; apoi săgeata astfel aprinsă e introdusă într'un sistem anume preparat de nuele, de unde prin svârlire, săgeata sboară în înălțime de 50—60 m. Când săgeata pornește, cel ce i-a dat drumul zice: *Deadu X, na ti strilată, dai mi mumată, acu ni mi dădeș mumată, dă ti s... ubrădată.* (Moș X, n-ați săgeata, dă-mi fata D-tale, dacă nu-mi dai fata, să mă... incurc în barba D-tale).*

Kucherii (mascații). Tot în această zi, adevărată zi de carnaval, umblă prin sat mascații. Ceata e formată din 10—15 inși, oameni mai fără căpătăiu din sat. Fiecare din ei e mascat. La cap au un burduf plin cu paie, ce le ține loc de căciulă; la spate au un alt burduf, umplut tot cu paie; el se termină cu o coadă. Sunt îmbrăcați cu cămăși rupte, diferit colorate; o perdeluță murdară, cu două găuri pentru ochi, le acoperă fața. Unul din mascați e îmbrăcat femeiește și ține în brațe o păpușă făcută din paie și acoperită cu cârpe.

Cucherii se plimbă prin sat. Oamenii cu cari se întâlnesc le dă, vor, nu vor, câte un bacșiș; altfel sunt luați la bătaie. Nici unul din mascați nu are voie să vorbească. Se înțeleg numai prin semne. Ei fac tot felul de drăcovenii: se suie pe case sau șire de paie, potriveșc să nu fie prea înalte — și de acolo își dau drumul jos, se fac a se bate între ei, dar mai ales cer tuturor bacșiș. Când cred că și-au făcut suma, se duc la cârciumă și beau tot ce au câștigat. Mai totdeauna tovarășia se desparte după o strașnică păruială, fie între ei, fie cu alți oameni. Într-o astfel de zi am văzut chiar 7 capete hodo-rogită — adevărată zi de carnaval!...

După ce lasă sec, fetele și chiar unii oameni mai în vârstă postesc complet în următoarele 2 zile; nu iau în gură nici chiar apă. A treia zi, fiecare din cei ce au postit, în deosebi fetele, se duc la biserică cu o strachină de compot de fructe. După ce preotul le cere tește o rugăciune, se îndreaptă unele către altele zicând: „gustă din a mea“ (*cusăisi ut moita*). După ce ies de la biserică, se duc pe

rând la toate fetele ce au postit și mănâncă. Ziua aceasta, a treia zi, se chiamă *trimer*.

În ziua *Sf. Toader*, toți flăcăii și chiar gospodarii ies dimineața cu caii la câmp. Fiecare e călare pe un cal, ceilalți cai fiind ținuți alături. Ei ocolesc astfel de trei ori cimitirul. Apoi cei mai buni cai fac „cușie” (intrecere).

Lazărul. În Sâmbăta Floriilor, fetele de 8—12 ani se strâng în grupuri de câte cinci, se duc din casă în casă, joacă și cântă. Li se dă de către gospodine, ouă, făină, untură și bani. În Duminica Floriilor, fetele se strâng în aceleași grupe, fac câte o roțiță de salcie, se duc la derea și dă drumul acestei roțițe pe gârlă. Roțițele de salcie sunt însemnate, fiecare a cui este. Când una din roțițe a ajuns la un punct dinainte însemnat pe gârlă, fetele o pescuiesc și văd a cui este. Proprietara roțiței este numită nașă. Ea dă celorlalte fete masa în ziua de Paști. Toate fetele, venind la masă, aduc daruri, colaci și ouă roșii. Nașa le dă în schimb un buchet de flori și dacă poate câte o brătară.

În ziua de Paști, femeile se duc la biserică. Ele duc o pască făcută în casă și un ou roș. După ce se termină întreaga slujbă, preotul binecuvântează lucrurile aduse. Femeile le iau acasă, așa întregi cum le-au adus; din ele gustă toți membrii familiei înainte de a mânca altceva. A doua zi de Paști, finii se duc la nași.

La *Sf. Gheorghe*, cei mai gospodari duc la biserică un miel fript, usturoiu verde și lumânări. După terminarea slujbei, aceste lucruri sunt binecuvântate de preot. Gospodinele le iau și impart câte ceva celor din jur. Apoi se așează masa în jurul bisericii și stau cu toții la masă. Aceasta se face pentru sănătatea vitelor. Drept plată preotului, dau pielea melilor.

Păpăruda are loc a patra Joi după Paști. Se întovărășesc mai multe fete mari (10—15) și se duc din casă în casă. Una din fete conduce (*popa*). Ea are o căldărușe și busuioc; intră prin case și stropește peste tot. Celelalte fete cântă și joacă în jurul unei căldări de apă; jucând, ele se sucesc și se strâng până se fac ghem. Atunci *popa* ia căldărea de apă și le-o toarnă peste capete. (Să plouă cu găleata). Femeile le dăruiesc făină, untură, lapte etc. Nu li se dă și ouă, ca să nu plouă cu grindină.

După ce strâng atâtea alimente câte cred că le e necesar, depozitează toate aceste lucruri la una din ele și apoi se duc la gârlă și se udă până seara. La cârciumă se udă oamenii și pe corp și pe... gât. A doua zi după păpărudă se prepară o masă la care vin fetele și vecinele. Este masa de păpărudă.

La *Rusalii* se adună tot felul de iarbă și flori și se răspândește prin casă. Mai ales nu trebuie să lipsească pelinul și foile de nuc. Trei zile, cât țin Rusaliele, nu se mătură prin casă.

A doua zi de *Sf. Petru* se sărbătorește *Sf. Pavel*. În această zi nu se lucrează, ca să nu cadă grindină. Până la *Sf. Ilie* femeile nu mănâncă fructe și pepeni. Până la *Sf. Maria* nu mănâncă stru-

guri. În ziua de 14 Sept. (Ziua Crucii) nu se mănuacă nimic din bucatele ce au culoarea roșie (culoarea sângelui).

Curbanul se hotărește în ziua cununiei. Se ia spre a se sărbători un Sfânt. El este patronul casei. În această zi se cumpără un miel, se face pâine și colaci și se poftesc rudele și vecinii. Curbanul se gătește astfel: întreg mielul se taie în bucăți mici, se pune într-o căldare de aramă și se fierbe numai cu apă și sare. Când e gata, se cheamă preotul, care binecuvintează curbanul.

Cuvântul curban e turcesc.

Sezătorile (sidenci) au loc în toate serile, începând din toamnă până la Paști. Numai Joi și Sâmbătă seara nu se țin sezători. Sunt două feluri de sezători: cele de casă și cele de afară. La cele dinăuntru, fetele se strâng mai multe într-o casă. Aci vin și flăcăii. Se lucrează, se cântă și mai ales se vorbește de dragoste. Aceste sezători au loc iarna. Cele de afară au loc toamna. Într'un loc anume hotărât, se strâng fete și flăcăi, se sapă o groapă și se aprinde un toc de fizic. Se face dragoste și mai ales se cântă.

Situația socială a femeii. Din punct de vedere social, femeia trăiește într-o stare de inferioritate față de bărbat. Bărbatul hotărește; femeia este daloare a asculta și a executa totul. La masă, când sunt oaspeți străini, femeia servește, bărbatul ospătează cu mosafirii și face onorurile casei. Când gospodarul pleacă undeva cu căruța, el stă frumos pe leagăn, pe când femeia stă în urmă, pe fundul căruței.

În fond însă femeia este cea care conduce casa; ea își crește copiii, ea e cea care ține obiceiurile și vechile credințe, păstrătoarea și transmițătoarea tradițiilor. Unii dintre bărbați au încercat să serbeze sărbătorile după noul stil — în sat se păstrează încă tot vechiul stil — dar nu au putut reuși din cauza intransigenței femeii.

Constituirea familiei. Tatăl este, dar mai ales a fost stăpânul neconținut al tuturor membrilor familiei. Toți cei cari atârnă de el, îi dau cea mai deplină ascultare; un gest, un semn e de ajuns, ca feciorul, chiar om căsătorit, să înțeleagă și să execute de îndată. Dacă un bătrân intră în cărciumă, cei fineri se scoală în picioare; iar dacă sunt rude, sau feciori, dispar înainte de a-i vedea bătrânul. Părintele care are 4—5 copii, îi căsătorește pe fiecare când le vine timpul. Fetele, odată măritate, sunt date la casa lor și nu-i mai preocupă. Băieții sunt căsătoriți de fineri, fetele fiind întotdeauna mai în vârstă ca ei. Nurorile sunt adeseori în casă. Bătrânul poate căsători 2—3 băieți. Toți trăesc împreună. Averea e administrată de bătrân, chiar atunci când și copiii au averea lor personală. El ține punga, el face cheltuielile necesare în casă, el dispune totul cum crede mai bine. Băieții, unii oameni în vârstă, cu 3—4 copii, nu au de buzunar decât atât cât tatăl se îndură a le da. Nu-i vorbă, mai vând ei câteodată din cereale fără știirea bătrânului.

Când bătrânul se convinge că familia e prea numeroasă, se hotărește a da pe cel mai mare din feciori la casa lui. Când feciorul

e dat la o parte, i se dă tot necesarul: casă, pământ, vite, car, plug etc., ba uneori și magazinele pline cu cereale.

Rând pe rând sunt apoi gospodăriți toți feciorii. Cel mai mic băiat rămâne la casa bătrânească. El e dator să îngrijească de bătrâni până la moarte.

Este vechiul sistem al zadrugei — unul pentru altul —. Fetele nu au decât dreptul de moștenire asupra părții rămase de la părinți.

Dar acest obicei — sistem de proprietate, toți pentru unul și unul pentru toți — se pierde din ce în ce, astăzi fiind părăsit aproape cu totul.

Nu mai sunt nici turmele de vite, nici hergheliile de cai, nici pământ suficient de pășune și de muncă; nu mai sunt necesare multe brațe, care toate la un loc să muncească pentru prosperitatea aceleași case. Dacă s'ar continua cu vechiul sistem, cele mai multe familii nu ar mai avea posibilitatea de a-și câștiga existența. Sistemul și-a avut rostul lui când numai multele brațe puteau contribui la îmbunătățirea economiei generale a casei; el dispare acum când s'au modificat simțitor condițiile de întreținere a existenței.

Astăzi s'a pierdut respectul tinerilor față de bătrâni, al copiilor față de părinți. Astăzi, uneori feciorul își bate pe tatăl său. Părintele e ascultat atâta vreme cât are încă puterea de a fi ascultat. Acum fetele se înzestrează, iar băieții sunt repede dați la casele lor. În nici un caz a doua căsătorie nu-i prinde în casa părintească.

Oșpeția. Primesc bine mosafirii ce le vin în casă, cu condiția ca aceștia să fie cunoscuți. Cei necunoscuți, călători ce poposesc noaptea prin sat, greu sunt primiți. Când le vin oaspeți, cari fac parte din cercul lor de rude sau prieteni, sunt foarte primitori. Toamna mai ales, se vizitează rudele din cele mai îndepărtate sate. Atunci cheful și buna dispoziție se țin lanț. Se începe cu masa și cinstirea acasă și se termină la cârciumă. Tot timpul cât stau oaspeții, 3—4 zile, petrecerea nu încetează, decât doar timpul necesar odihnei, dar și acesta scurtat pe cât se poate.

Când un prieten sau o rudă pleacă la un cunoscut comun, i se trimite de cei ce rămân (*mlogo sdrave*) multă sănătate, împreună cu o sumă de bani pentru cinst; suma variază între 2—20 lei, după dragostea ce există între trimițător și primitor.

Sborul. Odată pe an, la Înălțarea Domnului, are loc în sat hramul bisericei (*sbor*). Fiecare familie prepară mâncare și băutură pentru orice număr de oaspeți i-ar veni. În orice curte, la orice casă, în această zi poate veni oricine, rudă sau prieten, cunoscut ori necunoscut.

Pe la ora 10—11, căruțele încep a sosi. Caii frumoși, căruțele cele mai bune, fetele și flăcăii frumos îmbrăcați sosesc, sosesc mereu într'un nou de praf. De obicei, cei veniți trag în gazdă la rude sau prieteni. La ora 12, în fiecare casă se așterne masă mare. Se mănâncă și se bea în lege. După masă finerețul pleacă la horă. Locul pentru horă este la marginea satului. Aci s'au adunat încă din ajun

negustori de mărunțișuri, băuturi răcoritoare, covigi, bomboane, bragă, sămânță de floarea soarelui, călușei, fotografii la minut etc. Se fac 2 hori: una deoparte pentru Bulgari — băceți și fete; aci un flăcău cântă din caval. E mai rustică, dar cu atât mai frumoasă. În altă parte e hora românească. Lăutarii sunt în mijloc și cântă. Românii, mai ușor adaptabili la mediu, joacă și jocuri vechi, dar din păcate își amintesc des că-s Latini și o dau și prin cele așa zise... moderne. Fetele din ambele hore sunt tot atât de sulemenite. Cât privește îmbrăcămintea, pe când Bulgarcele sunt încă în hainele lor de casă, pe ici pe-colo doar un început de îmbrăcămintă târgovească, — Românecele toate sunt îmbrăcate după ultima modă de acum cinci ani. E poate o evoluție mai înceată la Bulgari, mai rapidă la Români.

Totuși hora românească e tare admirată de Bulgari, pe când Românii nostalgici admiră hora bulgărească. Bine înțeles, fetele se amestecă în ambele hore, după cum le e gustul.

În acest timp bătrânii se duc la cârciumă. Berea — astăzi nu se bea vin — curge în valuri.

Pe la ora 5-6 horele încep să se spargă. Cărduri, cărduri, tinerii se întorc, pun caii la căruță și pleacă.

Scopul sborului, — în afară de hramul bisericii, ar consta în cunoștințele ce se fac și relațiile viitoare între tineri. Acum se cunosc tinerii și se prepară viitoarele căsătorii. Înainte vreme, când creștinii trăiau izolați în această provincie, sborurile erau tocmai mijlocul de întâlnire și cunoștință între flăcăi și fete. Pe atunci, fetele care erau de măritat, când erau la horă, aveau în față două șorțuri suprapuse. Era semnul că sunt gata de măritat.

Îmi mai spun bătrânii, că pe vremuri, când o fată de măritat nu-și găsia ușor bărbat, era pusă în car și dusă pe la bălciuri. După cele două șorțuri suprapuse se știa că fata e de măritat. La bălciu veniau și flăcăii ce doriau să se căsătorească. Spre a li se cunoașet intențiile, aveau legată de brâu o fivgă mică. Dacă unul găsia o fată pe plac, o întreba dacă dorește să-l ia. Când fata accepta, era cerulă de la părinți și se pornea nunta. Dacă însă nu-i plăcea băiatul, îi răspundea imbufnată: „să mă b... în cartunca (fivga) ta ?

Scoala și biserica. Deși școala și biserica din această comună nu au un trecut prea îndepărtat, totuși nu am date complete și mai ales sigure despre începutul și progresul lor, așa că voi căuta ca în linii generale să arăt începuturile școlii și bisericii, care se confundă cu însuși începutul satului, dela colonizarea lui cu Bulgarii.

Odată așezați aci, Bulgarii își aduc un preot din Bulgaria, care vine însoțit și de un cântăreț. Acesta, pe lângă slujba-i de cântăreț, o are și pe aceia de *ucitel* (dascăl, învățător).

Pentru a învăța carte pe copii, învățătorul e plătit de săteni. El își face cursurile într'o casă mică, rămasă fără stăpân, un fel de horă deiu. Nici vorbă, cursurile se predau în bulgărește, dascălul însuși neștiind românește; de altfel se pare că nu-i cerea nimeni să învețe carte într'o limbă sau alta. Scrierea e cea cu litere cirilice, fiind și acum

încă mulți bătrâni trecuți de 55 de ani, cari iscălesc cu aceste litere, necunoscând altele. Ceva mai de seamă despre activitatea acestui Petre dascălul — Petre Donciu se numea — nu se cunoaște. Cunoștințele predate de el se reduceau la scris, cetit și câteva noțiuni elementare de aritmetică. El a stat aci cam până prin 1883—84. După Petre dascălul urmează tot un învățător bulgar, care fiind cântăreț la biserică, deține ca rol secundar și rolul de învățător. Este Tudor Eneschi, care după câțva timp rămâne numai cântăreț la biserică, în învățământ fiind succedat de fiica sa, Tudora Eneschi, care avea trei clase secundare la Tulcea. Din activitatea acestei femei, care în raport cu predecesorii ei știa ceva mai multă carte, citez doar faptul că și da silința să învețe pe copii bine limba bulgărească. Această fostă învățătoare trăiește și astăzi. După ea, — măritându-se, iese din învățământ, — urmează alți câțiva învățători bulgari ce nu stau decât puțin pe aici, așa că nu sunt cunoscuți.

Munca școlară depusă de acești învățători e de mică importanță, puțini din foștii lor elevi știind azi abia să se iscălească.

În 1886, an pe care îl găsesc ca anul înființării școalei românești de stat în arhiva de după războiu a școalei, an pus probabil tot din amintire — pare a fi începutul de drept, dacă nu și de fapt, al începutul școalei românești. Dar arhiva școalei fiind cu totul distrusă în timpul marelui războiu, nici un indiciu precis nu se găsește care să pomenească de felul școalei din acel an și încă din anii următori. După datele culese, e probabil că și în acești 2—3 ani au funcționat tot învățători bulgari, plătiți însă de stat.

În sfârșit, prin anul 1888—89 se pomenește de primul învățător român, Ioan Leu, de origină din jud. Covurlui, normalist absolvent al școalei normale din București. Atât după spusele locuitorilor — foști elevi ai lui — cât și după faptul că toți foștii lui elevi vorbesc bine românește, sunt curioși întru aflarea de noutăți și pot rezolva încă ușor anumite probleme de aritmetică, se constată că acest Leu a fost un foarte bun și însuflețit învățător. De altfel e aproape singurul învățător dintre toți... apostolii, cari au peregrinat prin satul acesta, care a avut absolvenți de școală primară și care a lăsat după el roade bogate.

Cu mult drag își amintesc astăzi foștii lui elevi de el, pomenindu-l adesea și povestind amintiri din timpul școalei, din vremea activității lui. Își făcea cu drag datoria, nelipsit dela școală, înconjurat de elevii lui dragi. Era sever, așa că pe atunci nu era de loc iubit de săteni. Astăzi se vorbește cu venerație de el și nu odată foștii lui elevi, la cârciumă sau cafenele, recită poezii întregi — multe patriotice — sau când se incurcă la câte un chef, pe lângă cântecele lor populare, se aud și din cele învățate pe vremuri: „Mama lui Ștefan cel Mare“, „Pe-al nostru steag“, „Preda Buzescu“ etc. Că sunt cântate din inimă, sau numai de dorul chefului și al cântecului, asta e altă vorbă.

Leu a murit tuberculos. Amintirea lui va trăi însă cel puțin atât cât vor trăi foștii lui elevi. A fost adevărat învățător, în înțelesul larg

al cuvântului, muncind cu dragoste de școală, cu însuflețire, desțelegând din greu ogorul școlii românești atât de refractar în primele lui începuturi. Prin el au început să se deprindă a vorbi românește. După Leu, care stă aci până în 1893, urmează alți învățători, puțini titulari, mulți suplinitori, slabi, nepricepuți, fără un ideal în dascălie, cu puțină dragoste față de marea menire ce aveau.

Titularii, în majoritatea lor s'au purtat bine, dar nu au putut face prea mult, căci neavând aci un local de școală, ne având o locuință, având și inconvenientele de ordin sufleteș, plecau repede aiurea, activitatea lor în sat reducându-se mult.

Dintre titulari citez: *Țărălungă*, un bun învățător; *Cardaș* și *Nemțeanu*, profesând amândoi în același timp, lasă ceva roade; un suplinitor demn, singurul dintre suplinitori cari și-a făcut datoria, *Cristescu*. După *Cristescu* urmează tot un suplinitor, *Artimescu*, pe care îl apucă aci războiul din 1916.

Dacă munca în parte a fiecărui învățător nu lasă urme adânci, totuși munca depusă de toți la olaltă, oarecum coordonată de lege, lasă urme care nu pot dispărea ușor.

Dar vine războiul din 1916. Marele uragan se întăritase în toată Europa, scuturând popoarele, măcinându-le, distrugându-le. Vine epoca tragică, cea mai groaznică pentru această sfântă provincie românească, care suferise totuși și în trecut destul de mult de la atâtea popoare ce o cutropiau, spre a o libera, lăsând locul altora și meșreu altora.

Este epoca cea mai tristă pentru sufletele noastre românești. De abia începuse provincia a se resimți de suflul nou și binefăcător ce adia de pretutindeni, când totul se distrămă, se distruge. Ciulgiul negru al nopții se așterne peste alba năframă românească, care cu faldurile-i luminoase scânteia frumos în lumina aurorei, ce începuse a apare la orizont.

Odată cu refragerea armatelor noastre, satul e ocupat de armata bulgărească și o viață nouă, nu tocmai plăcută începe. Bulgarii, prevăzând probabil scurta lor viață pe aceste meleaguri, caută a profita de timp, deschizând în grabă ușile școlii. Ei aduc învățători bulgari, sau îi improvizează din plutonieri și sergenți și încep cursurile în limba bulgară. Crezând că vor putea așterne vâlul uitării peste tot ce a făcut școala conștientă românească, aduc la cursuri și pe adulți și chiar pe cei maturi; se fabrică, sau se aduc din Bulgaria cărțile potrivite și nepotrivite și se începe munca. Numai că, dacă oarecare elan se depune din partea învățătorilor, nu tot cu aceiași însuflețire răspund locuitorii, mai ales față de noile principii pedagogice bulgărești aduse direct din Sofia — gârbaciul și ciomagul. — Locuitorii, afară de parte din ei — șovinisti — se lipsesc cu dragă inimă de noua școală și fac tot ce pot ca să scape.

Tinerii învățători bulgari, plini se vede de focul sacru al sarcinei ce-și luaseră pe umeri, nu se dau în lături de a face cursuri sui generis cu adultele mai curățele, de unde certuri și chiar câteva bătăi,

după care elanul a scăzut simțitor, *gospodin ucitel* ocupându-se destul de slab — spun sătenii — numai cu elevii școlii primare.

Felul brutal de a se purta al învățătorilor bulgari a făcut de multe ori pe locuitorii să se gândească la învățătorul român, pe care, dacă nu-l puteau iubi, îl respectau însă.

Dar războiul trece; armatele române se reîntorc victorioase. Cu o mândrie și răbdare sufletească de adevărați eroi, soldații și ofițerii români ocupă după multe parlamentări satele bulgărești din vechea provincie a lui Traian și Mircea, în care streinii de neamul și aspirațiile noastre fuseseră primiți ca prieteni, iar acum nu ne mai primeau în casa noastră.

Multe sate bulgărești erau întărite de șovinistii locali conduși de ofițerii, preoții și învățătorii bulgari rămași pe loc în această misiune. După cât se pare, satul Inanceșme era un fel de centru al organizației mișcării iredentiste bulgare. Toți locuitorii, chiar cei mai liniștiți, erau obligați să se atașeze noului regim de așa zisă *respublică democratică*. Nimeni nu putea ieși sau intra în satul ce fusese înconjurat de tranșe și armat până în dinți. Se organizează câteva cete, care ca haitele de lupi ce umblă noaptea după pradă, căutau a vâna Români, schingiuindu-i și omorându-i. Nimeni, chiar dintre ei — înțeleg pe cei loiali — nu putea fi sigur de viață.

Armatele române se aproprie. Administrația românească luase provincia în primire. Santinelele dela marginea satului dau de știre. Jandarmii nu sunt primiți. Vine armata, înconjură satul. Se așează artileria ca să distrugă cuibul celor ce nu vor să înțeleagă de bună voce. De data aceasta văd că nu e glumă și închină satul unui ofițer francez. Atâta opunere dărză și fără sens, atâtea greutăți întâmpinafe, atâtea răutate și, totuși, „Românii cei răi“ n'au făcut uz de represalii atunci; au uitat, au iertat totul acum.

Anul 1918, ca și cei următori, sunt ani de muncă, ani de sacrificiu, totul fiind de refăcut, de îndreptat. Învățătorii ce se perindă pe aici până în 1923, sunt numai suplinitori. Ei nu înțeleg de loc greaua răspundere ce le incumbă menirea, lăsând totul în voia Domnului, slabi din fire și din nepricepere.

Titularii sunt rari, mulți își plățiseră tributul sângelui pentru a-
părarea gliei strămoșești; alții sătui de ororile războiului, pleacă peste Dunăre, puținii rămași lundu-și posturi acolo unde li se părea că tot a mai rămas piatră peste piatră.

Școala se redeschide aci tot într-o casă particulară, nefiind încă local propriu. Posturile sunt ocupate de suplinitori, pe cari nu instrucția și educația elevilor îi conduc, ci cu totul alte gânduri și fapte streine de obiectul profesiei saje.

Cauza de căpetenie a lipsei unui titular aci era lipsa unui local de școală și a locuinței pentru diriginte. Locuitorii vedeau că copiii lor nu prea fac mare ispravă la școală. Harnicul și energicul prefect al județului din 1922—23 nu-i lăsă deloc în pace, așa că în 1923 începu prin a constitui un comitet, care strânse fonduri pentru clădirea

unui local de școală. Construirea școlii începe la 1 August acel an. La 1 Sept., tot acelaș an, subsemnatul e transferat după cerere aci, unde îmi și iau postul în primire. Se lucrează de zor la terminarea școlii. Locuitorii contribuie atât cu fonduri cât și cu munca în natură. Prefectul județului dă dese ajutoare bănești și nu-i slăbește o clipă. La 1 Noembrie școala e terminată și are loc inaugurarea.

S'au cheltuit pentru școală 420.000 lei. În anul următor, se începu construirea casei — locuința dirigintelui. — Lucrul mergea greu din lipsă de fonduri; locuitorii nu mai dau nimic, fiind siguri că-și făcuseră și răsfăcuseră datoria. Dar s'au adunat fonduri de unde și cum s'a putut, așa că în 1926 fu gata și locuința.

Din 1923 și până azi funcționează aci scriitorul acestor rânduri. La început munca a fost mai grea, numărul recenzaților mare, a elevilor regulați disproporționat. Părinții, deprinși ca în schimbul a diferite servicii făcute suplinitorului să nu-și trimită copii la școală, se opun cu îndârjire chemărilor repetate ce le fac, fie în scris dar mai ales verbal. Dacă le vorbești de lege, de nevoia ce are copilul de a fi luminat, de greutățile întâmpinate în viață de cei ce nu știu carte, în sfârșit de minte, suflet și de Dumnezeu și apoi de pedeapsă, cei mai mulți o țin tot pe a lor: că nu pot, că au nevoie de copii, că legea e făcută de oameni, dar cine trăiește după ea moare, că nici tată-său n'a învățat carte și trăiește și multe altele. Ajung, după multă discuție, să vadă că în adevăr copiii au nevoie de școală, însă foarte greu cedează. Și asta, dacă e vorba de băieți. Când ajungi la fete, ei nici nu mai stau de vorbă — fetele n'au nevoie de școală — să învețe să toarcă, să țeară, să-și facă zestre, le e de ajuns. În zadar demonstrațiile tale, în zadar te sbuciumi, în zadar le vorbești de Dumnezeu și chiar de dracul, ei cred că tu, învățătorul, ești vinovat. Odată ajuns aci, nu-ți mai rămâne decât să alergi la ultimul și supremul argument — amenda — căruia cu greu îi rezistă. În schimbul amenzilor pe care le aplică comitetul școlar, dar de care tu, învățător, ești răspunzător, ai anumite și uneori grave neplăceri, mai ales dela oamenii cari nu uită ușor și-și sapă în suflet răsbunarea. Se adună la cârciumă sau cafenele și acolo ești arătat în cele mai negre culori; ești ușor reclamat de tot ce-și închipuie că ai făcut, sau ai putut face. Mai greu este că noaptea trebuie să fii cu băgare de seamă, căci te pândesc și-ți măsoară — cât ești de învățător — cojocul.

Se zice că unui suplinitor ce a murit aci, moartea i-ar fi provenit din această cauză.

Mie mi-au spart geamurile, noaptea, sperându-mi soția și copiii. Astăzi raporturile s'au schimbat în parte, de oarece am reușit, dacă nu să mă fac iubit, să fiu cel puțin respectat. Bătrânii știu mai toți carte bulgărească. Ades copiii încă din școală învață literile chirilice dela părinți. Cărți bulgărești nu au, decât doar calendare întocmite pe 99 de ani. După aceste calendare se și conduc în finerea sărbătorilor după vechiul stil.

Biserica a fost construită în 1892 de către locuitori. Are forma

unei cruci și nu e zugrăvită, ci numai văruiată și pe dinăuntru și pe din afară. Numai catapeteasma e zugrăvită și aurită cu aur rusesc.

Cel dintâiu preot în sat a fost bulgar — Popoff — ai cărui urmași trăiesc și azi aci ca buni gospodari. A urmat preotul N. Constantinescu până în 1921. El a murit în Cogeașlac, unde e și parohia, înanceșne ne fiind decât o filială. A urmat apoi un alt preot R. Constantinescu, care a fost și învățător. Apoi un preot Iliescu, iar astăzi este tânărul și energicul preot I. Ghețu, a cărui soție e învățătoare în sat.

În 1923, odată cu construirea școalei, s'a reparat și biserica, reparațiile costând 180.000 lei.

În biserică se cântă și se oficiază românește. Feciorul preotului bulgar a fost în tinerețe cântăreț. El își mai amintește câteodată doar de vremea copilăriei, cântând câte un Gospodin pomului (Doamne miluște).

Nu sunt prea religioși și se pare că, de când cu despărțirea după cele două stiluri, se depărtează și mai mult de biserică.

Inteligența. Bulgarii sunt oameni dintr'o bucată, greoi în judecată și în a se acomoda unor împrejurări născute spontan. Nu pricep cu multă ușurință un lucru, dar odată priceput, nu-l mai uită.

Dau mai jos câteva exemple concludente despre felul de a fi al lor :

Numele nevestei ¹⁾

Un tânăr locuitor vine să declare la primărie nașterea unui copil. Întrebat de notar cum o chiamă pe nevastă sa, el rămâne mirat, se gândește. se suceste, întreabă pe cei prezenți în primărie, dar nimeni nu-i poate spune numele nevestei. Văzând că totul este în zadar, ia o hotărâre eroică : o sbughește'n fugă pe ușa primăriei întins spre casă, să-și întrebe nevasta cu care trăise 6—7 ani, cum o chiamă.

Doi necunoscuți

Nevoia de sfat îi face adesea a se aduna în grupuri mai mici, sau mai mari, nu numai la cărciumi, sau la cafenele, ci oriunde pot, în mijlocul drumului, la unul din meseriași și în oricare altă parte. Un fierar, R., își are atelierul în mijlocul satului ; se întâlnesc aci cei ce nu au altă treabă, ori cei ce vin cu vreo reparație.

Într'o dimineață locuitorul A . . . , cu locuința în partea de nord a satului, vine la fierar cu reparația unei roți. Dă bună ziua, își spune păsul și așteaptă să să i se facă lucrul. După un timp, alt locuitor, ce locuia în partea de sud a satului, vine și el tot cu o reparație. După ce dă binețe și-și arată nevoia, se retrage deoparte și așteaptă. O poate face și el ca și cei ce mai sunt în atelier, căci nu au lucru, fiind în așteptarea secerei, ce nu venise încă.

¹⁾ Toate acestea mi-au fost povestite de notar, martor ocular.

Intorcându-se și uitându-se într-o parte și'n alta, dă cu ochii acolo de primul venit cu roata, pe care-l credea strein. După obiceiul locului, se îndreaptă spre el, aceiași mișcare făcând și celălalt, și-și fac temeneaua : pun mâna la piept, se apleacă puțin, dau mâna, apoi iarăși pun mâna la piept. Cei din jur rămân înmărmuriți. Obiceiul este ca numai între streini, sau cu oaspetele ce-ți vine, să se întrebuințeze aceste semne exterioare de bun venit.

Pricepând însă că cei doi, cei cu temeneaua, se cred reciproc streini, isbucesc într'un sgomotos răs. Prietenii noștri, dezorientați de acest răs, se măsoară din ochi unul pe altul și se întreabă : De unde ești tu ? — De aici din Inan ! — Dar tu din ce sat ești ? — Tot de aci ! Rămân cu gura căscată unul la altul și numai după lămuririle date de ceilalți, care le explică obârșia neamului fiecăruia, se conving că au copilarit și au trăit pe acciași glie.

Inteligența-i suverană

Șeful de post, cu reședința în Cogealac, vine în comuna noastră să cerceteze situația militară a locuitorului C... Trimite gardistul să cheme pe cel în cauză la primărie. Între timp, el se duce la cafenea să bea un ceaiu. Locuitorul vine la cafenea. Șeful îi spune să poftască la primărie, să dea lămuririle necesare în chestiunea militară. Cel în cauză se roagă să fie lăsat acasă, spre a-și lua bilețul de demobilizare și apoi va veni la primărie. Ajunge acasă, își ia ordinul, pune caii la căruță și pleacă la Cogealac, de care comuna noastră era despărțită de 2 ani de zile. Ajuns la primăria din Cogealac, întreabă de șeful de post și istorisește funcționarilor de ce e chemat. Aceștia, văzându-l așa deștept, îl iau la vale, făcându-l să plece rușinat spre casă. Pe drum, la întoarcere, se întâlnește cu un consătean căruia îi spune : „Dă stană ză sram“ (am pățit o rușine). Am uitat că avem primărie în comună și m'am dus la Cogealac.

Între timp, trec 2—3 ore, șeful de post așteaptă la primărie și omul nostru nu mai vine. Trimite după el. Ba se duce însuși la casa celui cu pricina, primind răspuns de la femeie că bărbatu-său a plecat la primărie, la Cogealac, chemat de șeful de post.

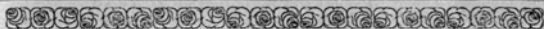
Șeful se reîntoarce la primărie și, pulbere de mânie, așteaptă până ce apare și cetățeanul cu declarația. — D-le șef, să mă certați că am greșit ; eu am uitat că avem primărie în sat și m'am dus la Cogealac, unde abia mi-am văzut greșala !

Un răs puternic calmează pe șeful de post, care în urmă îi ia declarația.

Iulian I. Sassu

Învățător Com. Inanceșme
Jud. Constanța

ÎN GLASUL TĂU

Paul Bourget

Domnița mea, când gânditoare lângă mine
Cuminte stai și pradă mi te dai privirii,
Adânc mă uit în ochii tăi, scânteii divine,
Și asta e destul iubirii!

Dar când te știu în sfere mie'nstreinate,
Încerc să-mi amintesc măcar de-a ta vorbire
Și-atuncea dorul clipelor înseninate
E, mult mai vast ca vasta fire,

Sublimul Te iubesc! să mi-l repeți într'una,
În viața mea pustie-i singura plăcere:
În glasul tău simt cântul mării, simt furtuna
Ce'ntunecă ori ce durere.

În ochii tăi senini și mari, în ei e focul
Diamantin ca luna nopților senine;
O știi: în noaptea lor mi s'a'nnecat norocul...
De n'am să cred în ei... în cine?...

Mihail I. Pricopie

VIZIUNE

W. Hertz

Stătea femeia 'n fapt de sară
Și 'n hain 'avea luciri de stea.
Stătea 'ntre cruci, pe iarbă rară, —
O secere în mâni ținea.

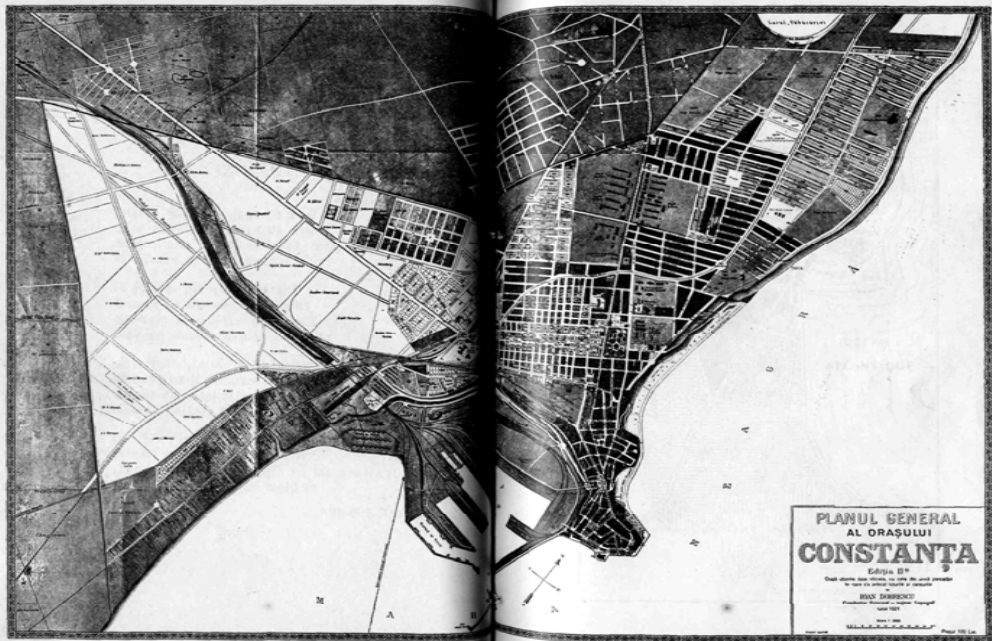
În fața ei plângea 'n țărână
Ocean de oameni, nesfârșit !
Și mulți amenințau c'o mână,
Sau se văitau cu glas cumplit :

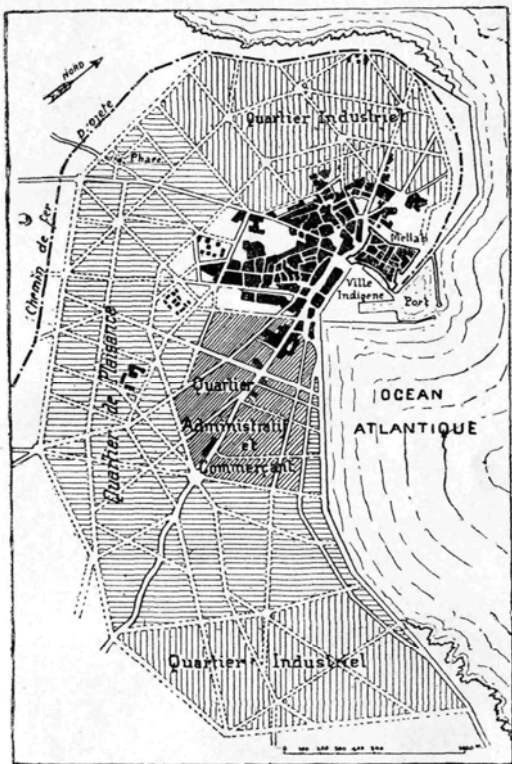
„Blestemul, moarte, ți-l dăm ție...
Natură, ce-ți făcurăm noi ?
Să-mi dai copilul !... Soțul mie !...
Dă-ni-l pe tata înapoi !...”

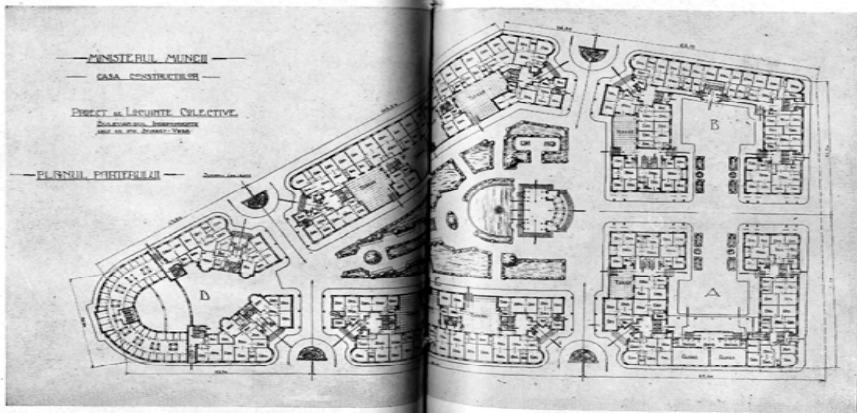
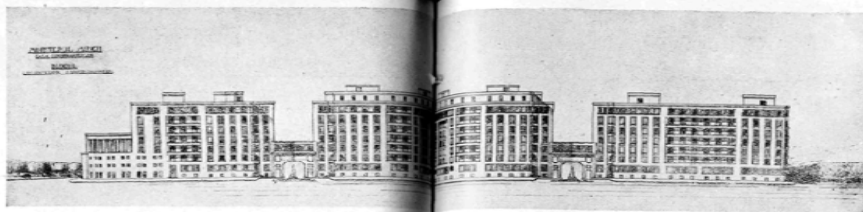
Ea le-a răspuns la toți, grăbită,
În zări cu ochii ațintiți :
„Din ce-am strâns, știți : nu las nimica !...
Dar pentru ce vă tot iubiți ?”

Mihail I. Pricopie

CONSTANȚA

Considerații generale pentru sistematizarea orașului

Un studiu complet asupra sistematizării și dezvoltării viitoare a orașului Constanța, a acestui port la Marea Neagră, nu se poate întreprinde. Motivul principal este că ne lipsește ceea ce numim *dosarul urbanistic*.

Această lipsă nu este o constatare care apăsă numai asupra orașului Constanța, ci și asupra mai multor orașelor noastre, care nu se gândesc încă la o asemenea lucrare de gospodărie comună. Nu s'a întocmit unul complet nici chiar pentru București, Capitala Țării, din care pricină și studiile de sistematizare, care se încearcă asupra acestui oraș, prezintă atâta greutate.

S'a afirmat de unii părerea greșită că, cele mai multe din orașele noastre nefiind la origină decât niște sate fără importanță urbanistică și care, deci, s'au dezvoltat și au devenit orașe mult mai târziu, datorită numai unor împrejurări favorabile sau de ocazie, — n'ar fi nevoie să se răscoliască temelile care conțin în sânul lor secretul programului după care s'au creat. Eroare gravă; pentru că nimeni nu are voie, neprișinit pe considerațiunile de vitalitate din trecutul unui oraș, să dispună de el, suprapunând cu de-a sila programe nouă, fără sudura acestora cu legăturile lăsate de creație. În urma acestor păreri s'au dat directive pe documentări superficiale, care au contribuit în toate cazurile la o dezvoltare artificială a orașelor noastre moderne. Acesta este și cazul Constanței. Dosarul urbanistic se întocmește din totalitatea studiilor de documentare, pe specialități, în tot ceea ce privește viața trecută și până la zi a orașului, pentru că fiecă problemă urbanistică de viitor să poată fi privită pe toate fețele sale și în legătură cu toate propunerile celor pregătiți și inițiați în secretele orașului.

Totuș, pentru Constanța, în lipsa acestor precizuni ce pot fi găsite numai într'un dosar urbanistic¹⁾, putem schița unele principii generale, în sensul cărora să se îndrepte pe viitor dezvoltarea acestui oraș și port la Marea Neagră.

Constanța, cunoscută în vechime sub anticul nume grecesc de

¹⁾ *Buletinul Municipal al orașului Constanța*, o publicație a Primăriei Constanța, datorită inițiativei d-lui Virgil Andronescu, bun cunoscător al problemelor acestui oraș, poate îndeplini în parte rolul dosarului urbanistic. Până în prezent au apărut numai trei numere.

Tomis, este o fundație de colonizare a navigatorilor greci miletani și face parte din seria de colonii pe care aceștia le-au stabilit la țărmurile Pontului Euxin, încă din veacul al șaselea înainte de Hristos.

Îndată după fundarea orașului și pe măsură ce litoralul Mării se populează, această colonie — port la mare capătă o preponderanță crescândă asupra celorlalte porturi, datorită nu numai unor favorabile împrejurări istorice, dar mai cu seamă acelor condițiuni geografice, grație cărora comerțul și-a îndreptat atenția asupra acestui punct dobrogian.

În spre gurile Dunărei Marea înainta spre inima podișului Dobrogean, formând o lagună neîmpotmolită și bună pentru navigație, Halmyris, pe ale cărei țărmuri înfloriau câteva porturi dobrogene. Căile acestui liman, care astăzi s'au închis prin depunerile progresive ale sedimentelor venite dela gurile Dunărei, erau desigur mult mai largi și mai adânci, iar cea dela Sud, dacă exista pe atunci, se găsea la abea 30 km depărtare de Constanța.

Portul Tomis, prin urmare, servia ca cel mai apropiat popas, pe linia Mării, către centrele comerciale de lângă liniștile ape ale lagunei Halmyris: către Istria, Argamum, Halmyris și, mai departe, către porturile Dunărene. Pentru micuțele corăbii antice, care plutiau tot în zarea coastelor (periple), el servia și ca loc de refugiu, la dus și întors, în fața unei mări furtunoase, dar mai ales ca punct de concentrare al mărfurilor ce veniau pe drumuri continentale spre mare, sau de pe mare către interiorul țării. Față de orașele dunărene, care reprezentau un vad, o încrucișare de drumuri de uscat și de apă, unde navigatorii străini au găsit un port de organizat după nevoile comerțului lor, — Constanța, progresând, a reprezentat primul și marele depozit străin al comerțului, concentrând în ea capetele drumurilor radiale ale uscatului dobrogean.

Această caracterizare ne oferă primul criteriu după care ne vom orienta în studiul planului de extindere al orașului Constanța. Tema ce se dă e, prin urmare, aceea a *organizării unui punct de coastă, ca rezervor, în raport cu întreaga rețea colectoare de produse, desfășurată pe întinsul larg al Țării*. Această temă s'a pus și se pune la toate porturile comerciale maritime ce se cunosc.

Portul maritim și drumurile sale sunt corelative și chiar istoria dezvoltării portului Constanța ne-o dovedește cu prisosință. Dacă veștii barbari năvălitori din Nord, mai mult ignoranți decât nepăsători față de cauzele care mențineau civilizația în ținuturile pe care le străbăteau, au reușit să distrugă vechiul Tomis, aceasta se datorește interceptării din partea lor a întregii activități dealungul marilor drumuri ce sosiau la port. Dimpotrivă, civilizația reintră în drepturile sale și portul înfloarește, numai după ce hinterlandul și drumurile sale sunt liberate de ocupația barbară.

Astfel se luminează, prin documentarea istorică și antropogeografică, însemnătatea legăturilor dintre port și drumurile lui. Capitoul drumurilor sau al legăturii hinterlandului cu portul, prin care respiră

economia și comerțul nostru — la care se poate adăuga și transitul dela Nord spre Sud, — este unul din cele mai importante capitole care ne oferă un criteriu în studiul de organizare al orașului. În lipsa lui nu se poate prevedea și nu se poate hotărî nimic serios și sănătos asupra dezvoltării sau organizării sale. Orașul s'a dezvoltat până acum fără documentare de plan, la întâmplare și după necesități efemere sau ocazionale, pornind de la moștenirea rudimentară pe care ne-a lăsat-o vechea societate englezească de C. F. Cernavoda-Constanța la 1860. „Orice lucrare s'a înfăptuit, poartă bine distinct pecetea provizoratului. Nici o vedere largă, nici o prevedere modernă nu a condus. În afară de naționalizarea orașului Constanța, nu vedem și nu putem nimic menține pentru viitor. Totul trebuie făcut din nou¹⁾”.

De aceea, lăsând deocamdată basinul portului la o parte, să vedem cauzele desfășurării actuale așa de anormale a orașului și ceia ce se poate face pentru îndreptarea anomaliilor acestei dezvoltări.

Va trebui, prin urmare, să cercetăm, pentru documentarea acestei chestiuni, în primul rând configurația terenului pe care este așezat orașul și orientarea acestuia în raport cu basinul portului.

Terenul ocupat în prezent de oraș se poate împărți în două zone distincte.

1. Prima se compune dintr-o peninsulă îngustă, a cărei înaintare în mare nu depășește lungimea de 1300 de metri, socotită dela Cazinou până la „Grand Hotel”, unde s'a desgropat și „poarta măcelarilor” din vechea cetate Tomis. Această peninsulă îngustă și mușcată de valuri încă din cele mai vechi timpuri, prezintă o denivelare progresivă, în trepte, de la bază până la capătul Sud-Estic al ei. Pe ea a fost locul de așezare al vechei cetăți greco-romane Tomis. Peninsula apără și în același timp conturează spre Nord-Est portul, care n'ar exista, dacă această peninsulă n'ar ieși ca un pinten stâncos din linia monotonă și neospitalieră a țărmului.

2. A doua parte a orașului este platforma continentală, aproape plană, cu variațiuni neînsemnate de teren pe măsura depărtării de coastă. În schimb platforma se ridică mai mult deasupra nivelului mării, fără a păși însă altitudinea de 40 m. Malurile ei sunt supuse, în tot lungul lor, unor violente surpături. Din punct de vedere topografic și în lipsa unui plan cadastral, pe care orașul încă nu-l posedă, ne vom orienta în propunerile noastre asupra dezvoltării orașului numai după susmenționatele considerațiuni.

Un studiu al coastelor în continuă surpare, față de interesul de așezare al orașului și al legăturilor acestuia cu portul, cere o deosebită atenție, pentru a reuși să punem concluzii.

Cercetări la fața locului²⁾ ne arată că țărmul de Răsărit al Con-

¹⁾ V. Andronescu, Municipiul Constanța. Bulet. Municip. al orașului Constanța, III pg. 8.

²⁾ C. Brătescu: Coasta de răsărit a Constanței. Analele Dobrogei. Anul VII, 1926.

stanței se împarte în două secțiuni bine distincte și foarte caracteristice prin formele și prin agenții diferiți care le modelează :

1. Dela fostul hotel Carol până la biserica grecească predomină tipul de țărni stâncos :

2. Dela biserica grecească spre Nord, precum și la coasta din spre port, avem tipul de țărni argilos.

Prima secțiune de țărni ne arată că peninsula vechiului oraș se compune la bază dintr'un strat de calcar sarmatic înălțat peste nivelul mării și deasupra căruia se așterne un strat de loess. Aceasta face ca surpăturile de teren, atât de caracteristice coastelor Constanței, să nu se facă în această parte decât într'o măsură foarte redusă. S'a reușit să se oprească aceste surpări în mare parte prin mijloace tehnice curente.

În schimb secțiunea țărniului continental ne arată că orașul din această parte este așezat pe o triplă stratificație. La bază și aproape la nivel cu suprafața mării se află un strat relativ rezistent de calcar sarmatic ; deasupra acestui strat de piatră urmează, cu o grosime variabilă, un strat de argilă impermeabilă, destul de compact, care se crapă în contact cu aerul și se surpă în bulgări ; deasupra lui vine un al treilea strat, format din loess, adică din depuneri eolice. Grosimea acestui strat din urmă variază dela 2 la 8 metri. El se crapă în mari felii verticale care, năruindu-se, provoacă prăbușiri violente de coastă.

Față de un asemenea țărni orașul a trebuit să sufere foarte mult și aceasta-i una din cauzele principale care-l silește să se desvolte departe de niște maluri atât de nestabile. Această retragere dela țărniul mării este una din caracteristicile neplăcute ale desvoltării orașului Constanța.

Pentru a ne lămuii și celelalte cauze grație cărora orașul fuge de mare, să urmărim dezvoltarea lui în legătură cu nucleul peninsular.

Într'adevăr, nucleul, cuprinzând întreaga peninsula dintre Casinou și „Grand Hotel“, reprezintă prima așezare orășenească. Puținele urme de vechi construcții, descoperite prin săpături, nu ne pot da încă o idee precisă despre dispoziția de plan a orașului antic. După cele ce cunoaștem din alte exemple bine documentate și ținând seamă și de topografia acestui loc, orașul vechiu ca și cel de azi trebuie să se fi desvoltat pe o axă longitudinală a peninsulei, care s'ar confunda cu actuala Str. Carol I, pe care o va fi tăiat alte artere secundare, mai mult sau mai puțin regulate. Orașul era apărat spre Nord-Vest de întărituri sprijinite pe malurile râpoase ale peninsulei. Portul și orașul formau o unitate datorită organizației de strânsă colaborare, care s'a păstrat și în vremea noastră numai pentru această parte peninsulară. Pentru acest motiv, sistematizarea acestei părți a orașului se reduce la chestiuni de detaliu, în scopul de a se aduce oarecari îmbunătățiri arterei principale de circulație, piețelor, construcțiilor de tot felul etc. Totuși, rămâne întreagă și aci, ca și în restul orașului nou, după cum

am văzut, problema organizării țărmurilor, spre a împiedica surpările.

Am văzut criteriul după care se construiește un oraș comercial maritim. El se va desvolta, prin urmare, în jurul portului, pe linii de centură care leagă între ele marile artere radiale, așa după cum vedem în numeroasele exemple de porturi maritime, cum este s. ex. orașul *Amsterdam*.

Acelaș criteriu rezultă și din planul vechiului Tomis. Numai că aci orașul fiind peninsular, arterele radiale venite din interiorul provinciei, cum este Str. Carol și Șoseaua Mangaliei, se unesc în 2—3 axe longitudinale, cum este Str. Carol, sau Str. Traian și bulevardul P. P. Carp, care pot fi considerate în acelaș timp și ca linii de centură în jurul portului. Planul orașului, în acest caz, trebuie să fie rectangular: adică axele longitudinale să fie tăiate transversal de scurte străzi de circulație, dispuse convenabil pentru a da cartiere regulate, dar și cu maximum de utilizare de teren și de fațade. Acesta este exemplul orașului *New-York*, luminând acest principiu.

Desvoltându-se din orașul vechiu peninsular, Constanța n'a mai urmărit principiul de mai sus. Privind planul orașului, observăm că acesta s'a întins în direcția Nordului, pe o fâșie cuprinsă între coastă și hotarul satului Anadolchioi, pe când marea arie circulară a portului, cu bazinele și platformele sale, a rămas izolată la extremitatea Sudică a orașului. Acest plan alungit al orașului este străbătut, în tot lungul lui, de bulevardul Regina Maria care, prin această așezare, devine o axă principală a orașului și care, dela prima vedere, ne-ar da de bănuir că ea este artera în jurul căreia trăește și prin care se alimentează orașul-port.

Această bănuială devine siguranță, când mai vedem că alături de bulevard se întinde și o cale ferată care, la extremitatea ei dinspre port, se ramifică, legându-se astfel cu gara orașului, cu instalațiile portului și cu linia ferată a Cernavodei. Potuși, pentru un cunoscător al problemelor urbanistice, această linie pare dintr'odată foarte curioasă prin lipsa ei de legătură intimă cu rețeaua de circulație din restul planului de oraș și mai ales că această linie, dimpreună cu calea ferată de pe ea, duce spre un punct *infundat* din interiorul provinciei și fără raport cu necesitățile de dezvoltare maritimă comercială. Duce adică la stația balneară Mamaia!

Acest plan confuz, — care nu subordonează cartierele unei rețele de canalizare firească a circulației și prin care cartierele să se caracterizeze după importanța așezării lor în plan, — este străbătut în diagonală de o arteră dreaptă, limpede, care aleargă din Nordul Dobrogei direct spre portul Constanței. Însemnătatea acestei artere care este str. Carol și care, trecând peste toate artificiiile de circulație stabilite în planul orașului nou, înaintează până, în buza portului dela extremitatea peninsulei, — este aceea a unei adevărate artere radiale. Dealungul ei trebuia să se organizeze cele mai frumoase cartiere și piețe ale orașului. Din această arteră s'ar fi desprins apoi liniile largi de centură ale portului spre bulevardele Ileana și Independenței, con-

finuate spre șoseaua Murfatlarului și Mangaliei, schimbând prin această dispoziție înfățișarea monotonă a cartierelor din prezent, al căror plan se confundă cu planul cimitirului apropiat.

Sunt multe cauze pentru care orașul Constanța s'a întins astfel, împotriva principiului adoptat la portul maritim. Prima cauză ar fi dezvoltarea rapidă a orașului, datorită aglomerației de populație imediat după ocuparea Dobrogei de către Români. A doua cauză ar sta în chiar ocupația multor locuitori noi veniți, deoarece aceștia, fiind în majoritate agricultori, își țineau privirile îndreptate mai mult spre uscat, către pământurile pe care le lucrau. O altă cauză ar fi lipsa de aprofundare a problemelor urbanistice locale, așa că conducătorii, conducându-se după criterii de agrement, au îndreptat dezvoltarea orașului spre Mamaia. În sfârșit, o ultimă cauză din cele principale ar fi așezarea neprielnică a gării, cu toate instalațiile și cu tot fraseul de cale ferată, în interiorul orașului.

Asupra acestei ultime cauze avem următoarea explicație :

După ce Englezii construiă pe la 1860 calea ferată Cernavoda-Constanța, ei ocupară pentru gară și pentru serviciile acesteia locul pe care se găsește și astăzi, adică pe malul ridicat al portului și anume la extremitatea Nord-Vestică a orașului, până unde acesta se întindea la acea vreme. Circulația de cale ferată a înconjurat astfel mereu coastele portului cu liniile rigide de fier, peste a căror barieră nu s'a putut întinde nici o construcție. Mai mult încă, s'a oprit din această parte cu desăvârșire și transportul orașenesc spre port, contribuind astfel la separarea acestuia de oraș. Portul și orașul s'au dezvoltat astfel deosebit și nu s'au sprijinit între ele, cum era firesc și bine să se facă.

Pentru înțelegerea celorlalte cauze enumerate mai sus, să urmărim istoricul întinderii orașului, care se rezumă în felul următor ¹⁾:

Pe la 1871 orașul, ocupând peninsula, se întindea spre N-V până la gară. Portul, amenajat în mod rudimentar, deabia punea adăposti câteva vase mai măricele. Un vechiu dig genovez ²⁾ se afla în partea de Vest a portului. Societatea engleză de cale ferată construisese și ea un mic chei de lemn în partea opusă, spre oraș, pentru acostarea vaselor. Transportarea vagoanelor pe platforma portului până la cheiul de descărcare se făcea cu ajutorul cailor.

Imediat după ocuparea Dobrogei de către Români, orașul vechiu începe a crește spre Nord, așa că, pe la 1897, el se întindea până la strada Ștefan cel Mare, numită și sfr. Mangaliei și până la Grădina Publică ³⁾. După această dată și după înființarea gimnaziului

¹⁾ Din informațiunile culese dela d-l V. Andronescu, căruii îi mulțumesc pe această cale.

²⁾ Planul portului Constanța de Direcția Porturilor Maritime — vezi Volumul jubiliar „Dobrogea”, Anal. Dobr. vol. I, 1928.

³⁾ Pe la 1885 Oborul era încă în locul Grădinei Publice de azi, care s'a plantat pe la 1900, numindu-se Grădina Belediei. — *Focșa. Bulet. Munic. al Orașului C-ța*, Vol. III, pg. 27.

român, profesorii, cari reprezentau cultura, au pornit la o acțiune de românizare a orașului. Aceasta pentru motivul că în micul orașel abea dacă existau, la acea vreme, câteva familii curat românești. Profesorul I. Bănescu obține în 1901, în calitate de primar al orașului, decretul regal prin care se înființa cartierul românesc. Acest cartier ocupa spațiul de la limita orașului vechiu, adică dela linia dintre gară și grădina publică și până la linia ferată Mamaia. În scurt timp depășindu-l, el ajunsese până în str. Călărașilor și Bulevardul Independenței. Locul acestui cartier a fost bine ales, căci într'un viitor nu tocmai îndepărtat el va deveni, credem, adevăratul centru al unui mare oraș. Nu se poate aduce același elogiu și sistemului de împărțire a cartierului în loturi dreptunghiulare, cu străzi de circulație de așa natură, încât nu se precizează nici caracterul și nici legătura cartierului cu orașul vechiu și cu portul. Este un cartier izolat și executorul planului n'a înțeles fecunda concepție a creatorilor acestui cartier românesc. Atras de activă circulație de pe marile artere, acest cartier s'a întins cu timpul și se întinde și în prezent în direcția străzii Mangalia și a Bulevardului Ferdinand; totuși nu poate trece peste bariera liniilor ferate dinspre port.

După primariatul de un an al lui Bănescu urmează d-l Virgil Andronescu, sub care opera de înfindere continuă: orașul se desvoltă tot mai mult spre Nord. Dar direcția Mamaiei nefiind în vederea sa, d-l V. Andronescu opinează, încă din 1910, ca pe locul acestor cartiere noi să se planteze un parc al orașului. Acest parc ar fi însemnat, de sigur, începutul acelei zone de plantațiuni protectoare, care ar fi încunjurat orașul pe la hotarul Anadolchioiului, pe la Cimitirul creștin și prin proprietățile marelui industrii până la extremitatea Sudică a orașului, adică până la Parcul General Năsturel de pe șoseaua Mangaliei. În locul executării acestui program, locurile de la Nord au fost completate cu noi cartiere. Într'adevăr, chiar și după 1921, în urma legii de improprietărire a demobilizaților la orașe, aceștia capătă loturile lor de case până în dreptul lacului Tăbăcăriei. Se împart astfel 213 loturi de către Bănescu și peste 3000 de loturi de către d-l V. Andronescu, așa că pe la 1913 Românii ating procentul de 65% din numărul de proprietari ai orașului.

Prin activitatea de care se însuflețesc marile artere radiale după ocupația românească, orașul începe să se așeze, reculegându-se din desorientarea primelor începuturi. Dealungul șoselei Murfatlarului și Mangaliei se stabilesc cartierele vii ale orașului, adică oboarele, depozitele, mica și marea industrie, aceasta din urmă deocamdată în mod artificial, adică impusă. Coastele mării și ale portului rămân și mai departe inaccesibile acestor cartiere de activitate orașenească. Totuși, arterele de circulație caracteristice dezvoltărilor normale prind să se deseneze tot mai distinct. Șoseaua Mangaliei se unește cu șoseaua Murfatlarului într'o piață, Ștefan cel Mare, dând acest splendid nord de circulație care, din nefericire, este atât de rău proporționat prin planul care limitează piața. Din această piață se desprinde apoi

artera de legătură radială, care este șoseaua Productelor, continuată cu șoseaua oborului și str. Alex. Lăpușneanu până în str. Carol. Pe deoparte aceste două artere din urmă, iar de alta Șoseaua Viilorului cu Șoseaua Murfatlarului formează, împreună cu triunghiul verde care este proprietatea Ministerului de Război, ca suprafață centrală adiacentă, — *sistemul superior stelar al uneia din cele mai frumoase concepții de plan orașenesc.*

Tot din piața Ștefan cel Mare, stricată și de traseul de cale ferată care o împarte, pornește str. Ștefan cel Mare, reprezentând circulația unită a șoselelor Mangalici și Murfatlarului. Tocmai din această cauză strada Mangalici conține *comerțul dobrogean* al orașului, fiind una din cele mai animate străzi ale Constanței.

În urma tuturor celor expuse mai sus se înțelege ușor că sistematizarea orașului Constanța, cuprinzând și prevederile de dezvoltare în viitor, se sprijină, conform principiilor enunțate, pe un cadru de circulație compus din următoarele artere :

Str. Carol, tăind orașul până în Piața Ovidiu și de aci, prin str. D. Sturza și Remus Opreanu, până în capătul peninsulei pe bulevardul Elisabeta și dubletul lui, bul. G. I. Averescu ; apoi str. Alex. Lăpușneanu, pornită din str. Carol și continuată cu Șoseaua Productelor și Bulev. Independenței până în Bulev. P. P. Carp. Aceste artere formează prima zonă de încrucișare stelară radială. A doua zonă e formată din Șoseaua Viilorului, continuată cu str. Călărășilor și Bulev. Regina Maria, apoi din șoseaua Murfatlarului până în Piața Ștefan cel Mare. În sfârșit vine șoseaua Mangalici ca arteră radială izolată și drept o rezervă a expansiunii viitoare a orașului spre Sud, când va fi posibil să se hotărască ceva și cu privire la fixarea gării canalului navigabil Cernavoda-Constanța.

Acestor zone radiale le urmează zonele de legătură concentrice față de incinta portului, fixate prin următoarele linii de circulație :

Bulevardul P. P. Carp, care va trebui să limiteze buza superioară a coastei portului, prezentând toate pietețele și fațadele de lumină ale orașului spre largul Mării Negre. Este strada de perspectivă marină, de paradă cu alt cuvânt, cu care se va arăta străinilor orașul Constanța. De aceea poate, ca fi un cunoscător al acestor probleme, însuși Regele Ferdinand și-a exprimat celor din jurul Său dorința ca acest bulevard, odată construit, să-i poarte Augustul său nume.

Bulevardul Principesa Maria, până în șoseaua Mangalici, în care punct se va construi o piață simetrică pieței Ștefan cel Mare și de aci prin șoseaua Oborului, piața St. Mihăileanu, str. Valea Albă până în Bulev. Regina Maria și Bulev. Principesa Ileana.

Bulev. Ferdinand din piața nou creată și până în Bulev. Principesa Ileana și trecând peste exproprierile prevăzute în planul orașului din jurul străzii Plevna.

Din cauza greselilor comise prin dispoziția prezentă a cartierelor, întocmite după planuri de o concepție simplistă și streină de problemele specifice orașului Constanța, se prezintă o greutate însemnată pentru

găsirea și organizarea altor linii de centură sau de legătură între marile artere. Singura parte, în care felul parcelărilor lasă posibilități întocmirii unui plan ideal, este cartierul mării industrii care, din fericire, este așezat și în partea cea mai prielnică dezvoltării viitoare a orașului Constanța.

După cele spuse în privința cadrului de așezare urbanistică în raport cu arterele de vitalitate ale orașului, mai rămâne de rezolvat locul, sau așezarea viitoare a gării. Principiul urbanistic cere ca gara orașului să se așeze în cea mai mare apropiere de centrul comercial și industrial al orașului; ea trebuie să se găsească la nodul unei rețele principale de circulație, astfel ca să fie găsită ușor din oricare punct al orașului am porni și, în fine, să i se dea posibilitate să se așeze pe o linie continuă, gările terminus ne mai fiind permise în concepția modernă urbanistică, dar aceasta cu condiția ca liniile ei să nu oprească dezvoltarea orașului în direcția lui firească.

În raport cu aceste reguli, D-l V. Andronescu a opinat și a găsit că locul cel mai potrivit pentru gara orașului Constanța ar fi cel cuprins între șoseaua Viitorului și șoseaua Productelor, adică triunghiul care a fost proprietatea Ministerului de Război și e situat în capul Bulev. Independenței. În acest scop s'a și obținut acest teren pe seama Comunei, în urma demersurilor făcute pe lângă Minist. de Război. Într'adevăr, de oarece acest loc se găsește la intersecția celor două mari zone radiale stelare, circulația orașului către gară este perfect satisfăcută. Liniile ferate, sosind din stația Palazu pe hotarul comunei, au posibilitatea de a se racorda cu linia ferată Mamaia și a transforma actuala gară terminus într'o gară curentă. Fiind la colțul intern al zonelor stelare, se găsește în inima viitorului centru orașenesc, în imediată apropiere de oboare, depozite, industrii mari și mici și de comerț. Desigur că un studiu de detaliu va da posibilitate unui program de lucrări subterestre, prin care să se lege gara cu portul printr'un al doilea tunel, care ar trece pe sub Bulev. Independenței până în incinta portului. Regele Carol, pe care-l interesau atât de mult problemele orașului și portului Constanței, propunea, în discuția purtată cu conducătorii orașului, acelaș traseu pentru un metropolitan.

În ciace privește marele edificiu al gării ridicat în acest punct din capul Bulev. Independenței, el ar căpăta valoarea și frumusețea pe care iar da-o aplicarea metodei și principiului Haussman, care a făcut din edificiiile Parisului cele mai valoroase edificii de perspectivă ce se pot întâlni în arhitectură.

Accentuăm că nu se va putea întreprinde sistematizarea Constanței câtă vreme gara și liniile ei vor continua să ocupe zona actuală a orașului, închizând drumurile acestuia spre port. Refuzul factorilor conducători de a muta gara din locul actual, îl socotim contrar intereselor vitale ale orașului. Priviți planurile sistematizate ale orașelor moderne și veți observa, în toate, dar absolut în toate, respectul cu sfintenției a principiilor enunțate mai sus. Din mulțimea de exemple ce s'ar putea

aduce cităm planul oraşului maritim Mazagan din Maroc ¹⁾ sistematizat de curând. Ne surprinde la aceasta marea sa asemănare cu portul Constanţa. Până şi arterele principale seamănă cu cele ale oraşului nostru. Dar aci calea ferată lasă oraşului vecinătatea portului, căutând să se aproprie de acesta printr'un traseu dus pe partea lipsită de importanţă maritimă şi improprie viitoarei dezvoltări a oraşului.

Portul Constanţa şi calea ferată, cu gara ei, sunt organizaţiuni care, în momentul de faţă, par streine de oraşul propriu zis. Locuitorii au simţit adeseori vitregia legăturilor acestor instituţii cu oraşul şi mai cu seamă evoluţia izolată a portului în contra propriului său interes. Pentru a stabili legăturile oraşului cu portul, este necesar să se organizeze malurile abrupte care-l despart de oraş. În studiul amintit asupra coastelor din jurul Constanţei, s'a constatat că prăbuşirile de teren la malul mării se fac pe terase, după natura celor trei stratificaţii: calcaroasă, argiloasă şi de loess. Nimic mai natural decât să urmărim indicaţia naturei. Se va întări marginea superioară a podişului prin construirea bulevardului P. P. Carp., căruia i-ar urma un taluz plantat. Pe la jumătatea înălţimii întregului mal să se formeze o a doua terasă care să conţină, pe lângă un rând de loturi pentru construcţii, şi două linii de circulaţie de ambele laturi ale terasei şi între care să se găsească construcţiile. În sfârşit, după cel de al doilea taluz plantat, care va sprijini această a doua terasă, se va găsi platforma portului, către care se vor îndrepta construcţiile de comerţ.

Prin scări pentru pietoni şi prin străzi în pantă de a curmezişul taluzelor s'ar stabili legătura dintre terasele malului, obţinându-se, prin aplicarea acestui procedeu de organizare în pantă, faşada cea mai frumoasă şi mai pitorească a oraşului, aşa cum se vede la multe din oraşele de coastă ale Italiei.

Construcţiile monumentale ale oraşului, care în prezent sunt ascunse după străzi dosnice şi fără perspectivă, sau altele ca palatul Primăriei, care prezintă faşada posterioară spre largul Mării Negre, închizând printr'o aşezare nepotrivită vederea pieţei Ovidiu spre mare, vor găsi, prin sistematizarea oraşului şi a malurilor, cele mai valoroase puncte de aşezare. Oraşul, căruia în prezent îi lipsesc pieţele monumentale, pe care nu i le poate oferi sistemul de plan al cartierelor de acum, va câştiga aceste locuri de perspectivă şi de limpezire a circulaţiei fie la înfăţişarea marilor artere, fie dealungul acelor artere care oferă cea mai frumoasă perspectivă. Cunoaştem străduinţele pe care le-au depus organizatorii serbărilor semicentenarului Dobrogei pentru alegerea unui loc potrivit construcţiei Palatului Cultural. Dovada că locul ales nu s'a găsit în condiţiunile cerute de arta construcţiei monumentale, o face proiectul întocmit pe locul Grădinei publice unde, spre a obţine perspectiva necesară acestui grandios monument, autorul a trecut — eroare gravă! — cu porţicele unei curţi de onoare peste o arteră de circulaţie aşa de importantă ca Str. Carol.

¹⁾ L'urbanisme à la portée de tous. Jean Raymond. Vezi şi traducerea T. Socolescu în bibl. urbanistică.

Sistematizarea oraşului Constanţa va atrage după sine aplicarea unui regulament al construcţiilor, prin care să i se asigure o evoluţie cu adevărat orăşenească. Se vor da în acelaş timp directive prevederilor bugetare ale comunei, pe o perioadă mai îndelungată de timp, punându-se lucrările de edilitate la adăpost de lipsa de programe, de tatonări, sau de arbitrarul de care suferă gospodăria noastră politică.

Există la noi pretutindeni, atât la conducătorii oraşelor cât şi la o mare parte din populaţie, predilecţia pentru caracterul rural al locu-
inţei orăşeneşti. De aceia oraşele s'au întins fără limită, prin construcţii periferice destul de nesănătoase şi adesea cu o înfăişare de mizerie, care lasă o impresie dintre cele mai neplăcute. Aceste locuinţe indivi-
duale au adus un dublu rău, căci, întinzându-se, s'au epuizat rezervele de teren ale oraşelor şi s'au îngreuiat bugetele cu cheltuieli enorme şi pentru totdeauna, prin construirea şi întreţinerea unei însemnate reţele de străzi.

Principiul de economie în urbanistică cere: *mică lungime de străzi la mare volum de construcţie*. De aceia, cu drept cuvânt s'a spus că legea împroprietăririi demobilizaţilor la oraşe a greşit, deoarece, în loc să dea demobilizaţilor locuinţe, li-a dat terenuri. În marile oraşe din Apus şi mai cu seamă în Viena, s'au construit pentru aceste categorii de neîmproprietăriţi, pentru lucrători şi funcţionarii publici sau particulari, blocuri de apartamente în mijlocul parcurilor orăşeneşti, unde şi omul cel mai sărac poate deveni proprietarul unui apartament omeneşte amenajat în centrul oraşului¹⁾.

Totuş, o sistematizare completă trebuie să prevadă şi cartiere-grădini, cu locuinţe pentru cei cari doresc o viaţă mai retrasă de zgo-
mătul şi agitaţia orăşenească. În cazul oraşului Constanţa, în afară de zona periferică plantată, unde pot fi făcute toate instalaţiile de sport sau de petrecere în aer liber şi care va înconjura oraşul pe linia de centură aminţită mai înainte, mai rămâne în acest scop şi organizarea municipală. Prin noua lege administrativă Constanţa a devenit muni-
cipiu şi a înglobat sub conducerea ei satele şi staţiunile apropiate adică: Mamaia, Anadolchioi, I. C. Brătianu, Palaz, Constanţa-Nouă şi Viile Noi. Toate la un loc, cu oraşul împreună, numără peste 80.000 de locuitori, dintre cari circa 12.000 trăesc în suburbii.

Pentru aceste suburbii se prevede o organizaţie deosebită de a oraşului. Cât priveşte plaja Mamaia, toată lumea este de acord să i se păstreze şi să i se desvolte caracterul de staţie balenară.

Prin această înglobare municipiul se întinde pe o suprafaţă de ca. 6085 ha. de uscat şi 120 ha. de apă, în care se cuprinde şi ba-
sinul portului. Oraşul propriul zis cu toate construcţiile şi locurile sale virane ocupă numai 1900 ha.

Străzile oraşului şi ale suburbiilor, precum şi drumurile de legă-

¹⁾ La noi s'a inaugurat acest sistem deabia acum în urmă prin blocul de ocuinţe al funcţionarilor Băncei Naţionale din Bucureşti cu planuri întocmite de Arch. Antonescu precum şi prin grandiosul proiect cu 529 apartamente al Ministerului Muncii, întocmit de Archit. Sp. Cegăneanu.

tură dintre ele, au în total o lungime de aproape 161 Km. Din această lungime abea 36 Km. sunt acoperiți cu macadam, 6800 m. p. cu piatră cubică, 2800 m. p. cu asfalt și 26.000 m. p. sunt trotuare ¹⁾). Avem, prin urmare, un rest de aproape 124 Km. străzi și drumuri încă nepavate în cuprinsul întregului municipiu, O completare a acestei statistice ne-ar da posibilitatea să aflăm raportul dintre suprafețele construite și suprafața străzilor pavate și nepavate, spre a deduce sumele ce vor greva bugetul comunei, din cauza desfășurării peste măsură a orașului, prin construirea de străzi inutile și prin lipsa unui plan sistematizat.

Socotim drept o mare greșală tendința de a împinge dezvoltarea orașului până la unirea definitivă cu suburbanele. Nu numai că acestea trebuie să fie organizate independent, ca subcentre de aprovizionare ale marelui oraș, cu ferme, grădini și locuri de repaos și de refugiu pentru orașeni, legându-se cu centrul prin drumuri netede, bine întreținute și cu mijloace rapide de locomoțiune, — dar încă orașul va trebui să desființeze chiar și loturile mării industriei, spre a libera acest vast teren al viitoarei sale dezvoltări.

Din cele expuse până aci ne putem orienta asupra viitorului plan al municipiului Constanța. Acesta s'ar prezenta având un centru ce ar continua basinul portului, căruia i s'ar adăoga basinul dela sud prin prelungirea digului dela larg ²⁾). În tot lungul coastei portului, pe terase se vor ridica construcții, separate prin taluze înflorate, peste care vor urca scări monumentale și străzi în pante. Piețe largi, cu clădiri publice armonizate liniilor de terasă se vor înșira dealungul bulevardului superior, iar în fundul lor va apărea perspectiva străzilor radiale îndreptate spre podiș. De sub malul în terase vor ieși gurile tunelurilor de cale ferată sau ale metrourilor electrice pe platforma întinsă a portului.

Deasupra podișului se va desfășura planul de stea al orașului, cu trei raze îndreptate în direcția celor trei mari artere de comunicație cu provincia : str. Carol, str. Murfatlarului și str. Mangaliei. În această din urmă direcție, o activitate intensă se poate bănui la gura viitorului canal Cernavoda-Constanța, prin ale cărui ecluse ar trece vasele încărcate spre depozitele din această parte a orașului.

Împrejurul planului de stea și înapoia grădinei de centură a orașului cu aleile și instalațiile sale sportive, se vor înșira centrele suburbane, ca frumoase cetăți grădini sau ca centre de industrie rurală.

Cum se prezintă pe hârtie în detaliile lui acest plan de civilizare a orașului C-ța, vom vedea cu altă ocazie.

G. Brătescu
Arhitect.

¹⁾ Cifrele mi s'au dat după măsurătorile Serv. tehnic al Primăriei C-ța de către d-ii Filoți, căruia îi mulțumesc.

²⁾ Proiectul măririi portului C-ța. Direcția porturilor maritime: Evoluția portului C-ța. Analele Dobrogei 1928, vol. I.

SEARA

— ADALBERT Von CHAMISSO —

Lăsați, copii, să-mi văd de cale.
Sunt vremi târzii și reci de tot!
Se stinge ziua și spre-odihnă
Voiu sta pe urmă, de-o să pot!...

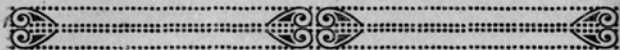
Dar ce cântați adinioarea
Că se părea așa ciudat?...
Un cânt de-amor?... O, biet de mine!
De câți ani nu l-am mai cântat!...

Dar tot gândesc la tinerețe...
Imi amintesc de-un înger blând...
Dar ia să-mi văd de drum mai bine!
Pe-acolo alții vor fi stând!...

De-aicea calea ne desparte;
Putere nu mai am în pas;
Tot mai puternic simt: Din focul
Străvechiu nimic n'a mai rămas!

M. I. Pricopie

CU GLAS DOMOL

*Cu glas domol un basm bunica spune :
Voinici plecară pe cărări curate
Să scape zânele de zmei furate ...
Și basmul picură ca 'n vremi străbune.*

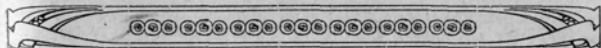
*Cu gândul dus în locuri depărtate
În poala ei nepoata capu-și pune.
În pieptu-i mic se zbat gândiri nebune
Și par'că re trăiește vremi uitate.*

*— Bunico, dar atunci când voi fi mare,
Mă va fura un Făt-Frumos călare
Sau demonul de Zmeu viclean ?*

*— O, tu, copil cu inima curată,
Să-ți fie calea vieții mai înceată
Și să rămâi : un înger pământean.*

M. I. Pricopie

INSEMNĂRI DIN TIMPUL REFUGIULUI

Căderea Turtucaeii și în scurt timp ocuparea Constanței a forțat retragerea armatelor ruse din Dobrogea. Armata noastră, cu toată rezistența și bravura desfășurată la atacurile violente și neîntreprinse ale dușmanului, superior în număr și armament, fiind lipsită și de ajutorul aliatei sale, a trebuit să se retragă și ea în cea mai perfectă ordine.

Acum Dobrogea, rămasă fără apărare, cade prada armatelor străine.

Din nefericire, pământul Dobrogei a avut să sufere mult de pe urmele năvălitorilor. Multe sate și orașe au fost prefăcute în mormane de ruine și unele au fost părăsite, după reocupare, fiind în nepuțință de a fi refăcute.

Populațiunea dobrogeană, înspăimântată de înaintarea vertiginoasă a inamicului, și-a căutat salvarea în refugiu, lăsând averea în voia întâmplării și luând drumul pribegiei, dincolo de Dunăre. Cea mai mare parte dintre refugiați s'au împrăștiat prin întreaga Moldovă, Basarabia, până și peste Nistru.

Un număr mare dintre ei, format din toate treptele sociale, s'a așezat în orașul Galați și în regiunea de prin prejur și o parte, în deosebi țărani, pe țărmul drept al Dunărei, în fața Galaților, neocupat de inamic, unde și-au săpat bordece pentru locuința familiilor lor. Situația acestor prizoniști ai soartei era de plâns. Pentru existența traiului simțiau nevoie de concursul autorităților și oamenilor de bine. Mai ales orașul Galați era suprapopulat prin aglomerația refugiaților; stocul de alimente de prima necesitate era redus, așa că traiul acestor pribegi era foarte greu. În astfel de împrejurări triste autoritățile din Galați și-au făcut pe deplin datoria, dând sprijinul lor desinteresat și binevoitor, în dorința ca această populație să-și poată îndulci traiul, procurându-și cu prețuri reduse cele de trebuință, ba chiar purtând și grija de a găsi de lucru muncitorilor lipsiți de mijloace. Greutățile suferite de această populație pribegită a deșteptat spiritul de solidarizare între refugiați, cari își dădeau seamă de nenorocirea lor și de timpurile grele prin care trec.

Din fericire, o bună parte dintre intelectualii constănțeni și tulereni, formată dintre proprietari, profesioniști, funcționari, comercianți, industriași, în fața situației critice ce s'a creiat prin refugiu, au pus la cale înființarea unei asociații de oameni pricepuți, care să colabo-

reze cu autoritățile locale, în scop de a înlesni protejarea și ajutorarea familiilor nevoiașilor. Dorința lor s'a realizat în curând, devenind realitate.

Ca loc de întâlnire s'au ales saloanele berăriei „Luther” din fața Parcului municipal din Galați, puse gratuit la dispoziția refugiaților. Un comitet diriguitor lucra cu mult interes pentru binele și folosul refugiaților.

Cităm cererea cetățenilor dobrogeni (29 Martie 1918) adresată Primului Ministru Al. Marghiloman, referindu-se și asupra situațiunii lor politice, arătând că populația cea mai greu încercată a fost cea din Dobrogea, care a suferit evacuări grăbite și fără mijloace de transport, pagube prin trecerea trupelor rusești în retragere și apoi jaful averilor de bande devastatoare, rugând guvernul ca, pe lângă satisfacerea trebuințelor de ordin economic, să avizeze și la restabilirea drepturilor cetățenești locuitorilor din Delta și din întreaga regiune dintre Chilia, Sulina și Galați, neocupată de inamic, în vederea viitoarelor alegeri parlamentare, pentru a-și putea avea reprezentanții lor în Parlament, drepturi câștigate prin Constituție.

Comitetul, — luând cunoștință de starea deplorabilă a populației de origină română rămasă în Dobrogea, surprinsă de evenimente, muncile grele impuse de autoritățile bulgare, persecuțiile îndurate și presiunea exercitată pentru ca să o silească să părăsească pământul Dobrogei, micșorând astfel preponderența elementului român față de celelalte naționalități, în scop vădit de a induce în eroare opiniunea publică europeană în favoarea elementului bulgar, — a cerut autorităților respective îngăduirea de a ține în Galați o întrunire publică, pentru a protesta contra procedurii urmat de acele autorități streine față de elementul românesc și a cere repatrierea zecilor de mii de refugiați spre a-și reface gospodăriile ce le-au mai rămas și a redeschide școlile și bisericile închise.

După stăruințe continue pe lângă Prefectura județului și comandamentul militar, autoritățile permit ținerea întrunirii în Galați pe răspunderea Comitetului pentru menținerea bunei ordine.

Intrunirea a avut loc în ziua de 26 Octombrie 1918, în localul teatrului central. Sala de întrunire a fost înțesată de refugiați, de publicul gălățean, care se interesa de aproape, fiind în desbateri chestiuni însemnate de ordin național.

La această măreață întrunire s'au ținut multe cuvântări interesante, privitoare la starea provinciei sub ocupațiunea străină, la drepturile noastre asupra ei și la situațiunea locuitorilor dobrogeni din acele timpuri. Espunerile oratorilor au fost bine apreciate de numerosul public asistent. Întreaga adunare aprobă și hotărăște a se face intervențiuni grabnice pe lângă guvern și miniștrii plenipotențiar ai Statelor aliate, cerând satisfacerea dolanțelor exprimate.

O comisiune aleasă pleacă la Iași cu însărcinarea de a prezenta memoriul celor în drept.

Asemenea memoriu s'a înaintat Majestății Sale Regelui, Guvernului țării și Corpurilor legiuitoare.
Redăm aci cuprinsul acestui act însemnat.

Escelență,

Populația dobrogeană de origină română, evacuată din Dobrogea pe timpul ocupațiunii acestei provincii în anul 1916 de armatele Germano-Bulgare, iar parte izgonită de autoritățile bulgare după ocupațiune, a luat cunoștință cu durere de hotărârea Marilor Puteri aliate de a lăsa Dobrogea sub administrația bulgară până la încheierea păcii generale. Această populație, formată din sute de mii de suflete, pribegeste astăzi prin tot cuprinsul Moldovei, al Basarabiei, precum și prin cuartierele orașelor de pe malul stâng al Dunărei de jos și, lipsită de mijloace de traiu și de bunul său căzut pradă năvăliților, se află astăzi în mizerie, așteptând cu nerăbdare îngăduința de a i se permite întoarcerea la vetrele sale din Dobrogea, fără a fi amenințată cu izgonire și fără a mai fi expusă la persecuții.

Hotărârile luate de Bulgari în congresele din 17 Decembrie 1917 și 23 Septembrie 1918 ținute în orașul Babadag, au fost luate în lipsa celei mai mari părți din populațiunea dobrogeană de origină română, care se găsește de 2 ani în pribegie dincoace de Dunăre.

Populațiunea română protestează cu energie contra procedurilor și insinuațiunilor autorităților bulgare, publicate în l'Echo de Bulgarie și contra rezoluțiunilor amintite mai sus, luate de cele 2 congrese sub auspiciile autorităților bulgare, în scop de a se induce în eroare opiniunea publică europeană, prin afirmațiuni false.

Espunându-vă acestea, Vă rugăm, Escelență, să bine-voiți a fi interpretul acestei nenorocite populații și de a interveni pentru a i se permite întoarcerea la vatră și reintegrarea în drepturile ei, lăsând această provincie la țara ei mamă.

Publicăm aci, după cum urmează, și copia procesului-verbal din ședința dela 1 Noembrie 1918.

Proces-verbal dela 1 Nov. 1918

Prezenți

D=1 Ștefan Borș, președ. de onoare

P. Grigorescu, președ. activ

Brutus Cotovu, vice-președinte

I. Ghibănescu „

Const. N. Filip „

Membri: D=niî Dim. Mira, Iancu Lascaride, Al. Băldănescu, Nic. Ciocănescu și Gh. I. Auneanu.

„In urma convocării d-lui Preşedinte pentru şedinţa comitetului refugiaţilor Dobrogeni, întrunindu-ne astăzi la ora 4 p. m., în una din sălile „Cafe Luther“ din Galaţi şi deschizându-se şedinţa, ni s'a comunicat de d-l Preşedinte mai întâi că, drept urmare la congresul Dobrogean ce s'a ținut de refugiaţii din Galaţi în ziua de 26 Octombrie expirat şi tot din iniţiativa acestui comitet, s'a expediat telegrafic moţiunea votată Maj. Sale Regelui, cât şi Primului-Ministru Coandă, Miniştrilor plenipotenţiari ai Americii, Franciei, Angliei şi Italiei.

Maj. Sa Regele, prin Mareşalul Palatului, ne-a răspuns telegrafic următoarele :

D-lor *Ştefan Borş*, preşedinte de onoare şi *Petre Grigorescu*, preşedintele Congresului refugiaţilor din Dobrogea, Galaţi.

Palatul Regal, Iaşi, 12 Noembrie

Majestatea Sa Regele a binevoit a mă însărcina să aduc la cunoştinţa D-Voastră că textul moţiunii votată de Congresul ce aţi presidat în Galaţi I va reţine întreaga atenţiune şi că, datorită frumoaselor împrejurări de astăzi, să vă dea siguranţa că grijile şi suferinţele populaţiunii româneşti din Dobrogea se vor risipi cât de curând sub căldura binefăcătoare a soarelui libertăţii.

Maj. Sa vă mulţumeşte pentru expresiunea sentimentelor D-Voastră şi pentru neadormita veghere cu care aţi păzit interesele şi demnitatea Dobrogenilor.

Mareşalul Curţii Regale (ss) *Henry Catargy*.

Comitetul, care a ascultat — în picioare — răspunsul M. S. Regelui, a luat act de înbărbătarea ce ni se recomanda întru apărarea dreptului românesc asupra teritoriului dobrogean şi, în unire cu Comitetul Naţional Dobrogean indicat de congresul sus citat, hotărî să ducă lupta înainte până la realizarea aspiraţiunilor româneşti.

Mişcarea refugiaţilor, secundată şi de concursul bunilor patrioţi din ţară şi al presei şi de sprijinul guvernului, a fost favorabilă realizării dreptei lor cauze.

Puterile aliate au hotărât trecerea Dobrogei în condominiu până la încheierea păcii, ocupându-se partea nordică de Francezi, iar cea sudică de Englezi, în locul autorităţilor şi trupelor bulgare, care urmasu a se retrage din Dobrogea.

Vasele franceze staţionate în Brăila au primit ordinul de a transporta trupe franceze în Dobrogea, destinate menţinerii bunei ordine şi protecţiunii locuitorilor.

Ast-fel, prin înalta hotărâre luată de aliaţi, s'a îndeplinit dorinţa refugiaţilor de a se reîntoarce la căminurile lor.

În curând autorităţile române au trecut la Tulcea, pentru a-şi relua serviciile în locul autorităţilor şi trupelor bulgare retrase, după care s'au dat vase pentru transportul gratuit pe Dunăre al refugia-

tilor. Este de prisos să amintim entuziasmul populației din Dobrogea la sosirea autorităților române.

Încheindu-se pacea cu puterile beligerante, întreaga Dobroge, dinpreună cu județele Durostor și Caliacra, a trecut în deplina posesiune a României și cu aceasta a reînceput firul întrerupt al dominațiunii române în Dobrogea.

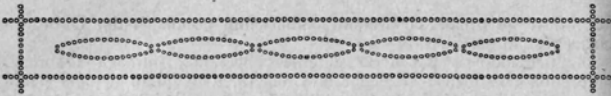
Din expunerea de față se pot vedea suferințele, munca și patriotismul refugiaților dobrogeni, precum și interesul cel mare ce l-au purtat bunii patrioți ai țării pentru reocuparea pământului invadat; fapt care merită toată lauda și poate servi ca pildă pentru generația de astăzi.

Astfel s'a dovedit că vrednicia, munca și patriotismul sunt virtuți caracteristice ale neamului românesc.

Brutus Cotovu

Institutor pensionar și fost senator

VERSAILLES

*Prin parcuri, blonde, vesele amante
Se'ntorc călări dând crengile 'ntr'o parte ;
Semețul rege șoapte le imparte,
Suita face ironii galante,*

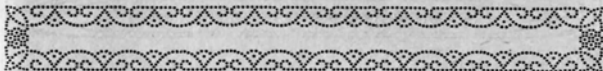
*Iar Saint-Simon le strânge pentr'o carte.
Orice mișcări și vorbe-s diamante.
Contesele fac grații elegante
Ce vor străbate veacuri mai departe.*

*O, Rege=Soare, grații neuitate
Și răs și fluturări de evantai,
N'ați amuțit sub marmură 'ngropate !*

*In feeria nopților de Mai,
Pășind încet, perechi infiorate
Reînviază parcul din Versailles.*

Gr. Sălceanu

IMI PARE-O NEAGRĂ, URIAȘE CRUCE

*Pe unde doarme lotca mea uitată ?
În care golf uitat o bate vântul ?
Cu ea odată părăseam pământul
Și infruntam nemărginirea toată.*

*Orice talaz îmi aprindea avântul,
Strângeam mai tare mâna pe lopată,
Cântam mai dârz când marea înspumată
Se năpustea urlând să-mi fure cântul.*

*Lopețile s'au rupt și luntrea-i spartă.
Un cimitir albastru-mi pare largul ;
Povestea ei în plâns pe vânt se duce ;*

*Când se deschide-a depărtării poartă
Și nava intră liniștit, — catargul
Îmi pare-o neagră, uriașe cruce.*

Gr. Sălceanu

ÎN TRE DUNĂRE ȘI MARE

— SIMPLE OBSERVĂRI —

Un Român din restul țării, într'o călătorie făcută pe țărmul mării, e impresionat în chip plăcut de viața care plusează cu putere aici mai ales vară, vieată pe care nici o scriere nu o poate plastic reda, căci dela an la an, dela zi la zi aproape, se schimbă înfățișarea locurilor. Rămâi uimit de frumusețea și bogăția naturii, dar te minunează și puterea de muncă a omului, tenacitatea cu care caută să folosească darurile naturale. Căci Dobrogeanul e „sinteza” sufletului românesc, deoarece populația e formată din Munteni, din Moldoveni și din Transilvăneni veniți în timpuri știute să conlucreze cu „Dicienii” băștinași. Și dacă — intervalul de timp fiind scurt — din punct de vedere antropologic nu s'au făcut schimbări, „sufletește” unificarea s'a făcut. S'a petrecut aici în Dobrogea în mic, ceea ce se va petrece în mare cu întreaga Românie, mai târziu însă, peste un veac două, poate. Și de aceea spunem că Dobrogeanul de azi, este oglinda Românului de mâine.

Prezentul articol nu are pretenția de a fi o lucrare de documentare, ci numai să înșire câteva observații care, oricât ar fi de adevărate, sânt totuși subiective.

Un drum făcut între Ecrene și Jurilofca ne arată imediat care sânt factorii principali ce fac să înfloriască țărmul mării. Să-i numim :

1. Porturile
2. Stațiunile balneare
3. Porturile pescărești.

Vom analiza pe rând pe fiecare din acești factori.

Porturile. Așezarea cea mai prielnică pentru un port o are Constanța. S'au investit sume enorme, s'au făcut diguri, cheiuri, silozuri, pompe pentru încărcat, faruri, în sfârșit tot ce trebuie unui port modern prin care să se scurgă multe din bogățiile țării. Construcția portului a început la 1895, după terminarea podului dela Cernavoda, iar efectiv s'a lucrat

dela 1899.¹⁾ Aşa dar în treizeci de ani, din nimic s'a făcut un port extraordinar, la cheiurile căruia pot încărcă dintr'odată 44 vapoare, şi pe unde se scurge 65⁰/₀ din petrolul de export al ţării!

Şi trebuie să ne gândim că a mai fost şi războiul, când neprietenii nu numai că n'au adus în bunăstare, dar au şi stricat — în ori ce caz a fost o stagnare.

Astăzi graficele aflate în Muzeul din faţa Cazinoului arată că veniturile portului întrec cu mult cheltuielile, deci se va lucra înainte, căci nu poate fi încă vorba de economii.

Celelalte porturi mici, Mangalia, Cavarna, Balcic, rămân în urmă, privind mirajul Constanţei pe care nu o vor ajunge niciodată. Nu au nici aşezarea ei care să feriască vasele de vânturile grozave de N-E, nici legătură de cale ferată cu hinterlandul. Mangalia poate să aibă însă alte perspective, graţie portului militar, despre construcţia căruia se vorbeşte insistent; căci, fără îndoială, aşezările militare deschid, cităm escadrila de hidroavioane dela lacul Mamaia, cu amenajările şi construcţiile sale, care dau un farmec deosebit acestei părţi a coastei.

Constanţa — orice s'ar spune — e un oraş occidental; totuşi primăria nu a înţeles că oraşul este creaţia portului şi nu invers. Prin felul cum e conceput planul oraşului, rămâne portul izolat, iar Constanţa se întinde nefiresc în direcţia opusă. Pentru ce? Un plan de sistematizare e numai decât necesar, la care să se fie seamă şi de acest deziderat.

Şi acuma, fiindcă un port e ceva organic, să vorbim şi de rivalele Constanţei. În primul rând sunt porturile dunărene. Au avantajul că sunt mai aproape de câmpia Dunărei şi concurează Constanţa. Totuşi de câţva timp ele stagnează. Tomisul poate fi mulţumit deocamdată.

O altă rivală, Varna, pentru înfrumuseţarea căreia Bulgarii au lucrat cu răvnă deosebită, reuşise nu de mult să atragă foarte mulţi din vizitatorii Constanţei. Vara care a trecut a arătat că nu e nevoie de mare lucru pentru reînnoire: redeschiderea cazinoului a fost de ajuns...

Staţiunile balneare se întind aproape pe toată coasta Mării Negre, despre care e vorba în articolul nostru. În primul rând punem lacul Tekirghiol, în jurul căruia s'au dezvoltat veritabile oraşele, care să-şi exploateze dumnezeescul dar de a vindeca reumaticii. Şi apoi vin celelalte staţiuni, care s'au născut lângă câte o plajă. Cel puţin

¹⁾ Cf. art. Evoluţia portului Constanţa (Analele Dobroge, anul IX, Vol. I)

între Mamaia-Sat și Movilă vilele se țin lanț, parcă am avea o singură localitate. Singură plaja dela Ecrene, extraordinar de frumoasă în singurătatea ei, rămâne necăutată.

Constanța, ca să înlăture exodul localnicilor, și-a amenajat și ea în fiecare parte a orașului câte o plajă. Cele vechi s'au distrus. (Tataia și la Vii) pentru că s'au exploatat pietrișurile din apropierea lor și marea a năvălit până lângă faleze. În locul lor s'au ridicat altele, cu numiri curioase (Trei papuci de ex.) înfrumusețând locuri unde altă dată se svârliau gunoarele.

Plaja „en vogue” este Mamaia, unde vara se încurcă un respectabil număr din limbile pământului cu ciripiala franjuzească a snobilor de pe malul Dâmboviței. Și doar la o mică distanță este plaja dela Mamaia-Sat, frumoasă cum nu se mai poate, unde dunele de nisip se desvoltă în voe, nesupărate de nimeni, căci vizitatorii sunt rari.

Toate acestea însă sunt considerații subiective; realitatea este că un mare număr de oameni vin și populează toată regiunea aceasta semănată cu stațiuni balneare, timp de patru luni de an, lăsând un frumos venit localnicilor și județului. Cu toate acestea e o creație factice: iarna localitățile s pustii; totul hibernează în speranța verii ce va să vie, când țărmul mării se împestrițează de costume divers colorate.

Porturile pescărești sunt o adevărată bogăție pentru Dobrogea. Cine a văzut Jurilofca, satul acela mare, cu cherhanalele curate, cu cele peste trei mii de lotci care plutesc pe întinsul apelor Razimului, își poate da seama de ce avere stă în pescuit.

În medie se pescuiesc în Dobrogea 9 milioane kg. de pește. Jurilofca singură vine cu 3 milioane și nu-i întrecută decât de Vâlcovul din Deltă.¹⁾ Bogăția mare a acestui port pescăresc o face chefalul. Acesta e pește călător, vine slab din mare ca să se îngrașe în mărul din Razim. Și la o anumită zi pleacă întregul cârd iar spre mare, să ierneze. Atunci toți pescarii din Jurilofca, în lotcile lor, îi așteaptă la o îngrădire făcută de ei și cu ciorpacele adună puzderia de chefalii călători. Producția variază între opt sute de mii și un milion Kgr. chefali, pe care-i afumă pe loc. Se prinde în mare cantitate crapul și apoi morunul.

Norocul a făcut ca cei de sus să-și dea seama de importanța

¹⁾ Cf. art. Lucrări tehnice pentru valorificarea pescăriilor Dobrogene de I. G. Vidrașcu (idem).

pescuitului. Șirul de canale care îndulcesc lacurile e o dovadă. Astfel Dunavățul canalizat aduce din Dunăre apă dulce Razimului — altfel expus salinității excesive, deci pieirii peștilor. Razimul e și el legat printr'un canal cu Babadagul.

Ca să ne dăm seama de ceea ce înseamnă un canal cu efectele lui, să luăm cazul lacului Tașaul.

Acesta era alimentat cu apă dulce de râul Casimcea. Anii au fost secetoși și lacul a scăzut mult, apa s'a făcut din ce în ce mai sărată și peștii au murit, încât malurile erau pline de pești morți pe care-i mâncau porcii și câinii. Vitele nu mai aveau de unde bea apă și patru sate din jur lănceziau în sărăcie.

Un articol al Directorului Analelor Dobrogei arată că lacul Mamaia e la un nivel superior, și cum acesta e puternic alimentat de izvoare, un canal între Mamaia și Tașaul ar îmbunătăți situația. Și astfel a luat naștere canalul betonat pe care se scurge azi apă dulce din lacul Mamaia. Încet, încet, nivelul Tașaulului a crescut, apa a ajuns până la vechile faleze, peștele a început să-și facă apariția, iar vitele au iarăși unde se adăpa, și în felul acesta s'a semănat din nou nădejdea în sufletul locuitorilor celor patru sate.

Până acuma am vorbit numai de pescuitul în apă dulce. În mare însă nu se pescuiește încă întins și e păcat că se pierde atâta avere pe care ea o oferă. Institutul hidrobiologic din Constanța, cu studiile sale, va îndrepta pescarii dobrogeni desigur și în această direcție.

Din cele enumerate mai sus, vedem că astăzi coasta Mării-Negre e un tezaur plin de bogății ce se desvăluie acuma. În scurt timp, după 1878, s'a făcut enorm de mult — ca Români putem fi mulțumiți pe deplin.

Populația orașelor — porturi a crescut considerabil, la Constanța în mod anormal aproape; construcțiile nouă se țin lanț; pescuitul aduce statului venit din an în an mai mare.

Se naște o întrebare însă. Cât timp și până la ce limită va dura această înflorire?

Răspunsul îl dăm, dacă facem o comparație cu Dunărea cu porturile și delta ei.

Galații și Brăila, orașe mari, cu acelaș număr de locuitori ca și Constanța, au instalații moderne și sunt accesibile și vapoarelor de tonaj mare. Ele au avantajul că sunt aproape de câmpia Dunărei,

lucru ce pentru Constanța e cu totul dimpotrivă și de aceea porturile dunărene încarcă cereale. mai multe decât porturile maritime.

Și apoi, comerțul pe care-l face Polonia în Orient se face și se va face tot prin Galați și Brăila.

Dacă privim problema și din celelalte puncte de vedere, constatăm că pescuitul este bogăția Deltei cea mai mare. Vâlcovul întrece Jurilofca în cantitatea de pește prins și are superioritate asupra acesteia din urmă, din pricina mijloacelor de transport, mai rezezi, spre restul țării. De asemenea din punct de vedere balnear, plaja dela Sulina, cordoanele litorale dinspre Jibreni, sunt locuri ce vor avea în viitor căutare.

Fără îndoială că între Dunăre cu Delta ei deoparte și coasta maritimă dobrogeană de altă parte este o concurență și va fi și mai vie în viitor — poate spre paguba acesteia din urmă. În antichitate sigur că înflorirea Deltei nu se compara cu a coastei marine. Tomis, Histria, Calatis, Dionysopolis o arată îndestul. Decăzând aceste porturi sub Turci, Dunărea a trecut pe primul plan. Corăbiile lor intrau prin brațele fluviului la raiale și încărcau grâne. Apoi, mai târziu, Comisia Europeană a Dunărei, construind canalul Sulinei, dă un avânt mare căraușiei pe apă în aceste locuri, în timp ce la Constanța era un biet cheiu de lemn. Trecând Dobrogea sub stăpânirea românească, aceasta a lăsat Dunărea în grija C. E. D., iar ea s'a ocupat de țarmul mării — și pe bună dreptate.

Constanța are însă o bună aliată și aceasta este C. E. D., care sistematic s'a desinteresat. Bara de nisip crește mereu, vasele mari s'au împotmoli și armatorii nu mai hazardează un drum la Brăila, ci și încarcă vasele, comod, dela Constanța. Cât C. E. D. va avea în grijă navigația pe Dunăre, Constanța să fie liniștită, căci va rămâne portul marin tot pe primul plan.

Dar să ne gândim mai departe. Dunărea este azi un fluviu internațional. Între Aschaffenburg și Passau se lucrează canalul care va lega Main — Rinul cu Dunărea. ¹⁾ Rezultatele pe care le va aduce acest canal vor fi nebănuite. Se va face pe Dunăre o flotă specială și desigur că sunt destule popoarele apusene care vor avea bani și intenții să exploateze Orientul. De aici înainte, pe Dunăre se va face legătura între Anglia — Franța — Germania și Răsărit. Vasele fluviatile vor face legătură cu cele marine prin Brăila, Galați, sau Sulina.

¹⁾ Cf. art. Dunărea internațională și ținutul românesc al gurilor (idem).

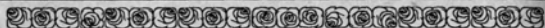
E fatal să cadă Constanța pe al doilea plan, mai ales dacă buna ei prietenă, C. E. D., va dispărea, sau își va schimba forma.

Fără îndoială că nu exagerăm până într'atâta să spunem că va dispărea Constanța. Ci arătăm că și în trecut lupta aceasta s'a mai dat și a învins când o parte, când cealaltă. De data aceasta prevedem o reînflorire a porturilor dunărene în detrimentul „Perlei Mării Negre.” Totuși Constanța va rămâne și mai departe primul port pentru exportul petrolului (instalațiile fiind deja făcute), portul de adăpostire al vaselor pe timp de furtună, și stație principală a vapoarelor mari de pasageri, care vor face legătura însă cu cele fluviatile într'un port dunărean. Remediul? Unul singur, dar prea dureros: canalul Cernavoda — Constanța al d-lui I. Stoenescu — Dunăre. În cazul acesta flota Dunărei ar veni până în Constanța și vă închipuiți frumoasele rezultate. Dar ar fi neomenos, și economia țării ar suferi mult, dacă porturile Brăila, Galați, Reni și Sulina se vor prăpădi cu toful, căci acest canal le-ar condamna la o pieire sigură. Și nimeni nu are acest interes.

Cele spuse mai sus sunt simple păreri născute din analiza faptelor prezente; dacă se va întâmpla așa sau altfel, nu știm; realitatea ne-o va arăta viitorul.

N. Al. Rădulescu
Profesor, Focșani

DE PE FRONT

IN FAȚA SOBEI

*Pe pumnul de jăratec cruciș stau doi tăciuni
Și flacăra tresare ca 'n anii cei mai buni;
Se 'nvăluie în sobă și murmură încet,
Și către horna largă trimite-un fum discret.*

*E la 'nceput Noembre; afară bate vântul
De se 'nfior copacii și tremură pământul.
O iarnă grea ne paște; sub cerul înnorat,
Cad fulgi din vreme 'n vreme; văzduhul a 'nghețat.*

*Iar gândurile mele o clipă n'au hodină:
Se 'nvolbură puternic spre zarea mai senină
A unei depărtate și dulci copilării, —
Spre dragostea sortită eternei veșnicii.*

*Din flăcări se 'nfiripă real bătrâna casă,
Ea are 'n largi ferestre perdele de mătasă,
Sub geamuri cântă lacul de lună argintat
Și 'n depărtare Marea vuieste ne'ncetat.*

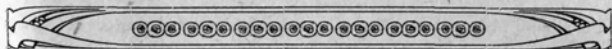
*Și parc'o văd aevea: un inger plin de viață,
Din păr i-alungă noaptea privirea ei măreață
Dar umedă și plină de tari melancolii...
E o icoană 'n pragul eternei veșnicii!*

*Un vis sublim e totul, o vraje, o magie!
În depărtări mă prinse a morți 'mpărăție.
Tu... cine știe oare pe unde răfăcești!
Nebun sunt de-aș mai crede că tot mă mai iubești!*

*... Pe vatr'au ars tăciunii și s'au făcut cenușe.
Iar în bordeiul fără de geamuri și de ușe,
Pătrunde vajnic vântul. Adorm cu gând duios
Că 'n noaptea asta tristă te voiu visa frumos.*

Mihail I. Pricopie

CÂTEVA NOTIȚE DESPRE „GRECII” DIN SATUL REGELE FERDINAND (FOST ALIBEICHIOI, ÎN JUD. TULCEA)

Dacă-î întrebi: ce sunteți voi?, unii din ei îți răspund: *Imești Rumni*, adică: suntem Rumni, Romei. Alții îți spun că această denumire era folosită mai de mult de bătrâni, dar că acum ei se numesc și se socot *Elini*, sau *Greci*. Pușini mai păstrează tradiția că înaintașii lor au venit aci după un războiu, nu se știe care, din părțile Mesembriei, oraș în Bulgaria actuală, lângă M. Neagră; alții spun că au sosit acum vreo 100 ani din „Grecia” și că n’au auzit de Mesembria; dar nici unul dintre cei întrebați nu mi-a pomenit de *Acdere*, satul de lângă Varna, de unde-i aduce St. Romansky¹⁾. Românii și celelalte neamuri conlocuitoare îi numesc *Greci*, dar și *Găgăuși* și uneori, în despreț, *Țigani*. Numele de *Găgăuși* ei nu-l primesc, câtă vreme au mândria a se numi Elini și cei cu cari am vorbit, mi-au ripostat: „Ce vorbă e asta, Găgăuș? Găgăuș este ori ce creștin care vorbește în familie turcește!”

Convingerea mea este că sub denumirea de Găgăuși trebuie să înțelegem o populație foarte amestecată, la origine Cumani (de limbă turcă) creștinați, la cari apoi s’au adăogat și alte neamuri precum: Greci, Bulgari, Români, cari, în timpul trecutei stăpâniri turcești și în urma persecuțiunilor, au fost siliți să-și părăsiască limba spre a-și păstra religia, după cum în peninsula Balcanică găsim Bulgari și chiar Români mohamedani — nu mai vorbim de Albanezi și de Bosniaci — cari și-au părăsit religia creștină, dar și-au conservat limba. D-î N. Iorga îi crede Greci; Jirecek îi socoate resturi de Cumani. Cred că sunt și una și alta; sunt un popor amestecat, ca multe alte popoare de pe glob. De altfel și tipul lor antropologic o trădează: pe lângă figuri care s’ar putea numi mediterane, deosebești și figuri românești, dar și tipuri cu impresionante caractere turanice. Aceștia din urmă fac o mină de cele mai multe ori stupidă când vorbești

¹⁾ Vezi și *Al. P. Arbore*, Informaț. etnografice etc. în acest volum, pag. 61.

cu ei și sunt niște prostănaci prin excelență. Unii Găgăuți de pe lângă Coasta de Argint îți pot povesti și o tradiție mai veche, în care se vorbește de Turcii tăetori de limbi și fac chiar legătură între numele de Găgăuț și găngăveala gurilor cu limbile tăiate pân'la rădăcină. Ori cum ar fi, locuitorii din satul Regele Ferdinand se socot astăzi Cireci și vorbesc o limbă mai mult grecească ; și aceasta e hotărâtor pentru determinarea naționalității lor. Căci una e rasa, ca noțiune zoologică și alta e naționalitatea, ca noțiune psihologică ; iar aceste două noțiuni se știe prea bine că nu se acopere în totul.

Bărbații din satul Regele Ferdinand au nume ca : Ștefan, Ianciu, Mihali, Peiciu, Thodoru, Sava, Vasili, Iani, Iorghi, Manoli, Vangheli, Alixandru, Șterghiu, Anastasi, Sofir, Dimu etc ; iar femeile au nume ca : Niculina, Anaști, Vasilichi, Ilenco, Sultana, Irnița (sic), Thodora, Marino (sic), Maria, Deșpina, Calița, Calușu (sic), Radu (sic), Steriani, Iano etc. Iată și câteva nume de familii de „Greci“ din acest sat : *Tranuli Sava, Burlacu Ștefan, Dascalu Nicola, Nicolachi Iani, Rizu Panait Todor, Dobre I. Sofir, Alexe Manole Alexe* etc.

De la *Tranuli Sava* (43 ani) — care, între altele, îmi vorbește despre vârful Consul Marè și Mic (= *Consulachi*) ; despre Piatra Roșie (= *Cóchin petra*), un dâmb de sub munte, cu un izvor de apă ; despre Bisericuța (= *Manastirachi*) dela poale, unde sunt ruine și unde au săpat niște oameni veniți din Rusia ; apoi despre cărămizile mari (probabil romane) ce se găsesc pe Consul, în fața unei mori etc. — culeg și următoarea poezie populară :

Aspro=mo pilișteri
Apo ton dópo=mo,
Mavro=mo hiledoni
(N') apú tin Araptá,
Hambilos ta fíirà
Na grapso mla grafi,
Na știlo ti manúlam,
Na mi min caifiri
Che ton ghiriom potes na mi thari.
Na știlo chi tin agápim
Na pai na pandreffí,

Albă porumbiță
Din locul meu (natal),
Neagră sburătoare ¹⁾
Din Arabia,
Jos, la cancelarie
Să scriu o scrisoare,
S'o trimit la maică=mea,
Să nu mă aștepte
Și tatălui meu să nu mă creadă.
Să trimit și iubitei
Să se ducă și să se mărite,

¹⁾ O paserea din Asia, al cărei nume în românește nu-l poate da, fiindcă paserea nu trăește și'n Dobrogea. Adesea folklorul e și el un argument pentru negarea autohtoniei unei populații într-o regiune.

Turco na mi'mbari
Chi pai chi colaști,
Che ambări to diăco ton iò,
Na pai na aiaști.

Turc să nu ia
Și să nu se păgânească,
Ci să se mărite cu fiul diaconului,
Să se ducă să se sfințească.

De la *Iordan Gh. Dăscalu* (45 ani), care trece drept un bun cântăreț în sat (o figură de Român podgorean), culeg următorul cântec, pe care l-am mai auzit și'n copilărie la Grecii din Tulcea:

Ena Turcàchi
Che ena Rusàchi
Càmunun pòlemu
Che pulimùnun,
Càmunun pòlimu
Ia tu canunàchi.
— Dòs-mi, Turcàchi,
Aftò canunàchi!
— Deși tu đinu
Otu canunàchi (bis);
Rubleà tu hinu,
Vòtica tu pinu
Chi deși tu đinu
Fto tu canunàchi
Chi și chi màși
S'àspra șin Dunàchla
Ch'egò ghirizu
Tis Polis ta sucàchla.

Un Turculeț
Și un Rusnac
Fac războiu
Și se luptă,
Fac războiu
Pentru un tunuleț.
— Dă-mi, Turcule,
Tunulețul acesta!
— Nu ți-l dau
Tunulețul acesta;
Ruble vârs,
Votcă beau
Și nu-ți dau
Acest tunuleț
Și tu dormi
La Dunărița albă
Și eu ocolesc
Ulitele orașului (Constantinoplei).

Limba, de sigur, e dialectală și în pronunțarea cuvintelor locuitorii adesea șovăesc între o formă și alta: chi și che, pòlemu și pòlimu, gh și ȝ, d și đ etc.

De la *Niculae Lambru Iordache* (curelar, 29 ani) și de la alții culeg următoarele proverbe, zicători și expresii:

1. *Kiròs kalòs ȝnoriziti tu purnò* = Ziua bună se cunoaște de dimineată.
2. *Pos stròis eci da pèis* = Cum îți așterni așa te culci.
3. *Apù da cams duleà mi tu dicòs-tu nàthrapu còma calà mī tu cșenun* = De cât să-ți faci treaba cu un om de-al d-tale (cu o rudă?), mai bine cu streinul.
4. *Panaīa na filài!* = Maica Domnului să mă apere!
5. *Ptiu! Na mī tu mafīa-su!* = Ptiu! Să nu-i fie de deochi!

6. *Pia şin Dülcea me ena caruşi şteări* = Am fost la Tulcea cu o căruţă de grâu.

7. *Eşò ime àrhondas* = Eu sunt bogat.

8. *Pu hti pas che pu scàzi!* = Unde dai şi unde crapă!

9. *Tin ànexi o càmboş ine pràşinos* = Primăvara câmpul e verde.

10. *Èclipşe cumbàros apò to nùnu àherò* = A furat finul de la naşu său paiele. Se zice așa despre Calea Laptelui din cer.

11. *Şimera kiròş şi nifkià, nàji na vrèxi* = Azi e înnorat, seamănă a ploaie.

Nu mai notez cele vreo 200 cuvinte culese din vocabularul mai uzual al acestor locuitori, de oarece un studiu amănunţit asupra limbii şi în genere asupra întregii înfăţişeri etnografice a Grecilor din Regele Ferdinand ni-l va da d-l N. Bonjug, distinsul şi însufleţitul diriginte al Şcolii din acest sat.

Menţionez numai că limba acestor Greci conţine multe cuvinte româneşti, turceşti şi chiar bulgăreşti.

Dintre cele româneşti — pentru unele şi în sensul că păstrează şi fonetismul l. române, — culese de mine, sunt: *cârciuma*, *cârciumar*, *masa*, *rachiu*, *pat*, *friptura*, *primăria*, *pălăria*, *flaneta*, *mănihi*, (= mănecă), *pleava*, *homa* (= humă pământ), *mămălinga* (*sic*), *câmbos* (= câmp), *nunu* (= nun, naş), *căruşi* (= căruţă) etc.

Dintre cele turceşti, menţionez: *hamucci* (= curelar), *demirgi* (= fierar), *cifcis* (= plugar), *zanaicis* (= meseriaş), *iahni* (= tocană), *pilaf*, *bahcea* (= grădină), *bair* (= munte, deal), *şinduchi* (= ladă, coşul căruşei) etc.

Grecii din Regele Ferdinand sunt o populaţie care merită într'adevăr atenţia deosebită a filologilor şi etnografilor, fiindcă studiul acestor locuitori ne poate desvălui stări de lucruri ce ne duc departe, în trecut, până în Evul Mediu.

Constanţa, Septembrie 1929

C. Brătescu

NOTE ASUPRA „GRECILOR“ DIN SATUL REGELE FERDINAND I

ALIBEICHIOI ¹⁾

La un Km. spre E. de încrucișarea șoselelor Tulcea—Măcin și Babadag—Isaccea, în apropierea *Consulului*, unul dintre cei mai frumoși *munți* din Dobrogea, — de pe înălțimile căruia călătorul vede spre V. apele Dunărei albastre și spre E. oglinda strălucitoare a lacului Razim, străjuit de ruinele vechii cetăți Heraclea, — se găsește satul *Regele Ferdinand I*, numit astfel cu prilejul încoronării Regelui Ferdinand I, după propunerea lui Aurel Păcuraru, un om de inimă, pe atunci administratorul plășii Isaccea, și după acceptarea cu bucurie a sătenilor, în frunte cu subscriitorul acestor rânduri.

Înainte de această dată, satul Regele Ferdinand I se numea *Alibeichioiu*, după numele unui *Ali-bei*, ce-și avusese cândva rostul prin aceste părți și la 1828 și-l lăsase în voia lui Alah, răspunzând poate chemării steagului patriei sale, ori fugind de groaza oștilor rusești, ce se revărsau spre sud.

Rostul acesta consta, în toamna anului 1830, din niște bordee părăsite, ocupate în treacă de 13 familii de *Greci* originari din *Aspru* (Acdere) și 7 familii de *Bulgari* din *Curuchioi*, districtul *Varnei*. Pornind dela locurile lor la anul 1829, odată cu înapoerea oștilor rusești din Turcia înfrântă, ei s'au așezat pentru scurtă durată în sudul Basarabiei, la *Frecăței*, *Cișmechioi*, *Traianu—Vechiu*, *Pelini* și *Curciu*. Mai apoi, mânați de dorul locurilor nașterii lor, luându-și drumul înapoi, poposiră aci cu întreg chevanul, de oare ce născându-se pe drum gemenii *Tudorița* și *Chiriac* ai unui *Vașili Lefter*, mama trebuia să-și facă repaosul celor 40 de zile cerute de igienă.

Imensele păduri înconjurătoare și lemnăria de construcție ce le stătea la îndemână, indemnă pe acești pribegi să facă transporturi fabricilor de caice dela Isaccea și Tulcea, porturi ce se găseau ca la o poștă și jumătate; și le rentă bine. Abundența vânatului în mistreți și câprioare, terenurile fertile cu izvoare numeroase și valea bogată și răcoroasă a *Taiței*, îi legară de acest ținut și pribegii s'apucară și de puțină plugărie.

Câștigurile ușoare îi fixară pe nesimțite locului. Bordeele se refăcură; pe alocuri se ridicară căsuțe modeste, apoi mai solide — și

¹⁾ Uzual Libichioi

astfel a luat naștere acum 99 ani satul lui Ali-bei, *Alibeichioiu*-1 de astăzi.

În harta statului major rusesc din 1838, *Alibeichioiu*-1 este menționat cu 5—20 familii, fără specificarea naționalității.¹⁾

Ion Ionescu dela Brad dă pentru anul 1850 douăzeci de familii de Greci²⁾.

„După Lejan, îl cunoaște și Peters, care spune că satul avea 30 familii”³⁾.

„Satul Ali-beg”, pomenit de Dimitrie Cantemir (prima jumătate a secol. XVIII) și despre care d-l C. B. face observația că ar fi „probabil Alibeichioi din jud. Tulcea”⁴⁾, cred mai de grabă c’ar putea fi Libichioi (Celebichioi) din apropierea Megidiei, pentru că acolo „locuitorii încălzesc casele cu bălgar”, „fiindcă nu au păduri cu lemne” și „apa și-o iau din fântâni” pe care, „din cauza uscăciunii solului, trebuie să le sape adânc, până la 100 orgnii”⁵⁾ și pentru că această localitate și astăzi, la mine în sat, se numește „*Satul lui Ali-beg*”.

Istoricul N. Iorga, vorbind despre manuscriptul găsit la 1912 în biserica din Azacilău, un caetel de daruri făcute, începând din anul 1859, de locuitorii mai multor sate din Dobrogea, pentru a clădi biserica, biserica românească — pe o vreme când în aceste ținuturi ortodoxe se cunoșteau bine deosebiriile de rasă — dela Alibeichioi”, manuscris intitulat „Condica de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 August” și semnat „Teodorescu, sau cum își cheamă odată, după o modă care a domnit în Bucovina, Teodorescul”, — crede că satul la acea dată era românesc⁶⁾. De fapt, satul Alibeichioi a fost la 1830 greco-bulgar; tot astfel la 1838, 1850 și 1859.

Memoria bătrânilor⁷⁾ pomeneste, pentru anul 1830, pe următorii bătrâni, capi de familie, întemeietori ai acestui sat: Tranulus Moscu, Pandilemus, Ștefani Altâparmac (6 degete), Vașilis Chiriac, Panaiot Vașilis, Nicolos Măcris (Uzumus), Ciubănis Nicòla, Lifteris Manda-giolari, Foti Tanăși, Stoian Ciolachis (ciungu), Ianciu Vașili, Custandas Nicòlas, Mutuis Rușius — *Greci*; și Ștefan Burlacu, Jeliu Stoian, Ștefan Jeliu Stoian, Hagi Gherghe, Hristu Nediù, Rusi Cioban, Peiciu Dermengi (moraru) — *Bulgari*.

¹⁾ Analele Dobrogei, An. IV No. 3, Din Etnografia Dobrogei. Alex. P. Arbore.

²⁾ Analele Dobrogei, An. III No. 1. Excursiune agricolă în Dobrogea. Trad. de F. Mihăilescu.

³⁾ Analele Dobrogei, An. III No. 4 Câteva însemnări asupra Cerchejilor, Grecilor și Arabilor din Dobrogea, de Alex. P. Arbore.

^{4), 5)} Analele Dobrogei, An. I No. 1 Extrase din Dimitrie Cantemir C. B.

⁶⁾ Analele Dobrogei, An. III No. 1 Ce 3 Dobrogi pe care le-am găsit. Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859.

⁷⁾ Vanghele Dobre, 72 ani, plugar din Regele Ferdinand I (Alibeichioi). Informațiunile asupra trecutului satului le-am cules de la locuitorul *Tranulea Gh. Tranulea*, de 65 ani, din Alibeichioi; Vocabularul de la locuitorul *Gh. Tandafir*, de ani 69; poeziile și traduceriile de la *Panait D. Iofciu*, de ani 58, cântăreț în sat. Acesta mi-a dat și relațiunile asupra obiceiurilor din localitate. Datele statistice le-am obținut de la notarul Comunei, d-l *St. Staniù*, după scriptele primăriei.

Între anii 1852—1856, satul Alibeichioi este amenințat cu desființarea.

O verișoară primară a locuitorului Rusi Lifteris fusese cândva răpită din *Aspru*, turcită și luată în căsătorie de un ius-bași¹⁾, care o adusese cu sine în Dobrogea la Balabancea și mai apoi la Accadâna (Alba). Răspunzând ius-bașii chemării armelor patriei sale, soția răpită este înlesnită de tânărul Cara—Ianachiș, fiu al lui Tanăși Cara Lifteris, să fugă peste Dunăre, în Basarabia, unde devine soția unui ofițer rus.

De groaza răzbunării ius-bașiu-lui, familii întregi se ridică din sat și anume: Gherghe D. Dimu, Tranulus Moscuian, Tanăși Cara Lifteris, Sfeatcu Jeliu Stoian și se stabilesc la Tulcea; Cara—Ianachiș, Chiriac Tanăși, Pantelis Tudurachiș și alte câteva familii trec în Basarabia, în satele pe care le locuiseră odată: *Pelini* și *Curciù*.

Grozava răzbunării a ius-bașiu-lui nu s'a produs însă și refugiații s'au întors la vetrele lor, soția răpită explicând soțului ei pentru totdeauna părăsiti, că a fugit, ca să evite purtarea imorală a fratelui ius-bașiu-lui. De aci înainte viața satului este liniștită, atâta cât se putea numi liniștită pe atunci.

Grecii, evitați de locuitorii satelor învecinate, fac căsătoriile vreme îndelungată numai între dânsii și cu bulgarcele din sat; Bulgarii aduc fete și din alte sate, dar numai foarte rar, fetele refuzând să se ducă la „*Greci*”.

Astăzi chiar, după o existență de 99 de ani în centrul județului, locuitorii acestui sat grecizat în întregime, — Bulgarii dându-se drept Greci și căutând voluntar să se grecizeze pentru a scăpa de ponosul că sunt Bulgari, fac încă greu căsătoriile cu fete din alte sate și numai cu partide fără trecere.

Acestor fapte se datorează conservarea caracterului etnic al Grecilor, grecizarea bulgarilor și excesiva solidaritate a locuitorilor, ei constituind de fapt o unică mare familie, ai cărei componenți sunt toți rude apropiate între ele.

* * *

Cine va fi fost primul păstor sufletesc al acestor locuitori, nu mai știe nimeni. Cel dintâiu, pomenit de sătenii bătrâni, este *papă Fucaras*, despre care se spune că a făcut sfânta slujbă creștinească în limba caramanească (turcească). El este înmormântat în curtea bisericii. I-au urmat apoi: *papă Ilie*, *papă Moscu*, *papă Dima*, (feciorul lui *papă Moscu*), care slujește și astăzi la Cocargea din jud. Constanța, *papă Panteli Cumbidis*, toți veniți din satele *Aspru* (Acdere), *Misèvri*, *Curi*, *Caràacci* și *Vașilică*, din Tracia. Grecii, fac slujba numai în limba grecească. Sunt înmormântați în cimitirele satului.

După anexarea Dobrogei, a păstorit și mai departe *papă Panteli Cumbidis*.

¹⁾ ius-bași=căpitan militar. ius=100; bași=căpitanie.

La anul 1882 păstorește scurt timp, vre-o 2 luni numai, slujind pentru prima oară în limba românească și de pe cărți românești, preotul român *Popa Nicolae*, poreclit de săteni „*face cruce*“, pentru cuvintele ce le pronunța cu regularitate, învățând pe credincioși să facă cruce în toate ocaziunile ce impun facerea crucii, în prezența preotului. Este înlocuit de papă Panteli Cumbidis; revine din nou, pentru a fi înlocuit din nou de același papă Panteli Cumbidis, care în sfârșit murind, închide cu sine, pentru totdeauna, sub lespedea de piatră și limba slujitoare credinții în grecește.

În anul 1898, biserica are de slujitor al altarului pe preotul seminarist a 4 clase *Asanachi Marinescu*, prin stăruința căruia s'a ridicat, între anii 1904—1909, actualul frumos, încăpător și solid locaș al sfintei biserici ortodoxe, cu hramul Sf. Dumitru.

Merită să fie pomeniți, pentru concursul dat la construirea locașului, sătenii *Gligore Dimu* și *Gheorghe Alexe*; iar pentru înzestrarea lui cu bogate daruri, în afară de contribuțiunea comună pe 4 ani de 10% din recolta semănăturilor și viilor, *Ștefani Cara Ghiorghi* și *Arhondi Dascălu*.

Împrejmuirea s'a făcut cu obolul sătenilor, inițiator fiind ixaarul *Iani Tranule*.

Urmează apoi ieromonahii *Ilarie Munteanu*, *Isichie Roșca*, Pr. *Atanasie Economidis*, admirabil caracter și fire apostolică rară, ieromonahul *Arsene Vasiliță* și, dela 29 Septembrie 1929, preotul seminarist a 8 clase *Andrei Cojocar*, care lasă să se întrevadă omul muncii de mâine.

Cântăreți, concomitent cu *Papă Fucara*, care slujia în limba *caramanească*, a fost *Teodorescu* (Teodorescul), autorul „*manuscriptului dela Azaclău*“. Fire activă, cu milostenia strânsă de el din satele și târgurile: Cineli, Babada (Babă), Satu-Nou, Meduncu (Medenchiu) Ortachioi, Balabancea, Cerna, Niculițelu, Văcăreni, Gherbănu (Garvan), Greci, Taița, Jijila, Tulcea, Călugăra, Apcadun și Turcoaia — și cu contribuția localnicilor, ridică în *Alibechioi* «*biserica românească*» de închinare Domnului, care a durat până la 1918, când a fost dărâmată; iar icoanele s'au dat casei de rugăciuni, făcută atunci, la Accadâna (Alba).

În acest locaș slujește el însuși, cel dintâi, în limba românească, bine meritând titlul de pionier al românismului în Dobrogea. Face slujbă românească și cu papă Ilie, grecul, slujitor credinței în limba grecească, dar care va fi știut, poate, și ceva românește, judecând după corespondența lui *Teodorescu* către dânsul¹⁾.

Până la 1916 numele lui *Teodorescu* a figurat în fruntea ctitorilor vechii biserici, pe un pomelnic vechiu, care s'a pierdut în timpul marelui războiu, odată cu multe alte odore ale bisericii.

I-au urmat apoi: *Dumitrache Bogdan*, bulgar, care a slujit în

¹⁾ Analele Dobrogei, An. III No. 1. Cele 3 Dobrogi ce le-am găsit. Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859 de N. Iorga.

limba bulgară, cu preoții slujitori în *limba grecească* papă Moscu și papă Dima; Stoian Dumitru și Panait Ianachi Iofciu, cari fac slujbă în *limba greacă* cu papă Panteli Cumbidis; cel din urmă și cu preotul român Popa Nicolae. Dela 1899 încoace slujește neîntrerupt Panait D. Iofciu, cântăreț cu școală românească, 12 ani cu papă Panteli Cumbidis și 31 de ani cu preoții următori, până astăzi. În această îndelungată vreme a fost îndrumătorul multor dintre preoți; iar în intervalele libere, a botezat și înmormântat de multe ori singur. A predicat cum a putut și a vorbit mișcător la serbările zilei Eroilor, el însuși fiind, în marele războiu, un erou, decorat cu crucea comemorativă și baretele Mărășești, Carpați și Dobrogea.

* * *

Primul învățător va fi fost, de sigur, Teodorescu și va fi făcut școală în *limba românească*. I-au urmat: Papă Moscu, care acasă la el făcea școală în *limba grecească*. Preotul Moscu de mai târziu este elevul acestuia. Papă Panteli Cumbidis a procedat la fel; elevul acestuia a fost cântărețul Panait Ianachi Iofciu.

Dela 1885, învățătorii români, în ordinea succesiunii, au fost, între anii:

1885—1887	Marița	Suplinitoare ?
1887—1889	Neculai Carpuz	Titular
1889—1892	. . . Rădulescu	?
1892—1895	Neculai Rădulescu	Titular ?
1895—1896	Sevastița Dedulescu	Suplinitoare
1896—1898	Vachi	?
1898—1904	Simion Mardare	Titular
1904—1908	Popa Teodor	"
1908—1912	Gheorghe Mihai	"
1912—1929	Nichita I. Bonjug	"

Iar dela ani 1910—1929 în posturile II și III încă și suplinitorii: Suchiaș, Elena Ionescu, Sofia Tulceanu, Ana Popov, Ana Chircef, Ana Avramescu, V. Dingu și Gh. Secilă.

Pe vremea învățătoarei Marița. . . s'a ridicat, între anii 1885—1887, primul local de școală, existent și astăzi, când se lucrează local nou cu 4 săli de clasă, o sală de recreație, vestibul și cancelarie, vechiul local rămânând, refăcut radical, să adăpostească *Grădina de copii*, și *Muzeul Regele Ferdinand I*, existent pe lângă școală de 2 ani, cu următoarele interesante secțiuni:

a) Obiecte și unelte de gospodărie țărănească, în miniatură;

b) Obiecte antice, cuprinzând un topor preistoric din epoca bronzului și altele.

c) Secțiune numismatică, cu monede antice grecești (Histria, Dionysopolis, Callatis), romane (Traianus Augustus), bizantine, vechi românești (1773) și moderne, românești și streine.

d) Secțiunea petrografică: cu multe minerale, roci eruptive, calcare, gresii etc.

e) În fine o secțiune cu exemplare din fauna și flora Dobrogei. Nu pot trece înainte, fără a-mi arăta recunoștința pentru concursul prețios ce mi l-a dat în clasarea și complectarea secțiunii petrografice D=I Mircea Savul, Conferențiar la Universitatea din București, D=I Athanasie Petreanu Șeful Ocolului Minier Tulcea, Ivan Savof, Ștefan Burlacu, săteni din localitate, cum și d=niile colegi: Iulia Popovici=Meidanchioi, Ilinof Steluța=Nalbant, M. Ghirindac=Balabanca și Zaharia=Topolog, pentru îmbogățirea secțiunii numismatice.

Tot în acest local se va adăposti Biblioteca școlii, îmbogățită cu un apreciabil dar al Societății Studenților universitari Tulceni, și o prețioasă colecție pe mai mulți ani a revistei Viața Românească dăruită de fostul Prefect, D=I avocat Theodor Economu, cărora le mulțumesc pe această cale.

Conducătoarele Grădinei de copii au fost :

1906—1908	D=na Caramfila T. Popa	Titulară
1908—1910	" Florica A. Petreanu	"
1910—1912	" Florica Gh. Mihai	"
1912—1929	" Valeria N. Bonjug	"

E dureros să conștiți că sânguinta atătur muncitori — unii din ei foarte conștiincioși ca Neculai Carpuz; alții conștiincioși și de talent, ca Simion Mardare — să se fi risipit fără nici un rezultat pozitiv.

Aceasta poate să fie și din pricina lipsei de local, dar în primul rând este din lipsa aptitudinii pentru cultură a localnicilor.

Muncitorul pe ogorul școlii din acest sat este în situația artistului silit să scoată o operă de artă dintr'un bloc de piatră sfărâmicios; toate eforturile îi rămân zadarnice.

* * *

Prin aptitudinile lor caracteristice, locuitorii acestui sat se deosebesc mult de locuitorii satelor din Dobrogea. Sunt foarte avizi de pământ. Ori ce pământ de cultură ese la vânzare, ei îl cumpără imediat, oferind prețuri duble și triple ca'n alte sate. Au ajuns din această cauză să=și însușiască întreg pământul de cultură al Turcilor și, în parte, al Românilor din (Accadâna) Alba; o bună parte din pământurile Românilor din (Ortachioi) Regina Maria și Trestenic. Nu s'au oprit de a cumpăra pământuri chiar din sate mai îndepărtate, ca Balabanca, Cerna, sau Frecăței. Au pământuri cumpărate chiar și la Tulcea. Ei zic că pământul este cea mai sigură avere, pe care focul n'o arde și războiul n'o distruge.

Sunt sfătuiți stăruitor, în această direcție, și de negustorii greci din orașul Tulcea, cu cari țin contact intim, vânzându=și cerealele și făcând târgueli aproape numai la dânsii.

Au o deosebită înclinare pentru negoț. Negustorii din Tulcea le=au luat frică, pentru că se duc, scotocesc marfa, se tocmesc și după ce află prețul cel mai scăzut, pleacă în altă parte, și'n altă parte, pentru a face acelaș lucru și abia dacă târguesc dela al patrulea sau

al cincilea negustor, care-i silit să le dea marfa aproape pe cost. Din această cauză negustorii cari-i cunosc, refuză de a vorbi cu dânsii.

Nu li-i greu a se duce pentru un pachet de bumbac la Brăila sau Galați. Cumpărăturile de cai, pentru cari au o adevărată pasiune, i-a purtat întotdeauna înainte de războiul și acum prin Basarabia, Transilvania și chiar prin Bucovina. Mulți țin să facă și grădinării de zarzavaturi, neizbutite însă; toamna și iarna țin să aibe un cianic, o cafenea, sau cel puțin o brăgărie. Fac, deși neîndemânatic, pe morarii, pe meseriașii de tot felul. În scurt, spiritul negustoresc pătrunde în toate manifestările vieții lor; la ei totul se face cu târg și pe bani. Până și viața familiară are caracterul unui act de comerț.

Dacă soția cuiva se îmbolnăvește și nu mai este speranță să se îndrepte, soțul desparte zestrea și averea femeii, ia ce-i al său și fără nici o muștrare de cuget și necondamnat de nimeni, o părăsește, pentru a trăi imediat cu alta sănătoasă, care să-i producă.

Părinții îmbătrâniți, neînstare să munciască, sunt pur și simplu suprimați, ținându-i iarna la frig, părăsiți în camere neîncălzite sau în mizerie, jos pe paie, între două lemne drept pat.

Bătrânii în genere nu se bucură de nici o considerație. Sunt luați în derâdere de toată lumea. Când trec prin fața unei aglomerații de bărbați, se hăuie ca lupii în urma lor; copiii îi zburătuiesc cu petricele, sau fac alte necuviinți, fără teamă de vre-o muștrare a părinților.

Foarte iscușiți în a-și pleda interesele, fără nici o frică de Dumnezeu, sau de autorități, fără nici o rușine de oameni, falsifică adevărul — și, solidari până la unul, ies întotdeauna biruitori în conflictele cu funcționarii statului și satului, sau cu locuitorii satelor învecinate. Exagerează lucrurile, intriganți până la saturație, nerecunoscători, iubitori de politică, infideli în căsnice, lingușitori și lași.

Bărbații sunt foarte muncitori și economi și, într-o măsură, ordonați în gospodărie; foarte retrograzi însă, sub raportul culturii. Femeile grecoaice sunt muncitoare, dar dezordonate, murdare și reduse. Bulgarele și'n special Românele, care dela o vreme au început a veni în sat, deși dintre cele mai nevoiașе, constituie totuși elementul de regenerare și civilizator al satului: gospodăriile lor sunt curate și ordonate, iar copii mai vioi și inteligenți.

În vocabularul limbii vorbite zilnic de locuitorii acestui sat se'nă tâlnesc cuvinte *grecești, turcești, bulgărești și românești*, după influențele suprapuse în cursul timpului.

Este imposibilă însă o redare fidelă a pronunției cuvintelor 1) pentru că aceasta variază dela om la om și chiar la același om dela un moment la altul; 2) pentru că, în pronunțarea cuvintelor, au sunete ce nu le avem noi în limba românească și nu cunosc nici la francezi sau germani, astfel că lipsesc literele care să le redea.

Aceste fenomene cred că se datoresc amestecului cu atâtea naționalități pe cale de grecizare, așa că limba lor e încă în formație.

Pentru a reda pronunția lor, voi utiliza următoarele semne:

th (angăthes — măracine), pronunțat într'un sunet cu limba îngroșată între dinți, lăsând să se audă un s.

gh (lăghos — epure), pronunțat pe gât într'un singur sunet hâgâit ;

đ (cunđariđiă — tei), pronunțat între dinți într'un singur sunet, un dza ;

dz (dzanhilis — buze), pronunțat ca vardză, moldovenește ;

hg (suhgla — sulița), pronunțat pe gât, ca un sunet hâgâit.

Voiu mai utiliza, pentru redarea sunetelor, (') accentul grav, i plin, I scurt, ũ mut, ũ francez.

☆ ☆ ☆

Obiceiurile, înmulțite foarte mult prin conlocuirea inițială greco-bulgară și acuma în urmă și prin venirea Bulgarilor și Românilor de prin satele învecinate, sunt extrem de interesante.

Iată câteva din cele mai specifice satului.

Sûrva (Sorcova)

În dimineața zilei Sfântului Vasile, băeții și fetele, chiar mai mărișoare, umblă cu „Sûrva“ (sorcova), un bețișor simplu, neînfrumusețat, uneori uscat, luat din grămada de lemne din curte și, umblând din casă în casă, sorcovesc pronunțând cuvintele :

Sûrva, sûrva, che ai Vașil !
Chi tu hron irușin !

Sorcova, sorcova și Sfântu Vasile !
Și la anul sănătate !

Tis băbus mēra. (Ziua Bănelor)

În ziua Sfântului Ion (7 Ianuarie), încă de cu noapte, nașa primei cununate din anul expirat, însoțită de câteva femei (rude și vecine), se duce la moașa empirică a satului, o ia și se duc în grup la finăsa (prima cununată din anul expirat). Fina, care se așteaptă la această vizită, se ascunde în casă, în grajd, în curte undeva. Când grupul ajunge, moașa trimite pe cele mai tinere s'o caute. Când o găsesc — și o găsesc, pentrucă se lasă a fi găsită — o aduc înaintea casei. Ea se apleacă înaintea nașei și aceasta îi toarnă o căldare de apă rece peste corp, apoi se îndreaptă, sărută mâna la toate femeile din grup și le dă câte un buchetel de busuioc legat cu o fundă de bețeală. Le invită în casă și stau la masă, cinstesc câte un păharel două de rachiu sau vin și pornesc toate la a doua cununată, cu nașa acesteia, unde se repetă acelaș lucru ; și așa se urmează din fină în fină, până se sfârșesc toate cununatele din anul expirat. Seara, pe la

sfințitul soarelui, grupul, care acuma cuprinde toate femeile satului, se duce în mijlocul satului și aci face o horă mare, joacă 2—3 jocuri la cântecul:

Tis Parașchëus travûți

Parașchëo, Parașchëo, chi triona
Pui san fëtu tu himôna
Ch'irtis mëstu caluchëri.
Stu vunò imàm ch'irta tôra
Lûri stu macșilări
Lighus ipnus na mà spări
Chi mas piri lighus ipnus.
Irti mneà stu inurômu
Tu hirăchitiți aplôni
Tu mandiliți miđone
Tu mandiliți chinđimënu
Nulu șirma chi hrisăfi.
Nehi mësă chindimënu
Enan mneđ sgurafijmënu
Varimënus htipimënus
Tris saitis singariātu
Chiò aghapitu cundātu.

Cântecul Paraschivei.

Paraschivă, Paraschivă finerică,
Unde-ai fost tu în iarna asta,
Și-ai venit în vară?
Eram la pădure
Și-am venit acuma.
Aplecată pe pernă
Puțin somn să ne ia,
Și ne-a luat puțin somn.
Și a venit una în vis,
Mânișoară înfindea,
Batista îmi dădea,
Batista ei brodată
Numai fir și mătasă.
Are'ntr'ânsa brodat și un tânăr,
Și un tânăr zugrăvit, greu lovit,
Trei săgeți la inimă
Și iubita lângă el.

De acolo pornesc cântând pe drum până la moașă acasă, unde moașa le cinstește pe toate. Acuma moașa este așezată într'o căruță și toate femeile, apucând cu mâinile de căruță, o duc la o fântână, unde o udă și pe ea, la fel ca pe celelalte cununate. O duc apoi,

trasă la fel, cu căruța acasă, unde moașa schimbă hainele și iarăși cinstește toate femeile. Aceasta durează până pela ora 10 noaptea, după care oră se împrăștie fiecare pentru a se duce acasă.

Petrecerea aceasta se cheamă „*Vrimènus nifis*“ (= Udatul miresei).

Tot timpul cât durează „*Vrimènus nifis*“ femeile poartă în mijlocul lor un steag făcut dintr'un „peșchir“ (ștergar) alb și unul roșu, înpodobit la capăt sus cu un șomoioș de busuioc legat cu beteală și înpodobit cu ciușcă roșie în vârf, un bănuț și floricele de porumb înșirate pe un fir de ață, care simbolizează organul masculin.

Steagul acesta este semnul suveranității feminine, în această zi!

În cursul petrecerii, moașa poartă și ea pe cap un șomoioș de busuioc, identic cu cel descris mai sus.

A doua zi, disdedimează, cu plăcintele gata făcute de cu noapte, cu $\frac{1}{4}$ sau $\frac{1}{2}$ litru de rachiu, puțin zahăr, stafide sau covrigi, pleacă iarăși la moașă acasă.

Fiecare venită cinstește întâiu pe moașă, pe urmă pe toate celelalte femei ce găsesc acolo. Astfel fac toate la rând până la ora 9 din zi. Pe urmă fiecare femeie se duce acasă, de unde ia câte un colac mare, făcut tot de cu noapte, un pui, sau o bucată de pastramă de porc, sau vreun pește și se adună toate iarăși la moașă.

Moașa face și ea 3—4 feluri de mâncări, gătite până la adunarea femeilor. Când s'au adunat toate, aleg dintre ele un casier care încasează dela fiecare câte 1—2 lei pentru vin și câte 1 leu pentru cimpoiaș.

Se duc toate la crăsmă, cumpără vinul, tocmesc cimpoșul și apoi, cu vinul cumpărat și cimpoșul cântând, se înapoiază la moașă. Pun masa și mănâncă. Rămân 2—3 femei care servesc la masă. Se așează apoi la masă și acestea. După ce s'au săturat bine și au luat câte 2—3 păhăruțe de vin, sau și mai multe, prind la curaj și ies afară în curte, pun cimpoșul să le cânte și ele joacă până seara pe la ora 9, făcând tot felul de glume și comedii, pentru petrecere. După această oră se împrăștie. Unele din ele rămân pe loc și cheamă și pe bărbații lor. Aduc câte o găină fiecare, le ferb întregi și petrec în casă la moașă sau la crăsmă până a doua zi dimineața (noaptea aceasta este noaptea orgiei). La ziua pleacă fiecare acasă și se termină petrecerea, care astfel durează două zile și două nopți!

Femeile tinere, care au născut întâiul copil în anul expirat, în ziua a doua a petrecerii se duc la moașă și-i dăruiesc, după putere, o cămașă, ciorapi, tulpă, șorț, rochie, ștergar, în sfârșit ce are fiecare.

Vrimènus ghàmbros

(Udatul ginerilor)

La 7 Ianuarie, ziua Sfântului Ion, toți căsătorii din anul expirat ies din sat pe dealuri. Cei pedeștri fac focuri mari cu paie cărate de cu noapte; cei călări se plimbă cu caii de hăț, gata de fugă.

Flăcăii din sat, încălecați pe cai, pornesc în cete, în căutarea și capturarea acestora.

Pe cei prinși îi duc la o fântână din sat și-i vâre în jghiabul (ulucul) plin cu apă. Pe care nu izbutesc să-l vâre în uluc, îl țin 4 inși cu putere și unul toarnă peste dânsul o căldare de apă rece.

Cel udat pofteste la el acasă pe flăcăii cari l-au capturat și udat, îi cinstește, le dă masă și-l dăruiește pe fiecare cu câte un ștergar, sau cu câte o batistă.

Coșu

(Alergare)

În luna Ianuarie, în ziua sfântului Ion, toți vârstnicii ies dis-de-dimineață la crăsmă, în așteptarea flăcăilor. Flăcăii, sosiți cu o căldărușă cu apă și puțin busuioc, se adresează celui dintâiu vârstnic întâlnit :

— Ne dai voie să te stropim ?

— Dacă-mi aduceți pe . . . (numește pe cineva din sat). Flăcăii se duc și-l aduc.

— Cine m'a poftit ?

— Eu, răspunde, invitorul.

— Un chil de vin, băeți, să mi-l stropiți, pentru că mi-a făcut supărarea să viu aici !

— Două dela mine, să-l stropiți, băeți, că n'a eșit din casă în dimineața asta !

Flăcăii intervin și cei doi se împacă, cinstesc pe flăcăi și hotărăsc ziua pentru „coșu“, care-i ziua Sfântului Toader din Martie, la o săptămână din lăsatul secului de Paște. Un gospodar iese din grupul sătenilor și oferă un premiu ; alții oferă și ei. Se adună și bani !

De obicei se dă :

Premiul I un batal sau 500 lei.

„ II câțiva coți de stambă colorată.

„ III un ștergar mare.

Se anunță și 'n satele vecine premiile fixate și se invită amatorii, să participe cu caii la „coșu“.

De la această dată, caii ce vor participa la „coșu“ se îngrijesc în mod deosebit. Li se aștern paie mai multe, li se dă ovăz și chiar grâu, se scot la plimbare și fac alergări pentru antrenare. Cu 3 zile înainte de Sf. Toader, li se reduce treptat porția de hrană. În ajunul Sf. Toader se gonesc până se fac spume, se șterg bine, se fricționează cu spirt, pentru a fi mai elastici și a rezistă la răceli ; mâncare li se dă doar numai vre-o 2 pumni de orz fiert, pentru a nu se umfla în timpul alergării.

Dimineața sunt scoși, plimbați cu covoare pe ei și, astfel acoperiți, sunt duși la locul de întrecere.

Câțiva amatori se constituiesc în dirijori, arbitri, supraveghietori.

Dintre aceștia, unii deplasați la locul de pornire al „iuruccidisi”-lor, au grije să fie așezați cail pe linie și la pronunțarea numerelor 1, 2, 3, un „aide!” izbucnește din piepturile tuturor călăreților și cail se pun pe goană. Cei neinstruiți, forțează cail dela început. Cei mai dibaci îi mână potrivit și treptat le dă drumul.

La marginea satului toată lumea, bărbați, femei, copii, așteaptă nerăbdători să vadă alergătorul din frunte. Când s'a zărit, lumea toată freamătă. De ce se apropie, de ce-i mai mare nerăbdarea mulțimii, să vadă rezultatul. În fine cail se văd venind în goană, se apropie. Lumea se înbulzește peste parapetele șoselei, peste șosea. Organizatorii se luptă să lase deschisă calea alergătorilor. Iată-i aproape! Iată primul sosit. Un „bravos!” izbucnește din piepturile întregii mulțimi și pare că ecoul repetă și el aceeași felicitare fericitului alergător!

Vine al doilea! Vine al treilea! Sosesc pe rând toți călăreții. Lumea se mișcă, se frământă, face comentarii. Organizatorii distribuie premiile. Cail sunt împodobiți cu darurile ce li s'au dat, acoperiți cu covoare și plimbați să nu răcească.

„Iuruccidisi”-ii premiați încălesc pe cail și se plimbă toată ziua prin sat, mergând din curte în curte. Gazdele-i cinstesc și le dăruiesc „peșchire” (șervete) și „mandilis” (batiste), care se leagă de căpestrele cailor.

Lumea întoarsă acasă, ziua toată, dela mic la mare, vorbește numai despre „coșu”.

Marlu Ianis

(Mări Ianis)

În dimineața Sâmbetei lui Lazăr, fetele între 11—15 ani, găfite cu hainele de mirese ale mamelor sau surorilor măritate, împodobite cu „hândra” (mărgele), „fluria” (salbe de aur) la gât, „idechea” (zale) și flori la cap, încinse cu „zunări” (cordon de metal) sau „zuna” (bete), se strâng toate acasă la cea mai mare dintre ele, pe care o numesc „buiânciu” și care, spre deosebire de celelalte, mai poartă încă și o „mandilis” (basma) dela o logodnică. Aici se 'nșiră după înălțime, umăr la umăr, pentru a-și ști locul, începând dela „buiânciu” și mergând până la cea mai mică. Apoi pleacă prin sat, din curte în curte, unde, în frunte cu „buiânciu” și înșirate după înălțime, joacă ținându-se de brâu și încolăcind mereu coloana în fața gazdei, cântă grecește în cor „Marlu Ianis”, sau turcește „Mări Stanchi, ghiaur căzâm”, sau bulgărește „Izlez Rado”, „Mări bulio Dimuvișo”, sau „Imălai Mamo”.

Marlu Ianis, are următoarele cuvinte:

Marlù Iànîs chi Enàchîs chi planù chi planù Ianis,

Pu planèvum ta curàșo càtîse etîs èmurfis.

Dèmburi na tin blanèșî chiulu flé chiulu flèvîti.

Chià pu tin navliși pirnâi tin galitin galimirnâi.

Adi marl Marùl na pàmi catu stu catu stucàlo.
Mar na mäsumi luludia chi trandà chi trandàfila.
Mari na càmumi ştifànea catisë murfis.
Ştéca ştéca mneà chi dio marl ea na ea na stulistö.
Mari na vàlu tu zunàrim chi tun ga chi tun gambuhàm.
Şi misònu ðromu fin bòi chi ti ro chi ti ròişì.
Mari Maruli o enumierachis şi ti e şi ti ènişi.
Sapşilò vuno nivènu hambilò hambilòmumi.

Mări lâne

Mări lâne, Enăchel, stăpânul câmpului, Enăchel, unde creşte bucuria pentru frumoase? Nu poate să crească bucuria, întotdeauna se înrădăcinează. Din curtea ei trece şi-i dă bună ziua. Mări Marulo, să mergem pe malul mării să culegem flori şi trandafiri şi să facem cununi pentru frumoase. Stai, stai puţin să mă gătesc, să pun brăul şi scurteica. La jumătatea drumului a dus-o şi-a întrebat-o: eu mă fac uliu, tu ce te faci? La pădure înaltă mă sui şi iată, încet, încet, mă las în jos.

După terminarea jocului, gazda le dă făină, ouă, bani, ce are. Vizitează astfel tot satul până la ora 2 după amiază. Atunci adunându-se acasă la „buiànciu”, socotesc tot ce au strâns; apoi se duc fiecare acasă şi schimbă hainele, luând de data aceasta hainele de toate zilele şi adunându-se din nou la „buiànciu”, vând făina, oule şi transformă totul în bani, pe cari-i împart egal, sau după categorii, cele mai mari luând mai mult, cele mai mici, mai puţin. Apoi se duc fiecare acasă.

Pipirià

(Păpăruda)

În dimineaţa zilei de întâiu Maiu, fetele de 11—15 ani culeg ştevie şi adunându-se la una mai mare, aleg 2 fete, una orfană de tată, alta de mamă, le împodobesc cu frunze de ştevie (lapata) şi pornesc în grup, din curte în curte, unde cântă de trei ori:

Luşuria, mări pipirià
Vrèşi Chiriò, mneà vruhişa
Ia ta şteària, ia ta critària
Ia tun Thiò ta paraspòria,
Cafi stahì chi chilò,
Cafi clima chi vufi.

Umedă, mări păpărudă,
Dă Doamne o ploicică
Pentru grăie şi pentru oarze
Pentru a Domnului sămănături.
Fiecare spic şi chila,
Fiecare cu clima în plin!

La acest cântec cele două orfane joacă în fața casei, dinaintea gazdei, față în față trecând prin câteva sărituri una în locul alteia, strângând și desfăcând mereu brațele (în felul cum oamenii își bat brațele iarna spre a se încălzi). La sfârșitul jocului gazda apropie dansatoarele, cap la cap, lipindu-le frunțile și le udă, turnând peste ele chiar câte o căldare de apă rece. Le dă apoi făină, lapte, brânză, numai ouă nu, pentru că atunci plouă cu piatră peste vară.

La amiază se duc toate pe la casele lor, cele 2 orfane schimbă hainele și, după ce mănâncă, se strâng din nou la locul de adunare, socotesc ce au strâns din sat, vând ce se poate vinde și cumpără pentru biserică untdelemn și lumânări; iar dacă nu fac astfel, vând o parte pentru a-și cumpăra ce le trebuie și cu restul fac plăcinte, pâine și mâncări și slau la masă toate, cu gazda care le-a dat ajutor. După masă se imprăștie fiecare pe la casele lor.

Hristos inėti

(Hristos se naște)

colind.

După prima săptămână din postul Crăciunului, flăcăii se adună acasă la unul mai deștept dintre dâșii, pe care-l numesc „*drago-man*” și sub conducerea acestuia învață să colinde grecește și bulgărește.

În ajunul Crăciunului ei pornesc pe la ora 1 noaptea, începând dela o margine a satului și, intrând în fiecare casă, cântă:

Hristos inėti

(culădeli)

Hristòs inėti haràs tun gòzumun tun gòzumun ùlum.
Càn ghirăfitun tun ghirăfitun.
Can ghi chi lipòna can ghi paràcaleàn.
Tis arhangheli niși arhàngheli.
Chi aipòstoli voithìsis mi chi to tin fin òra.
Andi vluimèni, andi ùucsājmeni.
Sta mira pài șirma mi irèvi anduliu ti màna
Andi vluimèni andi ùucsājmeni.
Chi osu na pàsi chi osu narthòsi
Chi chi ipan chi Hristòn àfèndi
Đa fèngus fèngghi Đa n'ilius lambis
Chiò n'icu chiris mèta pidiato
Meti ia pohi meta piđiato
Meti ia pohi meta piđiatò meti ia pòhi.

Hristos se naște

(Colind.)

Hristos se naște, bucurie la lume, la toată lumea. Se scrie, se scrie, se spune, se spune, se roagă, se roagă. Voi ingerii și sfinții

apostoli, ajutați-ne în ceasul acesta binecuvântat și dăruit. La mironosița s'a dus și a cerut aur, aur dela soare, dela mama soarelui, pentru binecuvântata și dăruită. Până s'a dus și până a venit, ni s'a spus: Hristos Domnul strălucește ca lumina, strălucește ca soarele. Și domnul casei se bucură cu copiii și cu sănătatea care o are!

Calendarul Superstițiilor

Januarie:

- 2 Nu se lucrează, pentru a se putea împerechea vitele.
8, 9, 10 Zilele Babelor.
25 Nu se lucrează spre a nu se înmulți șoarecii pe câmp.

Februarie:

- 2, 3 Nu se lucrează și nu se taie nimic, cu nici un fel de unealtă, (topor, cuțit, foarfeci etc.), să nu nască vitele monștri.
10 Nu se lucrează spre a fi feriți de ciumă.

Martie:

- 1, 2, 3 Femeile nu lucrează, unele până la 9 Martie, pentru a fi ferite grânele de făciune.

Aprilie:

- 23 Sfântul Gheorghe. Fiecare cap de familie jertfește la biserică câte un miel și mănâncă toți, cu femei și copii, „Curbanul”, la un loc, în curtea bisericii, sau chiar în biserică. Pentru slujba jertfei preotul primește în dar pelcica mielului jertfit de fiecare și un but de miel din „curban” (friptură la tavă, în cuptor, pe „bulgur” (grâu râșnit).

Iunie:

- 24 Drăgaica. Nu se muncește spre a nu fi mușcați de șerpi la secere. Femeile scutură și scot la aer hainele din casă.

Iulie:

- 20 Nu se lucrează pentru a ploua peste an.
27 Foca. Nu se lucrează spre a nu se aprinde casele și

Octombrie:

- 1 Pocroavele. Nu se lucrează de femei spre a fi împuțernicite pentru iarnă.
26 Sf. Dumitru. Se jertfește la biserică un taur dăruit de un sătean, crescut liber pe toată mereaua satului 3—4 ani.

Noembrie:

- 1, 2, 3, 15, Femeile nu lucrează nimic pentru bărbați (nu țes, nu cârpes) spre a fi bărbații și vitele ferite de lupi.

Decembrie:

- 20 Ignat. Fiecare familie taie porcul de Crăciun.

Rânduiala feciorului rămas în curțe, lângă părinți.

După ce copii au fost căsătoriți și li s'a dat câte ceva de zestre, ce mai rămâne în curțe și'n casă se stăpânește de părinți. Feciorul

ultim din casă, care primește parte egală cu ceilalți frați, are dreptul de folosință a acestora și dreptul de uzufruct la $\frac{1}{2}$ din pământul rămas neîmpărțit, până la moartea părinților, când rămâne stăpân pe curte și casă și tot ce se găsește în acestea (avere mișcătoare sau nemișcătoare), iar pământul se împarte frățește.

Pentru masă, bătrânii și familia feciorului contribuie cu muncă, pâine și mâncare, după trebuința respectivă și mănâncă în comun.

Unii din părinți încă în viață fiind, fac feciorului acte vânzătoare pentru casă și câteva hectare de pământ. Restul se împarte frățește.

Oricum s'ar face însă, la bătrânețe 99% din părinți rămân cerșetori.

Cântece

Travudi tu biulbiulcușu

Ia iđiti ta pulea ti lenun
Mari fetu đa ęni polimus
Chi ęna vari sufęri
Emisam clęfti sta vuna
Chi clefti sta Balcania.
Pătisan ta inęa huriă,
Ta đođeca castra
Piran vanghelia đođeca
Pafisani chi tu scupđ
Tu megha manăștiri
Piran tu arghiro stavro
Apu tun đimuni cosmus,
Apu tun dimuninı hriștiăni.

Cântecul sticletelui

Ia ascultați ce spune pasărea
Mări, anul ista are să fie războiu
Și o grea suferință.
S'au umplut câmpii de haiduci
Și munții de comitagii.
Au călcat nouă sate
Au călcat și douăsprezece orașe.
Au luat douăsprezece evanghelii.
Au călcat și marile mănăstiri.
Au luat crucea de argint
La care se închină lumea
Și o cinstesc creștinii.

Custandinos

Mări poti đa erti cănicși
Tu Mai tu calucheri.

Mări nă ricsu tă puđimata
Na și ficsu ta cirvulea.
Mări na pàru đipla ta vuna
Chiò đipla ta Balcania.
Mări na pèsu chi na chimitho
Și mneà ucșas riza,
Mări n'acusa iđónea pulalùn
Chi tă puleà ti lenun.
Mări n'acùsu chi tun pèrdica
Pos picnù catarèji.
Mări na fàsai them ta nihe=so
Ta niho pođaro=sò.
Mări na pò fais tu teri=mu.
Chi firiazmò đen eho.
Mări tu pilișteri și fuleà
Chi chino metu tèri.
Mări ch'io caimènus munahos
Himon chi caluchèri

Constantin

Mări, când are să vie primăvara,
Luna lui Maiu de vară,
Mări, să zvârl cizmele
Și să strâng opincile,
Mări, să iau câmpii deacurmezișul
Și munții dealungul,
Mări, să mă culc să odihnesc
Lângă umbra unui fag,
Mări s'aud merla cum cântă
Și pasărilor ce spun,
Mări s'aud și prepelița
Cum indesat blestemă,
Mări, să-ți mânânci
Doamne unghiile
Unghiile dela picioare!
Mări, care mi-ai mâncat perechea
Și împerechere nu mai am,
Mări, porumbița
Și ea la cuibul ei cu perechea,
Mări și eu, sărmanul,
Singur singurel, iarna vara!

(Va urma)

N. Bonjug

DIN MEMORIILE LUI ION V. MOȚOI ¹⁾

UNUL DINTRE PRIMII DESCĂLECĂTORI ÎN DOBROGEA, DUPĂ
RĂZBOIUL DIN 1878.

„M'ați tot întrebat, cum de ne-am îndurat să părăsim la 1879 — 1880 Basarabia, unde aveam o așezare bună și să venim în Dobrogea cea pustie de necazurile unui război !

Iacă, ne-am îndurat, dragilor, căci și alții mai pricepuți decât noi ne-au îndemnat...

Statornici nu eram nici în Basarabia. Familiile noastre erau ră-mase în Săcele, trăind viața patriarhală de pe vremea aceea — și numai noi, bărbații, plecam unde ne găsim loc de așezat și hrănit turmele. Doar primăvara porniam caravane de căruțe cu „coviltir” și ne mai aduceam și parte din ai casei, cari împărțeau o lună, două, traiul nostru de nomazi.

Mă mai întrebați de ce plecam din Săcele tocmai în Basarabia. Păi, p'acolo n'aveam noi Românii pământ și nici pășune cu arendă nu prea găsim și... eram și persecutați tare de Unguri pentru ideile noastre, că eram naționaliști aprinși ca orice fineri. — Nu toți tre-ceau în Basarabia — mulți găseau pășune bună și destulă prin „Țara românească”, prin părțile Focșanilor, Bârladului, Brăilei și chiar în Dobrogea.

Pē vremea când se pregătea războiul din 1877 — taică-meu, Vlad Moțoi, ținea în arendă moșia Sărata de pe lângă Leova — moșia Conului Mihai Kogălniceanu.

Se nțelege, cu el la un loc eram și noi, feciorii lui, adică eu și nenea Voicu.

Cum s'a făcut pacea după războiul cu Turcii, „Conul Miha-lache”, cum îi ziceam noi, ne-a chemat și ne-a zis : „Măi băieți, bun aur îmi aduceți voi ca arendă, dar mă lipsesc de el — haideți după mine în Dobrogea și de vă va fi rău, eu vă dau pe gratis moșia mea. Sunteți isteți — vreau să vă procopsesc. Mergeți în Dobrogea că se dă pământ ieftin ca de pomană”.

Moș Vlad i-a răspuns : „Coane Mihai — eu sunt om cu rân-duieli bătrâne — mă mișc greu — ducă-se ei, cei fineri, că au viața înainte... Eu m'oiu întoarce la bârlogul bătrânesc, în Săcelele nea-mului meu !... ”

¹⁾ Născut în Brașov la 1848. Mort în Constanța la 1916.

Să'ncerce ei . . . că tot o fi mai bine pe pământ cu stăpânire românească decât la streini.

Eu am dus jugul a două neamuri, că de am fost la Săcele, ne-au asuprit Ungurii, de am cutreerat Basarabia, nu ne-au ținut pe brațe Rușii. Ducă-se ei cu D-zeu — și trăiască sub cerul libertății până s'o îndura Prea Sfântul și de Ardealul nostru" . . .

După multă chibzuială și neliniște am început a ne deprinde tot mai mult cu gândul plecării. Ne era greu să-l lăsăm și pe bătrân — dar la nădejdea că vom avea și noi pământ al nostru, simțiam o mare bucurie și un îndemn care nu ne-a mai dat răgaz. Am des-părțit dar în trei gospodăria bătrânească dela Sărata și am început pregătiri de ducă.

Se'nțelege că întâiu am plecat noi frații să cercetăm cam ce fel or fi locurile și cam pe unde ne-am putea aciuiă.

Conu Mihalache Kogălniceanu — fie-i pomenirea bună — ne spuse: „Măi, tinerilor, ascultați-mă. Cât îi Dobrogea de mare, cutreerați-o și unde v'o plăcea, așezați-vă. Așa vremuri n'o să apuce neam de neamul vostru. Cumpărați pământ cât de mult și o să mă blagosloviți“.

Și . . . am plecat. Până pe la Hârșova mai fusesem noi — că-l pusese odată pe taica acolo un turc la butuc și ne-am dus de l-am scos — dar mai încolo nu.

Am umblat zile dearândul — cutreerând județul Constanța de azi. Cât vedeam cu ochiul, văi, dealuri, câmpii — ne gândiam cu neîncredere că ar putea fi la alegerea noastră.

Printre lumea de aici era zarvă ca după război și ca atunci când pe un loc se schimbă stăpânirea.

Întâlniam caravane de Tătari, cari intristați părăsiau satele cu cabalalc trântit în câte o căruță, cu câteva vițoare mai moarte de slabe; coloniști, cari ca și noi cutreerau ținutul în căutarea unui loc de așezare, apoi soldați, țărani români voioși că au scăpat de jugul turcesc dar sărăciți de război. Nu le venia să creadă că pot acum răsufla în voie aerul libertății și erau bucuroși; când ne vedeau pe noi indoiala lor se clătina.

Pretutindeni cercetam cam ce fel de trai ne-ar putea aștepta — unii ne încurajau, alții ne înspăimântau. Mai ales Bulgarii cei întâlniam ne dădeau informații greșite și ne priveau mai cu duș-mănie decât Tătarii.

Mi-aduc aminte că am întâlnit o caravană de Bulgari cari ple-cau cu căruțe încărcate și vite. Ei ne-au spus că pleacă în Bulgaria din cauza sărăciei pământului dobrogean, a vânturilor și a secetei. Mai târziu am aflat că jefuiseră pe niște Tătari chiaburi pe cari răz-boiul îi prinsese duși și cărau prada la neamurile lor din Bulgaria.

După primul drum n'am înțeles mare lucru, nu știam unde să ne alegem locul. Erau cei drept câmpii frumoase, dar pentru noi șesul nu însemna grâu, ci pășune. Parcă ne cuprinse o înfristare și o mare grijă. Era trecerea cam mare — dela Basarabia înverzită la

Dobrogea uscăcioasă, cu sate arse, cu câmpul plin de ciorlani, cu Tătari amărâți... trăind în sate urâte, fără nici o verdeață.

Indemnul nostru nu prea avea pe ce prinde rădăcini.

Ne-am dus la Conu Mihalache și i-am spus:

— „E pustie și sărăcicioasă țara unde ne mâni, Cucoane!”

— „Lasă c'o veți înflori voi, Mocanii! Și iar ne-a luat la gură cu mutatul și iar ne-a vrăjit cu graiul lui convingător, că ne vorbea cu ochii în lacrimi și ne spunea: „Ferice de voi și copii voștri că veți prinde zile mari din viața neamului nostru. Păcat că-s bătrân... și-s și cam amărât”.

De ce o fi fost amărât nu știu, dar de convingător nu mai era altul ca el.

Ați văzut că în casa noastră portretul Conului Mihalache era la locul de frunte, că nu l-am putut uita ce suflet mare era. Eu cu mâna mea am scris în josul portretului: „Într'adevăr ne-ai fost tată”.

În sfârșit la al treilea drum am poposit în Cernavoda. Acolo am întâlnit mulți Mocani de prin Săcele, veniți ca și noi în cercetare. Ne-am comunicat unii altora impresiile și cu cât ne sfătuiam mai mult cu atât nu știam ce s'alegem, mai ales că fiecare păstra taina vrea unui loc bun de care auzise sau pe care-l văzuse. Către seară — mâncam la un han. La o masă vecină cu noi stătea un grup de viitori coloniști și discutau cu aprindere. Între ei erau doi cari păreau a fi cunoscători ai locurilor — bănuiesc că erau ingineri hotarnici din „țară” trimiși poate să mai delușască grupurile de nedumeriți.

Ei indemnau pe cunoscuții lor cam pe unde ar fi mai bine să-și aleagă loc. Noi trăgeam cu urechia și ne făceam semne, iar după ce ne-am fixat bine despre ce locuri vorbesc ei, ne-am sculat dela masă, am ieșit afară, am încălecat pe armăsarii noștri basarabeni și p'aci ți-e drumul. Ne-am îndreptat spre locul arătat, am ieșit a doua zi în valea Tașpunarului, unde am dat de un sat tătaresc urât tare, am început a cerceta — Tătarii nu ne înțelegeau vorba — dar am găsit și o târlișoară românească. De acolo am aflat că o duc greu cu apa. Am trecut înainte pe valea satului Chiorcișmă.

Pustiu și cenușă, dar câmpii frumoase, întinse.

— Să ne oprim aici, măi Niță, zice nenea Voicu, că-i șes bun și iacă și-o țăr de delușcan cât să-mi privesc herghelia și s'auzim fluierul ciobănesc ca de după deal.

— Să ne oprim, frate, și D=zeu cu noi! îi răspunsei eu în gândurat.

— Ce stai pe gânduri, mă?

— Mă întreb dacă ceasul acesta e cel bun sau cel rău din viața noastră!

— Bun, măi, rămânem aici.

Am plecat la Conul Mihai.

— Ați ales, descălicătorilor?

— Ales, Coane Mihalache.

— Bravo, băieți, să trăiți! Și ne-a sărutat.

De acum plecați și vă porniți turmele și D=zeu să fie cu voi.

„Cât despre mine, eu vi=s tată“.

Și tată ne=a fost. El ne=a învățat ce și cum să facem să ne întărim stăpânirea pe locul ales și ne=a dat multe sfaturi.

Ne=am întors cu sufletul plin în Basarabia. Am lăsat pe bătrân să mai facă arendă Kogălniceanului, ne=am rânduind familiile din Săcele pe o lipsă a noastră mai îndelungă, ș'apoi ne=am rupt turmele din ale bătrânului și am plecat.

Lung și greu drum am mai făcut! Pornisem cu zece mii de oi, herghelie de cai, cireadă cu tărhat în care mari mocănești cu cio=bani strașnici.

Toți călcam îngrijați — parcă și vitele erau îngrijorate... „Unde ne duceți?“ ...

Când am ajuns la Reni, gata să trecem Dunărea, haiț că nu se poate, că așa și pe dincolo, că n'avem nu știu ce formalități împlinite. Ciuda noastră era mare. Să stai în drum cu atâtea viețări... Și erau vremuri nesigure pe atunci. Își rupeau ai dracului ciobanii cârdușii unii dela alții, de nu știai dincotro să te aperi, că erau mulți oieri ca și noi grămădiți la Reni. Într'o noapte au fost ata=cați ciobanii noștri și li se rupsese dintr'un cârd un număr de oi. A doua sau a treia zi au găsit în niște turme o parte din ele.

Peste vreo două trei zile — cum stam în așteptarea unui răs=puns — am făcut noaptea o inspecție să vedem de nu dorm ciobanii. Dar de unde! Ei ședeau într'o vale la un foc mare și învărtiau niște frigări.

— Ce=i cu voi, măi Trică?

— Ce să fie! E bine; mâncăm niște rinichi. Pasă=mi=te, haiducii noștri pedepsiseră pe cei ce le furaseră lor oile, rupân=du=le din cârd vre=0 sută de oi, de le mâncău numai rinichii... Noi eram necăjiți. Bănuiam că oprirea aici e vreo combinație ca să ne întârzie și să ne prindă alții locurile. Nu era mult telegraf pe vremea aceia, dar noi tot am isbutit a da Kogălniceanului o tele=gramă, după răspunsul căruia ni s'a dat drum deschis. Această tele=gramă suna cam așa pe cât mi=aduc aminte: „Suntem aici la Reni cu zece mii oi, herghelia și cireada, dar ne e oprită trecerea. N'avem hrană pentru vite; vă rugăm descurcați=ne“. Semnată: Frații Moșoi.

Știu că telegrama se păstrează în arhiva Statului; că odată, mai târziu, având nevoie să dovedim averea cu care am venit, am găsit=0 și ne=am folosit de cuprinsul ei.

În fine, după multă abatere, am ajuns la locul cu norocul!

Ce vremuri de grijă și de nesiguranță. Noroc c'aveam ciobani buni și câini amarnici!

Am prins dar a ne face adăpoaste pentru noi și vite — cu mare greutate că n'aveam ce ne trebuia și nici sate în jurul nostru dela care să luăm vreo deslușire ori vreun ajutor.

N'am să uit cât օiu trăi mândria ce mi-a umplut sufletul când am împânzit locul cu turmele și vitele noastre.

De acum, gândiam noi, aurul pe care-l căram Kogălniceanului — ca arendă — ne va rămâne nouă să frântim aici niște gospodării ardelenesti, care să rămână pildă celor ce vor urma nouă. Aveam o poftă de muncă și o nerăbdare de a ne vedea așezați, de nu se poate închipui.

La o jumătate de km de târlele noastre era Chiorcișmé, un rest de sat tătăresc, sat care mai dăinuiește și astăzi, rămas pur tătăresc. Trist și urât sat. Trăisem noi bine în Basarabia, în satele frumoase românești... așa de românești pe vremea aceia... dar aci ni se năfundase. Veniși dela săcelencile noastre frumoase, dela basarabencile svelte și... când am dat cu ochii de tătăroaicele cu fața lată, ochii pieziși, buzate, speriate și urât îmbrăcate, am avut impresia că ne pedepsește Dumnezeu de niscaiva inimi frânte ce lăsasem în urma noastră. Auzisem noi dinainte că ele se ascund să nu fie văzute de bărbați și taina aceasta ne gâdila sufletul. De, ne gândiam, or fi frumoase și Tătarii le tem, că uite nici noi nu eram chiar de lepădat. Ehei... doar și prin sus și prin jos de Leova și Cahul aveam cântec :

— Un'te duci tu Nițișor ?"

— Pe din deal de Prutișor

Să-mi văd mândra bălăioară

Prinsă'n salbă gălbioară.

— Nu te duce, Nițișor,

Prutu-i lat ș'amăgitor ;

Vin la casa de din vale

Un'te-așteaptă mândra'n cale.

„Omu“ i dus în spre Rusia

Strânge-l-ar pe loc pustia

Să rămân cu'n voinicel

Frumos, mândru, sveltishor

Cum ești tu, măi Nițișor !

Când ne-am convins cât sunt de urâte Tătăroaicele noastre... am zis :

— Aici ni s'a'nfundat, măi nene Voicule... și... Săcelele se departe...

Dar eram prea îngrijorați de alte nevoi, încât dela o vreme ne-am bucurat că le țin Tătarii ascunse să nu le mai vedem!...

Mai marele satului lor se numia „Ciobargiu“. Dela el am aflat că Chiorcișmé își poartă acest nume dela o inundație, o revărsare de apă în fine care, spunea el, a fost stăvilită cu arari (saci mari) de lână. Deci numele ar însemna „cișmeaua înfundată“. Povestea lui ne-a dat să gândim că și altădată au trăit p'aici oieri și ne-a părut bine de loc prielnic. Acesta ne-a primit cu resemnare și mulți ani cât am trăit noi, am dus casă bună cu întregul sat. De altfel ci

spuneau totdeauna că sunt mai mulțumiți cu administrația românească de cât au fost cu cea turcească. Recunoșteau că Românii nu-i socotesc drept dușmani — dimpotrivă, îi tratează egal ca pe coloniștii așezați prin prejurul lor. Învățaseră foarte bine românește unii din ei, cei tineri — și erau tare mulțumiți de stăpânirea cea nouă.

De felul lor erau oameni habotnici, îndărătnici, dar erau supuși și cinstiți. Satul lor era strașnic de urât — ca și ei. N'am putut face mai nimic bun acestui sat nici în cei 35 de ani cât am muncit alături. Mi-aduc aminte câtă rezistență au pus când i-au executat să-și scoată movila — dealul aș putea zice — de gunoi din mijlocul satului. Au zis că pe acea movilă își plâng morții. Într'o primăvară le-am dus în sat o căruță de var cu intenția de a-i pune să-și văruiască casele, care fiind numai lutuite, dădeau satului o înfățișare de jale.

M'am adresat „ciorbagioaicii“ ca să facă îndemn să înceapă ea prin a-și vărui casa. Mi-a răspuns disperată: „Nu se poate, nu se poate, vrei spus lume, la ciorbagioaica este amant?“.

Și n'a fost posibil s'o conving.

Într'un rând satul acesta a fost atacat de banda de hoți a lui Bălan, care voia să jefuiască pe un Tătar bogat numit Sefer. Când am auzit în miez de noapte pocnituri de pușcă, ne-am trezit oamenii și crezând că suntem noi atacați, ne-am luat, cari aveam, puști, cari nu, bâte și ne-am îndreptat spre partea de unde veniau pocniturile. Am tras și noi și deodată auzim: „Dați măi foc la foc, că-i pușca lui Moșoi“.

Am aflat mai pe urmă la proces că Bălan fusese hergheliegiu pe la noi și d'aia mi-a cunoscut arma.

Noi am reușit să-i gonim; eu însă m'am ales din această vitejie... cu un glonț în cotul mâinei drepte, care de atunci mi-a rămas țepănană; iar guvernul, ca să încurajeze probabil apărarea reciprocă, mi-a dat pe restul vieții mele o „recompensă națională“.

Dar abia ne făcusem oleacă de orânduire — și mereu ne treziam cu alți coloniști peste noi. Aveam aduși din Basarabia niște ciobani ortomani, deștepti și voinici, haiducoși cum s'ar zice și-i dresasem cum să facă să îndepărteze pe cei cari se vor apropia de locurile noastre.

De acum începeam a ne apăra cu îndârjire valea și tot felul de mijloace întrebuițam să ne scăpăm de nepoștiți.

Pe unii îi alungam cu forța, nu-i lăsam să-și descarce bagajele, îi amenințam, le făceau oamenii noștri necazuri de plecau unde vedeau cu ochii. De aceia în jurul și apropierea noastră s'au putut forma mai târziu sate.

Mi-aduc aminte când poposiseră Petcu Sasu cu turmele pe Valea Tașpunarului. Și-a descărcat carele, gata să se așeze acolo.

Deși era mai departe de noi, totuș nu ne convenia așezarea altuia tot cu turme multe, fiindcă de pe valea aceia noi cosiam fânul și-l aduceam cu carele la fârlele noastre.

I-am spus noi că-i greu de apă acolo, lucru care era adevărat și motiv pentru care nici noi nu ne opriserăm acolo. Dânsul nu ne-a crezut, bănuind că vrem să-l vedem plecat de prin părțile noastre. A pus dar de a săpat un puț sau două și atât de adânc au săpat încât nu se mai vedeau săpătorii și de apă tot n'au dat.

Rămăsese de pomină puțul lui Petcu Sasu, care descurajat și-a încărcat calabălăcul și luând negăsirea apei ca un semn rău, a plecat cu turmele spre Caramurat, unde s'a stabilit definitiv.

Pe semne acolo-i fusese locul cu norocul!... Tot în acel timp au mai venit și alții de ai noștri: Ion Tomoșoi la Erchesek; Neculai și Alexe Rosculeț la Terzichioi, Nistorii la Râmnic și Casimcea etc.

Dar aici norocul nostru face un popas, căci oile noastre, deprinse cu iarba și apa Basarabiei, când au dat de iarba dobrogeană s'au întristat, apoi n'au mai mâncat, s'au îmbolnăvit, și cu sutele au murit de cărceag. De iernat le iernam nu se putea mai greu.

Disperarea noastră era de nedescris.

— Cine ne-a adus aci? Ce minte proastă să ne luăm după povești boerești! Ce ne facem... Ce ne facem?! Asta era acum tânguirea noastră cu care ne-am dus la Conul Mihalache.

— Cucoane, ne-am nenorocit! Ne mor oile cu sutele... plecăm îndărăt cu ce mai avem, că rămânem și fără astea!

— Nu fiți copii, măi fraților; puneți mâna pe plug. Sunteți voinici, sănătoși, tineri, harnici; arați, semănați și culegeți! Nu vă descurajați așa repede, că viața-i făcută din încercări. Acela e om care înfruntă nevoile! Nu părăsiți locurile, că vi le vor lua alții și veți regreta.

— Dar noi n'am făcut plugărie, Cucoane, nu ne pricepem.

— O să vă pricepeți, că nevoia-i dascăl bun; o să vă mai ajute și statul și când îi da voi de rodul pământului, n'o să vă mai lăsați de el!

Am plecat dela dânsul mai încurajați. Dacă am văzut și am văzut că vremea trece și altă scăpare nu-i, ne-am luat în anul următor de plugărie.

Când am răsturnat prima brazdă, a fost de cenușă (arsese satul și împrejurimile în timpul războiului) și am oftat adânc; dar de acum trebuia să ne luăm de treabă, că în Basarabia nu ne mai puteam înțoarce. Se mai deprinseseră și oile noastre cum ne deprinsesem și noi și, mai necăjiți, mai veseli, ne-am socotit pe veci statorniciți aici.

Acum ne făcusem gospodării mai bune, coseam fânul de pe cât pământ voiam și cu nădejdea în Dumnezeu am dus-o înainte.

La vreo șase ani dela venirea noastră au început a se aduce coloniști, țărani ialomițeni și brăileni, mai ales brăileni și i-am încurajat de s'au așezat în jurul nostru. Înțelegeam noi avantajul de a avea sate împrejur și stăruisem mult pe la prefect să ne îndrumeze coloniști și în spre noi. La 2 km de noi s'a format satul Chiorcișmé după numele satului tătarăesc de care am pomenit. Românii însă n'au voit să se așeze lângă „lighioi” cum le ziceau ei Tătarilor, ci și-au

format satul la un km departe de ei. Se făcuse dar Chiorcișmea românească; iar vechii așezări tătărești îi ziceau scurt „*Satul tătăresc*” sau „*La Tătari*”; de fapt ei făceau parte tot din Chiorcișmé.

Coloniștii ăștia tare erau amărâți și săraci; însă nădejdea că de acum bucata de pământ muncită va fi a lor, le da tăria să suporte greutățile unei desrădăcinări.

Când ne-am strâns mai mulți necăjiți la un loc, viața parcă ne păru mai bună.

Erau între ei mulți oameni cum-se-cade cu cari ne-am înțeles dela început, dar erau și răutăți și cărcotași unii din ei. Noi eram oarecum așezați, eram și oameni cu stare, mai pricepuți, cunoscuți de autorități, am reușit îndată să ne impunem, iar ei s-au lăsat povățuiți și ajutați de noi.

Ca orice coloniști, unii s-au așezat în bordece, alții au adus din bălți nuiele, le-au împletit și au făcut pereți de case lipite cu pământ. Au trăit la început ani grei și au avut mare noroc cu noi. La mieznoapte de noi s-a format satul Saragea.

După câțiva ani au mai prins la oleacă de stare și au început a-și face case mai ca lumea. Atunci am intervenit eu cu un plan de aliniere și am luptat mult cu îndărătnicia lor. Mai scăpasem noi de așa zisele „soiuri rele”, de cărcotași, că le făcusem de ducă din primul an al venirii lor. Dorința și interesul nostru era să avem lângă noi sate frumoase cu oameni chivernisiți. Le-am vândut și lor oi, le-am îmbunătățit rasa cailor și le-am fost la îndemână la nevoie. Ni-i-am făcut fini și cumetri, botezând și cununând, ca să ni-i apropiem. La urmă, ca să mă pot împune, m'am dus la prefectul de atunci și i-am cerut să mă facă primar, ca să pot face treabă bună cu forța, acolo unde nu isbutesc cu binele.

Am fost primar vreo 32 de ani și mă mândresc cu asta, căci am putut face multe lucruri bune. Buna mea grijă a fost să nu se opoșască în satul Chiorcișmea, din care făceau acum parte și conacele noastre, oameni beți, lăși, intriganți, secături cum s'ar zice, cari ar fi putut fi exemplu rău și sâmbure de zavistie printre ceilalți. Pe care-l dovedeam hoț, ticălos, îl porniam cu forța din sat și scăpam de el.

Comuna Tașpunar peste care eram acum primar, cuprindea patru cătune: Tașpunar, Chiorcișmea, Saragea și Bălțăgești.

Din Tașpunar unde era și reședința comunei n'am putut face mai nimic. Era și departe de noi, avea o așezare proastă. Românii s-au alăturat cu Tătarii găsiți acolo. (Tașpunar pe limba lor înseamnă Puful de piatră — pe semne unde era așa de greu de dat peste apă în sat).

Parcă și Românii împrumutaseră nepăsarea tătărească. Destul că am stăruit mult și am putut muta mai târziu reședința comunei în Chiorcișmea.

Bălțăgești, sat românesc, așezat sub poalele dealurilor cu același nume, fiind așezat pe un loc pietros și accidentat, departe de

șosele, n'a luat desvoltarea dorită de mine. Din Chiorcișmea și Saragea am isbutit însă, cu munca noastră și a consătenilor, să facem două sate cu care se poate fâli jud. Constanța. Ele au fost mândria mea de primar și în special satul nostru Chiorcișmă.

După o serie de ani buni în satele acestea, mai toate casele erau acoperite cu tablă, cu ferestre mari, cu grajduri cum se cade și pășunile bune, ba chiar cu pomi și legume. Am luptat și am înțrebuințat fel de fel de mijloace; m'au sprijinit mult și autoritățile care, înțelegând intențiile mele, m'au ajutat totdeauna.

Ți-era mai mare dragul să vezi la nunți flăcăi călări pe cai frumoși, sau căruțe dobrogene înflorite, trase de căiuți dolofani și bine îngrijiți, ducând nuntași mulțumiți de soarta lor.

Ne-am făcut școală și biserică, cred că printre primele sate, și mai mult cu propriile noastre mijloace decât cu ajutorul statului. Casele frumos alinate, cu plantații împrejur, cu ecarețuri așezate cu rost, cu drumuri largi și drepte, cu oameni harnici și economi (mulți aveau depozitați bani la bănci), iubitori de învățătură — toate astea fac ca satul nostru să fie un sat de frunte, care a devenit el singur comună.

Cred că satul Chiorcișmea a fost printre primele sate căruia, ne mai ajungându-i sala de clasă, a închiriat un local vecin, pentru o nouă sală de școală.

După ce au prins la stare bună, ce întrecere pe „cojanii” noștri, Doamne, Doamne!

Din zori până în noapte munciau și ne miram noi de unde scot boerii dela oraș vorba că țăranul e leneș și bețiv, când ai noștri erau în stare să doarmă pe câmp numai să poată începe mai de noapte munca.

În sat pot afirma că n'avem nici un bețiv decăzut. Ani de-a rândul n'a fost decât o cârciumă făcută de mine, mai ales pentru ca oamenii să-și procure articole de băcănie de prima necesitate. Clienții la băutura îi formau, de primăvara până toamna, muncitorii aduși de noi la munca câmpului. Aceia erau streini de locurile noastre: ardeleni, buzoieni, brăileni, chiar și Sârbi, că din satele noastre rar găseai la vremea aceia om la muncă cu ziua. Fiecare lucra pentru el.

Duminica se strângeau la horă și se mai cinstiau oamenii — dar pește săptămână rar vedeai vreun întârziat pe lângă teigheaua cârciumarului.

Aveam în Saragea și Chiorcișmea mulți săteni cari-și măriseră proprietatea dela 50 ha în sus, cumpărând „tapiuri” dela Tătari. Băieților buni la învățătură le făceam rost de dus la școli mai departe — și chiar cu „burse dobrogene” pe la București; serbările naționale în satul nostru erau prilej de bucurie.

Elevii și întregul sat petreceau voioși în zilele de isbândă ale neamului românesc.

Le făcusem un fel de educație, unde inițiativa privată ocupa un loc de frunte. Când aveam de făcut ceva de interes general, alegem o zi în care știam că s-oamenii p'acasă, trăgeam clopotul la biserică — lumea știa semnalul. Ne strângeam așa la sfat și puneam la cale treburi bune și folositoare tuturor. Toamna scărfăiau carele cu lemne la poarta școlii, la biserică și la primărie.

Școlăreii noștri n'au prea știut ce-i frigul, nici ce-nseamnă lipsa de cărți. Învățătorul — care este și finul meu — de mult mi-a făcut cor la biserică și șezători în sat și le cetia și explica oamenilor vestile de prin gazete și articolele din revista „Albina”.

Orice îmbunătățire de ordin general se făcea cu contribuția satului, de aceia satul ajunsese o pildă de bună rânduială.

Mi-e drag, parcă face parte din propria mea gospodărie. Noi însă n'am făcut ca boerii lui Moș Ion Roată, ci am pus umărul și la bine și la rău și la greu și la ușor.

Gospodăria noastră, a „Fraților Moțoi”, cum ne ziceau streinii, a „Mocanilor” cum ne ziceau țărani noștri, poate fi model de rânduială și bună întreținere și a și fost, că s'au luat și alții după noi.

Am îndurat mulți ani de secetă, dar am avut și ani de belșug. Ocupația noastră de căpetenie a devenit agricultura; cultivăm amândoi frații peste 2000 de ha; pentru pășune mai închiriem din bălțile Dunărei, sau pornind cârdurile pe unde aflăm că e iarbă mai bună, acum plătind arendă, negreșit.

Nu mai avem așa de multe oi. Prin 1915, când scriu aceste rânduri, mai avem amândoi vreo 5000. Folosul ce-l avem dela ele este redus — acum — și le ținem greu, că nu mai avem ciobani buni.

S'a stricat sămânța ciobănească, noroc că ne mai trăiesc vreo 4—5 din cei cu cari am venit din Basarabia — și cari duc greul cu povețele și autoritatea lor pe lângă cei tineri.

Acum ne-am îndulcit la agricultură și ne sfătuisem de mai multe ori să le vindem, că mai nu înțelegem nimic de pe urma lor — Însă... nu ne-am îndurat!... Fără sunetul tălângii și al fluierului ciobănesc viața ne-ar părea pustie... și le ținem din dragostea de ele moștenită din strămoși. Nu mai este vremea dela 1880 când cutreeram cu ele Dobrogea de ajungeam până la Tekirghiol și Mangalia. Le dam ciobanilor hrană pe 2—3 săptămâni și se amăgeau după iarbă bună prin depărtări. Herghelia de cai basarabeni a fratelui Voicu a alimentat multă vreme armata din județul nostru.

Când mă duc cu mintea îndărăt cu treizeci de ani la câmpia pustie ce am găsit și când văd azi înflorind satul și conacele noastre cu vii și plantații pe întinderi de hectare, mă gândesc câtă muncă și sbatere a cerut viața în acest șir de ani și cât de profetice au fost cuvintele Kogălniceanului: „Veți înflori locurile, voi Mocanii”. Și adevărat a fost. Unde s'au așezat Săcelenii noștri au făcut conace frumoase, au ajutat satele lor cu ban și povață și s'a cunoscut ceva depe urma noastră.

Pot spune cu mândrie că noi, Mocanii, am dat Dobrogei strălucirea. Am meritat încrederea ce ni s'a arătat când ni se spunea: „Cât e Dobrogea de mare e a voastră — alegeți“ ... Noi am format elementul dominant, căci noi am adus în Dobrogea vigoare, pricepere și avere.

La mai toate casele mocănești au răsărit câte 8—10—16 copii. Iacă, chiar la noi, eu și nenea Voicu v'am crescut pe voi 16 copii, toți voinici și sănătoși și v'am dat pela învățăture. Eu am fost primul dintre Mocanii săceleni, azi dobrogeni, care am rupt tradiția finerii fetelor la gospodărie și v'am dus la Școala centrală din București. Și asta era o înnrăsneală pe vremea aceia.

Așa socotesc eu că acum, când îmi controlez activitatea și-mi văd părul alb și puterile slăbite, zic că mi-am făcut datoria față de țară și nația românească.

Scriu aceste însemnări la vârsta de 67 ani, pentru fiul meu cel mic de 12 ani, Horia, pe care bătrânețea și boala mă vestesc că n'am să mai am parte să-l cresc eu. Sunt gârbovit de griji trecute, dar simt că din suflet și cu gândul aș mai trăi și aș mai munci pe cât am muncit.

„Stejarul de pe munte, ce trăsnetu-l isbește,
Stă încă în picioare semet și neclintit;
Dar inima-i e arsă și, oricât mai trăește,
De nici o primăvară nu poate fi 'nverzit“.

Așa vă auziam când veniați dela învățătură și-mi recitați poezii. Trăsnetul care m'a lovit pe mine e bătrânețea și boala și... nici o primăvară nu mă mai poate înverzi.

Războiul început anul trecut (1914) mă îngrozește și-mi reamintește brazda de cenușă ce am răsturnat după 1879.

Oare ce zile veți trăi voi?

În minte mi se arată grămezile de dărămături din care ne-am ridicat noi primele adăposturi. Văd... ca prin ceață grupele de Tătari cu cari am cărat resturile altor gospodării distruse de război și am făcut începutul așezării noastre...

Mă cutremur, și de gândul ce-mi vine mă scutur. Prea frumoase lucruri am făcut noi pentruca...

Dar... precum războiul din 1878 ne-a adus nouă libertatea Dobrogei... cine știe, un nou război... ce ne-ar mai putea aduce?

Ia, așa mi se strecoară în suflet o vagă, nedeslușită speranță...

Oare nu cumva s'a început lanțul desrobirilor?

Atunci Dobrogea, mâine poate... Ardealul nostru... poimâne Basarabia, unde mi-am trecut ani din tinerețe...

Cine poate rupe ceața dintre noi și viitor?... Trecem zile de cumpănă! Voi, copii, prevăd că veți apuca timpuri grele. N'am fost la război, dar am văzut jalea care este după un războiu. Dar... războiul poate aduce nu numai rele ci și bune. Mă întorc și zic, poate veți trăi și zile de fericire. Hora luptelor de azi nu poate lăsa țara

noastră în afară de ea. România are de împlinit idealuri naționale... și pe cât știu eu, ea de când s'a deșteptat „din somnul cel de moarte“, vorba lui Mureșanului, n'a prea lăsat să-i treacă prilejurile pela nas.

Din cearta Rusului cu Turcu la 78 își luă acasă Dobrogea; oare din cearta celor de azi nu și-o mai lua ce mai are prin străini? Lunile trecute la București, Conul Nicu Filipescu, cu care am avut de pus la cale o treabă, mi-a spus: „Țin-te tare, c'am să te duc la Brașov fără pașus (pașaport)“.

De-ar fi așa... pot muri și astăzi!

Ceia ce aș vrea să vă trec în vine și în suflet, copii mei, este să luați pildă dela noi și orice ar fi să fie, să nu vă descurajați. Înflorat de începerea acestui război, m'am hotărât să vă las aceste însemnări, ca să vedeți câtă răbdare, putere de muncă și curaj am avut noi și să vă fim pildă.

Nici o jertfă nu e prea mare când dintr'însa câștigă neamul în tărie.

Păstrați-vă sănătatea și cugetul senin, celelalte vin singure“.

* * *

Și așa a fost! Tatăl meu, Ion Moțoi, proprietarul moșiei Chiorcișmea și Băltăgești, a închis ochii în 1916 în orașul Constanța. Noi am trăit, cum a prevăzut el, grelele zile ale războiului. Frumosele conace ale „Fraților Moțoi“ au fost complet distruse de răutatea oamenilor.

Satul Chiorcișmea, astăzi Țepeș Vodă și care ar fi meritat să fie numit „Moșoiești“ fiind opera Moțoilor, a suferit și el jalea războiului, dar se reface. Am trecut printr'ânsul: școala, biserica sunt în vechea și buna lor așezare — și nu s'au uitat toate bunele tradiții.

Tatăl meu, născut în 1848, an de revoluție, mort în 1916, an de război, a pierit înainte de intrarea noastră în luptă; a fost deci crușat de durerea de a-și vedea împlinită profetia cu „brazda de cenușă“ și „mormanele de dărămături, rest al fostelor gospodării“, dar și lipsit de luminata bucurie a întregirii neamului, pentru care, în ceasuri de durere și bucurie, de multe ori i-am văzut ochii scăldați în lacrimi.

Nenea Voicu Moțoi însă a murit în 1921. Deci dânsul a trecut prin stări sufletești, pe care le-a dus cu el în mormânt!

La 1916 și-a pornit turmele (acum dobrogene) și herghelia și carele încărcate în spre Brăila și d'acolo în spre Moldova.

S'a întors în 1918 cu ceia ce mai avea, la curtea lui boerească din care mai rămăsese un morman de ruine și, ca o ironie, o jumătate de zid ce purta încă urmele unei zugrăveli în ulei.

Și ne-a fost cea mai vie pildă! Deși avea 80 de ani, a avut tăria să-și, facă ca la 1879, din dărămături o mică casuță și adăpostă pentru vite, a desfundat fântânela și... de n'ar fi fost cei 80 de ani, cred că era în stare să ridice la loc frumosul lui conac!

„Măcar un pom de aș mai fi găsit să mă umbresc“ zicea el privind vag. A plecat desigur în lumea cea fără sfârșit cu adâncă convingere că așezările pământești n'au mare preț, dar cu sufletul fericit că a trăit să vadă desrobit Ardealul pe care l-a iubit mai presus de orice.

Idealul lor, ca al oricărui bun român și mai ales ca al oricărui ardelean, s'a împlinit! Ziua libertății a strălucit și desigur acolo, în lumea cea fără durere și întristare sufletele bătrânilor noștri plutesc liniștite și fericite peste pământul României Mari — liberă și întregită.

Eufrosina Mironescu

LEGENDE ASUPRA INSULEI LUI OVIDIU

culese de Titus Cergău

Povestea spune că, în vremuri depărtate, Ovidiu ar fi locuit într'un sat mare, unde el era căpetenia sătenilor, pe cari îi conducea cu vorbe și sfaturi, cu toate că venise aici din locuri depărtate.

Într'o noapte, mâniindu-se Atotputernicul D=zeu, din cauza răutății oamenilor, ar fi scufundat satul în care trăia și Ovidiu, acoperindu-l cu apă, ca și când de când lumea ar fi fost numai apă.

Dimineța, când s'a uitat Ovidiu prin fereastra casei lui, n'a mai văzut în jurul curții nimic decât apă, iar ograda lui a rămas ca o insulă. Văzând minunea aceasta, Ovidiu s'a înspăimântat atât de mult, încât a rămas pe loc stană de piatră, ca o statuie; apoi a fost luat din insulă și dus de alți oameni la Constanța de mai târziu, unde se vede și astăzi, după cum spun bătrânii noștri din timpuri vechi.

Auzită dela

Anton Munteanu
din Sibioara

VARIANTĂ

În vremea veche, când umbla D=zeu pe pământ, pe unde este azi lacul Mamaia și insula Ovidiu, era un sat mare, care se învecina la răsărit cu Marea.

Oamenii din acel sat nu erau de loc credincioși în D=zeu și nici nu aveau iubirea de aproapele lor. Într'una din zile poposesec în acest sat cu oameni răi doi călători pribegi, cari căutau gazdă la vreun sătean; dar în zadar le era umbletul, căci nimeni nu vroia să-i primească.

Într'un târziu, călătorii noștri — dintre cari cel mai în vârstă era D=zeu, — găsi ospățare și găzduire la o văduvă săracă, ce=și avea casa pe un loc mai ridicat, și pare=mi=se, nu știu bine, ar fi avut și un fiu, care el o fi fost Ovidiu. Seara, unul din oaspeți spuse văduvei să nu se uite dimineța pe fereastră, că va fi rău de ochii ei; dar

ea nu ascultă sfatul și cum se făcu ziuă, uitându-se pe geam, îi și crăpă un ochiu.

Femeia mai așteptă puțin și văzu cu spaimă că în jurul curții sale satul pierise sub apă și doar o mică fâșie de pământ lega insula de uscat, ca să poată ieși ea la mal cu ajutorul singurului ochiu ce-i mai rămase. Cât privește călătorii, ei dispăruseră în timpul nopții în chip minunat.

Auzită dela
Moș Ion Marin,
care o știe dela un Turc din Tașaul Sibioara

VARIANTĂ

De mult de tot, la răsărit de Canaraua de azi, unde este astăzi lacul Mamaia (Siutghiol), era un sat cu oameni foarte răi, ce nu ar fi primit pe nimeni spre găzduire la ei, oricât de sărman ar fi fost călătorul ursit să treacă prin satul lor.

Intr'o zi de sărbătoare, când toți oamenii erau pe acasă, un om străin a intrat în satul lor, cerându-le găzduire pentru o noapte.

Văzând călătorul că într'un sat atât de mare nu se găsește nici un om primitor, s'a îndreptat și el mai spre marginea satului, urcându-se pe un tăpșan de loc, unde era o casă mică de piatră a unei femei sărmene, care s'a îndurat și a primit pe călător. Dar femeia, fiind foarte săracă, se văita mereu că nu are cu ce-și ospăta musafirul neașteptat. Atunci călătorul spuse văduvei să pună un tezec proaspăt de vacă în cuptorul sobei, în cenușe. Care nu-i fu mirarea femeii, când după puțin timp, răscolind în vatră, găsi o pâine mare și gustoasă, cu care își sătură călătorul și care pâine nu se mai termina deloc, căci, decâteori rupea din ea, pâinea creștea la loc.

În sfârșit, a doua zi după plecarea oaspetelui minunat, satul cu oamenii aceia atât de răi se scufundă sub apă, prefăcându-se într'un lac mare și adânc, rămânând numai un mic ostrov cu casa femeii celei bune.

Auzită dela
Moș Scit Agi Ali
din Tașaul

VARIANTĂ

Intr'o vreme de mult, când nu se știe ce fel de oameni locuiau prin Dobrogea, pe locul din preajma Canaralei, unde e acum lacul (Siutghiol) Mamaia, era un sat cu nume ce nu se mai poate cunoaște.

Locuitorii aceluia sat erau niște oameni foarte răi, cari nu primiau niciodată pe nimeni la ei în sat.

Un om sărac la înfățișare a cerut odată găzduire acestor oameni, dar nici unul nu vru să-l primească, afară de o babă săracă și văduvă, care locuia unde e azi insula lui Ovidiu, într'o colibă cu ziduri de piatră.

Omul cel sărac, noaptea, în loc să se odihnească, a început a celi dintr'o carte și pe măsură ce citia, satul dimprejur se scufunda.

Dimineața călătorul minunat a dispărut, satul din jurul colibei s'a scufundat, iar baba cea bună a găsit în casă o strachină plină cu bani de aur, trăind multă vreme în insula lui Ovidiu, de unde și azi se mai vede prin apă, când e lină, urme de temelii în fundul lacului.

Auzită dela
Moș Meemet
din Cara-Murat

RĂSPUNS UNUI CRITIC

(În atenția geologilor și geografilor români)

În anul 1925 am tipărit în *Codrul Cosminului* (Buletinul Institutului de istorie și limbă de la Universitatea din Cernăuți), — ca răspuns gentil la o invitație gentilă de colaborare — un mic studiu de morfologie geografică intitulat: „*Câteva captări quaternare și iminente în Bucovina și Pocușia*”. În această lucrare preliminară schițam în linii mari caracterele morfologice ale platformei colinelor dintre Rybnica Pocușiei, Prut și Siret, cu specială privire la fenomenele de captare din această parte a celor două provincii.

La *trei ani* de la apariția acestei lucrări, colegul meu, petrograful și geologul I. Prelipcean, — autorul până în acel moment al unei singure broșure de valoare submediocră, semnată Johann Prelipczan, — publică, din motive care e bine să rămâie ascunse în fundul conștiinței sale prea senine, o critică bolovănoasă, injectată de expresii eruptive, împotriva studiului meu care, probabil, impietase în domeniul cercetărilor sale întârziate, în orice caz nepublicate. Critica aceasta s'a tipărit — prin surpriză — în Buletinul Facultății de științe din Cernăuți, vol. II, Fasc. 1, 1928, adecă în acelaș Buletin, al cărui prim volum a apărut la lumină sub îngrijirea mea personală, iar după refragerea mea, sub îngrijirea unui comitet de trei profesori, dintre cari unul este însuși d-l J. Prelipcean.

Pentru ca *opera sa* să nu rămână în cercul îngust al cititorilor acestui Buletin, autorul a crezut că poate urca treptele nemuririi științifice, răspândindu-și extrasele în l. germană și prin librăriile și anti-quariatele străinătății. Într'adevăr, revista bibliografică „*Der Geologe*” No. 46 din Iunie 1929, înregistrează la No. 22396, pag. 1363, și această capod'operă de știință și de conștiință a colegului nostru.

Față de aceste procedee, — care au încununat o întreagă campanie imorală, dusă prin presa... politică! de oameni corecți, iubitori de adevăr și cari, Doamne ferește, nu urmăreau nici satisfacerea unor sentimente de invidie sau de răzbunare, nici asigurări de situații materiale unde m'ar fi crezut rival, — am tipărit în acelaș Buletin al Facultății de științe, Vol. II, Fasc. 2, 1928, traducerea în l. germană a studiului meu, însoțindu-l de o notă, pentru a pune în gardă pe cititorul neprevenit, de valoarea adevărului cuprins în critica... prea stimatului coleg. Promiteam acolo și un răspuns în rom-

mânește, pe care îl ofer în cele următoare. Din el se poate vedea nivelul științific la care se poate tine recensentul și procedeele întrebunțate de d=sa.

Mai întâi fie=ne permis a menționa că recensia colegului nostru, (cuprinzând 26 pagini la un articol de 18 pag. text, fără accesorii), păcătuiește printr'o lipsă inițială de logică, al cărei izvor nu poate fi aflat de cât sau în dorința de a acumula ori câte acuzaări, fără spirit critic și fără coordonare, sau în structura intimă sufletească a recensentului.

Căci, ori lucrarea criticată este un împrumut nemărturisit și, în acest caz, trebuie s'o dovedești printr'o onestă dovedire, fără a te referi, într'un articol cu pretenție de știință reală, la niște neroade articole=revolver dintr'o gazetă politică în căutarea de senzational și în acelaș timp să cercetezi și mobilul care ar fi îndemnat pe autor la părăsirea activității sale oneste și originale spre a recurge la asemenea procedee vrednice de un novice ca criticul nostru ; ori lucrarea criticată nu concordă cu izvorul menționat, diferă de el în o sumă de puncte, cum arată însuși recensentul, și atunci iarăși, printr'o onestă și competentă critică trebuie să arăți care din cei doi autori crezi că să se apropie mai mult de adevăr și care din ei aduce mai multe adevăruri.

D=luî I. P. însă îi trebuesc cât mai multe capete de acuzare, ca ori și căruî invidios... care te simpatizează din senin. Pe deo= parte d=sa își însușește acuzaările de plagiat ale partenerului d=sale de celebră reputație, iar de alta, pe aceeași pagină găsește că cele două lucrări diferă așa de mult una de alta, în cât în 18 pagini de text d=sa descopere nu mai puțin de 15 cazuri, în care pana sa inteligentă are prilejul să se compromită, dovedindu=și propria sa incompetență în materie de geomorfologie, ba chiar și o surprinzătoare incultură în propria=și specialitate.

În cele din urmă, ca o încununare a unei asemenea jonglerii stângace, d=sa conchide că numai rezultatele pozitive ale lucrării mele coincid cu acelea ale lui Pawlowski (cf. p. 242 și 266), fără însă a arăta care sunt acele rezultate pozitive și fără a face distincție asupra metodei și argumentelor cu care s'a ajuns la aceste rezultate într'o parte și în cealaltă.

Intr'adevăr, trebuie să felicităm pe novicele nostru critic pentru asemenea balistică geologică și mai ales pentru presumpția d=sale de a se considera — după trei ani de buchinelă școlărească în manualul lui Davis — arbitru (mă rog !) autorizat și mai ales competent în probleme în care nu=i dă nici un drept a se amesteca nici valoarea lucrărilor sale mediocre de până în prezent și nici preocupările d=sale de a sparge bolovani prin râpele regiunii.

Să luăm pe rând cele 15 capete de acuzare ale d=sale.

Cazul 1, tratat de la nivelul unei... înalte culturi universitare, privește greaua problemă a punctelor cardinale. Fenomenele de captare studiate de mine sunt oare în nordul Bucovinei și în sudul Po=

cuției? Chestiunea, precum se vede, este foarte gravă! Dacă împărțim Bucovina cea lungueașă ca o pară printr-o paralelă în două jumătăți, una nordică și una sudică, evident că sunt în nordul Bucovinei. Mai mult: dacă o împărțim prin patru paralele duse la egală distanță, în patru părți, atunci găsim că fenomenele de captare studiate cad în diviziunea cea mai nordică din cele patru și în imediata ei vecinătate; așa în cât a scrie: „*problema captărilor din nordul Bucovinei și sudul Pocuției...*” este un fel de exprimare foarte corect, afară de cazul când vrei să faci paradă de pedanterie. Nu este vorba, precum se vede, de o latură de hotar înscrisă într'un poligon, ci de o parte din teritoriul unei provincii. Egoncentrismul d-ului I. P. însă îl îndeamnă a striga: Nu! Pentru d=sa nordul Bucovinei este, categoric, numai teritoriul cuprins între Prut și Nistru! De ce? Fiindcă vine la Nord de Cernăuți, unde locuiește d=sa.

Înapoi la clasele primare! „Wahrhaftig eine fatale und bedauernde Verwirrung“ (p. 243).

Iată primul punct din celebra critică cu care recensentul a căutat să cucierască admirația germană! Într'adevăr, o critică ce se ține la un înalt nivel universitar.

Cazul 2. „*Între zona puternic încrețită a gresiei carpatice... și sloiul rezistent al horstului podolic...*”. Criticul nostru cere aici a-i documenta pe larg ce înțeleg prin expresia „sloiul rezistent”. Și totuși, este așa de clar! În primul rând înțeleg un sloiu care n'a suferit cutarea stradelor ca regiunea carpatică, ceea ce se poate vedea chiar în malurile Nistrului; apoi, din alt punct de vedere, înțeleg ceea ce au înțeles toți cei cari au studiat acest sloiu periferic arcului carpatic și rolul său în imprimarea unei direcții acestui arc. Ne fiind subiectul lucrării mele, nu era nevoie de o documentare amănunțită, ceea ce s'a făcut de alții; ci s'a amintit numai ca ceva prea cunoscut, în treacăt, în două-trei rânduri, din nevoia de a da un cadru regiunii în care s'au cercetat fenomenele de captare. Probabil însă că recensentul la data lecturii studiului meu nu era încă în curent cu această chestiune, s'a izbit de ea ca de ceva necunoscut, a răscolit ceva bibliografie asupra sloiului podolic (despre care, de altfel, se vorbește și în unele manuale de curs secundar) și iată-l, cerându-mi mie ca, trecând peste economia unui articol, să deschid capitol a parte asupra unui subiect lateral! Putem, prin urmare, să felicităm și aici pe geologul nostru asupra erudiției și inteligenței sale.

Cazul 3. „*Depresiunea precarpatică*” și „*depresiunea Moldovei*”. Aceeași obiecție și același răspuns.

Cazul 4. „*Ein sehr interessanter Fall*”!: „*Această țară de coline se așterne la picioarele Carpaților, pe care le îngroapă sub stratele ei superioare până la o înălțime, pe alocuri, de 550 m*”.

Imaginea este clară și reală. Notați că e vorba de stratele superioare (acelea care, adică, sunt la suprafața pământului și care în deosebi interesează pe morfolog, mai ales în cazul de față) și peste care nicăeri nu se văd răsturnați Carpații. Cazul pe care-l pomenește

d=sa în valea de sub munte a pâ râului Sudeliu de lângă Vijnița e mai la adânc și nu prezintă pentru noi nici un interes morfologic ; e un caz local, unicul constatat pe cât se pare în Bucovina, și de proporții neînsemnate. E surprinzător ce greoaie este priceperea recenzențului nostru. Confuzia d=sale însă se explică fie din dorința de a căuta, vorba populară, nod în papură, fie din imposibilitatea de a se familiariza cu felul de a privi al morfologului.

Cazul 5. Aci recenzențul, părăsind obiecțiunile de natură geologică (risum teneatis), se aventurează cu nepusă masă în obiecțiuni de natură morfologică. D=sa se leagă de afirmarea mea că în regiunea colinelor se observă *două* cicluri principale de eroziune : unul în pliocen și celălalt în quaternar și se întreabă : care sunt dovezile ? Ori, dovezile, pentru o minte clară și atentă, răsar din întreaga mea lucrare, ba chiar și dintr'o fotografie și vederea panoramică anexată la urmă. Într'adevăr, din acest studiu se vede, — de și nu aceasta este tema sa *principală*, — că începutul eroziunii normale în regiunea colinelor începe în pliocen. De ce ? Fiindcă abia din această epocă regiunea devine continent. Dacă la suprafața ținutului găsim (evident, nu peste tot) sarmaticul, în schimb formațiunile marine mai nouă (meoticul, ponticul, dacicul, levantinul) rămân departe, spre SE, unde s'a retras nivelul de bază către care s'a îndeplinit eroziunea uscatului postsarmatic ieșit din mare ; de altă parte, dacă în cercetarea noastră am stabilit că, în regiunea considerată de noi, suprafața cea mai înaltă modelată de râurile quaternare este lunca Mihodrei, — este evident că *din cercetarea raporturilor de nivel ale formelor și din însuși aspectul formelor de teren deducem ciclurile de eroziune, mai ales dacă le racordăm și cu formele vecine din regiunea muntoasă*. Dar studiul *amănunțit* al acestor cicluri este oare subiectul lucrării noastre, ori fenomenele de captare, cum este anunțat și'n titlu ?

D=sa mai voește să=i spunem și'n ce stadiu de evoluție ajunsese ciclul de eroziune pliocen, când a început ciclul quaternar. Apreciem foarte mult dorința d=sale de a se instrui și i-o vom satisface atunci când vom trata această chestiune *pentru ea însăși*. Ca novice în materie însă, d=sa se rătăcește în niște considerațiuni superficiale și ridicole, după care ajunge la surprinzătoarea concluzie că în regiunea colinelor n'ar fi existat de cât un singur ciclu de eroziune ; cel quaternar ! Iată, deci, că pliocenul n'a lăsat nici o urmă în morfologia regiunii ! Ori poate că d=sa pretinde să ne oblige pe noi să recunoaștem asemenea năzbâtii antiștiințifice ?

Mai departe, pentru explicarea formelor de eroziune quaternare d=sa nu se mulțumește cu schimbările climaterice și cu schimbarea nivelului de bază din spre Siret spre Prut, pentru care avem suficiente dovezi, ci mai cere și mișcări epirogenetice, *fără însă a aduce o singură dovadă pentru ele*. Lucrarea mea nici nu afirmă, nici nu neagă mișcările epirogenetice în regiunea considerată. Această chestiune e mai grea de cât să poată fi rezolvită de recenzențul nostru, cu experiența și cultura d=sale, printr'o simplă afirmare superficială și ea

poate forma un subiect foarte pasionant, în care problema să fie privită sub toate laturile, conform cu cerințele științei moderne. De și avem la îndemână dovezi pentru aceste mișcări epirogenetice, noi nu le-am produs, rezervându-le pentru o nouă lucrare.

Pentru un mic amănunt d=sa citează *fals* pe autorul unei disertații de școală. D=sa scrie: *J. Prelipcean*: Das geologische Bild von Czernowitz etc. 1912. Însă această broșurică foarte ușurică e semnată *Johann Prelipczan*!

Cazul 6. „Această luncă, cunoscută sub denumirea improprie de „platoul de la Vijnița”... Recenzentul afirmă că denumirea de „platoul de la Vijnița” ar fi o invenție a noastră și că numirile curente ar fi „câmpia de la Vijnița”, etc. Și aci pornirea de a contrazice. Expresia „platoul de la Vijnița” este întrebuințată curent de unii ofițeri superiori din garnizoana Cernăuți, de la cari am auzit-o; și, din punctul lor de vedere, ca oameni cari nu fac morfologie genetică, au toată dreptatea; căci un șes înalt, care domină orașelul Vijnița cu aproape 140 m, poate fi numit „platou”, dacă-l privim numai ca o formă gata, iar nu și genetic. În ori ce caz, a-l numi „Ebene von Vijnitz”, cum spune d=el recenzent, este fundamental greșit, de oare ce Vijnița nu e așezată pe suprafața acestei lunci a Mihodrei, ci jos, la poalele ei, în valea Ceremușului, la circa 140 m adâncime dela buza „platoului”.

Cazul 7. Recenzentul crede că lărgimea de câțiva kilometri a luncii Mihodrei și stratul gros de bolovani rotunziți prin rostogolire și așternuți de apele curgătoare peste ea nu e o dovadă că un alt râu a modelat această luncă, un râu mai voluminos (Ceremușul) de cât cele două pâraie: Mihodra și Mihoderca, care curg *debile* la suprafață și cari *nici n'au măcar obârșia în munții de unde a venit stratul gros de bolovani*. Ceea ce pentru toată lumea este evidentă, pentru d=sa nu este. Sau poate că redactarea sa e confuză? — Nu se împacă apoi d=sa cu ideea că pârăul Mihodra este moștenitorul Ceremușului. D=sa pare a ne imputa expresia „moștenitorul nemijlocit” (das unmittelbare Erbe), adică în continuitate de timp, fără întrerupere. Expresia „nemijlocit” nu apare în textul meu; ea este o invenție a d=sale, și face parte din procedeele d=sale de atac. Dar că Mihodra moștenește lunca părăsită a Ceremușului, aceasta este un *fact evident* asupra căruia nu mai încap discuție. Prin urmare, considerațiile d=sale cu privire la loessul ce acopere lunca înaltă sunt simple rătăcirii izvorâte din propriile d=sale invenții și dintr'o mare dezorientare de care dă dovadă la ori ce pas; căci textul meu spune clar și documentat ceea ce spune (vezi cap. III).

Cazul 8. O chestiune de terminologie în care se amestecă și pedanterie: „O sumă de râuri paralele...”. Apele curgătoare po=menite de mine, sunt într'adevăr râuri sau pâraie? Termenul de râu în românește e un termen cu care denumești în genere *toate apele curgătoare*, când nu vrei anume să faci o clasificare după importanța lor: pâraie, râuri, fluvii. Ce meschină este critica unor oameni! Și

cu aceste nimicuri de abecedar vrea recenzentul să-și capete certificat de capacitate în străinătate?

„*Consequente de la origine cu panta*“, adică consequente cu panta *inițială*, deci în sensul lui Davis. Recenzentul, care nu e familiarizat cu terminologia morfologică, se mulțumește numai a afirma că termenul „consequent“ nu ar fi folosit aici în sensul lui Davis, dar nu motivează, fiindcă nu știe dacă aceste „râuri“ sunt într'adevăr consequente ori nu. Noi însă cari suntem convinși de existența liniilor tectonice ale lui Teisseyre¹⁾ și de o slabă pantă inițială a regiunii din această parte către Nord, putem aduce argumente reale. Dacă recenzentul are dovezi contrarii, pentru ce nu le-a arătat? În acest caz noi cei dintâi l-am fi aprobat. Dar D=sa nu dă nici o dovadă, fiindcă nu știe nimic!

Cazul 9. În toată întinderea obiecțiunilor de la acest caz domnește suverană reaua credință, insinuarea și confuzia. Este vorba aici de cele trei cicluri de eroziune pe care le-am stabilit în Carpații Bucovinei cercetați de mine și de faptul că se poate stabili mai ușor un raport causal între formele de teren și gradul de rezistență al rocilor la eroziune, decât cu tectonica.

D=1 recenzent este de rea credință când trece cu vederea următoarele două pasagii din textul meu:

a) „Totuși, am putut descoperi în această zonă a gresiei carpatice o sumă de caractere și am ridicat o seamă de întrebări, dintre care unele vor trebui să-și afle răspunsul definitiv în urma unor noi excursii mai adânci în munte“ (p. 12 extras); și

b) „Documentarea mai amănunțită a acestei chestiuni, ca și studiul morfologiei Carpaților Bucovinei vor forma obiectul unei monografii viitoare“ (p. 14 extras).

Dar nu, D=sa cere chiar în această lucrare preliminară, care are alt subiect, să-i documentez totul! Ce bine ar fi dacă și-ar aplica sie însuși aceste pretenții!

Prin urmare, concluzia mea asupra celor 3 cicluri de eroziune este dedusă numai din studiul zonei multoase cercetată de mine; iar afirmarea că eu aș fi întins această concluzie asupra tuturor Carpaților răsăriteni (p. 250) este de-a dreptul o invenție a recenzentului, din dorința de a afla coincidențe între mine și L. Sawicki, despre care nu știu să fi scris un studiu de morfologie asupra Bucovinei și căruia, pomenindu-i aci în Cernăuți, despre critica d=1ui J. P. a respins-o cu tot *desgustul*. Cât despre citatul ce-l face d=1 J. P. din St. Pawlowski, tot din dorința creștinească de a huli, acest pasaj, făcut de autorul lui în treacăt, nu-l servește de loc pe recenzent, căci iată, St. Pawlowski afirmă în el numai 2 cicluri, iar nu 3 ca'n textul meu.

Și totuși, textul meu afirmă clar cele 3 cicluri (p. 13 extras): unul este cel care reteză în cap stratele carpatice puternic dislocate

¹⁾ Sunt așa de reale aceste linii, încât și tratatele de geologie mai recente le pun la contribuție pentru sinteze tectonice. Vezi s. ex. *Bubnof*: Geologie von Europa.

și de vârstă eocenă, deci este un ciclu posterior eocenului, realizat către nivelul de bază al ultimei mări miocene; al doilea este cel pliocen, caracterizat prin văi superioare mature, care la baza lor se racordează ținând seamă, între altele, și de pantă, cu nivelul pliocen din regiunea colinelor; iar al treilea ciclu este cel quaternar, caracterizat prin văi mai înguste, încutiate în văile pliocene și prin terase. Și ce clar se poate observa această succesiune în basinal Ceremușului! Dar, ceea ce e clar și documentat pentru un morfolog, care are ochiul deprins să distingă formele urcând pe înălțimi, nu poate fi văzut de un geolog de cultura și experiența recențentului, care lucrează în orizontul limitat al unei râpe oarecare. D-*l* J. P., care nu cunoaște literatura geologică românească și care desprețuește știința franceză (auzi acolo!), necum să mai fi citit și studii de geomorfologie, — crede că numai L. Sawicki și St. Pawlowski (pe cari i-a folosit doar ocazional) s'au ocupat cu ciclurile de eroziune din Carpați. Dacă ar cunoaște și lucrările făcute asupra Carpaților meridionali și a munților Apuseni, desigur că șirul insinuărilor sale perfide ar spori. Cine posedă *metoda* de cercetare și are *cap logic*, nu se poate să nu ajungă la un rezultat bun, pe care nu l-ar aproba ori ce cercetător de valoare. Nu acesta e însă crezul recențentului meu! Ce e de mirare dacă rezultatele mele în *Bucovina* concordă cu ale lui L. Sawicki făcute în *Carpații Poloniei*? Iar dacă *nu* concordă cu ale lui St. Pawlowski, de ce neonestă insinuare că ar fi împrumutate dela acesta din urmă? Este confuzie de spirit, este mistificare, este *gazetărie politică în știință*?

Cât despre raportul cauzal mai ușor de stabilit între formele de teren și rezistența rocilor la eroziune, decât cu tectonica, — constatare făcută în multe regiuni ale globului și devenită adevăr curent — nu este nevoie, pentru Dumnezeu, a o împrumuta dela altul, care a făcut-o în Carpații Polonezi, căci e destul a observa cursul apelor (deci și direcția văilor) în raport cu direcția cutelor munților, ca să vezi că, în primul rând, văile transversale nu țin seamă de tectonică. (Vezi finele cap. VI). Ceea ce e clar și ușor de priceput de un ucenic de-al nostru, după un curs de un an, este greu pentru d-*l* recențent!

Cazul 10. Aici, dacă nu este o mistificare pentru cititorul strein, este desigur o necunoaștere a limbii române. Eu scriu (p. 14 extras): „... *lunca Mihodrei și-a pierdut agentul ei de eroziune, adevărat Ceremușul, încă din vremea începutului sculptării de terase quaternare...*” iar recențentul traduce pentru streini: „*vor Anbeginn der Skulptierung von Quartärterrassen*”! (p. 251). „*Vor Anbeginn*” înseamnă *înainte* de începutul sculptării, iar nu „*încă din vremea începutului...*” căci noi am arătat că Ceremușul și-a părăsit lunca înaltă a Mihodrei în *quaternar* și anume pe la începutul acestei perioade. Prin urmare nu se poate deduce de aci că această luncă, cu pietrișul de pe ea, este pliocenă. Este mistificare? Este confuzie? „*Ist es Irrtum, Versehen, oder Zielbewusste Absicht?*” Observați apoi că concluzia mea diferă

de aceea a lui Pawlowski, ceea ce după logica recenzentului înseamnă ... plagiat !

Cazul 11. Acesta arată o complectă nepregătire a recenzentului în chestiuni de morfologie și o regretabilă miopie. În lucrarea mea am arătat că în Pocuția, la Cerhanovca, între marginea Carpaților și pantele domoale ale înălțimii dela Porab, se află un fragment de luncă largă și înaltă, între valea curmezei a Rybnice și a Ceremușului, — luncă netedă și înclinată spre acest râu din urmă și care nu poate fi decât o veche vale părăsită de Rybnica în urma captării. Deasupra acestei lunci, care e o terasă ce-și are corespondentul pe malul drept al Ceremușului, se află o a doua terasă, mai veche, degradată (recenzentul, ca orice necunoscător, se miră de acest termen „degradat“, aplicabil și critice sale); deci, degradată prin eroziune și care se poate racorda cu lunca Mihodrei.

D=I J. P. neagă că lunca Cerhanovca ar fi o luncă fosilă a Rybnice. De ce ? Din miopie și apoi fiindcă n'a afirmat-o nici Pawlowski. D=sa spune că Rybnica nu putea curge la nivelul terasei *superioare*, dela Cerhanovca, de oarece înălțimea dela Porab are o cotă mai mică decât această terasă. Dar nu se gândește măcar un moment că înălțimea dela Porab, cuprinsă între două ape așa de vecine (Rybnica și Ceremuș) și alcătuită din roce așa de puțin rezistente la eroziune, a fost denudată mult și scăzută din altitudinea ei primitivă în răstimpul dela captarea Ceremușului până azi (vezi artic. meu p. 17) ; și iarăși nu se gândește, nefiind deprins a gândi, că, dacă își menține obiecțiunea, atunci ea s'ar putea aplica și Ceremușului pentru vremea când curgea la nivelul luncii Mihodrei ! Iar cum acest nivel superior al văii Ceremușului nu se poate nega, căci avem urmele sale clare racordate în munte și regiunea colinelor, atunci ce mai rămâne din obiecțiunea prea eruditului și prea agerului domn recenzent ? D=sa uită de vechea cumpănă despărțitoare de ape, care a fost înlăturată cu totul în această parte dintre Rybnica și Ceremuș. Te cuprinde mila când vezi cum se zbate recenzentul în cunoștințele sale insuficiente ca să priceapă o chestiune care nu e grea, construind chiar și un profil (fig. 1) după care, totuși, un morfolog i-ar putea spune : dar nu vezi, d=le, că terasa inferioară dela Cerhanovca este aplecată către Ceremuș și că cea superioară (punctată) se recordează în pantă cu lunca Mihodrei ?

Dar ... aci e aci ! Despre aceste terase dela Cerhanovca nu scrie nimic d=I Pawlowski, iar recenzentului îi este teamă a afirma ceva fără sprijinul unei autorități. Și totuși, după logica d=sale, lucrarea noastră este un împrumut din Pawlowski !

Cazul 12. Recenzentul se ridică împotriva paralelizării teraselor Ceremușului cu perioadele glaciare alpine și împotriva stabilirii unei relații cauzale între ele și citează, în sprijin, lucrările lui Deecke și Rothpelz, ca și un studiu asupra glaciației în Ciornahora al lui St. Pawlowski. Și apoi conchide, fără a fi dovedit de fapt nimic : „So weit in die Irre zu gehen, wäre wohl nicht möglich gewesen !“ (p. 253—254).

Mărturisesc că așa de *categoric* n'am îndrăznit nici odată să fiu într'o chestiune așa de *grea*. Și mai ales mă mir de *ușurătatea* (*Leichtfertigkeit*) cu care recenzentul înlătură aceeași paralelizare, fără însă a se documenta temeinic. Căci ce nseamnă a cita, numai a cita 3 autori? Dar, Doamne, i s'ar putea cita alții șase, și încă dintre cele mai bune autorități în materie, cari susțin tocmai contrariul! Recenzentul probabil că nu e în curent cu ultimele lucrări ale lui Köppen și Wegener și mai ales ale lui *Soergel* și cu faptul că discuția în jurul glaciației, mult mai veche de cât și-o închipue d-sa (vezi și IX Congrès géologique din Stockholm, 1910) încă nu poate fi socotită ca încheiată.

Când eu redactez textul astfel: „*Credem a nu greși dacă stabilim o relație cauzală etc.*” (p. 15); sau: „*Dacă admitem relația cauzală între numărul teraselor și numărul epocilor pluviale ale quaternarului... atunci terasele... ar fi rezultatul eroziunii etc.*”; sau: „*Pietrișul ar data...*” (p. 17), — însemnează că am pus un *dacă*, și că am exprimat oarecare îndoială (*ar fi, ar data*); dar că, totuși, după a mea părere, motivată și de lectura unor studii făcute asupra unor fenomene identice în *alte* părți ale globului, — am socotit că paralelizarea aceasta ar corespunde mai bine cu realitatea. Dar recenzentul nostru nu poate face asemenea distincții între ce e prezentat ca ipotetic și ceea ce se afirmă cu siguranță. La d-sa totul este categoric și pe acelaș plan. D-sa năvălește orb în afirmarea că noi stabilim un paralelism cu perioadele glaciare din Alpi, și anume după A. Penck. Îl lăsăm să-și creadă singur invențiile și nu avem nici un interes a-l scoate din ignoranță.

Cazul 13. Număr fatal! Recenzentul ne acuză că ne-am creat un șablon propriu al nostru în ce privește diviziunile quaternarului, după ce afirmă că am adoptat articularea acestei perioade făcută de Penck-Brückner, fapt pe care-l califică drept „un pas îndrăzneț”; apoi alcătuiește un tablou *faș*, în care vără fenomenele morfologice studiate de mine (captări, terase) în diviziunile quaternarului, probabil ca să dovedească sau că înțelege greu un text, sau că intenționat îl alterează — cum s'a mai văzut —, sau că nu cunoaște bine limba română. Așa, ca să dăm un exemplu, pufem cita cazul că precizarea noastră „*pe aproape de timpurile istorice*” (p. 18 și 19) pentru vârsta captării Rybnicei la Dzurów, nu însemnează „*în timpurile istorice*”, cum pune d-sa în tabloul dela pag. 255, ci *înainte* de timpurile istorice. Dar, criticul nostru ne modifică textul după cum îi cer interesele calomniei sale. Apoi, ce însemnează succesiunea aceasta *fașe*: ... IV perioadă glaciară, perioada postglaciară, *timpurile preistorice*, timpurile istorice?, — când orice tratat elementar de preistorie îți arată că omenirea și culturile preistorice pătrund adânc în perioadele quaternarului, deci nu încep *după* ceea ce numește d-sa „*Postglazialzeii*”. Recenzentul a rămas tare înapoiat în ce privește studiul quaternarului și ca să-i facem un serviciu, îi recomandăm, spre a-și umple lacunele culturii sale, pe *Em. Haug*, unde va găsi și

bibliografie bogată (suntem însă siguri că nu-l va citi, căci e 'n fran-tuzește); apoi, între altele, admirabilele studii ale lui *Soergel*: „Loesse, Eiszeiten und paläolithische Kulturen“, sau „Die Gliederung und absolute Zeitrechnung des Eiszeitalters“ etc. etc. etc.

Chestiunea vârstei, sau a timpului de producere a formelor morfologice fiind una dintre cele mai grele, noi, cum era și firesc, am tratat-o sub forma *prudentă* a prezintării *hipotetice*. Însă o ipoteză nu se combate ca un fapt afirmat *categoric* și mai ales fără ca tu, critic, să ai o cunoștință mai justă și să zidești ceva, iar nu numai să negi. Mai observ că recenzentul induce pe cititor în eroare când îmi atribuie mie că vorbesc despre perioade glaciare și interglaciare în regiunea colinelor bucovinene, când eu vorbesc despre perioade pluviale și interpluviale. Tabloul nostru este următorul, iar nu cum își permite să-l falsifice recenzentul:

- 5 Vremurile actuale: Sedimentare. Acumulare în valea Ceremușului.
- 4 Perioade mici și alternative pluviale și interpluviale în care sedimentarea a așternut mai multe orizonturi de pietriș peste lunca neînundabilă a Ceremușului (vezi și Fig. 10), iar într-o fază umedă dela urmă s'a produs captarea Rybnicei la Dzurów și adâncirea văii până sub nivelul luncii inundabile.
- IV *Perioadă pluvială*. Eroziune. Adâncirea văii până sub nivelul luncii neînundabile.
- 3 Perioadă interpluvială. Sedimentare. Pietrișul de pe terasa Hniliței și Ciornohuze și loessul de deasupra.
- III *Perioadă pluvială*. Eroziune. Captarea Rybnicei la Kosów și adâncirea văii până la nivelul terasei III.
- 2 Perioadă interpluvială. Sedimentare. Pietrișul de pe terasa Cerhanovca și Ispas (Terasa II).
- II *Perioadă pluvială*. Eroziune. Captarea Ceremușului și eroziunea văii până la nivelul terasei II.
- 1 Perioadă interpluvială. Sedimentare. Pietrișul de pe Bahna și Cerhanovca superioară: Terasa I.
- I *Perioadă pluvială*. Eroziune.

Acesta e tabloul nostru. Avem dreptate ori n'avem, aceasta e altă chestiune și se poate discuta; criticul însă era dator să-l redea *corect* și apoi să porniască la atac, dacă... cunoaște chestiunea. Că vederile noastre nu se potrivesc cu ale cutărui autor citat de d'sa, sau chiar cu ale lui *Soergel* pe care-l preluăm noi, aceasta dovedește că avem anumite motive să ne formăm o altă convingere. Când va apărea o lucrare definitivă de sinteză asupra paleoclimatologiei quaternarului în regiunile noastre, deci nesupuse glaciațiunii ca cele nordice ori alpine, atunci vom pune în concordanță convingerile noastre cu acele rezultate, dacă vor fi diferite. Până atunci deducem ceea ce ne obligă să deducem faptele observate pe teren, păstrând, evident, în

exprimarea adevărului, *prudența* la care ne obligă o materie încă nu definitiv lămurită. În orice caz, rostirea *categorică* a criticului nostru este *fundamental antiștiințifică*.

La punctul 13 din rechizitoriu, admirabilul meu critic distinge 4 puncte de acuzare :

a) Prima acuzare : de ce, dacă am afirmat două cicluri de eroziune în regiunea colinelor, totuși pun terasele și captările numai în quaternar ? Hohotul de râs prea semnificativ din prejur mă oprește de a mai răspunde și aci. — Se mai miră d=sa că numim lunca sau Valea Mihodrei o luncă „*evident plioceno-quaternară*”. Aci îl vom lămuri : este pliocenă, de oare ce *pe locul ei*, de și nu la același nivel, a curs Ceremușul în pliocen ; este quaternară, fiindcă Ceremușul a continuat să curgă pe aceeași vale până în quaternar, când a așternut-o cu pietriș sau bolovăniș carpatic de dezagregare mecanică și apoi, în urma captării, a părăsit-o. Deci : Valea s'a născut în pliocen și apoi a fost modelată mai departe, așternută cu pietriș și părăsită în quaternar. De ce înțelege recenzentul așa de greu lucruri atât de simple ?

b) Se obiectează (pag. 256) că, de oarece lunca Mihodrei este contemporană cu terasa superioară a Cerhanovcei și ambele sunt formațiuni ale aceluiaș râu (Vechiul Siret), de ce atunci pe lunca Mihodrei se află o masă mare de bolovăniș, în grosime de 25—27 m, pe când la Cerhanovca se vorbește de o terasă ? — Aș putea răspunde : dacă d=I J. P. nu pricepe *de loc* asemenea chestiuni, de ce nu are cel puțin inteligența să tacă ? Dar nu ! Voiu lămuri : probabil că d=sa nu cunoaște noțiunea de *terasă* ! Și lunca înaltă a Mihodrei și terasa superioară a Cerhanovcei sunt deopotrivă terase și ambele sunt acoperite cu pietriș ; deosebirea stă în aceea că pe lunca Mihodrei grosimea stratului e mai mare, fiindcă pe acolo a curs un râu mai mare, Ceremușul, ba încă încărcat și cu Rybnica, pe când pe terasa superioară a Cerhanovcei a curs doar un râu mai mic : Rybnica, ambele contribuind să formeze, în acea fază paleopotamologică, vechiul Siret, sau, mai corect, ramura cea mai nordică a vechiului Siret.

c) Un punct unde recenzentul își frânge gâtul ! Noi am arătat că succesiunea cronologică a fenomenelor studiate este următoarea (pag. 18) :

1. La început Rybnica din munte trecea peste terasa superioară Cerhanovca, se unia cu Ceremușul și apoi se ducea în Siret peste lunca Mihodrei.

2. Urmează captarea Ceremușului de munte de un Ceremuș de coline. Rybnica continuă a se vărsa în Ceremuș lângă munte, însă lunca Mihodrei rămâne părăsită, ca o luncă fosilă, sau ca o primă terasă a Ceremușului.

3. Se creează terasa II : Cerhanovca (spre stânga) de către râul Rybnica și Ispas (pe dreapta) de către râul Ceremuș.

4. Urmează captarea Rybnicei de munte la Kosów de o Rybnică de coline, care se vărsa în Ceremuș, dar mai la vale, către Prut.

Terasa Cerhanovca rămâne și ea ca un fragment de luncă fosilă, sau ca a doua terasă a Rybnicei, contemporană cu cea dela Ispas a Ceremușului.

Din această clară expunere recenzentul, cu logica d-sale întoarsă, conchide: dacă faptele stau așa, atunci, ca urmare nemijlocită, rezultă că captarea Rybnicei nu e mai recentă, ci din potrivă, mai veche decât a Ceremușului!?! Vă rog, nu râdeți. Această teribilă confuzie mintală este interesantă de studiat. Nu cumva această întunecare a logicei să vie și deacolo că la pag. 255 recenzentul a tipărit articularea cronologică a quaternarului cu capul în jos?... Parafrazăm: „Selten ist wohl jemand mit seinem eigenen Urteil so irre geworden, wie *Prelipcean* in dem Falle!“ Cam amar hapul însă: ale sale dintre ale sale!

d) Am arătat că terasa III (Ciornohuze și Hlinița), fiind tăiate în loess, eroziunea care a lăsat aceste terase înalte ca niște prispe este posterioasă depunerii loessului. — Recenzentul nostru, care afirmă *categoric*, dar *fără dovadă*, că loessul este *postglaciar*, deduce o vârstă mult mai recentă decât am găsit-o noi pentru fenomenul menționat. Deci, după d-l J. *Prelipcean*, loessul este *postglaciar*! Soergel susține că loessul e *glaciar* ca vârstă și, fiindcă sunt mai multe loessuri, ele se paralelizează cu mai multe perioade glaciare. Alți autori îl socot *interglaciar*. În țară la noi, pe platouri sau la malul mării (s. ex. la Constanța), găsim mai multe orizonturi de loess (alternând cel galben cu cel roșcat), ceea ce vădește deplin oscilările climaterice ale quaternarului (vezi și *Florov*: Quaternarul în Basarabia). Ce dovadă are recenzentul că loessul de pe terasa III ar fi *postglaciar*? D-sa nu dă nici una, fiindcă nu știe, adevărat rămas la aceeași afirmare întârziată ca și'n broșurica sa de la 1912, unde de asemenea nu dă nici o dovadă. Noi însă credem că în această regiune ca și'n altele din țara noastră e mai ușor a deduce vârsta loessului după terase decât invers și că, în precizarea genezei teraselor, nu putem face de loc abstracție de oscilările climaterice ale quaternarului.

Cazul 14. Un caz în care recenzentul se îneca în propria sa confuzie de cugetare și dovedește completa sa nepregătire în materie de morfologie.

Noi am afirmat că la Dzurów s'a petrecut a doua captare a Rybnicei, care, după aceasta, nu s'a mai vărsat în Ceremuș, ci în Prut. N'am mai tratat pe larg modul cum s'a petrecut această captare banală, după ce am stăruit suficient asupra mecanismului acestui fenomen la cele trei cazuri anterioare. Pentru oamenii inteligenți e destul atât. Am avut însă grija să scot în evidență tinerețea văii dintre Dzurów și Prut, arătând îngustimea și adâncimea ei între colinele vecine și contrastul între ea și lărgimea luncii din sus de punctul captării.

D-l St. Pawlowski a văzut aci o vale antecedentă. Am arătat și altă dată că această caracterizare e o greșală. De ce? Citez aci

din Davis : Die erklärende Beschreibung der Landformen, 1912 pag. 173, ca să se convingă și recenzentul :

Când se produce o înălțare a terenului, prin cutare ori între falii deacurmezișul unui râu, atunci râul : sau *deviază*, neputând învinge obstacolul ce i s'a ridicat în față, sau își *menține cursul* dacă poate învinge acest obstacol (prin volumul de apă, iușeala cursului relieful mai pronunțat din sus de locul dislocării, încetineala înălțării, natura puțin rezistentă a rocilor la eroziune). În acest al doilea caz valea, fiind anterioară înălțării, se numește *antecedentă*.

Este acesta cazul la Rybnica între Dźurów și Prut ? S'a produs acolo un anticlinal sau un horst deacurmezișul râului ? De sigur, nu. Și atunci caracterizarea d-ului Pawłowski cade. Totuși, după recenzentul nostru, noi, cari dăm altă explicare, anume aceea a *captării*, am plagiat pe acesta ! Stranie logică !

Recenzentul, care ridică numai osanale colegului nostru din Posnan, nu îndrăznește aci să sufle nici un cuvânt. La pag. 242 d-sa scrie : „În timp ce lucrarea lui Pawłowski se afirmă ca o lucrare strict științifică, bazată pe observări bine ordonate, concisă, dar tot pe atât de clară”... Cazul de mai sus și altele pot arăta capacitatea de discernământ a criticului nostru și adulația lașe de care se face vinovat. Căci, între oameni de știință normali, afirmarea adevărului și arătarea greșelilor în chip civilizat nu poate duce la supărare. Știința n'o face astăzi o singură persoană și chiar cel mai genial om de știință nu poate fi scutit de greșeli.

Recenzentul nostru, neîndrăznind să înlăture cavalereste greșita caracterizare de *antecedentă*, zvârle pe fugă și fără nici o documentare termenul de *insequentă* (altă greșală ! vezi Davis pag. 47, 201, 208, 228—229), pentru ca în cele din urmă, printr'un ocol stângaci, să ajungă tot la explicarea noastră cu captarea. — Pe motivul că noi am socotit neinteligent și școlăresc a mai reveni asupra modului cum s'a produs fenomenul, după ce am arătat-o în trei cazuri anterioare, ci am tratat cazul scurt și concis, dând numai elementele nouă, necesare înțelegerii fenomenului, — d-sa se apucă să trateze această captare mai pe larg, săvârșind însă o mulțime de stângăcii și greșeli. Adecă ne plagiază ideea, dar nu știe cum s'o desvolte.

La pag. 261 d-sa adaogă o schiță de hartă în care vrea să reconstruiască rețeaua paleohidrografică a regiunii. Schița aceasta însă e greșită și incompletă. În ea se oglindește lipsa de logică și miopia autorului ei. Noi am reconstituit astfel vechea rețea : 1) Rybnica de munte dusă peste terasa superioară Cerhanovca până a Ceremuș și de aci cu Ceremușul, peste Bahna Mihodrei, până în Siret ; 2) Spre stânga acestei văi, o veche cumpănă a apelor, despărțind basinul râurilor pomenite de basinul Prutului ; 3) Din spre această cumpănă de ape un Ceremuș de coline, mergând în Prut, și o Rybnică de Coline, ca afluent al Ceremușului de coline ; 4) captarea I, a Ceremușului, dela nivelul terasei I ; captarea II, a Rybnicei la Kosów, dela nivelul terasei II ; și captarea III, a Rybnicei la Dźu-

rów, dela nivelul luncii neînnundabile. Mai clar nici că se poate! Ce face însă criticul nostru? Suferind de miopie morfologică, nu vede terasele dela Cerhanovca și rolul lor din trecut; nu vede nici cap-tarea dela Kosów, mai ales că aci nici textul lui St. Pawlowski nu-i vine în ajutor și astfel reconstituie o rețea paleopotamologică falsă, atribuind Rybnicei o evoluție cronologică și o importanță pe care n'a avut-o. Și totuși, în naivitatea sa, recenzentul se laudă că tocmai această reconstituire este aportul său *original* în problema noastră pa-leopotamologică (când nici original nu e și nici nu rezolvă corect chestiunea), vrând să scuze cu acest aport greșala și neiertată de a fi coborât nivelul Bulefinului Facultății de științe cu o critică calom-nioasă.

Dar mai e ceva: recenzentul, care nu cunoaște bine l. română, în care nu-și poate exprima ideile curent și de aceea o dă pe nemțește, fără a se exprima corect nici în această limbă, — traduce greșit expresia noastră „din spre Prut” (p. 16) prin „in den Prut” și apoi, pe tema acestei greșeli a d-sale, se complăce în a ne învinui de contrazicere. Sau, nu cumva aceste traduceri greșite fac parte din procedeele d-sale de a mistifica spre a putea ataca mai ușor? Căci fraza noastră este foarte clară: „era și o Rybnică de coline, care rodea mai vioi spre un nivel de bază mai adânc: acela din spre Prut”, din care rezultă că nivelul de bază era în direcția spre Prut, iar nu însuși Prutul. De altfel harta noastră dela urmă evidențiază bine ceea ce spunem noi (vezi și cursul punctat al Rybnicei spre Ceremuș, ultimul, existent dela început până în momentul captării de la Dżurów).

Cazul 15. La pag. 20 a lucrării noastre noi am scris: Un alt caracter, care izbește la rețeaua hidrografică din nordul Bucovinei și din Pocuția, este *tendința râurilor de a fi captate tot mai către nord...*. Recenzentul se plânge, și cu ce expresii!, că nu aducem aci dovezi concrete! Avem impresia că peste inteligența d-sale s'a lăsat un vâl gros de întuneric. Dovezi concrete? Dar faptul că Ce-remușul își schimbă cursul din spre E (către Siret) spre NE (către Prut) nu e o dovadă? Faptul că Rybnica își schimbă cursul din spre SEE către NE (captarea dela Kosów) nu e altă dovadă? Faptul că aceeași Rybnică părăsește albia veche din spre E (către Ceremuș) spre a se îndrepta către NE (în Prut) (captarea de la Dżurów) nu e a treia dovadă? Faptul că se pregătește o nouă cap-tare la Jadova, unde Siretul va fi deviat din spre SE către NNE, nu este a patra dovadă? Și explicarea acestei tendințe prin nivelul de bază mai jos dela Prut și prin slaba rezistență a rocilor la ero-ziune nu este o producere de fapte concrete?

Considerația noastră asupra direcției reale a apelor ce ies din Carpați și anume că dela Suceava spre N ele au tendința a se în-drepta tot mai către nord, iar dela Suceava spre S tot mai către S, — tendință motivată prin fraza: „ca și când o depresiune mai mare le-ar atrage în acea parte”, — d-sa o califică drept „vage Anspie-

lungen" ! Nu, d-le recenzent. Este o considerație din cele mai serioase și mai cu greutate (măcar că nu e de natură petrografică), de care oricine trebuie să țină seamă în studiul morfologic al acestor regiuni. Cursul apelor, așa de sensibil la pantă, aduce un argument foarte ponderos pentru stabilirea depresiunilor și pentru reconstituirea paleogeografică a unei regiuni. Acestea nu sunt „vage Anspielungen“ de cât pentru profanii în materie; iar considerațiunile inteligente cu care se încunună o cercetare nu pot însemna „superficialitate“ sau alte calificative de cât pentru acele spirite teroase, care se cufundă atât de confuz în material, încât pierd orizontul din vedere și nu mai pot ieși la suprafață.

Cazul ultim. Las la o parte traducerile (intenționat sau nu) greșite, precum „treptat“ prin „treppenförmig“, când trebuie tradus prin „allmählich“, sau numeroasele rătăciri mărunte ale recenzentului și trec la critica hărții.

Aci o acuzare gravă: harta mea este un împrumut nemărturisit după harta Bucovinei de Fischer (p. 264)¹⁾. Și care e dovada recenzentului? Dovada e că ambele hărți sunt pe aceeași scară ! Dar iată că :

1. Harta mea cuprinde un colț (la NW), care nu e cuprins în harta lui Fischer.
2. Harta mea dă ape ce nu apar în harta lui Fischer și le desenează cotiturile și brațele mai complet și mai corect.
3. Harta mea dă curbele de nivel în munți, curbe ce nu apar pe harta în hașuri a lui Fischer.
4. Harta mea înseamnă terasele, și dă cote, care nu apar în harta lui Fischer.
5. Conturul luncilor așa cum e dat de mine după hărțile S. M.A., 1 : 75.000, nu se poate face exact după harta lui Fischer etc. etc.

Harta lui Fischer poate fi bună pentru diletanți ca recenzentul nostru și pentru o orientare mai rapidă asupra localităților ; dar pentru studii de morfologie n'am socotit-o niciodată bună, cum face d-sa. (În treacăt pomenesc că în anul 1889 s'a publicat un volum asupra Bucovinei („Eine allgemeine Heimatskunde“ !) pentru jubileul de 50 de ani de „glorioasă domnie a M. S. Fr. Iosef“, în care volum privirea generală a provinciei, plastica terenului, structura geologică, clima, flora, fauna, populația, descrierea topografică a așezărilor și raporturile culturale, împreună cu numeroasele hărți ce le însoțesc, sunt semnate de d-l General Fischer, fără indicații bibliografice, pentru care lucru îl lăsăm pe autor în seama onoratului recenzent, spre a-i ridica osanale cu un „Hoch !“ patriotic, roșit din toată convingerea sa de onest

¹⁾ Știți, faimosul Fischer, pe care d-l N. Iorga îl califică de curând drept „nepedepsitul criminal Generalul Fischer și azi, cred, adăpostit în Bucovina fără de legilor sale“, unde a spânzurat „pe Românii bănuși că nu iubesc pe tata Franț-Iosef de blajină memorie“ (Neamul Românesc, 21 Nov. 1929).

om de știință și de urmaș al plășilor lui Ștefan Vodă cel Mare și Sfânt).

Dar recenzentul afirmă că harta mea „este numai o copie după harta lui Fischer, întregită cu detalii după hărțile speciale 1 : 75.000 și 1 : 25.000” (pag. 264).

Beoție ! mare este numele tău ! Adică am întregit această hartă a lui Fischer cu curbele de nivel care-i lipsesc și cu alte o sumă de elemente după hărțile statului major, care sunt *pe altă scară* ! Și cum ? Poate credeți că prin procedeul usitat de noi de a scoate elementele trebuincioase pe hârtie de calc și apoi a le reduce prin fotografie, așa cum am făcut noi după harta St. M. A. 1 : 75.000 pentru întreaga hartă a noastră ? Nu ! Ascultați pe recenzent cum se zburcăm în ignoranța d=sa să ne afle procedeul : „Doch wozu sich eventuell einem solchen *langmütigen Reduzieren* unterziehen, das *überdies noch ein nicht geringes Zeichnerisches Geschick erfordert*, ... !” Par'că ar vorbi din lună ! D=sa își inchipuie poate că noi facem reducerea dela o scară la alta prin metoda primitivă a cadrării hărții prin pătrățele ? Ia închipuiți-vă ce virtuositate să reduci curbele de nivel, prin această metodă, la o scară mai mică ! Asemenea procedee prostesti ar necinsti inteligența și a unui începător ! Și totuși, d=sa crede că noi am luat ca bază harta lui Fischer și am completat-o apoi prin asemenea procedee, în afară de care d=sa nu mai cunoaște altele. Beoție calomnioasă !

Ce mai obiectează încă ?

Obiectează că noi am pus pe harta noastră izvorul Hliniței din Bucovina în lunca Siretului ! (p. 264). La această miopie fizică îi recomandăm adresa unui oculist. Dar : e miopie, ori mistificare ? Căci izvorul Hliniței (afluentul Prutului) se vede clar pe harta noastră că e despărțit de basinal Siretului prin cumpăna apelor, notată de noi printr-o linie punctată ! D=I J. P. nu știe să citească o hartă ?

Apoi se întreabă : „de ce tocmai Brusnița să realizeze captarea iminentă a Siretului și nu mai curând Hlinița, care s'a apropiat mai mult de Siret ?”

De ce ? Fiindcă Brusnița a ajuns azi cu unul din izvoarele sale chiar în lunca Siretului și eroziunea ce se îndeplinește acolo este destul de vioaie, pe când izvorul Hliniței e încă departe de lunca Siretului și, ca să ajungă aci, mai trebuie să se taie prin eroziune regresivă încă cumpăna despărțitoare a apelor (diferența de nivel între ea și luncă de circa 65—75 m) ; pe când la Brusnița diferența de nivel între izvorul cel mai înaintat în lunca Siretului și între Siret este aproape disparentă. Mai rar atâta confuzie ca la recenzentul nostru.

Dar, o greșală surprinzătoare mai face d=I J. P. când interpretează harta noastră *morfologică* ca pe o hartă *geologică* și încă *petrografică* ! D=sa crede că suprafețele mai înalte din regiunea colinelor, ocolite de curba de 500 m ar însemna, nici mai mult nici mai puțin, niște enclave de fliș carpatic ! Gravă rătăcire ! Și doar la finele cap. VIII al nostru noi am atras atenția asupra acestor suprafețe „destul

de întinse, la peste 500 m, precum se vede și pe harta alăturată, care suprafețe au rămas, în regiunea colinelor, mai înalte, grație nivelului de bază mai înalt al Siretului, în deosebire de acel al Prutului.

Ce poate însemna oare și aceasta? Înțelegere greoaie? lectură neatență? nepregătire în materie de morfologie? sau mistificare?

În sfârșit, în recenzie sa criticul se mai plânge că descoperim prea multe captări! („Farmecul multor captări, pentru care autorul nostru pare a avea o deosebită slăbiciune morfologică” p. 260).

La constatarea captărilor te obligă realitatea lucrurilor. Captările vechi sau cele iminente, ba chiar și cele care se vor realiza ceva mai târziu, sunt o caracteristică a regiunii dintre Siret și Prut, de care orice morfolog trebuie să țină seamă. Ce mină va face criticul nostru dacă-i vom arăta că, în afară de captările pomenite, mai sunt în perspectiva viitorului și altele, dintre care una la Adâncata Bucovinei, unde Siretul va scăpa pe valea Derehluului spre Prut; alta la vestita „Poartă de la Bucecea”, mai la vale, ba chiar și una către Iași, pe valea Bahluiului. — „Doch genug, genug...!” (p. 262).

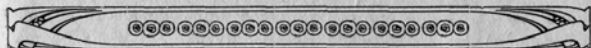
Acestea spuse, putem, pe baza documentării anterioare, să parafrazăm vorbele recenzentului, oferindu-i-le pentru caracterizarea culturii d-sale: „wie gefährvoll, ja schädlich ist es, wenn man sich auf ein Gebiet hinauswagt, in dem man nicht ein Heimatsrecht besitzt” (pag. 265).

În plus, îl recomandăm atenției geologilor noștri și-i rezervăm, în cazul când nu e suficient atât, surprize dintre cele mai frumoase.

Noi n'am atacat. Ne-am apărat. Suntem cei dintâi cari să regretăm incidentul ridicat de d=sa și să-l compătimim.

C. Brătescu

SCRISORI

Stimate Domnule Profesor,

Cu profund respect imi p~~er~~mit a V~~ă~~ ruga s~~ă~~ binevoi~~ti~~ a primi ca *Insula=f~~ă~~r~~ă~~=Nume* din lacul Taşaul s~~ă~~ fie botezat~~ă~~ aşa cum am hot~~ă~~r~~ă~~t noi, o mic~~ă~~ societate inv~~ă~~ţ~~ă~~toareasc~~ă~~, „Cercul cultural Sibioara“, ai c~~ă~~rei membri sunt f~~o~~ş~~tii~~ Dv. elevi şi admiratori.

Totodat~~ă~~ vreau s~~ă~~-mi cer şi scuze pentru faptul c~~ă~~ nu v'am cerut invoirea Dv. în această iniţiativ~~ă~~, pe care am luat-o eu, per=sonal, în numele satului Sibioara, aşa c~~ă~~ V~~ă~~ rog respectuos s~~ă~~-mi iert~~ă~~ţi îndr~~ă~~zneala ce am avut de a V~~ă~~ lega numele de un mic col=ţişor dobrogean.

Al Dv. fost elev,

Sibioara, 1929.

Titus Cergău.

PROCES=VERBAL

Ast~~ă~~zi, 2 Iunie, 1929.

Subsemnaţii inv~~ă~~ţ~~ă~~tori ai Cercului cultural Sibioara din judeţul Constanţa, av~~ă~~nd în vedere propunerea d~~–~~lui Titus N. Cergău, Pre=şedintele cercului nostru cultural, de a boteza *Insula=f~~ă~~r~~ă~~=Nume* din lacul Taşaul şi mai av~~ă~~nd în vedere explicaţiunile d~~–~~sale, precum c~~ă~~ susnumitul lac a fost studiat în am~~ă~~nunţime de d~~–~~l Prof. universitar Dr. C. Brătescu, — am hot~~ă~~r~~ă~~t s~~ă~~ botez~~ă~~m pomenita insul~~ă~~, denu=mind-o „Insula C. Brătescu“, consider~~ă~~nd şi interesul viu ce d~~–~~sa poart~~ă~~ acestei provincii şi ca un omagiu de recunoştinţă adus aceluia, care a înţeles în mod cu totul desinteresat s~~ă~~ îndrumeze şi s~~ă~~ încu=rajeze pe iniţiatorul canalului, pe bătrânul N. Cergău, în opera sa, care s'a înfăptuit prin construirea canalului, care a umplut iar~~ă~~ş lacul ce era sec.

În consecinţă, ne=am transportat la insul~~ă~~ cu toţi, unde s'a oficiat serviciul divin al botezului de c~~ă~~tre preotul D. Vâlcu din Cara=

murat, iar ca naș am propus pe cel mai vechiu dobrogean al satului Sibioara, în care a fost primul Român născut, pe d-l N. Cergău, fostul și actualul primar. De față au fost și locuitorii din satul Năvodari, reprezentați prin învățătorul Epureanu și d-nii Sofron Timofei și Efim Cuzmici, cari ne-au pus bărci la dispoziție. Toate acestea au decurs în prezența d-lui O. Martinescu, subrevizor școlar, care a venit cu întreg corpul didactic din Caramurat, Carol I, Dorobanțu, Tașaul. Se vor face și publicațiuni în satele din jurul lacului, ca să se știe de azi înainte numele insulei.

Drept care am semnat prezentul proces-verbal în dublu exemplar.

Președintele Cercului cultural :

T. Cergău.

Membri :

Subrevizor școlar *O. Martinescu,*

Preot *D. Vâlcu*

Gh. Pușcașu

Maria Vâlcu

Gh. Coconcea

P. Floca

M. Băceanu

I. Ștefănescu

Virginia Ștefănescu

Aneta Teodorescu

M. Cergău

Vict. Coconcea, etc.

Notă. Mulțumind foștilor mei elevi și prietenilor pentru deosebită simpatie ce mi-au arătat-o, am stăruit totuși și verbal și înscris pe lângă inițiatorii acestei hotărâri a renunța la ea și a păstra vechea denumire așa de frumoasă „Insula-fără-Nume“. Dacă totuși n'am reușit și am fost nevoit a primi, rog pe cititor a-mi ierta chiar și aparența de vanitate de care aș putea fi bănuît.

C. Brătescu.

MULȚUMIRI

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni care au binevoit a sprijini bănește tipărirea „Analelor Dobrogei” :

Primăria Municipiului Constanța 20.000 Lei

Prefectura Județului Constanța 20.000 „

Celelalte donațiuni, neincasate, se vor tipări în volumul viitor.

ADMINISTRAȚIA

Se recomandă cititorilor noștri :

1. *Revista aromânească*. Directori: Tache Papahagi și Victor Papacostea. București 1929.
 2. *Arhivele Basarabiei*. Directori: T. G. Bulat și C. N. Tomescu. Chișinău 1929.
 3. *Generația Unirii*: Director: Gh. Tătărescu. București 1929.
 4. *Crăciun Ioachim*: Bibliografia la Români. București 1928.
 5. *Crăciun Ioachim*: Istoriografia română în 1925 și 1926.
-

Colecția Analelor Dobrogei, numerele izolate și abonamentele
se pot cere D-nei Paulina Popescu, casiera revistei, la Școala No. 5
de băieți, Constanța.

PREȚUL 180 LEI